

(Sh:5)

تَشْرِيفٌ قَالَهُ قَالِئِصْمَنْ قَالِئِصْمِمْ

Birinci Baskı'nın

Takdim ve İfade-i Meramı

İlim ve kitabetle meşgul herkesin malûmudur ki, kıymetli kitapların, bilhassa zaman geçtikçe kıymetleri, hüsünleri daha da çok artan eserlerin üzerinde müteaddide tercümelemler, şerhler ve hâşiyelerin terettüb etmiş olduğu gayr-ı kabil-i inkâr bir vakıadır. Hattâ şerhlerin şerhi, hâşiyelerin hâşiyeleri de yapıldığı yine erbab-ı ilimce malûmdur.

İşte cihandeğer olan şu Mesnevî-i Arabî'nin tercümesini, elhak ulûm-u İslâmiyede oldukça rûsûha sahip, bilhassa ilm-i belâgat-ı Kur'aniyeye vukufiyeti meşhur ve Hz. Üstad'ın Eski Said zamanındaki biricik talebesi ve kardeşi olan merhum Molla Abdülmecid Efendi, ömrünün son yıllarında yaparak ortaya koydu. Şu anda elimizdeki eser, aynı zamanda Hz. Üstad'ın tasviblerine mazhar olarak neşredilen ve birçok istifadeye medar olmuş olan bu kitab, elbette daimî bir yadigâr-ı kudsî halinde ve daima esas olarak devam edip gidecektir.

Bununla beraber, o mübarek ve nurlu kitab, "En son tercümedir, onun üstünde ve ondan başka daha hiçbir tercüme yapılamaz, memnu'dur" diye bir şeyin mevzu-u bahis olmaması icab eder kanaatındayım. Ve bu hususta Hz. Üstad'ın mektub ve vasiyetlerinde herhangi bir şeye rastlanmadığı gibi, bilakis tercüme ve tekmiline dair tavsiyeleri vardır.

Binaenaleyh, Molla Abdülmecid Efendi'nin tercümesini (hâşâ!) beğenmemek, takdir etmemek değıl. Ama şu da vardır ki, bizzat kendisinin de müteaddit yerlerde beyan buyurdıkları üzere; bir kısmının yalnız mana-yı mefhumunu almış, bir kısmını terkedip tercüme etmemiş, bir kısmını da çok kısa ve hülasalı tercüme etmiş olduğu açıktır. Oysa ki, Hz.Üstad, arapçasının tamamını neşrettirmişlerdi.

(Sh:6)

Ancak hemen i'tiraf edeyim ki; kudsî olan Mesnevî-i Arabî'yi lâyıkı vechiyle tercüme etmek, ne ben, ne de belki hiç bir âlim-i muhakkik iddia edemez. Kaldı ki bu fakir, usulüyle ulûm-u Arabiyede bîbehre iken, Risale-i Nur'un ve Arabî Mesnevî'nin mütalaalarından aldığım bir feyiz ve bereket ile, Arabî kitabları, bilhassa Hz. Üstad'ın üslûb-u Arabîsini anlamak ni'meti, mahz-ı lütf-u İlahî olarak ihsan edilmiş olduğunu da, -tahdisen linni'meti-izhar edebilirim.

Fakat ben, ulûm-u Arabiyenin müdevven olan sarf ve nahvini tahsil etmediğim için, o cihetten Mesnevî'nin içindeki bazı incelikleri tercümemde müraat edemedim. (1) Yalnız hakaik ve mana-yı maksud cihetine elimden geldiği kadar ve bütün samimiyet ve kuvvetimle eğildim. Hiçbir cümle ve kelimesini geçmedim. Gayet büyük bir mes'uliyet altında kendim hissederek, anlayabildiğim kadarıyla muhafazaya çalıştım.

Şu noktayı da arz etmek isterim ki: Mesnevî-i Arabî'yi tercüme ederken, bazı mütercimlerin bir kısım eserleri tercüme ettikleri gibi, (bilhassa zamanımızın mütercimleri gibi) sadece mevzuun manasını alıp, tercümede kalemimi serbest bırakıp, kendi anlayış ve üslûbu içerisinde yoğurarak, yazdıkları gibi yazmadım, yazamazdım da. Çünkü:

Evvelâ: Zamanımızın tercümelemleriyle, eski zamanda yapılmış olan tercümelemler, ekseriyet-i mutlaka ile usûlen ve şeklen birbirinden çok farklıdır, uzaktırlar. Eskide tercüme edilmiş

eserlere baktığımızda, tercüme edilen aslın hiçbir kelime ve noktası kaçırılmadan, kelimesi kelimesine tercümesi yapıldığı gibi; eserin gramer, üslûb, teşbih, kinaî ve lügat yönleri de ele alınmış, çok sâdikane ve ihtiramkârane bir şekilde, bazan bir kelime veya bir cümle için, belki birkaç satır şerhleri

(1) Cenab-ı Allah'a hadsiz şükür olsun ki; tercümemiz tab'a girmeden önce; ulûm-u Arabiyede müntehi ve hakaikte de hayli müdekkik ve zeki genç bir Nur talebesi (Şarklı bir hoca) kardeşimiz tercümemizi baştan sona kadar Arabî aslıyla karşılaştırarak okudu. Hayli sehiv ve noksanlarımızı izale eyledi. Onun bulduğu ve işaret ettiği mülâhazalarının ekserisini beraberce müzakere ederek tashih ettik. Bu kardeşimize olan minnet ve şükranlarımı belirtmeyi bir borç bildim.

Umarım ki inşaallah muazzez Üstadımızın ulvî ve kudsî muradlarına mugayir bir şey kalmamış ola!..

(Mütercim)

(Sh:7)

yapılmıştır. Buna misal istersen, Kadı İyaz'ın Şifa-i Şerif' iyle, Sa'dî-i Şirazî'nin 'Gülistan'ının Türkçe tercümelerine bak. Amma yeni zamanın modası ise başkadır.

Hemen kaydedeyim ki; arzettiğim vech üzere ve o tarzda Mesnevî'yi tercüme edemediğimi, itiraf ederim. Çünkü ne seviye-i irfanım müsaîd idi, ne de o salahiyeti kendimde görüyordum.

Sâniyen: Bediülbeyan ve Bediüzzaman olan merhum üstadımız gibi israf-ı kelâmından, nümayiş ve alayıştan bütün kuvvetiyle kaçmış, edebiyatfuruşluk ve üslûbperestlikten büsbütün nefret etmiş, yalnız ve yalnız hakikat-ı mahzayı en veciz ve en belîğ, aynı zamanda en âlî bir tarzda beyanını bütün hayatında düstûr ittihaz etmiş eşsiz bir allâme-i cihan'ın eserleri ve o eserlerin binasının taşlarını teşkil eden cümle ve kelimeleri, elbette ve mutlaka hepsi yerli yerindedir, hikmetlidir, manalı ve maslahatlıdır. Öyle ise, hiç olmazsa birer dürr-i mensur olan o cümle ve kelimatın tek tek ifade ettikleri kudsî manaları elimden geldiği kadar tercümede muhafaza edeyim dedim. Fakat yazarken, şahsî ve belli edebî bir üslûbum olmamakla beraber, kendi kalemimi serbest bırakarak arkasından gitmedim ve gitmemeye çalıştım. Elimden geldiği kadar ve imkân nisbetinde, sevgili Üstadımın arabî nahivli üslûbuna tabî' oldum. Hattâ üslûb-u Arabîsinin tarzını bile muhafaza için, imkân nisbetinde çırpındım. Onun için tercümem girift ve bazan uzun cümleli ve muğlak düştü.

Sâlisen: Gittikçe dejenere olmağa yüz tutmuş giden ve adeta ecnebiye endeksli olarak şuursuzca oynayan yeni moda Türkçeye de iltifat etmedim. Çünkü dinin öz hakaikini terennüm eden bir eserin tercümesinin, dinî, ciddî ve muhafazakâr bir lisanla ifade edilmesi lâzımdır diye düşünüyorum.

Şu noktayı da, ehl-i dikkatin nazarına çarpacağı için beyan ediyorum ki: Merhum Molla Abdülmecid Efendi'nin tercümesinde, kitapta geçen 'İ'lemlerin yanında, "İ'lem Eyyühel Aziz" diye yazılmıştır. O 'İ'lemler ise, müfred ve gayr-ı muayyen bir hitab olduğundan mutlaklardır. Mutlak kalmak şartıyla manası ise, "Bil!" veya "Bil ki!"dir. O 'İ'lemlerle her ne kadar Üstadımız, "Nefsime hitab ediyorum" demişse de, bir çok hitab şekilleri içlerinde mukadderdir. "İ'lem Eyyühel Aziz, İ'lem Eyyühel Ahh, İ'lem Eyyühettalib" gibi bir çok hitablarla tevcih etmek mümkündür. Fakat Molla Abdülmecid Efendi bunların içinde

(Sh:8)

"Eyyühel Aziz" hitabını seçmiştir. Mukadder ve nâmuayyen olduğundan elbetteki doğrudur, hakıdır.

Fakat bu fakir, düşündüm, madem ki mutlakiyet ve gaibiyetten bir derece malûmiyete çıkarmak caizdir. Öyle ise Üstadımızın kendi talebeleri olan Nur talebelerine bir ders olarak neşrettirdiği Mesnevîsinde de, diğer risalelerinde -hususan Mektubat ve lahikalarda- olduğu gibi, bütün hitabları “Kardeşim”, “Kardeşlerim” veya “Ey kardeş” şeklinde olsa güzel olur. Şu halde, Mesnevî’deki İ’lemle yapılan gayr-ı muayyen hitabları da -mutlak olanlarını- “Ey kardeş bil ki” veya “Bil ey kardeş, ey birader!” olarak Türkçe hitabî bir cümleyi i’lemlerden sonra yazmak, belki daha münasib olur diye düşündüm ve öyle yaptım. Kariînin nazarlarına arz ediyorum.

Ve bir de tercümemiz, elinizdeki şu mütercem Mesnevî’de, Molla Abdülmecid Efendi’nin tercümesininkinden hayli ziyade parçalar ve mevzu’lar göreceksiniz. Hattâ teksirle neşredilmiş Arabî aslından da ziyade bazı cümleler, mevzular ve i’lemlere rastlıyacaksınız. Eğer o cümleler veya mevzu’lar, Arabî aslında da yok iseler, biliniz ki o ziyadelikler ya ilk Arabî matbu’ nüshalarındandır veya son yıllarda elimize geçen Üstadımızın kalemiyle musahhah bir elyazma nüshasıyla karşılaştırılmış ve ona göre tashih edilip eklenmiş mevzulardır. Bu zaidli ve musahhah nüsha fakirde mevcuttur, görülebilir.

NETİCE: Beni şu tercümeyle sevkedenden sâiklerden birkaçı, kısaca şunlardır:

1- Yukarıda da geçtiği gibi, merhum Molla Abdülmecid Efendi, kendi ifade ve ikrarıyla kaydettiği üzere, tercümesinde bir çok yerleri atlayıp tercüme etmemesi, bazı yerleri de gayet kısa bir meal-i mefhum ile alıp iktifa etmesidir. Bunun sebebi ise, o zat-ı mübarek ömrünün son yıllarında ihtiyarlık, musibetler ve saire gibi sebeplerden nâşi olsa gerektir. Ne sebeple olursa olsun, mezkûr kaziye vaki’dir ve bir gerçektir. Kitabın sonunda fihrist kısmında bu mevzuu etraflıca yazmak niyetindeyim.

2- Benim kendi şahsî hiss ve anlayışım itibariyle, öteden beri isterdim ki; Üstadımızın büyük bir hazine hükmündeki eserlerinin hepsini –çok mahrem olanlar hariç– olduğu gibi izhar edeyim. Umumî ve hususî, eski ve yeni bütün eserlerini zamanı geldikçe âleme neşretmek, benim

(Sh:9)

âdeta bir baş gayemdi. Çünkü mahza âsâr-ı ilham olan bu eserlerin hepsine de insanların mutlak ihtiyacı vardır. İnsanlar ise, çeşitli meşreb, zevk, hiss ve karakterdedirler. Faraza birisi bir risaleye ihtiyaç hissetmezse de, öbür risaleye veya mektuba hisseder. Ve bu vesile ile çeşitli rabîta ve bağlarla Hz. Üstad’a ve mesleğine bağlanabilirler. En azından belki imanını kurtarır veya ifratkâr bir meslekten vasat bir mesleğe dönebilirler.

İşte bu fakir, şu ikinci sâikin te’siriyle, birinci sâikteki sebeple Mesnevî-i Arabî’yi baştan sonuna kadar yeniden tercüme etmeğe azmettim. Halbuki tahrir hususunda önceden bir tecrübem yoktu. Türkçe edebiyatını kaidesiyle, grameriyle de bilmiyorum, yani tahsilini görmedim. Arapçayı da öyle... Bununla beraber tevekkeltü alellah deyip başladım. Ve lillahilhamd bitirmeğe muvaffak oldum.

İşte elinizdeki şu nâçizane, fakirane tercümenin hedefi, mezkûr gayeden başka birşey değildir. Dünyevî metaâ vasita etmek ise, fitrî halet ve hilkatıma zıddır. Bu durumda olan tercümemiz, şayet ehl-i imandan, hususan Tullab-ün Nur’dan, ehl-i merak kısmının azıcık da olsa tasviblerine mazhar olup, istifadelerine medar olsa, benim için kâfi bir iftihar vesilesi olur. Tabii ki, rıza-yı İlahî’nin bir ma’kesi olmak şartıyla...

Bunun yanında kusuratımı, adem-i ittila’larımı, sehiv ve noksanlarımı bulup gösteren erbab-ı kemale yalnız müteşekkîr olacağım. Amma üslûb cihetindeki noksanlarımı ise, yukarıda ma’ruz mazeretime bağışlamalarını isterim. Fakat tercümedeki mana hususunda, yanlış buldukları yerleri, kendileri tercüme ile kaleme alarak, fakire göndermeleri hassaten mercûdur, bekliyorum.

Not: Kitabın dipnotları ve hâşiyeleri, eğer notun altında (Mütercim) kelimesi varsa mütercimindir. Eğer yoksa Hz. Müellifindirler.

Mütercimin şu en ehven ve bir derece zarurî hâşiyelerine veya bazı tariflerine belki itiraz eden olabilir. Fakat bir tercümede şu kadarcık lüzumlu notların olmasını, tercüme kaidesinin umumî teâmülünü düşünseler, herhalde zaruretine hükmedeceklerdir tahmin ediyorum.

Abdülkadir Badıllı

(Sh:10)

İkinci Baskı Münasebetiyle (Bir-iki noktanın îzahı)

ثُمَّ تَشْبِخَاحَهُ تَوَلَّى تَمَشْنُ تَغْيِيءَ قَلْبًا يُسِيحُ بِحَمْدِهِ

1- Mesnevî-i Nuriye'nin Türkçe bir tercümesi olan şu kitabımızın birinci baskısıyla ikinci baskısı arasına hayli uzun bir zaman faslının girmesi, bir takım sebeplere dayanır.

Bu sebeplerin başında; yanlış asıllı da olsa, alışkanlığın tersi cihetinden ve görünen hâlâta karşı heyecanlı reaksiyonların dedikoduya varacak kadar zuhura gelmiş olmasıdır. Ve bundan da, şeriattaki insanların örf ve âdetlerine mümkün merteye (teferruat işinde) müraat hususunun incelik ve nezâketi hatırlanmıştır.

İkinci sebep: Birinci baskının nüshaları uzun zamandan beri tamamen tükenmiş olduğu halde, eski yersiz reaksiyonlarla gelen dedikoduların tamamen yatışmasını ve fitrî bir tarzda ona karşı samimi talepleri ve ciddi ihtiyacın küllîce zuhurlarını beklemedir, ki lillâhilhamd intizar edilen hal artık oluşmuştur.

2- Mesnevî'nin birinci baskısının mukaddemesinde mütercimin vaad gibi bazı sözleri ve âdeta kaide tarzında bir takım beyanları sudûr etmiştir.. ki acaba kitabın yaprakları arasında ve satırları içinde onlara ne merteye riayet edilmiş diye tercüme kitabımızı yeniden ve dikkatlice incelemeye aldık. Sözü edilen vaad ve beyanların hululası şudur: «Tercümede Arabi aslın metninin üslubu çerçevesi dışına çıkılmayacak.. Ve mütercim, metnin bir mana-yı mefhumunu alıp ta; ya da, merhum Molla Abdülmecid Efendi'nin tercümesi tarzında, kendisini uzatma-kısaltma gibi tasarrufa selahiyetli addedip te kendi anlayış ve üslubunun rengine göre serbest bir tercüme cihetine gitmeyecek ve şerhvarî olan bir tasarruftan ihtiraz edecektir. Bunun yanında zamanın –dil hususunda- lâşuurî akıntısına kapılıp ta, günlük modaya uymayacak ve tercümesini mümkün merteye 'Dinî bir lisan' olan Risale-i Nur'un ağırbaşlı ve ciddî tarz-ı üslub ve şivesine uyduracak şekilde yapacaktır.»

(Sh:11)

Evet, mütercimin birinci baskıda bu vaad ve beyanları, lisan hususunda umumiyetle yerine getirilmiş olduğu şükranla müşahede edilmiş olması yanında, üslub-u beyan ciheti ve şerhvarî olan serbestçe tercüme işinde ise, yine % 90 nisbetiyle va'dine uyduğunu, ancak bir kısım mevzi'lerde ise, hiss ve heyecanın verdiği bazı taşkın haller onu yer-yer huduttan aşırıp taşırttığını da müşahede etmiş bulunmaktayız.

Bunların dışında, Türkçe tercümemiz, Arabi aslın son derece îcazlı olan metnin bazen çok derin ve ince nüktelere giden ve diplere dalan ma'nalarının murad ve maksadlarına muvafık düşüp düşmediği ciheti de, bu defaki dikkatlice incelememizde araştırıldı. Bunda dahi –az da olsa- ufak-tefek bazı sehivler veya farkına varmadan bir kısım atlamalar; veyahut metindeki mana külliyetini ihata edipte, onun maksadına iyice muvafık düşmeyen bir takım adem-i tefehhümler görülmüştür.

İşte, şu zikredilen hususların düzeltilmesi ve elden geldiği kadar metindeki ma'naların muradına muvafık düşmesi için, âdeta yeniden tercüme eder gibi aslıyla noktası noktasına

mukabele ettirilip okundu.. Ve ona göre düzeltilmesi icab eden yerlerde bazı tashihler icra ettirildi. Her halde bu ameliyeden dolayı da, birinci baskı ile şu ikinci baskı arasında nüsha farkı gibi bazı muhalefetler göze çarpacaktır. Bu zarurî tasarruftan dolayı okuyucudan bağışlanmamı istirham ederim.

Ancak ne var ki, bütün bu samimî didinme ve yapılan yorucu mukabele ve düzeltmelere rağmen ve bununla beraber, yüzdeyüz yanlışsız ve mükemmel bir tercüme olmuştur diyemeyiz. Zira bu iş, koskoca bir müceddid-i ulu-l azm olan Bediüzzaman'ın enfüsü mücahede ve terakkiyatının, yani kalbî ve ruhî maarif-i ilhamiyesinin pek îcazdar beyanının garip libaslı üslubunun, bir başkası tarafından diğer bir lisana tahvil ve tercümesidir. Elbette, değil benim gibi bir biçare insanın, belki en büyük ve en mütebahhir ülemanın tercümeleri de olsa, yine de tam ve mükemmel olamaz. Fakat ne yapalım, bugünkü âlemde ilim pazarı kesadlık geçirdiği için, bizim gibiler kalkıyor, haddini aşarak böylesi fevkalâde büyük işlere girişmeye cesaret gösterebiliyorlar.

Lâkin Hz. Nur Müellifinin ferman buyurduğu gibi: «İhlasın ve samimiyetin dahi kerameti vardır» kaziyesine göre, inşaallah tercümemiz ve çalışmamız samimice olmuş.. Ve biiznillah Nur müştaklarına pek

(Sh:12)

yüksek hakaikın semeratını bizzat olmasa da, fakat o yüksek ve pek kıymetdar meyveler bahçesinin yolunu gösterebilen bir delil, bir kılavuz vazifesini görebilir diye teselliyab oluyoruz. Elhamdülillah!

10 Cemaziyel-âhir 1418

13 Ekim 1997 Abdülkadir Badıllı

(Sh:13)

MESNEVÎ-İ NURİYE

TENBİH: (Mesnevî-i Nuriye) ismi, Türkçe tercümesine Hz. Üstad tarafından konulmuştur. Arapça ismi her ne kadar “El-Mesneviyy-ül Arabiyy-ün Nuri”dir. İsim, ism-i müzekker olduğundan, Mesnevî’den sonra (Nuriye) değil, (Nurî) gelmesi lâzımdır. Fakat bu sıfat Türkçe telaffuzunda ağır ve nâmüsta’mel bir sıfat olduğu gibi; “El-Mesneviyy-ül Arabî Li-r Resail-in Nuriye” yani, “Nur Risalelerinin Arabî Mesnevîsi” manasında dahi olduğu için, “Risale”nin müfredi veya Risalelerin cem’i için sıfat olarak Nuriye gelmesi lâzım olduğundan “Mesnevî-i Nuriye” ismi tam yerindedir.

(Mütercim)

(Sh:14)

Mukaddeme

Risale-i Nur’un bir nevi Arabî Mesnevî-i Şerifi hükmünde olan bu mecmuanın mukaddimesi (1) beş noktadır:

Birincisi: Kırk-elli sene evvel Eski Said, ziyade ulûm-u akliye ve felsefiyede hareket ettiği için, hakikat-ül hakaike karşı ehl-i tarikat ve ehl-i hakikat gibi bir meslek aradı. Ekser ehl-i tarikat gibi yalnız kalben harekete kanaat edemedi. Çünkü akli, fikri hikmet-i felsefiye ile bir derece yaralı idi; tedavi lâzımdı. Sonra hem kalben, hem aklen hakikate giden bazı büyük ehl-i hakikatın arkasında gitmek istedi. Baktı, onların herbirinin ayrı câzibedar bir hassası var. Hangisinin arkasından gideceğine tahayyürde kaldı. İmam-ı Rabbanî de ona gaybî bir tarzda “Tevhid-i kible et!” demiş; yani “Yalnız bir üstadın arkasından git!” O çok yaralı Eski Said’in

kalbine geldi ki: “Üstad-ı hakikî Kur’an’dır. Tevhid-i kıble bu üstadla olur.” diye, yalnız o üstad-ı kudsinin irşadıyla hem kalbi, hem ruhu gayet garib bir tarzda sülûke başladılar. Nefs-i emmaresi de şükûk ve şübehatıyla onu manevî ve ilmî mücahedeye mecbur etti. Gözü kapalı olarak değil; belki İmam-ı Gazalî (R.A.), Mevlâna Celaleddin (R.A.) ve İmam-ı Rabbanî (R.A.) gibi kalb, ruh ve akıl gözleri açık olarak, ehl-i istiğrakın akıl gözlerini kapadığı yerlerde, o makamlarda gözü açık olarak gezmiş. Cenab-ı Hakk’a hadsiz şükürler olsun ki, Kur’an’ın dersiyile, irşadıyla hakikate bir yol bulmuş, girmiş.

Hattâ **قَدْ تَقَى تَمَكَّنَ مَشِيءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ** hakikatine mazhar olduğunu, Yeni Said’in Risale-i Nur’uyla göstermiş.

(1) Bu mukaddeme, Türkçe olarak Hz. Müellif tarafından kaleme alınmıştır.

(Mütercim)

(Sh:15)

İkinci Nokta: Mevlâna Celaleddin (R.A.), İmam-ı Rabbanî (R.A.) ve İmam-ı Gazalî (R.A.) gibi, akıl ve kalb ittifakıyla gittiği için, her şeyden evvel kalb ve ruhunun yaralarını tedavi ve nefsin evhamından kurtulmasını te’mine çalışıp, lillahilhamd Eski Said Yeni Said’e inkılâb etmiş. Aslı Fârisî sonra Türkçe olan Mesnevî-i Şerif gibi, o da Arapça bir nevi Mesnevî hükmünde Lâsiyyemalar, Yirmiikinci Söz’ün Arapçası, Lem’alar, Katre, Habab, Habbe, Zehre, Zerre, Şemme, Şu’le gibi dersleri ve Türkçe de o vakit Nokta ve Lemaat’ı gayet kısa bir surette yazmış; fırsat buldukça da tab’etmiş. Yarım asra yakın o mesleği Risale-i Nur suretinde, fakat dâhilî nefis ve şeytanla mücadeleye bedel, hariçte muhtaç mütehayyirlere ve dalâlette giden ehl-i felsefeye karşı Risale-i Nur, geniş ve küllî Mesnevîler hükmüne geçti.

Üçüncü Nokta: Bu iki Said’in münazarasıyla, nefis ve şeytanın tam mağlub edilmesi ve susturulması gibi, Risale-i Nur dahi yaralanmış talib-i hakikatı kısa bir zamanda tedavi ettiği gibi, ehl-i ilhad ve dalâleti de tam ilzam ve iskât ediyor. Demek bu Arabî Mesnevî mecmuası, Risale-i Nur’un bir nevi çekirdeği ve fidanlığı hükmündedir. Ve bu mecmuanın yalnız dâhilî nefis ve şeytanla mücadelesi, nefis-i emmarenin ve şeytan-ı cinnî ve insînin şübehatından tamamıyla kurtarıyor. Ve o malûmat ise, meşhudat hükmünde ve ilmelyakîn ise, aynelyakîn derecesinde bir itminan, bir kanaat veriyor.

Dördüncü Nokta: Eski Said ilm-i hikmet ve ilm-i hakikatin çok derin mes’eleleriyle meşgul olması ve büyük ülemalarla derin meselelerde münazarası ve medresenin yüksek derslerini gören eski talebelerinin fehimlerinin derecesine göre yazması ve Eski Said’in de terakkiyat-ı fikriye ve kalbiyesinde, yalnız kendisi anlayacak bir surette, gayet kısa cümlelerle ve gayet muhtasar bir ifade ile uzun hakikatlerine kısa kelimelerle işaretler nev’inden o mecmuayı yazdığı için, bir kısmını en müdakkik âlimler de zorla anlayabilir. Eğer tam izah edilse idi, Risale-i Nur’un mühim bir vazifesini görecek. Demek o fidanlık Mesnevî, turuk-u hafiyeye gibi enfüsî ve dâhilî cihetinde çalışmış; kalb ve ruh içinde yol açmaya muvaffak olmuş. Bahçesi olan Risale-i Nur, hem enfüsî, hem ekser cihetinde turuk-u cehriye gibi afakî ve haricî daireye bakıp marifetullaha geniş ve her yerde yol açmış. Âdeta Hz. Musa’nın (Aleyhisselâm) asâsı gibi nereye vurmuş ise su çıkarmış... Hem Risale-i Nur, hükema ve ülemanın mesleğinde gitmeyip, Kur’an’ın bir i’caz-ı

(Sh:16)

manevîsiyle, her şeyde bir pencere-i marifet açmış; bir senelik işi bir saatte görür gibi Kur’an’a mahsus bir sırrı anlamıştır ki, bu dehşetli zamanda hadsiz ehl-i inadin hücumlarına karşı mağlub olmayıp galebe etmiş.

Beşinci Nokta: Eski Said'in Yeni Said'e inkılâb etmesi zamanında, yüzer ilimlerle alâkadar binler hakikatler, ayrı ayrı birer risaleye mevzu' olacak kıymette iken, o Said te'lif ederken, mes'elelerin başında "İ'lem, İ'lem, İ'lem"lerle, herbir hakikatı -ki, bir risale olacak derecede ehemmiyetli iken- birkaç satırda, bazan bir sahifede, bazan bir-iki satırda zikrediyorlar. Âdeta herbir "İ'lem", bir risalenin şifresidir. Hem "İ'lem"ler, birbirine bakmayarak âdeta muhtelif ilimlerin fihristeleri hükmünde yazıldığından, o mecmuayı okuyanlar, bu noktaları nazara alıp itiraz etmesinler.

Said-i Nursî

(Sh:17)

Tenbih, İhtar, İ'tizar

Malûm olsun ki; şu Risale, «Katre risalesi ve Mesnevî-i Arabî'deki umum risaleler» bazı âyât-ı Kur'aniyenin birer şuhudî tefsiridirler ve o risalelerdeki (ilmî) mes'eleler ise, Furkan-ı Hakîm'in bahçelerinden koparılmış çiçeklerdir. Onların ibarelerindeki icmal, îcaz ve işkâl, sakın seni ürkütmesin, belki mütalaasını tekrar et. Tâ ki Kur'an'ın

﴿قُلْ لَوْ كُنْتُ رَبًّا لَكُنَّ رِجَالًا مِّنْ رِّجَالِكُمْ﴾ gibi âyetlerinin sırr-ı tekrarları sana açılsın. Hem nefsin temerrüdünden de korkma! Çünkü benim mütemerrid, mütecebbir ve tâgî nefsi emmarem, şu risalelerin içindeki hakaikin satveti altında zelilane inkıyada geldi. Hattâ şeytan-ı racîmim dahi müsket ve mülzem kalıp, teslim-i silah etti. Sen ise, kim olursan ol, ne nefsin benimkinden daha tâgî, daha âsîdir; ne de şeytanın, şeytanımdan daha azgın ve daha şakidir.

Ey kari! Sanma ki, tevhidin bürhan ve mezahirleri (hususan Katre Risalesi'nin birinci babında) bazıları bazısından mutlak olarak müstağnidirler. (Yani tevhidi isbat eden bir delil, diğer müsbit bir delile muhtaç değildir diye zannetme.) Çünkü ben, bütün o zikredilen delillerin ayrı ayrı herbirisine, makam-ı mahsusunda ihtiyaç gördüm. Zira cihadın (Manevî cihad'ın) muktezası olarak hareketler bazan öyle bir mevkiye dayanırdı ki, o anda bir kapıyı açıp kurtulmak lâzım geliyordu. Çünkü o anda başka açık kapılara gitmek için vaziyet değiştirmek mümkün değildi. Hem de zannetme ki, ben kendi ihtiyarımla bu risalelerin ibarelerini sana zorlaştırmışım, hâyır!. Çünkü bu risaleler, hususan Katre Risalesi (1) müthiş bir vakitte nefsimle olan ânî mükâlemelerimdir. Ve

(1) Bu tenbih, Katre Risalesi'nin hususiyetine dair olup onun başında yazılmış iken, Üstadımız (R.A.) Mesnevî-i Arabî'yi tasnif ettikleri zaman, bu tenbihi mecmuanın başı olan şuraya almasıyla, umum mecmuaya baktığına delildir diye kanaat getirdim. Onun için yalnız Katre Risalesine değil, umum Mesnevî'ye aidiyetini göstermek için bu tarzda yazdım. (Mütercim)

(Sh:18)

kelimeleri, (yani o esnada kaydedilen tabirler, not alınan ifadeler ise) nar ile nurun, fırtınalı bulutlardaki şimşeklerin birbiriyle müsaraa ettikleri gibi, müthiş bir mücadele esnasında tevellüd eden kelimelerdir. Bir anda fikren yerden göğe, gökten yere inip çıkmak gibi bir vaziyet içindeydim. Çünkü ben öyle bir yola sülûk ettim ki; akıl ve kalb berzahı arasında, evvelce sülûk edilmemiş bir yoldur. O sukut ve suuddan başım dönüyordu. İşte ben de o esnada her bir nura rastladıkça, sonra hatırlamak üzere üstüne bir alâmet dikiyordum. Çok defa üzerine bir alâmet kelimesini bıraktığım hakikatlar, bana tabiri mümkün olmayan şeylerdi. Belki ihtar ve tezkire birer alâmet için olup, delâlet etmek için değildiler. Anlaşıyor ki, çoğu zaman birer nur-u azîm üstüne, tek bir kelime alâmet koymuşum. Bilâhare müşahede ettim ki, o zulümatlı

yerin tüneli (2) içinde imdadıma gelen o nurlar, Kur'an güneşinin şuaatı imişler, bana lâmbalar suretinde temessül etmişlerdi.

Said-i Nursî

(2) Zulümatlı yerin tüneli ise: Otuzuncu Söz'ün Birinci Maksadının âhirinde Fatiha'nın sonundaki üç yolun mahiyetine dair gördüğü bir hâdise-i ruhaniyeye işaretir. (Mütercim)

(Sh:19)

TEVHİD GÜNEŞLERİNDEN(1)

LEM'ALAR

“Ey benim kitabıma nazar eden zat! Şayet ondan birşey istifade ettiysen; hiç olmazsa beni bir Fatiha veya halis bir dua ile fisebilillah faydalandırman gerektir.”

Said-i Nursî

(Sh:20)

ONDÖRDÜNCÜ DERS (1)

قَسَبْتُمْ قَالَهُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُنَّ

سُبْحَانَكَ يَا مَنْ تُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ هَذِهِ الْكَائِنَاتُ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ

قُلْتُمْ مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِذْ هُوَ الَّذِي تَتَمَوَّجُ أصدبته

قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ

قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ

قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ

قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ

قَسَبْتُمْ قَالَهُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ

قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ

قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ قَالَتْهُنَّ

(1) Merhum Ceylan Çalışkan'ın elyazısı Arabî Mesnevî'de şu üstteki tavsif vardır. (Mütercim)

(1) Nur'un İlk Kapısı'ndaki Türkçe olan Ondördüncü Ders'tir. Anlaşılan, evvelâ Arapçası kaleme alınmış, sonra da Türkçesi... (Mütercim)

(1) Merhum Ceylan Çalışkan'ın elyazısı Arabî Mesnevî'de şu üstteki tavsif vardır. (Mütercim)

(Sh:21)

شَبَّخَاخُلَاغَ تَعْبَا فَعْنِ قَتَعْبَتِيغَ قَبْخَمْدِكْ قَا رُضْ سَاغِدَّةٌ تَحْتِ عَرْشِ عَظْمَةِ قُدْرَتِكَ
بَلْخَاثْ قَمَخَشَاغَا قَطْخِيذَه قَطْخِضَلْ قَمَطْخَاثَلْ قَطْخِجْنِ قَتَا لَمِخَاثَلْ قَلْدَ قَمَقُو قَانَاثُثْ
لِخَاثْخَرَجْشَم قَلْتَشْ بِيخَاثْ قَا رُضِ لِكَ بِالسِّنَةِ اَحْوَالِهَا وَبِرِسَالَتِهِ اسْتَقْرَأَتْ
رُضْ فِي مُسْتَقْرَهَا فِي مَدَارِهَا. قَطْلُثَم قَطْلُثُطْ قَا رُضْ بِاَقْطَارِهَا
لَطَى قَتَهَايَةِ قَمَسْمَرْتَهَا قَتَبْخَاثْ بِيخَاثْ لِسَانِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ.
شَبَّخَاخُلَاغَ تَعْبَا فَعْنِ قَتَعْبَتِيغَ قَتَبْخَمْدِكْ جَمِيعُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
قَفَى جَمِيعِ قَاخْمَكْخَه قَطْخَاخْوَقَا قَتَبَلْخَاثْ قَمَخَشَاغَا قَطْخِيذَه قَطْخِجْنِ قَالْخُطُوَا
قَطْخِثْم قَاثَشْ لَمِخَاثْ اِذْ هُوَ الَّذِي تَتَّظَاهَرُ اَنْوَارُ تَسْبِيحَاتِهِ لِكَ
مَنْ قَطْخَاغَا قَطْخَاثْ قَا بِيخَاثْ. قَطْلُثَم قَانُطِقْ بَنِي اَدَمَ اِلَى اٰخِرِ عُمْرِ الْبَشَرِ
بَغَاثْ بِيخَاثْ مُحَمَّدَكَ لِكَ عَلَيْهِ صَالَاتُكَ وَسَلَامُكَ
كَمَا قَتَبَلْخَاثْ قَتَبْخَرَجْشَم قَتَبْخَاخُلَاغَ قَطْخَاخْوَقَا قَطْخَاثْ قَطْخَاثْ قَاثِخْ.

(Sh:22)

Nur'un İlkapısı'nın Öndördüncü Dersi ve Yirmiikinci Sözde Türkçesi olan ONDÖRDÜNCÜ DERS

Bu gelen âyetlerin hazinelerinden bazı cevahirin beyanındadır.

﴿

بِسْمِ قَالِلَّ قَاثَرَحْمَرْثْ قَاثَرِخِيثْ

قَطْلُثَم قَمَخَاثْ قَمَكَلْ قَمَشِيءِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ قَمَشِيءِ وَكِيْلٌ *

قَبِيْدَه مَقَالِيْدُ السَّمَوَاتِ قَطْخَاثْ رُضِ فُسْبَحَانَ الَّذِي بِيْدِهِ مَلَكُوْثْ قَمَكَلْ قَمَشِيءِ

عَاثِنَا قَمَخَاثْ سِيْطَلْ قَمَشِ قَمَخِيءِ قَلْدَ قَطْخَاثْ قَمَشِ قَمَخَلْبَعَا قَلْتَشْ قَمَقُو قَاخْذْ قَمَخَاثْ صِيْغَتِهَا

Ey esbab içine dalan gafil! Bil ki, sebepler tasarruf-u kudretin bir perdesidir. Çünkü izzet ve azamet, sebepler perdesini iktiza ediyorlar. Lâkin tasarruf eden ve iş gören kudret-i samedaniyedir. Çünkü tevhid ile celal, böyle isterler. Evet Sultan-ı Ezel'in me'murları vardır, fakat bunlar, onun icraatının vasıtaları değildir; tâ ki, saltanat-ı rububiyetine şerik olsunlar. Belki bunlar, icraat-ı rububiyeti ilân eden bir kısım dellâllar ve o icraatı müşahede edip ona

şehadet eden nâzırlardır ki, evamir-i tekviniyeye inkıyadlarında herbirisi istidadına münasib bir şekilde kesb-i ibadet ederler. Demek ki şu vasıtalar ise, izzet-i kudret ve haşmet-i rububiyeti izhar içindirler.

Amma insanî sultan ise, kendi acz ve ihtiyacından dolayı, saltanatına iştirak eden vesait ve me'murlara muhtaçtır.

(Sh:23)

Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın saltanatının me'murlarıyla insanlarınkinin arasında hiç bir münasebet yoktur.

Evet gafil ekseriyetin nazarı, hâdisatın hüsnünü derketmediği ve hikmetlerini bilmediği için, cahilane itiraz ve haksız şekva eder. Demek sebepler araya konulmuş, tâ batıl olan şikâyetler onlara teveccüh etsin.

Eğer birisi hikmet ve hakikat'ın derkine muvaffak olsa, o zaman onun nazarından esbab perdesi kalkabilir. Bu hakikate dair bir temsil-i manevî çerçevesinde denilmiş ki: Hz. Azrail (A.S.), Cenab-ı Hakk'a şekva etmiş ki; "Kabz-ı ervah vazifesinde senin ibadın, benden şikayet ediyor,küsüyorlar." Cenab-ı Hak ona bildirmiş ki: "Senin ile ibadımın arasına musibet vasıtalarını vaz'ediyorum ki, şekvaları sana değil, onlara gitsin."

Elhasıl: İzzet ve azamet, hem batıl şikayetleri reddetmek için, hem zâhirî akılların, yed-i kudreti; cüz'î ve nâpâk işlerle mübaşeretini görmemeleri için, esbab-ı zâhiriye iktiza ederler. Lâkin tevhid ve celal, sebeplerin ellerini te'sir-i hakikîden red ve men' ederler.

TENBİH: Tevhid ikidir. Birisi: Tevhid-i âmîdir ki, der: "Allah'ın şeriki yoktur, bu kâinat ondan başkasının malı değildir." İşte bu âmiyane tevhid sahibinin fikrine gafletlerin, belki de dalaletlerin girmesi mümkündür.

İkincisi: Tevhid-i hakikîdir ki; "Allah birdir, mülk ve kâinat ve herşey onundur" der. Herşeyin üstünde sikkelerini görür ve herşeyin üzerinde mührünü okur. İşte bu hakikî tevhid, o adama huzurlu bir isbatı tesbit ediyor. Daha dalaletler ve evhamlar'ın bu tevhid içine girmesine imkân kalmıyor. İşte biz dahi Kur'an-ı Hakîm'den istifade ettiğimiz bu tevhid-i hakikîden birkaç lemaatı (1) sana işittirmeğe çalışacağız.

Birinci Lem'a: Sani-i Hakîm'in(C.C.) masnâtından herbirisinin üzerinde, onun her şeyin Hâlıkı olduğunu gösteren bir sikke-i hassası vardır. Ve mahlukatından her birisinin üstünde, onun herşeyin Saniî olduğunu bildiren hâs bir mührü vardır. Ve kudretinin mektubatından her

(1) Gerek Yirmiikinci Söz ve gerek Nur'un İlk Kapısı'nın Ondördüncü Dersi, bu Lem'aları en haşmetli bir surette beyan, izah ve şerhettikleri halde, buradaki tercümesi ise, Arabî metninin aynısını muhafaza etmek niyetiyle yazıldı. (Mütercim)

(Sh:24)

bir menşuru (ferman) üstünde, Sultan-ı Ezel ve Ebed'e hâs, taklid edilmez bir turra-i garrası vardır.

Meselâ sayısız sikkelerinden hayat üstüne basmış olduğu şu sikkeye bak! Evet hayata nazar eyle, nasıl onun içinde bir şey herşey ve hem herşey bir şey oluyor.

Evet içilen bir su, Allah'ın izniyle sayısız aza ve cihazat-ı hayvaniye oluyor. İşte Allah'ın emriyle bir şey her şey oldu. Hem muhtelif-ül cins olan bütün taamlar ve yemekler, Allah'ın izniyle bir cism-i hâs, bir cild-i mahsus ve bir cihaz-ı basit oluyor. Ve işte Allah'ın

emriyle her şey bir şey oldu. Evet azıcık akli ve şuur-u kalbîsi bulunan anlar ki, bir şeyi her şey ve her şeyi bir şey yapmak, ancak her şeyin Sani' ve Hâlıkına hâs bir sikkedir.

İkinci Lem'a: Zevilhayat üstüne vaz'edilmiş sayısız hâtemlerden yalnız şu bir hateme bak ki: canlı bir mahluk, camiiyeti itibariyle kâinatın bir misal-i musaggarı ve âlem şeceresinin süslü bir meyvesi ve mecmu-u kâinatın münevver bir nüvesidir ki, Fâtır-ı Hakîm âlemin ekser envanının nümunelerini onda dercetmiştir. Demek o zîhayat şey, mecmu-u kâinattan hikmetli muayyen nizamlarla sağılmış bir katre gibi veya bütün her şeyden ilmî, hassas ölçülerle alınmış cami' bir nokta gibidir. Öyle ise mecmu-u kâinat, kabza-i tasarrufunda olmayan, en edna bir zîhayatı da yaratmasına imkân yoktur.

Evet bozulmamış bir akli bulunan anlar ki: Meselâ bir arıyı ekser eşyaya bir çeşit fihriste yapan; ve insanın mahiyetinde kâinat kitabının ekser mes'elelerini yazan; ve incirin tohumunda incir ağacının programını derceden; ve beşerin kalbini binlerle âlemlerin nümune ve rasathanesi yapan; ve beşerin kuvve-i hâfızasında mufassal tarih-i hayatını ve ona müteallik herşeyi yazan, ancak ve ancak her şeyin Hâlıkı olabilir. Ve bu tasarruf ise, onun Rabb-ül Âlemîn olduğunu gösteren bir hatem-i mahsusudur.

Üçüncü Lem'a: İhya ve i'ta-i hayat keyfiyeti üzerine vurulan, onun parlak turrasının nakşına bak! İşte, sayısız turalardan yalnız birisini zikrediyoruz. Şöyle: nasilki seyyarelerden tâ katrelere, tâ cam parçalarına, tâ karın şişeciklerine kadar her parlak veya parlak gibi şeyler üstünde güneşin cilve-i misaliyesinden bir sikkesi ve ona hâs, parlak bir turrası vardır. Aynen öyle de: Sermedî olan ehadiyet güneşinin dahi ihya ve

(Sh:25)

ifaza-i hayat cihetinde, herbir zîhayat üstünde tecelli-i ehadiyetten bir sikkesi vardır ki, o sikke öyle bir hususiyetle zahir oluyorki; bütün sebepler iktidarlı ve ihtiyarlı farzedilip bu sikkenin taklidini yapmak için toplansalar ve birbirine muavin ve zahîr olsalar, yine yapamazlar. Çünkü nasıl güneşin katrelerde parlayan timsallerini eğer güneşin tecellisine vermezsen, o zaman güneşe mukabil herbir katrede ve ziyaya ma'ruz herbir cam parçasında, belki güneşi gören herbir zerre-i şeffafede, hakiki ve bil-asale bir güneşçiği kabul etmen lâzım gelecek. Böyle bir farz ise, belahetlerin en acibidir.

Aynen öyle de, eğer bütün her bir zîhayatı ve hayatı ve ihya fiilini, umum esmayı cami' olan tecelli-i ehadiyetine ve tecelli-i esmasına bir nokta-i merkeziye olan hayatın varlığını, Şems-i Ezel ve Ebed'in şualarına vermezsen, o zaman herbir zîhayatın içinde ister bir sinek veya bir çiçek olsun, nihayetsiz bir kudret-i fatrayı ve bir ilm-i muhiti ve bir irade-i mutlakayı kabul etmen lâzım gelecek. Ve keza onda, Vâcib-ül Vücut'dan başka bir şeyde bulunmasına imkân olmıyan sıfatları, hattâ belki herbir zerrede bir uluhiyet-i mutlakayı -eğer o şeyi, onun nefsine isnad ediyorsan- kabul etmeğe mecbur olursun. Veyahut gayr-ı mahdud sebeplerden herbirisine bir uluhiyet-i mutlakayı -eğer eşyanın icadını esbaba veriyorsan- vereceksin; ve aynı zamanda, şanı istiklaliyet olan ve aslâ şerikleri kabul etmeyen bir saltanat-ı uluhiyette gayr-ı mütenahi şürekayı kabul etmen lâzım gelir.

Zira, her zerrenin, hususan o zerre eğer tohumların, çekirdeklerin zerresi ise, intizamlı, acib bir vaziyeti vardır. Hem o zerrenin cüz'ü olduğu zîhayatın eczalarıyla bir münasebeti, belki o zîhayatın nev'i ile, belki bütün mevcudatla münasebetleri vardır ki, hem (bir neferin devair-i askeriyedeki münasebetleri gibi) herbir nisbette çok vazifeleri bulunur. İşte sen bu zerrenin Kadir-i Mutlak'tan nisbetini kestiğin anda, o zerrede her şeyi görür bir göz ve her şeyi ihata eder bir şuurun bulunduğunu kabul etmen lâzım gelir.

Elhasıl: Nasilki kataratta görünen güneşçikleri, eğer güneşin ziyasındaki cilvesine vermezsen, o vakit, yıldız böceğinin ışıkçığını bile istiab edemeyen o küçücük şeylerde, gayr-ı mahsur güneşlerin bulunduğunu kabul edeceksin. Aynen öyle: de, kudretine nisbeten küçük

büyük, cüz'î küllî, cüz' küll, zerreler ve güneşler müsavi olan bir Kadir-i Mutlak'a her şeyi vermezsen, o zaman gayr-ı mütenahi ilâhları kabul

(Sh:26)

etmeğe mecbur olursun ki, o halde belahetlerin en eşneine düşmüş olursun.

Dördüncü Lem'a: Nasılki elle yazılmış bir kitabın yazılması için bir tek kalem kâfi geliyor. Fakat eğer o kitab matbu' ise, tab'ı için onun harflerinin şekline göre, harfleri sayısınca kalemler lâzımdır. Hem o kalemlerin yapılması için, yani demir harflerini yapmak için çok kimselerin iştirâki dahi lâzımdır. Ve eğer o kitabın bazı kelimelerinde ince harflerle kitabın ekserisi yazılmış ise, -Sure-i Yâsin, lafz-ı Yâsin'de yazıldığı gibi- o zaman o bir tek kelime için, kitabın ekser harfleri adedince demir harfler lâzımdır.

Öyle de; eğer şu kâinatı, bir Vâhid-i Ehad'in kaleminin mektubudur desen, vücub derecesinde nihayet derece kolay ve makul bir yolu tutmuş olursun. Ve eğer esbaba ve tabiata isnad edersen, mümteni' derecesindeki nihayetsiz bir suubetli yola ve muhal derecesindeki nihayetsiz bir ma'kuliyyetsizliğe saparsın. Çünkü o halde, tabiat, her bir zîhayatın tab'ı için kâinatın ekser mevcudatına lâzım olan bütün maddeleri hazırlamaya mecburdur. Bu ise, öyle bir hurafedir ki; vehimler dahi ondan nefret edip kaçarlar. Hattâ belki tabiat için, herbir cüz' toprak, su ve havada, ya milyonlarca manevî matbaaları ve hattâ bütün çiçek ve meyveler adedince gizli makineleri bulundurmasının mecburiyeti vardır; tâ ki, mahiyet ve cihazatları birbirine muhalif olan o meyveler ve çiçeklerin teşekkülü mümkün olabilsin. Veyahut da herbir cüz' toprak, su ve havada; bütün nebatatın san'atkârane yapılmasına kadir bir kudretin vücudunu ve bütün ağaçların bütün hasiyetlerinin tafsilatlarına ve çiçeklerin bütün cihazat, nizam ve ölçülerine muhit bir ilmin varlığını farzetmek mecburiyeti olacaktır. Zira şu üç şey olan toprak, su ve havanın herbir cüz'ü bütün nebatatın veya ekserisinin teşekküllerine menşe' olmağa kabil ve salihdir.

Evet, meselâ bir kâse toprak farzet! Sonra nöbetle bütün tohumların, çekirdeklerin ona girmesini düşün. Sonra o saksıyı boşalt, tekrar toprak yığınından doldur.. Ve yine boşalt, yine doldur. Tâ bütün toprağı o minval ile ölçünceye kadar!.. İşte bütün o kaba girip çıkan topraktan hasıl olacak neticenin bir olduğunu göreceksin. Böylece görünen keyfiyet ve hal sana kâfidir ki; yeryüzünde yaptığın seyr-ü sefer de, toprağın ekser eczalarının bir çok nebatata menşe' olduğunu müşahede edersin. Halbuki meyvedar ve çiçekli nebatatın tek tek

(Sh:27)

herbirisinin kanun-u teşekkülü birbirinden ayrıdır, muhaliftir. Hem bunların herbirisinin intizam, ölçü ve imtiyaz bakımından hâs ve hususi birer tarzı vardır ki, herbir tohum ve çekirdek içinde mahsus bir cihaz, hâs bir makine ve hususi bir matbaanın bulunmasını, belki herbir çekirdek ve tohum için ağacın tamam teşekkülüne medar olan cihazatının bütününü istilzam eder. Hem tohum ve çekirdeklerin besatet ve birbirine benzeyişleri cihetiyle, elbette tabiata lâzımdır ki, bütün herbir şeyin içinde, umum eşyanın teşekküllerinin cihazlarını ve manevî makinelerini ve sebeplerini hazır bulundursun. Bu ise öyle bir safsatadır ki, sofestaîler dahi bundan nefret ederler. Ve öyle bir hurafedir ki, halkı güldürmek için masalları nakleden maskaracılar dahi bundan utanırlar.

Beşinci Lem'a: Bak nasılki bir kitabın herbir harfi kendi nefesine yalnız bir vechile ve bir harf miktarınca delâlet edebilir. Fakat kendi kâtibinin vücuduna ise, birçok vecihlerle delâlet eder. Ve nakkaşını bir satır miktarınca tarif eder.

Öyle de: Kitab-ı kâinattan herbir harf-i mücesssem, kendi nefesine ancak cirmi kadar delâlet eder ve zatını, sureti miktarınca gösterir. Fakat Saniine çok vecihlerle delâlet eder, hele o şeyin mürekkebat içine girmesiyle, ifrad ve terkiib tavırları miktarınca sani'ine delâleti çoğalır. Ve Saniinin esmasını izhar ederek onun beyanında uzun bir kaside kadar medhiyeler inşad eder.

Ve hakeza!.. Demek faraza birisi, nefsinin ve kâinatı inkâr eden Hebenneka gibi ahmaklaşsa bile, belahetin son haddini izhar eden bir hal ile Sani'in inkârına gitmeğe cesaret etmemesi lâzımdır.

Altıncı Lem'a: Bak nasıllı -sabıkan geçtiği gibi- Sani-i Mukaddes, tek tek bütün cüz'iyat üstüne hatem-i hassını vaz'etmiş ve herbir cüz' üzerine sikke-i mahsusasını vurmuştur. Öyle de herbir nev' üzerine de ve herbir küll üstüne dahi hâtem-i hâssını vaz'etmiş. Ve semavat ve arzın yüzünü vâhidîyet mührüyle mühürlemiş ve mecmu-u âlem üzerine ehadiyet sikkesini açık ve vazıh olarak darbetmiştir.

Evet **مَا نَظَرَ تَغَطَّى قَا شَارَ تَوْضِيحَةً قَالَتْ تَكْلِيفٌ قِيَحِي قَا رَضَ بَعْدَ مَوْتِهَا**

لَيْتَ قَدِ لَخَّ تَغَطَّى قِيَحِي قَا لَخُو حِي قَوْنُو تَغَطَّى تَكْلِيْفٌ قَشِيءٌ قَدِيرٌ

(Sh:28)

âyetinin işaret ettiği onun şu hatemine bak ki; yeryüzünü baharda diriltmek keyfiyetinde öyle acib bir haşır ve garib bir neşir vardır ki; üçyüz binden ziyade nevilerin ki, o nevilere ekserisinin bir senedeki bir nev'inin ferdleri, insan nev'inin dünyadaki bütün efradından daha çok iken, ihya-yı arz içinde haşrolup kıyam ediyorlar. Fakat bir hikmet-i hafîye için ekseriyetle aynı ile değil, belki aynıyet gibi bir misliyetle iade edilirler.

Her ne ise, ne şekil iade edilirlerse edilsinler, beşer haşrinin kolaylığına delâlet etmelerinde ve neşre misaller ve haşre işaretler olmalarında bir beis olmaz.

Demekki, nihayet derecede girift ve karışık olan şu muhtelif ve müştebik çok nevilerin nihayet derecede imtiyaz içinde diriltilmeleri ve hiç sakatlık yapmadan yanlısız ve karıştırılmıyarak hatasız olarak kemal-i temyiz ile iadeleri, elbette ilmi muhit, kudreti nihayetsiz bir zatın bir hâtem-i hassıdır.

Hem sath-ı arz sahifesinde üçyüzbin –belki daha çok– muhtelif ayrı ayrı kitabları karışık vaziyette iken, lâkin nihayet intizam içinde karıştırılmadan sehivsiz yazılmaları, hem iç içe girift ve sarışık, sarmaşık iken, kusursuz, noksansız bir tarzda son derece intizam ile kaydedilmeleri ve birbirlerine mümtezic ve kaynaşmış iken, ayıbsız, noksansız bir surette nihayet derecede ayrılık ve teşhis ile fasledip yazılmaları; elbette ve ancak herşeyin melekûtu elinde ve herşeyin anahtarı yanında ve hiçbir şey, onu hiçbir şeyden meşgul etmiyen bir zatın hâs bir sikkesi olabilir.

Ey haşri istib'ad ile inkâr eden adam! Bak nasıl altı hafta zarfında ki ihya-yı arz keyfiyetinde, haşrin yüzbinler nümune ve misallerini görüyorsun. Öyle ise, senin bu istib'ad-ı inkârîdeki misalin şöyle bir adama benzer ki; mu'cizekâr bir zatın; suretleri çürümüş, mahvolmuş birçok kitabları bir saat zarfında hâfızasından yazdığını, yahutta suretleri bozulmuş, mahvolmuş olan o kitabların benzerlerini yeniden te'lif ettiğini gözü ile gördüğü halde, birisi o adama dese: “Şu kâtib, senin suya düşmüş olan kitabın -ki, kendisi onu te'lif etmiştir- bir anda aynısını hâfızasından yazacaktır.” O ise: “Hâyır, bu olamaz. Nasıl olur, bütün harfleri bozulmuş olan bir kitab, bir anda yeniden yazılsın, mümkün değildir.” der, o mu'cizekâr, kadir ve hafiz kâtibi kendi âciz ve cahil nefsi ile kıyas eder.

(Sh:29)

Veyahut bir zat, kendi saltanatının haşmetini izhar için, bir işaretle dağları yerinden kaldırıp parçaladığı halde, bostan-ı niâmına davet etmiş olduğu misafirlerinin yolunu kapayan şu büyük taşı kaldıramaz diyen adam ise, ancak ebleh bir divane olabilir.

Evet, Rububiyetin şu bahardaki büyük azim tasarrufu içinde, gayet yüksek, pek azîm ve çok ince nakışlı bir hâtemi vardır. O da şudur: İntizam-ı mutlak içinde bir itkan-ı mutlak var. O da bir cûd-u mutlak içinde, o da vüs'at-ı mutlakta içinde, o da mutlak bir sür'at içerisinde, o da

(Sh:31)

أَلَدِي أَحْسَنَ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ * قَلْبًا تَخْرُجُ مِنْهُ نَفْسًا تَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

nin sahibine mahsus bir sikke olabilir.

Dokuzuncu Lem'a: Nasılki cüz'iyat, arz ve âlem üzerinde hatem-i ehadiyeti gördün. Şimdi muhit unsurlara ve dağınık nevilere bak! Yine o hatemi göreceksin. Evet meselâ nasılki bir tarlaya bir tohumu eken bir kimse, o tarla, tohumu ekenin taht-ı tasarrufunda olduğuna ve o ekilen tohum da o tarlaya tasarruf edenin olduğuna delâlet edip; o buna, bu da ona şahadet eder. Aynen öyle de: şu mezraa-i masnuat olan unsurların külliyetleri içindeki vâhidîyet ve besatetleri lisanıyla; ve keza bir ilim ve hikmetin tayin ettiği tarz ve suret ile ihataları diliyle; Hem şu kudret mu'cizelerinin semereleri olan ve hikmet kelimeleri olan mahlukatın, şahsiyetçe birbirinin misli iken, umum yeryüzüne hikmetli intişarları lisanıyla; ve efradca birbirine müşabih oldukları halde, acib bir hikmet altında dağılarak birbirinden uzak etraflarda tavattunları lisanıyla şahadet ederler ki: muhit ve muhat, tarla ve tohum; birtek Sâniin kabza-i tasarrufundadır. İşte herbir unsur ve herbir nev' yekdiğerine, hem herbirisi hepsine şâhidlik yapıp derler ki: "Siz kimin malı iseniz, ben de onun malıyım." Demek herbir çiçek ve herbir meyve ve umum hayvanlar ve hayvancıklar, nâlık birer sikke, konuşan birer hâtem, söyleyen birer turra olarak meallerindeki hikmetin, intizamlarındaki halin lisanıyla derler ki: "Bu mekân kimin mülkü ise, ben de onun mülküyüm. Kimin sun'u ise, ben de onun san'atıyım. Kimin mektubu ise, ben de onun harfiyim. Ve kimin nesci ise ben de onun nakşiyım ve hakeza!..

Evet nasılki en edna bir mahluka hakiki tasarruf etmek ve en zaif bir mevcuda gerçek manada rububiyet yapmak, elbette bütün anasır kabza-i tasarrufunda bulunan kim ise, ona mahsustur. Öyle de hangi unsur olursa olsun, onun tedbir ve tedviri, ancak ve ancak bütün hayvanat ve nebatatı kabza-i Rububiyetine alıp tedbir ve terbiye eden bir zata mahsus olabilir. Bu ise öyle bir hatem-i tevhiddir ki; gözünde perde, kalbinde pas olmayan kimse görür, gösterir.

Ey nefsi firavunlaşan! Kendini tecrübe et! Kâinattan herhangi bir şeye (icad cihetinde) mâlik olabilecek misin?! Kella!.. öyle ise cüz'i olan ferdleri dinle, kulak ver, bak ne diyorlar? İşte bak herbirisi misliyet

(Sh:32)

lisanıyla derler ki: Bir nev'in tamamına mâlik olabilen, bana da mâlikiyet dava edebilir. Yoksa yok. Sonra bir nev'e git. Bak göreceksin, herbir nev' yeryüzüne intişarları lisanıyla derler ki: "Küre-i arzın içine ve dışına mâlik olan bir kimse, bana da mâlikiyet dava edebilir, yoksa yok. Sonra küre-i arza git, göreceksinki, kendisi ve kardeşi sema arasındaki tesanüd lisanıyla diyor: "Bütün kâinata mâlik olabilen birisi, bana temellük davasını yapabilir. Yoksa, yok."

Onuncu Lem'a: Hayat, zîhayat ve ihya üstüne basılan ve cüz' ve cüz'î, küll ve küllîye ve âlemin hey'et-i mecmuasına darbedilen tevhid mühürlerinden bazılarını yaptığımız işaretleri gördü isen; Şimdi enva' ve külliyat üzerine vurulan sayısız vahdaniyet sikkelerinden yalnız şu bir taneye bak, gör!

Evet, tedbirin ittihadından, terbiyenin vahdetinden gelen sühulet sebebiyle, birtek meyve ile, kocaman semeredar bir ağacın, külfetçe kolaylığı müsavi oluyor. Çünkü merkezin ittihadıyla ve kanunun vahdetiyle ve terbiyenin bir yerden ve bir elden sudûruyla masraf, meşakkat ve külfet o derece hafifleşir ve öyle kolaylaşır ki; böyle tek elden ve birlikten sudûr edecek birtek meyveyi icad etmek ile, meyveleri sayısız kocaman bir ağacı icad etmek arasında külfetçe bir fark olmaz. Fakat eğer bu iş kesrete bırakılırsa, o vakit kesret ve şirket ve ayrı ayrı merkezler, birtek meyvenin terbiyesi için, çeşitli terbiye cihazlarının kemiyetleri cihetinden bütün semeratıyla birlikte tamam bir ağacın terbiyesine lâzım olan herşeye muhtaç olurlar. Yalnız belki keyfiyet cihetinde bir fark olabilir.

Evet, nasılkı büyük bir ordunun bütün techizat-ı askeriyesine lâzım olan bütün herşeyi yapan umum fabrikalar, makineler, aynı bir tek nefer için dahi lâzımdırlar. Ancak keyfiyette fark olur. Hem nasılkı, bin veya binler nüsha bir kitabı tab'etmek için matbaaya verilen ücretin aynısı, o kitabın tek bir nüshanın tab'ına dahi gider. Belki bazan bin nüshanın ücreti, bir nüshanın ücretinden daha az olabilir. Çünkü dizgi ve tertib külfeti bire, bine birdir. Lâkin eğer bu bin nüsha kitabı bir tek matbaada tab'ını yapmayıp, her bir nüsha için ayrı ayrı matbaalara başvursan, binler ücret vermeğe muztar kalırsın.

Elhasıl: Eğer sen gayr-ı mahdud kesreti bir Vâhide isnad etmez sen ki, o halde bir tek şeyi bütün herşeye isnad etmeye muztar olduğun

(Sh:33)

için bütün eşyaya lâzım ne ise, o şeye dahi lâzım olduğundan, efrad adedince külfetler ziyadeleşecektir. Demek ruy-i zeminde münteşir olan her bir nev'de müşahede edilen şu hârîka suhulet, kolaylık, ancak vahdet ve tevhidin yüsüründendir. (Yani kolaylığa sebebiyet vermelerindendir.)

Onbirinci Lem'a: Nasılkı bir nev'in umum ferdlerinin ve bir cinsin yekûn nev'lerinin a'za-yı esasiyede birbirlerine tevafukları ve teşabühleriyle; bunları yazan kalemin vahdetine ve sikkenin ittihadına delâlet ederler. Ve bu da, bu mütevatif ve müteşabih olan mahlukat, ancak birinin sun'u olduğuna şahadet ederler. Aynen öyle de: şu meşhud suhulet-i mutlaka ve hiffet-i külfet dahi; her şeyin tek bir Sani'-i Vâhid'in eserleri olduğunu vücub derecesinde istilzam ederler. Yoksa eğer bu eserler kesrete havale edilirse; o zaman imtina' derecesine çıkan bir suubet içinde uzayıp giden bütün bu enva', ademe gideceklerdi.

Evet nasılkı Cenab-ı Hak hakkında şerik-i zatî mümteni'dir. Yoksa âlem intizamdan huruc edip fesada gidecekti. Kezalik, onun ef'alinde dahi başkaların şerik olması mümteni'dir. Yoksa âlem, ademde kalıp vücuda gelmeyecekti.

Onikinci Lem'a: Bak nasıl hayat, Cenab-ı Hakk'ın ehadiyetine bir bürhandır. Mevt dahi sermediyet ve bekasına delildir. Evet nasıl cereyan edip akan bir nehrin, güneşe karşı parlayan katrelerinin ve dalgalı bir denizin üstünde parlayan kabarcıklarının ve yeryüzünde tazelenen şeffaf şeylerin zuhurları, o güneşin timsallerini ve ziyalarını göstermeleriyle güneşin vücuduna şahadet ettikleri gibi; o katreler, kabarcıklar ve şeffafâtın gurubları, ufulleri, fenaları ve ölümleriyle beraber, arkalarından gelen emsallerinin üstündeki ziya tecellisinin istimrarı ve yine onların arkalarından gelen bütün seyyar kafîlelerin üstündeki timsallerin cilveleri devam etmesiyle; güneşin tecelliyatı içindeki bekasına ve celevatı içindeki ziyasının devamına şahadetler ederler. Hem bütün bu katreler, kabarcıklar ve şeffaflardaki güneşin timsalleri ve şu'leleri de, tek bir güneşin eserleri olduğuna delâlet ediyorlar. Evet bunlar kendi varlıklarıyla güneşin varlığını ve esbab-ı zâhiriyele ile inidama gidip birlikte ölümleriyle, güneşin vahdet ve bekasını izhar ediyorlar.

Aynen öyle de: şu mevcudat, vücudlarıyla Vâcib-ül Vücut'un vücub-u vücuduna şahadet ettikleri gibi, kendileri hem arkalarından gelen

(Sh:34)

emsalleri ve zâhirî esbablarıyla beraber zeval bulmalarıyla, Zat-ı Vâcib-ül Vücut'un ezeliyetine, sermediyetine ve ehadiyetine şahadet ederler.

Evet, asırların, gece ve gündüzün ihtilâfı ve mevsimlerin tehavvülü ve asırların tebeddülü zamanında şu güzel masnuatın tazelenmesi ve latif mevcudatın tebeddülü, hem bunların gurublarıyla beraber arkalarından gelen emsallerinin tulu'ları; ve batmalarıyla birlikte akiblerinde benzerlerinin zuhurları vardır. Bu ise yüksek, sermedî, daim-üt tecelli bir cemal sahibinin vücuduna, birliğine ve bekasına gayet kat'î ve şübhesiz bir surette şahadet ederler. Hem senevî ve asrî inkılablar içerisinde esbab-ı süfliyenin müsebbepleriyle beraber zevale

gıtmesi ve hemen arkalarından tekrar o giden müsebbebler esbablarıyla birlikte iade edilmesi; elbette gayet kat'î şehadet ederler ki; sebepler dahi müsebbebler gibi âcizdirler ve yapıyorlar. Fakat ince, dakik bir hikmet için, sebep ile müsebbeb arasında bir mukarenet verilmiş.

Belkide bu seyyal, latif masnuat ve şu cevval, cemil mevcudat; bütün esması kudsiye ve cemile olan celal ve cemel sahibi bir Zat-ı Ehad'in tazelenen sanatları ve mütehavvil nakışları, müteharrik ayineleri, müteakib sikkeleri ve mütebeddil hatemleri olduğuna gayet kat'î delâlet ederler.

Onüçüncü Lem'a: Bak zerrelere seyyarelere kadar ve nefislerden şemslere kadar, herşey zatındaki acz lisanıyla Hâlıkının vücub-u vücuduna delâlet eder. Hem dahi her şey, acziyle beraber nizam-ı umumiyyeye tevfik-i hareket ederek, omuzuna aldığı ve yüklediği acib vazifeler diliyle de, Hâlıkının vahdetine şehadet eder. Demek herşeyde onun vücub ve vahdetine iki şahid var olduğu gibi, her zihayatta da onun Ehad ve Samed olduğuna iki âyet vardır.

Ben Kur'an-ı Hakîm'in feyziyle kat'iyyen anlamışım ki: Kâinatın eczasından herbir cüz', Zat-ı Vâcib-i Vâhid, Ehad ve Samed'e takriben ellibeş lisanla şehadet ederler. Ve bu şehadetleri "Katre" namındaki Arabî bir risalede zikretmişim. Eğer istersen ona müracaat et.

Ondördüncü Lem'a: Bil ki, şu mevcudat nasilki Zat-ı Mukaddes'in vücub-u vücuduna ve vehdetine şehadet ettikleri gibi; Onun celal, cemel ve kemalinin bütün evsafına da şehadet ederler. Hem onun kemal-i zatına da; ve hem onun ne ef'alinde, ne esmasında, ne sıfâtında, ne şuûnunda bir naks ve kusuru olmadığına da şehadet ederler.

(Sh:35)

Çünkü bir eserdeki kemal, fiilin kemaline bilmüşahede delâlet eder. Fiilin kemali ise, bilbedahe ismin kemaline; ismin kemali dahi bizzarure sıfatın kemaline; ve sıfatın kemali dahi bir hads-i yakînî ile şe'nin kemaline; şe'nin kemali ise bihakk-ıl yakîn zatın kemaline delâlet ederler.

Evet nasilki, kusursuz bir sarayın, nukûş ve tezyinatının mükemmeliyeti, o sarayın süslü tezyinatı altında müteharrik ve nakışlarının tahtında müstetir olan sani' ve mühendisinin mükemmeliyet-i ef'alini apaçık sana gösterir. Ve şu ef'alın mükemmeliyeti ise, sana sarahaten usta ve mühendis olan zatın esmasının mükemmeliyetini gösterir. Yani; "Şu sarayın ustası mahir bir san'atkârdır, bilgisi derin bir mühendistir ve hakîm bir nakkaştır ve hakeza..." Ve onun esmasının mükemmeliyeti ise, gayet fasih bir şekilde sana müsemmanın sıfatının mükemmeliyetini bildirir. (Yani o usta hendese, san'at, ilim ve hikmetle mücehhezdir.) Ve onun sıfâtının mükemmeliyeti ise, o zatın zatı şuûnunun mükemmeliyetine şehadet eder. (Yani çok güzel bir istidadı ve üstün bir kabiliyeti vardır gibi...) Ve şuûnun mükemmeliyeti ise, o nakkaş olan zatın makamına münasib ve ona lâyük bir şekilde mükemmeliyetini ve kemalâtını izhar ve ilân eder.

Aynen onun gibi; kâinattaki şu kusursuz, noksansız göz önündeki eserlerde olan mükemmeliyet dahi, hadsî bir müşahede ile, arkalarında müstetir olan ef'alinin mükemmeliyetine şehadet ederler. Ve şu meşhud gibi olan ef'alın mükemmeliyetleri ise, şu fiillerin faili olan zatın esmasının kemalatına bilbedahe şehadet eder. Ve o kemal-i esma ise, bizzarure kemal-i sıfâta şehadet eder. Çünkü esma sıfatların nisbetlerinden neş'et ederler. Ve kemal-i sıfât dahi kudsî sıfatların mebadileri olan şuûn-u zatiye üzerinden bilyakîn perdeyi kaldırıyor. Ve şuûnun kemali ise, Cenab-ı Zat-ı Mukaddes'e, ona lâyük bir surette bihakkıyakîn şehadet eder. Belki kâinattaki bütün cemel ve kemallerin mecmuu, ancak ve ancak Cenab-ı Zülcelal vel Kemal'in aziz olan kemaline, celil olan celaline nisbeten ondan gelmiş zaif bir gölgedir. Âmenna.

(Sh:36)

(Sh:37)

PEYGAMBER'İN (A.S.M.) BAHR-I MA'RİFETİNDEN (1) BAZI REŞHALAR

(1) Merhum Ceylan Çalışkan'ın elyazısı nüshasında böyle.

(Sh:38)

بِسْمِ اللَّهِ قَالَتْ هَمْرٌ قَالَتْ خَيْمٌ

Birinci Reşha: (1) TENBİH: Rabbimizi bize tarif eden delil ve bürhanların haddi hesabı yoktur. Lâkin büyük bürhanlar ve küllî hüccetler üç tür.

Birisi: Sâbıkan bazı âyetlerini işittiğin şu kitab-ı kebir olan kâinattır.

İkincisi: Şu kâinat kitabının âyet-ül kübrası ve divan-ı Nübüvvetin hatemi ve künûz-u mahfiyenin miftahı olan Hz. Muhammed'dir (A.S.M.).

Üçüncüsü: Kitab-ı âlemin müfessiri ve hüccetullahi ale-l enam (Allah'ın benî Âdeme karşı bir hücceti) olan Kur'an-ı Hakîm'dir.

Şimdi biz şu ikinci bürhan-ı nâtik olan Zat-ı Muhammediye'nin (A.S.M.) mahiyetini tanımalıyız. Ve Sonra onu dinlemeliyiz. İşte onun bahr-i ma'rifetinden birkaç 'Reşhati' zikrediyoruz:

İkinci Reşha: Bil ki, şu bürhan-ı nâtik (olan Zat-ı Ahmediye'nin (A.S.M.)) bir şahsiyet-i azîme-i maneviyesi vardır. Eğer desen: "O zat, nasıl birisidir ve mahiyeti nedir?"

Elcevab: Evet o zatın azamet-i maneviyesinden dolayı yeryüzü onun mescidi, Mekke mihrabı, Medine minberi olmuştur. O zat ise, bütün mü'minlerin imamı olup, onun arkasında saf saf dizilmişlerdir. Ve bütün nev'-i beşere hatib olarak onlara saadetlerinin düsturlarını beyan ediyor.

(1) Risale-i Nur'un bazı yerlerinde şu "Reşhalar" adlı eserdeki reşhaların adedi için "Ondört Reşhat" diye geçer. Mesnevî-i Arabî'de ise, "Tenbih"ten sonra 12 aded Reşha zikredilmiş. 13. Reşha ise görünmediği gibi, 14. Reşha ise Şemme risalesinin sonuna eklenmiştir. Bu durumda biz burada, eserin başındaki "Tenbih"i "Birinci Reşha" olarak kaydettik. Bununla beraber, Tenbih Bölümünü Birinci Reşha saymasak, o takdirde, 13. Reşha, "Lasiyyemalar" kısmı olarak ayrılmış olması mümkündür.

(Mütercim)

(Sh:39)

Ve bütün Enbiyaya reis olup, onun dini, dinlerinin esaslarını cami' olduğu için, onları tezkiye ve tasdik ediyor. Ve bütün Evliyaya seyyid olup, risaletinin güneşiyle onları terbiye ve irşad ediyor. Hem enbiya, ahyar, siddîkîn ve ebrardan mürekkebe bir halka-i zikrin dairesinde bir kutubdur ki, onun tekrar ettiği aynı kelimedede ittifak ederek, onlar da hep beraber onu söylüyorlar. Ve öyle nuranî bir şeceredir ki, semavî esasat ile hayattar ve metin olan kök ve

(1) Merhum Ceylan Çalışkan'ın elyazısı nüshasında böyle.

damarları, Enbiya (Aleyhimüssalatü Vesselâm)'dırlar. Ve dalları ise, maarif-i ilhamiye ile yeşillenen ve tazelenen ve nuranî ve latif meyveler veren Evliyadırlar.

Demek bu zatın iddia ettiği hiçbir dava yoktur ki, mu'cizatlarına istinad eden bütün enbiya şehadet ve kerametlerine itimad eden bütün evliya tasdik etmesin. Öyle anlaşılıyor ki, bu zatın bütün davaları üzerinde bütün kâmilin-i nev'-i beşerin imzaları vardır. Zira görüyorsun

ki bu zat, **قَدِ قَلْبِي قَلْبُ قَلْبِي قَلْبِي** diyor ve tevhidi iddia ediyor. Eğer mazi ve müstakbelde saf bağlamış

olan mezkûr o iki saf-ı nuranîyi dinleyebilirsek, yani, nev'-i beşerin güneşleri, yıldızları olan bütün kâmil insanların, iki saf halinde aynı kelime-i tevhidin zikri dairesinde oturup, meslekleri birbirine muhalif ve meşrepleri birbirine mübayin olduğu halde, aynı kelime üzerinde ittifak edip onu tekrar ettiklerini işiteceksin. Adeta bütün onlar hep beraber, icma' ile Zat-ı

Ahmediye'ye **تَطْمِئِنُوا بِمَنْ تَطْمِئِنُوا بِهِ** diyorlar. İşte acaba hangi vehmin haddi vardır ki, mu'cizat

ve keramat ile tezkiye edilmiş, hadsiz şahidlerin şehadetleriyle müeyyed bir davaya red parmağını uzatabilsin.

Üçüncü Reşha: Bil ki, tevhide delil olup nev-i beşeri ona irşad edip yol gösteren şu bürhan-ı nuranî, nasilki iki cenahında bulunan nübüvvet ve velayetin icma' ve tevatürleriyle teyyüd ediyor. Öyle de Tevrat, İncil, Zebur ve eski suhufun yüzlerce beşaretli işaretleri dahi onu tasdik ediyor. Ve keza binlerce irhasatın meşhur ve pek çok remizleri dahi onu tasdik ediyor. Ve keza tevatürle menkul kâhinlerin bir çok şehadetleri de onu tasdik ediyor. Ve keza hâtilerin şüyu' bulmuş müteaddid beşaretleri dahi onu tasdik ediyor. Ve keza şakk-ı Kamer ve parmaklarından kevser gibi suyun nebeanı ve ağaçları çağırıldığı zaman yanına gelmeleri ve yağmur için dua ettiği aynı anda yağmurun gelmesi

(Sh:40)

ve az bir parça taamdan çoklarını doyurması ve keler, kurt, ceylan, deve ve taşların kendisiyle tekellümleri gibi, ruvat-ı sikat ve muhakkik muhaddisînin beyan ettikleri bine bâliğ mu'cizatının delâletleri dahi onu tasdik ediyorlar. Ve keza saadet-i dâreyini cami' olan şeriat-ı garrası onu tasdik ediyor. Geçmiş derslerde bütün saadetlerin menba-ı feyzi olan şems-i şeriatından bazı şuaları gördün ve işittin. Eğer gözünde perde, kalbinde pas ve mürde yoksa, bu kadar kâfidir, biz de burada kısa keseceğiz.

Dördüncü Reşha: Bil ki, afakî deliller nasilki o zatı (A.S.M.) tasdik ediyorlar. Onun gibi enfüsî deliller de onu tasdik etmektedirler ki, kendi zat-ı mübareki, güneş gibi kendi zatına delildir. Çünkü bil'ittifak bütün ahlâk-ı hamîde onun zatında ictima' etmiştir. Hem vazife-i risaletindeki şahsiyet-i maneviyesi de bütün âli ve yüksek seciyeleri ve pâk ve nezih hasletleri kendinde cem'etmiştir. Hem onun kuvvet-i imanını gösteren zühd, takva ve ubudiyetinde fevkalâde kuvvetli olması, ve keza tarih-i hayatının şehadetiyle kemal-i metanet, kemal-i ciddiyet ve kemal-i vüsûku; hem kuvvet-i itminanının şehadetiyle harekâtındaki kuvvet-i emniyetidir. İşte şu mezkûr deliller gösteriyorlar ki: O zat (A.S.M.) davasında hakka mütemessik ve hakikat üzerine sâliktir. Evet nasilki yeşil yapraklar, revnekdar çiçekler ve taze meyveler, ağaçlarının hayattarlığına delil olduğu gibi; bu zat dahi davasında öyledir.

Beşinci Reşha: Bil ki, akılların muhakemesinde zaman ve mekân muhitlerinin büyük te'sirâtı vardır. Şimdi istersen gel! Şu muhit, asır ve zamanın hayalâtından soyunacağız. Ve bu mülevves libastan tecerrüd edeceğiz. Sonra seyyal olan zamanın denizine dalacağız. Ve yüze yüze bütün asırlar ve dehirler arasında yemyeşil ada olan saadetler asrına çıkacağız. İşte o cezire-i zamaniye içinde bir medine-i şehba olan Ceziret-ül Arab'a bakalım. Hem o zamanın bizim için dokuduğu ve o muhitin bize diktığı libası da giyeceğiz. Tâ ki, merkez-i daire-i Risaletin kutbunu, vazifesi başında çalışırken -velev hayalen olsun- bir ziyaret edeceğiz.

Şimdi gözünü aç, bak! Şu memleketten en evvel nazarımıza ilişen ve gözümüze çarpan raik bir hüsn-ü sîret içinde, faik bir hüsn-ü suretle, mümtaz hârîka bir şahıstır. İşte bak, elinde bir Kitab-ı Kerim-i Mu'ciznüma tutmuş, lisanında mücez, hakîm bir hitabla bir hutbe-i

(Sh:41)

ezeliyeyi tebliğ ediyor. Ve o hutbeyi bütün Benî-Âdem'e, belki bütün ins ve cinne, hattâ belki bütün mevcudata karşı tilavet ediyor.

S- Feya lil-aceb! Nedir acaba o söylediği şey?..

C- Evet pek cesim bir işten sözediyor ve pek büyük bir haberden bahsediyor.. Evet sırr-ı hilkat-ı âlemin muamma-yı acibanesini hall ve şerhedip, kâinatın sırr-ı hikmetinin tılsım-ı muğlakını feth ve keşfediyor. Ve bütün ukulü hayret içinde meşgul eden, üç sual-i müşkilden bahsedip izah ediyor. İşte, bütün mevcudattan sorulan o üç sual-i azîm şudur:

1- Sen nesen? 2- Nereden geliyorsun? 3- Nereye gidiyorsun?

Altıncı Reşha: Bu Zat-ı Nuranî'ye iyi bak, nasıl hakikattan nur saçan bir ziya ve haktan gelen ziyadar bir nur neşrediyor ki, o nur ile beşerin kışını bahar ve gecesini nehar eylemiş. Hattâ o nur ile kâinatın şekli değişip, âlemin yüzü nur-u imandan evvel, nazar-ı dalaletle abûs, kamtarîr iken, o nur ile meserret-bahş olmuş.

Eğer biz, onun neşrettiği nuruyla ziya almaz ve aydınlanmazsak, kâinatın tamamında bir umumî matem gördüğümüz gibi; onun mevcudatını birbirine ecnebi, düşman gibi ve birbirini tanımaz, belki birbirine mütecaviz vaziyetinde görürüz. Ve onun camid mevcudatını ise dehşetli birer cenaze suretinde müşahede ederiz. Hem insan ve hayvanatı firak ve zeval darbeleriyle ağıhyan yetimler şeklinde görürüz. Ve kâinatın hey'et-i umumiyesini harekâtıyla, tenevvüatıyla, tagayyüratıyla ve nukuşlarıyla tesadüfün oyuncağı olarak; manasız, başıboş ve abesiyete incirar ediyor, durumunda müşahede ederiz. Ve insanı da, müz'ic acziyle ve muacciz fakrıyla beraber, onun başına mâzinin hüznlerini ve müstakbelin korkularını nakleden aklıyla bütün hayvanlardan en edna ve en perişan bir surette görürüz. İşte o zatın (A.S.M.) daire-i nuruna girmeyenlerin nazarında kâinatın mahiyeti böyledir.

Şimdi o zatın nuruyla ve dininin mirsadıyla ve daire-i şeriati içinde olarak, kâinata bir bak! nasıl göreceksin?.. İşte bak, âlemin şekli değişti. Âlem umumî bir matemhane iken, bir mescid-i zikir ve fikir ve bir meclis-i cezbe ve şükre tahavvül etti. Ve birbirine ecnebî ve düşman olan mevcudat, birbirine ahbab ve kardeşler şekline girdi. Ve âlemin camidat-ı meyyite-i samiteleri olan büyük ecram, birer ünsiyetkâr hayatlı ve birer müsahhar me'mur olarak, Hâlıkının âyetlerini lisan-ı halleriyle

(Sh:42)

tilavet eden birer nâtık vaziyetine dönüştü. Ve müşteki, ağlayıcı yetimler vaziyetindeki zihayatlar ise, tesbihatları içinde zâkir ve vazifeden terhislerine şâkir haletine girdi. Ve keza, kâinatın harekât, tenevvuat ve tagayyüratıda manasız, başıboş, abesiyet ve tesadüf oyuncaklığından çıkıp, mektubat-ı Rabbanîye ve sahaif-i âyât-ı tekviniye ve meraya-yı esmayı İlahîye olmasına terakki etti. Hattâ âlem, o nur ile öyle bir terakki etti ki, bir kitab-ı hikmet-i Samedaniye derecesine çıktı.

Gel şimdi insana bak; âciz, fakir, zelil bir hayvaniyet derekesinde iken, zaafının kuvvetiyle, aczinin kudretiyle, fakrının sevkiyle, ihtiyacının şevkiyle, ubudiyetinin şevketiyle, kalbinin şulesiyle, aklının haşmet-i imaniyesiyle nasıl evc-i hilafete terakki ediyor, gör.

Sonra bak ki; acz, fakr ve akıl, insanın esbab-ı sukutu iken; şu zat-ı nuranînin nuruyla tenevvür ettikleri zamanı, nasıl esbab-ı suud ve terakki oluyorlar.

Sonra mazi cihetine bakki; Nazar-ı dalaletle zulümat içinde bir mezar-ı ekber suretinde görünürken, bak nasıl enbiya güneşleriyle ve evliya yıldızlarıyla ziyadar ve nuranî bir alem olmuştur.

Sonra istikbal cihetine nazar etki; Yine (nazar-ı dalaletle) kendi zulümatı içinde en karanlık bir gece vaziyetinde görünmekte iken, nasıl ziya-yı Kur'an ile nurlanmış olarak, Cennet bostanları üzerinden perdeler ref' olmuştur gör!..

İşte bu minval üzere, eğer bu zat olmasaydı; kâinat ve insan, hattâ her şey hiçliğe sukut edip kıymetsiz ve ehemmiyetsiz bir vaziyette kalacaktı. Demek ki, bu güzel ve bedi' kâinat için böyle muhakkik ve muarraf, yüksek ve hârika bir zat lâzımdır. Yoksa kâinat ve eflak olmamalıdır. Çünkü o zaman bize göre bu kâinat, manasız ve abes bir şey görünecekti. Mülk

sahibi (C.C.) o zat hakkında hak olarak ne kadar doğru söylemiş: **لَوْ أَنَّكَ تَطَّلَاكَ تَطَّلَاكَ تَطَّلَاكَ تَطَّلَاكَ فَلَإِنَّكَ**

Yedinci Reşha: Eğer desen: Kâinatın güneşi olmuş olan ve kâinatın kemalâtını ilmiyle ve nuruyla keşfeden o zat kimdir? Ve ne diyor?

(Sh:43)

Cevaben sana denilir ki: Bak dinle! O zat ise, bir saadet-i ebediyeden haber verip, onu müjdeliyor. Ve bir rahmet-i bînihayeyi keşfedip ilan ederek, insanları ona davet ediyor. Ve onun zatı ise, mehasin-i saltanat-ı rububiyetin bir dellalı ve nezaret edicisidir. Ve hem künûz-u esma-i İlahiye mahfiyatının keşşafı ve tarifçisidir.

Şimdi ona vazifesi ve risaleti cihetiyle bak! Onu bir bürhan-ı Hak, bir sirac-ı hakikat, bir şems-i hidayet ve bir vesile-i saadet göreceksin. Sonra ona şahsiyeti ve zatı cihetiyle bak! Onu, muhabbet-i Rahmaniye'nin misali, rahmet-i Rabbaniyenin timsali, hakikat-ı insaniyenin şerefi ve şecere-i hilkat meyvelerinin en parlak ve en nuranîsi olarak göreceksin.

Sonra bak ki, nasıl onun nuru ve dini, berk-i hâtif sür'atinde şark ve garbı kapladı, ve yeryüzünün yarısına yakın kısmı ve insanların beşte birisi onun hediye-i hidayetini iz'an-ı kalb ile kabul etti. Hem öyle bir derecede ki, ruhlarını ona feda eder bir vaziyetle kabul ettiler. Şimdi acaba hiç imkânı var mı ki; mugalata karışmamak şartıyla nefis ve şeytan böyle bir zatın müddeiyatlarına karşı münakaşa edip bir şey diyebilsinler. Hususan bu zatın bütün müddealarının başı ve esası olan davası ki, bütün meratibiyle **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** in hakikatı olsa...

Sekizinci Reşha: Eğer bu zatı harekete getiren şey'in ne olduğunu bilmek, anlamak istiyorsan, bil ki: Onun muharriki yalnız ve yalnız bir kuvve-i kudsiyedir. Evet, onun şu cezire-i vasiadaki hârika icraatına bir bak, göreceksin ki; şu acib sahrada âdetlerine son derece mütaassıb ve hem taassub ve husumetlerinde çok inatçı ve hattâ kızlarını diri diri defnederlerken hiç müteessir olmayan kasî kalbli olan bu vahşi akvamı, görki nasıl bu zat, bütün bunların ahlâk-ı seyyie-i vahşiyanelerini az bir zaman zarfında kal' ve ref' edip, bunların yerine onları ahlâk-ı âliye-i hasene ile techiz ettirip, medenî ümmetlere üstad ve âlem-i insaniyete muallim eyledi. Hem bak, bu zatın saltanatı (başka padişahlar gibi) yalnız zor ve korku kuvvetiyle olan zâhirî bir saltanat değil, belki bak, akıl ve kalpleri fethedip, nefis ve ruhları o derece teshir ediyor ki, mahbub-u kulûb, muallim-i ukul, mürebbi-i nüfus, sultan-ı ervah olmuş!..

Dokuzuncu Reşha: Malûmdur ki, sigara gibi küçük bir âdeti, küçük bir milletten tamamen kaldırmak, büyük bir hâkimin büyük bir

(Sh:44)

himmeti de olsa yine çok müşküldür. Halbuki görüyoruz ki; bu zat, kısa bir zamanda, zâhirî az bir himmetle, cüz'î bir kuvvetle; hissiyatlarında inatçı, âdetlerine mütaassıb, pek büyük ve pek

قُلْنَا قَوْلَ غِيظٍ لِمَا أَرْضُ زَلْزَالَهَا * تَلْعَا رُخْتِ gibi sureleri işit.

Hem o zat, tahkik ile öyle bir istikbalden haber veriyor ki; şu dünyevî istikbal, ona nisbeten menfaatsız bir katre serabın, sahilsiz bir bahr-i ummana nisbeti gibi de olamaz. Ve hem şuhuda dayanarak öyle bir saadetin şuhudundan müjde veriyor ki: Bütün dünyevî saadetler ona nisbeten, ancak bir berk-i zâilin bir şems-i sermede nisbeti gibi olabilir.

Evet, şu acıblı kâinatın perdesi altında öylesi acıblar bize bakıyor ve bizi bekliyorlar. Ve şu acıblar ve hârikaları ihbar etmek için,

(Sh:46)

hârika ve acıbl bir zat lâzımdır ki, o acıbları görüyor, sonra gösteriyor. Bakıyor, sonra haber veriyor. Evet bu zatın şuûnatından, etvarından anlaşılıyor ki; o görüyor, sonra gösteriyor. Ve ona göre korkutuyor ve müjdeliyor.

Ve keza Rabb-ül Âlemîn'in bizden ne istediğini ve marziyatı ne olduğunu haber veriyor. Ve hakeza daha bunlar gibi öyle büyük mes'elelerden haber veriyor ki; onlardan kurtuluş çaresi yoktur. Ve öyle acıbl hakikatlardan bahsediyor ki, halâsa mecal bulunamaz. Ve öyle bir saadetten müjde veriyor ki, ondan gayrı saadet, saadet değildir.

İşte hasretler olsun gafillere, hasaretler olsun dâllin güruhuna ve yazıklar olsun ekser insanların belahetine ki, bu hakka karşı nasıl kör olmuşlar ve şu hakikata karşı sağır olmuşlar ki, bu zat-ı zılacaibin ahbarına ehemmiyet vermezler. Halbuki dünya ve mafihayı terkedip, sür'atle ona koşmak ve ona ruh u canını feda etmek elzem ve elyaktır.

Onikinci Reşha: Bil ki, âlemde ulvî şunun ve âsârıyla meşhur olan, şahsiyet-i maneviye-i meşhuresiyle bize görünen zat, nasılki vahdaniyete bir bürhan-ı nâtık-ı sâdiktir ve tevhidin hakkaniyeti derecesinde bir delil-i hakır. Öyle de saadet-i ebediyenin de bir bürhan-ı katı'ı ve bir delil-i satı'ıdır. Belki o zat, nasılki davetiyle, hidayetiyle saadet-i ebediyenin sebep-i husûlü ve vesile-i vüsulüdür. Kezalik o zat, duasıyla ve ubudiyetiyle, o saadet-i ebediyenin sebep-i vücudu ve vesile-i icadıdır.

Eğer istersen, salât-ı kübrada namaz kılar iken o zata bak! Öyle bir namaz ki, azamet-i vüs'atinden şu cezire, belki küre-i arz, iştirâk edip beraber namaz kılıyorlar. Hem bak! O zat, o namazı şöyle bir cemaat-i uzma içinde kılıyor ki, güya kendisi asrının mihrabında imam olarak durmuş, arkasında bütün efazıl-ı benî-Âdem, Âdem'den (A.S.) tâ asrımıza, tâ kıyamete kadar asırlar saflarında saf saf dizilip ona iktida edip duasına âmîn diyorlar. Hem dinle o zat, o cemaat-ı uzma ile kıldığı namazda ne yapıyor, işit. İşte bak, öyle azametli, şiddetli bir hacet-i amme için dua ediyor ki, sanki yer ve gökler, belki bütün mevcudat beraber duasına iştirak ederek, lisan-ı halleriyle "Oh, evet ya Rabbena duasını kabul et!.. Biz dahi, bize mütecellî olan bütün esma-i hüsnan ile beraber onun istediği muradının husûlünü istiyoruz." diyorlar.

(Sh:47)

Hem o zatın tarz-ı tazarruatı içindeki tavrına bak! Nasıl şiddetli bir iştiyak içinde, büyük bir iftikar ile; ve hazin bir mahubiyet içerisinde derin bir hüzn ile mutazarriâne yalvarıyor, öyleki; kâinatı heyecan ile ağlatıp, duasına iştirak ettiriyor. Hem sonra bak! Hangi maksad ve ne gibi bir gaye için tazarru' ediyor?! Evet o, öyle bir maksad için dua ediyor ki, eğer faraza o maksad husûl bulmazsa, insan belki âlem, belki bütün mahlukat manasız ve kıymetsiz kalıp, esfel-i safiline sukut edeceği halde, o maksadın husûlü ile birden mevcudat makamat-ı kemalâtına terakki eder.

Hem bak! Nasıl istirhamkârane tavır içinde, hazîn bir teveddüd ile ve şedid bir istigase içinde, uzun ve derin bir istimdad ile tazarru' edip öyle yalvarıyor ki, arşa ve semavata işittirip, onları vecde getirip, âdeta semavat ve arz, duasına "âmîn, Allahümme âmîn" diyor.

Hem bak, bu zat, matlubunu kimden istiyor?. Evet bak o, matlubunu Semi' ve Kerim bir Kadir'den ve Rahim, Basîr bir Alîm'den istiyor. Zat-ı Kadir ve Rahim ise, en gizli bir hayvanın, en hafî bir haceti içindeki en gizli olan duasını işitir, meded eder. Çünkü bilmüşahede onun hacetini kaza etmekle, (yani hayatına, vücuduna ve bekasına lâzım olan hacetlerini ve istidad lisanıyla istediği meramlarını kaza etmekle) duasına cevap veriyor. Hem en edna bir zîhayatın, en edna bir gayesinin, en edna bir emelini görür, (riayet eder.) Çünkü bilmüşahede umulmadık bir tarzda onun emelini ona yetiştiriyor. Ve muntazam bir tarzda ve hikmetli bir surette ona ikram ve merhametler ediyor. Bu ise, bizzarure gösteriyor ki, bu terbiye ve tedbir, bir Semi' ve Alîm'den ve bir Basîr ve Hakîm'den olduğuna şüphe kalmıyor.

İşte acaba şu arz üstünde durup ve bütün efazıl-ı Benî-Âdem'i arkasına alıp, arş-ı azama müteveccihen ellerini kaldırıp dua eden ve duasına bütün ins ve cin "âmîn" diyen bu zat ne istiyor? Evet bu zatın şuûn ve icraatından anlaşılan o dur ki: O şeref-i nev'-i insan ve ferid-i kevn ü zaman ve şu kâinatın her zaman medar-ı iftiharî olduğu halde, bütün meraya-yı mevcudatta mütecellî olan esma-i kudsiye-i İlahiyeyi duasına şefaathî yapıyor. Belki onun istediği şey, bütün esma-i hüsnanın dahi iktiza ettikleri ve istedikleri şeydir.

İşte dinle, bu Zat-ı Zîşefaathî; beka istiyor, lika istiyor, Cennet istiyor, rıza-yı Bâri istiyor. Demek ki; saadet-i ebediyenin i'tası için, göz

(Sh:48)

önündeki rahmet, inayet, hikmet ve adalet gibi hesabsız esbab-ı mûcibe olmasa idi bile; (ki bunların rahmet, inayet, hikmet ve adalet olmaları ahiretin vücuduna mütevakkıftır.) Ve keza, ahiretin gelmesine bütün esma-i kudsiye dahi muktazî sebepleri olduğu halde, bütün bunlar olmasaydı bile; yine de bu zat-ı nuranînin duasının hatırı için; her baharda masnuatının mu'cizatıyla bize müzeyyen cinanlar inşa eden onun Rabb-i Kerîm'i, ona ve ebna-yı cinsine Cennet'i bina etmeye kâfi gelirdi.

Evet nasilki Zat-ı Risaletin peygamberliği ubudiyet ve imtihan için şu dâr-ı dünyanın açılmasına bir sebep oldu. Öyle de, onun ubudiyeti içindeki duası dahi, mükâfat ve mücazat için dâr-ı âhiretin açılmasına bir sebebirdir. Acaba hiç mümkün müdür ki; şu intizam-ı faik-i

kâinata ve şu rahmet-i vasiaya ve İmam-ı Gazalî gibi zatlara **قد قمشا تكلمك تقليس قفى قما تمكان تقبذت**

dedirtmiş olan şu kusursuz hüsn-ü san'at içine ve şu kubuhsuz cemalin arasına haşin bir çirkinlik, muvahhiş bir zulüm ve büyük bir karmakarışıklık girsin, karışsın ve bunları tağyir edip bozsun, asla mümkün değildir.

Evet öyle bir zat ki, en edna bir mahlukun, en edna bir hacetinin, en edna bir sesini işitsin ve tam bir ehemmiyetle bakıp kabul etsin; fakat en büyük ve şedid bir hacet için edilen duayı, sesi işitmesin? Hem en güzel bir emel ve reca içinde istenilen en güzel bir matlubu kabul etmesin. Hâşâ ve kellâ! Kabul etmemek ve işitmemek emsalsiz bir çirkinliktir ve benzeri olmaz bir kusurdur. Halbuki bilmüşahede görünen o kusursuz cemal ise, böyle bir çirkinliği kabul edip, çirkin olmaz. Yoksa zatî olan bir hüsün, bir kubh-u zatîye inkılab eder ki, bu da inkılab-ı hakaik olur. O ise muhaldir.

(Sh:49)

Onüçüncü Reşha: (1) Ey şu seyahat-ı acibede benimle refakat eden arkadaşım! Gördüklerin sana kâfidir. Eğer bu zat-ı zîhavarîkın acaib-i icraatını, dekaik-i ahvalini ve garaib-i şuûnatını ihata etmek istiyorsan, o imkânsızdır. Hattâ biz, şu cezirede yüz sene kalsak da, onun acaib-i vezaifinin yüz cüz'ünden bir cüz'ünü dahi ihata edip doyamayız. Öyle ise, geri dönelim. Ve dönerken de, asır asır bakıp temaşa edelim. Bak, nasıl bütün geçtiğimiz asırlar, asr-ı saadetten istifade ile feyiz alıp yeşillenmişler.

Evet üzerinden geçip geldiğimiz bütün asırlar, asr-ı saadet güneşiyle çiçekler açtığını ve o zat-ı nuranî'nin feyz-i hidayetinden her asır ne gibi semereler verdiğini gördüm. İşte bak: Ebu Hanife, Şafiî, Ebu yezid Bistami, Cüneyd-i Bağdadi, Şeyh Abdülkadir-i Geylanî, İmam-ı Gazalî, Muhyiddin-i Arabî, Ebu Hasen-i Şazelî, Şah-ı Nakşibend, İmam-ı Rabbanî gibi binlerce münevver meyveleri gör!..

Şimdi, şu geriye dönüşümüzdeki meşhudatımızın tafsilatını başka vakte ta'lik edip, bu zat-ı nuranî-i mu'cizekâra, (yani seyyidimiz olan Hz. Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtu Vesselâm'a) beraberce bir salât-ü selâm getirmeliyiz.

(1) Onüçüncü Reşha'dan sonra Ondördüncü Reşha'nın gelmesi lâzım iken; Ondördüncü Reşha ise, bu kitabın 479. sahifesinde yer almıştır. Ve bu tasarruf da Hz. Müellif tarafından olmuştur. Hikmetini anlayamadığımızdan aynı vaziyetinde bıraktık. (Mütercim)

حَلَّلْتُهُمْ مَقْضَىٰ قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا أَدَّ قَالَتْ نُوْرَانِي الَّذِي أَنْزَلَ
قَصَلَاةً وَ أَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ بَعْدَ حَسَنَاتٍ أُمَّتِهِ الرَّحِيمِ مِنَ الْعَرْشِ
قَالَ عَظِيمٍ أَعْنَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ أَلْفُ أَلْفِ صَلَاةٍ وَ أَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ
بَعْدَ ثَمَّةٍ قَهْمًا أَدَّ قَالَتْهَا مَقْضَىٰ قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي

(Sh:50)

حَوْلًا تَجِيْلٍ قَوْلِ قَالَتْ نُوْرَانِي قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي
قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي
بِتَخْلُوتُهَا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي
قَالَ أَلْفِ صَلَاةٍ وَ أَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ بَعْدَ أَنْفَاسٍ أُمَّتِهِ
مَعْلَىٰ مَنْ جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ الشَّجَرُ وَ نَزَلَ سُرْعَةً بِدَعَائِهِ الْمَطْرُ وَ أَظْلَمَتْهُ
قَالَ عَظِيمٍ قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي
قَالَ الْبَشَرِ وَ نَبَعَ الْمَاءُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي
قَالَ الْكَوْكَبُ قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي
قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي
قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي قَوْلِ مَقْلَمٍ قَهْمًا قَالَتْهَا قَالَتْ نُوْرَانِي

خَوَّلَنَا قَوْشَفِيْعَنَا مُحَمَّدٌ اَلْفُ اَلْفِ صَلَاةٍ وَ اَلْفُ اَلْفِ سَلَامٍ بَعْدَ كُلِّ

قَالَخُورِثَنَا قَالَشَغْنَاكَتَمَقِي قَالَكَلْمَا تَا قَالَشَغْنَاكَتَمَقِي قَالَشَحْمِثُ مَقِي

خَوَّلَنَا قَوْشَفِيْعَنَا اَلْهَوَاءِ عِنْدَ قِرَاةِ كُلِّ

(Sh:51)

تَكَلَّمَ قَمِشَقَالَتَقْرَانِ مِنْ كُلِّ قَارٍ مِنْ اَوَّلِ النُّزُولِ اِلَى اٰخِرِ الزَّمَانِ

وَ اَغْفِرْلَنَا وَ اَرْحَمْنَا يَا اِلَهَنَا بِكُلِّ صَلَاةٍ مِنْهَا اَمِيْنٌ اَمِيْنٌ اَمِيْنٌ

İHTAR

Bil ki: Nübüvvet-i Ahmediyenin (A.S.M.) delâili, hadsiz ve hesapsızdır. Biz onlardan bir kısmını Ondokuzuncu Söz ile Ondokuzuncu Mektub Risalelerinde zikretmişiz. Ayrıca Yirmibeşinci Söz'de tafsil olduğu üzere, bine bâliğ olan mu'cizatının şهادeti ve Kur'anın kırka karib vücuh-u i'cazının şهادeti beraberce risalet-i Muhammediyeye (A.S.M.) şهادet ettikleri gibi; şu kâinat dahi, bütün âyâtıyla nübüvvet-i Ahmediyeye (A.S.M.) şهادet eder.

Zira, nasilki şu kâinatın içine serpilmiş olan masnuat ta bulunan hadsiz âyetler, Zat-ı Ehad'iyetin vahdaniyetine şهادet eder; öyle de, onlardaki adetsiz beyyinat dahi, Zat-ı Ahmediyeye'nin (A.S.M.) risaletine de şهادet ederler.

Meselâ: Risalet-i Ahmediyeye (A.S.M.) şهادet eden kâinat âyâtının beyyinatından birisi; masnuattaki kemal-i hüsn-ü san'attır. Evet şu masnuattaki kemal-i hüsn-ü san'at, risalet-i Ahmediyeye (A.S.M.) kat'î bir tarzda delalet ederler. Zira şu müzeyyen masnuatın cemalleri bilmüşahede temaşa edenlere bir hüsn-ü san'at ve zinet-i suret izhar ederler. Hüsn-ü sanat ve zinet-i suret ise, bunların saniinde gayet kuvvetli bir irade-i tahsin ve taleb-i tezyin var olduğuna kata'n ve bilbedahe delâlet ederler. Ve irade-i tahsin ve taleb-i tezyin ise, bizzarure gösterir ki; bunların san'atkârında san'atına karşı ulvî bir muhabbeti ve san'atının kemalatını izhar etmeğe kudsî bir rağbeti vardır. Ve o rağbet ve muhabbet ise, katiyetle masnuatın en ekmeli ve en ebdaî ve mahlûkatın en güzeli ve camii olan insan olduğu için; o muhabbet ve rağbetin en cami' mazharı ve en üstün medarı insan olacak ve onda temerküz edeceklerdir. Hem insan, fitraten masnuatın en camii ve en bedii olarak yaratıldığı için, şecere-i hilkatın en zîşuur meyvesi olmuştur. Yani, insan kâinat ağacının

(Sh:52)

şuur sahibi bir meyvesidir. Madem insan, şecere-i hilkatın meyvesi gibidir. Öyle ise, şecere-i kâinatın eczaları içinde, hepsinden en cami' ve (kökten) en uzak bir cüz'dür. Madem ki insan, kâinat ağacının en cami' ve en uzak ve zîşuur bir cüz'üdür. Öyle ise, herhalde şuur küllî ve nazarı âmm olacaktır. Öyle ise, o, şecere-i hilkatın mecmuunu görebilecek âmm bir nazara mâliktir. Ve şuur küllî olduğundan, saniin makasidini bilen, bildiren o olacaktır. Öyle ise, kâinat saniinin hâs bir muhatabı olacaktır. Hem küllî şuur ve âmm nazarlı olduğu içindir ki, hususî hitaba mazhar olmuştur.

Şimdi bak! İnsan nev'inden bir ferd ki, bütün bu umumî nazarını ve küllî şuurunu Sania taabbüd (kulluk) için ve kendini ona sevdirmek ve ona muhabbet etmek kasdıyla sarfetse; ve o Saniin san'atını teşhir ve takdir ve istihsan etmek için tamam şuurunu ve dikkat-i nazarını tevcih etse ve bütün nazarını ve şuurunu ve mecmu-u kuvvet ve himmetini o sani'in nimetinin mukabilinde şükür isteyen o Saniin şüküründe istimal etse, ve kâffeten bütün insanları ubudiyet,

istihsan ve şükre davet etse; elbette bilbedahe o ferd-i ferid, Sani-i Âlem'in en birinci muhatabı ve bütün mahlukatın en sevgilisi ve en akrebi olacaktır.

İşte ey insanlar! Acaba aklınızda imkân bulabiliyor musunuz ki; şu mezkûr ferd-i ferid Muhammed (A.S.M.) olmasın!. Hem şu makama elyak Muhammed (A.S.M.) dan gayri bir ferd-i âheri, tarihiniz gösterebiliyor mu?

Şimdi ey gözünde hastalık ve kalbinde körlük olmayan adam! Şu kâinat içindeki insan âlemine bak! Tâ ki ayan beyan müteakabil iki daire ile, birbirine nâzır iki levha göresin. Bak dairelerden birisi, gayet ihtişam ve intizam içinde muhteşem ve muntazam bir Rububiyet dairesidir. Levhaların birisi de, gayet ittikan içinde, nihayet mizanlı olan musanna' ve murassa' bir levha-i san'attır.

Amma dairenin ikincisi ise; gayet istikamet ve inkıyad içinde münevver ve müzehher bir ubudiyet dairesi olduğu gibi, levhanın ikincisi de; nihayet vüs'at içinde bir tefekkür ve istihsan levhası ve gayet cem'iyetli bir iman ve teşekkür sahifesidir.

İşte madem o iki daire ile bu iki levhayı müşahede ettin. Şimdi daire ve levhaların birbirlerine karşı olan münasebetlerine de bak. Tâ ki zâhir ve bâhir göresin ki; ubudiyet dairesi bütün cihatıyla birinci daire

(Sh:53)

olan Rububiyet dairesi namına hareket ettiği gibi, bütün kuvvetiyle onun hesabına çalışmaktadır. Hem tâ az bir dikkat ile göresin ki; teşekkür ve tefekkür, istihsan ve iman levhası da, bütün manaları ve işaretleriyle san'at ve nimet levhasına bakıyor. İşte acaba gözün şu hakikatı müşahede ettiği halde aklın için hiç imkân kalır mı ki, daire-i Rububiyet ile daire-i ubudiyetin reisleri arasında bulunan en büyük münasebeti inkâr etsin? Ve kalbin için hiç bir cevaz kalır mı ki, Sani'in maksadı olan san'atını teşhir ve takdir ettirmek istemesine mukabil, kemal-i ihlasla bu vazifelere azamî derecede hizmet eden şu daire-i ubudiyet reisi, daire-i rububiyet reisi ile pek büyük bir münasebeti olduğunu ve ona kavî bir intisabı bulunduğunu ve onun namına ve ondan ona bir Risaleti ve onunla bir mükâlemesi var olduğunu teyakkun etmesin?

Evet bilbedahe biliniyor, anlaşılıyor ki; o zat-ı habib, Mâlik-ül Mülk yanında en mahlub ve makbul bir zattır. Belki onun yanında mahlukatın en sevgilisi ve ona en yakınıdır.

İşte ey insan! Aklınca hiç imkân var mı ki, şu enva-i mehasinle müzeyyen masnuatın Sani'i ve mahlukatın ağızlarının en ince zevklerini bile müraat için ihsan ettiği şu türlü türlü nimetlerin Mün'imi olan zat, taabbüd ve tahabbüb için kemal-i iştiyakla ona müteveccih olan bu emel ve ekmel masnua; ve o Sani'in mehasin-i san'atını demdeme-i takdirat ve velvele-i istihsanatıyla, arş ve ferşi lerzeye getiren ve o Fâtır'ın ihsanatına karşı ve o Hâlık-ı Mün'im'in azamet-i saltanatına mukabil, zemzeme-i teşekküratıyla berr ve bahri cezbe ile ihtizaza getiren, bu ekrem mahluka ehemmiyet vermeyip lâkayd kalsın. Hâşâ ve kellâ! Hem hiç mümkün müdür ki; o iktidarlı ihsanperver Sâni-i Zülcelal, bu müteşekkir ve istihsankâr zata karşı alâkasız kalsın. Ve hiç imkânı var mı ki; ona müteveccih olmasın. Ve hiç kabil midir ki; onunla konuşmasın. Ve hiç ihtimal var mı ki; onu sevmesin. Ve hiç mümkün müdür ki; onu kurb-u huzuruna almasın. Ve hiç imkân var mıdır ki; onun güzel haletini ve vaziyet-i hasenesini umum halka sirayet etmesini istemesin. Ve hiç mümkün müdür ki; insanların onun manevî rengiyle ve güzel vaziyetiyle ve haletiyle renklenmeleri için onu insanlara imam ve kıdve yapmasın. Ve hiç imkânı var mı ki; onu kâffe-i nâsa Resul yapmasın. Ve hiç mümkün müdür ki; şu masnuat-ı muntazamanın nukuş-u san'atları, onun gayetsiz hikmetine, nihayetsiz ilmine delâlet eden Sani-i Mevcudat, kendi masnuatı içinde en güzel ve en mükemmel bir ferde şuur ve ıtılalı

(Sh:54)

bulunmasın. Hem hiç mümkün müdür ki; o ferd-i mükemmeli görsün ve bilsin, fakat onunla konuşmasın. Hem hiç imkânı var mıdır ki; o Sani', masnuatının tezyinatıyla kendini tanıttırmak ve sevdirmek istesin; ve bu zat da ona hakıyla kulluk etsin ve sıdk ile kendini ona sevdiren ve lâıyıkı vechiyle onu tanısin ve tam hakıyla onu sevsin; fakat o Sani' ise, bu zatı tanımasın, sevmesin. Hâsâ ve kellâ!..(1)

(1) Ondördüncü Reşha'nın sıra itibarıyla burada olması lâzım iken, Mesnevî'nin âhirlerine ilhakının sebep ve hikmetini bilemedim.

(Mütercim)

(Sh:55)

LÂSİYYEMALAR

(Sh:56)

(Yirmisekizinci Söz'ün Arabî olan
İkinci Makamı ve Onuncu Söz'ün esasıdır)

قَبَسْنَا قَالِدًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي تَقْتَضِيهِ عَلَى وَجْهِ وَجُودِهِ وَوَحْدَتِهِ

حَيْثُ شَاءَ قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا

قَوَالِصَلَاةٍ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّهِ الَّذِي هُوَ كَشَافٌ طَلَسْنَا قَالَتْحَمْرًا

وَمِفْتَاحُ آيَاتِهَا وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَعَلَى إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ

بِحُضْرَتِي قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا

قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا قَالَتْحَمْرًا

Ey esbab ve tabiatın kendisine şükür kapısını kapayıp, şirk kapısını açtığı adam! Kat'iyen bil ki; şirk, küfür ve küfran gayr-ı mahdud muhaller üzerine teessüs etmiş ve ediyor. O muhallerden yalnız şu bir tek muhale bak ki; Kâfir eğer cehalet sarhoşluğunu bırakıp, ilim gözüyle küfrünün mahiyetine baksa; o küfrü kabul ve iz'an için küfrünün iktizasıyla bir tek zerrenin beline binlerce kantar yükü yüklemeye muhtar kalacaktır. Ve her bir zerre içinde tabiatın milyonlarca matbaaları bulunduğunu ve bütün masnûattaki bütün dekaik-i san'ata o zerrenin meharetle muttali' bulunduğunu kabul edecektir.

Çünkü meselâ havanın herbir zerresi, herbir ağaç ve meyveye ve herbir ot ve çiçeğe geçebilecek ve bünyesine girip çalışabilecek bir

(Sh:57)

kabiliyete sahibdir. Eğer bu zerre, her şeyin melekûtu elinde olan bir Zat-ı Zülcelal namına me'mur olmazsa, o zaman bu zerreye ve içinde müstetir basit kuvvetçiğine lâzımdır ki; bünyesine girip çalıştığı her şeyin bütün cihazatının keyfiyetini ve tarz-ı teşkilat ve vaziyetini

anlasın, bilsin. Halbuki, meselâ bir meyve, koca bir ağacın misal-i musaggarasını içinde saklamaktadır. Onun çekirdeği ise, ağacın sahife-i a'mali gibi olup, içinde ağacın tarihçe-i hayatı mevcuttur. Demek ki, bir meyve, ağacın hey'et-i mecmuasına, belki o ağacın nev'ine, belki küre-i arza dahi bakıyor. İşte bu cihetten bir meyve, manasının ve san'atının azametiyle bir cihette küre-i arz san'atının cesametindedir. İşte meyveyi ve çekirdeği dekaik-i sanat cihetinde bu azamette yapan Sani', elbette küre-i arzı yapmak ve kaldırmaktan âciz olmaması lâzımdır. İşte ne kadar acıptır ki, münkir olan ehl-i küfür ve inkâr, küfürü ile bu gibi belahet ve hamakata kalblerinde taşıdıkları halde, nasıl oluyorda akıl ve zekâvet iddiasında bulunurlar!?.

Hem bil ki, her şeyin iki sureti vardır:

Birincisi; maddiye ve mahsusedir ki; kaderin çizdiği program üzerinde her şeyin sureti, onun kametinin miktarına göre son derece intizam ile libas gibi biçilir, kesilir.

İkincisi: Ma'kuledir ki, şeyin zaman denizinde hareket etmesiyle veya nehr-i zaman, onun üzerinden geçmesiyle onun hareket ve tavırlarında gösterdiği başka başka suretlerinden mürekkebe bir surettir ki, şu'le veya ışığın sür'at-i hareketinden hasıl olan hayalî bir daire-i nûraniyenin sureti gibi bir surettir. İşte o şeyin bu suret-i maneviyesi onun tarihçe-i hayatıdır. Bu da meşhur kaderin medarıdır. O ise, mukadderat-ı eşya namıyla müsemmadır. Evet, Nasılki her şeyin, meselâ bir ağacın suret-i maddiyesinde olan muntazam, müsmir neticeleri ve hikmetli maslahatları mutazammın ölçülü gayeleri vardır. Öyle de, onun suret-i maneviyesinde dahi maslahatlar içinde muntazam neticeleri ve hafî hikmetlere medar muayyen hududları vardır. Bu hale göre, birinci surette kudret bânî ve usta gibi iken, kader onun hendesesidir. İkinci surette ise, kudret masdar gibidir. Kader de, mistar gibidir. Yani ki kudret, maânî kitabını kader mistarının çizgileri üstünde yazmakta...

İşte ey kâfir! İlim ve hakikata müracaat edildiği zaman, sen küfür ve küfranın içinde iken, herbir zerrede ve onun cüz'î, küçük

(Sh:58)

kuvvetçiğinde bir terzilik san'at ve marifetinin mevcudiyetini kabul etmeye muztar kalıyorsun. Hem öyle ki, o zerre ve hem sebebin tabiatı, eşyanın çeşit ve neveleri adedince muhtelif ve mütenevvi' olan elbiselerini biçebilecek, dikebilecek bir kudrete sahib olduğunu kabul etmeye mecbur kaldığın gibi; mürur-u zamanla hâdisatın dikenleriyle eşyanın yırtılan suretlerini tazelemeye muktedir olacak bir iktidarı olmalıdır ki; onların teşkilatını bilmeleri ve onlara girip çalışmak için yanlarına gitmeleri mümkün olabilsin.

Halbuki İnsan, şecere-i hilkatın semeresi ve zu'munca esbabın en kudretlisi ve en geniş ihtiyarlısı olduğu halde, terzilik san'atının ve marifetinin bütün kabiliyetlerini, ustalıklarını toplayıp; dikenli eğri büğrü bir ağacın umum azalarına uygun bir gömlek diktirmek istese de, elbette yine âciz kalıp yapamıyacaktır.

Bak Sani-i Hakîm ise, her sene neşv ü nema-i eşcar hengâmında, yeni yeni muntazam ve güneşin hararetine karşı müteessir olmaz taze gömlekleri ve ölçülü, süslü, yeşil hulleleri külfetsiz, mualecetsiz, kemal-i sühulet ve sür'atle yapıp bütün o ağaçlara giydiriyor.

İşte sübhandır, mukaddestir, hem mahlukat ve kâinatın bütün şâibelerinden müberradır o zat ki,

بِحَسْبِ خَلْقِ قَلْبِي بِيَدِهِ مَكُونُ شَيْءٍ قَشِيٍّ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ *

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا

sıfatlarıyla muttasıftır.

Bil ki: Zat-ı Ehad ve Samed'in her şey üstünde o şey, onun malı ve onun sun'u ve mülkü olduğuna şehadet eden bir sikkesi, bir mührü, bir alâmeti belki pek çok âyetleri ve alâmetleri vardır. Meselâ: Ehadiyetinin hadsiz, hesapsız sikkelerini, Samediyetinin nihayetsiz hatemlerini görmek istersen, bahar mevsiminde yeryüzü sahifesine

(Sh:59)

basılan yalnız şu sikkeye bu gelecek müteselsil, müteanık ve mütedahil fıkraların mirsadıyla bak! Tâ ki, gündüz ortasındaki güneş gibi o sikkeyi göresin.

İşte yeryüzü sahifesinde bedfane, hakîmane bir icadı gözümüzle görüyoruz. O icad, geniş ve azîm bir cûd-u mutlak içindedir. O da bir sehavet-i mutlaka içinde, bu da bir ittikan-ı mutlak içinde, o da bir sühulet-i mutlaka içinde, bu da bir intizam-ı mutlak içinde, o da bir sür'at-i mutlaka içinde, bu da bir ittizan-ı mutlak içinde, o da vüs'at-i mutlaka içinde, bu da mutlak bir hüsn-ü san'at içinde, o da mutlak bir ucuzluk içindedir. Hem kıymetçe mutlak bir pahalılık ve gâlî kıymetlilik içindedir. Bununla beraber, mutlak bir karışıklık içinde olduğu halde, mutlak bir imtiyaz ve tefrik içindedir. Hem birbirinden mutlak uzaklık içinde iken, mutlak bir muvafakat içindedir. Hem kesret-i mutlaka içinde olmakla beraber, nihayet bir hüsn-ü hilkat ve suret içindedir.

İşte bu fıkraların herbirisi, tek başıyla dahi Ehadiyet ve Samediyet sikkesinin izharına kâfidirler. Evet herşey, nev'an gayet ittikan ile beraber nihayetsiz sehavet içinde vücuda gelmesi ve o nev'in tek tek herbir ferdinin nihayet hüsn-ü san'at içinde bulunması, elbette nihayetsiz bir kudreti bulunan ve hiçbir şey onu meşgul edip diğer şeyden nazar-ı Rububiyetini ayıramayan bir zata mahsus olduğunu gösterir.

Hem nihayetsiz sühuletle beraber, sonderece intizamlı olması ise; nihayetsiz bir ilmi bulunan ve hiçbir şey onu âciz bırakmayan birisine hâstır.

Hem nihayet derece ittizan ve ölçülülük ile son derece sür'at dahi, her şey onun ilim ve kudretine teslim olan bir zata mahsustur.

Hem aktar-ı zeminde münteşir nevilerin gayet hüsn-ü san'atla müzeyyen olan tek tek bütün ferdlerinde yapılan geniş tasarruf ise, gösterir ki; hiçbir şeyin yanında olmadığı halde, ilim ve kudretiyle her şeyin yanında bulunan birisine hâstır.

Hem nihayet ucuzluk ve bolluk ile beraber, san'at itibariyle fertlerin son derece kıymettarlık ve pahalılık içinde olmaları, nihayetsiz hazinelere mâlik, gayetsiz zenginliğe sahip bir zata mahsus bir iş olduğunu gösterir.

(Sh:60)

Hem muhtelif nevilerin efradı birbiri içinde gayet girift ve karışık oldukları halde; galatsız, karıştırmaksızın ayrı ayrı teşhis ve imtiyazları da gösterir ki; hiçbir sual, diğer bir sualden onu şaşırtmayan ve hiçbir fiil, diğer bir fiilden onu menedemeyen ve her şey her an onun daire-i nazarında hazır olan; hem her şeyin fevkinde olup her şeyi bütün şuuatıyla birlikte müşahede eden bir zata mahsustur.

Hem dahi aktar-ı zeminde münteşir olan bütün envain efradları birbirinden nihayet uzaklıkta iken, suret ve teşkilce, icad ve vücudca nihayet derece muvafakatlardı, hattâ her bir nev'in bütün efradı bir tek müdebbirin emrini bekler gibi olan hal ve vaziyetleri vardır. İşte bu nevilerin ve efradlarının arasındaki kudretin faaliyeti ise, elbette bütün ruy-i zemin kabza-i tasarruf ve ilim ve hüküm ve hikmetinde bulunan bir zata mahsustur.

Hem nevilerin nihayet kesrette olan efradının tek tek mükemmeliyet-i hilkatları ve cüz' cüz' herbirisinin hüsn-ü icadları da öyle bir Kadir-i Mutlak'a hastır ki; zerrelere yıldızlar, az

ile çok ona nisbeten müsavidir. İşte, bu fıkraların her birisinde, herşey onun sun'u olduğunu gösteren birer âyet daha vardır.

O da şudur ki: Son derece sehavet ile tam iktisadlı ittikan arasında; ve nihayet sür'at ile son derece ölçülülük mabeyninde; ve gayet derece ucuzluk ve bolluk ile kıymetçe nihayet derece pahalılık arasında; ve gayet karışıklık ile tam imtiyaz mabeyninde olan tezaddır. Ve hakeza, her bir fıkra tek başıyla Ehadiyet hatemini izhara kâfi geldiği halde, acaba bütün bu fıkralar el ele verip ittihad ve içtima' ederek iç içe bir tek faaliyet içinde vaziyet alsalar, nasıl ve ne derece hâtem-i Ehadiyeti izhar ederler; artık sen düşün!..

İşte bu hakikattan **قَدْ تَوَلَّوْا قِحَتَهُمْ فَغَضَبْنَا بِمَا لَمْ يَشْكُرُوا لَنَا قَوْلًا رَضًا لِيَقُولَنَّ اللَّهُ** yani, münkir-i müteannidin aklını dikkate davet ile ondan sual edilse: Semavat ve arzı halkeden kimdir? Elbette ister istemez “Allah” demeye muztar kalacaktır.

(Sh:61)

قُلْ Ey birader! Malûm olsun ki, iman-ı billah ve peygamberlere iman ve haşre iman ile, kâinatın varlığını tasdik arasında kat'î bir telazum vardır. Yani birbirlerinin varlığını mutlaka icab ettirirler. Ve o telazum için nefis-ül emirde -gaflet karışmamak şartıyla- uluhiyetin vücubu, risaletin sübutu ve âhiretin vücudu ile kâinatın şuhudu arasında bir irtibat-ı tamm vardır.

Çünkü bir kitab, hususan her bir kelimesi bir kitabı tazammun etmiş ve her bir harfi muntazam bir kasideyi ihtiva etmiş bir kitab olsa, kâtibsiz olması nasilki imkânsızdır, öyle de: kâinat kitabı göz önünde meşhud bulunduğu halde, onun kâtib ve Nakkaş-ı Ezelîsinin vücub-u vücuduna iman etmemek, sarhoşluk hariç kalmak şartıyla, mümkün değildir.

Hem nasilki bir binanın, hususan garib zinetleri, acib nakışları, hârîka san'atları müstemil olan bir binanın, hattâ her bir taşında mezkûr âsârın mevcudiyeti meşhud bulunan bir binanın bânîsi, sanii, münşisi ve sahibi olmaksızın mevcut bulunması imkân dâhilinde olmadığı gibi; öyle de: asla ve kat'a mümkün değildir ki; bu âlemin varlığı tasdik edilsin de, (dalalet sarhoşluğu karışmamak şartıyla) Saniinin vücudu tasdik edilsin!

Hem nasilki gündüz ortasında, deniz yüzünde, kabarcıkların telemmu'ları ve su katrelerinin parlamaları ve karın zerreciklerinin şu'lelenmeleri müşahede edildiği halde, güneşin vücudu inkâr edilsin, mümkün değildir. Çünkü güneşin vücudu inkâr edildiği takdirde; karın şîşecikleri kadar, suyun damlacıkları miktarınca ve denizin kabarcıkları sayısınca bil'asale güneşçiklerin kabulü lâzım gelecektir.

Öyle de bozulmamış bir akli bulunan bir adam, şu mütemadiyen insicam içinde muntazaman tazelenen mütehavvil kâinatın varlığına inansın da, fakat onun Hâlıkının ve Saniinin vücub-u vücuduna iman etmesin, mümkün olamaz. Çünkü o, öyle bir Sani-i Zülcelal'dir ki; şu muhteşem bina-yı âlemin ve şu muazzam şecere-i kâinatın temellerini usûl-ü meşiet ve hikmetiyle te'sis etmiş, kaza ve kaderinin düsturlarıyla fasletmiş, âdet ve sünnetinin kanunlarıyla tanzim etmiş, inayet ve

(Sh:62)

rahmetinin namuslarıyla tezyin etmiş, esma ve sıfatının cilveleriyle tenvir etmiştir.

Evet bir tek Hâlık-ı Vâhid'i kabul etmemekle; gayr-ı mütenahî, belki kâinatın zerratı ve mürekkebatı adedince ilâhları kabul etmeğe muztar olunur. Hem öyle ki, kabule muztar kalacağı o her bir şeyin ilâhının her biriside bütün her bir şeyi halletmeğe muktedir birer ilâh olduğunu kabul etmesi lâzımdır. Çünkü birer cüz'î olan her bir zîhayat, bütün her şeyin bir

nümunesidir. Öyle ise, bir cüz'î zîhayatı halkeden kim ise, bütün mahlukatı dahi o halketmiş olması lâzımdır.

Hem nasıllı güneşin vücudu bulunup da, ziya neşretmeksizin olamaz. Öyle de; uluhiyet, peygamberleri irsal etmekle tezahür etmeksizin mümkün değildir. Hem dahi nihayet kemalde olan bir cemal, tarif edici bir elçi vasıtasıyla kendini tebarüz ettirmemek ve tanıttırmamak gayr-ı mümkündür. Hem gayet cemalde olan bir kemal-i san'at, o san'at üzerine enzarı dikkate davet için bir münadî, bir dellâl vasıtasıyla teşhir edilmesini istemesin! Hem bir Rububiyet-i amme saltanatı, kesret tabakatında vahdaniyet ve Samedaniyetini zülcenaheyn bir meb'us vasıtasıyla bir ubudiyet-i külliye ile mukabele ettirip ilânını istemesin! Hem nihayeti olmayan bir hüsün bulunsa, o hüsün sahibi bir aynada cemalinin mehasinini ve hüsnünün letaifini müşahede etmeyi muhabbetle talep etmesin! Ve istihsancıların nazarlarını hüsnünün üzerine çekmesini ve hüsnünü onlara göstermesini sevgili bir abd vasıtasıyla irade etmesin! Ki, o sevgili abd, hem abddir kendini ona sevdirebilir; hem resuldür, onu insanlara sevdirebilir. Yani o abd-i habib, ubudiyetiyle zîcemal zatın cemal-i rububiyetine bir ayna olduğu gibi; risaletiyle de o cemal-i rububiyeti göstermeğe bir medardır.

Hem acaib-i mu'cizat ve garaib-i murassaat ile dolu hazinelere mâlik bir zat, kendi gizli kemalâtını sarraf bir tarifçi ve vassaf bir teşhirci vasıtasıyla mahlukatın başları üstünde izharını irade ve enzar önünde arzetmesini istemesin! (kellâ!)

İşte madem hakikat böyledir. Acaba bütün bu mezkûr evsafı kendisinde en cami' bir tarzda toplayan seyyidimiz Hz. Muhammed'den (A.S.M.) başka, âlemde kimse zuhur etmiş midir? Hâyır, aslâ ve kat'â! Belki o Zat (A.S.M.), mezkûr evsafı en ecma' ve tarifi geçmiş sıfatla, yapılmış vezaif-i ubudiyet ve risaleti ifada en ekmel ve en yüksek bir

(Sh:63)

ferd-i mümtazdır. Ve binnetice mahlukat içinde en yüksek ve en efdal odur. Öyle ise o zat, kemalât-ı İlahiyeyi, cemal-i Rububiyeti, vâhidiyet ve saltanat-ı Sübhaniyeyi ve samediyet-i Rabbaniyeyi izhar eden, tebliğ eden, tarif eden, teşhir eden ve dellallık eden ve Allaha âbidlik yapan ve ilâncı olan ve onun mahlukatına mürşidlik yapan, şehadet eden, gösterici olan, hem şâhid ve meşhud bulunan ve sevgili olan ve kendilerini ona sevdiren ve onu mahlukatına sevdiren hâdî, mühdî ve hidayete tabi' olan bütün Resullerin, Nebilerin, Velilerin, serverlerin sultanıdır. Âmenna ve soddakna.

مَعْلِيهِمْ وَ عَلَيْهِمْ وَ عَلَىٰ آلِهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَجْمَلُ الشَّمَائِلِ

تَخْلَجُهَا رِضٌ وَالسَّمَوَاتُ

(Sh:64)

VE SONRA

Haşir ve âhiret hakkaniyetinin kuvvetine bakmak üzere hazır ol!

İşte bak nasıllı bir sultan-ı zîşanın mutilere mükâfatı ve âsilere mücazâtı olmaması gayr-ı mümkündür.

LÂSİYYEMÂ: İhsanı iktiza eden pek büyük bir keremi ve gayreti iktiza eden pek büyük bir izzeti olsa!...

VE LÂSİYYEMÂ: O sultanın pek geniş bir rahmeti olup, o geniş rahmetin iktizasıyla kendine lâıyk fazl ve ihsan etmek icab ettiği halde, hem onun izzetiyle istihza edip istihfaf edenlerin terbiyelerini iktiza eden celalli bir haysiyeti dahi varsa...

VE LÂSİYYEMÂ: O sultanın cenah-ı himayesine iltica edenlerin taltiflerini iktiza etmek, himaye-i saltanatının şanından olan bir hikmet-i âliye sahibi olduğu halde; hem raiyetinin hukukunu muhafaza etmek haşmet-i mâlikiyetinin muhafazası iktizasından olan bir adalet-i mahzaya dahi mâlik ise...

VE LÂSİYYEMÂ: O sultan-ı zîşanın mutlak bir sehavetle beraber dop dolu hazineleri olsa, elbette daimî bir dâr-ı ziyafeti ve enva-ı ihtiyacât içinde kıvranan muhtaçların o daimî ziyafetgâhta devam-ı vücudlarını iktiza eder. Hem o sultan-ı zîşan, kemalât-ı mestûre sahibi bir zat olsa, elbette o gizli kemalâtını istihsan edicilerin ve takdirkâr müşahidlerin başları üstünde teşhir etmek iktiza eyler. Hem dahi o zat, misilsiz manevî bir cemalin mehasinine ve nazîrsiz bir hüsn-ü mahfinin letaifine sahib olsa, elbette bu letaif ve mehasini bizzat kendisi bir ayinede müşahade etmesi.. ve başkasını da işhad etmesi lâzımdır. Ve hem o cemali, istihsancı, tenezzühkâr ve müştak mütehayyirlere göstermek için onların vücudları lâzımdır. Tâ bu cemali seyretsinler. Belki bu cemalin seyr ü temaşasında müştak seyircilerin devam-ı vücudlarını iktiza eder. Çünkü daimî bir cemal, zâil bir müştaka razı olamaz.

VE LÂSİYYEMÂ: O raiyetperver sultan, âciz biçarelerin imdadına koşup dualarını cevapsız bırakmayan, hattâ en edna bir raiyetinin en edna bir hâcetini mûraat eder derecede bir şefkat-i

(Sh:65)

rahimaneye sahib olsa, elbette o şefkat, pek kat'î ve yakını olarak iktiza eder ki: kendisinin en makbul bir abdinden en büyük bir hâcetini is'af etsin. Hele bilhassa o hâcet, bir hâcet-i amme olursa.. ve hususan o hâcetin talebinde o sultanın makbulü olan abdin tazarruatına umum halk iştirak etmiş ise! Halbuki bu hâceti ifa etmek, ona gayet rahat ve çok kolaydır.

VE LÂSİYYEMÂ: O sultanın icraatından nihayet ihtişam içinde bir saltanatın âsârı görünmektedir. Halbuki görünen odur ki, onun raiyeti hergün dolup boşanan bir misafirhanede muvakkaten toplanmışlar. Ve her vakit değişen bir meydan-ı imtihanda hazır bekliyorlar. Ve o melikin garaib-i san'atının enmuzecelelerini ve ihsanatının nûmunelerini teşkil için muvakkaten açılan bir meşhergâhında az bir zaman duruyorlar. Ve şu meşher ise, her zaman tahavvül ediyor.

İşte bizzarure şu hal iktiza eder ki, şu misafirhane ve meydan ve meşherlerin arkasında ve bunlar kapandıktan sonra, şuradaki aldaticı nûmunelerin en güzel asıllarıyla dolu daimî kasırlar, müstemir meskenler, açık kapılı hazineler bulunsun.

VE LÂSİYYEMÂ: O melik-i zîşan, vazife-i hâkimiyetinde, nihayet dikkat içinde en az bir hizmeti, en ehven bir ameli, en edna bir hâceti yazar ve yazdırırsa; ve mülkünde cereyan eden bütün herşeyin suretlerinin alınmasını ve her amel ve fiilin muhafaza edilmesini emretmiş olsa; elbette anlaşılır ki; şu hıfz ve hafiziyet ise, şeksiz bir muhasebeyi; bilhassa raiyetinin büyüklerinden sudûr eden büyük amelleri için bizzarure küllî bir muhasebeyi iktiza eder.

VE LÂSİYYEMÂ: O melik-i zülcelal, mükerreren ibadının taltif ve tecziyeleri hususunda vaad ve vaîdlerde bulunmuş ise, ki onların icadları ona gayet rahat ve kolay ve vücud bulmaları raiyeti için pek çok ehemmiyetlidir. Ve hulf-ül vaad ise, onun izzet-i iktidarına gayet zıddır.

VE LÂSİYYEMÂ: O melikin huzuruna varanların hepsi bil'ittifak o melik hem mutilere, hem de âsilere bir dâr-ı mükâfat ve mücazat ihzar ettiğini, hem çok kuvvetli vaad ve şiddetli vaîd ettiğini ihbar etmişlerse; halbuki o melik, hulf-ül vaad zilletine düşmekten çok aziz ve pek celallidir. Bununla beraber, o melik-i zîşanın emirleri olan vaad ve vaîdlerini tebliğ edip

ihbar edenler tevatür derecesinde bil'icma diyorlar ki; bu saltanat-ı azîmesinin medarı, şu bizden uzak olan o

(Sh:66)

memlekettedir. Ve şu meydan-ı imtihanındaki menziller ise, ancak muvakkat bir zaman içindirler. Elbette bir gün gelir; bunlar tahrib edilip, daimî kasırlar ve saraylara tebdil edilecektir. Zira şunun gibi bir saltanat-ı muhteşeme-i müstekarra; bu geçici, boş, kararsız, seyyal umûrlar üzerinde durulmaz ve kurulmaz.

VE LÂSİYYEMÂ: O melik-i zîşan, o meydan-ı ekberin çok misallerini, nûmunelerini şu muvakkat meydanda her zaman izhar ederse, elbette anlaşılır ki; buradaki şu toplanmalar ve dağılmalardan müşahede edilen bu vaziyetin kendisi maksud-u bizzat değildir ve olamaz. Belki ancak başka bir mecma-i ekberde, muamelelerin üzerlerinde devam etmesi ve dönmesi için suretleri alınsın ve neticeleri muhafaza edilsin ve her şey kaydedilsin diye birer temsil ve takliddirler.. ve o mahzargâh-ı mahşerde müşahede ve muhasebeler, bu temsil ve taklidler üzerinde yapıldıktan sonra, o fani misaller sabit suretleri ve baki semereleri meyve verirler.

VE LÂSİYYEMÂ: O melik-i zîşan, bu zâil menzillerde, bu hâil meydanlarda ve şu geçici meşherlerde bâhir bir hikmetin, zâhir bir inayetin, âlî bir adaletin ve geniş bir merhametin âsârını izhar ederse! O derece ki, az bir basireti olan herkes yakînen anlar ki; onun hikmetinden daha ekmel bir hikmet ve onun inayetinden daha ecmel bir inayet ve onun merhametinden daha eşmel bir merhamet ve onun adaletinden daha ecell bir adalet olamaz.

İşte eğer bu melik-i zîşanın daire-i memleketinde şu hikmet, inayet, merhamet ve adaletin hakikatlarının tezahürleri için daimî, âlî mekânlar ve kıymetli, gâlf meskenler ve ebedî, mukîm sâkinler olmazsa ve bulunmazsa; o zaman şu meşhud olan hikmeti inkâr etmek ve şu gözle görülen adaleti inkâr etmek ve şu göz önündeki merhameti inkâr etmek ve şu meşhud olan adaleti inkâr etmek lâzım gelir. Hem şu kerîmane, hakîmane fiiller sahibinin(haşa!) sefih bir oyuncu ve gaddar bir zâlim olduğunu kabul etmek icab eder. Bu ise, hakikatların kendi zıdlarına inkılabını istilzam eder. Halbuki hem eşyayı, hem kendi vücudlarını inkâr eden sofestaîlerden başka bütün ehl-i akılca inkılab-ı hakaik bil'ittifak muhaldir. Ve hakeza hadsiz, hesabsız delillerden kat'î anlaşılıyor ki; o melik-i zîşan, raiyetini bu muvakkat menzillerden alıp saltanatının makarr-ı daimîsine nakledeceğine, hem bu seyyar memleketi de o

(Sh:67)

müstemir, berkarar memlekete tebdil edeceğine hadsiz, hesapsız emareler vardır.

Aynen onun gibi; hiç bir vechile aslâ ve kat'â mümkün değildir ki; bu âlemi icad eden zat, öteki âlemi icad etmesin. Hem şu kâinatı yoktan var eden Fâtır, öteki kâinatı var etmesin. Hem şu dünyayı halkeden bir Sani', öteki dünyayı halketmesin. Hâşâ ve kellâ! Zira ki, saltanat-ı Rububiyet, mutlaka mükâfat ve mücazat etmeyi iktiza eyler.

VE LÂSİYYEMÂ: (1) Şu dâr-ı dünya sahibinin pek büyük bir kereme sahib olduğu, gösterilen âsâr ile pek kat'î anlaşılmaktadır. Ve böyle bir kerem ise, güzel bir mükâfat vermek ve mükemmel bir ihsan etmek iktiza eder. Bunun yanında pek büyük bir izzeti de var olduğu anlaşılıyor. O ise, kemal-i gayreti ve şiddetli bir mücazâtı iktiza eder. Halbuki o kerem ve o izzetin iktiza ettikleri ihsan ve gayrete layık bir surette bu dünya, binden birisine de mazhariyetten uzaktır.

VE LÂSİYYEMÂ: Bu âlem sahibinin her yeri ve herşeyi ihata eden vasi' bir rahmeti vardır. İşte validelerdeki şefkat-i mutlaka, bu rahmetin letaifinden birisidir. Hattâ nebatî validelerin dahi, evlâdları olan meyvelerine, çiçeklerine karşı olan hizmetleri, yine bu rahmetin cilvesindedir. Hele hayvanat yavrularının, bilhassa zaiflerinin rızıklarındaki sühûlet, şayan-ı

temaşa bir cilve-i rahmettir. İşte şu rahmet ise, kendine lâıyk bir şekilde fazl u ihsan yapmak iktiza eder.

Şimdi bak! Bu zahir rahmetin muktezası nerede!.. ve sonra, o rahmet deryasının bir katresine bile yetmeyen bu fani dünyadaki şu kısa ömürde, lezzetleri kederlerle alüde olan bu zâil tena'umlar nerede? Belki dönmemek ve iade edilmemek üzere olan bir zeval ise, ni'metler nikmetlere, şefkat musibete, muhabbet hirkate, akılı ikaba, lezzetleri elemelere döndürecek.. ve dolayısıyla hakikat-ı rahmet kendi aksine inkılâb edecektir. İşte o zaman, yeryüzünü ziyasıyla dolduran güneşin vücudunu inkâr etmek misillü bir mükâbere ile, göz önündeki şu rahmeti inkâr etmek lâzım gelir.

(1) TENBİH: Onuncu Söz'de nasilki oniki Suret serdedildikten sonra, oniki aded Hakikatlar beyan ediliyor. Burada da şu Onikinci Lâsiyyema'dan itibaren temsilden hakikata geçtiği içindir ki; tarz-ı üslûb değişiyor. "Lasiyyema"nın örfen lâzımı olan "etmişse, yapmışsa, ederse" gibi tabirler gelmiyor. (Mütercim)

(Sh:68)

Hem dahi bu âlem sahibinin tasarrufatından anlaşılıyor ki: Onun haysiyet ve izzetinin pek büyük bir celali vardır. Haysiyet ve izzet ise, onu istihfaf edip, karşı gelenlerin kahrını ve onu saymayıp hürmet etmeyenlerin te'dibini iktiza eder. Nasilki bu dünyada dahi geçmiş zamanlarda eski peygamberlerin kavimleriyle olan kahr ile muamelesi gösteriyor ki, burada her ne kadar mühlet veriyorsa da, fakat hiç bir fiil ve ameli zabtetmede ihmal etmiyor.

Ve keza onun icraâtından fehmolunuyor ki; onun emir ve nevahisine istihfaf ile karşı çıkanlara karşı pek azîm bir gayreti vardır. Evet kendini tanıttırmak için bu gibi manzum masnuatı yaratsın ve kendini sevdirmek için bu kadar mevzun çiçekleri halketsin ve rahmetini göstermek için bu derece müzeyyen meyveler bahşetsin de; sonra az bir kısım kimselerden başka iman ile onu tanımayanlara ve ibadet ile kendilerini ona sevdirmeyenlere ve şükür ile ona hürmet etmeyenlere ebedî makarr-ı Rububiyetinde bir dâr-ı mücazat ihzar etmesin, hâşâ!

VE LÂSİYYEMÂ: Şu âlem mutasarrıfının herşeyde maslahatlara riayet etmesi ve faideleri gözetmesi şهادetiyle ve bütün mahlukattaki hüsn-ü san'at ve ihtimamât ve intizamâtın delâletleriyle pek âli bir hikmeti varolduğu görülmektedir. İşte saltanat-ı Rububiyetinde hâkim olan şu hikmet, kat'iiyen iktiza eyler ki; onun cenah-ı himayesine iltica eden mutîleri taltif etsin.

Hem her şeyi mevki-i lâıykına koyması ve her hak sahibinin istidadına muvafık derecede hakkını vermesi ve bekasının muhafazasına ve vücuduna lüzumlu ihtiyaçlarını vakt-i hacette is'af etmesi ve bütün dua edenlerin suallerine cevap vermesi (hususan istidad lisanıyla veya fitrî ihtiyaç lisanıyla veya ıztırar lisanıyla olsa) dualarını kabul etmesi gösteriyor ki; hakikî ve tam bir adalet-i mahzası mevcuddur. Şu adalet ise, bir mahkeme-i kübrada ibadının hukukunu muhafaza etmekle, haşmet-i mâlikiyet ve rububiyetini muhafaza etmek iktiza eyler. Halbuki şu kısa, dar, fani ve küçük olan dâr-ı dünya ise, o adaletin hakikatına mazhar olmaktan çok çok uzak ve çok aşağıdır. Demek bu celalli cemal ve o cemalli celal sahibi olan bu Melik-i Âdil'in ve bu Rabb-i Hakîm'in bâkî bir Cennet'i ve daimî bir Cehennem'i olması lâzımdır.

VE LÂSİYYEMÂ: Bu âlem sahibinin ve içinde şu ef'al ile tasarruf eden mutasarrıfının mutlak bir sehaveti ve pek azîm bir cûdu ve

(Sh:69)

pek dolu hazineleri var olduğu anlaşılıyor. Meselâ o hazinelerin zarif sandukçalarından bir kısmı; şu nur ile dolu güneşler ve meyvelerle donatılmış ağaçlardır. İşte bu ebedî servetle birlikte şu sermedî sehavet, elbette iktiza ederler ki, ebedî bir dâr-ı ziyafet bulundursun. Ve

içinde, enva-i hâcâta giriftar muhtaçların devam-ı vücudları olsun. Çünkü nihayetsiz bir kerem, nihayetsiz nimetlendirmek ve minnetlendirmek ister. Bu da nihayetsiz tena'um ve minnete kabil olanların vücudlarını ister. Bu da ikram olunan şahsın devam-ı vücudunu ister. Tâ ki tena'umunda devam edip, daimî bir minnetin şükürü ile mukabele etsin. Yoksa bütün bu in'am olunan nimetlerin, minnetlerin mukabilindeki şükür ve minnettarlık ise, yalnız her birinin kısa ömrünün geçici, zâil dakikalarına münhasır kalacak. Hem beraberinde devam ile arkadaşlık etmediği haysiyetiyle, onun hakkında buradaki in'amat dahi ehemmiyetsiz kalacak, belki gam ve kederlerin vasıtası olacaktır.

Ve keza şu ef'al-i hakîmane, kerimane fâilinin manevî ve gizli kemalâtı olup, o gizli kemalâtını takdîr-kâr ve istihsancılarının başları üstünde teşhir etmek istediğini şu müzeyyen mu'cizat-ı masnuat ile tezahüratından anlaşılıyor. Evet, daimî olan bir kemalin daimî tezahür etmesi ve istihsankârların da nazarlarının devamını istemesi şanındandır. Demek, o daimi olan kemalâtla beraber devam etmeyen bir istihsancının nazar-ı muhabbetinde, o kemalâtın kıymeti sukut ediyor.

Hem dahi şu güzel, hoş, süslü, nuranî masnuatın Saniinde misilsiz, manevî, mücerred bir cemalin mehasini ve ona lâıyk nazîrsiz, mahfî bir hüsnün letaifi vardır. Belki esmasının herbirisinde ki o münezzeh hüsnün, o mücerred cemalin cilvelerinde gizli defineler vardır.

Evet, bizim ukûlümüz nerede ve o daimî tecellâdar olan cemal sahibinin cilve-i cemalini fehmetmek nerede? İşte onun celevat-ı cemalinin bazı gölgelerini görmek istersen; onun kesif olan bazı ayinelerinden birisi yeryüzüdür ki; her asır, belki her mevsim, belki her vakit bize o daimî tecellâdar cemal-i mukaddesin cilvelerinin gölgelerini izhar ve tavsif ediyor. Ve onda ayinelerin birbiri arkasında değişmesi ile ve mazharların ardı sıra akışlarıyla o cemal teceddüd etmektedir. Bahar mevsimi de o cemalin nukuş ve çiçeklerinden ancak bir kısmını izhar eder.

(Sh:70)

Hem dahi sabit ve müstemir hakaiktandır ki, fâik bir cemale sahib bulunan herkes, kendi cemalini iki vecihle müşahede etmesini sever. Birisi bizzat kendi nazarıyla, diğeri gayrın nazarıyla... Yani hem bizzat, hem bilvasıta kendi cemalinin mehasinini seyretmesini arzu eder. Hem dahi, o sevimli cemalinin cilvesini gösteren bir ayineyi iştiyak derecesinde sevdiği gibi, hüsn-ü mergubunun ölçüsünün derecelerini bildiren ve gösteren bir müştakı dahi o derece ister ve sever. Demek hüsn ve cemal, görmek ve görünmek ister. Bu da, o hüsn ve cemalin menazırında tenezzüh eden istihsancılarının ve letaifinde mütehayyir olan müştakların vücutlarını iktiza eder.

Zira, o cemal, daimî ve sermedî olduğundan, mütehayyir istihsancının ebediyetini iktiza eder. Çünkü, daim ve kâmil olan bir cemal, ufûl eden ve zeval bulan bir müştaka razı olamaz. Evet nefsinde mukayyed olan bir şahıs, eli ulaşmadığı ve akli ermediği bir şeye, ya da onu huzurundan tardedenden veya reddeden kimseye bir nevi adavet beslemesi sırrıyla; o sermedî cemal ki, nihayetsiz bir muhabbetle ve gayetsiz bir şevkle ve hadsiz bir istihsanla mukabeleye lâıyk olduğu halde, ihtimaldir ki, kısacık ve kederlerle karışık ve zevale maruz bir ömür içinde o cemal-i sermedînin temaşasını yapan o şahıs; eğer o cemal ile beraber daimî kalamazsa, o zaman ona karşı adavetle, kin ve inkârla mukabele edecektir.

Elhasıl: Bu âlem nasıllı kat'î ve yakînî olarak sani'ini istilzam eder. Öyle de, onun sani'i dahi şeksiz, şüphesiz bir dâr-ı âhireti istilzam eder ve ister.

VE LÂSİYYEMÂ: Bu âlemin mâlikinin çaresiz mütehayyirlerin istigaselerine pek çabuk yetişen; ve istimdad ile dua edenlerin dualarına icabet eden şefkatkâr bir rahimiyeti vardır. Çünkü görüyoruz ki, o zat, raiyetinin en ednasının en edna bir hacetini mûraat edip yerine getiriyor. Delili de budur ki: O hacet, umulmadık bir vakitte, tam zamanında yerine gelmesidir. Hem en gizli bir mahlukunun en gizli bir sesini işittiğine delil ise, (velev lisan-ı hal

وَ فَخْرُ الْعَالَمِينَ وَ حَيَاةُ الدَّارَيْنِ وَ وَسِيلَةُ السَّعَادَتَيْنِ

بِقَوْلِهِ قَالِ الْجَنَاحِينَ وَ رَسُولُ الثَّقَلَيْنِ وَ عَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ

طَبَقِ غَيْبِ قَوْلِ قَهْقَرَى قَالِ خَوَاتِمَةَ قَمِيخِ قَالِ تَنْبِيْخِ قَوْلِ الشَّرْحِ خَلِيخِ قَامِ شَيْخِ

VE LÂSİYYEMÂ: Bu âlemin cereyan ve gidişatından görüyoruz ki; güneşler, kamerler, ağaçlar ve nehirlerin teshiri içinde muhteşem bir saltanatın âsârı hükmediyor. Ve bundan biliniyor ki; bu mevcudat mutasarrıfının muazzam bir Rububiyet içinde bir saltanat-ı muhteşemesi vardır. Halbuki bu dâr-ı dünya ise, sür'at-i tahavvül ve zevaliyle; bir hanın içinde, her gün dolup boşanan misafirler için hazırlanmış bir menzile benziyor. Ve bir imtihan meydanı gibi her vakit değişip tebeddül ediyor. Hem şurası, bu mevcudat sahibinin garaib-i san'atlarının enmuzecelelerini ve ihsanatının nûmunelerini göstermek için hazırlanmış, açılmış bir meşher gibidir. Ve bu meşher ise, her vakit tahavvül ediyor.

(Sh:73)

Halbuki onun saltanatının medarı ve o saltanat'ın raiyeti gibi olan halk ve ibad ise; şu menzillerde her ân sefere hazır bir vaziyette toplanmış ve her zaman ondan çıkmak üzere ve o niyetle hazır bulunarak, bir sual ve cevap miktarı eğlenip beklemektedirler. Ve her an ve her vakit bir ayrılmak ve dağılmak hazırlığı içinde, bu meşherde muvakkat durmuşlardır.

İşte şu hal ise, bizzarure iktiza eder ki, bu mütegayyir meydan ve fanî menzil arkasında ve bu mütebeddil meşherden sonra; daimî kasırlar, ebedî meskenler ve şu aldatıcı nûmunelerin en güzel asıllarıyla dolu müfettehat-ül ebvab hazineler bulunsun. Tâ ki, şu meşhud olan saltanat-ı sermediye, onların üstünde zevalsiz mukim kalsın. Çünkü elbette muhaldir ki; şu rububiyet-i muhteşeme bu fani ve zaif, zâil ve zelillerin üstünde devam etsin!..

Evet, nasılkı edna bir şuuru bulunan bir adam, elbette şu hususta düşünüp hükmeder ve etmelidir ki; meselâ bir adam, yolunda giderken bir hana tesadüf ediyor. Bakar ki, bir melik-i kerim o hanı kendine doğru giden misafirlerinin yolunda yapmış. Sonra bakar ki, o melik, bir gecelik tenezzüh için o hanın tezyinatına milyonlar altınları sarfediyor. Sonra görür ki, o hanın ekser müzeyyenatı nûmune ve suretlerdir. Sonra görürki, o misafirler, o aldatıcı nûmunelerden tam zevklenmek istiyorlar. Halbuki bunlar ise, yemek için değil, tatmak içindirler. Çünkü hiçbir şeyden doymadan gidiyorlar. Hem herkes kendi hususî fotoğraf makinesiyle o hanın içindeki suretleri alıyor. Ve o melikin hizmetçileri de, gayet dikkatle misafirlerin suret-i muamelelerini alıp kaydediyorlar. Daha sonra bakıyor görüyor ki; o melik, hergün o hanın çok kıymetli olan müzeyyenatının ekserisini tahrib edip, yeni gelen misafirlere başka yeni tezyinatları yapıp gösteriyor.

İşte bu adam, iyi düşünüp şeksiz şüphesiz anlamalıdır ki; bu muvakkat han sahibinin elbette başka yüksek daimî menzilleri ve mahzûn gâlî bir serveti ve keremkâr azîm bir sehaveti vardır. ve O zat ise, bu şeylerin izharıyla irade ediyor ki; hanın içindeki misafirlerini kendi yanındaki asıllara teşvik etsin. Ve onlar için iddihar ettiği servetlere onları tergib etsin.

Aynen öyle de: Her insanın düşünmesi lâzımdır ki, bu dünya hanı da, ne kendi kendine bu sureti, bu şekli almış ve ne de dünya, dünya için (yani zatı için) yaratılmıştır. Belki ancak kabilelerin gelip konup,

(Sh:74)

göçmeleri ile dolup boşanan bir handır. Onda duran sâkinleri ise, misafirlerdir ki; Onların Rabb-i Kerim'i onları Dâr-üs Selâm'a davet ediyor. Ve şu tezyinat ise, yalnız bir tenezzüh ile muvakkat bir lezzet almak için değildir. Çünkü bir an sana lezzet verse, fırakıyla bir çok zaman

elem verir. Hem sana tattırır, iştihânı açar, fakat doyurmaz. Çünkü ya senin ömrün kısa, ya onun ömrü kısadır. Belki bu şeyler, ancak ibret içindir, şükür içindir, usûl-i daimîsine teşvik içindir veya başka ulvî gayeler içindir.

Ve şuradaki bu müzeyyenat ise, Cenab-ı Rahman'ın cennetlerde ehl-i iman için iddihar ettiği nimetlerin nümune ve suretleridir. Ve şu fânî masnuat dahi, fena için değil; belki kısa bir toplantıdan sonra suretleri, timsalleri, manaları ve neticeleri alınıp, ehl-i ebed için onlardan daimî manzaralar nescedilir. Veyahut onları döndürüp değiştiren Sahib-i Zülcelalleri âlem-i bekada onlardan istediği şeyi yapar.

Evet, eşya fena için değil; beka için halkolunduğuna delil budur ki; (belki surî olan fenaya gitmesi, vazifesinin tamamıyla bir terhisidir) fani bir şey bir cihetle fenaya gider, fakat gayr-ı mahsur cihetlerle bâki kalır. Meselâ, kudret kelimelerinden olan şu çiçeğe bak ki: Kısa bir müddet içinde bize bakar, sonra der-akab fenaya gider, kaybolur. Amma o çiçek, kelime gibi zâhiren zeval perdesinde saklanıp, fakat biiznillâh kulaklarda binler timsallerini ve akıllarda akıllar adedince manalarını tevdi' ettiğini görürsün. Çünkü o çiçek, vazifesinin tamamıyla terhis edildiği vakit, hem hâfızalarımızda, hem âlem-i şهادette, onu gören herkesin hâfızasında, hem perde-i gaybdaki tohumunda mana ve suretlerini ibka edip emanet bırakır. Hattâ her onu görenin hâfızası ve onun bütün tohumları, güya onun zînet-i suretini hıfz etmek için birer fotoğraf makineleridir. Ve onun bekasını gösteren birer menzil gibidirler. İşte bu çiçeğe, onun fevkindeki diğer eşya ve zevilhayatı ve onların üstlerinin üstü olan ervah-ı bakiye sahiplerini kıyas et.

Hem dahi insan, ipi boğazına sarılıp istediği yerde otlamak için başboş bırakılmış değildir. Belki ileride hesaba çekilmesi için, bütün amellerinin suretleri alınır ve bütün fiillerinin neticeleri hıfzedilip yazılır.

Hem baharın güzel masnuatının başına gelen güz mevsiminin haşin tahribatı ise, vazifelerinin tamamlanmasıyla bir terhisattır. Ve yeni gelen mahlukatın vazife başına gelmeleri için yer boşaltmaktır. Ve

(Sh:75)

vazifedar masnu'ların gelip konmaları için bir ihzarattır. Ve gafil sarhoşları gafletlerden uyandıran tenbihât ve ikazâtıdır. Hem dahi bilmeli ki; (1) bu âlemin Sani-i Zülcelalinin başka ve diğer bir âlemi olup, ibadını ona sevk ediyor ve oraya teşvik ediyor. Hem o Melik-i Âdil, onlara öyle bir âlem, bir saadet hazırlamış ki; ne göz görmüş, ne kulak işitmiş ve ne de kalb-i beşere hutur etmiştir..(Amenna!)

VE LÂSİYYEMÂ: Bu âlemin mutasarrıfının, âlemde cereyan eden küçük-büyük hiçbir şey bırakmadan "Kitab-ı Mübin" defterlerinde yazıp kayd ve hıfzeden bir hafiziyet-i tammesi vardır. Evet "Kitab-ı Mübin"ın bablarından birisi, âlemde görünen "nizam" ve "mizan" hakikatlarıdır. Çünkü görüyoruz ki; her şey vazifesi bitip, ömrü sona ermesiyle ve âlem-i şهادetteki vücuddan gitmesi ile, onun Fâtırı onun bir çok suretlerini elvah-ı mahfuzada tesbit ediyor ve onun ekser tarih-i hayatını onun netaici olan meyve ve tohumlarında nakş ediyor ve âlem-i gayb ve şهادetin bir çok ayinelerinde ibka ediyor. Hattâ eşyadan bir çoğu var ki, kendi etrafında bulunan diğer eşyanın cereyan-ı muamelelerinin suretini alıp zabt etmek için âdeta vazifedardır.

Eğer istersen beşerin hâfızasına, ağacın semeresine, meyvenin nüvesine, çiçeğin tohumuna bak. Tâ ki, hıfz ve hafiziyetin azametli kanununun ihatasını fehmedesin. Hattâ bu hafiziyet kanunu, eşya-yı seyyale-i zâilede dahi görünmektedir. Buna göre, âlem-i gayb ve âhirette semere verecek olan mühim umûrlarda, bu kanun-u hafiziyetin ne derece kuvvetli olduğunu kıyas et! İşte şu muhafaza-i tammeden anlaşılıyor ki; bu mevcudatın sahibi gayet büyük bir ehemmiyetle mülkünde cereyan eden her şeyin muamelatını zabt ediyor. Hem vazife-

VE LÂSİYYEMÂ: Bak! Şu âlemdede sermedî, muhteşem bir Rububiyetin tezahürünü ve müstakar, şa'şaalı bir saltanatın âsârını müşahede etmekteyiz. Evet, şu göz önündeki Rububiyet sahibinin azametini bununla kıyas et ki; koca küre-i arz, bütün sekeneleriyle birlikte onun taht-ı emrinde müsahhar, müzellel bir hayvan gibi duruyor. O ise, onu öldürür, diriltir, terbiye ve tedbir eder. Hem şu muhteşem güneş, seyyaratıyla birlikte onun kudretiyle müsahhar olarak, onu tanzim ve tedbir eden ve onu takdir edip, çevirip döndüren odur. (C.C.)

Hal böyle iken, şu sermedî, müstemir hâkimiyet-i Rububiyet ve bu muhit, müstekar saltanat-ı uluhiyet -akılları hayrette bırakan pek azîm tasarruflarının şehadetleriyle- elbette ve her halde şu seyyal, geçici, bîkarar, mütebeddil, vâhî ve zâil umurlar üzerinde kıyam etmez ve durmazlar. Ve bu fani dünya gibi kederler ve küdüretlerle âlude, sergerdan, mütegayyir olan bir şeyin üstünde bina edilmez ve kurulmazlar. Belki şu dünya ve mâfiha ise, şu meşhud Rububiyetin saltanatı içerisinde, ancak içinde tecrübe ve imtihan, teşhir ve ilân için muvakkat menziller bina edilmiş geçici bir meydan gibidir. Sonra kusûr-u daimeye tebeddül etmek üzere tahrib edilecek ve mahlukat dahi o daimî menzillere sevkedilecektir.

Demek her halde şu mütegayyir, fani âlemin Rabbi için başka baki ve müstekar bir âlemi bulunması lâzım ve zaruridir.

Bütün bu geçen hakikatlarla beraber, zâhirden hakikata geçen ve kurb-u huzur-u Sübhanîsine dahil olup, müşerref olan bütün ervah-ı neyyire ve kulûb-u münevvere ve ukul-ü nuraniye erbabı şehadet edip ihbar ediyor ve bil'icma' müttefikane ilân ediyorlar ki; Cenab-ı Hak

(Sh:78)

(C.C.) mutîlere bir dâr-ı mükâfat ve âsilere bir dâr-ı mücazat hazırlamış.. Ve bunun için pek kuvvetli vaad ve şiddetli vaîdler etmiştir diye bildiriyorlar. Halbuki Zat-ı Zülcelal ise, va'dine hulfetmekle tezellül gösterip, zillete düşmekten mukaddes ve muallâdır. Ve vaîd-i Sübhanîsini yerine getirememekle, acze sukut etmekten muazzez ve müberradır. Bunun yanında bu mes'eleyi ihbar edenler ise enbiya, evliya ve asfiya olup, mütevatir bir keyfiyettedirler. Ve bunun gibi bir meselede ehl-i ihtisastırlar. Hem meslek, meşreb ve mezheplerinin birbirine muhalefetiyle beraber, şu mes'elenin ihbarında icma' ile ittifak halindedirler. Ayrıca kâinat kitabı dahi kendi âyât-ı beyyinatıyla bunların bütün davalarını tasdik ve te'yid etmektedir.

İşte ey insan! Acaba senin yanında bu haber ve hadîsten daha doğru bir hadîs var mıdır? Ve bu haberden daha hakikatlı ve daha sağlam ve dürüst bir haberin bulunması mümkün müdür?

VE LÂSİYYEMÂ: Bu âlemin mutasarrıf-ı zîşanı, şu dar ve muvakkat ruy-i zemin meydanında yevmî ve senevî, asrî ve dehrî icraatıyla her vakit o büyük ve geniş haşır meydanının misallerini izhar ediyor. Ve her zaman onun nümune ve işaretlerini gösteriyor. Eğer istersen, bahar haşırinde ihya-yı arz keyfiyetini teemmül et! Tâ ki, altı gün zarfında üçyüzbine yakın haşır ve neşirleri kemal-i intizam içinde müşahede edesin. Hem tâ hayvan, ağaç ve nebatat emvatı yeryüzü sahifesinde gayet karışıklık ve iştibak içinde mütedahil bir vaziyette serpilmiş iken, birden bire kemal-i imtiyaz ve teşhis ile fasl-ı baharda vazifelerinin başına geldiklerini bilmüşahede göresin.

İşte bu işleri yapan zata, nasıl bir şey ağır gelebilir. Ve nasıl semavat ve arzı altı günde halkedemesin? Ve nasıl insanların haşirleri ona bir ân-ı seyyale gibi âsân olmasın?

Evet bir zat ki, hurufları bozulmuş olan üçyüzbine kitabı bir tek sayfede beraberce sehivsiz, yanlışsız, karıştırmadan te'lif edip yazarsa, -ki evvelâ kendisi onu te'lif etmiş, sonra imha etmiş olduğu kitabının- ikinci defa bir suretini yeniden hâfızasından yazmağa nasıl âciz kalabilir?

(Sh:79)

Eğer istersen:

مَخَالِظٌ تَغْلِي قَاخَارًا مُؤَخَّضَةً قَالَتْهُ تَكْلِيفٌ تَيْجِيثِي قَا رُضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

ثُمَّ قَدَّ لَخْ تَعْلَمُ حَيْثِي قَا لَوْ حِي تَخْتَلِفُ تَغْلِي تَمَكَّلَتْ قَشِيءٍ قَدِيرٌ

âyetine nazar et! Tâ ki keyfiyet-i ihya ve imate içinde, sâbık temsilin hakikatını göresin.

İşte şu göz önündeki tasarrufattan kat'î anlaşılıyor ve o şuûnattan hadsen biliniyor ki: Şu dağılmalar ve toplanmalardan müşahede edilen vaziyet, yalnız (buradaki haller için) maksud-u bizzat değildir. Çünkü bu kısa zaman içindeki cüz'î, fani faydalar ile, şu pek mühim ihtifalât arasında bir münasebet yoktur ve olamaz. Belki ancak suretlerinin alınması ve neticelerinin terkib edilip muhafaza edilmesi ve hüviyetlerinin tesbit edilip kaydedilmesi için birer temsil ve takliddirler. Tâ ki, ileride bir mecma-i ekberde muamele bunlar üstüne dönsün. Ve bir seyrangâh-ı ebedîde daimî manzaralar halinde müşahedeler bunlarla devam etsin. İşte ancak o zaman, şu faniler daimî suretleri, bakî semereleri, ebedî manaları ve sabit tesbihatları semere verirler. Demek şu dünya ise, ancak bir tarladır, haşir ise beyderdir, bir harmandır. Cennet ve cehennem ise, birer mahzendirler.

VE LÂSİYYEMÂ: O Rabb-i Sermedî, o Sultan-ı Ezelî ve Ebedî, o zâil menzillerde, o geçici binalarda ve şu gidici meşherlerde bâhir ve mâhir bir hikmetin ve zâhir ve müzehher bir inayetin ve âlî ve gâlî bir adaletin ve geniş ve cami' bir merhametin âsârını izhar ettiği halde, hem o derece ki, gözü kör ve kalbi paslı olmayan herkes yakînen bilir ki; daire-i imkânda onun hikmetinden daha ekmel bir hikmet ve inayetinden daha ecmel bir inayet ve merhametinden daha eşmel bir merhamet ve adaletinden daha ecell bir adalet mevcut değildir ve tasavvur edilemez.

Öyle ise, onun daire-i memleketinde ve mülk ve melekûtu içinde daimî, âlî mekânlar ve ebedî, galî meskenler ve içinde zevalsiz, mukim sâkinler olmazsa ve bulunmazsa -ki, o mezkûr adalet, hikmet, inayet ve rahmetin hakikatlarının tam tezahürleri ancak o mezkûr mezahirde cilvegelebilir- o zaman herbir akıl sahibine görünen şu hikmet-i

(Sh:80)

ammeyi inkâr etmek ve her göz sahibinin gözü önünde olan bu inayeti inkâr etmek ve her kalb sahibine menzur olan şu rahmeti inkâr etmek ve her zîfikre görünen bu adaleti inkâr etmek lâzım gelir. Ve hem şu ef'al-i hakîmane, kerimane, rahimane, âdilane sahibinin (hâşâ sümme hâşâ) sefih bir oyuncu, zalim bir gaddar olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Bu ise hakikatların zıdlarına inkılabı demektir ki, eşyanın vücudlarını, hattâ kendi vücudunu bile inkâr eden sofestaîlerden başka bütün ehl-i akılca muhaldir.

Demek hakikat-ı haşriyeyi tasdik ve kabul etmeyen kimse, sofestaî gibidir ki; kendi nefsinden başka kimseyi tanımayan ve kendini de ancak külâhıyla tanıyan, hattâ kalensüvetini başkasının başında gördüğü zaman, onu kendisidir diye zanneden meşhur Hebenneka'dan daha ahmaktır. Demek ki, münkirlerin fikri Hebenneka'nın külâhı gibidir.

Ey bu mes'elenin başından buraya kadar akıyla ve fehmiyle benimle refakat eden arkadaş! Zannetme ki, dâr-ı âhiret ve haşrin delilleri yalnız şu geçen delillere münhasırdır, kellâ! Belki Kur'an-ı Hakîm, daha hesabsız ve adedsiz emarelere işaret eder ki, Hâlıkımız bizi şu muvakkat meşherden alıp saltanat-ı rububiyetinin daimî makarrına nakledecektir. Hem yine Ku'an hadsiz, hesapsız alâmetlerle telvih ediyor ki; Cenab-ı Allah(C.C.), şu seyyal ve seyyar memleketi o sermedî, müstemir memleketine tebdil edecektir.

Hem dahi zannetme ki, dâr-ı âhiret ve haşri iktiza eden esma-yı hüсна yalnız “Hakîm, Kerim, Rahim, Âdil ve Hafız”e münhasırdır. Hâyır, belki tedbir ve idare-i kâinatta hükümferma bütün esma-i hüсна hepsi haşir ve âhireti iktiza eder, belki istilzam ederler.

Elhasıl: Haşir mes’alesi öyle bir mes’eledir ki, başta Cenab-ı Hak (C.C.), celâlî ve cemalî tecellîleri ile ve bütün esma-i hüسنası ile ve enbiya, evliya ve asfîyaların kitablarının icmalarını tazammun eden Kur’an-ı Mübîn, bütün hakaikıyla ve bütün ervah-ı neyyire-i safiye-i âliye erbabı olan enbiya ve mürselînin ve bütün ehl-i keşif ve sıddîkînin sırr-ı itikadlarını hâmil ekmel-ül halk olan Muhammed-ül Emîn (Aleyhi ve Alâ Âlihîs salâtü Vesselâm) bütün delâil-i nübüvvetiyle ve bu kâinat kitabı bütün âyât-ı beyyinatıyla haşrin üstünde ittifak etmişlerdir. Hattâ kâinat mevcudatının küll ve cüz’, küllî ve cüz’î herbirisinin iki vechi vardır ki, bir vechi ile kendi Hâlıkına bakar ki, bu vechihte pek çok diller o Halık’ın

(Sh:81)

vahdaniyetine işaret ve şehadet ederler. İkinci vechi ile ise: Gaye ve netice ve âhirete bakarlar. Bu vechihte ki, pek çok dillerle dahi dâr-ı âhirete ve yevm-i hesaba delâlet ve şehadet ederler.

Meselâ nasilki sen, hüsn-ü san’at içindeki vücudunla, kendi Sani’inin vücub-u vücud ve vahdetine delâlet ediyorsun. Öyle de, cami’ istidadının ebede uzanmış emelleriyle beraber pek sür’atle zevale gitmen ile de, âhirete delâlet ediyorsun. Ve hakeza kıyas et! Bazen bu iki vech-i delâlet, ittihad ederler. Meselâ bütün mevcudatta müşahede edilen hikmetin tanzimi, inayetin tezyini, rahmetin taltifi, adaletin tevzii ve hıfz ve muhafazanın güzelliği, nasilki bir Sani-i Hakîm, Kerim, Rahim, Âdil ve Hafız’e şehadet eder. Öyle de: âhiretin hakkaniyetine ve kıyametin yakîniyetine ve saadet-i ebediyenin tahakkukuna işaret ederler, belki sarahat derecesinde gösterirler.

قَدْ تَعَلَّلْتُمْ قَالِجَالِغًا قَمِشًا تَقَهَّرْتُمْ قَالِشَخْلًا قَوَالِحِشْرَانَا فِي زُمْرَةِ السُّعْدَاءِ

قَدْ وَادَّخَلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ السُّعْدَاءِ بِشِقَاقَةِ نَبِيِّكَ

الشُّخَارِثُ تَقَضَّضَتْ قَوَاحِلُهُمْ قَهْطِيَّةٌ قَوَاضِيَةٌ قَالِدَةٌ تَكَا تَجَلِيثٌ قَبِيحٌ حَمَلٌ قَوْ قَبِيحٌ حَمَلٌ

شَيْخٌ قَامِشٌ قَامِشٌ

(Sh:82)

(Sh:83)

Tevhid Deryasından bir

KATRE

(Kur’an’ın feyzinden müstefad olan bu risalenin hallinin anahtarı, bu risaleyi bir kere dikkatle tamamını mütalaa etmekle elde edilebilir.)

Said-i Nursî

(Sh:84)

İfade-i Meram

(Dikkatle oku! Gözünü kamaştırır biiznillâh)

Mâlum olsun ki, ben kırk senelik ömür seferinde ve otuz senelik ilim seyrinde dört kelime ile dört cümle tahsil etmişim. Burada şimdi icmaline işaret edip tafsili âtiyen gelecektir.

Amma kelimelerden murad ise: “Mana-yı harfî, mana-yı ismî, niyet ve nazar”dır. Yani masiva-yı İlahiyeye nazar edildiği zaman, mana-yı harfî ve Allah hesabına olmalıdır. Eğer kâinata mana-yı ismiyle, yani esbab hesabına nazar edilirse hatadır. Binaenaleyh, her şeyde iki vecih vardır. Biri hakka, diğeri kevine bakar. Kevne bakan yüze teveccüh ise, yine mana-yı harfiyle olmalı.. ve hem Cenab-ı Hakk’a cihet-i nisbeti bulunan mana-yı ismiye bir ünvan olarak olmalıdır. Meselâ ni’meti, in’amın bir ayinesi olarak görmek; vesait ve esbabı da tasarruf-u kudretin perde ve ayineleri olarak bilmek lâzımdır.

Hem niyet ve nazar; ikisi eşyanın mahiyetlerini değiştirip seyyiatı hasenata tebdil ederler. Nasılki, iksir, toprağı altuna kalbeder, öylede: niyet dahî adı harekâtı ibadetlere çevirir. Hem nazar, fûnûn-u ekvanı maarif-i İlahiyeye kalbedebilir. Demek, esbab ve vesait hesabına nazar olursa, muzaaf cehaletlerdir. Eğer Allah hesabına olursa maarif-i İlahiyeye olur.

Şimdi gelelim kelâm ve cümlelerin izahına:

(Sh:87)

Birinci cümle: **قُلْتُ لِقَدْ أَتَيْتُ مَالِكًا** Yani: Ben kendime malik değilim. Benim malikim,

ancak kerem sahibi Malik-ül Mülk-i Zülcelal’dır. Fakat ben kendimi malik tevehhüm ettim ki, malikimin hududsuz sıfatlarını o vehmî mukayese ile bileyim. Evet ben, o vehmî mukayesem vasıtasıyla, kendi mütenahî, mevhum sıfatlarımla malikimin gayr-ı mütenahi sıfatlarını (bir derece) fehmettim.

فَجَاءَ الصَّبَاحُ وَأَنْطَفَأَ الْمِصْبَاحُ Yani subh-u hakikat rûnema olup gelince, mütehayyel ve mevhum lâmbalar ve mumlara ihtiyaç kalmadığından söndüler.

İkinci cümle: **مِنْ خَلْقِ اللَّهِ تَحَقُّقٌ** Ölüm haktır. Evet şu hayat ve bu beden, elbette şu koca dünya,

üstlerinde bina edilmesi için direkler olmaya kabiliyetleri yoktur. Çünkü bunlar, ebedî olmadıkları gibi, taştan ve demirden de değildir. Belki et, kemik ve kandan ibaret şeyler olup, bedende birbirine mütehalif halde bulunur iken, her an birbirlerinden ayrılmak üzere birkaç günlüğüne muvakkaten toplanmışlar. Binaenaleyh, dünyayı içine alan o emeller sarayı olan hayat, nasıl olur da şu boş ve bozuk esas, kurtlu ve çürük direk üstüne bina edilsin.

Üçüncü cümle: **مِنْ تَحْتِي تَوَاحِدٌ** Yani: Benim Rabbim birdir, vâhiddir. Evet herkes için

(hakiki) bütün saadetler, ancak bir Rabb-i Vâhid’e teslimindedir. Bunun aksinde ise, mecmu’-u kainat kadar birbirine zıt olan Rablere muhtaç olacaktır. Çünkü insan, camiiyet-i fitratı itibariyle bütün eşyaya muhtaç ve hepsiyle alâkadardır. Şuurî veya gayr-ı şuurî, herbirisinden elem ve teessür duymaktadır. Bu ise cehennemnümûn bir halettir. Fakat bir Rabb-i Vâhid’in marifeti ile olsa, erbab-ı mevhum olan bütün bu eşya ve esbabı, bir Rabb-i Zülcelal’in dest-i kudreti üzerinde ince, tenteneli bir perde olarak gösterir ki; dünyevî bir halet-i firdevsnümûndur.

(Sh:88)

Dördüncü cümle: **كَيْ تَلْفَأُ** (ve hakikatı)dır. Evet ‘Ene’ bir nokta-i siyah, bir vâhid-i kıyasî

iken, onun başına şuurî bir san’atın hat ve çizgileri sarılmış olmasıyla; onda, onun maliki, ondan ona yakın olduğu müşahede edilir.

(Bu cümlelerin tafsilatları, birinci babın hâtimesinde gelecektir.)

(Sh:89)

BİRİNCİ BAB

بِسْمِ اللَّهِ قَالَهُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ

خَيْتِشَا قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ

Ben bütün gören ve görünenleri şâhid göstererek Allah'tan başka ubudiyete lââyık bir ilâh olmadığına قَالَهُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ deyip şehadet ediyorum. Öyle bir İlâh ki, onun vücub-u vücuduna ve evsaf-ı kemaline delâlet eden ve onun Vâhid-i Ehad, Ferd-i Samed olduğuna şehadet eden şâhid-i sâdık ve musaddak ve bürhan-ı nâlık ve muhakkık; ve bütün enbiya ve mürselinin seyyidi -ki onların icma' ve tasdiklerinin sırrını taşıyor- ve bütün evliya ve ülemayı müttakînin imamı -ki onların ittifak ve tahkiklerinin sırrını ihtiva ediyor- muhakkak ve musaddak âyât-ı bâhire ve mu'cizat-ı katı'a sahibi olan; hem mükemmel ve münezzehe secayayı sâmiye ve ahlâk-ı âliye ile mütehallik bulunan; hem vahy-i İlahînin mehbiti; âlem-i gayb ve melekûtun seyyarı; ervahların müşâhidi; melâikelerin musahibi; ins ve cinnin mürşidi olan; hem şahsiyet-i maneviyesi ile kemalât-ı kâinatın enmuzeci olduğunun işaretiyle, kâinat Fâtırının güzidesi olduğu tahakkuk eden; ve bütün saadetlerin enmuzeci olan bir şeriat-ı garra sahibi olan -ki o şeriat, kâinatı nazmeden bir nâzımın nizamnamesi olduğuna remzeden- seyyidimiz ve bizi imanın hidayetine getiren mühdîmiz Hz. Muhammed İbn-i Abdullah İbn-i Abdülmuttalib (Aleyhi Efdalüssalavatü Ve Etemmütteslimat)tır.

İşte bu zat, âlem-i şehadette durup, bütün şâhidlerin başları üstünde beşîr ve nezîr olarak âlem-i gaybdan aldığı haber-i şehadetini yüksek sesiyle asırlar ve aktarların arkasında dizilmiş ecyal-i benî-beşere bü

(Sh:90)

tün kuvvetiyle ve kemal-i ciddiyeti ile ve gayet vüsûkuyla ve nihayet itminan ve kemal-i iman ile قَالَهُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ diyor. Öyle bir da'va ki, Cenab-ı Hakk'ın vücub-u vücuduna delalet eden ve onun evsaf-ı celal ve cemal ve kemaline sarahatla şehadet eden ve vahdaniyetine kat'î şehadet eden Furkan-ı Hakîm'dir.

O Furkan ki, muhtelif asırlarda gelen umum peygamberlerin bütün kitaplarının ve muhtelif meşrepler sahibi olan yekûn evliyanın umum kitaplarının ve muhtelif meslekler sahibi olan muvahhidînin isbatlı ve bürhanlı bütün kitaplarının sırr-ı icma'larını tazammun ediyor. Demek altı cihetin nuraniyetiyle hak kelâmullah olduğu kat'î tahakkuk eden Kur'an-ı Kerîm'in hükmünü tasdik etmekte küll, yani bütün ukul ve kulûb, beraber icma' ile ittifak etmişlerdir; ve kelâmullah ismine olan liyakatını bütün asırlar ve dehirlerin akışı boyunca muhafaza edegelmiştir. Ve vahy-i mahz olduğuna bütün mehbit-i vahy olan peygamberlerin ve ehl-i keşif ve ilham olan evliyaların icma'larıyla sabit olmuş olarak, bilbedahe hidayetin pınarı ve aynısıdır. Bizzarure imanın madenidir. Bilyakîn mecma-i hakaiktir. Bil'âyân mûsil-i saadettir. Bilmüşahede kâmilîn semereler sahibidir. Ve çok çeşitli emarelerle ve hads-i sâdık ile melek, ins ve cinnin makbulüdür. Ve delail-i akliye ile müeyyed bulunduğu bütün ukalâyı kâmilîn ittifak etmişlerdir. Ve hastalıklardan sâlim olan bütün fitrat-ı selime sahiblerinin vicdanlarının itminanlarıyla musaddaktır. Hem bilmüşahede bir mu'cize-i ebediyedir ki, âlem-

i şehadette lisan-ı gaybın tercümanı olarak mükerrer ve kat'î şehadetlerle قَالَهُ قَالَتْهُمُ قَالَتْهُمُ

تعالىٰم der. Öyle ki; onun vücub-u vücuduna ve evsaf-ı celal ve cemal ve kemaline ve onun vahdaniyet ve ehadiyetine âlem denilen şu kitab-ı kebir-i kâinatın bütün babları, fasılları, sahifeleri, satırları, cümleleri ve harfleriyle; ve şu insan-ı kebir olan kâinat, bütün azaları, cevarihleri, hüceyreleri ve zerreleriyle; hem dahi kendi evsaf ve ahvaliyle delâlet ve şehadet ederler.

(Sh:91)

Yani şu kâinat, içindeki bütün âlemlerin enva'ıyla قَدْ قُلْنَا قَالَهُ der. Ve o âlemlerin erkânlarıyla قَدْ قَالَتْ قَالَتْ ve o erkânların azalarıyla قَدْ قَالَتْ قَالَتْ ve o azaların eczalarıyla قَدْ قَالَتْ قَالَتْ ve o eczaların cüz'iyatıyla: قَدْ قَالَتْ قَالَتْ ve o cüz'iyatların hüceyratıyla قَدْ قَالَتْ قَالَتْ ve o hüceyrelerin zerratıyla قَدْ قَالَتْ قَالَتْ ve o zerratların esîrleriyle قَدْ قَالَتْ قَالَتْ derler.

Demek ki, âlem ve kâinat, Vâcib-ül Vücut'un vücub-u vücuduna ve vâhidiyet ve ehadiyetine bütün envayıyla, erkânıyla, azasıyla, eczasıyla, hüceyratıyla, zerratıyla ve esîriyle şehadet ettiği gibi; ifraden ve terkiben dahi mürekkebat-ı mütesaide-i muntazamalarıyla, Sani-i Ezelîlerinin vücub-u vücudunun bayrak-ı şehadetini her tarafta dalgalandırıyorlar. Sonra o müfredat, mürekkebat-ı mütesaide içinde seyr-i sülûk ile urûc ettikten sonra, pek garib nakışlarla süslenerek rücu' ile nüzûl edip, ayrı bir tarzda yine Nakkaş-ı Ezelî'nin vücub-u vücuduna şehadet ediyorlar. Demek, kâinat'ın erkanlarının herbirisi, (ellibeş lisan) ile Cenab-ı Ma'bud-u Ezelî'nin Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad olduğuna şehadet ediyorlar.

(1) Bu taksimatta o lisanlar eksik gibi görünüyorsa da aslında tamamdırlar. Belki biz bilemiyoruz. Veyahut sevgili, muazzez Üstadımızın kudsî muradlarıyla hangisini irade ettiğine adem-i fehminizdir. (Mütercim)

(Sh:92)

O ellibeş lisanların (1) tafsilatları sonra gelecektir. Amma icmalî ise budur:

Kâinatın eczalarının muntazam olan ifrad ve terkibi lisanıyla; fakr ve hacetlerinin icabı yerine gelmesi; intizamkârane olan hal ve vaziyetleri, mükemmel, acib ve lâyük suretleri; garib fâik ve süslü nakışları; âlî hikmetleri; kıymettar çok gâlî faydaları; birbirini andıran hârîka tehalüfleri; birbirine bakan muntazam benzeyişleri lisanları ile ve hem cüz' olsun, küll olsun her şeyin nizam ve mevzuniyetleri; bizzat her bir şeyin kemal-i intizamı; düzgünlükleri; ve her şey şuurî bir ittikan-ı san'at ve mükemmeliyet-i hilkat içinde olması; ve birbirine muhalif olan camid eşyanın yekdiğerlerinin sual-i hacetlerine cevab vermeleri; ve birbirinden uzak ve mütefavit şeylerin tesanüdleri lisanlarıyla; ve hem her şeyi ve her yeri kaplayan hikmet-i amme; inayet-i tamme; rahmet-i vasia; rızk-ı âmm; ve hayat-ı münteşire lisanlarıyla; ve hem her şeyde parlayan bir hüsün ve tahsin ve in'ikas eden bir cemal-i hazin; ve kalblerinde olan aşk-ı sâdik;

(1) Bu taksimatta o lisanlar eksik gibi görünüyorsa da aslında tamamdırlar. Belki biz bilemiyoruz. Veyahut sevgili, muazzez Üstadımızın kudsî muradlarıyla hangisini irade ettiğine adem-i fehminizdir. (Mütercim)

ve sînelerindeki incizab ve cezbe; ve kâinatın zilliyeti lisanlarıyla.. Ve hem, hep maslahatlar için olan bir tasrif; ve faydalar için bir tebdil; ve hikmetler için bir tahvil; ve gayeler için bir tağyir; ve kemalâta ermeleri için bir tanzim lisanlarıyla.. hem kâinatın imkân ve hudusları; ve ihtiyacât ve iftikaratları; ve fakr ve zaafıları; ve ölüme maruz olmaları ve cehl-i mutlak içinde bulunmaları ve fanilikleri ve tagayyürleri ve şuurî veya gayr-ı şuurî bir mâbuda ibadetleri; ve tesbihatları; ve duaları; ve ilticaları gibi ellibeş lisanlarıyla âlem ve kâinat, bağırarak ilân ediyorlar.

Demek kâinatın mürekkebat ve eczası, bütün bu mezkûr lisanlarla kadîm ve kadîr olan Hâliklarının vücub-u vücuduna şahidlerdir.. ve onun evsaf-ı kemaline delillerdir.. Ve merkezi müttehid olan mütedahil daireler gibi onun yüce vahdaniyetine şehadet ediyorlar; ve esma-yı hüsnasını zikir ve tilavet ediyorlar. Ve Cenab-ı Hak Teala'nın şükür ve hamdiyle tesbihhan oluyorlar. Ve Kur'an-ı Hakîm'in âyetlerini tefsir ediyorlar. Ve Seyyid-il Mürselîn olan zatın ihbaratını tasdik ediyorlar. Ve hem nur-u İslâma bakan ve gösteren sâdik ve munazzam bir hadsi tevlid ediyorlar. O ise, tavr-ı nübüvete teslim olmayı, o da Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad'e iman etmek demek olan nur-u imanı tevlid ediyor.

İşte kâinat, bütün bu lisanlarının icma'ıyla Kelâm-ı Kadîm'in taht-ı emr ve kumandasında ve bütün enbiya ve mürselînin seyyidi, ins vecinnin serveri Resûl-i Ekrem'in (A.S.M.) riyaseti altında:

(Sh:93)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

zikrini tilâvet ediyor ve konuşuyorlar.

Şimdi geçen mücmel fıkraların tafsiline kulak ver!

İşte kâinatın mecmuan ve eczaen bütün mevcudat ve masnuatında görünen ve tezahür eden; birbirini andıran bir tanzimat, birbirine bakan nizamat, birbirine dayanan müvazeneler ise; bu kâinat kabza-i mizan ve nizamının tasarrufunda olan zatın vücub-u vücuduna delâlet ettiği gibi, mezkûr üç fiil olan tanzim, nizam ve müvazenedeki birbirine bakmak, birbirini andırmak, birbirine dayanmak olan keyfiyetler de şehadet eder ki; her şeyin mukannin ve üstad ve nazzamı birdir, vâhiddir. Bu ise matluba, yani (Cenab-ı Hakk'ın vücub ve vahdetine) bakan bir pencere açarlar. Kâinat o pencerede بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ lisanıyla şehadet eder.

Hem hane-i kâinattaki intizam ve ittırad ise, bu haneye ve bu eve müteaddid ellerin karışmalarına mahal ve imkân olmadığına; ve bu hanede san'at ve nakış ve mülk ancak birinin olduğuna gayet kat'î ve bedihî delâlet ederler. Bu da yine başka bir tarzda Vâcib-ül Vücut'un vücub ve vahdetine bakan bir pencere açar. Kâinat onda بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ lisanıyla şehadet eder.

Hem, her şeyde Feyyaz-ı Mutlak'ın yed-i kudretinin kalemiyle o şeyin kabiliyet ve liyakatına göre yazılan şuurî bir itkan-ı san'at ve mükemmeliyet bulunması dahi, bunları yazan kalemin birliğine ve semavat sahifesini yıldızlarıyla, güneşleriyle yazan kâtib, arı ve karınca sahifesini hüceyratıyla, zerratıyla yazan aynı kâtib olduğuna delâlet ederler. Bu da yine vücub ve vahdet-i Sani'a bakan başka bir pencere, bir mişkât açarak; kâinat bu pencerede durup, bütün masnuat lisanlarıyla بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ der, nida eder.

(Sh:94)

zerrenin, Muharrike, Hassase, Evride, Şerayin ve Basıra'nın mürekkeplerindeki münasebet, vazife ve hareketi gibi.. İşte bu keyfiyet ise, bizzarure delâlet eder ki; gözün bebeğini ve gözün hadeka vaziyetini ve âlemin gözü olan güneşi yaratan ve bunları yerli yerince yerleştiren kim ise, bütün mürekkebatın dahi Hâlıkıdır. İşte bu da yine vücub ve vahdete nezzar bir mişkât açarak, kâinat o mişkatta her bir zerrenin lisanıyla **تَلَّاهُ قَدَّ قَلْبُهُ قَلْبُهُ قَهْوُ** deyip şehadet eder.

(Sh:96)

Hem bir nev'de ki kudretin geniş tasarrufu ise, -ki bilbedahe (o nev'in birliği haysiyetiyle) ancak bir birden sudûr etmiş olabilir- halbuki bu nevilere bazıları ekser kâinatı kaplamış bir vaziyettedir. Meselâ hayat, melek ve semek gibi... İşte bundan hadsen bilinir ki; meselâ bir nev'in Hâlıkı kim ise, elbette bu sır ile bütün ecnas ve envain dahi Hâlıkıdır. Çünkü meselâ senin teşahhus-u vechiyeni tersim eden kalemin kâtibine; bütün efrad-ı benî-beşer Hz. Âdem'den kıyamete kadar, hepsi birden def'aten görünmesi bizzarure lâzımdır ki; senin bütün yüzlere karşı alâmet-i fârikalı ve muhalif olan yüzün hiç birine benzemesin ve tam tayin etsin. Ve illâ aralarına tesadüflü tevafuk girecek ve bozacak.

İşte bu hakikat yine vücud ve vahdet-i Rabbaniyeye bakan bir pencere açıyor. Kâinat, bu pencerede nağme-i **تَلَّاهُ قَدَّ قَلْبُهُ قَلْبُهُ قَهْوُ** ile teganni edip şehadet getiriyor.

Hem her şeyin hilkatini Vâcib-ül Vücud, Vâhid-i Ehad'e isnad etmeyi, kasır olan nazar ile külfetli ve hayretli, istiğrablı ve istib'adlı gören ve bu görüş ile binnetice istinkâra, yani inkâr etmeyi kabule giden bir fikir ise, bir batıl tevehhümün mahsulü iken; halbuki eşya, vücub ve vahdet mertebesinin Sahib-i Zülcelal'i olan Cenab-ı Hakk'a isnad edilmediği vakit, tevehhüm edilen o müşkilatlar, hakikî bir şekil almış olurlar. Belki eğer eserler imkân ve kesret ve esbaba veya kendi nefisleri canibine isnad edilirse, kâinatın eczaları adedince külfetler, hayretler, istiğrablar ve istib'adlar muzaaf ve katmerli bir şekil alırlar.

Demek, bütün eşyayı birden Cenab-ı Vâcib-ül Vücud'a vermekte tevehhüm edilen o zorluklar ve istiğrablar, eşyadan tek bir cüz'un de, Allah'ın gayrisine isnad edildiği anda o tevahhüm hakikat oluyor. Belki birincisi, yani her şeyi sahib-i hakikîsi olan Allah'a vermek; ikincisinden bin kat daha kolay ve sühuletlidir. Çünkü çoğun birden suduru, birin çoktan sudurundan daha çok az külfetlidir. Bilhassa o çoklar, eğer kör ve birbirlerinin aksine hareket eden şeyler ise, içtima'ları çoğaldıkça, o nisbette körlükleri de ziyadeleşir.

Çünkü meselâ bir arı, eğer Vâcib-ül Vücud'un yed-i kudretinden çıkmadığı farzedilirse, o zaman o arının küçücük vücudunda bütün yer ve göklerdeki diğerlerin iştirakleri lâzım gelir. Belki bir cüz'-ü vâhid, maddî sebeblere havale edilip Vâcib-ül Vücud'a isnad edilmezse, külfet ve

(Sh:97)

mualecet, faraza vücub canibine isnad edildiğinde bir zerre kadar ise, esbab canibinde dağlar kadar olur. Yahut burada bir saç gibi ise, orada halatlar kadar kalınlaşır. Çünkü bir vâhid, kesrete bir vaziyet verir. Ve bir maslahat ve netice istihsal eder ki; kesretin eli ve gücü o vaziyete ulaşamaz. Ulaşsa da pek çok müşkilât ve çok çalışmalar ve zorluklar neticesinde ancak belki ulaşabilir.

Meselâ, bir zâbitin asker neferatına verdiği vaziyet ve istihsal ettiği netice ile; aynı bu vaziyetin alınması ve bu neticenin istihsali, başıboş kalan asker neferatına havale edildiği zamanki nisbeti gibidir. Veyahut bir fevveden, yani artezyenden elde edilen fayda ve netice ile; müteferrik su damlalarına havale edilmesinin nisbeti gibidir. Veyahut nokta-i merkeziye ile kendi başına kalan daire etrafındaki noktaların nisbeti gibi olur.

Evet bir fiil-i vâhid ile, yani birlik yoluyla bu üç şeyler mezkûr vaziyet ve neticeleri kesretten tahsil ederler ki, neferat ve katarat ve noktalara havale edildiği zaman, imkânsızlığa düşer. Şayet imkânsızlığa düşmezse de, gayet azîm müşkilat ve tekellüfat ve çok uğraşmalar ve çalışmalar neticesinde ancak zaif bir suret elde edilebilir. Buna göre vücub tarafında tevehhüm edilen istib'ad ve istiğrab, burada imkân ve kesret canibinde hakiki, çok ve müteselsil muhallere inkılab ediyor. Muhallerden bir kısmı şunlardır:

1 - Her şeyde görünen gayet kâmilane olan nakış ve ittikan-ı san'atın zaruretiyle, Vâcib-ül Vücut'a has sıfatların her bir zerrede dahi bulunduğunu farzetmek.

2 - Aslâ ve kat'â şerik kabul etmeyen, yani hiç bir vechile muîn ve şeriklere muhtaç olmayan, belki aksiyle olursa, hakikat-ı saltanat-ı rububiyetini iskat edecek ve bozacak olan şerikleri red ve tardedan Vâcib-ül Vücut'un saltanatında gayr-ı mütenahî şeriklerin bulunduğunu tevehhüm etmek.

3 - Herşeydeki nizam-ı kâmilin iktiza ettiği zaruretle; her bir zerreyi bütün zerrata hâkim ve aynı zamanda ayrı ayrı hepsine mahkûm ve emirber ve hepsi hepsiyle her an beraber bulunduğunu farzetmek

(Sh:98)

4 - Her şeyde bulunan müvazene ve tesanüdün iktiza ettiği bir zaruretle, her bir zerrede muhit bir şuur ve tam bir ilim bulunduğunu farzetmek lâzım gelir.

İşte kesret ve imkân canibindeki esbaba, eşya isnad edildiği zaman; mezkûr müteselsil muhalatı ve aklî ebatıl ve mümteniati istilzam eder ki, evhamlar dahi bu fikirden nefret edip kaçarlar. Amma eğer vücub ve vahdet mertebesinin sahibi olan sahib-i hakikîlerine isnad edilirse, hiç bir şey lâzım gelmez. Yalnız yağmur kataratının güneşe mukabil geldikleri zaman, güneşin timsalleri içlerinde parladığı gibi; o zerrat ve mürekkebat dahi ezeli ve gayr-ı mütenahî bir ilim ve iradeyi tazammun eden ezeli ve gayr-ı mütenahî tecelliyat-ı kudretin nuranî lemaatına mazhariyetleri kâfi gelir. Çünkü ilim ve kudret ve irade hâsiyetlerine malik olan tecelli-i Şems-i Ezel'in birtek parıltısı bile, imkân ve kesretin -vücub ve vahdetin te'siri olmaksızın- canibindeki esbabın bir güneşinden tesirce daha celildir. Zira esbab ve kesret canibindeki sebeplerde tecezzi ve inkısam vardır.

İşte bu hâsiyete mâlik olan kudret-i İlahiyenin bir zerresinden daha azının dahi temas etmesi, kesret canibinin dağlarından da te'sirce daha azımdır. Çünkü nuranî olan bir cüz', küllün hâsiyetine maliktir. Adeta o şey-i nuranînin küllü küllî ve cüz'ü cüz'î oluyor.

İşte acaba mümkün ve mahluk olan bir nurun bir zerresi böyle hâsiyetlere malik olsa, (1) vücub canibinden parlayan nur-ul envar olan kudret-i Rabbaniyenin te'sirâtı nasıl olur, sen düşün.

Hem icad-ı eşya kudret-i İlahiyeye isnad ve nisbet edildiği zaman, hiç bir külfet ve zorluğu olmaz. Çünkü o kudret bizatihî zatiyedir. Onun zıddı olan acz, muhaldir ki, ona tedahül etsin.

Evet, şeffaflık, mukabele, müvazene, tecerrüd, itaat ve intizam (2) sırlarıyla, belki hads ve müşahede ile zerrelerle güneşler, cüz' ile küll, ferd ile nevilere icadları onun lem'a-i kudretine nisbeten birdir,

(1) Yukarıdaki güneşe mukabil gelen yağmur kataratının aldığı te'sire remzeden misale bakıyor. (Mütercim)

(2) Şu altı sırlar tafsilen Nokta Risalesi ve Yirminci Mektub ve Yirmidokuzuncu Sözlerde mezkûrdur. -Müellif-

olan gayr-ı mahdud muntazam nukuşun yazılması gibi hârikalar... Evet güya o kuvve-i hâfıza ise, insanın amel defterinden bir senedir de, kudret-i ilahî onu yazarak insanın eline vermiş; tâ ki insan muhasebe vaktinde o sened ile amellerini hatırlasın ve hem kat'iyen bilsin ki; şu vücudî hercümercer arkasında beka için birçok ayineler vardır ki, Zat-ı Alîm-i Habîr, bütün eşyayı, hiçbirini karıştırmadan nihayet intizam ile o aynalarda tersim ettiriyor. Eşya ne kadar çok ve karışık olsalar ve içinde eşyanın suretleri tersim edilen şeyler ise, eşyanın en küçüğü ve en darı olsalar dahi...

Halbuki kuvve-i hâfıza ise, (yukarda zikredildiği gibi,) gayr-ı mahdud nukuş-u muntazama o kuvveciğin hardelesinde yazılması gibi san'atlar, yalnız telafif-i zihniye (zihindeki liflerin hareketi) vaziyetinin

(Sh:101)

sebebiyetinden hasıl oluyor; ve tefekkür ve tekellümde ise, zihnî suretlerin ve huruf teşkilatının sebebiyetine bakılırsa, yalnız zihnin hareketi ve kar'-ül lüha ile tabir edilen, zihnî hareket esnasında küçük bir et parçasından ibaret olan bir dilciğin temas ve vuruşlarıyla vücuda geliyorlar. İşte bu vaziyet ise, iktiza eder ki; şu vücuda gelen müsebbebler ancak gayr-ı mütenahî bir kudretin eserleri olabilir. Ve belki gayr-ı mütenahî bir ilim ve iradenin de birlikte tezahürleridirler.

İşte şu hakikat, bizzarure istilzam eder ki; kâinata hakikat olarak hiç bir vechile kudretine nihayet olmayan bir Hâlık-ı Kadir'den başka, hiç bir te'sir sahibi yoktur. Esbab denilen şeyler ancak bahanelerdir. Vesait ise ancak zâhirî perdelerdir. Ve eşyanın tabiatlarındaki havass ve hâsiyetler dedikleri şeyler de, ancak birer isim ve ünvanlardır. Veya ezeli ve gayr-ı mütenahî ilim ve iradeye dayanan, belki ilim ve iradeyi tazammun eden nuranî ve gayr-ı mütenahî bir kudret-i ezeliye lemaatının tecellilerine birer camid cam parçaları mesabesinde olan şeylerdir. Çünkü şu kudret-i ezeliye ile en edna bir şeye temas etmesi, esbabın dağlarından daha büyük, daha te'sirli ve daha kuvvetlidir. Evet, o kudretin bir parıltısı; ince, camid kuru ipler gibi şeylerle taze, hayatdar salkımları yapıyor.. Halbuki eğer bu salkımların icadı esbaba havale edilse de, bütün esbab u vesait içtima' edip onun bir mislini getirmek için elele verseler -kudret-i ezeliye içlerinde olmaksızın- ve bu salkımları yapmağa çalışsalar ve hepsi yekdiğerine yardımcı olsalar dahi yine yapamıyacaklar.

İşte bu hakikat dahi istilzam ediyor ki; kanunlar ve namuslar ile tesmiye edilen şeyler, ancak enva' üzerine tecelli eden ilim ve emir ve irade-i Rabbaniyenin mecmuuna verilen isimlerdir ve birer cam parçaları gibi tecelliye aksettiren şeylerdir. Ve kavanin dedikleri şeyler ise, ancak birer emr-i memdud (ta'mim edilen ferman) veya serdedilen emirlerdir. Namuslar ise, ancak uzatılmış birer irade veya dizilmiş askılardır.

Ve işte şu hakikat, imkân mertebesinden vücub mertebesine bir mişkât açıyor ki, kâinat, kendisinin bütün müsebbebatının lisanıyla

تَعَالَى اللَّهُ قَدْرُ قَدْرِهِ قَدْرُهُ قَدْرُهُ قَدْرُهُ diye şهادet eder.

Hem kâinatın hârikalar gösteren nakş-ı san'atının tenahîsizliği ve ihtimamkârane gayet ittikanlı bir şekilde yapılışı, bizzarure bir nihayetsiz

(Sh:102)

kudreti istilzam ediyor. Belki onun her bir cüz'ü dahi yine aynı kudreti istilzam eder. O halde, bizzarure şu kâinat için; kudretinin tecelliyatına hiç bir vechile nihayet olmayan bir kudret-i kâmile sahibi olan bir Hâlık-ı Kadir'in vücub-u vücudunu istilzam ediyor, iktiza ediyor ve ona delâlet ediyor.

İşte madem ki, böyle bir kudretin vücudu tahakkuk etti. Öyle ise o kudret, bizzarure şürekaya ihtiyacı olmadığı gibi; şeriklerden kat'iyen mustağnidir. Bununla beraber, kat'iyen ve bizzarure istiğna edilen o mevhum şeriklerin, bizzat vücudları mümteni'dir. Ve onlardan bir ferdinin dahi bulunmasına imkân yoktur. Yoksa, aksi takdirde, o gayr-ı mütenahî kudret-i kâmilenin her cihetten tahdidi lâzım gelecektir. Ve hiç bir zaruret yokken ve gayr-ı mütenahî olduğu bir halde iken, bizzarure bir mütenahî ile nihayetlenecektir. Bu ise beş mertebe ile bizzarure muhal-ender muhaldir.

İşte burada, infırad ve istiklal, uluhiyet için, iki hassa-i zatiye olmuş oluyor. Bununla beraber vehmî farazyattan başka şerik için hiç bir mahall, hiç bir mekân ve hiç bir imkân yoktur. Çünkü kâinatın hiç bir taraf ve hiç bir cihetinde şerik-i uluhiyet için aslâ bir delil vaki' değildir ve delil için hiç bir ihtimal yoktur. Ve zatî imkâna da hiç bir yer mevcut değildir. Ve tek bir emare dahi bulunmuyor. Ve böylece, bu meselede hangi cihet-i kâinata müracaat edilip şirk ve şerikten istifsar edilebilse de, her cihetten tevhid sikkeleri gösterilerek cevab-ı red verilecektir.

Evet çünkü, kâinatta Vâhid-i Ehad'den başka hiç bir müessir bulunmadığına en zâhir delil budur ki: Kâinatın en eşrefi ve tasarruf ve ihtiyarca sebeplerin en geniş insandır. Bununla beraber, beşerin ihtiyarî fiillerinin en zâhirileri olan yemek, konuşmak gibi tasarruflarının yüz cüz'den ancak bir cüz'-ü meşkûkü insanın elindedir. İşte vakta ki, en eşref ve en geniş ihtiyar sahibi olan insan, böyle te'sirden eli bağılı bulunsa, acaba sair camid ve ölü sebepler nasıl olurlar?

Evet, acaba bir padişahın sana gönderdiği bir hediyesine sardığı mendil veya zarf, onun şeriki veya muîni olsun, mümkün müdür? İşte bu tahkikattan bir hads-i kat'î ile bilinir ki; sebepler onun kudretinde yalnız birer perde-i zâhiriye dirler. Ve hikmet-i İlahiyenin (bu dar-ı imtihana muvafik) birer merci' ve menatıdır.

(Sh:103)

İşte şu hakikat dahi, vücub ve vahdete bakan bir pencereyi açıyor. Kâinat onda mezkûr lisan ile bağırarak **تَلَّاهُ قَدَّ قَلْبُهُ قَلْبُهُ قَلْبُهُ قَلْبُهُ** deyip şehadet ediyor.

Hem (tedbir ve idare-i kâinatta) tecelli ile hüküm-ferma olan esma-i hüsnanın birbirlerine dayanıp tesanüd etmeleri ve herşeyde hattâ bir zerrede dahi teşarük ve teşabükleri; (yani birbirleriyle ortaklık etmeleri ve şebekelenmeleri) (halbuki âlim gibi bazı esmanın tecelliyatı -herşeydeki bilmüşahede görünen eserlerinin delâletiyle- herşeyi daire-i şumulüne alıyor.) Hem her birisi diğerlerinde tecellisiyle in'ikas etmesi ve güneşin ziyasındaki yedi renk gibi birbirleri içinde memzuc bulunmaları vardır. İşte bu ahval ise delâlet ediyorlar ki; her birisinin vahdet-i eserleriyle birlikte, o esmanın müsemmaları bir olduğunu ve Vâhid-i Ehad, Ferd-i Samed bulunduğunu gösterir.

İşte bu da Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad'e nezzar olan bir mişkât açarak, kâinat onda **تَلَّاهُ قَدَّ قَلْبُهُ قَلْبُهُ قَلْبُهُ قَلْبُهُ** diyerek bu nuranî lisanıyla şehadet ediyor.

Hem mecmu-u kâinatta gerek ecza ve gerek külliyatında bir kasd ve şuur, irade ve ihtiyarı tazammun eden bir hikmet-i ammenin tezahürü görünüyor. Bu ise, bir Hakîm-i Mutlak'ın vücub-u vücuduna delâlet eder. Çünkü fâilsiz bir fiil muhal ve mümteni' olduğu gibi, yapılmış ve münfail camid bir cüz'ün fâil ve işleyici olup, şu şuurî ve âmm fiile fâil olmasına da imkân ve ihtimal yoktur.

Hem kâinatın simasında parlayan bir inayet-i tamme vardır. O inayet ise, hikmet, lütuf ve tahsin hakikatlarını da tazammun etmektedir. Bu ise bizzarure bir Hallâk-ı Kerim'in vücub-

Hem kâinatın kalbinde bir aşk-ı sâdık görünüyor.. Bu da elbet bir mahbub-u hakikîyi nida ederek gösteriyor.

Hem kâinatın sinesinde bir incizab ve cezbe hissediliyor.. Bu ise, bütün esrarın ona müncezib olduğu bir hakikat-ı cazibedara telvih ediyor.

Hem bütün kümmelîn-i evliyadan duyulan budur ki: Onlar müşahedelerinin şهادetleriyle; bütün ekvanın hakikatları, ancak bir zat-ı vâhidin envar-ı zatiyesinin gölgeleri ve onun nuranî âyetleridir diye ilan ediyorlar.

İşte şu hakaik-ı hamse dahi bu kâinatın; bütün evsaf-ı celal ve cemal ve kemal ile muttasıf bir tek mürebbisinin vücub-u vücuduna bizzarure delâlet ediyorlar. Ve bu da yine bir Vâcib-ül Vücud'un vücub-u vücuduna bakan bir pencereyi açarak, kâinat onda bu beş nağmeli lisan ile **تَلَّاهُ قَدْرًا تَلَّاهُ قَدْرًا تَلَّاهُ قَدْرًا** diye şهادet ediyor.

Hem kâinatın nevilерinin cüz'iyatında müşahede edilen budurki: Birbirine bakan tasarruflar ve maslahatlara göre o cüz'iyatı yerli yerince sarfetmeler vardır. Bu ise, yine bir tek Mutasarrıf-ı Hakîm'in vücub-u vücuduna delâlet eder. Çünkü bir fiilin fâilsiz olması veya mef'ul ve münfail ve camid olan bir cüz'ün, şu birbirini andıran şuurî ve âmm fiilin fâili bulunmaları elbette mumtenidir, imkân ve ihtimali yoktur.

(Sh:106)

Hem kâinatın eczalarından olan nebatat ve hayvanatta görülen faydalar için bir tebdil ve hikmetler için bir tahvil hükmediyor. Bu ise, bir Rabb-i Müdebbir ve Hakîm'in vücub-u vücuduna delâlet ederler.

Hem küre-i arz gibi, kâinatın bütün azalarında bir çok gayelere müteveccih bir tağyir görünüyor. Meselâ, küre-i arzın gecesi ve gündüzüyle pek çok gayeler için birbiri arkasında değiştirilip döndürülmeleri gibi... Bu ise bir Fâil-i Muhtar, Fa'alün Limayürid'in vücub-u vücuduna delâlet eder. Çünkü fâilsiz bir fiil muhal olduğu gibi, şu birbirine bakan fiillerin masdarı, kudret-i vâcibeden başka birisinin eseri olmasına hiç bir akıl ihtimal veremez.

Hem, bütün âlemde kemalâta yükselen bir tanzim fiili görünüyor. (Yani eşyaya, mevcudata bir kemal vermek için intizamkârane bir fiil işliyor.) Bu ise, bir Kadir-i Kayyum'un vücub-u vücuduna delâlet eder. Evet, tanzim fiili nâzımsız olması ne derece mümteni' ise; kesîr, mümkün, münfail bir cüz'ün bu muhit ve şuurkârane fiile sahip olması ve onun fâili olması o derece muhaldır, mümteni'dir. Evet örümceğin elinin san'atçığı nerede? Kâinatın kametine göre biçilmiş şu elbiseyi dokumak nerede? Belki kör, kırık, camid şeyler nerede? Ve şu âleme giydirilmiş olan işlemeli, murassa' ve münakkaş gömleğin dokunması nerede? Öyle ise bunlar, yine vücub ve vahdet-i Rabbaniye için âyetlerdir.

İşte ziyadaki yedi renk gibi ve merkezde müttehid devair-i mütedahile gibi olan ve daimî faaliyet gösteren bu hakaik-ı hamse dahi bilbedahe delâlet ediyorlar ki; bu kâinatın birtek Mutasarrıf-ı Hakîm ve Müdebbir'i ve istediğı şeyi yapmakta, çevirmekte, döndürmekte muhtar olan bir Kadir-i Kayyum'u ve evsaf-ı kemaliye ile muttasıf bir Rabb-i Zülcelali Velikram'ı vardır. İşte şu hakaik-ı hamse dahi, yine bir tek ziya ile vücub ve vahdete bakan bir pencere açıyor. Kâinat onda o beş sadalı lisan ile **تَلَّاهُ قَدْرًا تَلَّاهُ قَدْرًا تَلَّاهُ قَدْرًا** diye nida ederek şهادet ediyor.

Hem kâinatın küllen ve cüz'en her zaman hudûsa maruz bulunması, yani dembedem tahrib ve tahlil edilip yeniden yeniye ihdas edilmesi ise, elbette kadîm bir muhdisi istilzam eder.

Hem kâinatın mecmuan olsun, eczaen olsun; zat ve sıfat ve keyfiyatları, gayr-ı mahdud imkânlar arasında mütereddid olmasıyla

(Sh:107)

beraber; her tahassus kesbettikçe, yani fârikalı keyfiyetler gösterdikçe, imkânâtı daha çok ziyadeleştiği halde, sonra da o eğri büğrü yolların arasından bu muhkem, ittikanlı, muntazam şekli alması, elbette o tereddüdü hal, bir Rabb-i Alîm, Hakîm ve Kadir'in vücub-u vücudunu istilzam eder ve bizzarure ona delâlet eder.

Hem kâinatın gerek küllîsinin gerek eczasının vücud ve bekası, maddesi ve manası, hayat ve fikri cihetinden hadsiz ihtiyacatı olduğu halde; ve bunun yanında zatlarındaki fakirlikleri ve zaiflikleriyle beraber ve en edna hacetlerine elleri yetişmez bir vaziyette iken, sonra bakıyoruz ki; tâm bir vakt-i münasibde enva-i hacetleri umulmadık bir tarzda kaza edilip ellerine veriliyor. İşte bu hal ve bu keyfiyet ise, bir Rabb-i Müdebbir'in ve bir Rezzak-i Kerim'in ve bir Rahman-ı Rahim'in vücub-u vücudunu istilzam eder, iktiza eder ve ona delâlet eder.

Hem kâinatın mecmuan ve eczaen, vücud ve bekası, madde ve manası itibariyle; hadsiz iftikaratı ile (yani yoksul ve muhtaç olmasıyla beraber) ve zatında gayet zaif olduğu halde, ve en edna metalibine karşı elleri kasır olmakla beraber, görüyoruz ki; lâyük ve münasib vakitlerde ummadıkları bir tarzda matlamları onlara veriliyor. Bu ise yine bir Rahim, Kerim, Feyyaz ve Vedud'un vücub-u vücudunu istilzam eder ve iktiza eder ve ona delâlet eder.

Hem kâinatın ve eczasının zatındaki fakrı, meselâ ağaçların ve yeryüzünün kıştaki kuruluk içindeki vaziyet-i fakiraneleriyle beraber, fasl-ı baharda maden-i zaaflarında bir iktidar-ı mutlakın gayet şa'şaalı âsârını gösteren bir hayatları görünüyor. Bu ise zerreler ve güneşler, onun kudretine nisbeten müsavi olan bir Kadir-i Mutlak'ın vücub-u vücuduna delâlet eder.

Hem kâinatın lizatihî olan fakrıyla beraber, onda bir gına-yı mutlakın tezahürü görünür. Meselâ: kuru bir topraktan bütün erzakın çıkışı gibi... bu hal ise elbette gösterirki, güneş ve ağaç, onun rahmet hazinelerinden birer hüceyrecik ve su ve ziya onun havz-ı rahmetinden akan birer boru olan bir Ganiyy-i Mutlak'ın vücub-u vücuduna delâlet eder.

Hem kâinat, kendi zatında ölü ve cansız iken, birden onda hayat nurlarının tezahürleri görünür. Bu ise, elbette bir Hayy-i Kayyum'un, Muhyî ve Mümit'in vücub-u vücuduna delâlet ederler.

(Sh:108)

Hem kâinatın cümud ve cahliyetiyle beraber, onda muhit bir şuurun âsârı tezahür ediyor. Bu ise gösteriyor ki; bu muhit şuurun sahibi ancak bir Zat-ı Semi' ve Basir'dir. Öyle ise bir Alim-i Habîr'in vücub-u vücuduna delâlet eder.

Hem berdevam gayet intizam içinde kâinatın fena ve tagayyüre mazhariyetini görüyoruz. Bu ise, hiç tagayyür etmeyen ve değişmeyen daim ve bakî bir Mugayyir'in vücub-u vücuduna delâlet eder.

Hem zev-il ervahın müşahedeler, mükâlemeler ve füyuzat ve münacâtları tazammun eden nuranî, makbul, semeredar ibadetlerinin kubbe-i minayı dolduran zemzemelerini işitiyoruz. Bu ise, bir Mabud-u Hakikî'nin vücub-u vücuduna delâlet eder.

Hem kâinatın kalî ve halî (yani gerek zîruh ve zîşuur olan melek, cin ve insanın kalî tesbihatı olsun, gerekse sair mevcudatın fitrî istidad ve vaziyetlerinin hal diliyle olan) tesbihleri

ise, **رَضَ قَلْبًا رَضَ بِسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ** olan bir zatın vücub-u vücuduna delâlet eder. Evet, çünkü fitratın delâleti sâdikadır, doğrudur. Bunlardan tek bir şahadet dahi reddedilmezken, acaba gayr-ı mütenahî delâletler ve gayr-ı mahsur şahadetler ki, merkezi müttehid olan, mütedahil daireler gibi ittifak etmiş kalî ve halî dilleri ile ve cebhelerinde parlayan damga-i

ve yazmaktadır. Yani, kudret bir masdar olup, kader mistarının çizgilerine bakıyor ve ona göre yazıyor.

İşte bu her iki kader, gayet zarurî olarak bütün bu kâinat, kalem-i kaza ve kaderinin çizgileri ve yazıları bulunan bir zatın vücub-u vücuduna delâlet eder, âmennâ.

Ve keza insanın istidadının camiiyeti de bize haber veriyor ki; bu beşer hilkat ağacının yegâne meyvesidir. Meyve ise, en ekmel ve kökten en uzağı olur. Öyle ise o meyvenin şeffaf yüzü, zulmete ve dünyanın bâtını olan adem fezasına müteveccih olacak. Amma insanın ibadet cihetindeki istidadının câmiiyeti ise, bize bildiriyor ki; bu insan böyle baş aşağı fanilik içinde daimi kalsın diye yaratılmamıştır. Belki ancak ibadet için yaratılmıştır ki, istidadının o parlak vechini zulmetten nura ve adem fezasından vücuda ve müntehadan mebdee ve faniden bakiye ve halktan hakka çevirmek için sarfetsin. Demek ibadet ise, âdeta daire-i hilkattaki mebde ve münteha arasında bir halka-i ittisaldır.

İşte fitrat, bu mezkûr lisan ile; Zat-ı Uluhiyeti tanınsın, bilinsin diye mahlukatı halkeden ve kendisine ibadet edilsin diye ins ve cinni yaratan bir zatın vücub-u vücuduna şehadet eder.

Ve keza kâinatta müşahede edilen hep bir imkân ve kesret ve infial mertebesidir kopuyor. Bu ise, bir vücub ve vahdet ve fâiliyet mertebesini evleviyetli bir bedahetle ve gayet kat'î olarak istilzam eder. Bu da bizzarure bir Vâhid-i Ehad'in ve bir Fa'al-i Limayürd'in vücub-u vücuduna delâlet eder. Âmenna.

(Sh:111)

Hem dahi kâinatta müşahede ediliyor ki, her şey (kendine mahsus ve lâyük olan) makam-ı kemaline ulaşmadan önce, o nokta-i kemale doğru hareket edip koşuşmaktadır. Tâ ki nokta-i kemaline vâsıl olduktan sonra durur ve karar kılar. İşte bundan hadsen anlaşılıyor ki, vücud bir kemal ister. Kemal ise, sebatı iktiza eder. Demek vücudun vücudu kemal ileidir. Ve kemalin de kemali devam ve sebat ileidir. Öyle ise, vücudu vâcib ve sermedî olan ancak Kâmil-i Mutlak'tır. Ve binaenaleyh, kâinatın bütün kemalâtı o Zat-ı Sermedî'nin envar-ı kemalinin tecelliyatına gölgeler mesabesinde olduğu anlaşılıyor. Ve şu hakikat ise delâlet ediyor ki; Cenab-ı Allah (C.C.) zatında, sıfâtında, ef'alinde Kâmil-i Mutlak'tır, âmenna.

Hem eşyanın bâtını, onun zâhirinden daha eltaf olduğunun şهادetiyle, nasıl ki onun sanii o şeyden hariç ve uzak olmadığına delâlet eder. Onun gibi; o şeyin sair eşya ile olan nizam ve müvazenesinin munasebetlerini muhafaza etmesiyle, delâlet eder ki; onun Sanii onun içinde de değildir. Demek, bir masnuun zatına bakıldığında; nasılkı onun sanii, Alîm ve Hakîm olduğuna delâlet eder. Öyle de; o masnu' ile beraber diğer masnu'lara da nazar edildiğinde, bunların sanii, Semi' ve Basir olup her şeyin fevkinde olarak o masnuu diğerleri ile beraber görür, onu ve hem başkasını birlikte bir maslahata binaen bir nakşta tersim eder.

İşte bu hakikat, öyle bir Saniin vücub-u vücuduna delâlet ediyor ki; o Sani' bâtınların en bâtınında olduğu halde, âlemin ne içindedir, ne de dışında... Hem fevklerin fevkinde olarak bir şeyi gördüğü gibi aynı anda her şeyi dahi o tek şey ile birlikte görüyor ve gözlüyor. Âmenna.

İşte bu yirmi tane içiçe mümteziç hakikatler, kavs-i kuzeh'in renkleri gibi veyahut merkezi müttehid, mütedahil daireler gibi; nuranî âyetler olup katiyyen delâlet ediyorlar ki; kâinatın Kadîm bir tek Rabb-i Vâcib-ül Vücud'u vardır. O Rabb-i Kadîm hem Alîm'dir, hem Hakîm'dir, hem Mürid.. hem Kadir'dir, hem Rahman'dır, hem Rahim.. hem Rezzak'tır, hem Kerim'dir, hem Kadir.. hem Gani'dir, hem de Hayy'dır, hem Kayyum.. hem Alîm'dir, hem Habîr'dir, hem Dâim.. hem Bâki'dir, hem Ma'buddur ki;

شَيْخُنَا مُحَمَّدٌ تَعَالَى قَالَ سَمِعْتُ أَبَا قُرَيْبٍ يَقُولُ * يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ

(Sh:112)

sırrıyla, yerde ve gökteki her şey onu tesbih ve takdis eder. Ve nâçar ve muztarların dualarına mutlaka icabet eder bir Rabb'dir. Öyle ise, o Melce-ül Haifin'dir, Gıyas-el Müstagîsin'dir ki, bu kâinat onun envar-ı esmaiyesinin gölgeleri ve esmasının tecellileri ve ef'alinin eserleridir. Hem odur ki, kalbler onun zikriyle (yani ona iman edip hilkat-i eşya ve kâinatı ona vermekle) mutmain olur. Ve bütün umûr ve işler, ona rücu' eder. İns ve cinni halletmiş, tâ ki ona ibadet etsinler. Evet o, şu kâinatı kaza ve kaderinin kanunlarıyla tanzim eden bir Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad'dir. Hem zatında, sıfâtında, ef'alinde Kâmil-i Mutlak olan bir Latîf ve Habîr, Semi' ve Basir'dir.

İşte şu yirmi aded mütemazic hakikatler iç içe işlenmiş çizgili nurlarla çok vecihler, çok cihetler ve çok mertebelerle bir hads-i sâdika nâzırdır.. o da İslâmın tavrına bakar.. o da nübüvvet tavrına açılmaktadır.. bu da imanın hakikatıyla manzumelenmiş bir pencereyi açarlar ki,

تَقْوَىٰ قَالَ اللَّهُ قَالَ خَشِبًا قَالَ شَجْوًا قَالَ خَشِبًا قَالَ خَشِبًا قَالَ خَشِبًا gösterir. Demek kâinat, bu yirmi çeşit nağmeli lisan ile

nida ederek تَقْوَىٰ قَالَ اللَّهُ قَالَ خَشِبًا قَالَ خَشِبًا diyerek şehadet etmektedir.

Hem bil ki: تَقْوَىٰ قَالَ اللَّهُ قَالَ خَشِبًا قَالَ خَشِبًا bütün şu geçmiş delilleriyle

تَقْوَىٰ قَالَ اللَّهُ قَالَ خَشِبًا قَالَ خَشِبًا 1 dahi beraber isbat ediyor. Hem yine bil ki,

رَسُولُ اللَّهِ تَقْوَىٰ قَالَ اللَّهُ قَالَ خَشِبًا قَالَ خَشِبًا bütün zikri geçen bürhanlarıyla, 1 istilzam

ediyor. Evet مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ cümlesi, nasılki imanın beş rûknünü tazammun ediyor. Öyle de; aynı o cümle, rububiyet-i İlahiye sıfatlarının da bir mazharı ve bir ayinesidir.

(Sh:113)

İşte bu sırdandır ki, مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ cümlesi iman terazisinde تَقْوَىٰ قَالَ اللَّهُ قَالَ خَشِبًا قَالَ خَشِبًا cümlesine arkadaş olmuş ve denk tutulmuştur.

Hem nübüvvet ve peygamberlik; Rububiyet sıfatlarına mazhar olduğu için cami' ve küllîdir. Velayet ise, hususî ve cüz'îdir. Velayetin nübüvvete göre yeri, قَوْلًا قَالَ خَلِيشِيخِ sıfatının

قَوْلِي ye olan nisbeti gibidir. Veyahut Arş ile kalbin nisbetleri gibidir. Veyahut bütün mülk ve melekût âlemlerinden geçerek yerden tâ arşın mâfevkına kadar uzanan mirac ile; bir mü'minin hâs bir vecihle sücûdündaki cüz'î miracına nisbeti gibidir.

Tenbih

Ey kardeş! Bil ki: Şu matlab-ı âlîyi göstermek, (yani Vâcib-ül Vücut'un vücub ve vahdetini isbat etmek) üzere serdedilen bütün o geçmiş bürhanlar, merkezi ihata eden bir daire gibidirler ki, muhitteki noktaların herbirisi ayrı renkli birer menfez gibi kendine mahsus rengi ile merkeze nazar ederler. Hem noktaların arasında bir tesanüd meydana geldiği için, hususî ferdlerin za'fiyetleri de zail olur. Ve böylece bürhanların mecmuundan nur-i İslâma nazmedilen bir hads-i sâdik tevellüd ediyor. Bu da nübüvvet tavrına teslim olmağa manzumeleniyor. Bu da matlubun kayyum olan nur-u imana nazmediliyor.

İşte bürhanların serdinden maksad, onların hey'et-i mecmuasından bu hadsi çekip sağlamak için kaynaklar temin etmektir. Böylece bürhanların arasındaki tesanüd sırrıyla, zaif ferdlerin za'fiyetleri de zâil olmuş olur. Şayet za'fiyeti zâil olmadığını da farz etsek, yine o ferd-i zaif, cüz'iyetten ve itibarıktan düşmez. Hattâ belki istiklaliyet ve bürhaniyetten dahi düşmez. Ve şayet bazı efrad-ı cüz'iyenin bürhaniyeti iptal edildiğini dahi farz etsek, yine umum daire-i bürhaniye iptal edilmiş olmaz. Ancak küçülebilir. Şayet o daire-i bürhaniyenin tamamının iptalini de farzetsek, yine de mevcut hads-i sâdik zâil olmaz. Hattâ bu hads-i sâdıkın da iptalini farz etsek, yine bir beis yoktur. Çünkü nur-u İslâm

(Sh:114)

ayaktadır. Daha sonra asla sarsılamayan nübüvvet tavrına teslim mevcuttur. Ve daha sonra, mevhub olan nur-u iman kaim ve kayyumdur.

İşte bürhanların hey'et-i mecmuası üzerine terettüb eden matlubun vuzûhunun kuvvetini, zihnin cüz'iyeti hasebiyle tek tek her bir ferd-i bürhandan talep etmek, ancak nefsin marazından gelmektedir. Bu da, gittikçe onun marazının ziyadeleşmesiyle, ona red ve inkâr melekesini telkin ediyor. Allahümmehfaznâ. Demekki, tek bir bürhan ile de evvelâ matluba bakılabilir. Sonra o bürhan diğer bütün bürhanların hey'et-i mecmuasının hülâsasını teşerrüb edip emdiği için, kendisinden evhamlar sâkit olur.

Hem dahi bil ki: Bürhanların bir kısmı su gibidir. Ve bir sınıfı hava gibidir. Ve bir cinsi ziya gibidir. Bu bürhanlara müteveccih olduğu zaman, yumuşaklık ve hilm içindeki bir lütuf ile geniş bir nazar lâzımdır. Yoksa hırs ile ta'mik edilip, parmaklarla taharri ve tecessüs edilirse o da akar, gider ve gizlenir.

Sonra bunu da bil ki: Dal ve budak salmış semeredar bir ağacın hayatiyetini ve tadını ve kuvvet derecesini bilmek, anlamak için iki çeşit nazar vardır:

Birinci Nazar: Ağacın aslı ve kökü tarafındandır, ki bu nazar mezkûr evsafı anlamak için çok kolaydır, basit ve sadedir. Müstakim ve metindir.

İkinci nazar ise: Ağacın fûrûatından, yaprak ve meyvelerinden başlar. İşte bu nazar ise, -evvelki nazar beraber olmaksızın- hastalıklıdır, dalâletlere isal edicidir.

Aynen bunun gibi; kökü semavatta, dalları ise afak-ı kesrette münteşire olan İslâmiyet ağacının marifeti için dahi, iki çeşit nazar var. Ve onun dairesine girmek için iki yol bulunmaktadır.

Birinci nazar olan birinci yol: Asıl cânibinden edilen nazardır. Eğer muvaffak olan birisi şecere-i İslâmiyetin köküne, cürsumesine bakabilirse, o kök olan İslâmiyetin esaslarını saf menba-ı vahy-i mahzdan gelen bir havz-ı azîm olduğunu görecektir ve o havuz, âfak ve enfüs âyetlerini emerek çekmekte ve gittikçe ziyadeleşmekte olduğunu anlayacaktır. Ve İslâmiyet semerelerinin hayat mertebeleri ve gıdaları, bu mümteziç havz-ı azamdan geldiğini öğrenecektir. Ve dolayısıyla bir tek semerenin hayatiyetinin isbatı, sair kardeşleri olan diğer semerelerin de

(Sh:115)

isbatına kâfi gelecektir. Belki hattâ ağacının da hayattarlığına delâlet ettiğini bilecektir. Halbuki semerenin hayattarlığını isbat etmek, pek kolay ve çabuk olur ki, yalnız o semerenin ağaca muttasıl olduğunu görüp göstermekle hayatiyeti isbat edilir. Şu halde, o semere ağaçla olan ittisal ve irtibatı baki kaldıkça, onun iptal ve zevali zordur, müşkildir, güç yetmez. Çünkü ona öyle bir menbadan hayatiyet geliyor ki; o aslı, o menbaı çürütüp kal'etmek tâkat haricidir.

İşte şayed şu nazar, bu ağacın semereleri arasında kuru ve ölü bir semereyi görse de, «başka yerden gelmiş, bunların arasına düşmüştür» diye hükmedecek ve onun ölümünü başka

haricî sebeblere hamledecektir. İşte bu nazar, imanî ve İslâmî nazardır ki, kolaydır, müstakimdir ve nübüvvet tavrına münkaddir. **حَالِثُهُمْ قَالُوا لَيْسَ بِشَيْءٍ تَقْضِيهِ**

Amma hasta olan ikinci nazar ise, bütün dalâletlerin menşei ve bütün ızdırabların madenidir ki, semereler ve yapraklar canibinden tenkidkârane bakar. İşte bu nazarda her bir semereyi; gıda maddelerini ona ulaştırmak için ağacın bütün kök ve damarlarının muhtaç olduğu şeye muhtaç görür ve bu nazarda o semerenin zeval ve ibtali edna bir şey ile çabuk hasıl olabilir. Şayet o semerelerin aralarında kuru ve ölü bir tane görse, hemen aslının ölümüne hükmeyle. Cenab-ı Hak, bizi bu nazardan muhafaza eylesin âmîn. Fakat eğer bu nazar, evvelki nazara tabi’ olsa, güzeldir ve nefsin itmi’nanına sebep olur. Yani dikkatli ve imanlı bir taharri vesilesi olabilir.

Said-i Nursî

(Sh:116)

Takriz

**Fâzıl-ı muhterem, Tedkik-i Mesahif ve
Müellefat-ı Şer’iye reis-i âlîsi Şeyh Safvet Efendi Hazretlerinin
bir takrizidir.**

Sübhan olan Allah’a (C.C.) hamdederim. Ve Kur’anını üzerine inzâl eylediği Resul-i Ekremine salât ü selâm eyle. Ve din-i mübin-i İslâm’ın maalîm ve binasını kuran onun âl ve ashabına da salât ü selâm ederim.

Bundan sonra; şu “Tevhid Deryasından Bir Katre” isimli risale benim gözüme tecelli etti. Gördüm ki, şu katre ile o bahr arasında bir fark yoktur. Çünkü şu katre, din-i İslâm’daki halis pınarını izhar ve ifaza etmiştir. Ve hakikatta kendisi de o çeşme-i İslâm’dan çıkıp yine ona dönüyor ve ona dökülüyor.

İşte Allahü Tealâya (C.C.) çok şükürler olsun ki; tevhid denizlerinden tefeyyüz edip İslâmın memesinden hakikî ve halis bir süt alıp emmeğe muvaffak olmuş olan biraderimiz Bediüzzaman Said Efendi, bu eyyamda emsalsiz bir alleme-i garibdir. Bu gariblik ve bedi’lik ise Peygamber Aleyhi ve Alâ âlihîs-salatü vesselâm’ın ferman buyurduğu

فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ hadîsinin sırrını izhar ediyor. Elhamdülillahi Rabb-il Âlemîn.

الْفَقِيرِ إِلَيْهِ سُبْحَانَهُ تَرَابِ أَقْدَامِ الْعُلَمَاءِ

Allah Teâlâ’nın muhtaç kulu ve

Ülemanın ayaklarının türabı

Safvet

(Sh:117)

Şu Katre Risalesi’nin

Birinci Babı’nın Hâtimesi

(Bu Mebhas’ın hâtimesi, dört çeşit hastalıklar hakkındadır.)

Birinci Hastalık: Yeistir. Bil (ey nefis!) Sen azab-ı İlâhîden dehşet aldığın zaman ve amele de muvaffak olmadığın vakit, buna karşı bir çare olarak azabın ademini (yani olmayacağını) temenni ediyorsun. Ve bu temenniden azabın nefyine dair şey ararsın. Ve bu

halin neticesi olarak, nefye dair küçük emareleri kocaman birer bürhan görüyorsun. İşte o zaman şeytanlar seni alıp helâket uçurumuna atarlar.

Bak ey nefis! Şu ferman-ı İlâhîyi kalb kulağıyla dinle:

لَقَدْ تَعَبَا تَعَبًا يَ قَالَتِيخِ لَقَدْ أَحْزَقُوا تَعَطَى تَعَانَتْ أَيْهَم لَقَدْ تَعَانَتْظَرُوا تَعَشْنَ تَوَضَّعَتْ

اللَّهُ قَالَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ تَعَانَتْ

Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Muhakkak ki Allah bütün günahları afvedicidir. Çünkü o Gafûr ve Rahîm'dir.

İkinci Hastalık: Ucubdur. Evet ey nefis! Sen evvelâ ye'se düştün, sonra azab-ı İlâhî karşısında bir istinadgâh aradın, dayanacak olarak kendi mehasinini gördün ve ucub kapısından dalâlete düştün. Halbuki sana verilmiş kemalâtan hiçbirinde aslâ senin hakkın yoktur.

Ey nefsim, düşün! İçinde oturduğun hane-i vücud, senin san'atın değildir ki, ona temellük edesin. Ya da yerde bulunmuş lakîta gibi birşey de değildir ki, ona sahib çıkılsın. Yahutta bu vücud, kör tesadüfün ve a'ver ittifakın veya camid esbabın netice-i san'atları da değildir ki, onlardan koparılıp temellük edilsin. Veya da ehemmiyetsiz, kıymetsiz, boş bir şey olup da onun sahibi ondan i'raz etmiş, yüz çevirmiş bir şey de değildir. Tâ ki sen onu daire-i temellüküne alıp ona sahib çıkasın. Belki

(Sh:118)

bu vücud, acaib-i san'atı ve garaib-i nakşıyla delalet ediyorki; o bir Sani-i Hakîm'in yed-i kudretinden çıkmış. Ve onun sanii ona daima müheymindir. Yani rakîb ve hafızdır.

Görmüyor musun ki; bu vücudda yapılan milyonlarca tasarruflardan ancak bir cüz'-ü meşkûk senin elindedir. Bu vaziyet ise, senin bu vücuda sahib olmadığına ve belki bir Sani-i Hakîm'in malı olduğuna, senin üzerinde bir hüccettir. Hem görmüyor musun ki, sen ihtiyar cihetiyle sebeblerin en eşrefi ve en geniş ihtiyarlısı olduğun; ve senin ihtiyarî fiillerinin en zâhiri ise, yemek ve konuşmak iken, halbuki bunda da tasarruf itibariyle senin elinde olan yüz cüz'den ancak bir cüz'dür. Ve keza hâsiyetlerinin içinde en dar olanı ihtiyarın, duygularının içinde de en geniş hayal iken, bu geniş hayal ile akl ve semereleri ihata edilemediği halde, onları sen nasıl ihtiyar dairesine alarak onlarla iftihar edebilirsin. Hem dahi senin vücudunun içinde ve dışında çok işler ve fiiller cereyan ettiği halde, senin şuurun onlara taalluk etmiyor. Halbuki o cereyan eden işler ve fiiller şuurîdirler. Öyle ise onların Sanii, semi' ve basir bir Sani-i Zîşuur'dur. Ne sen sahibsin ve ne de kör ve sağır sebeblerin... Madem öyledir, malikiyet davasından ve mehasine masdariyet tevehhümünden teberrî etmen lâzımdır. Hem sana senden ancak noksan ve kusur olduğunu itiraf etmen gerektir.

Evet sen, su-i ihtiyarınla sana ifaza olunan feyz-i kemalin suretini tağyir ediyorsun. Hem dahi bir menzilin olan şu cesed, sende âriyet ve emanettir. Sen ise bir misafirsin. Ve şu mehasinlerin hep mevhubedir. Seyyiatın ise meksubedir. Öyle ise

لَقَدْ تَعَبَا تَعَبًا يَ قَالَتِيخِ لَقَدْ أَحْزَقُوا تَعَطَى تَعَانَتْ أَيْهَم لَقَدْ تَعَانَتْظَرُوا تَعَشْنَ تَوَضَّعَتْ demen lâzımdır.

Üçüncü Hastalık: Gururdur. Ey nefis! Senin hastalıklarından birisi de, senin gururundur. Evet, sen o gururunun hükmüyle eslâf-ı i'zama pek uzak bir mesafeden baktığın için, senin gözünde küçülmüşlerdir. Onun için onların irşadlarının mehasininden mahrum kalmışsın ve kendi vehminle onların (hakikat alemine) sülûkleri esnasında ayaklarının altından kopan hakikat kıvılcıklarını, kendi evhamınla, onların haklarında evhama düşerek çırpınıyorsun. Şimdi gel! Bir defa da onlara şu yakından bir bak, gör ki; onlar öyle büyüklerdir ki,

(Sh:119)

kırk günde keşfettikleri bir hakikatı, sen kırk senede dahi muvaffak olamıyorsun da.

Dördüncü Hastalık: Su-i zandır. Evet ey nefis! Senin hastalıklarından birisi de su-i zandır. Nasıl karnı aç olan bir kimse, bütün insanları aç zannetmesi gibi, sen de sendeki gurur hastalığının ve riyan sebebiyle, eslâf-ı izam hakkında isae-i zanda bulunmakla, gördüm ki, gözünü kapamakla yalnız ve yalnız kendi nefesine gündüzü gece yapmışsın.

تَلَّاهُمْ أَحْفَظْنَا مِنَ الْيَأْسِ قَوَّ سَوْءِ الظَّنِّ قَوْلًا فَجَبْتَهُ قَوَّ الْعُرُورِ آمِينَ

Sonra manevî taht-el Arz bir seyahatta (1) ve yerin batnında bazı hakikatları müşahede ettim.

Birinci Hakikat: Bil ki, Malik-i Hakikî'den (C.C.) gaflet etmek, nefsin fir'avnlaşmasına sebep olup, kendi nefisini kendine malik tevehhüm eder. Böylece, vehm ü hayalinde nefsi için bir daire-i hâkimiyet teşekkül eder. Sonra da sair insanları, hattâ esbabı da kendi nefesine kıyas ederek, Allah'ın malını onlara taksim etmeğe başlar. Git gide ahkâm-ı İlahiyeye karşı muaraza etmeye; Ve Hâlıkının mukadderatıyla mübareze etmeye kalkışır. Halbuki nefse, enaniyetin hikmet-i i'tası ise, sıfat-ı uluhiyeti fethetmek için bir vâhid-i kıyasî olmak içindir. Fakat o ise, su-i ihtiyariyle enenin hikmet-i hilkatine mugayir şeylerde sarfeder.

Ey bu kitaba nazar eden zat! Bil ki; şu ince, nâzik hakikat, bütün çıplaklığıyla benim meşhudum oldu. Evet, gördüm ki, gaflet suyu ile yeşeren nefisdeki 'Ene' siyah bir noktadır. Fakat o ene; mülkünde, uluhiyetinde, rububiyetinde şeriki olmayan kendi Hâlıkının muhit sıfâtını fehmetmek için bir vâhid-i kıyasî vazifesini görür. Zira insanların eşya hakkındaki bilgileri, evvelâ nisbî ve kıyasîdir. (Yani evvelâ kendi

(1) Otuzuncu Söz'ün Birinci Maksadı'nın âhirindeki Fatiha sonunda olan üç yolun beyanında görülen bir seyahat-ı acibe-i ruhaniyeye işarettir. (Mütercim)

(Sh:120)

bildikleri ve anladıkları bir şeye kıyaslayıp nisbet ederek takdir ederler.) Sonra da haddi ve hududu olmayan muhit sıfatların fehmi için bir haddin (hududun) tevehhümüyle hasıl olur. İşte enaniyet, bu işi yapar. Haddinden tecavüz ederek sıfat-ı mutlaka-yı uluhiyete bir hadd-i mevhum çizer. Sonra mukayese eder, işi anlar ve haddine döner. O mevhum hudud dahi zâil olur. Yani ene evvelâ balık, sonra kabarcık olur. (Yani mevhum varlığı erir, gider. Fakat tükenmez bir varlık deryasını bulur.)

Evet yukarda izahı geçtiği üzere, bu nefis kendine ve cismine malik olmadığı gibi; bunlar yerde bulunmuş da eline geçmiş bir şeyler de değildir. Hem rastgele bir tesadüfün neticesi olmadığı gibi, boş ve kıymetsiz bir şey de değildir. Ve hem kendi kendine teşekkül edip bu sureti almış da değildir. Belki ancak onlar, dakik ve acib İlâhî bir makinadır ki, her vakit kaza ve kaderin eliyle kudret kalemi onun içinde çalışıp işlemektedir. Öyle ise ey nefis! Bu bâtil temellük davasından vazgeç. Ve mülkü malikine teslim et! Sana emanet bırakılan şu emanette hain olma, emin ol. Yoksa eğer bu vücudun bir dirheminde dahi hainlik etsen veya kendi nefisine isnad etsen, kıyas-ı nefis sırrıyla (yani herkesi kendine kıyas ederek) Allah'ın malını ebna-yı cinsine dağıtmaya başlayacaksın ve sonra felsefecilerin yaptığı gibi, her bir sebebe de bir kanatir-i mukantara (yani birer pay yığını) vereceksin.

Ey nefis! Sen kendine malik değilsin!.. Ve illâ bu vücuda sani' ve mûcid olmaklığın veyahut esbabın san'atı ve icadı iken, sen onlardan gasbetmiş olmaklığın lâzım gelecektir.

Halbuki sen icad ve kudret cihetinde acizlikte koyunun bir kardeşi iken, nasıl Sani' olabilirsin. Koyun nasıl iddia edebilir ki; ben cinsimin saniyim. Koyun da, (meselâ) nar ağacının bir kardeşidir. Nar meyvesinin sıbgası, boyası nasıl habbelerinin sanii olabilir? Hem ağacın başına konulmuş bulunan bir semere, nasıl kendi ağacının Hâlıkı ve Sanii olabilir? İşte eğer bunların sani ve hâlık oldukları hak bir dava ise, senin de dava-yı malikiyetin sahih olabilir?!

Amma ikinci şıkka göre olsa; her bir masnu', yüksek bir sada ile "Ben bir Alîm ve Hakîm, Semî' ve Basîr'in nizam ve mizan ile halkeylediği bir san'atı, bir mahlukuyum" diye bağırır. Halbuki esbab denilen şeyler ise; kör, sağır, camid ve ölü şeylerdir. İçtimaları ziyadeleştikçe karışır ve karıştırırlar. Basîrane olan bir san'atı yapmak

(Sh:121)

şöyle dursun, belki körlükleri, sağırılıkları ziyadeleşir. Çünkü körlerin ve sağırın birbirlerine karışması ile körlükleri ve sağırılıkları daha çok ziyadeleşir. Bununla beraber, esbabın şu beden ile münasebeti şuna benzer ki: Bir eczahanedeki edviyelerle dolu şişe kavanozlarıyla, o yüzer kavanozların herbirisinden, ziyade ve noksan olmaksızın bir miktar-ı muayyen alınan acib hâsiyetli bir macunun münasebeti gibidir ki, o yüzer kavanozlarda alınan ki, eczalardan bir dirhemi ziyade veya noksan alınsa, hasiyetini kaybeder bir derecede gayet hassas mizanlarla alınmış olan o macunun, kendi kendine bir eczacı hakîm olmaksızın çeşitli miktarlarıyla beraber her biri kavanozdan bir miktar-ı mahsus çıkararak husûl bulması mümkün bir şey ise ve hak bir dava olsa, senin de "Ben bu bedeni sebeblerin elinden koparmış ve ona malik olmuşum" diye olan iddian belki mümkün ve hak olabilir.

Elhasıl: Malikiyet tevehhümü, ancak senin ahmaklığın ve belahetinden neş'et eden bir hezeyandır.

İkinci Hakikat: Bil ey nefis-i emmare! Senin öyle bir dünyan vardır ki, kâinata dağılmış ve yayılmış olan emeller, alâkalar ve ihtiyaçlarından bina edilmiş gayet geniş bir kasırdır. Ve o kasrın temel taşı ve ilk aslı ve tek direği ise, senin hayatın ve vücudundur. Halbuki bu direk kurtludur. Ve şu temel de çürüktür. Ve o esas ise, her an harab olmaya hazır, bozuk ve zaitir.

Evet, bu cisim, ebedî olmadığı gibi, demir ve taştan da değildir. Belki et ve kandan ibaret bir şey olup, her an dağılmaya hazır bir vaziyettedir. İşte, onun bir inhilali ve dağılmasıyla, şu dünya bütün hazafiriyle (yani çevresiyle) sende infilak eder, dağılır. Hususî dünyan da, senin başına yıkılır. Evet nefis! Mazi canibine bak gör ki; Herkes senin gibi dünyasında var iken, o dünya şimdi bütün ehl-i kuburun başlarına yıkılmış geniş bir mezaristandır. Müstakbel dahi geniş bir mezaristandır. O da mazi gibi mezar olacaktır. Öyle ise sen, şu anda iki kabrin dıgıtası (yani sıkışık duvarları) arasında sıkışmış bir vaziyettesin. Evet nasilki dünkü gün, pederimin kabri ise, yarın da benim mezarımdır. Demekki ben, kabrin duvarları arasındayım.

Evet dünya hakikatta bir iken, her bir şahıs için tamam bir dünya o umumî dünya içine giriyor ve mündemic oluyor. Demek dünya, küllî bir şahsiyettir. Her ölenin kıyameti de kopmuş demektir.

(Sh:122)

Üçüncü Hakikat: Kat'iyen gördüm ki, dünya bütün lezaiziyle birlikte ağır bir yükür ve bir bağ ve kayıdır. Ruhu bozulmuş hastalardan başka, kimse ona razı olmaz. Evet, bütün kâinatla alâkalanmaktansa ve bütün esbaba karşı ihtiyaçlı bulunmaktansa ve bütün vesaitlere temelluk edip boyun eğmektense ve bütün mevhum olan kör, sağır ve birbirine zid ve müteşâkis erbabın arasında mütezebzeb ve mütereddid bir şekilde kalmaktansa; bir Rabb-i Vâhid, Semî' ve Basîr'e iltica etmek daha evlâdır ve lâzımdır. Öyle bir Rab ki, ona tevekkül etsen, senin herşeyine bedel kâfi ve vâfi bir vekildir.

Dördüncü Hakikat: Ey ene! Bil ki, senin başına dolanıp sarılan ilmî icad silsileleri; ve senin enaniyetine bitişen, bağlanan şuurîçe sınaî satırları ve hem nefsinin ve zatının (fitrî)

ihtiyacı elleriyle aldığı imdad ve icabet vesileleri ise, kat'iyen delâlet ediyorlar ki, senin mûcidin ve saniin ve mugîsin, senin bütün hastalıklarının enînlerini duyar, onlara acır ve merhamet eder. Ve hâcât ve emellerinin nidalarını işitir ve kendini her vesile ile tanıttırmak suretiyle bütün ihtiyaçlarını kaza ettiğini ve edeceğini taahhüd eyler.

Evet bilmüşahede o Sani-i Hakîm ve Mûcid-i Rahîm, senin küçücük bir hüceyreciğinin nida-yı hacetine lebbeyk ile cevap verip meded ettiği halde; acaba böyle herşeye Semî' ve Basîr olan o Sani-i hakim ve Mûcid-i Kerim, nasıl senin büyük ve küllî dualarına icabet ve meded etmesin?! İşte, ey bütün o hüceyrelere tereküb eden ve 'Ene' ile muabber hüceyre-i kübra! "Ya İlahî! Ya Rabbî! Ya Hâlikî! Ya Musavvirî! Ya Malikî! Ya Seyyidî! Ya Mevlâye! Mülk senindir, hamd senin... Senin vedian ve emanetin ve bütün müştemilâtıyla memlûkün olan şu cisimde ben bir misafirim." de.

Evet ey ene! Senin mülkün olmayan ve olmayacak olan bir şeye niçin temellük dava edersin? Bu bâtil davadan vazgeç. Çünkü temellük tevehhümü seni pek elîm elemelere yuvarlandırır. Evet ruhun süs ve sürmesi olan şefkata nazar et, gör ki; eğer bu şefkat, senin tevehhümün üzerine bina edilmiş olsaydı, o zaman bu şefkat, ruh için müz'ic bir nekâle (yani ağır bir azaba) inkılab ederdi. Çünkü meselâ, görsen ki; kimsesiz, zayıf, fakir, tek başına bir yetim var; Onun küçücük bir kulübeciği ile azıcık bir mülkü vardır.. Sonra görsen ki; o miskin biçareye binlerce kasî kalbli kimseler hücum edip onun kulübeciğini tahrib ve eşyasını yağma ediyorlar. Onun elemiyle ne derece ve nasıl müteellim

(Sh:123)

olacağını düşün! Eğer bu vak'a gibi daha hadsiz, hesabsız vakıalar dahi buna eklenirse, elbette sana in'ikas eden elemeler ve üzüntüler, ona göre tezayüd edip seni o nisbette müteellim ve müteessir ederler.

Fakat görsen ki, padişaha mensub bir asker var. O askerinin kulübeciği yakılıp, merkebi de ondan gasbediliyor. -Kusurun hariç olmak ve sultanın izni olmak şartıyla- o nefere acımazsın. Çünkü bilirsin ki; o mal padişahındır, azıcık olan şu noksanîyet ona hiç te'sir etmez. O asker dahi, malını kaybettiği için derin bir teessür hissetmez. Çünkü mal, onun değil.. kendisi de bir fakirdir. Belki o mal, gani bir padişahın mülküdür ki, kendi malını başka bir vasıta ile tahrib ediyor. İşte sen sadece bu cihette, sultanın nazar-ı merhametiyle ve onun hesabıyla o nefere bu noktadan acıyabilirsin.

Evet mahlukat-ı İlahiyeye şefkat ise; onun mahluku olmak haysiyetiyle şefkat, şefkat olur. Ve bu şefkat, ne kadar ziyadeleşirse, o derece ruh inbisat eder. Fakat gafletten neş'et eden ve mahlukatı kendilerine malik tevehhüm etmek üzerine bina edilen şefkat ise, ziyadeleşmesi nisbetinde, ruh, münkabız olur. Kalb dahi gamlar karanlığı içinde çırpınarak teellümata gark olur.

Aynen onun gibi; imanî ve tevhidî bir nazar, bütün zihayatı; kendi mülkünde istediği gibi tasarruf eden bir padişahın gemisi üzerine tayin edilmiş ücretli bir kaptan gibi, kendi vücudunda tasarruf eder görür. İşte bu nazar, arı ve karınca gibi küçük, fakir mahlukları zâlim ve hâcim esbab ile pençeleşir şeklinde görmez. Belki o, karınca ve arıyı karada yüzen birer gemi ve havada uçan birer tayyarede hizmet ile tasarruf eder şeklinde görür. Ve onların dizginlerini ve nâsiyelerini ise, bir Kadir'in yed-i kudretine bağlı olduğunu müşahede eder ki, o karınca gemisi ve arı tayyaresine binenin nazarında hücum eden esbabın, küçülmeye yüz tuttuğunu görür. Böylece o arı ve karıncanın kendi Malik-i Hakikîlerine dayanmalarıyla, esbabın en büyüğü ile müsaraa edebilecek durumda olurlar.

Evet, bir musibet geldiği zaman, **قُلْنَا قُلَّةٌ تَخُوقُنَا فَغَلَبَتْهُمَا فَخَاجَهُمُورُ** denildiğinde, manası böyledir ki: "Mal onundur, ben de onun emrindeyim

(Sh:124)

ve ona gidiyorum. Öyle ise, eğer o emanetin hıfz ve muhafazasında kusur etmemiş isem ne gam!..”

Bunun meseli şuna benzer ki: Bir neferin elindeki mirî malına bazı kimseler tarafından hücum ediliyor. O nefer der ki: “Ben ve benim elimdekiler padişaha aittir. Ve ben ona gideceğim. Eğer bu hücumunuz sultanın emri ve izni dairesinde ise, hoş geldiniz.”

İşte eğer insan, mahlûkata ve eşyaya, kendi kendilerine mâliktir tevehhümüyle nazar ederse, o zaman o şefkat, her kalb sahibi için yandırıcı bir ateşe inkılab eder. Çünkü bütün hayvanat, onun nazarında yukarıda bahsi geçmiş yetim gibi olup, bütün kâinata umumî bir matem vaziyetini görecektir.

(Sh:125)

İkinci Bab

“Sübhānallah” Beyanındadır (1)

Tesbih ve takdis ederiz o zatı ki, kudret-i zatiyesi ile Kadir-i Mutlaktır ve acz ve ihtiyaçtan takaddüs ve tenezzüh eden bir Ganiyy-i Mutlaktır.

Sübhandır o Allah ki, zatında, sıfatında, eʿalinde naks ve kusurdan takaddüs ve tenezzüh eden bir Kâmil-i Mutlaktır. Evet onun eserlerindeki kemal, onun kemal-i eʿaline; o da kemal-i esmasına; o da kemal-i evsafına; o da kemal-i zatına delildir (C.C.). Belki kâinat ve masnuatın mecmuundaki umum kemal ve cemal, onun kemal ve cemaline nisbeten ancak zaif bir gölge olduğu hads-i sâdıkla ve bürhan-ı katı’la ve ehl-i keşf ve şuhudun azîm olan cemaatlerinin keşif ve zevk ve şuhud ve müşahadede müttefikane, mütevatirane icma’larıyla sabittir. Yani kâinattaki kemalât, belki bütün ekvan, Vâcib-ül Vücut’un envar-ı esmaiyesinin gölgeleridir diye hükmetmişlerdir.

قشبحلخ قالله Takdis ve tesbih ederiz o zatı ki, Zat-ı Uluhiyeti şeriklerden münezze ve mukaddes bir Vâhid-i Ehad’dır. Evet onun mülkünde şeriki yoktur. Çünkü kâinattaki bütün âsâr-ı san’at, tek-tek ve hey’et-i mecmuası ile, vahdanî bir eser göstermektedir. O ise, bu eserler birtek müessir-i zi-l iktidarın vücûb ve vahdetini gösterirler. Ve keza rububiyetinde dahi şeriki yoktur. Çünkü, kâinatın bütün tedbir ve idareleri bir tek kalemi gösteriyorlar. Ve keza uluhiyetinde de şeriki olmaz. Çünkü uluhiyetin lâzımı, bizzat infirad ve istiklâldir. (Yoksa saltanat-ı rububiyet tahakkuk ve takarrur edemez.)

Sübhandır o Allah ki, muîn ve vezirleri ittihaz etmekten ve onlara muhtaç olmaktan münezze ve mukaddes bir Vâcib-ül Vücut’dur. Aksi takdirde bir kudret-i kâmilinin içine mümkün ve mütenâhî bir vasıta ile

(1) Bu “Sübhānallah Babı”nın izahı 29.Lem’ada ve sair yerlerde bulunduğu buradan muhtasar yazıldı.

–Müellif–

(Sh:126)

tahdid ve nihayet vermek keyfiyeti girecektir. Bu ise muhaldir, battaldır, mümteni’dir.

(1) Bu “Sübhānallah Babı”nın izahı 29.Lem’ada ve sair yerlerde bulunduğu buradan muhtasar yazıldı. – Müellif–

Sübhandır o Allah ki, hâdis olan kâinatın mevcudatına benzemekten münezze, kadîm ve ezeli bir Zat-ı Zülcelal'dir.

Sübhandır o Allah ki, mümkinatın mahiyetlerinin lâzımı ahval ve sıfatlardan takaddüs ve tenezzüh eden bir Vâcib-ül Vücut'dur.

Sübhandır o Allah ki, bütün bâtil ve hatakâr akidelerin tavsiflerinden ve umum kasır ve bâtil evhamın tasavvurlarından ve hülâsa yekün nekaisten münezze ve mukaddes bir Zat-ı Akdes'dir. Çünkü o gibi efkâr-ı bâtila ve tasavvurat-ı hatianın Cenab-ı Hak hakkında tasavvur ettikleri bir mahiyet, hep kusur ve noksandır. O ise ya idamdandır veya idama gider. (1) Elbette bu gibi batıl tasavvurlar Cenab-ı Vâcib-ül Vücut'un damen-i izzetine yanaşamazlar.

Sübhandır o Allah-ı Zülcelal ki, vücub ve vahdete münafi ve ancak kesret ve imkânın lâzımları olan tebeddül ve tagayyürden takaddüs ve tenezzüh eden bir Sultan-ı Ebedî ve Sermedî'dir.

Sübhandır o Allah ki, gıma-yı zatîsine münafi olan tahayyüz ve tecezziden takaddüs eden ve bütün kevn ü mekânın Hâlık-ı Zülcelali olan bir Ganiyy-i Mutlak'tır.

Sübhandır o Zat-ı Zülcelal ki, hudûs ve zevalden münezze ve mukaddes ve onun cenab-ı izzetine nâlâyık olan hulûl ve ittihadan tekaddüs ve tenezzüh eden bir sultandır.. Çünkü hudûs ve imkân sıfatları ancak mahlukatın şenidir. Ve keza mahkûmiyeti istilzam eden hasır ve tahdiden ve hem vâlid ve veleden mütekaddis ve mütenezze olan bir Kadîm-i Baki'dir. Ve zalim olan ehl-i dalaletin bütün tevehhüm-ü bâtil ve tasavvur-u kâziblerinden hadsiz derece âlidir. Âmenna.

Sübhandır o Zat-ı Zülcelal ki, bütün melaikeler onu tesbih ettikleri gibi; yer ve göklerin içindeki bütün mahlukat ve her şey dahi onu tesbih eder. Çünkü her şeyin alnında kudret kaleminin nakışları âşikâre görünüyor.

(1) Burası biraz izah ister, fakat ben yapamadım. (Mütercim)

(Sh:127)

Üçüncü Bab

(“Elhamdülillah” Beyanındadır.) (1)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Hamd olsun o Allah'a ki, umum şu âlemler kalî ve halî olan bütün dilleriyle

onun sıfat-ı kemaliyesini izhar ederek ona hamd ü sena ederler. Çünkü bu âlemler; envalarıyla, erkânlarıyla, azalarıyla, eczalarıyla, zerratlarıyla ve esîrleriyle, her hepsi hudûs ve imkânat

(1) Bu mühim bab, mufassal bir surette Arabî Rehber'de neşredildiğinden bu risalede mücmelen yazıldı. – Müellif–

Hiz. Üstad'ın şu hâşiyesinden ilk nazarda bu bab, Katre Risalesi'nin aslında mufassalan yazılmış iken, bilâhare Arabî Gençlik Rehber'inde (yani teksirle çoğaltılan ilk tip Arabî Rehber'de) neşredildiğinden Mesnevî'nin burasında icmalî bırakılıp tafsilî de Arabî Rehber'e alınmış zannedilir. Halbuki Katre'nin ilk aslında da, burada mevcut olan aynı tarzı ile yazılmış ve tab' edilmiştir. Şekil ve muhteva itibariyle de buradaki ile oradaki birbirinden farklıdır. Bilâhare Mesnevî-i Arabî'nin içine Katre Risalesi olarak dercedilirken de aslındaki aynı şekil herhangi bir ilave veya eksiltme yapılmadan olduğu gibi dercedilmiştir... Şu halde, şuradaki hâşiyeden murad ise; daha tafsilini arzu edenler, Arabî olan o Rehber'e müracaat edebilirler demektir.

Merhum Molla Abdülmecid Efendi, Yirmidokuzuncu Lem'a-i Arabiye'nin İkinci Babı olarak te'lif edilen ve şimdi Etefekkür-ul İmaniyyür Refi' kitabının 33. sahifesinde yer alan “Hamd”e dair o mufassal babı, Türkçe'ye tercüme etmiş ve Şualar Mecmuası'nın âhîrinde dercedilmiştir. (Mütercim)

dilleriyle ve ihtiyacât, iftikarât lisanlarıyla ve sonderece hikmetli yapıları dilleriyle ve san'atkârane olan hilkatleri lisanıyla ve nizam, müvazene ve ittikan ve kemalât ve ibadetleri ve tesbihatları lisanlarıyla onun evsaf-ı celalini yâd edip tesbih eden lisanlar olarak; onun Vâcib-ül Vücut, Kadîm-i Sermedî, Ezelî ve Ebedî, Vâhid-i Ehad, Ferd-i Samed, Aziz-i Cebbar, Mûtekebbir-i Kahhar olduğunu ilan edip tesbih ediyorlar.

(1) Bu mühim bab, mufassal bir surette Arabî Rehber'de neşredildiğinden bu risalede mücmelen yazıldı. –Müellif–

Hız. Üstad'ın şu hâşiyesinden ilk nazarda bu bab, Katre Risalesi'nin aslında mufassalan yazılmış iken, bilâhare Arabî Gençlik Rehber'inde (yani teksirle çoğaltılan ilk tip Arabî Rehber'de) neşredildiğinden Mesnevî'nin burasında icmalî bırakılıp tafsilî de Arabî Rehber'e alınmış zannedilir. Halbuki Katre'nin ilk aslında da, burada mevcut olan aynı tarzı ile yazılmış ve tab'edilmiştir. Şekil ve muhteva itibariyle de buradaki ile oradaki birbirinden farklıdır. Bilâhare Mesnevî-i Arabî'nin içine Katre Risalesi olarak dercedilirken de aslındaki aynı şekil herhangi bir ilave veya eksiltme yapılmadan olduğu gibi dercedilmiştir... Şu halde, şuradaki hâşiyeden murad ise; daha tafsilini arzu edenler, Arabî olan o Rehber'e müracaat edebilirler demektir.

Merhum Molla Abdülmecid Efendi, Yirmidokuzuncu Lem'a-i Arabiye'nin İkinci Babı olarak te'lif edilen ve şimdi Etfefekkür-ul İmaniyyür Refî' kitabının 33. sahifesinde yer alan "Hamd"e dair o mufassal babı, Türkçe'ye tercüme etmiş ve Şualar Mecmuası'nın âhîrinde dercedilmiştir. (Mütercim)

(Sh:128)

Hem dahi, onun evsaf-ı cemalini hâmidane tilavet edip derler ki: "Bizim Hâlıkımız Rahmandır, Rahimdir, Rezzaktır, Kerim.. Cevvaddir, Veduddur, Feyyazdır, Latif.. hem Muhsindir ve Cemil..."

Ve keza, onun evsaf-ı kemalini dahi kalen ve halen bağırarak zikredip diyorlar ki: "Bizim Hâlıkımız ve Malikimiz Hayy'dır, Kayyum'dur, Alîm'dir, Hakîm.. Kadir'dir, Mürid'dir, Semi'dir, Basir.. hem Mütেকellimdir ve Şehîd... Hem dahi kâinata mütecellî olan bütün esma-i hüsnasını da tilavet eden lisanlar hükmünü alıyorlar.

تَسْبِيحُ تَعَالَى Yine hamdolsun o Allah'a ki, şu kâinat, kendi içindeki her şeyiyle beraber

sıfat-ı kemalîyesini izhar ederek ona hamd ü tesbih ü sena eder. Çünkü şu kitab-ı kebir-i kâinat, bütün babları, fasılları, sahifeleri, satırları, cümleleri ve harfleriyle; ve bunların hikmetleri, san'atları, sıfat ve keyfiyetleri ve nakışlarıyla; ve bunların herbirisi kendine göre ve nisbeti miktarınca çeşitli mazharlar ve mütenevvi' ayineler olarak onun evsaf-ı celalinin tecelliyatının parıltılarını ve onun evsaf-ı cemalinin ziyalarını ve keza evsaf-ı kemalinin envarını ve onun esma-i hüsnasının şua'larını gösteriyorlar ve izhar ediyorlar ve ilân ediyorlar.

تَعَالَى Elhamdülillah! Hayr-ı mahz olan nimet-i vücudu veren Allah'a hamdolsun.

Hem vücudun kemali olan hayat nimetini bahşettiği için ona hamdederiz. Hem iman nimet-i uzmasına hamdolsun ki, o iman, hayatın kemali, belki hayatın hayatıdır.

تَعَالَى Nur-i iman nimeti üzerine Allah'a hamdolsun ki, o iman nuru, cihat-ı sittenin

karanlıklarını bizden izale edip âfak ve enfüs cihetlerini nurlandırıyor. Ve öyle ziyadar nuranîdir ki, içindeki envar-ı sitte ve ondan gelen ve Sultan-ı Ezel'in şems-i marifetinden in'ikas eden adva-i selasesi (üç ziyaları) pertev-efşandır.

İşte insan, şu taarrüf-ü İlahî ve teveddüd-ü Rabbanîyi idrak edip o şuurla tam şuurlandığı vakit, hakiki şâkir olabilir.

(Sh:131)

Dördüncü Bab (Allahüekber beyanındadır)

Şu bab iki kısımdır. Bu baştaki kısım, gayet mücmeldir. İkinci kısım ise tam izahlıdır.

تَسْبِطُ مَا لِلَّهِ مَا لَيْسَ لَكُم مِّنْ فَائِزَةٍ

تَسْبِطُ مَا لِلَّهِ مَا لَيْسَ لَكُم مِّنْ فَائِزَةٍ Cenab-ı Hak, herşeyden daha büyüktür. Çünkü o öyle bir Kadir-i Zülcelal'dir ki, kudreti herşeye yeter. Ve onun kudretine hiç bir vechile hadd ü nihayet yoktur. Ve o kudrete nisbeten zerrelerle yıldızlar, cüz' ile küll, ferd ile nev', müsavidirler. Âyet-i تَوَاصُفُ مَا خَلَقْنَاكُمْ تَوَاصُفُ مَا خَلَقْنَاكُمْ سِرْرِي، o hakikata işaret eder.

Evet bir zerre, bir cüz' ve bir ferd, cezaletçe ve san'atça bir yıldızdan ve bir küllden ve bir neviden geri değillerdir. (Belki dekaik-ı san'at itibariyle bunlar onlardan daha çok kıymettardır.)

تَسْبِطُ مَا لِلَّهِ مَا لَيْسَ لَكُم مِّنْ فَائِزَةٍ Evet o, onun zatına lâzım-ı zarurî olan ve hiç bir vechile hadd-ü nihayeti olmayan bir ilimle her şeyin bütün ahval ve keyfiyatını bilen bir Alîm-i Zülcelal'dir. Öyle ise hiç bir şeyin o ilimden infikâk etmesi mümkün değildir. Çünkü huzur var ve her şey daire-i nazarında hazırdır.

Evet kâinatta bir hikmet-i âmme ve inayet-i tamme ve bir şuur-u muhit ve hal-i hazırdaki cüz'iyatın muntazam kaziyeleri (yani muntazam bir miktar-ı muayyen ve ölçü içinde bulunmaları) ve o miktarların faydalı, semereli neticeleri ve iki had ortasında nevilerin muayyen ecelleri

(Sh:132)

ve herbir şeyin hayatına lâzım rızık maddelerinin gayet mükemmel bir şekilde kendisine ulaşması ve kâinatta çeşitli cihet ve şekillerde görülen rahmetler, ikramlar ve in'amlar, ve gayet alîmane ve mütefenninane olacak ittikan-ı sanatlar; ve gayet ihtimamkârane süslü ve müzeyyen hey'etler (yani, gayet derece ehemmiyetle tezyin etmek fiili) bilbedahe belki bilmüşahede görünüyorlar. İşte bütün bu mezkûr hakikatlar, Cenab-ı Alîm-i Mutlak'ın ilmi, her şeyi ve her

yeri ihata ettiğini تَوَاصُفُ مَا خَلَقْنَاكُمْ تَوَاصُفُ مَا خَلَقْنَاكُمْ

تَوَاصُفُ مَا خَلَقْنَاكُمْ تَوَاصُفُ مَا خَلَقْنَاكُمْ âyetinin sırrıyla şehadet ederler (C.C.).

تَسْبِطُ مَا لِلَّهِ مَا لَيْسَ لَكُم مِّنْ فَائِزَةٍ Evet, çünkü kâinatın cüz' küll, cüz'î küllî her şeyini ve bütün keyfiyat ve ahvalini ihtiyar ve irade-i ezeliyesi ile yapıyor, icad ediyor, tedbir ve terbiye ediyor. Evet, kâinat ve eşya gayr-ı mahdud imkânat yolları içinde mütereddid iken; sonra birden bu göz önündeki nizam ile tanzim edilip vücuda gelmesi ve bu ölçü ve nizam ile ölçülerek hüveyda olması ve gayet muntazam olan muhtelif mahlukatın (meselâ ağaç gibi yaprakları, çiçekleri ve meyveleriyle) basit ve camid bir şeylerden (yani meselâ, kuru bir çekirdekten) halk ve icadları ise, Cenab-ı Mürîd-i Muhtar'ın irade-i umumiyesine şehadetler ederler. Ve

هَكَذَا قَدْ قَسَّاءَ اللّٰهُ كَلِمًا تَوْضِيحًا تَعْلَمُ تَعْيِظًا تَعْلَمُ تَعْلَمُ تَعْلَمُ hakikatını istilzam ettirirler. (CC.)

هَلْ لَكَ عَسَىٰ: نَدَنَ وَهِيَ كَيْمٌ؟

C - Evet, o öyle bir Şems-i Ezelî'dir ki; şu kâinat bütün ehl-i şuhûdun ittifaqlarıyla onun envar-ı esmaiyesinin zıllı, gölgeleri ve esmasının tecellileri ve ef'alinin eserleridirler.

هَلْ لَكَ عَسَىٰ: نِيْحِنَ وَهِيَ زَاتٌ كَيْمٌ؟

(Sh:133)

C - Çünkü o, öyle bir Sultan-ı ezeli-yi Zülcelal'dir ki, bütün bu âlemlerin cümlesi onun kabza-i nizam ve mizanının tasarrufundadır. (C.C.)

هَلْ لَكَ عَسَىٰ: نِيْحِنَ وَهِيَ كَيْمٌ كَيْمٌ؟

C - Çünkü o, öyle bir Hâkim-i Ezelî'dir ki, kâinatı ve içindeki bütün mevcudatını sünnetinin kanunlarıyla ve kaza ve kaderinin düsturlarıyla ve hikmet ve meşietinin namuslarıyla ve inayet ve rahmetinin cilveleriyle ve esma ve sıfâtının tecellileriyle nazmetmiştir. Kanunlar ve namuslar denilen emirler ise ancak enva' üzerine ilim, emir ve iradenin hey'et-i mecmuasına verilen isimlerdir.

هَلْ لَكَ عَسَىٰ: نَدَنَ وَهِيَ زَاتٌ كَيْمٌ؟

C - Çünkü o öyle bir Sani-i Ezelî'dir ki; şu âlem-i kebir, yani kâinatın hey'et-i mecmuası onun ibdai, inşası ve san'atıdır. Ve şu âlem-i sagîr, yani insan ise onun icadı, binası ve sıbgasıdır. Ve bu her iki âlemin her tarafında belki bütün eczalarının her bir cüz'ü üstünde onun sikke ve hatemleri basılmıştır.

هَلْ لَكَ عَسَىٰ: نَدَنَ وَهِيَ كَيْمٌ؟

C - Evet o öyle bir Nakkaş-ı Ezelî'dir ki; şu kâinat onun kalem-i kaza ve kaderinin çizgileri ve pergel-i hikmetinin nakışları ve Feyyaz-ı Rahmetinin semereleri ve yed-i beyza-i inayetinin tezyinatları ve letaif-i kereminin çiçekleri ve tecelliyat-ı cemalinin lem'alarıdır. Âmennâ.

Tenbih: Şu geçen **هَلْ لَكَ عَسَىٰ**, **هَلْ لَكَ عَسَىٰ** ve **هَلْ لَكَ عَسَىٰ** bablarının ahkâmından herbirisi, bablardaki bürhanları teşerrüb ettikleri için, kayıtlarındaki delâil-i ahkâm, çok dikkat ile ancak bilinebilir.

(Sh:134)

هَلْ لَكَ عَسَىٰ: هِيَ كَيْمٌ؟

C - Çünkü o, öyle bir Kadîr-i Ezelî'dir ki; bütün şu mevcudat, onun mu'cizat-ı kudreti olup, onun her şeye kadir olduğuna gayet kat'î şahadet ederler. Ve onun hükm-ü kudretinden hiçbir şey ne çıkmış ve ne de çıkabilir. Zerrelere ve güneşlere, onun kudretine nisbeten müsavidirler.

هَلْ لَكَ عَسَىٰ: هِيَ كَيْمٌ؟

C – Evet O, bütün esmay-ı hüsnâ onun olan öyle bir Hâlık, Bari ve Musavvir bir zattır ki; şu ecrâm-ı ulviyye, yani şu yüce âlemler ve yıldızlar, onun uluhiyet ve azametinin nurânî bürhanları ve Rububiyet ve izzetinin şahidlerinin şuâ'larıdır. (C.C.)

تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى Eğer desen: Kimdir o zat?

C – Evet, çünkü her şeyi halkeden Hâlık odur. Ve her zîhayatın rızkını veren râzık odur. Hem bütün nimetlerin mün'im-i hakikîsi yalnız odur.. ve her iki cihanda Rahman ancak odur. Evet onun rahmetinin azîm cilvelerinden birisi seyyidimiz Hz. Muhammed (A.S.M.) ile Cennet-i Bakiye'dir. Ve o ise, herşeyin Rabbidir. Hem her şeyin tedbirini gören ancak odur. Ve her şeyin Mürebbi-i Hakikîsi yine ancak odur.

تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى Eğer dersin o kimdir?

C – Evet, her şeyin ayrı ayrı mümtaz simalarını, şahsiyetlerini, suretlerini veren Musavvir odur. Ve hem her şeyin her şeyini bilen, idare ve tasarruf eden Mutasarrıf-ı Hakikî ancak odur. Ve şu Nazzam-ı Hakikîsi yalnız odur.

تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى Evet, o her şeyden büyük, hem her şeyden a'zam ve ecell bir zattır ki; efkâr ve ukûl, onun kühünü ihata etmekten âcizdirler.

(Sh:135)

Hem acz ve kusur, onun damen-i kudretine yanaşmaktan erfa' ve a'lâ ve ecell ve enzeh bir Zat-ı Mukaddes'tir.

تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى Allah, her şeyden daha büyüktür. Yani ki; insan için ve ona göre zâhirde en büyük, en yüce, en güzel ve en evlâdan; hem ona en azîm ve en celil görünenlerden daha büyüktür, daha azîmdir, daha yücedir ilh...

Tenbih:

Namazlardan sonra tekrar edilen şu **تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى**, **تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى** ve **تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى**

تَعَالَى olan kelimat-ı mübarekeler, (bablarda isbat edildiği üzere) gördüm ki; yalnız bir tekrar mes'elesi değildir. Belki bir te'sistirler. Veyahut manalarının te'sisi için müttehidane değil; mütesanidane vaziyetleri ile te'kid içindirler. Meselâ, sen büyük bir havuzun ortasına bir taş atsan, o taşın su ortasına düşmesiyle teşekkül edip genişlenen daireye (geniştir, geniştir, geniştir) diye her bir 'geniştir' kelimesini sen telaffuz ettikçe, o daireden daha geniş bir daire tezahür etmesine benzer.

Ve keza o tekrarlar manada te'kid, makasid ve semeratta birer te'sistirler.

Eğer desen: **تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى** "Allah her şeyden daha büyüktür" ne demektir? Mümkinatın ne kıymeti var ki, Vâcib-ül Vücut için onlardan daha büyüktür denilsin. Hem Allahü Teala'dan başka Hâlık, Râhimler mi var ki **تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى** ve **تَعَالَى اللَّهُ تَعَالَى** denilsin?

(Sh:136)

C - Manası budur ki: insanın yanında en büyük görünen, yüksek bilinen ve o insanın yanında en güzel ve üstün bilinen; ve onun nazarında a'zam ve ekber olan her şeyden daha büyük, daha ahsen, daha ecelldir demektir. Ve hem Cenab-ı Hak (C.C.) kendi zat-ı uluhiyetinde ukûlün bütün tasavvuratından daha büyüktür.

Hem bir manası da budur ki: Güya der: Kalblerinizde ne kadar büyük şeyler varsa, hepsinden daha büyük olması ve bütün makasid ve metaliblerinizden daha ehemm bulunması lâzımdır. Ve keza o öyle bir büyüktür ki, kâinat ve ecramin perdeleri, hicabları onu setretmekten ekber ve azamdır.

Amma **طَحْخُشْ قَالَ خَالِثِيخْ** in manası ise: Cenab-ı Hak (C.C.) kendi zatında; akıllar aynasında hâlıkıyyet sıfatlarıyla mütecelli olan bütün Hâlıkıyyet mertebelerinden daha ahsendir demektir. Nasıl ki güneşin aynalardaki cilvesi için denilir: Güneş kendi zatında aynalarda parlayan bütün timsallerinden daha münevverdir.

Ve keza Cenab-ı Hakk mertebe-i vücûbundaki hâlıkıyyetiyle; evham ve farz ile tevehhüm olunan bütün hâlıklardan daha ahsendir demektir.

Hem de vehmî olan nazar-ı zâhirîmiz; âsârı esbabdan gördüğü, bildiği ve onlara bir hâlıkıyyet tevehhüm ettiği için, **طَحْخُشْ قَالَ خَالِثِيخْ** ile der ki: Bütün o esbab perdesi olmaksızın en güzel bir hâlıktır. Öyle ise bizzat ona teveccüh edilmek lâzımdır. Ve esbab-ı zâhiriyei merciiyetten azledip ehemmiyet vermemek gerektir.

Ve keza, müfadala nisbeti ancak bize ve alâka peyda ettiğimiz eşyaya bakmaktadır, yoksa nefis-ül emirde değil. Evet nasilki cüz'î bir vazife gören bir nefere denilir: “Yahu, padişah senin kumandan bildiğin kimselerden daha ahsen ve azamdır.” Yani senin şu vazifende sultanın medhali daha çoktur. Öyle ise, sen padişahı zâhirî kumandanlarından daha çok düşünmen lâzımdır.

(Sh:137)

تَعَلَّاهُ تَعَلَّكُوشْ Ukûl ve efkâr, onun küh-ü azametini ihata etmekten ekber ve ecelldir. Ve acz ve kusur onun damen-i izzetine yanaşmaktan yüce ve münezzehtir. Ve o ise, zatında, sıfâtında ve ef'alinde bir Kâmil-i Mutlak'tır. (C.C.)

(Sh:138)

Dördüncü Bab

Allahüekber mertebelerinin mufassal olan Dördüncü Babı

(Allahüekber'e dair otuzüç mertebeden yedi mertebeyi zikredeceğiz. O mertebelerden mühim bir kısmı, Yirminci Mektub'un İkinci Makamı'nda ve Otuzikinci Söz'ün İkinci Mevkıfı'nın âhirinde ve Üçüncü Mevkıfı'nın evvelinde izah edilmiştir. Bu mertebelerin hakikatını anlamak isteyenler, o iki söze müracaat etsinler.) (Not: Şu Türkçe ta'rif Hz.Üstadındır)

Birinci Mertebe

قَوْلِ الْحَمْدِ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ تَمْخِثِيكَ قَقِي قَالَ شَلَشْ ق
وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ وَ كَبْرَهُ تَكْبِيرًا

قَلْبَيْكَ وَ سَعْدَيْكَ جَلَّ جَلَالُهُ

... **تَلَّ اللَّهُ تَلَّ كَجِبْرِ قُمْصَنٍ تَمَكَّلَتْ قَمَشِيَّةٌ قُدْرَةٌ وَ عَلِيمًا...** Cenab-ı Hak kudret ve ilmiyle her şeyden daha

büyüktür. Çünkü o öyle bir Hâlık, Bari ve Musavvirdir ki, kâinat gibi; insanı kudretiyle yaratmıştır. Yani, kalem-i kaderiyle (insan nüsha-i suğrasını yazdığı misillü) aynı kalemlerle kâinat nüsha-i kübrasını da yazmıştır.

Evet, bu âlem-i kebir olan kâinat, şu âlem-i sagir olan insan gibi, onun kudretinin masnu'u ve kaderinin mektubudurlar. Demek kâinatı ibda' edip bir mescid şeklinde yaptığı gibi; insanı da icad edip o

(Sh:139)

mescidde bir abd-i sâcid vaziyetini vermiştir. Hem kâinatı bir mülk suretinde inşa ettiği gibi, insanı da onda bir memlûk olarak bina etmiştir. Hem yine kâinattaki san'at-ı İlahiye o derece hârika ve mu'cizanedir ki; kâinatın hey'et-i mecmuası bir kitab şeklini aldığı gibi, insandaki sıbga-i Rabbaniye dahi onda hitab çiçeğini açmıştır. Hem kâinattaki âsâr-ı kudret-i Rabbaniye, haşmet ve celali gösterdiği gibi; insanda tecelli eden rahmet-i İlahiye dahi nimetlerini dizip tanzim ediyor. Hem kâinattaki saltanat-ı uluhiyetin âsâr-ı haşmetkâranesi onun vâhidiyetine şahadet ettiği gibi, insandaki ni'met-i Rabbaniye dahi, onun ehadiyetini ilan ediyor. Hem kâinatın küll ve cüz', bütün erkânında görünen sükûn olsun, hareket olsun her şey, onun birer sikke-i samedaniyesi olduğu gibi, insanın cisim ve azasındaki bütün hüceyrelere ve zerrelere dahi onun birer hatemidirler.

Şimdi gel, zat-ı kibriyanın muntazam, muttasık olan âsâr-ı kudretine nazar et, bak! Nasıl subh-u rûşen gibi mutlak bir sehaveti, bir sür'at-ı mutlaka içinde, bir intizam-ı mutlakla beraber görürsün. Ve bu sür'at-ı mutlakayı da nihayet derecede mutlak bir sühulet içinde bir ittizan-ı mutlak ve ölçülülük ve düzgünlük ile beraber göreceksin. Hem mutlak bir genişlik ve vüs'at içinde, mutlak bir ittifak ve uygunluğu; hem nihayet bu'd-u mutlak içinde nihayet derece bir hüsn-ü san'atı ve nihayet karışıklık içinde son derece bir ittikan-ı san'atı; hem nihayet derecede kesret ve bolluk içinde olmakla beraber, son derece bir kıymetkarlık ile nihayet derece bir imtiyaz ve tefriki bilmüşahede göreceksin.

İşte şu göz önündeki keyfiyet ise, eserlerde yapılmış olan san'atlar ve bütün bu eserler, bir tek zatın malı olduğunu ve o ise, ancak kudret-i mutlaka sahibi bir alîm-i mutlak olduğunu kabul etmeye dair âkıl-ı muhakkik için gayet parlak bir şahid-i sâdık olduğu gibi; münafık-ı ahmak için ise, onu kabula zorlayan bir vaziyettir. Evet vahdette mutlak bir sühulet vardır. Kesrette ve şirkte ise müngalık, yani çıkılmaz bataklık gibi bir suubet vardır.

Çünkü, kâinat ve bütün eşya bir Vâhid-i Ehad'e isnad edildiği zaman, kâinat bir ağaç kadar ve bir ağaç bir semere kadar ibtida'da (varedip meydana getirmek) kolaylaşır. Fakat eğer kesrete ve şirkete isnad edilirse; bir ağaç, bir kâinat kadar ve bir tek meyve, bütün ağaçlar kadar imtinalı bir suubete girerler. Çünkü, bir vâhid, bir tek fiil ile külfetsiz, mübaşeretisiz, olarak kesretli eşyaya bir vaziyet verir ve bir

(Sh:140)

netice istihsal eder ki, o vaziyeti ve o neticeyi almak için, iş vahdetten kesrete dönse ve ona havale edilse; o zaman o neticeye ulaşmanın imkânı kalmaz. İllâ ki, çok uğraşmalar, yorgunluklar ve münakaşalardan sonra, ancak belki o vaziyet ve neticenin zaif bir sureti elde edilebilir.

Meselâ, vahdete isnad edilmesindeki kolaylığın bir misali: Bir tek kumandanın kesretli asker neferatına kolaylık ile verdiği vaziyet ve aldığı netice gibi.. veya direksiz kubbelerdeki

taşların vaziyetini bir usta ve mimara vermek gibi.. veya küre-i arzın seyyarelerle beraber olan hareketi gibi.. veya bir fevwarenin su damllarına verdiği vaziyet gibi.. veya da, nokta-i merkeziyenin daire etrafındaki noktalarla olan vaziyeti gibi!..

Evet, çünkü vahdetteki intisab, gayr-ı mahdud bir kudret sahibinin makamına bağlanıp kıyam buluyor; ve böyle bir makam-ı kudrete bağlanan sebepler, kendi menabi-i kuvvetini kendisi yüklenmeğe muztar ve mecbur olmazlar. Ve intisab edilen makamın kudretine göre, o eşyanın eserleri ona göre teâzüm edip büyüyor. Fakat şirkette ve kesrette ise, herşey ve her sebep kendi menabi-i kuvvetini kendisi taşımaya mecbur olduğu için, bunların yapacağı işler ve eserler dahi, cirmlerine göre küçülür, hiçe iner. İşte buradan, bir karınca ve bir sivrisinek cebbarları mağlub etmesinin ve küçücük bir çekirdek, kocaman bir ağacı omuzunda taşımasının sırrı anlaşılmiş olur.

Hem de, bütün eşyanın icadını bir vâhide isnad edilmesi sırrıyla o icad, adem-i mutlakdan olmaz. Belki o icad, vücud-u ilmîdeki eşyanın aynını, vücud-u haricîye nakletmek olur. Meselâ ayinede temessül eden bir sureti, fotoğraf kâğıdının sahifesine kemal-i sühuletle nakl ile ona vücud-u haricîyi tesbit etmek gibi olur. Veyahut göze görünmeyen bir mürekkeble yazılmış bir yazıyı, gösterici bir maddeyi sürüp göstermek gibidir. Fakat eşyayı esbab ve kesrete isnad etmekte ise, mutlak ademden icad edilmesi lâzım gelir. O ise, muhal olmasa da, en suubetli bir şey olur. Demek vahdetteki sühulet, derece-i vücuba vasıl olmuş, kesretteki suubet ise, derece-i imtinâa girmiştir.

Hem vahdette **تخلیس** den **تخلیس** in ibda' ve icadı mümkün olması hikmetiyle; yani adem-i sırftan maddesiz ve müddetsiz olarak mevcudatı ibda' edip var etmek; veya zerrelere ilmî kalıplara külfetsiz ve

(Sh:141)

kariştirmaksızın ifrağ edip dökmek gibi olur. Fakat şirket ve kesrette ise, bütün ehl-i aklın ittifakıyla ademden ibda' etmek kat'iyen mümkün değildir. Çünkü bir zîhayatın vücudu için, küre-i arzda ve bütün unsurlarda dağılmış olan zerrelere toplamak lâzım gelecektir. Hem de kesret ve şirketin ilmî kalıpları olmaması sebebiyle, zîhayat cisimlerde zerrati dağılmak ve dökülmekten muhafaza için her bir zerrede küllî bir ilim ve bir irade-i mutlakının vücudu, var

olması lâzımdır. Bununla beraber şerikler **شريكه قبا لئلا** ve **شريكه قبا لئلا** dırlar. Yani, Rububiyet-

i Sübhaniye ve saltanat-ı uluhiyet, tedbir ve idare-i kâinatta şerik ve muînlere hiç bir cihetle ihtiyacı olmadığından, onlardan katiyyen müstağnidir. Hem de şerik ve muînlere muhtaç olmak ise, acz ve kusur olduğundan; ve bu ise mümkünlerin şe'ni ve vasfı olmasından; saltanat-ı uluhiyet, şerikleri memnu' kılmış ve onların vücudları mümteni' olmuştur. Hem kâinatın mevcudatında şerik-i uluhiyet için hiçbir delil, bir emare ve onlara dair aslâ ve kat'â bir işaret, bir alâmet olmadığından bunları tevehhüm etmek, sırf tahakkümîdir. Yani delilsiz bir dava-yı mücerreddir. Çünkü semavat ve arzın yaratılması, elbette ve bizzarure gayr-ı mütenahî bir kudret-i kâmileyi istilzam ediyor. Öyle ise, o kudret-i kâmile-i gayr-ı mütenahiye mutlaka şürekadan istiğna edecektir: Ve illâ aksiyle olursa, hiçbir zaruret olmadan o gayr-ı mütenahî kudret-i kâmile, nihayatsiz olduğu bir vakitte, mütenahî bir kuvvetle tahdidi ve intihası lâzım gelecektir. Bu ise beş vecih ile muhal ender muhaldir. Öyle ise şeriklerin vücudu mümteni' oldu. Bununla beraber vücudları mümteni' olan şeriklerin -geçen vecihlerle isbat edildiği gibi- vücudlarına hiç bir işaret yoktur ve onların tahakkukuna dair hiç bir mevcudda bir emare bulunmuyor.

Bu mes'eleyi biz, Otuzikinci Söz'ün Birinci Mevkîfindan sorduk. O da zerrattan seyyarata kadar ve İkinci Mevkîfinda semavattan teşahhusat-ı vechiyeye dek, bütün mevcudat-

ı âlem herbirisi tevhid sikkelerini göstermek suretiyle şirke cevab-ı red verdiler. Evet, Cenab-ı Hak Teala'nın saltanat-ı uluhiyetinde şürekası olmadığı gibi, muîn ve vezirleri de aslâ yoktur. Sebebler ise, ancak kudret-i ezeliyenin tasarrufu üstünde ince birer perde olup, nefs-ül emirde onların hiç bir te'sir-i icadiyeleri yoktur. Çünkü esbab içinde en eşref ve ihtiyarı en geniş insandır. Halbuki insanın elindeki en zâhir ef'al-i ihtiyariyesi ise; yemek,

(Sh:142)

konusmak ve düşünmek gibi şeylerdir. Ve bunların da insanın elinde olanı, ancak yüz cüz'ünden şüpheli bir tek cüz'dür. İşte en eşref ve ihtiyarca en geniş bir sebep dahi böyle hakikî tasarruftan -gördüğün gibi- eli bağlı olursa, acaba behimat ve cemadat, Hâlık-ı Arz ve Semavat'ın icad-ı rububiyetinde nasıl şerik olabilirler?

Evet, bir padişahın hediyesini içine koyup sana gönderdiği bir zarf veya atıyyesine sardığı bir mendil veya bir nimetini eline verip sana irsal ettiği bir nefer, o padişahın saltanatında şerik olmaları nasilki mümkün değildir. Aynen öyle de; bize onların elleriyle müddehar olan niam-ı İlahiye gönderilen sebebler veya bize hediye edilen ataya-yı Sübhaniyeye sarılan esbab dahi, elbette hiç bir cihetle ve hiç bir zî aklın yanında mümkün değildir ki, şerik-i uluhiyet veya onun muînleri veya te'sir-i hakikî sahibi olan vasıtalar olsunlar. (Hâşâ!)

İkinci Mertebe

حَلَّلَهُ تَطَكُّبُهُ فَمَنْ تَمَكَّنَ مَشِيءٍ قُدْرَةً وَ عِلْمًا ...

Yani: Cenab-ı Allah, ilim ve kudretiyle herşeyden daha büyüktür, daha azîmdir. Çünkü o öyle bir Hallâk-ı Alîm, Sani-i Hakîm ve Rahman-ı Rahim'dir ki; kâinat bostanındaki şu mevcudat-ı arziye ve ecram-ı ulviye, bilbedahe bir Hallâk-ı Alîm'in mu'cizat-ı kudretidirler... Ve küre-i arz bağistanında serpilmiş şu süslü, renkli nebatat ve onda neşrettirilmiş bu çeşitli ve ayrı ayrı alâmet-i fârikalı hayvanat, bizzarure bir Sani-i Hakîm'in san'atının hârikalarıdır. Ve o bağistanın ruy-i zemin bahçesindeki şu mütebessim çiçekler ve mütezeyyin semereler ise, bilmüşahede bir Rahman-ı Rahim'in rahmetinin hedayasıdır.

İşte o bostan-ı kâinat şahadet edip ve şu bağistan-ı arz, nida ederek ve bu bahçe-i zemin ilan edip diyorlar ki: O bostan-ı kâinatı halkeden Hâlık ve şu bağistan-ı arzı tasvir eden Musavvir ve bu zemin bahçesini zîhayat mahlukatına rahmetiyle hibe eden Vâhib, elbette her şeye kadirdir ve onun ilmi her yeri ve her şeyi muhit olup, ilim ve rahmetiyle her yeri ihata etmiş ve her mekânı kaplamıştır. Evet onun kudretine nisbeten zerrat ile nücûm, az ile çok, küçük ile büyük,

(Sh:143)

mütenahî ile gayr-ı mütenahî birdir ve mütesavidirler. Hem mazinin bütün vukuat ve garaibi elbette şeksiz bir Sani-i Hakîm'in mu'cizat-ı san'atının eseri olduğundan, şahadet ederler ki; aynı o Sani', bütün imkânat-ı istikbaliyeyi ve ondaki garaibleri dahi kudretiyle icad etmeye muktedir olan bir Hallâk-ı Alîm ve bir Aziz-i Hakîm'dir.

İşte tesbih ederiz o zatı ki, küre-i arz bahçesini san'atına bir meşher, fitratına bir mahşer, kudretine bir mazhar, hikmetine bir medar, rahmetine bir çiçekdanlık, cennet-i bakiyesine bir tarla, mahlukatına bir resm-i geçit yeri, mahlukatına bir köprü, mevcudatın akıp gitmesine bir nehir, masnuatının tartılmalarına bir ölçek kılmıştır.

Demek hayvanatın rengârenk süslenmeleri, kuşların nakışlarla zinetlenmeleri, ağaçların meyvelerle donanmaları, nebatatın çiçeklerle güzelleşmeleri ise; ancak onun mu'cizat-ı ilmidir, san'atının hârikalarıdır, cûdunun hedayasıdır ve lütfunun bürhanlarıdır.

حَالَتُهُ تَلَكُّبُهُ تَقْدِيرُهُ فَوْقَ تَقْدِيرِنَا ...

Cenab-ı Hak, ilim ve kudretiyle herşeyden, her büyükten daha büyüktür. Çünkü o öyle bir Kadir, Mukaddir, Alim, Hakîm, Musavvir, Kerim, Latif, Müzeyyin, Mün'im, Vedud-i Mütearrif, Rahman-ı Rahim, Cemal-i mutlak, kemal-i mutlak sahibi bir Mutehannin-i Cemil ve bir Nakkaş-ı Ezeli'dir ki; şu kâinatın külliyyatı ve eczaları olsun, sahifeleri ve tabakaları olsun bütün hakaik hem bu mevcudatın küllîsi ve cüz'îsinin ve vücud ve bekalarının bütün hakikatları ancak ve ancak onun kalem-i kaza ve kaderinin ilim ve hikmetle tanzim ve takdir ettiği yazıları ve çizgileridirler. Ve ancak onun pergel-i ilim ve hikmetinin sun' ve tasviriyle olan nukuşlarıdır. Ve ancak onun yed-i beyza-yı sun'unun lütuf ve keremle tasvir ve tezyin ve tenvir ettiği süs ve tezyinatıdır. Ve ancak onun letaif-i lütuf ve kereminin rahmet ve nimet ile kendini tanıttırmak ve sevdirmek için ihsan ettiği ezhar ve çiçekleridirler. Ve ancak onun feyyaz olan rahmet ve nimet çeşmesinin cemal ve kemal, terahhum ve tahannününü göstermek için akıttığı ve ifaza ettiği semerat ve meyveleridirler.. ve ancak ve ancak bir cemal-i sermedî ve bir kemal-i deymûmîninin lemaat ve parıltılarıdır.

Evet bu hakikat, ayine-misal mevcudatın birbiri arkasında mütemadiyen fenaya gidip kaybolmaları ve mazhar-ı esma olan mahlukat kafilelerinin daimî bir seyeran içinde ardı sıra zevale ermeleriyle beraber, o cemal-i sermedî tecellisinin mevsimler, asırlar ve devirlerin akışı boyunca, devam etmesi.. Ve çeşme-i in'am ve ihsanının benî-Âdem ve sair mevcudat kafile ve kitlelerinin zaman nehrinde cereyanları ve günler ve senelerin mürûrlarıyla beraber, onların üstünde berdevam olması şehadetiyle kat'îdir.

Evet ayinelerin hep fenaya maruz olmaları ve mevcudatın mütemadiyen zevalleri ile beraber, tecelli-i cemalin devamı ve feyz-i

(Sh:146)

in'am ve ihsanın mahlukat üstünde daimî mülâzım kalması, elbette ve elbette gayet zâhir ve bâhir olarak gösterir ki; ayine ve mazharlarda görünen ve tezahür eden o cemal; ve semeredar, süslü asarını gösteren o kemal, o mazharların malı ve cemali olmamasıyla; gayet efsah bir beyanla, gayet evzah bir bürhanla ilan eder ki; o bir cemal-i mücerredin ve bir ihsan-ı müceddedin ve bir Vâcib-ül Vücud'un ve bir Baki-i Vedud'un hâs ve mahsus cemal ve kemalidirler.

Neam, belî!.. Mükemmel olan bir eser, bilbedahe mükemmel bir fiile delâlet eder. Ve o mükemmel olan fiil ise, bizzarure mükemmel bir isme ve bir fâile delâlet eder. Ve sonra, o mükemmel olan isim ise, bilâ-şek velâ şübhe mükemmel bir vasfa, yani bir ünvana delâlet eder. Sonra, o mükemmel vasıf ve ünvan ise, şeksiz ve şüphesiz şuûn-u zatiye denilen mükemmel bir kabiliyet ve istidada delâlet eder. Ve o mükemmel kabiliyet ve istidad ve şe'n ise, bilyakîn o zata lâıyk ve münasib bir şekilde onun kemal-i zatına delâlet eder ve hakkalyakîn mertebesinde gösterir.

Dördüncü Mertebe

جَلَّ جَلَالُهُ اللَّهُ أَكْبَرُ ...

Evet o öyle bir Adl-i Âdil, Hakem-i Hakîm-i Ezeli'dir ki; şu şecere-i kâinatın temel ve esaslarını altı gün zarfında hikmet ve meşietinin usûlüyle te'sis edip, kaza ve kaderinin düsturlarıyla faslederek, âdet ve sünnetinin kanunlarıyla nazmedip, inayet ve rahmetinin namuslarıyla tezyin ederek, esma ve sıfâtının cilveleriyle tenvir etmiştir.

Evet, bu hakikat, kâinatın masnuatındaki intizamât ve mevcudatında görünen süslü suretler ve bunların birbirlerine teşabüh ve tenasüpleri ve tecavüb, teavün ve teanukları; ve her

عَلَّمَ Cenab-ı Allah, herşeyden daha büyüktür. Çünkü o, öyle bir Hallâk-ı Kadir ve

Musavvir-i Basir'dir ki; şu ecrâm-ı ulviye ve kevâkib-i dürriye onun uluhiyet ve azametinin nurânî bürhanları ve rububiyet ve izzetinin ziyadar şahidleri olarak şa'saa-i saltanat-ı Rububiyetinin vüs'atini ve azamet-i kudretinin haşmetini nida edip bağıyorlar. Şimdi şu:

أَقْلَمُ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَ زَيْنَاهَا...الخ

âyet-i kerimesini dikkatle dinle! Sonra semanın yıldızlı yüzüne nazarı çevir, bak! Nasıl intizam-ı hilkat ve ittizan-ı san'at ile beraber sükûnet

(1) Otuzikinci Söz'ün Birinci Mevkıfı'nın Zeyli'nde ve Yirminci Mektub'un İkinci Makamı'nda izah edilmiştir.

–Müellif–

(Sh:149)

içinde bir sükûtu, hikmet içinde bir hareketi, haşmet içinde bir parlamayı, zinet içinde bir tebessümü görürsün.

Evet, semavat kandilleri, mevsimlerin tebdili için kemal-i şa'saa ile parlamaları ve gökyüzünün nazenin lâmbaları, maalim için (yani yol ve yön gösterip alâmet ve nişan olmak ve sair hikmetler için) cilve-endaz olmaları; ve âsumanın yıldızlarında, âlemleri süslendirmek için şa'saa-nisar olmaları; elbette ehl-i şuur ve akla bu âlemin tedbirini gören nihayetsiz bir saltanatı ilan edip gösteriyorlar. Öyle ise, böyle bir Hallâk-ı Kadir ve Alîm, herşeyi ilmiyle bilir

ve irade-i şamilesi ile herşeyi bilerek irade ediyor. **يَا قِشَاءَ اللَّهِ كَلِمٌ تَضَاهَا عَظَمٌ تَبِيحًا لَعَلَّ تَبْلُغَ قَدْرًا** Yani,

herşey ancak onun iradesiyle vücud bulur, onun irade-i ezeliyesi olmazsa hiç bir şey vücuda gelemez. Ve hiç bir emir, husûl bulmaz. Ve hem zat-ı ecell ve a'lası, her şeye muhit olan kudret-i mutlaka-i zatiyesi ile kadîrdir.

Evet nasilki bu gündüz içinde şu güneşin vücudu bulunup da hararetsiz, ziyasız olması mümkün ve mutasavver değildir. Öyle de; semavat ve arzın bir İlâh ve Hâlıkı olsun da, fakat o ilâh ve hâlıkın muhit bir ilmi ve nihayetsiz bir kudreti olmasın. Demek bizzarure arz ve semavatın ilah ve hâlıkı, zatına lâzım-ı zatî olan bir ilm-i muhit ile herşeye ilim ve ittılâı vardır. Ve o ilm-i muhit, bütün eşyaya taalluk etmesi zarurîdir. Hem huzur ve şuhud (1) ve nüfûz ve ihata-i nuraniye sırlarıyla, hiç bir şeyin ondan infikâk etmesi mümkün değildir.

Evet, bütün mevcudatta müşahede edilen ölçülü intizamlar ve intizamlı ölçüler; ve âmm ve umumî hikmetler; ve tam ve mükemmel inayetler; ve intizamkârane kaderî kalıplar; ve hal-i hazırdaki cüz'iyatın semeredar ahval ve keyfiyatları; ve nevilerin iki had ortasında muayyen ecelleri; ve herşeyin kendine münasib bir tarzda mukannen olan rızıkları; ve bir kanun-u hikmet içinde her şey müfennen bir ittikan-ı san'at içinde bulunması; ve herşey gayet ihtimamkârane dekaik-i san'at ile bezenip süslenmesi; ve herşey ve bütün mevcudat gayet derecede kemal-i imtiyaz ile teşahhusları; ve bir tartı ve ölçü ile ayak atmaları; ve bir intizam içinde

(1) Yirminci Mektub'un İkinci Makamı'nın ilm-i İlahî mebhasinde bu sırların izahı mevcuttur.

–Müellif–

(Sh:150)

herşeyle münasebettarane vaziyet almaları; ve bir ittikan-ı san'at içinde rengârenk nakışlar izhar etmeleri; ve bütün bunlarla beraber herşey nihayet derecede bir sühulet-i mutlaka içinde vücud-pezir olması, elbette ve elbette bir Allâm-ül Guyûb'un herşeyi daire-i ihatasına alan ilm-i muhitine şahidler ve delillerdir.

Hem **فَلَمَّا تَخَلَّقْتُمُ النُّجُومَ فَخَلَقْتُمْ قَائِلَاتٍ فِشَاءِ قَالِ الْخَبِيثِ** âyet-i kerimesi de delâlet ediyor ki; bir şeyin vücud bulup var olması, elbette bir ilmi istilzam eder. Ve eşyadaki nur-u vücud dahi, o eşyada bir nur-u ilmi istilzam eder.

Evet insanların san'atlarının güzelliğinin dercesi nisbetinde, o san'at sahibi insanın şuur ve ilmine delâlet ettiğinin; insanın hilkatındaki Hâlık-ı İnsan'ın ilmine delâlet etmesine nisbeti ise, karanlık bir gecede bir yıldız böceğinin ışıkçığının, gündüz ortasında şeffaf şeylerin yüzünde parlayan güneşin şa'şaalı ziyasına nisbeti gibidir.

Hem nasılkı o Hallâk-ı Alîm, herşey daire-i ilmindedir ve ihatası var. (Ve kat'î isbat edildi.) Öyle de, o Hallâk-ı Alîm herşeye müridir. (Yani, irade ve ihtiyar-ı ezeliyle herşeye bilerek, görerek, isteğiyle vücud veriyor.) O'nun irade ve meşietinden hariç hiç bir şeyin vücudu tahakkuk etmesine imkân yoktur.

Hem nasılkı, O'nun kudret-i İlahiyesi kendini âsâr ve mevcudat ile gösterdiği; ve O'nun ilm-i ezeli de kendini mevcudattaki temyiz ve tefrik fiiliyle irade ettiği gibi; öyle de onun irade-i mutlakası dahi eşyaya ve mevcudata, herbirisine hâs ve lâıyk ve münasib bir mahiyet ve model ve sima ve şahsiyet tahsis etmesiyle kendini açıkça izhar edip bildiriyor. Yani, eşyanın vücudu bir irade-i ezeliyenin meşietine mazhariyetinden sonra varlıkları tahakkuk eder, meydana çıkar. Öyle ise onun irade ve ihtiyarının şahidleri, eşyanın keyfiyât ve ahval ve şununatı kadardır denilebilir.

Evet mevcudatın gayr-ı mahdud imkânat arasında ve pek çok akîm yollar içinde ve nihayetsiz müşevveş ihtimaller mabeyninde ve birbirine zıd ve muhalif ve sel gibi akan unsurların elleri ortasında mütereddid iken, birden şu en dakik ve rakik nizam ile, mahsus sıfatlarla intizamkârane dizilerek vücuda gelmeleri; ve şu gözümüz önündeki gayet

(Sh:151)

hassas ve ceras bir terazi ile tartılmışçasına ölçülü hey'etleri; ve hayatdar, muhtelif mevcudat-ı muntazamanın basit ve camid şeylerden yapılışları -meselâ insanın bütün cihazatıyla bir nutfeden ve kuşun bütün cevahiriyle bir yumurtadan ve ağacın bütün a'zasıyla bir çekirdekten halkedilmesi- gibi keyfiyetler, elbette delâlet eder ki; herşeyin tahassus ve taayyünü ancak onun irade, ihtiyar ve meşiet-i sübhaniyesi iledir.

İşte nasılkı bir cinsten olan eşyanın ve bir neviden olan ferdlerin aza-yı esasiyede birbirine tevafuk etmeleriyle; bizzarure onların sani'lerinin vâhid-i ehad olduğuna delâlet eder. Öyle de; hadsiz muntazam alâmet-i fârikayı müştemil olan teşahhusat-ı mevcudatın gayet hikmetdarane temayüzleri dahi delâlet eder ki; o Vâhid ve Ehad olan Sani', bir Fâil-i Muhtar

ve Mürid'dir. **يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ** Yani eşyayı istediği şekilde yapar, çevirir ve dilediği tarzda rububiyet ve uluhiyetinin ahkâmını icra eder. (C.C.)

Hem nasılkı o Hallâk-ı Alîm ve Mürid, ilm-i ezeliyle herşeyin bütün ahval ve keyfiyatını bilir ve irade-i şâmilesiyle bütün eşyayı halkeder. Hem o Zat-ı Alîm ve Mürid'in; herşeyi ve heryeri kaplayan ve ihata eden bir ilm-i muhiti ve şamil bir iradesi ve bir ihtiyar-ı tammı vardır. Kezalik onun zat-ı akdesinden neş'et eden ve zatının lâzımı olan zarufî-yi zatî ile bir kudret-i mutlaka-i kâmile dahi olacaktır. Öyle ise, böyle kâmil bir kudretin zıddı olan aczin tedahülü muhaldir. Yoksa bil'ittifak muhal ender muhal olan cem'-i zıddeyn lâzım gelecektir.

bütün bu âlemlerin küllisi onun nizam ve mizanının, tanzim ve tevzininin, adl ve hikmetinin ve ilim ve kudretinin kabza-i tasarrufundadırlar. Ve hey'et-i mecmua-yı âlem, hepsi birden onun sırr-ı vâhidiyetinin mazharı olduğu şuhudî bir hads ve belki müşahede ile sabittir. Çünkü kâinat içinde nizam ve mizan, tanzim ve tevzin dairelerinden hariç hiç bir şey yoktur. Evet bu nizam ve şu mizan, “İmam-ı Mübin” ve “Kitab-ı Mübin” hakikatlarından iki babdırlar. Ve bir Alim-i Hakîm’in ilim ve emrine ve bir Aziz-i Rahim’in kudret ve iradetine iki ünvardırlar. İşte o nizam, bu mizanla beraber, o Kitab-ı Mübin bu İmam-ı Mübin içinde olarak; başında iz’anı ve yüzünde iki gözü bulunan için; kevn ü zaman içindeki eşyadan hiç bir şeyin ⁽¹⁾ bir Rahman’ın kabza-i tasarrufundan ve bir Hannan’ın daire-i tanziminden ve bir Mennan’ın inayet ve tezyinininden ve bir Deyyan’ın ölçü ve programından hariç olmadığını ve taşrasına çıkamadığını isbat eden iki bürhan-ı neyyirdirler.

Elhasıl: Hallakiyette, yani mevcudatı yaratmakta ism-i Evvel ve Âhir’in tecellileri, mebde’ ve münteha ve asıl ve nesle ve mazî ve müstakbele ve emir ve ilme nazırdırlar. Bu iki ismin bu mezkûr tecellileri de İmam-ı Mübin’e işaret ederler. Amma İsm-i Zâhir ve Bâtın’ın Hallakiyet zımında eşyadaki tecellileri ise, Kitab-ı Mübin’e işaret ederler.

(1) Bu mertebe-i sâdise, sair mertebeler gibi yazılsa idi, pek çok uzun olacaktı. Çünkü İmam-ı Mübin ve Kitab-ı Mübin, kısa ifade ile beyan edilemez. Otuzuncu Söz’de bir nebze zikredildiğinden burada kitabeten kısa kesip, derste izahat verdik. –Müellif–

(Sh:154)

İşte, kâinatın heyet-i mecmuası büyük bir ağaca benzediği gibi, onun içindeki her bir âlem dahi birer ağaç gibidir. Öyle ise biz dahi cüz’î bir şecereyi, kâinatın ve içindeki enva’ ve âlemlerinin hilkatlarına misal getireceğiz. İşte şu cüz’î şecerenin aslı esas ve bir mebdei vardır ki, o da üzerinde tenebbüt edip neşv ü nema bulduğu onun çekirdeğidir. Hem o ağacın ölümünden sonra vazifesini devam ettiren bir nesli de vardır ki, o da yine meyvesinin içindeki çekirdek ve nüvesidir.

Demek, bu ağacın mebde’ ve müntehaları İsm-i Evvel ve Âhir’in tecellilerine mazhardır. Âdeta onun mebde’ ve çekirdek-i aslı olan tohumu, hikmet ve intizamı ile, ağacının bütün desatir-i teşekkülünün mecmuundan terki edilmüş bir fihriste ve bir tarihçenemesi gibidir. Ve bu ağacın dallarının nihayetlerindeki meyvelerinin içlerinde bulunan tohum ve çekirdekleri ise, İsm-i Âhir’in tecellisine mazhardırlar. Demek oluyorki; kemal-i hikmet ile meyvelerin cevfinda bulunan tohumlar, güya küçücük birer sandukçadırlar ki, ondan inşa edilen ağacının şeması ve tarifnamesi o sandukçalarda tevdi’ edilmiştir. Hem güya kalem-i kader ile gelecek ağaçların desatir-i teşekkülleri ve programları, o çekirdek ve tohumların içinde yazılmıştır.

Ve bu ağacın zâhiri ise, tecelli-i İsm-i Zâhir’e mazhardır ki, onun zâhiri o kadar intizam ve tezyin ve hikmet içindedir ki, âdeta onun dış yüzü kemal-i hikmet ve inayetle o ağacın boy ve kametinin miktarına göre biçilmiş, işlenmiş süslü ve muntazam bir hulledir, bir kaftandır.

Ve o ağacın bâtını ise, İsm-i Bâtın’ın tecellisine mazhardır ki, akılları hayrette bırakan ondaki intizam ve tedbir ile; ve onun muhtelif azalarına kemal-i intizamla mevadd-ı hayatiyeleri tevzi’ edilmesinden, adeta o ağacın içi ve bâtını gayet derecede ölçü ve intizam içinde çalışan hârîka bir makinadır.

İşte nasıllı o ağacın evveli acib bir tarifname ve âhiri hârîka bir fihriste olmakla, İmam-ı Mübin’e işaret ediyor. Öyle de onun zâhiri, gayet acib san’atlı bir hulle, bir elbise ve onun bâtını nihayet intizam içinde çalışan bir makine gibi olmakla da, Kitab-ı Mübin’e işaret ederler.

Evet insanlardaki kuvve-i hâfızalar nasıl ki, levh-i mahfuza işaret eder ve ona delildir. Öyle de, bütün ağaçlardaki çekirdek-i asliyeleri ve her bir ağaçtaki meyveleri dahi İmam-ı Mübin'e işaret ettikleri gibi; zâhir ve bâtın vaziyetleri de Kitab-ı Mübin'e remzederler.

(Sh:155)

İşte bu cüz'î ağaca, arz şeceresini mazi ve müstakbeli ile ve kâinat şeceresini evail ve âtileriyle.. ve insan şeceresini ecdad ve ensaliyle kıyas et! Ve hakeza, şecere-i kâinat Hâlıkının celal ve azameti gayet celil ve zâhir olduğu gibi, ondan başka hiçbir vechile uluhiyetine şerik olacak bir ilah yoktur, âmennâ.

Ey kebir Allah! Sen öyle bir büyüksün ki, bütün ukûl toplanıp bir tek akıl olsalar dahi, senin vasf-ı azametini hakkıyla anlayıp tavsif edemedikleri gibi, bütün fikirler de cem' olsalar, senin küh-ü ceberûtuna erişemezler.

Yedinci Mertebe

جَلَّ جَلَالُهُ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ قَشِيٍّ قُدْرَةً وَ عِلْمًا ...

Evet o öyle bir Hallâk-ı Fettah (1), Fa'al-i Allâm, Vehhab-ı Feyyaz olan bir Şems-i Ezel'dir ki, şu kâinat bütün envaiyle, mevcudatıyla onun zılal-i envarı ve âsâr-ı ef'ali ve esma-i hüsnasının enva-i tecelliyatının çeşitli elvan-ı nukuşu ve onun kalem-i kaza ve kaderinin hat ve çizgileri ve onun kemal ü celal ü cema ve sıfâtının tecelliyatının ayineleri olduğu, Şahid-i Ezelî olan Zat-ı Zülcelal'in bütün gönderdiği kitablarının ve suhuflarının; ve hem tekvinî ve Kur'anî bütün âyetlerinin icma'larıyla sabittir. Hem bütün âlemle birlikte küre-i arz icma' halinde olarak zatında ihtiyaç ve iftkaratlarıyla beraber, onun yüzünde ve üstünde bir servet-i mutlaka ve bir gına-i mutlak tezahürünün şهادetiyle kat'îdir. Hem bütün ehl-i şuhud olan rûşen-zamir ve nuranî ruhlar ve münevver kalbler ve ziyalı akıllar sahibi olan bütün enbiya, evliya ve asfiyanın icma' halinde bütün tahkikat ve keşfiyatları ve füyûzat ve münacâtları neticesinde o hakikata ittifakla şهادet etmeleridir.

İşte başta bütün bu ehl-i şuhud ve ashab-ı zevk olarak, küre-i arz ve ulvî ve süflî bütün ecream, küll halinde Cenab-ı Vâcib-ül Vücut ile

(1) Bu esma-i mübareke dürbünleriyle mevcudattaki cilveleri altında ef'al-i İlahiyeye ve âsârına bakmakla Müsemma-yı Zülcelal'e intikal edilir. –Müellif–

(Sh:156)

birlikte icmakârâne ittifak etmişlerdir ki; şu mevcudat, Zat-ı Vâcib-ül Vücut'un kudretinin eserleri ve kaderinin mektupları ve esmasının aynaları ve envarının temessülleridirler.

جَلَّ جَلَالُهُ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ قَشِيٍّ قُدْرَةً وَ عِلْمًا ...

(Sh:157)

Hâtime

(Birkaç mesail-i meşhude-i müteferrika hakkındadır)

BİRİNCİ MES'ELE: Bil ki, ben hayatta sağ kaldıkça Mevlâna Celaleddin-i Rûmî (K.S.) Hazretlerinin dediği gibi derim:

قَمَنْ بَدَّهَ قُرْآنَمُ أَكْرُ جَانِ دَارِمَ قَمَنْ * مَنْ حَاكَ رَهَ مُحَمَّدٍ مُخْتَارِمَ

(Ben, hayatta kaldıkça, Kur'anın bendesiyim. Ben Muhammed-i Muhtar'ın (A.S.M.) yolunun toprağıym.)

Evet, çünkü ben Kur'an-ı Hakîm'i bütün feyz ve nurların menbaı görüyorum. Ve benim eserlerimde hakaikın güzelliklerinden her ne ki varsa, ancak Kur'an'ın feyzinden muktebestirler. İşte bunun içindir ki, bütün eserlerimin i'caz-ı Kur'anın mezayâsından bir nebze zikretmesinden hâlî kalmasına kalbim razı olmuyor. "Lemaat" nâm kitabımda i'caz-ı Kur'anın kırktan ziyade envainı zikretmişimdir. Burada teberrüken yalnız bir mes'elesini zikredeceğim. O da budur:

İşte bir kelâm için "kim söylemiş, kime söylemiş, ne için söylemiş ve hangi makamda söylemiş?" olan tabakalara bak!

Evet, bir kelâmın ulüvv-ü mertebesinin menbaları ve onun kuvveti ve hüsn ü cemali dörttür: 1- Mütakellim.. 2- Muhatab.. 3- Maksad.. 4- Makamdır. Yoksa ediblerin 'yalnız makamdır' deyip sapıttıkları gibi değildir. Hem bir kelâmın lafzı, o kelâmın cesedi değil, belki libasıdır. Ve onun içindeki manası ise, onun ruhu değil, belki bedenidir. Fakat o kelâmın ve sözün hayatı ise, ancak mütakellimin niyetinden ve hissiyatından can alır. Ve onun niyet ve hissine göre hayatlanır. Amma kelâmın ruhu ise, ancak mütakellim tarafından içine nefh edilen manadır.

İşte eğer kelâm, emir veya nehiy ise; elbette mütakellimin derece ve makamına göre irade ve kudreti tazammun edecektir. Ve mütakellimin

(Sh:158)

derecesinin ulviyeti nisbetinde o kelâmın ulviyet ve kuvveti de tezauf eder.

Evet temenninin ebatılından neş'et eden fuzuliyane ve gayr-ı mesmu' bir emir nerede? Ve kudret ve iradeyi tazammun eden hakikî ve nâfiz bir emir nerede?

İşte bak! **يَا أَرْضُ اْبْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلَعِي** emri nerede?

Ve beşerin cemadata karşı mecnunların hezeyenvarî

أَسْكُنِي يَا أَرْضُ وَأَنْشِقِي يَا سَمَاءُ وَقَوْمِي أَيُّهَا الْقِيَامَةُ olan boş hitabı nerede?

Ve keza haşmetli bir kumandanın mutî' olan büyük ordusuna "Arş" deyip, 'Allah'ın düşmanlarına hücum' diyerek ve o orduyu hücumu geçirip, o düşmanı mağlub ettiren bir emri nerede? Sonra aynı bu "Arş" emri, hakîr ve bir tek neferi dahi tahrik edemiyen bir neferden sudûr etmesi nerede?!

Hem hakikî bir malikin ve hükmü nafiz, emri müessir bir âmirin ve iş başında işleyen mahir bir san'atkârın ve bilfiil ihsan ve in'am eden bir mün'immin yaptığı işlerinin tasvirini yapmak üzere: «Bu işleri böyle böyle yaptım ve bunları onun için, şunları da bunun için yapıyorum» demesi gibi, 'Sizin dünya hanenize arzı, yani toprağı serip gökleri o hanenizde dam yaptım' demesi nerede?..Ve sonra bir serserinin ve bahsettiği şeylerle hiç teması olmayan bir gevezenin fuzuliyane olan bir tasviri nerede?

Hem gökteki hakikî yıldızların aynıları nerede? Ve o yıldızların cam parçaları içinde görünen ve varlıklarıyla yoklukları müsavi olan geçici, seyyal, küçücük timsalleri nerede?

Evet, Şems ve Kamer'in Hâlık-ı Zülcelalinin kelâmının melaike misal kelimeleri nerede? Sonra beşerin tezvirkârane ve hayalî tarzda zenbur (Eşek arısı) gibi vızıltıları nerede?

(Sh:159)

Hem her bir lafzı, hitab-ı ezeliyi tazammun etmekle beraber ilim, kudret ve iradeyi de içine alarak, Arş-ı Rahman'dan nur saçarak gelen ve hidayetini sadepleri olan ve imanın hakaiki ve metin esasları bulunan elfaz-ı Kur'aniye nerede? Sonra insanın hevaî ve hevesî, manasız ve boş elfazı nerede?

Hem dahi, dal-budak salan ve yaprak ve çiçek ve semere vermiş olan haşmetli bir ağacın aslı ve kendisi nerede?. Sonra birisi o ağacın semerelerinin hakikî suretlerini bozacak ve ukde-i hayatiyelerini de izale edecek bir surette bazı meyvelerini alıp diğer bir madde ile karıştırmak suretiyle yaptığı bir macun ile ağacın taklidi nerede?

Evet Kur'an, öylesi manevî bir ağacı inbat etmiş ve o ağacın her bir çekirdeği, her bir tohumu öyle ilmî düsturlara ve semeredar manevî ağaçlara inkılab etmiştir ki; şu İslâm âlemi, bütün maneviyatıyla ve a'maliyle ondan tereküb ve teşekkül etmiştir. Evet, âlem-i İslâm, bütün fikir silsilelerini Kur'an'dan alarak, bütün erbabı fikirler Kur'anın meanisinde şimdye kadar o kadar tasarruflar yapmışlardırki, âdeta bugün Kur'anın hakaik-ı ulviyesi ulûm-u mütearife ve müselleme hükmüne geçmiştir.

İşte hal böyle iken, birisi kalkıpta, o hakikatlardan alıp suretini bozmak tarzıyla, onlarda bazı tasarruflar yapsa, ve içlerinden ukde-i hayatiyeyi izale eylese.. ve sonra da bu adam, kendi bozuk zevkini âyetlere bir ölçü alsas; ve zu'munca -tehevvüsüne göre- güya onları süslüyorum dese, acaba çocukça olan bir heves ile, yontulan taşlarla arazî bir şekilde oyuncak duvarlar yapıp eğlendikleri şey ile; gayet muntazam ve mahirane dizilmiş ve üstadane yerleştirilmiş olan cevahir ve incilerin vaziyet-i muntazamaları arasında nasıl müvazene mümkün olacaktır? Heyhat!

Evet ben kat'iyen gördüm ki; Kur'anın cemel-i i'cazını görmeklik, kalbin selâmet ve sıhhat derecesine tabidir ve ona göre görünür. Binaenaleyh mariz kalbli kimse, Kur'anın cemelini göremez. Ancak onun marazının ona teşvih edip çirkinleştirdiği bir sureti görebilir.

Demek Kur'anın üslûbu ile kalb, ikisi karşılıklı iki ayna tarzında birbirleri içinde in'ikas ediyorlar.

(Sh:160)

NÜKTE

 Bil ey kardeş! Herşeyin üstünde müşahede edilmekte olan bir şuur, ilim ve basarın eserleri içinde bir ıtlak var. İtlak ise, o şuur ve ilim ve basarın adem-i tenahiliğine işaret eder. Öyle ise, mütenahî ile mukayyed olan bir şuur ve ilim ve basarın o eserlere sahip çıkması mümkün ve müyesser olmaz.

Evet, ıtlakın ve nihayetsizliğin hüküm ve kudretlerinin bir zerresi dahi, mahdud ve mukayyedlerin kudretinden hadsiz derece büyüktür ve yüksektir.

Eğer bu hakikatın fehme yakınlaşmasını istiyorsan; çok kayıdlarla mukayyed olan âlem-i şehadetten doğru, ıtlaka en yakın olan âlem-i misale bak! Göreceksin ki; âlem-i şehadetten âlem-i misale bir nevi pencere olan cam gibi şeffaf bir cirmin, bir zerresinin kendi içine aldığı mümkünün misalî suretleri, bütün yeryüzü dahi onların aynıyla içine alamaz.

NÜKTE

İman, herşeyin arasında bir uhuvvet, bir kardeşlik te'sis ettiği için, mü'minin ruhunda hırs, adavet, kin ve vahşet şiddetlenmez. Çünkü mü'min, nur-u imanın dikkatiyle en şedid düşmanı dahi bir nevi kardeşliği var olduğunu görüyor.

Fakat küfür, bütün eşya arasında öyle bir ayrılık, bir ecnebilik bırakır ki, adeta hiçbir nokta-i ittisal kalmaz. Onun için, kâfirde hırs, adavet, nefsini iltizam etmek ve ona itimad etmek gibi hisler şiddetlidir. Ve bu sırdandır ki; kâfirler dünya hayatında galip oluyorlar. Hem kâfir,

dünyada hasenelerinin mükâfatını filcümle gördüğü; mü'min ise, seyyiatının cezasını ekseriya burada çektiği için; dünya mü'minin zindanı, kâfirin cenneti olmuştur.

Hem bil ki: İman iksiri bir kalbe girdiği zaman, o insan, Cennet ve ebediyete lâıyk olacak bir kıymet alıyor ve bir cevher oluyor. Ve zulmet-i küfür ile insan, boş ve fanî bir kabuk hükmünde kalır. Evet, çünkü iman,

(Sh:161)

o fani kışır altında sağlam, latif ve rasin bir lübbü görür, gösterir. Hem küfür ile insan, zevale maruz, muvakkat parlayan bir kabarcık hükmünde tevehhüm edildiği halde; fakat nur-u iman, onu ziyadar bir elmas olarak gösterir. Ve keza küfür, o fani ve boş kabuğu asıl ve lüb olarak gösterdiği ve yalnız onda saplanıp kaldığı için, insanın derecesi elmas iken, bir cam parçasına, belki bir buz parçasına, belki zail bir kabarcık vaziyetine iner, sukut eder. Evet ben bu geçen hakikatı aynen böyle müşahede ettim.

NOKTA

Ben kat'iyen gördüm ki: İnsanda felsefî ilimlerin ziyadeleşmesi, nisbetinde maraz-ı kalbînin ziyadeleşmesi ve maraz-ı kalbînin de ziyadeleşmesi, ulûm-u akliyenin ziyadeleşmesi nisbetindedir. Demek manevî hastalıklar, ulûm-u akliyeye götürdüğü gibi, ulûm-u akliye dahi emraz-ı kalbîyi tevlid eder.

Hem ben dünyanın iki yüzünü keşf edip gördüm.

Birinci Yüz: Zâhirîsi filcümle muvakkat bir ünsiyet gösteriyorsa da, onun bâtını hadsiz vahşet ile doludur.

İkinci Yüz: Zâhirîsi ekseriya ürkütücü bir vaziyet gösterir. Fakat bâtını ise, nihayet derece ünsiyetlidir. İşte Kur'an, insanların nazarlarını âhirete bakan ikinci yüze tevcih ediyor. Amma ademle bitişik olan evvelki yüz ise, âhiretin zıddıdır. Ve aksine ve tersine olarak evvelki yüzün güzelliği ikinci yüzce çirkindir; ve çirkinliği bunda güzelliğidir.

Ve keza yine gördüm ki; mümkündeki enaniyete tabi varlığının yüzü ademe götürür ve ona inkılab eder. Fakat enaniyetin terki ile ondaki yokluk ve ademin yüzü ise, Vâcib-ül Vücut'a nazar eder.

İşte eğer sen var olmayı seviyorsan, enaniyet cihetinde yok ol ki, vücud bulasın.

(Sh:162)

NÜKTE

 Ey kardeş bil ki; bu risalenin mukaddemesinde zikrettiğim dört kelimelerden birisi olan (niyet) ki, benim kırk senelik ömrümün bir mahsulüdür.

Evet niyet, öyle acib bir iksirdir ki; kendindeki hâsiyetlerle toprak gibi ehemmiyetsiz âdetleri ve kum gibi kıymetsiz hareketleri ibadet cevherine kalbettirir. Hem öyle bir ruh-u nâfizdir ki; meyyit olan hâlât, onunla dirilip canlı, hayatdar ibadetlere çevrilirler. Hem niyette seyyiati hasenata çevirip tebdil eden bir hâsiyet dahi mevcuddur.

Demek niyet, bir ruhtur. Onun da ruhu ihlastır. Öyle ise kurtuluş ve halâs, yalnız ihlas iledir. Evet niyetteki şu hasiyet sebebiyle kısa bir zaman zarfında uhrevî, pek çok amel kazanılması mümkün oluyor. Öyle ise o hâsiyetin himmetiyle şu az ömürde kazanılan amel ile, Cennet'in satın alınması mümkündür. Hem niyet ile insan, bütün hayatında daima şakir olabilir.

Evet dünyadaki lezaiz ve ni'metler, iki vecihle koparılıp alınır. Birinci vechi budur ki; insan, niyet sebebiyle "Şu ni'metleri bana Rahim ve Muhsin bir el uzatmıştır" der, nazarı

ni'metten in'ama intikal eder. Şu halde o insan, nefs-i nimetten daha çok, bu niyetle mütelezziz olabilir.

İkinci vecih ise: Lezzeti, nefsinin tehevüsüyle taharri eder. İn'amı hatırına getirmez. Onun nazarı, bu yolda yalnız nimet ve lezzetlerin zatları üzerine münhasır kaldığından, lezzeti ganimet telakki ederek minnetsiz koparır, belki gasbeder.

İşte birinci vecihte lezzet, zeval ile öldüğü halde, ruhu baki kalır, yani bu ni'metleri bana in'am edenin rahmeti, beni düşünüyor, beni unutmuyor der. İşte böyle bir tahattur ise, kalb ve hatırda Mün'im ile bir rabıta ve bir münasebettir.

Amma ikinci vecihte ise; muvakkat olan lezaiz, sadece zeval ile ölmüş olmuyor; tâ ki ruhu baki kalsın. Belki büsbütün sönüyor; ancak duhanı kalıyor. Musibetin ise duhanı söner, kurur, fakat nuru baki kalır. Lezzetin duhanı ise, onun zeval ve günahlarıdır.

(Sh:163)

Eğer insan, iman nuruyla dünyadaki meşru' lezzetlere ve âhiretteki baki ni'metlere bakabilirse, sadece bir hareket-i devriye ve emsallerin birbirini takib eden bir vaziyet görecektir. Öyle ise, bu vaziyette nimet ve lezzetlerin mahiyetleri sönmez, ancak cüz'î teşahhuslardan bir firak ve bir iftirak hasıl oluyor. Bunun içindir ki, burada ikinci vechin hilafına olarak, lezaiz-i imaniye zeval ve firakın elemleriyle âlûde olmuyor. Evet herbir lezzetin bir zevali vardır ve o zeval bir elemdir. Belki zevalin tasavvuru dahi bir elemdir. Çünkü ikinci vecihteki vaziyet, bir hareket-i devriye tarzında değil, belki müstakim ve yeknesak bir tarzda giden bir harekettir. O halde bunda olan lezzetler, ebedî bir ölüme mahkûmdur.

NOKTA (Dikkat!)

Ey kardeş bil ki: Esbaba (fazlaca) bağlanmak, zillet ve ihanet getirmeye sebebdir.

Görmez misin ki; kelb, on tane sıfat-ı hasene ile şöhret bulduğu ve hattâ onun sadakat ve vefadarlığı dillerde destan olup darb-ı mesellere medar olduğu halde, onun bu güzel hasletlerinden dolayı insanlar arasında mübarek olması lâzım gelirken, mübarekiyet şöyle dursun; biçarenin başına insanlar tarafından "pistir, necistir" diye ihanet darbeleri iniyor. Halbuki tavuk, inek, hattâ kedi gibi hayvanlarda, beşerin ihsanına mukabil bir şükran ve sadakat hissi olmadığı halde, insanlar arasında mübarekiyet ile müşerref oluyorlar.

İşte bunun sebebi ise; kelbin kalbi kırılmamak ve gıybet sayılmamak şartıyla derim ki: Kelb, hırs hastalığı sebebiyle o derece sebab-i zâhiriye ehemmiyet veriyor ki; bir cihette onu Mün'im-i Hakikî'den gaflete sokmak derecesine kadar götürüyor. Ve bu gafletten dolayı vasıtayı müessir tevehhüm ediyor. İşte o da gafletinin cezasını tencis tokadıyla tadıyor ki, temizlensin. Hem gafletinden dolayı keffaret olmak üzere ihanet darbesini yiyor ki, intibaha gelsin.

Fakat sair mübarek hayvanlar ise, vasıtaları tanımadıkları gibi, onlara bir kıymet, bir değer de vermiyorlar. Hattâ belki edna bir değer dahi vermiyorlar.

(Sh:164)

Meselâ kedi, sana karşı tazarru' ve niyaz eder, tâ ihsanı alıncaya kadar... İhsanı aldıktan sonra, sanki ne o seni tanır, ve ne de sen onu tanıyorsun. Hem kedi, kendi kalbinde senin ihsanına karşı herhangi bir şükran hissini duymaz. Belki ancak Mün'im-i Hakikî'ye şükreder ki, "Ya Rahim, ya Rahim, ya Rahim" diye zikreder. Çünkü onun fitratı, yalnız Sani'i tanır; ve şuurî veya gayr-ı şuurî ona ibadet eder.

NÜKTE

Ben kat'iyen müşahede ettim ki; eğer herşey Cenab-ı Hakk'a isnad edilmezse, o zaman bir anda birbirine zıd ve birbirinin misli gayr-ı mütenahî ilahların isbatı lâzım gelmekle; o

biçare ceylanın yavrusunu parçalamaktan menetmeyerek, gidip o yavrucukları parçalasa, ve meselâ sonra gidip bir avcının kurşununa musab olsa, hakkı değil midir? Evet çünkü onun helal rızkı, hayvanatın ölmüş cenazeleridir, diri hayvanlar değil. İşte bundan dolayı bazı ahmaklar var ki; hayvanatı kendi kendine mâlik

(Sh:168)

tevehhüm etmişler. Halbuki mezkûr tahkikatta geçtiği üzere, bu tevehhüm bâtil olduğu isbat edildi. Evet Mâlik-ül Mülk olan Zat-ı Zülcelâli Ve-l İkrâm, kendi mülkünde istediği gibi tasarruf eden bir Fâil-i Muhtar olup, kendi irade ve meşietine göre iş yapar.

خ قيسلخن قغشا قغفخن قغشم قيسلخورخ Yani, onun ef'al-i rububiyetinden sual olunmaz. Fakat mahlukatın hepsi ef'alinden suale çekiliyor ve çekilecektir.

(Sh:169)

KATRE'NİN ZEYLİ

(Sh:170)

ZEYL-ÜL KATRE

قبتسلم قالله قاللرحمن قاللرخيم

طالخدم قائله قوبتقالعالمشيوخ قوالصلاة قوالسلام ق

خطى قحلبغا قمشما قوقطلى قاله قوقصحبته قوقجغيش

REMZ

عظم Ey kardeş bil ki! Vaktin evvelinde namaza durup, hayalen Kâ'be'ye nazar etmek, namaz için mendubdur ki; musallî olan zat, Beytullah'ın etrafında merkezde ittihad etmiş safları mütedahil daireler gibi görsün. Yani Beyt'e en yakın olan saf, onu ihata ettiği gibi, en uzak safıda da âlem-i İslâmî ihata ettiğini görsün ve o da, o safların teşkil ettiği hatlara girmeye ve o manevî iple bağlanmaya iştihak göstere. Ve böyle bir musallî o cemaat-i uzma içine girmekle, o manevî iple bağlandıktan sonra; o cemaat-i uzmanın icma' ve tevatürleri, o adam için; namazın tazammun ettiği bütün hüküm ve davalara birer hüccet ve birer kat'î bürhan hükmüne geçerler.

Evet meselâ musallî namazda طالخدم dediği vakit, sanki küre-i arz mescidinde cemaat olmuş olan bütün mü'minlerin hepsi birden, "Evet doğru söyledin" diye onu tasdik ediyorlar. İşte bu vaziyette evhamın tekzibleri, şeyatînin vesveseleri eriyip dağılırlar.

(Sh:171)

Hem dahi bütün havass ve letaifin herbirisi bu kudsî manadan birer hisse, birer zevk, birer iman alarak feyzyâb olup, artık (niçin ve nasıl)ların vesveseleri o havass ve letaifi ta'vik edemezler. İşte, böylece vaktin evvelinde müttakilerden teşekkül eden bir cemaat-i uzma in'ikad ettiği ve beş vaktin namazları akval ve erkânca birbiriyle ittifak ettiği cihetle, musallînin hayalini ihtilâf-ı metali' gibi manialar karıştıramaz.

Evet, vaktin evvelinde hayalen Kâ'be'ye karşı namaz kılan zat, kendi yerinde iken Kâ'be'ye; Kâ'be'yi makamında olarak tasavvur edip nazar etmesi lâzımdır. Ve Kâ'be'yi kendi

yanına çekmeye uğraşmasın ki, saflar tezahür etsin. Hem kasdî olarak da bununla meşgul olmasın. Belki yalnız tebeî bir şuur kâfi gelir.

Evet kim bilir, belki de eşyadan hiç bir şeyi ihmal etmeden kaydeden Kalem-i Kader-i İlahî, şu mübarek muntazam safların harekâtındaki eşkâli, âlem-i misalin sahifelerinde satırlar halinde yazsın. Zaten âlem-i misalin şânı da, kendindeki misalî levhaları her zaman hıfzetaştır.

REMZ

عظمتك Ey kardeş bil ki! Ben taht-el arz zulûmatındaki ⁽¹⁾ seyahatimde kat'iyen müşahede

ettim ki; sünnet-i seniyyenin herbirisi birer yıldız ve birer lâmbadılar gördüm. Böylece bütün sünnetler ve umum şer'î hadler, hasra gelmeyen dalaletli, karanlıklı yollar içinde birer lüküs gibi parlıyorlardı. Ve o halde sünnetten inhiraf etmek demek, şeytanın oyuncağı ve evhamın merkebi ve korkunç dehşetli hallerin ma'razı ve dağ gibi ağır yüklerin hammalı olmak demektir bildim. Fakat sünnet-i seniyyeye ittiba' edenin, o ağır yüklerini ondan alıp kendi sefinesine bırakır. Hem gördüm ki, sünnet-i seniyyenin herbirisi semadan tedelli etmiş birer muhkem halat gibi olup, onlara yapışan -velev bir cüz'î ile dahi olsa- yükselerek saadete gidiyor. Hem gördüm ki, insanların zâhirî ef'alları arasında ancak bir derece dolaşabilen aklına

(1) Otuzuncu Söz'ün Birinci Maksadı'nın âhirindeki vakıa-i ruhaniyeyi kastediyor. (Mütercim)
(Sh:172)

itimad edip, sünnet-i seniyyeye muhalefet edenler, şuna benzer ki: Yerdeki vesile ve merdivenlerle göklerin esrarını öğrenmek için çıkmak isteyen Firavun'un kendi vezirine 'Bana bir kule yap, taki onunla belki semavatın esrarına giden yollara ulaşayım' âyetindeki

يا تخلفنا قلوبنا مثلى مقصوحا diyerek ahmaklaştığı gibi ahmaklaşır.

REMZ

عظمتك Ey kardeş bil ki! Nefiste öyle müdhiş ve muğlak bir düğüm vardır ki; zıddı kendi

zıddına müvellid yapar. Ve aleyhinde olanı lehinde gibi görür, gösterir.

Meselâ, güneşin ışık elleri sana ulaşır, yüzünü mesheder veya döğebilir. Fakat senin elin, ona ulaşamaz.. Ve senin keyfin, onda te'sir yapamaz. Binaenaleyh, güneş bu vaziyetiyle sana yakın iken senden uzaktır. Öyle ise, senin güneşten uzaklığın cihetiyle onun sende bir te'siri olmadığına ve onun sana yakınlığı haysiyetiyle de senin onda te'sir icra edebildiğine delil yapmak nasıl cehalet ise; öyle de nefis, heva ve enaniyet gözüyle; kendisine kendisinden yakın bulunan, fakat o ise ondan uzak olan Hâlıkına bakarak ona göre muamele düşünse, dalaletine sebebdır.

Hem nefis, mükâfatın büyüğünü gördüğü zaman, şiddet-i hırsından dolayı "âh!. keşke!. nerede!.." der. Amma mücazatın dehşetini işittiği vakit, şiddet-i havfindan dolayı gözünü ya kapar veya inkâr etmekle müteselli olur.

İşte ey nokta-i sevda olan nefis! Cenab-ı Hakkın ef'al-i rububiyeti ancak ona lâıyk bir tarzda olur. Ve ancak onun irade ve meşietine nazar eder. Yoksa o ef'al, ne sanin keyfine göredir; ve ne de senin dar havsalana bakar. Hem kâinatın hendese ve bilançosu senin heva ve hevesin üzerine bina edilmediği gibi, onun halk ve icadında da seni şâhid dinlememiştir.

(Sh:173)

İmam-ı Rabbanî (R.A.), bu hususta ne kadar doğru ve güzel söylemiş, demiş ki: **مَطَايَاهُ**

يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَعْيُنَ وَالْأَنْفُ وَالْأُذُنَ وَالْأَفْئِدَةَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَبْصَارَ Yani, padişahın atıyye ve ihsanlarını yine ancak onun matıyyeleri (taşıyıcıları) taşıyabilir.

REMZ

يَا أَيُّهَا الْعَظِيمُ Bil ey insan! Senin başını süsleyip güzelleştiren ve o başa göz zinetini takıp görmeklik veren zat, elbette seni senden daha çok görüyordur. Evet o Sani' ki, senin başını iki tane göz elmaslarıyla ve iki adet kulak sade fiyle zinetlendirip, yüzünün mağarası olan ağzına laklaka eden lisan mercanını takan; elbette ve elbette seni senden daha çok görüyor. Ve sana senden daha çok yakındır. Ve sana senden daha çok şefiktir. Ve senden çıkan en gizli âh ü enînleri senden daha çok işitir.

REMZ

يَا أَيُّهَا الْغَنِيُّ Ey birader bil ki! Duanın (hususan muztar olanların duaları) te'siri çok azîmdir. Evet duanın sebebiyle, eşyanın en kuvvetlisi ve en azametlisi, en zaif ve en küçüğüne musahhar olur. Evet deniz ortasında kırık bir tahta parçası üstünde kalan kalbi kırık bir masumun duasının hatırı için denizin gazabı sükût eder, durur. Bu ise delâlet eder ki, dualara icabet eden zatın herşeyi hükmü nâfizdir. Öyle ise o, herşeyin Rabbisidir.

REMZ

يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَعْيُنَ وَالْأَنْفُ وَالْأُذُنَ وَالْأَفْئِدَةَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَبْصَارَ Ey kardeş bil ki! Dalalet-i nefsiye marazının en mühimle-rinden birisi budur ki; cüz'den küllün şevket ve azametini talep eder. Ve padişahın haşmetini bir neferden ister. Eğer bu talep ettiklerini cüz'de veya neferde bulmazsa, red ile inkâr eder. Meselâ, güneşin tamam (Sh:174)

tecelliyatını deniz yüzünde parlıyan bir kabarcığın içinde teressüm eden bir timsalcığında talep eder. Eğer o timsalcikte güneşin tamam tecelliyatını bulmazsa, o timsalin güneşten geldiğini inkâr eder.

Ey nef-i pürseveda! Güneşin vahdeti, tecelliyatının da vahdetini istilzam etmez. Hem delâlet etmek, tazammun etmeyi iktiza etmez. Hem bir şeyi tavsif edenin, kendisi de o şeyle muttasıf olması lâzım gelmez. Evet bir zerre-yi şeffafe, güneşi tavsif eder. Fakat güneşle muttasıf olması icab etmez. Hem bal arısı, Sani'i tavsif eder, amma sani' olamaz.

REMZ

يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَعْيُنَ وَالْأَنْفُ وَالْأُذُنَ وَالْأَفْئِدَةَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَبْصَارَ Ey kardeş bil ki! Küfür yolunda gitmek, buzların içinde yürümeye benzer, belki toprağın altında, hattâ belki demirin içinde yürümek gibidirki, bütün maniaları def'eden bir dâfi'inde beraber olması lazımdır. İşte bu yola kasden ve bizzat teveccüh eden için pek müşkül ve çok asîrdir. Fakat bu müşkilâtlar, sathî ve tebeî nazarlar altında gizlenip görünmüyorlar.

Amma iman yolunda ise; suda, belki havada ve belki ziya içinde yürümek ve seyretmek gibidir. Hem bunun yanında bir cazibenin cezbisiyle yolunu kat'eder ki; bu yol, muvaffak olana gayet kolay, nihayet âsandır. Meselâ istesen ki, güneş senin altı cihetine mukabil gelsin. Eğer sen, külfetsiz olarak kendini bir dönderersen, maksud hasıl olur. Fakat eğer güneşe; gel, etrafımda dön diye teklif etsen, o zaman güneş o tek maksad-ı cüz'î için pek müdhiş mesafeleri kat'etmesi lâzım gelecektir. İşte birinci şekil, sühuletli olan tevhid misalidir. İkincisi; müşkil

olan şirkin temsilidir. Evet, ben böyle müşahede ettim ve bu remzin bürhanı Katre Risalesi'nde (sh. 113-118'de) mevcuttur.

Eğer desen ki: Küfür bu müşkülâtıyla beraber nasıl kabul ediliyor?. ve iman, şu kolaylığıyla birlikte nasıl terkediliyor?..

Elcevab: Küfür, kasden ve bizzat kabul edilmiyor... Belki su-i heva ile ayağı kayar, içine düşer, onunla bulaşır, pislenir. Daha çıkamaz. Amma iman ise, ona kasden gidilir ve bizzat kabul edilir ve kalbe yerleşir, oturur.

(Sh:175)

REMZ

 Ey kardeş bil ki! Nasıl bir tek kelime; muhatablarının binlercesinin kulaklarına girip duyulması, bir tek adamın kolaylıkla kulağına girmesi gibidir. Bir ile milyonlar arasında fark olmaz.

Aynen öyle de; kudret-i ezeliyeye nisbeten eşyanın icadı için bir ferd ile bir nev' arasında fark yoktur.

REMZ

 Ey kardeş bil ki! Kur'anın câmiyeti ve genişliği, hem muhatablarının çok mütefavit olan tabakalarının hissiyatını mürâat etmesi, hususan mutlak ekseriyet teşkil eden ve en evvel ve bizzat muhatab olan avam tabakalarının te'nis-i ezhanı için tenezzülât-ı kelâmiye yapması, Kur'anın kemaline sebep iken; acibdir ki, hasta ve mariz olan nefis, bununla dalaletine gidiyor. Çünkü meselâ Kur'an, münasib-i makam olarak avama tefhim için onlara göre olan edna dereceli tarz-ı tefhiminde; o hasta olan nefis onda en âlâ ve en ezyen bir suret-i ifadeyi arar.

Hem muhatabın hissine ve fehmine lâyük bir mizan ve ma'kes olan o üslûb-u Kur'anîyi, o bedbaht nefis tutar, o üslûbdan mütekellime bakmak için bir mizan ve mirsad yapıp, öylece Mütekellim-i Ezeli'ye (C.C.) bakarak dalaletin en uzak semtine sapar, gider.

REMZ

Nasıl olur da, dünyanın üçüncü yüzüyle, ona karşı sükûn ve sükûnet te'min edilebilir?..

Evet dünyanın üç tane yüzü vardır:

Birinci yüzü, esma-i İlahiyeye bakar.

(Sh:176)

İkinci yüzü: âhirete bakar ve onun tarlasıdır. İşte dünyanın bu iki yüzü güzeldir, hasendir.

Amma üçüncü yüzü ise: zatında müstakil olarak mana-yı ismî dünyaya teveccühtür ki, insanın hevesatına ve hayat-ı faniyesinin metalibine bakar ve onunla ferahlanmaya medardır. (İşte dünyanın bu üçüncü yüzüne mübtelalık itibariyle gördüm ki,) Ben bir ölü noktaya binmişim. Ve ölü bir lâşe de bana yüklenmiş bir vaziyetteyim. Benim hazır günüm de tabutumdur ki, dün ile yarın ortası olan babam ile oğlunun (yani benim) kabri mabeynindeyim. Demek ben iki meyyitin tazyiki ve iki kabrin sıkışık duvarı arasında sıkışan bir vaziyetteyim.

Fakat dünyaya, mezraa-i âhîret olmak cihetiyle; ve nur-u iman ile bakmak haysiyetiyle, bir manevî cennet gibi olur.

REMZ

 Ey kardeş bil ki! Senin vücudun, bir askerin elinde bulunan mirî bir silah veya bir at gibidir. O asker, nasıl padişah ve devlete ait olan o silah ve atın muhafaza ve hizmetlerini taahhüd etmekle mükellef ise, sen de onun gibi sana emanet edilen bu vücudun muhafazası ve taahhüdüyle mükellefsin.

Ey kardeş bilmiş ol ki! Beni bu sözü söylemeye sevkeden saik şudur: Gördüm ki; nefsim, kendi mehasiniyle mağruredir. Ona dedim ki: Sen hiç bir şeye malik değilsin. Öyleyse dedi, madem bu bedenden hiç bir hisse benim değildir, ben de ona ehemmiyet veripte bakmıyacağım.

Ona dedim ki: Sen bu vücuda hizmette lâakal bir sinekten geri kalmaman lâzımdır. İşte şahid, şu sineğe bak! Nasıl ayaklarıyla kanatlarını temizliyor ve elleriyle, gözünü, başını meshediyor.

Tesbih ederiz o zatı ki, sineğe şu abdest ve nezafeti ilham eder ve bana da bir üstad yapar. Ben de nefsimi onunla sustururum.

(Sh:177)

REMZ

 Ey kardeş bil ki! İnsanların ayaklarını kaydırıp yuvarlandıran esbabın bir cinsi de, bu gelen hususlardır:

1 - Bâtın ism-i şerifinin ahkâmını ism-i Zâhir'in ahkâmıyla karıştırmak ve bunun ahkâmını ondan istemek..

2 - Ve kudretin levazımâtını hikmetin levazımâtıyla karıştırmak ve bununkini onunkinde görmeyi talep eylemek..

3 - Ve daire-i esbabın mukteziyatını daire-i itikad ve tevhidle karıştırmak ve onları bunlardan istemek..

4 - Ve kudretin taallukatını; vücut cilveleriyle veyahut sair sıfâtın tecellileriyle karıştırmak; ve bunun nevaris ve hikmetlerini, herbir sıfâtın tecelliyatında mülâhaza etmektir.

Meselâ, senin vücudunun icadı bu dünyada tedricî iken, berzahî aynalarda def'î ve anidir. O ise, tâ ki, taallukatta sıfat-ı İlahiye temayüz etsinler. Hem tâ, icad ile tecelli arasında bir fark olsun.

REMZ

 Ey birader bil ki! İslâmiyet umumî ve âmm bir rahmettir. Hattâ kâfirlerin dahi dünya hayatlarındaki saadetlerine ve lezzetlerinin elîm elemlere kalbolmamasına sebep, İslâmiyettir. Çünkü İslâmiyet, pek elîm olan ye'si ve şiddetli elemi mutazammın olan cuhudu ve küfr-ü mutlakı ve inkar-ı mahzı; şek ve tereddüde kalbettirdiği için, kâfirin zihninde Kur'anın sayhasıyla hayat-ı ebediyenin varlık ihtimali doğduğundan, dehşetli gam ve kederlerden bir derece müsterih olur. Hem adem-i yakînden dolayı da, diyanetin lâzımı olan tekliflerden de kurtulup (bir derece) istirahat eder.

Demek kâfir, bu vaziyetiyle deve kuşu gibidir. Nasıl ki deve kuşuna denilse: Madem kuşsun, uçsana! O ise: "Yok, ben deveyim" der. Öyle ise, yük götür denildiğinde, bu defa (kanatlarını açarak,) ben kuşum der.

(Sh:178)

İşte şu desise-i şeytaniye ile, kâfir-i mütereddid ve müteşekkiki ve hem fâsık-ı mahrumu; kâfir-i mutlaka ve mü'min-i halise nisbeten beyne beynde bırakmış ve zâhiren bir derece mes'ud kılmıştır.

REMZ

 Ey kardeş bil ki! Nefis, kendisinden küçük ve kıymeti az olan şeyleri Hâlıkın yed-i kudretinden çıktığını bilmek ve tasavvur etmek istemiyor, tâ ki, kendi daire-i rububiyetini muhafaza edebilsin. Bunun için sadece kendisinden büyük ve azametli ve kıymetli eşyayı Hâlık veririyor. Kendisinden aşağı olan şeylere gelince de, gözünü kapayıp gaflete dalmak ister. Demekki nefis, kendini eşyanın en küçüğü olarak ve belki de hiç olarak görmedikçe, bir nevi ta'tile veya şirk-i hafiye olan meylden kurtulamaz.

REMZ

 Ey kardeş bil ki! Nefis, kendi vazife-i diniyesinde yaptığı tenbellik sebebiyle; kendisini mürakabesi altında bulunduran bir rakîbin ademini arzu eder. Ve bu arzudan kendini o rakîbden saklamak sevdasına düşer. Daha sonra bir Malik-ül Mülk'ün ademini mükerreren mülâhaza eder. Ve bu mülâhazadan kendisinin hür ve müstakil olduğuna itikad eder. Yani evvelâ temenni.. sonra arzu.. sonra mülâhaza eder. Sonra da Malikin ademini itikad ederek maazallah dinden çıkar.

Halbuki nefis, o hürriyet ve rahat ve adem-i mes'uliyet altında saklanan müdhiş ve muhrik ehvali ve hazin ve elîm yetimlikleri eğer düşünebilseydi; aslâ ve kat'â en edna bir meyli dahi ona etmezdi. Belki nefretle firar edip, teberri ederek tevbe edecekti. Veyahutta yaşayamayıp ölecekti.

(Sh:179)

REMZ

 Ey kardeş bil ki! Eşya, istinadgâhlarının derece-i kuvvetlerinin tefavütüne göre kuvvetçe tefavüt ediyorlar. Meselâ, bir padişaha istinad eden bir neferin yaptığı icraat ve işleri; büyük bir şah da yapamaz. Demek o nefer, kendisinden yetmiş mertebe daha mertebeli olan bir şahtan yedi mertebe fazla mertebeler alıyor.

İşte kudret-i ezeliye cânibinden me'mur olan bir sivrisinek, en mütemerrid olan nemrudların nemrudunu bile mağlub eder. Hem Fâlik-ul Habbi ve-n Neva'nın emr-i tekvinîsi tarafından me'zun olan bir çekirdek, kocaman bir ağacın muhtaç olduğu ne varsa, hepsini o da içinde saklıyor ve tazammun ediyor. Halbuki o çekirdeğin tazammun ettiği manevî ve kaderî cihazatı, bir köyün sahası kadar büyük olan fabrikalar dahi istiab edemezler.

REMZ

 Ey kardeş bil ki! Kur'an'dan müstefad olan KATRE Risalesi'nde izahı yapılmış olan; benim tarîkim, yolum ile; ehl-i nazar ve felsefenin yolu arasındaki farklar şöyledir ki:
Ben nerede bulunursam bulunayım, hemen kuyu kazarım, su çıkar. Onlar ise, âlemin etrafından su getirmek için küngân ve borular düzmeye teşebbüsü andıran bir yolla, âb-ı hayat-ı maneviyenin celbi için, arşın ta fevkine kadar silsile ve merdivenler koyuyorlar. Evet onlar, sebebi olduğu gibi kabul ettiklerinden; o uzun yoldaki o silsile ve merdivenleri evham şeytanlarının tahriblerinden muhafaza etmek için milyonlarla muhafazakâr bürhanlar, o yolun etrafında vaz'edilmesi onlara lâzım geliyor.

Amma Kur'anın bize öğrettiği yol için ise, bize Asâ-yı Musa gibi bir âlet verilmiş. Nerede olsam, ister kayanın üstünde olayım, asamı vurduğumda hemen âb-ı hayat fışkırır. Âlemin tâ haricine kadar gitmek

(Sh:180)

için uzun seferlere ihtiyaç olmadığı gibi, uzun yollardan dolaşıp gelen boruların tıkanıp kırılmamalarını da taahhüde almak mecburiyeti yoktur.

REMZ

Eyvah! Vâ esefâ! Nefsin (enaniyetli) varlığı demek, o nefsin gözünde körlüğün mevcudiyeti demekmiş. Belki onun vücudu, körlüğünün tâ kendisi imiş. Eğer nefsin vücudundan bir sinek kanadı kadar da baki kalsa, hakikat güneşini görmesine mani' bir hicab olmuş olur.

Evet, ben kat'iyyen müşahede ettim ki; nefsin varlığı sebebiyle, hadsiz berahin-i kat'iyye ile mersus olan büyük bir kal'anın içinden küçük bir taşında az bir za'fiyet ve gevşeklik görse, o kal'a-i azîmenin tamam vücudunu inkâr eder. İşte buradan; nefsin vücudu varken, eşyaya baktığında, eşyayı o adese ile görmekliğinden neş'et eden derece-i cehlîni kıyas et!

REMZ

يا ene! (Bil ey ene!) Kat'iyyen anladın ve bildin ki; senin elindekilerinin binlerce hisselerinden, senin hissene ait ancak meşkûk bir cüz'dür. Öyleyse, o zaif olan cüz'-i ihtiyarînin kaldıracabileceği kadar yük yükle; ve bir tel saç kadar zaif olan şuurun üstüne azîm kayaları yükleme! Hem sana ait olmayan şeylere de, malikinin izni olmadan o yükleri yükletme.

Ve binaenaleyh ey nefis! Gaflet içinde kendi nam ü hesabına konuştuğun zaman, meydan-ı cevalanın yalnız bir kıl kadar olduğunu bil, ona göre davran, haddinden tecavüz etme. Amma eğer Malik-ül Mülk (C.C.) hesabına âvaz etmek istiyorsan; o zaman görebildiğin kadarıyla Malik-ül Mülk nasıl emretmiş ve nasıl istemişse, ona göre yükleyebilirsin. Yoksa senin istediğin şekilde değil. Malikin izin ve meşietî de ancak onun şeriatından anlaşılabilir.

(Sh:181)

REMZ

Ey örf-ü nâsta, şan u şeref namıyla müsemma olan şöhreti isteyen adam! Gel bu mes'eleyi benden işit ve öğren. Zira ben, kat'iyyen gördüm ki, şöhret ayn-ı riyadır ve kalbin ölümüdür. Öyle ise aman ona talib olma ki, insanlara abd ve köle olmayasın. Eğer sana verilmişse, yani içine düşmüş isen **لنا مثلنا قوتنا نظيمة قواخميخ** söyle.

REMZ

يا Ey kardeş bil ki! Sani-i Hakîm, insanı öyle bir keyfiyette yaratmıştır ki, eğer insan kendini mütalaa edebilse; o zaman, misli ve benzeri olmayan; hem zıdları ve vâhid-i kıyasîleri de bulunmayan gayr-ı mütenahî sıfat-ı mutlaka-yı İlahiyeleri tasdik etmesi ona kolay gelir.

Meselâ: İnsan, hayali ile bazan rü'ya veya yakazada olduğu gibi, bir anda büyük bir şehri bütün levazımatıyla birlikte sanki kendi yanında hazır eder. Kendisi de güya binefsihî o şehirde sabitmiş gibi görür. Ve kudretin te'sirini, iradenin taalluku sür'atinde görüp, güya kudret ayn-ı irade imiş gibi müşahede eder. Hem iradenin taallukunu ise, emrin sür'at-i sudûrunda görür.. Güya irade, ayn-ı emir imiş gibi olur. Emrin cereyanını da, ilmin ve levazımının taalluk-u umumisinde görüp, güya irade ayn-ı ilimdir müşahede eder. Halbuki adam bakıyor ki, kendisinin sem'i ve lisanı ve iradesi ve hareketi ise; zihnidir, cüz'idir ve

taakubîdirler ki, birşeyle meşgul iken aynı vakitte birkaç şey-i âherle de meşgul olamaz bir vaziyettedir. Ve o cereyan eden işlere, keyfiyetlere ancak birer birer taalluk edebildikleri halde; fakat basar, hayal ve basiret-i kalbi ise, küllî ve âmm olarak birçok eşya ile, bir tek şey gibi müzahametsiz bir şekilde taalluk ettiğini görür. Ve bundan anlıyor ki, basar ile (yani göz ile) işitmek ve hayal ile irade etmek ve kalb basireti yoluyla akıl ile bakmak mümkündür. Ve böylece cüz'î küllîye, hâs âmma, mukayyed mutlaka inkılab edebiliyor.. Ve bu kıyasla bu adam, mevhumdan muhakkakın imkânını anladıktan sonra, onun mevhum rububiyeti bir vâhid-i kıyasî şeklini giyer.

(Sh:182)

REMZ

عَلَّم Ey kardeş bil ki! Maksud-u hakikî olan tevhide biaynelyakîn ulaştırın kapılar, yollar (ikidir.) Bunlardan birincisi: Geniştir, âfâkîdir. Bir Nebi veya bir Resule kesbsiz İlahî bir davetle açılmasından başka, gayrilere kapalı ve mesduddur. İşte bu kapıdan kesb ile, âfak meydanında ve Zâhir isminin daire-i tecellisi altında girip onda yürümek isteyen adam, eğer vusûle ulaştırın bürhan üzerinde âfâk ve kesreti iktisar etse ve matlubun tecellisini bulmak üzere nazarını bürhanlarda hasretse ve tavr-ı aklının mâfevkinde olan hallerde, nübüvvet tavrına inkıyad ve teslimi de rehber ittihaz ederse, ona bir beis yoktur. Fakat bunda terakki ettikçe, maksuddan uzaklaşacak ve şâyet (bu şartları) tecavüz etse,

صَلِّ قَضَائِكَ تَجْعَلُهَا tokadını yiyecektir.

Hele hususan, akılıyla beraber kalbini dahi o meydanlara gönderir ise; ve ecnebilerin şirk ve tatil üzerine müesses olan edebiyatının memesini emen zevk-i nefsiyesiyle beraber, şirk-i hafiyi tazammun eden nefsin enaniyetini de o yoldaki terakkisine merdiven ve basamak yaparsa, elbette dalâlet derelerine yuvarlanıp, şeytanların pençesine düşecektir.

İkinci kapı ise: Daima açıktır ki, ism-i Bâtın cânibinden ve enfüs dairesi içinde kalb tarafından başlanır. Bunun anahtarı yalnız mahviyet ve terk-i enaniyettir.

İşte ey fâsık ve mağrur edibler! Nereye gidiyorsunuz? Yol orada değil, dalâlete gidiyorsunuz. Dalâlete götürüyorsunuz.

تَغْتَشِبُوا قَلْبِي تَجَارِئْتُمْ نَفَا قَتَلُوا نَفْسَهُمْ قَدْلَكُمْ قَخِيرَ تَعْلَمُ قَعْنَدَ تَجَارِئْتُمْ

Hâlık ve Malikinize tövbe ile rücû' ediniz. Nefsinizin gururunu kırınız. Ve böyle yaparsanız, Hâlıkınızın yanında kendiniz için en hayırlı bir iş yapmış olursunuz.

(Sh:183)

Risale-i Nur'un Arabî Mesnevîsinin Dördüncü Parçası

Kur'an-ı Hakîm'in Bahr-i Ummanından Bir

HABAB

قَحْدَايِ پُرْكَرَمِ حُودِ مُلْكِ حُودَرَا مِي حَرْدَ أَرْ تُوْمَ

بَرَايِ تُو نِغَه دَارْدَ بَهَايِ بِي گِرَانِ دَادَه

(Çok keremkâr olan Allah, sende emanet olan kendi mülkünü senden satın almak istiyor. Sana nazar-ı şefkatle bakarak, o mülkün bedelinde hesapsız tarzda fiat veriyor.)

Amma ehl-i hidayetın mesail-i imaniyede olan ittıfakları ise, adeta umumun hepsi, her hepsiyle teyyüd ediyor.. Ve sanki hepsi birden herbirinin şahidleri hükmündedirler.

* * *

 Ey kardeş bil ki! Nasılki bir binanın birbirine dayanmış olan ecza ve taşları, herbirisi o binadaki umum taşların yekûn kuvvetlerine dayanır. Ve böylece herbirisinin za'fiyeti de külle dayanmakla zail olmuş

(Sh:186)

olur. Ve bu noktadan âdeta bütün taşlar yekdiğerlerinin avenesi ve mismarlarıdır.

Hem nasılki bir ağaçtaki dal, budak ve semereler, herbirisinin sıfatlarının marifetleri, bütün hepsine istinad eder. Demek herbiri, hepsi için birer tarifçi oluyorki, güya herbirisi yekdiğeri için bakar birer pencere ve marifeti için birer miyardırlar.

Aynen öyle de; iman ve İslâmın lemaat ve mesailinin tafsilat üzere geniş ve kesretli bulunmalarıyla beraber, herbir cüz'î mes'ele ve lem'ası, âdeta küllün kuvvetine istinad ederek kuvvetlenir. Tafsilat ve cüz'iyatları çoğaldıkça da herbir cüz'ün anlaşılması vuzûh peyda eder. Ve her bir cüz'inin kuvvet-i marifeti ziyadeleşir ve herbir hükmün iz'anı fazlalaşır ve herbir mes'elenin îkanı tezayüd eder. İşte bütün bunlarla beraber şeytane olan nefis, aksiyle bakıp tersiyle görüyor. Ve bir cüz'ün za'fiyetini küllün za'fiyetine sebebdır diye zu'metmekdir.

* * *

 Ey kardeş bil ki! Kâinatın hey'et-i umumiyesinin herbir cüz'ü, sair eczaların imkânatlarına birer vâhid-i kıyasî olduğu gibi, bunun aksi ile başka bir tarz ile bakılsa, o eczalar, kendi aralarındaki imkâniyet için her hepsi hepsine birer mikyastırlar.

* * *

 Ey kardeş bil ki! En büyük bir küllün en küçük bir cüz'ü, kemiyet cihetiyle o küllün heyet-i umumiyesinin muhtaç olduğu şeye o dahi muhtaçtır. Evet bütün bir ağacın muhtaç olduğu bir şeye, bir semere dahi aynen ona muhtaçtır. Öyle ise bir semerenin, belki o semerenin hüceyratından her bir hüceyresinin Hâlıkı kim ise, ağacın da Hâlıkı o olmak, belki küre-i arzın, belki şecere-i hilkatın de Hâlıkı o olmak lâzımdır.

* * *

(Sh:187)

 Ey kardeş bil ki! Bir mes'ele ki, iki tarafı birbirinden nihayet uzaklıkta olup, her bir taraf, bir çekirdek gibi sünbüllenip ağaç haline gelerek, dal, budak salarsa; elbette artık onların üzerine şükûk ve evham gubarının konmaması gerektir. Zira bir çekirdek, yer altında mestur iken, başka çekirdeklerle iltibası mümkün olabilir. Fakat o çekirdek, ağaç olup semere verdikten sonra, artık o çekirdeğin cinsinden şek ve şübhe edersen, o zaman bütün semereler o çekirdeğe şahidlik yaparak seni rezil ederler. Eğer yine tevehhüm edip bu ağaç, o çekirdekten değildir desen, o zaman bütün o semereler, seni yalancı ilân edeceklerdir.

Meselâ bir çekirdek, bir elma ağacına inkılab ederek elma verdi.. Elbette sen artık o çekirdeği 'hanzele çekirdeğidir' diye farzedemezsin, illâ ki, bir tevehhüm-ü bâtıl ile onu bununla iltibas edesin. Veyahut da, göz önündeki o ağacın vermiş olduğu semereleri olan bütün o elmaları, hanzelelere tebdil edebilesin. Bu ise, elbette muhal ender muhaldir.

İşte nübüvvet hakikatı dahi bir çekirdeğe benzer. İslâmiyet ağacını bütün çiçek ve meyveleriyle inbat etmiş. Kur'an dahi, bir güneştir; Erkân-ı İslâmiyenin onbir seyyarelerini semere vermiştir.

* * *

 Ey aziz kardeşim bil ki! Nasılki birisi görse ki, bir yumurtanın kabuğu yarılıp inkişaf

ederek bir Hümâ kuşunun (devlet kuşu) civcivi ondan çıktı. Ve o civciv, büyüyüp tekemmül ederek bir kuş oldu. Ve cevvi-i asumanda tayarana başladı. Bunları gördükten sonra o adam, feza-yı âlemde tayar eden o kuşun kemalâtını işittiğinde, gidip o kuru kabuklar içerisinde, işittiği o kemalâtı taharri ederse, elbette onun nefsi ya mugalataya veya tekzibe sapmış olması lâzımdır.

Ve keza bir adam baksa ki; bir çekirdeğin iki falkası (kapağı) açıldı ve bir ağaç ondan inkişaf etti. Hem o ağaç gittikçe tekemmül ederek semeredar bir vaziyete geldi. Ve cevvi-i semada dal, budak açarak yayıldı. Sonra o adam ağacın azametini ve semereleri ve çiçeklerinin vaziyetine dair kulağına gelen tavsifatı, eğer toprak içinde terkedilen o

(Sh:188)

kabuklar içerisinde araştırırsa; elbette ya belahete düşmüş veya inkâra sapmış olması lazımdır.

Aynen bunun gibi; Peygamberimiz'in (A.S.M.) mebadî-i zuhuruna dair tarihlerin naklettiği evsafın suretine maddî ve sathî ve surî bir nazarla bakan bir adam, elbette mahiyet-i nebeviyenin derki ve kıymetinin takdiri ve şahsiyet-i maneviyesinin marifeti ona müyesser olamaz. Belki tevarih ve siyerin naklettikleri evsafa, ince bir kışır nazarıyla bakması lâzımdır ki; o kışır ve kabuk, feza-yı melekûtta kamer gibi cevelan eden bir kumrunun üstünden inşıkak etmiş olduğunu bilsin.

Hem o zatın levazım-ı beşeriyetinden ve ahval-i suriyesinden olarak görünen şeyleri, bir çekirdeğin kabuğu gibi görmesi lâzımdır ki, o kabuktan şecere-i tuba-i Muhammediye (A.S.M.) inkişaf etmiş ve o şecere, dehr ve zamanların akışı boyunca feyz-i İlahî ile sulanmış ve fazl-ı Rabbanînin imdadıyla neşv ü nema bulmuştur.

İşte o zatın (A.S.M.) bidayet-i emirdeki ahval-i suriyesinden insanın kulağına birşey geldiği zaman, lâzımdır ki; zihni onda hapsolmasın. Belki her ne vakit bunlardan birşey işitirse; sür'atle, hemen o zatın bidayet-i ahvalinden başını kaldırıp, hâlâ ve el'an terakkî ve tesa'ud eden ve münteha-yı terakkisi idrâk olunamayan kemalât-ı maneviyesine bakması lâzımdır.

Ve keza, insanların nazarını aldatıp ayağını kaydıran, hususan şekci, şüpheci ve müteharri müşterinin nazarını perdeleyen esbattan birisi de budur ki; masdariyet ile mazhariyetin mabeynini ve menbaiyet ile ma'kesiyetin arasını ve mana-yı ismî ile mana-yı harfinin ortasını ve zatiyle tecelli mabeynini tefrik edip ayırmamaktır.

İşte, Peygamber'in (A.S.M.) zatı, bir abd-i mahzdır. Ve Allah'a olan ubudiyeti bütün mahlukatınkinden daha çoktur. Öyle ise o zata; (A.S.M.) tecelliyat-ı İlahiyeye bir mazhar ve bir ma'kes nazarıyla bakılması istilzam eder. Ve onda olan bütün kemalât ise, Cenab-ı Hakk'ın feyz-i fazlından geldiğini bilmek gerektir.

Evet, defalarca söylemişiz ki; meselâ bir zerre, -velev bir sinek başı kadar olsun kendisinde bir masdariyeti istiab edip yerleştiremez. Fakat mazhariyet noktasında semavatın bütün yıldızları dahi olsa, istiab edebilir. Hal böyle iken, gafletli nazarlar, eşyaya evvelâ ve bizzat zatiyet

(Sh:189)

ve mana-yı ismî ve masdariyet cihetiyle bakarak, san'at-ı İlahiyeyi tağutî bir tabiat tevehhüm ediyorlar.

* * *

 Ey kardeş bil ki! Dua, tevhid esrarının ve ibadet manalarının bir enmuzecidir. Çünkü gizlice kendi kendine dua eden adam, elbette şöylece itikad eder ki: Dua ettiğim ve yalvardığım zat, mutlaka kalbimin en gizli hatıratını işitiyor ve metalibimin tahsiline kudreti yetmektedir.

İşte şöyle bir itikad ise, duaya icabet eden zatın kendi ilmiyle herşeyi bildiğine ve herşeyi yapabilecek ve verebilecek bir kudrete malik bulunduğuna bir inancı istilzam eder.

* * *

 Ey birader bil ki! Meselâ nasılkı şu âlemin lâmbası olan güneş, tecelli vasıtasıyla bir sineğin gözüne girip parlatması mümkündür. Ve fakat bir kibrit başı kadar bir ateş kıvılcımının bir parçası dahi o göze bil'asale girmesi mümkün değildir. Belki eğer öylesi bir kıvılcım girse, o göz kör olup sönecektir.

Öyle de: Bütün zerreler, Şems-i Ezel'in tecelliyat-ı esmasına mazhar olmaları mümkündür, belki vâcib ve lazımdır. Lâkin o zerre, hakikî müessirlik noktasında mana-yı ismiyle masdar ve zarf olması mümkün değildir. Hattâ imtina'lıdır. Velew o te'sir ve masdariyet, en küçük ve en ufak bir zerre kadar da olsa...

* * *

 Bil ey mütemerrid, mağrur ve mütekebbir ene! Derece-i za'f ve aczine, fakr ve meskenetine bak ki; çok defa büyütüldükten sonra ancak görülebilen bir hayvancık, bir mikrop, seninle mübareze ve müsaraa edebiliyor ve seni mağlub edip yere serebiliyor.

* * *

(Sh:190)

 Bil ey kardeş! İnsanın küçüklük derecesinden bir şuna bak ki; kendi kuvve-i hâfızasının hardelesinde her zaman cevelan ettiği halde, 'hardele' tohumunun bir habbesi kadar olan o kuvve-i hâfıza ona bir sahra-yı azîm kesilip şu insan, onda daimî surette seyrediyor da, yine o sahrayı kat'edip sahiline ulaşamıyor.

İşte bir hardele kadar olan kuvve-i hâfızada daimî seyr ü sefer edip devrini tamamlayamayanın küçüklük derecesini sen kıyas eyle! Halbuki insanın aklına kuvve-i hâfıza bir sahra-i azîm kesildiği gibi, o akıl dahi, bazan dünyayı yutabilecek bir deniz gibi oluyor.

İşte tesbih ederiz o zatı ki, kuvve-i hâfıza hardelesini insanın aklına bir dünya kadar genişlettiği gibi, koca dünyayı da o akla bir hardele gibi yapmış!

* * *

 Bil ey kardeş! Beşerin eşedd-i zulmündendir ki, bir cemaatın kesbinin muhassalasını bir şahsa verir. Ve o semeratın sudurunu o şahıstan tevehhüm eder. İşte böyle bir zulümden şirk-i hafî tevellüd eder. Çünkü bir cemaat kesbinin muhassalasını ve cüz-i ihtiyarîlerinin eserini bir şahıstan sudurunu tevehhüm etmek, mümkün olmaz.. İllâ ki o şahsı derece-i icada kadar terakki etmiş hârika bir kudret sahibi şeklinde tasavvur etmekle olabilir.

Evet Yunanların ve Vesenîlerin (yani putperestlerin) âlihe ve sanemleri ancak bu gibi tasavvurat-ı zalime-i şeytaniyeden tevellüd etmişlerdir.

* * *

 Ey kardeş bil ki! Şu insanoğlu; merkezde müttahid, iç içe olan dairelere benzer.

Meselâ bir dairede onun cisim ve libas dairesi vardır. Diğer bir dairede onun beldesi vardır.. ve diğer birinde yeryüzüdür. Daha ötekinde âlem-i şهادettir ve hâkeza!.. Fakat insan için

(Sh:191)

en küçük dairede bir fiil ve te'siri vardır, diğerlerinde yoktur. Hem diğer dairelerde âciz ve miskin olup, ancak feyz-i İlahîyi almakta kabil ve münfaildir. Bundan gayrı bir şey yapmak istese, yapacağı şey, yalnız kusur ve noksaniyetiyle feyz-i İlahînin suretini tağyir edebilmesidir. O kusur ve noksan ise, ademin renklerinden iki çeşit levndirler.

* * *

 Ey kardeş bil ki! Zikr-i İlahîyi çeken zâkirin istifaza noktasında birçok muhtelif

latifeleri vardır. O latifelerden bazıları akıl ve kalbin şuurları çalıştığı miktarca devam eder, diğer bazıların ise, istifadeleri lâsuurîdir, şuur çalışmazsa dahi yine istifadeleri vardır ve hiç şuur ermeden de istifade hasıl olur. Demek zikir, gafletle dahi olsa, yine ifazadan (feyzlendirmekten) hâlî değildir.

* * *

 Ey kardeş bil ki! Cenab-ı Allah, insanı gayet acib bir terkipte halletmiş ve basit bir

kesret içinde ona bir vahdet vermiştir.

Meselâ insan hem mürekkebe bir ferddir, hem aza, havass ve letaife sahib bir cemaattir. Ve bu aza ve letaif ve havassın herbirisi zatında hem elemi, hem de lezzeti vardır. Hem de hepsi ayrı ayrı umumun infiallerinden aldığı teessür ve arkadaşlarının te'siratından gelen başka bir tarzda teellüm ve telezzüzleri vardır. Buna delil ise, aralarındaki sür'at-i teavün ve imdaddir.

İşte insanın şu acib tarzdaki hilkatinin hikmetindedir ki; Cenab-ı Hak onu, bütün lezaiz envana ve nimetler aksamına ve kemalât esnafına mazhar kılmıştır. Hususan ubudiyet yolunda sülûk etmiş ise, dar-ı âhirette bu mazhariyet daha kâmil ve şamildir.

Ve keza insan, (eğer enaniyet yolunda dalâlete saparsa,) bütün elemeler envana ve azablar eşkâline ve nıkmeler aksamına mahal yapmıştır. Evet diş ağrısının elemi, kulak ağrısının eleminden ayrı olduğu gibi; gözle alınan bir lezzet, lisanla alınan lezzetten başkadır. Ve hakeza lems, hayal, akıl ve kalbi kıyas eyle...

(Sh:192)

* * *

 Ey kardeş bil ki! Ecellerin adem-i taayyününde bulunan faidelerin kesreti, ilm-i

Bari'de onların muayyen olduğuna nurlu bir delildir. Eğer ecellerin vakti muayyen olmuş olsaydı, ilm-i Bari' cihetinden onların adem-i taayyünü tevehhüm olunacaktı ki; o zaman, o taayyün, kanun-u tabîye (fitrîye) tefvizi ile tevehhüm edilecekti. Binaenaleyh, ecellerin iki hadd-i muayyen ortasında taayyün etmemesiyle, vehmin hakkı yoktur ki, ilm-i Bari'de dahi adem-i taayyününü iddia etsin.

* * *

 Ey kardeş bil ki! Zikrin şe'ni odur ki, şeair-i İslâmiyeden olsun. Şeair ise, riya ve

gösterişin elleri ona ulaşamaz, kasırdır.

* * *

عظمتك Ey kardeş bil ki! Kelime-i tevhidin tekrarı, kalbi çeşitli alâkalardan ve bâtil ma'budlar tabakatından tecrid etmek içindir.

Evet, çünkü zâkir olan kimsede, latifelerden çok neviler ve havastan çok tabakalar vardır ki, bunların herbirisiyle münasebettar olan şirklerden kurtarmak üzere, herbir **عظمتك** **عظمتك** **عظمتك** kelime-i tevhidiyesi birer tevhid ve tecrid ifade ederler.

* * *

عظمتك Ey kardeş bil ki! Meselâ: Okunan bir Fatiha-yı Şerife, emvatın ruhlarına ihda edilirken, onun misl-i sevabı bir ile binlere veya milyonlara gitmekte bir fark olmaz. Evet nasilki telaffuz edilen bir kelimenin işitilmesinde, bir ile binler müsavidir. Bu da latif şeylerin (Sh:193)

sür'at-i tenasül ve istinsahının bir sırr-ı lâtifidir. Hem nuranî bir şeyin vahdetiyle beraber, çoğalış külliyet kesbetmesinin bir remz-i şerifidir.

Meselâ, bir lâmbanın karşısına bir tek ayine konulsa, lâmba o ayinede kolaylıkla görüldüğü gibi; binler ayinelerde dahi yine aynı kolaylıkla görünmesi gibi bir sırdır.

* * *

عظمتك Ey kardeş bil ki! Nebiyy-i Zîşan Aleyhissalatü Vesselâm'a getirilen salavat; sahib-i Mi'racın Aleyhissalatü Vesselâmın makamına feyz ü rahmetini akıtan ve in'am sofralarını açıp seren bir Mün'im-i Kerim'in ziyafet ve davetine bir icabet gibidir.

İşte, Zat-ı Risalet'e (A.S.M.) salavat getiren adam, meselâ Peygamber'i (A.S.M.) bir sıfatla tavsif ettiği vakit, o sıfatın nereye baktığını bilmek; ve o sıfatın merci' ve menatını düşünmek lâzımdır. Tâ ki tekrar be-tekrar salavat getirmeye iştiyak gösterebilirsin.

* * *

عظمتك **عظمتك** **عظمتك** Bil ey din âlimi! Senin ilminin rağbet görmemesine ve ücretinin azlığına merak edip mahzun olma! Zira dünyevî ücret ve mükâfatlar, kıymet-i zatiyenin derecesine göre değil, belki yalnız ihtiyaç cihetine bakıyor. Amma meziyet-i zatiye ciheti ise, mükâfat-ı uhreviyeye nâzırdır. Öyle ise, birkaç kuruşluk meta-i gurur olan dünya malını satın almak için; ebedî bir hayatın pırlantası olan ilmini feda etmek sana yakışmaz ve caiz değildir.

عظمتك Bil ey gazete lisanı ile konuşan muharrir ve hatib-i umumî! Sana düşen odur ki: Sen tevazu edip hazz-ı nefis ederek, nedametkârane kusurunu ilan etmendir. Amma açıktan açığa temerrüdkârane bir surette şair-i İslâmiyeye zıd olan şeyleri neşretmeye hakkın yoktur. Sana nereden icazet gelmiş ve kim seni tevkil etmiş ve hangi hak ile cesaret gösteriyorsun ki, (kendi bâtil zu'muna göre ve kendi ölçün dâhilinde) dinî

(Sh:194)

kusurunu ilan ediyorsun. Belki millet hesabına ve ümmet namına dalâleti işaa ediyorsun! Ve milleti kendi dâll kalbin gibi dâll zannediyorsun!

Evet hiç bir kimseye; fuzuliyane bir tarzda başkasının nefsinin -hattâ kardeşi de olsa- hazmedip kusurlarını neşretmeye cevaz yok ve hakkı olmaz. O halde, sana nereden cevaz

gelmiş ki, sen su-i zan ile umum millet-i İslâmiyeyi, şair-i İslâmiyeden yüz çevirmişler tarzında tezyif edesin.

Evet, cumhur-u mü'minînin kabul etmedikleri bid'at ve müstahdesatı umumî gazetelerde neşretmek, doğrudan doğruya hiç şüphesiz dalâlete bir davettir ve onları neşreden de dalâlet dâîsidir. Şu halde şu herifin yalnız şamarla ağzına vurup susturucu cevap vermek değil; belki ta'nif ve şiddetle ellerini, kollarını tutup bağlamak gerektir.

* * *

عَلَّم Ey kardeş bil ki! Kâfirler, hususan Avrupalılar ve bilhassa İngilteredeki şeytanlar ve Frenk iblisleri, müslümanlara ve ehl-i Kur'ana ebedî can düşmanı ve daimî muannid hasımlardır.

Çünkü Kur'an-ı Hakîm; Kur'an'ı ve İslâmı inkâr eden kâfirleri ve onların abâ ve ecdadlarını idam-ı ebedî ile mahkum ediyor. Evet o Kur'anın kat'î nusûsuyla o kâfirler ebedî bir surette idama mahkum ve Cehennem'de sermedî mahbusturlar.

İşte ey ehl-i Kur'an! Size ebedî düşman olan ve hiç bir surette size muhabbet ve meyletmelerine imkânı olmayan kimselere nasıl meyl ve muhabbet ediyorsunuz?

Madem öyledir,

اِحْسَابًا قَالَهُ تَخْتَعِمُ قَالُو كَيْفَ تَخْتَعِمُ قَالُوا قَالَتْ تَخْتَعِمُ قَاتِنْتَشِير deyiniz.

* * *

(Sh:195)

عَلَّم Bil ey müslüman! Kâfirlerin medeniyetiyle mü'minlerin medeniyeti arasında fark budur ki:

Kâfirlerin medeniyeti; dışı içe, içi dışa çevrilmiş bir vahşet-i mahzadır. Zâhirîsi süslü püslü, bâtinîsi çirkin ve pistir. Sureti me'nus, sîreti muvahhiştir.

Amma mü'minlerin medeniyeti ise, bâtını zâhirinden daha a'lâ ve ahsendir. Manası, suretinden daha tam ve kâmindir. İçinde bir ünsiyet, bir sevgi, bir muavenet saklıdır.

Bunun sırrı budur ki: Mü'min, sırr-ı iman ve tevhid ile bütün kâinatın mevcudatı arasında bir uhuvvet ve eczaları mabeyninde -hususan Benî Âdem arasında ve bilhassa müslümanlar ortasında- bir ünsiyet ve müteakabil bir sevgi görüyor. Hem asıl, mebde' ve mazî itibariyle yine her şeyde bir uhuvvet ve sonunda bir mülâkat ve kavuşmak olacağını ve müstakbelde neticenin kesin varlığını biliyor ve görüyor.

Fakat kâfir ise, küfrün hükmüyle her şeye karşı bir yabanilik ve ayrılık, belki kendisine hiç bir menfaati olmayan bir nevi düşmanlık görür, bu düşmanlığı âdeta her şeyde, hattâ kardeşinde de görür. Çünkü kâfir; uzanıp giden ezeli bir ayrılış ve sonsuz ebedî bir firak ortasında yalnız nokta kadar küçük ve az bir buluşma anındaki bir uhuvvetten başka, bir kardeşliği görmüyor ve yoktur. Yalnız bir nevi hamiyet-i milliye yahut gayret-i cinsiye cihetiyle, az bir zamanda kardeşliği şiddet peyda eder. Halbuki o kâfir, zâhiren sevdiği kimseyi de samimi ve kardeşane bir muhabbet ile değil; belki ancak nefsinin ondaki menfaatini sever.

Amma kâfirlerin medeniyeti içinde görülen bazı insanî güzellikler ve ruhî yücelikler ise, yine İslâm medeniyetinin sızıntılarından. Ve Kur'anın irşadının in'ikası ve sayhalarından.. veya semavî dinlerin bakiye kalmış olan parıltılarından.

Eğer bu mezkûr hakikata müşahhas bir misal istersen, hayalin ile “Nurşin” karyesindeki “Seyda” (K.S.) Hazretlerinin meclisine git! Ve o zatın sohbet-i kudsiyesi ile orada izhar edilen İslâm medeniyetine bir bak, göreceksinki; o Zat-ı Kerim’in irşadiyle fukara elbisesine bürünmüş sultanları veya insan libasını giymiş melaikeleri görürsün...

(Sh:196)

Sonra bu durumu müvazene etmek üzere Paris’e de git. Ve onların büyüklerinin localarına gir, bak! Orada göreceksin ki, onlar insan elbisesine bürünmüş birer akrep veya benî-Âdem suretine girmiş birer ifrittirler.

Bu hususta, Kur’anın medeniyetiyle medeniyet-i hazıra arasındaki farkı, matbu’ Lemaat kitabının 13-15. sayfelerinde ve Sünûhat’ta 23-26. sayfelerinde beyan etmişim. Onlara müracaat et! İnsanların tegafül ettiği bir emr-i azîm görürsün.

* * *

Ey şu zamanda mesail-i diniyede içtihad yapmak (1) isteyen zat! Bil ki; içtihad kapısı açıktır, lâkin altı tane husus (mani) vardır ki, sizin içtihadı girmeye cevaz vermemektedir.

Birinci Mani: Nasilki kışta, şiddetli fırtınaların hücumu zamanında dar delikler dahi kapatıldığı halde, elbette yeni kapılar açmak kâr-ı akıl değildir. Öyle de münkerat ve bid’atlar seylinin ihatası zamanında ve tahribkâr düşmanların tehacümü vaktinde elbette İslâm kal’asının duvarları yarılarak pencere ve kapılar açılmaz.

İkinci Mani: Zaruriyat-ı diniye ki, onlarda içtihad mecali yoktur. Hem onlar, müslümanların kut ve gıdası hükmündedirler. İşte onlar ihmale uğramış ve sarsılmışlardır. Öyle ise, bütün himmet ve gayreti bunların ikamesine ve müslümanları, onların imtisaline sevketmeğe ve onları ihya etmeye sarfetmek gerektir. Ve bunlar, tamam ve kemalini bulduktan sonra, içtihad mümkün olabilir. Bununla beraber, nazariyat-ı Diniyedeki ihtiyaç, zaruriyyatın kemalinden sonra içtihadı temas eder ki, o da selefin içtihadıyla tevessü’ etmiş.. ve bütün zamanların ihtiyacına da dar gelmemektedir.

(1) Bu bahis, İctihad Risalesi olan Yirmiyedinci Söz’de Hazret-i Üstad tarafından gayet açık ve çok belîğ bir surette hem tercüme, hem şerh, hem tebyiz edildiği halde; burada Arabî üslûbundaki tarzın aynı muhafaza etmek niyetiyle tekrar tercüme edildi. (Mütercim)

(Sh:197)

Üçüncüsü: Her bir zaman için birer meta’ mergub olup, o zamanın çarşısında teşhir edilir. Ve bütün rağbetler ona müteveccih ve umum fikirler ona müncezib olurlar. Meselâ, şu zamanda siyaset metaı ve hayat-ı dünyeviye için te’mini gibi... Amma selef-i salihîn asrında ise, bütün rağbet ve himmetler, Hâlık-ı Âlem’in marziyatını kelâmından istinbat etmek veya saadet-i ebediyeyi te’min etmek üzere dönerdi. İşte, zaman-ı selefteki cumhur-u mü’mininin bütün zihin, kalb ve ruhları; yer ve gökler Rabbisinin marziyatını anlamaya müteveccih olduğu için, her kimin güzel bir istidadı olsaydı, o zamanda cereyan eden bütün ahval ve vukuat ve muhaverelerden kalbi ve fitratı, âdetâ şuuru taalluk etmese de ders alırlardı. Öyle ki, herşey birer muallim olup onun fitratına, içtihad yapmak için birer ihzarî istidad telkin ediyordu. Hattâ öyle olurdu ki; kesb-i tahsil ateşi, onun zihninin zeytine temas etmeden de, kendi kendine parlamak derecesine gelirdi. İşte bu vaziyetteki bir müçtehid, içtihadı müteveccih olduğu vakit, o içtihad ona nurun alâ nur olurdu.

Amma şimdi bu zamanda, efkâr ve kulûbun dağılması ve inayet ve himmetlerin inkısam etmesi ve zihinlerde siyaset ve felsefenin hükümran olması sebebiyle; birisi bu zamanda şayet

“Süfyan İbn-i Uyeyne”nin zekâsında olsa dahi, Süfyan’ın bir senede tahsil ettiği içtihadı, o ancak on senede tahsil edebilir. Çünkü Süfyan’ın tahsil-i fitrîsi, daha sinn-i temyizden başladığı için, istidadı ateşlenmeye hazır kibrit gibi müheyya olurdu.

Fakat bu zamanda onun nazîri ise, sâbıkan geçtiği gibi; fûnun-u hazırada tebahhuru derecesinde içtihadından istidadı uzaklaşmış ve ulûm-u arziyede tevaggülü nisbetinde içtihadın kabulünde gabilemiştir.

Dördüncüsü: Tevessü’ ve içtihad meyli, eğer bihakkın dâhilden gelip takva-yı kâmileye ve zaruriyat-ı diniyeyi imtisale mazhariyetle İslâmın daire-i kemalinde ise, o meyl-i içtihad bir kemal, bir tekemmül meyli olabilir. Amma eğer o meyl, zaruriyat-ı diniyeyi ihmal eden ve dünya hayatını âhiret hayatına tercih eden birisinden gelse, o zaman o meyl-i içtihad bir meyl-i tahrib olur. Ve kendi boynundan tekalif-i şer’iye zincirini söküp çıkarmaya bir vesile olur.

Beşincisi: Maslahat ki, bir hikmet-i mürecciha ise de, hüküm için illet değildir. Amma bu zamanın nazırı ise, maslahatı hükme bir illet yapmış. Hem dahi bu zamanın nazarı, evvelâ ve bizzat saadet-i

(Sh:198)

dünyeviyeye teveccüh ediyor. Halbuki şeriatın nazarı ise, evvelâ ve bizzat saadet-i uhreviyeye nazırdır. Şayet dünyaya müteveccih olsa da, ancak ikinci derecede ve arazî bir surette dünyanın vesile-i âhiret olması cihetiyle ona bakar.

Ve keza, insanların mübtela olduğu çok işler var ki; umum-ül belva suretini almış, hattâ insanlarca zaruriyât derecesine gelmişlerdir. Halbuki o ihtiyaçları ise, su-i ihtiyardan tevellüd ettiklerinden ve gayr-ı meşru meyillerden doğdukları için; mahzuratı mübah kılamaz ve ruhsatlı ahkâma medar olamazlar.

Nasılki haram bir şarab ile (bilerek) kendini sarhoş eden bir kimse, sarhoşluk haletinde yaptığı tasarruflarından ma’zur olamaz ve hakeza!.. İşte şu zamanda böyle bir nazarla yapılan içtihadlar, elbette arziye olup semaviye olamazlar. Öyle ise Hâlık-ı Semavat ve Arz’ın izni olmadan, onun ahkâmında ve onun ibadında yapılan herhangi bir tasarruf, merduddur.

Meselâ: Bazı gafiller, siyaset-i hazırayı avam-ı müslimîne de tefhim için hutbeyi arapçadan çıkarıp, türkçe lisanıyla okunmasını istihsan ediyorlar. Halbuki şu biçare gafil bilmez ki; siyaset-i hazıranın içine o kadar yalan, hile ve şeytanet girmiş; âdeta vesvese-i şeyatın hükmüne geçmiştir. Şu halde şu vesvese-i siyasiyenin hakkı yoktur ki, vahy-i İlahînin tebliğ makamına kadar çıksın.

Hem dahi bu cahil anlamaz ki, ümmetin ekseriyeti, yalnız zaruriyat-ı diniyenin ihtarına ve müsellemanın tezkirine ve mü’minler mabeyninde hakaik-ı mütearife hükmüne geçmiş olan iman ve İslâmın erkânlarını ve ihlas ve ihsanın mertebelerini imtisal için teşvike ve ihtara muhtaçtırlar. Çünkü, Kur’anın sema’ ve nağamatıyla bu mezkûr hakikatlar o kadar işitilmiş ve duyulmuş ki, adeta tahattur ve tezekkürde avam ile ülema bir olmuşlardır. Zira en acemi bir müslüman da, hutbe-i arabiyenin manasını bilmese de, icmalen bir mealini anlayabilir.

(Sh:199)

Hem o gafil düşünmez ki, hutbe-i arabiyeye vahdet-i İslâm simasında gayet müstakim, muhkem ve müzeyyen bir vesm-i semavîdir. Fakat onu tağyir etmekle çok çirkin ve dağınık bir (*)veşm halini alır. (1)

* * *

Bil ey gaflet kendisini ihata edip saran ve tabiat ona âlemi karartıp, kendisini kör ve sağır eden, ta mevhum tabiat zulümatı içinde esbaba tapan bedbaht! Bak, kâinatın mürekkebat ve zerratinin herbirisi, Cenab-ı Vâcib-ül Vücut'un (C.C.) uluhiyet ve rububiyeti içindeki vücub-u vücud ve vahdetine ellibeş lisanla konuşarak şehadet ettiklerinin bir tek lisanını sana tercüme edeceğim. (2) Şöyle ki:

Ruh ve akılların dalâletlerinden neş'et eden bütün ızdırablar; eşyanın icadını, eşyaya veyahut imkânî sebeblere isnad etmekten gelir. Buda, istib'ad, istiğrab ve hayretin menşei olan istinkârlarından neşet ediyor. İşte bu ızdırablar ise, ervah ve ukulü; ancak onun kudretiyle bütün müşkiller hallolabilen ve ancak onun iradesiyle bütün muğlak düğümler açılabilen ve ancak onun zikriyle kalbler mutmain olan Cenab-ı Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad'e firar etmek üzere iltica ettiriyor.

Eğer bu mes'elenin tahkikini istersen, şu gelecek müvazeneye bak! Şöyle ki: Mevcudatı icad eden fail, ya kesret ve imkân cânibi olacak veya vücûb ve vahdet cânibidir.

Evete, kasr-ı nazardan dolayı bütün eşyanın Vâcib-ül Vücut'a isnad edilmesinde tevehhüm edilen külfetler, istib'ad ve istiğrablar; kesrete isnad edildiği zaman, o tevehhüm hakikata inkılab eder. Çünkü vahdete isnad edilmeksizin kesret canibindeki hangi sebep olursa olsun,

(*) "Vesm" ve "Veşm" lügatta nişanlama manasındadırlar. Ancak "Veşm" ateşle dağlamadır. (Mütercim)

(1) Mesnevî-i Arabî'de içtihada mani esbabın altısından beşi beyan edilmiş. Altıncısı yazılmamıştır. Demek ki, içine icmalen altıncı da girmiş oluyor. (Mütercim)

(2) Katre Risalesi'nde o ellibeş lisanları icmalen zikretmişim. Burada ise yalnız birtek lisanın izahıdır. –Müellif–

(Sh:200)

herhangi bir müsebbebi kendi başıyla yüklenmekten kasır ve zaiftir. Demek orada (vahdet canibine verilmekte) tevehhüm edilen şey, burada mütehakkıktır. Hem sonra, bunun arkasında da kâinatın eczaları adedince o külfet, istib'ad ve istiğrab ziyadeleşiyor. Halbuki eşyayı birinci şıkka isnad etmekte, tek bir istiğrab varken, burada kâinatın eczaları adedince katkat hakikat olmuş oluyor. Zira o eşyayı, Cenab-ı Hakk'a isnad etmekte, mahiyetçe onlara mübayin (yani eşyanın cinsinden olmayan) bir zat-ı vâhide isnad etmek için gayr-ı mahdud olan çok münasebetler vardır. Fakat kesret canibine isnad ise, mahiyetleri birbirine mümasil, gayr-ı mahdud şeylere bir şey-i vâhidi isnad etmek vardır.

Çünkü meselâ bir arı, Cenab-ı Vâcib-ül Vücut'a isnad edilmediği zaman, bütün âlemin erkânlarıyla alâkadarlığı hasebiyle, arının icadında yer ve göklerin iştiraki lâzım gelir. Halbuki eşya-yı kesîrenin bir vâhiden suduru; bir tek şeyin kör ve sağır ve birbirine zıd olan ve birbiriyle ihtilâl ettikçe körlük ve sağırılıkları ziyadeleşen o eşya-yı kesîreden sudûr etmesinden kat kat daha kolaydır. Bununla beraber, eşya-yı kesîreyi birtek zata isnad etmekte şayet bir zerre kadar külfet varsa, bir tek şeyi eşya-yı kesîreye havale etmekte külfetler ve meşakkatler dağlar kadar büyür ve çoğalır. Çünkü bir vâhid, birtek fiil ile kesrete bir vaziyet verip, bir netice istihsal eder ki; eğer kesrete havale edilse, o vaziyeti bulmak ve o neticeyi istihsal etmek mümkün olamaz. Ancak pek çok fiiller ve çok büyük tekellüflerden sonra belki taklidî bir sureti mümkün olabilir.

Meselâ, bir zabıt kendi neferatının başında olduğu zaman ile; o iş neferata bırakıldığı vakitki gibi.. veya su damlalarından müteşekkıl bir fevvere (yani suyu fıskırtan âlet) ile; aynı vaziyet başıboş su damlalarına havale edildiği zamanki gibi.. veyahut da nokta-i merkeziyede bulunan bir lâmbanın; dairenin etrafındaki noktalara sühuletle in'ikas ettiği vaziyetle; aynı bu vaziyet nikat-ı daireye havale edildiği zamanki gibidir. Bununla beraber; birinci vaziyette tevehhüm olunan istib'ad ve istiğrab, ikincisine havale edildiği zaman, pekçok müteselsil muhalâta inkılab ederler. O muhallerden birkaçı şunlardır:

1 - Her bir zerrede Vâcib-ül Vücut'un sıfatlarını farzetmek lâzım gelecektir. Çünkü san'atın kemali ve ondaki nakışlar, hem o san'atın ittikan üzere yapılışı elbette bir ilm-i muhiti ve mutlak bir başarı ve tam bir kudreti ve şamil bir iradeyi iktiza ediyor.

(Sh:201)

2 - Uluhiyet ve vücûb ki, aslâ ve kat'â tek bir şeriki ve şirketi kabul etmezlerken; öylesi bir uluhiyette ve vücubî bir vücudda hadsiz, gayr-ı mütenahî şürekayı farzetmek lâzım gelecek. Çünkü eşya Vâhid-i Vâcib'e isnad edilmediği zaman, her birisi için; o şeyin içinde bir ilahın bulunması icab edecektir.

3 - Her bir zerrenin bütün zerrata hem hâkim, hem her hepsine birden ve hem de ayrı ayrı herbirisine mahkûm farzetmek lâzım gelecektir. Nasılki kemerli kubbelerdeki taşların bânisi yoktur denildiği vakit, o zaman her bir taş, bir usta kadar maharetli, hâkim ve mühendis olması iktiza eder. Çünkü eşyadaki nizam, intizam, ittikan ve hikmetler, bunu böyle iktiza ediyorlar. Zira onlarda tesadüfe haveleye mahall yoktur.

4 - Her bir zerre ve sebebe, muhit bir şuurun ve tam bir ilmin ve mutlak bir başarı bulduğunu farzetmek lâzım gelecektir. Zira onlardaki müvazene, tenazür, tesanüd ve teavün; muhit bir şuur, mutlak bir başarı, ve hakeza herbirisinde bunlar gibi sıfat-ı muhitaları iktiza ediyorlar.

İşte eğer eşya kendi kendilerine isnad edilirse, o zaman onların zatlarında bu mezkûr sıfatları tasavvur etmek lâzım gelir. Ve şayet esbaba isnad edilse, o vakit aynı bu mezkûr sıfatları onların sebeplerinde tasavvur etmek icab eder.. Hatta belki onların zerrelerinin herbirisinde bu sıfât-ı muhitaları tasavvur ve farzetmek iktiza eder.. Ve hakeza müteselsil muhalât ve aklî mümteniât ve ebatıl ki, vehimler dahi bundan kaçıyorlar.

Amma eğer mertebe-i vücûb ve vahdet sahibi olan sahib-i hakikîlerine isnad edilse, hiçbirşey lâzım gelmez. Yalnız o zerreler ve mürekkepleri; in'ikas sırrıyla, güneşin timsalciklerini yüklenen yağmur taneleri gibi, ezeli ve gayr-ı mütenahî, bir ilim ve iradeye istinad eden, belki tazammun eden gayr-ı mütenahî mutlak ve muhit olan lemaat-ı kudretin nuranî tecelliyatına bir mazhar olmaları vardır ki, mahlukattaki bütün mu'cizeler öylesi bir kudrete şehadet ediyorlar. İşte böyle bir kudretin en küçük bir parıltısı, imkân ve kesretin bir güneşinden dahi ecell ve a'lâdır. Çünkü imkân ve kesret canibinde tecezzi, tevzi' ve inkısam vardır. Vahdet ve vücub canibinde ise aslâ!..

Hem o kudret-i mutlakanın bir zerresi, esbabın dağlarından dahi büyüktür. Çünkü bir cüz'-ü nuranînin tecellisi, küllün hâsiyetine maliktir. Velevki imkân canibinde de olsa... Âdeta onun küllü, küllî hükmünü

(Sh:202)

alıyor. Hattâ mümkün olan şu güneş, tamam-ı azametiyle beraber; bir zerrecik cam parçasında nuraniyet sırrıyla girip saklandığını görmektesin. Acaba Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad canibinden tezahür edip parlıyan bir nur-ül envar olsa, nasıl olur sen kıyas et!

Şimdi eşyayı, Vâcib-ül Vücut'a isnad etmek ile, imkânî sebeblere veya kendi nefislerine isnad etmenin arasındaki farkı görmek istersen, bak: Bir katrede, belki bir zerrede

şemsin tecellisinin hâsiyetiyle beraber bulunması ile; o katrede şemsin bil'asale vücudunun bulunmasını dava etmek gibidir. İşte şu ikinci şıkkındaki davanın muhaliyeti, elbetteki bedihî ve pek aşikârdır. Bütün bunlarla beraber, o kudret-i mechule-i ezeliyenin tasarrufunda külfet ve mualecet ve taammül yoktur. Belki o kudrete nisbetle zerrat ile nücüm, cüz' ile küll, ferd ile nev', az ile çok, büyük ile küçük veyahut sen veya âlem, çekirdek ile ağaç mütesavidirler. Bunun sırrı ise; o kudrete nisbet edildiği zaman, onun yanında külfet ve meşakkatin olmaması keyfiyetidir. Çünkü o kudret, bir Zat-ı Ezeli'nin lâzime-i zatiye-i zaruriye-i nâşiesidir. Onun içine, zıddı olan aczin müdahale etmesi muhaldir. Madem ki o kudrette acz yoktur; Öyle ise, onda meratib bulunamaz. Madem meratib yoktur, elbette ona nisbeten eşyanın en küçüğüyle en büyüğü müsavidir.

Eğer daire-i imkân ve kesrette şu hakikatın temsilât ile fehme takribini istersen dinle:

Meselâ ﴿قَالَ خَلْقِي﴾ şeffafiyet sırrıyla; şemsin tecellisinin timsallerini tutmakta, cam parçacıklarının zerrecikleriyle, yeryüzündeki denizler ve semavî seyyaralar birdirler.

Hem, nokta-i merkezide bulunan bir lâmba, muhitteki aynalara verdiği aksi; en dar olan bir dairenin bir aynasıyla, en geniş dairenin umum ayineleri müsavidir.

Hem, nuraniyet sırrıyla, nur ve nuranî şeylerin mukabilinde ziyalanmak ve feyiz almakta, bir ve binler eşya müzahametsiz olarak müsavi oluyorlar. Evet nasılki kelimenin letafetindeki bir nevi nuraniyetle, istima'da bir kulak ile binler kulak birdir.

Hem meselâ, müvazene sırrıyla; bir ceviz ile bir çekirdeği hissedip tartan bir terazi farzedelim ki, iki kefesinde birer güneş veya birer ceviz bulunsa; ona başka bir cevizin ilavesiyle, o terazinin bir

(Sh:203)

kefesini süreyyaya ve birini de seraya çıkarıp indirmekte bir tefavüt olmaz.

Hem meselâ, intizam sırrıyla; bir çocuk, elindeki oyuncak gemiciğini ve saatını parmaklarıyla tahrik edip çevirdiği gibi, en büyük bir gemiyi de aynı kuvvetle sevk ve tahrik etmekte bir zorluk çekmez.

Hem meselâ, imtisal-i iltizamî sırrıyla, bir kumandanın birtek "Arş!" emriyle, bir nefer ile bir ordunun tahrik ve taharrükü o emre karşı farketmez, bir tek nefer ile, bütün askerler müsavi olur.

Hem meselâ, tecerrüd sırrıyla, enva' ve külliyatta bir mahiyet-i mücerredenin tesiri, en küçük bir ferd ile en büyük bir ferd veya gayr-ı mahdud efrad ona nisbeten müsavidir. (1) Ve hakeza!.. Bir şey-i vâhide nisbeten az ile çoğun, küçük ile büyüğün tefavüt etmeden müsavi olmasının imkânına delil olan temsiller pek çoktur.

Hem de bütün eşyanın melekûtiyet vecihlerinin sırr-ı şeffafiyeti; ve kudret-i ezeliyeye karşı herşeyin melekûtiyet yüzü mukabil olmasının sırrı; ve o kudretin nuranîyetinin sırrı; ve imkânın her iki tarafının müvazi olmasının sırrı; ve kaza ve kader kanunlarıyla var olan mevcudatın sırr-ı intizamı; ve kâinatın zerratının herbirisi ﴿مَعَى﴾ emrinde mündemic olan evamir-i tekviniyeye karşı kemal-i şevk ve lezzet ile imtisalkâr olmasının sırrı, ve Vâcib-ül Vücut'un mahiyeti, maddiyatın mahiyetlerinden mücerred olmasının sırrı...

İşte bu altı sırlar ile, Cenab-ı Hakk'ın kudretine nisbeten sineğin ihyasıyla ihya-yı arz.. ve bir ağacı halketmek ile semavat ve arzı halketmek.. ve bir zerrenin icadıyla güneşi icad etmek müsavidirler. Ve belki de bu müsavat ve adem-i tefavüt hads-i kat'î ile ve müşahede ile sabittir. Zira mahiyeti itibariyle mechule ve mu'cizatıyla malûme bulunan o kudret-i ezeliye, ince hayt

gibi bir ağacın incecik bir dalında hurma ve üzümün salkımları ve bunların benzerleri gibi hârika işler yapıyor. Eğer o

(1) Bu altı temsilâtın tafsilî, Yirminci Mektub'un İkinci Babı'nın قَدِيرٌ قَدِيرٌ قَدِيرٌ قَدِيرٌ قَدِيرٌ قَدِيرٌ

bahsinde mufassalan mevcuttur. Müracaat oluna! (Mütercim)

(Sh:204)

hayattar hârikaların san'atları esbaba havale edilse, hadsiz külfetlere muhtaç olunacaklar.

Evet, ancak iğnenin deliğinden geçip gelen; ve berzahî timsalleriyle hayale görünen şeffafat ve gözler üstüne tecelli edip; vücud cilveleriyle parlayan o kudret-i ezeliye, eğer esbaba havale edilse, eşya ve mevcudat, ya imtina'a girip hiç vücuda gelmeyecekti veyahut hadsiz külfet ve mualecelere muhtaç olacaktı.

Elhasıl: Hayatdar, vücudî ve nuranî olan eşyayı vücuda getiren kudrette görünen, icad fiili, üç şeye delâlet ediyor ve onları iktiza ediyor:

Birincisi: Vesait ve esbab-ı zâhiriye; yalnız eşyanın kesif, nâpâk gibi görünen dış yüzlerinde izzet-i kudretin zâhirî mübaşeretleri üstünde birer zayıf perde olarak vaz'edilmiş olduğu anlaşılıyor.

İkincisi: Hayat, vücud ve nurun melekutî yüzleri gibi mülk vecihleri dahi şeffaf olduğu için, bunların icadındaki kudret eli üzerine kesif perdeler vaz'edilmemiştir. Belki onlardaki zâhirî vesait dahi rekakat peyda edip şeffaflaşarak, altında doğrudan doğruya kudret-i İlahiye görünmektedir.

Üçüncüsü: O kudretin te'sir-i icadiyesinde külfet, taammül ve mualecet yoktur. Çünkü bir zat ki, incirin zerrecik nüvesinden incir ağacını azametiyle san'atkârane icad ede.. Ve ince hayt gibi bir çubuk ile üzüm taneleriyle mücehhez bir üzüm salkımını icad edip, her habbesinde de üzüm ağacının mahiyetini dercetmiş ola!.. Elbette ve elbette o zata hiçbir şey ağır gelmez. Ve hem nazar-ı hakikatta hiç bir rey ve şüphe kalmaz ki, o ezeli kudretin Sahib-i Zülcelalinin zuhuru, kâinatın zuhurundan kat kat şiddetlidir.

Evet, her bir masnu'un kendi nefesine delâleti, sadece görünen surî bir kaç vecihle olduğu halde; fakat Saniine olan delâleti pek çok vücuh-u meşhude ve akliye ve saire iledir. Ve buna göre, hangi masnu' olursa olsun esbaba havale edildiği vakit, bütün yer ve göklerdeki esbab da

toplansa, **طَمَّ قِيَامُوا قِيَامًا قَوِيًّا تَكَلَّفُوا قَبْعُضُهُمْ قَبْعُضًا قَطْرًا** sırrıyla, bütün o esbab birbirine yardımcı

da olsalar, yine o masnuun benzerini getiremezler ve icad edemezler. Zira bir incir meyvesinin içindeki

(Sh:205)

zerrecik olan bir tohumu, cezalet-i san'atça incir ağacından aşağı olmadığı gibi; insan dahi küre-i arzdan san'at ve cezaletçe geri değildir. Öyle ise, bir tohum ve bir insanı icad edip getiren zat, elbette ağaç ve âlemin ibrazı ona zor gelmez.

İşte ey cânib-i hakta istib'ad, istiğrab, hayret ve istinkâr ile evhama düşüp dalâlete sapan biçare! Şu geçen tahkikat ile işittin ki, nihayetsiz istib'ad ve gayetsiz istiğrab ve hadsiz hayret; hem tahakkuk etti ki, hesabsız külfet; çok acib ve sayısız muhalatıyla beraber anladın ki, senin eşyayı bil'asale esbaba veya nefislerine verip giriftar olduğun canib-i bâtilındadır.

İşte, ervah ve ukûl'un bu gibi dalâletden neş'et eden ızdırabatı; elbette çar u naçar kalbleri Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad'e teslim ile iltica etmek üzere firar ettiriyor.. Odur ki; ancak her şey, onun kudretine tefviz edilmekle mes'ele vuzuha kavuşur.. Ve ancak onun

* * *

قَالَ Ey kardeş bil ki! Sure-i Rahman'da ki âyât-ı Tenziliyenin makta'larında tekrar edilen **رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ** **خَبَايَ قَالِ** âyeti, mütenevvi' ve muhtelif olan tekvinî âyetlere işaret etmektedir. Oysa, gösteriyor ki, cin ve insin ekser isyanları ve tuğyanlarının en şiddetlisi ve küfranlarının en büyüğü; nimette in'amı görmemek ve Mün'im-i Hakikî'den gaflet etmek ve ni'metleri esbab ve tesadüflere isnad etmekten doğuyor. Ve böylece ins ve cinn Allah'ın ni'metlerini tekzib ve inkâra kadar gidiyorlar.

Öyle ise, ehl-i iman için; ona kasdî olarak gelen herbir ni'mete başlarken, "Bismillah" demelidir. Yani, bu nimetler ondandır.. Ve ben Cenab-ı Hakk'ın ismiyle ve hesabıyla onları alıyorum, vesait hesabına değil.. Öyle ise şükür ve minnet yalnız onundur.

* * *

قَالَ Ey şeytanın ilkaatıyla gelen vesveseye düşüp pis hatıralarla uğraşan bîçare adam! Bil ki, şeytan evvelâ senin kalb ve hayalinin hasta olduğunu ihtar eder. Sonra nefsinin hasislik ve rüsvaylığını gözünün önünden geçirerek, hakaik-i İlahiyeye teveccühün anında aklının gözü önüne çeşitli müzahrefatı serer. Hattâ bazan hakikatların güneşine bakmakta iken, gözünün önünde; onlardan lerzedar olduğun çok rezail ve fevahiş ve şetimler yağdıran muzlim bulutlar geçmeye başlarlar. Sen ise güya bu vaziyette tenzih ve takdis elini uzatıyor ve gözlerini tesbih ve tahmid için yolluyorsun. Halbuki sen böyle yapmakla; senin elin, hayalinin ircasıyla (bulaşıklık) müteneccis oluyor. Nazarın ise, nefsinin habislik, denaet ve hakaretinden dolayı, üstünden geçen rezil ve münasebetsiz vaziyetlerden kirleniyor, müstakzer oluyor. Hem sonra (Sh:208)

senin nazarında sanki o nâpâk şeyler, mukaddesata da in'ikas ediyor zannettirip müstakzerat içinde dolaşüyor, elem ve azab çekiyorsun.

Bak ey bîçare! Me'yus olma, telâş da etme! Hem bu halden firar etmek ve şu levmi elimden kurtulmak için kendini gaflete de atma! Çünkü bu halin zararı ise, onu sen zararlı tevehhüm etmendir. Hem sen onu tekrarlayıp meşgul oldukça, zarara düşüyorsun.

Görmüyor musun ki; meselâ sen, çeşitli müzahrefatla bulaşmış kirli, müstakzer bir bez parçasından güneş ve ziyasına ve gökler ve yıldızlarına veya bahçeler ve çiçeklerine baktığın zaman, elbette o kirli, bulaşık müzahrefat, o beze ait olup onlara sirayet etmez; ve onların bunlarla mükedder olmasında mümkün değildir. İşte bunun gibi sen de, o pis hatırat-ı şeytaniye ve nefsiyeye ehemmiyet verme ki; çabuk dağılsınlar. Çünkü bu vehimli haller ve hevalı vaziyetler, hevam ve arılara benzerler. Onlara karşı müdafaaya girişsen, daha çok başına üşüşürler. Eğer ehemmiyet vermeyip müdafaayı terketsen, senden ayrılıp giderler.

* * *

قَالَ Ey akıllı nakl üzerine tercih eden mütefelsif, bil ki! Sen kendi felsefî aklınla nakli te'vil ediyor, belki de tahrif ediyorsun. Öyledir, zira gururdan ve felsefiyatta tagalguldan tefessüh etmiş olan aklın ona dar gelir. Ben de bir zaman senin gibi o hale giriftar oldum. Sonra bir vakıada gayet yüksek ve çok parlak bir saray gördüm ki, onun damı semanın sakfıyla bitişmiş idi. Ve o sarayın yüksek balkonları ve pencerelerinden çeşitli asansör gibi zenbiller sarkıtılmış idi. O zenbillerin ipleri de, mebdeden ta müntehayaya kadar uzundular. O asansörlerden bazıları yere yakın olup, (1) Muvaffak olabilen kimseler onlara atlayıp yüksek

(1) Şu mes'elenin izahını, Fatiha'nın sonundaki üç yolun beyanında Otuzuncu Söz'ün "Ene" bahsinde ve Lemaat kitabında "Bir Seyahat-ı Hayaliye"de zikretmişimdir. O semadan tedelli eden zenbil ve asansörler ise, sırat-ı müstakim olan hakaik-ı Kur'aniyeye işaretler. –Müellif– Arapçadan tercüme eden (Mütercim)

(Sh:209)

menzillere çıkıyorlardı. Bazıları da mebdede alçak, müntehada yüksek idiler. Ve hakeza... Sonra o sırada, bazı mağrur ve hasaretkâr insanlar gördüm ki, o zenbillere iltifat edip ehemmiyet vermiyorlar. Belki yukarıya çıkmak için taşlardan, eşyalardan yığınlar, merdivenler dizip ayakları altına koymaya teşebbüs ediyorlardı... Haliyle ve biraz yukarı çıktuktan sonra, tekrar yere düşerek sukut ediyorlardı. Evet böylesi eblehler, hiçbir zaman menzil-i maksuda çıkamadılar ve çıkamayacaklardır da. Hem yine bazı insanları da gördüm ki, firavunlaşmış olarak nefislerine itimad edip, basamak yapmak için sarayın duvarlarına çiviler çakmak suretiyle basıp çıkmak istiyorlardı. Bunlar dahi az bir miktar çıkar, sonra ayakları sürçerek düşüp boyunları kırılıyordu. Ve hakeza!.. Hem gördüm ki; insanın, mücehhez olduğu kesb ve âlât denilen şeyler ise, ancak istidad ve muvaffakiyet nisbetinde o zenbil ve asansörlere atlamak için kullanmak üzere verilmişlerdir. Yoksa menzillere ulaşmak için değildir.

İşte bu halde senin aklın ikalindir (yani, gem ve dizginindir). Nakl ilede, senin hakikata ulaşman için füze gibi keskin âletindir. Evet kim ki, Allah'a tevekkül ederse, Allah onun vekilidir.

* * *

Ey dünya hayatında füccarın ebrara galebesinin ve fâsikların sâilihler üstün gelmesinin sebebinde hayrete düşen adam, bil ki! Bir zaman bir vakıada gördüm ki, ben bir şehirdeyim. O şehirde çok saraylar var.. Her bir kasrın mütedahil ve üst üste tabakaları var. O kasırların sâkinleri de letafet, ulviyet ve nuraniyette mütefavittirler. Bazıları padişah gibi yüksek merkezde oturmuş, onun altında da kıymet ve nuraniyet cihetinde çeşitli sâkinler oturan menziller var.. Ve hakeza, yukarıdan tâ aşağı kapıya kadar bu minval üzeredir. Sonra da bazı kapıların yanında sakil ve kesif nursuz bir hâdim ile, kapının önünde de bir kelb-i mütemellik vardı. (Yani müdahin ve yaltakçı bir it bulunuyordu.)

Daha sonra bazı sarayları gördüm ki, kapısı gayet şenlikti. Düşündüm; Ne için o öyle, bu böyle?. Sonra baktım ki, saray reisi kapı önüne gelmiş, it ile oynuyor. Yetişmiş kızlar dahi başları açık olarak çocuklarla oynuyorlar ve oynamalarını tanzim ediyorlar. O vakit anladım

(Sh:210)

ki, sarayın tabakatındaki pek nâzik vazifeler muattal kalmış, yalnız it ve çocuk ve sefil hademelerin vazifeleri şa'saalanmış; kasrın iç kısmı ise, tefessuk edip harice çıkmış ve meknunatından boş ve hâlî kalmıştır. Dış vaziyeti ise parlak, muktedir ve kuvvetli görünüp, dâhilde karanlık, muattal ve zelil bir vaziyet hükümran olduğunu anladım. Adeta nar meyvesinin yarıp bozulmuş habbelerinden boşanan ve boş kalan kabuğu gibi olmuş...

Sonra anladım ki, o saraylar insanlardır. Hattâ her bir insanı bir kasır olarak görmüştüm. Hattâ kendi âsi nefsimi dahi bir kasır olarak görmüştüm. Evet o sarayların ehli, başaşağı giden sukutta muhtelif mertebelerde ve başka başka tarzda. İşte o zaman müşahede ettim ki; ehl-i medeniyetin terakki diye zu'mettikleri şey, ancak bir sukuttur.. Ve iktidar diye zannettikleri iş, ancak bir ibtizaldır, bayağılıktır.. Ve intibah diye dem vurdukları emir, ancak nevm-i gaflette bir batmaktır.. Ve nezaket dedikleri mes'ele, nifakî bir riyadır.. Ve zekâvet diye gururlandıkları

keyfiyet, ancak şeytanî desiselerdir.. Ve insanîyet diye tahmin ettikleri şey, ancak insanîyetin hayvanîyete bir inkılabıdır.

Ancak ne varki, bu âsi şahs-ı sâkıttın nuranî latifeleri, zulmanî olan nefsiyle bulaştığı için, onun nefsi ona dünyevî letafet ve cazibedar levhaları irae ederek aldatır. Amma dindar ve mutî' olan adam, bunun hilafınadır ki, saray-ı insanîyede onun nefsi, yalnız kapıda kaba, sert ve sâkin duran hâdime benzer. Lâkin salih kimselerin dahi letaifi, bazan süfliyete doğru nüzûl edebiliyor.. Fakat hevesat-ı süfliyeden gelen bir hal ile değil, belki hududundan tecavüz etmiş insanları irşad etmek ve onları gaye-i hilkatlarına çevirmek için imdadlarına koşarken, ayakları dolaşıp düşmesinden geliyor.

Evet Cenab-ı Hak (C.C.), bir abdini severse, dünyanın süs ve zinetlerini ona sevdirmez. Belki bela ve musibetlerle ona kerih gösterir.

Eyvah, vâ esefâ! Şu medeniyet-i sefihe, gayet câlib hârikaları ve çok câzib oyuncakları izhar etmiş olmakla; insan saraylarının sâkinleri olan latifeleri; ziya saçan lâmbaya müncelîb olup, gelip çarparak yanıp kül olan pervaneler gibi düşüp yanmaktadırlar.

* * *

(Sh:211)

قَالَ عَمْرُو Bil ey Said-i şakî! Nedir bu gurur, nedir bu gaflet ve nedir bu istiğna?!. Görmüyor musun ki, ihtiyarın ancak bir tel saç kadardır. Ve iktidardan ancak bir zerreye mâliksin.. Ve şu hayattan sana ancak çabuk söner bir şulecik vardır.. Ve ömürden çabuk geçer bir dakikacığa sahibsin.. Ve şuurun ancak zevale maruz bir lem'acık gibidir.. Ve zamandan ancak akmakta olan bir an-ı seyyalen vardır.. Ve mekândan ancak kabir kadar bir yerin vardır. Bununla beraber aczin hadsizdir, ihtiyacın nihayetsizdir, fakrın hududsuzdur. Hem emeller ve arzuların ise hesabsızdır ve hakeza!..

İşte bu kadar âciz ve bu derece ihtiyaçlı bir insan, acaba kendi elindeki mezkûr sermayeye ve kendi nefesine itimad ederek mi bel bağlar? Yoksa öyle bir Rahman-ı Rahîm'e tevekkül eder ki; onun hazain-i rahmetinin zarflarından olan ve nimetlerinin sandukçaları bulunan şu nurlarla dolu güneşler ola; ve şu semeratla memlû ağaçlar ola.. Hem su ve ziya, onun havz-ı feyzinin ve mesîl-i rahmetinin boruları ola!..

* * *

(Sh:212)

هَذِهِ الْمُنَاجَاةُ تَحَطَّرُ قَمِي الْقَالِبِ قَهْكَا قَبْلِ الْغِيَاثِ قَالِغَارِثِي

يَا رَبِّ بَشْشْ جِهَتْ نَظْرُ مِيكَرْدَمْ دَرْدِ حُودْرَا دَرْمَانِ نَمِي دِيدَمْ

دَرِ رَاسْتِ مِي دِيدَمْ كِه دِي رُوزِ مَزَارِ پَدَرِ مَنَسْتِ

وَ دَرِ چَپِ دِيدَمْ كِه فَرْدَا قَبْرِ مَنَسْتِ

وَ اَيْمُرُوزِ تَابُوْتِ قَلْبِشْمِ قَبْرِ قَلْبِ طَبَايَشِ قَهْفَسْتِ

قَبْرِ سَرِ عُمَرِ جَنَازَهْ مَنْ اِيَسْتَادَهْ اَسْتِ

دَرِ قَدَمِ اَبِ حَاكِ خَلَقْتِ مَنْ وَ حَاكِسْتَرِ عِظَامِ مَنَسْتِ

تَكِيهَ نَه كُنْدَ بَرِ اَيْنِ جُزْءِ اِحْتِيَارِي كِه يَكْ قَطْرَه سَرَابَسْت
حَيَوَاهُ اَيْنِ زِنْدِگَانِي هَمْ چُو حَابَسْت
وِينِ عُمَرِ بِي بُنِيَادِ هَمْ چُو بَادَسْت
لَتَسْخَانَ تَجَوَّزَالَ لَقْتَسِيخَا تَجَعْفَا لَقَطَاتِ قَلْبِخَالِ قَبِي تَجَعْفَا قَلَامِ بَبَقَا اَسْت
بِيَا اَي نَفْسِ نَافَرَجَامِ وُجُودِ قَانِي حُودَرَا فِدَا كُنْ
خَالُوشِ تَجَوَّزَالَ قَدَكِه قَلْبِي تَجَسَلْتِي تَوْثِيغِه تَجَسَلْت

(Sh:215)

وَ مُلْكِ اُو وَ اُو دَادَه فَنَّا كُنْ تَا بَقَا يَابَدُ
قَازُ اَنْ سِرِّي كِه نَفِي نَفِي اِتْبَلَا تَقَات
قَحْدَايِ پُرْكَرَمِ حُودِ مُلْكِ حُودَرَا مِي حَرَدِ اَزْ تُو
بَهَايِ بِي گِرَانِ دَادَه بَرَايِ تُو نِگَاهِ دَارَسْت

(Sh:216)

Farisî beyitler ve Türkçe manası (*)

هَذِهِ الْمُنَاجَاةُ تَحَطَّرُ قَفِي قَالِغَلْبِ قَهْكَانَا قَبَا لِحْيَانَا قَالِغَارِثِي

Yani bu münacat, kalbe Farisî olarak tahattur ettiğinden Farisî yazılmıştır.

يَا رَبِّ بَشَشْ جِهَتِ نَظْرٍ مِيكَرْدَمُ دَرْدِ حُودَرَا دَرْمَانِ نَمِي دِيدَمُ

Yâ Rab! Tevekkülsüz gafletle, iktidar ve ihtiyarıma dayanıp derdime derman aramak için cihat-ı sitte denilen altı cihette nazar gezdirdim. Maatteessüf derdime derman bulamadım. Manen bana denildi ki: “Yetmez mi derd, derman sana.”

دَرُ رَاسْتِ مِي دِيدَمُ كِه دِي رُوزُ مَزَارِ پَدَرِ مَنَسْت

Evet gafletle sağımdaki geçmiş zamandan teselli almak için baktım. Fakat gördüm ki: Dünkü gün, pederimin kabri ve geçmiş zaman, ecdadımın bir mezar-ı ekberi suretinde görüldü. Teselli yerine vahşet verdi. (1)

وَ دَرُ چَپِ دِيدَمُ كِه فَرْدَا مَقْبَرَتِ تَجَسَلْت

(*) Onyedinci Söz'de merhum, muazzez Üstadımız Bediüzzaman Said-i Nursî Hazretleri tarafından yapılan Türkçe tercümelerini aynen buraya almayı kendimce münasib buldum. (Mütercim)

(Sh:217)

Sonra soldaki istikbale baktım. Derman bulamadım. Belki yarınki gün, benim kabrim ve istikbal ise, emsalimin ve nesl-i âtînin bir kabr-i ekberi suretinde görünüp ünsiyet değil, belki vahşet verdi. (2)

جَدِّ قَائِمُورُؤْ تَابُؤْؤْ قَحْشَمُؤْ قَهْرُؤْ قَطَطْؤَابِشْ قَعْشَلْتْ

Soldan dahi hayır görünmediği için, hazır güne baktım, gördüm ki: Şu gün, güya bir tabuttur; hareket-i mezbuhanede olan cismimin cenazesini taşıyor. (3)

قَبْرِ سَرِّ عُمَرُؤْ جَنَازَهُؤْ مَنِّ اِيسْتَادَهْ اَسْتْ قْ

İşbu cihetten dahi deva bulamadım. Sonra başımı kaldırıp, şecere-i ömrümün başına baktım, gördüm ki: O ağacın tek meyvesi benim cenazemdir ki, o ağacın üstünde duruyor, bana bakıyor. (4)

دَرِّ قَدَمِؤْ اَبِؤْ حَاكِؤْ خَلَقْتِؤْ مَنِّ وَا حَاكِسْتَرِؤْ عِظَامِؤْ مَنَسْتْ

O cihetten dahi me'yus olup başımı aşağıya eğdim, baktım ki: Aşağıda, ayak altında kemiklerimin toprağı ile mebbe-i hilkatimin toprağı birbirine karışmış gördüm. Derman değil, derdime dert kattı. (5)

بُؤُونُؤْ دَرِّؤْ پَسِؤْ مِئِنِگَرْمِؤْ بِيئِمِؤْ اَيْنِؤْ دُنْيَاؤْ بِيؤْ بُنْيَادِؤْ هِيچِؤْ دَرِّؤْ هِيچَسْتْ

(1) İman, o vahşetli mezar-ı ekberi, ünsiyetli bir meclis-i münevver ve bir mecma-i ahbab gösterir.

(2) İman ve huzur-u iman, o dahşetli kabr-i ekberi sevimli saadet saraylarında ziyafete bir davet-i Rahmaniye gösterir.

(3) İman, o tabutu, bir ticaretgâh ve şa'saalı bir misafirhane gösterir.

(4) İman, o ağacın meyvesini cenaze değil, belki ebedî hayata mazhar ve ebedî saadete namzed olan ruhumun eskimiş yuvasından yıldızlarda gezmek için çıktığını gösterir.

(5) İman, o toprağı, rahmet kapısı ve cennet salonunun perdesi olduğunu gösterir.

(Sh:218)

Ondan dahi nazarı çevirip arkama baktım gördüm ki: Esassız, fani bir dünya, hiçlik derelerinde ve adem zulümatında yuvarlanıp gidiyor. Derdime merhem değil, belki vahşet ve dehşet zehirini ilave etti. (6)

(3) İman, o tabutu, bir ticaretgâh ve şa'saalı bir misafirhane gösterir.

(4) İman, o ağacın meyvesini cenaze değil, belki ebedî hayata mazhar ve ebedî saadete namzed olan ruhumun eskimiş yuvasından yıldızlarda gezmek için çıktığını gösterir.

(5) İman, o toprağı, rahmet kapısı ve cennet salonunun perdesi olduğunu gösterir.

(6) İman o zulümatta yuvarlanan dünyayı, vazifesi bitmiş, manasını ifade etmiş, neticelerini kendine bedel vücudda bırakmış, mektubat-ı Samedaniyye ve sahaif-i nukuş-u Sübhaniyye olduğunu gösterir.

اَخِيَاثُ قَلُو قَلِيْنِ قُوْحَاثُ قَخَال قُوْغِيَاثُ قَاثُ قَخِيَاثُ

O cüz'-i ihtiyarînin meydan-ı cevelanı, kısacık şu zaman-ı hazır ve bir an-ı seyyaldir.

خُوْلَخُوْلَايَةِ تَعَا تَعْمُ تَعْمُو تَعْمَزُ تَعْمِيْنَجُوْلَا تَعْمَات

Sermayem ise, cüz'-ü lâyetecezza gibi cüz'î bir şeydir.

اَيْنُ جُزْءُ كُدَامَ وَ اَيْنُ كَاغْطَا تَقَخْلَجَا تَقَكْخَاغْسَلَت

İşte şu cihan kadar ve milyarlar ile ancak istihsal edilebilen hâcât nerede? Ve bu beş paralık cüz'-i ihtiyarî nerede? Bununla onların mübayaasına gidilmez, bununla onlar kazanılmaz. Öyle ise başka bir çare aramak gerektir.

پَسْ دَرُ رَاهِ تُو اَزْ اَيْنُ جُزْءِ نِيْزُ بَاْزُ مِيْ كُذْشَتَنْ چَاْرَهٗ مَنْ اَسْتُ

O çare ise şudur: O cüz'-i ihtiyarîden dahi vazgeçip, irade-i İlahiyeye işini bırakıp, kendi havl ve kuvvetinden teberri edip, Cenab-ı

(10) İman, dizginini cism-i hayvanînin elinden alıp; kalbe ve ruha teslim ettiği için; maziye nüfûz ve müstakbele hulûl edebilir. Çünkü kalb ve ruhun daire-i hayatı geniştir.

(Sh:220)

Hakk'ın havl ve kuvvetine iltica ederek, hakikat-ı tevekküle yapışmaktır. Ya Rab! Madem çare-i necat budur. Senin yolunda o cüz'-i ihtiyarîden vazgeçiyorum ve enaniyetimden teberri ediyorum.

خَا تَقْخَايَشِ تَتُو تَقْخَسَلْتِغِيْرُ تَعْنُ تَقْشُوْدُ رَحْمَتِ بِيْ نِهَآيَتِ تُو پَنَاهِ مَنْ اَسْتُ

Tâ senin inayetin, acz ve za'fıma merhameten elimi tutsun. Hem, tâ senin rahmetin, fakr ve ihtiyacıma şefkat edip bana istinadgâh olabilsin, kendi kapısını bana açsın.

اَقْلُنْ تَعْمَسُ تَعْمَكْ تَعْمَجْرُثُ مَثِيْ تَقْخَايَشِ تَقْخَصَلْتِ تَقْخَايَتِ تَقْخَات

تَكِّيَهٗ نَهٗ كُنْدُ بَرِّ اَيْنُ جُزْءِ اِحْتِيَاْرِيْ كِهٖ يَكُ قَطْرَهٗ سَرَايَسْتُ

Evet her kim ki rahmetin nihayetsiz denizini bulsa, elbette bir katre serab hükmünde olan cüz'-i ihtiyarına itimad etmez; rahmeti bırakıp ona müracaat etmez.

اَيُوَاهُ اَيْنُ زَنْدِگَانِيْ هَمَّ چُوْ حَابَسْتُ

وَيْنُ عُمْرِ بِيْ بُنْيَادُ هَمَّ چُوْ بَادَسْتُ

Eyvah! Aldandık, Şu hayat-ı dünyeviyyeyi sabit zannettik. O zan sebebiyle bütün bütün zayi ettik. Evet şu güzeran-ı hayat bir uykudur, bir rüya gibi geçti. Şu temelsiz ömür dahi, bir rüzgâr gibi uçar gider...

خَا قَلِيْنِ تَعْمَهٗ تَعْمُرْخَا قُوْ تَعْمَهْمَا تَعْمَطْمُ تَقْلُوْثُ تَتُو قَاشْكَارَهٗ

شَوْشَاغِه لَعَلَّتْ تَعْرِفُ نَقَطِيزًا تَعْمَا تَعْمِيَانِ تَعْلِبِدُ قَوْمًا تَعْلَخَانِ تَعْلَخِيدُ

(Sh:221)

İşte şu bütün ihtiyaçlarımla ve zayıflığımla ve fakr ve acizimle beraber, altı cihetten gelen dehşetler ve vahşetlerle perişan bir halde iken; kalem-i kudretin sahife-i fitratımda ebede uzanan arzuları ve sermede yayılan emelleri aşikâre bir surette yazmıştır, mahiyetimde dercetmiştir.

حَيْالُ كَدَامُ رَسَدُ اِحْتِيَاجٍ نِيزُ رَسَدُ

Belki dünyada ne varsa, nünuneleri fitratımda vardır. Umum onlara karşı alâkadarım. Onlar için çalıştırıyorum, çalışıyorum.

دَائِرَةُ اِحْتِيَاجٍ مَانِدِ دَائِرَةِ مَدِّ نَظَرٍ بَزْرُغِي دَارِسْت

İhtiyaç dairesi, nazar dairesi kadar büyüktür, geniştir.

دَرُ دَسْتِ هَرُ چِه نِيسْتِ دَرُ اِحْتِيَاجِ هَسْتِ

Hattâ hayal nereye gitse, ihtiyaç dairesi dahi oraya gider. Orada da hacet vardır. Belki her ne ki elde yok, ihtiyaçta vardır. Elde olmayan, ihtiyaçta vardır. Elde bulunmayan ise hadsizdir.

اَيْرَةُ اِفْتِدَارُ هَمْجُو دَائِرَةِ دَسْتِ كُوتَاهُ كُوتَاهَسْتِ

Halbuki daire-i iktidar, kısa elimin dairesi kadar kısa ve dardır.

حَيْسُ تَعْفُرُ قَوْمًا تَعْلَخَانِ مَا بَقْدَرِ جِهَانَسْتِ

Demek, fakr ve ihtiyaçlarım, dünya kadardır.

لَتَسْخَانِ تَعْبُورًا لَقَسْنَجَا تَعْفُورًا لَتَقَلَّخَالِ قَتِي تَعْفُورًا مَبَقَا اَسْتِ

(Sh:222)

Kendine güvenen ve ebedî zanneden mağrur insan, zevale mahkûmdur. Sür'atle gidiyor. Hane-i insan olan dünya ise, zulûmat-ı ademe sukut eder. Emeller bekasız, elemeler ruhta baki kalır.

بَيَا اَيُّ نَفْسٍ نَافَرَجَامُ وُجُودِ قَانِي خُودِرَا فِدَا كُنُ

خَالُوشُ تَعْفُورًا قَدَكِه قَلْبِي تَعْفُورًا تَعْفُورًا تَعْفُورًا

Madem hakikat böyledir; gel ey hayata çok müştak ve ömre çok talib ve dünyaya çok âşık ve hadsiz emeller ile ve elemeler ile mübtela bedbaht nefsim! Uyan, aklını başına al! Nasilki yıldız böceği, kendi ışıkçığına itimad eder; gecenin hadsiz zulûmatında kalır. Bal arısı kendine güvenmediği için, gündüzün güneşini bulur; bütün dostları olan çiçekleri, güneşin ziyasıyla yaldızlanmış müşahede eder. Öyle de: Sen de kendine ve vücuduna ve enaniyetine dayansan; yıldız böceği gibi olursun. Eğer sen fanî vücudunu, o vücudu sana veren Hâlıkın yolunda feda

etsen, bal arısı gibi olursun. Hadsiz bir nur-u vücud bulursun. Hem feda et. Çünkü şu vücud, sende vedia ve emanettir.

يَا مَلِكِ أَوْ وَ أَوْ دَادَهُ فَنَّا كُنْ تَا بَقَا يَابَدُ

قَا زُ أَنْ سِرِّي كِه نَفِي نَفِي اِنْبِلَا تَلَات

Hem onun mülküdür. Hem o vermiştir. Öyle ise, minnet etmeyerek ve çekinmeyerek fena et, feda et; tâ beka bulsun. Çünkü nefy-i nefy, isbattır. Yani yok, yok ise; o vardır. Yok, yok olsa; var olur.

قَحْدَايِ پُرْكَرَمِ خُودِ مَلِكِ خُودِرَا مِي خَرْدُ أَرْ تُو قَه

بِهَائِي بِي گِرَانِ دَادَه بَرَايِ تُو نِگَاهِ دَارَسْت

(Sh:223)

Hâlık-ı Kerim, kendi mülkünü senden satın alıyor. Cennet gibi büyük bir fiat verir. Hem o mülkü senin için güzelce muhafaza ediyor, kıymetini yükselttiriyor. Yine sana hem baki, hem mükemmel bir surette verecektir. Öyle ise, ey nefsim! Hiç durma; birbiri içinde beş kârlı bu ticareti yap. Tâ beş hasarettten kurtulup, beş rıbbi birden kazanasın.

* * *

(Sh:224)

هَذِهِ الْخَطْبَةُ قَا تَرْخَا شَيْتَه قَالَتْ خَجَلْسَتْ قَا تَلْتَلِي قَا سَلَامِي صَدْرِي قَه كَتَا

قِي تَخْفَه قَنَجَا قَاتَرَكِيَه تَهْطَلْخَشْتَه تَهْكَدَلْخَش

İslâm Meclis-i Millî-i Meb'usanının irşadı için irad edilen şu hitabe, Türkçe olarak 1339 senesinde böylece sudûr etti, öyle de neşredildi.

بِسْمِ قَالَلُّه قَالْتَرَحْمَتْ قَالْتَرْخِيمِ

لَنْ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

جَا تَطِيْبًا قَالْخَبَشْتَوِيْ قَالْتَلْخَبَشْتَوِيْ قَالْتَلْخَبَشْتَوِيْ لِيَوْمِ عَظِيمِ

Ey mücahidîn-i İslâm! Ey ehl-ül halli ve-l akd! Bu fakirin bir mes'elede on sözünü, birkaç nasihatını dinlemenizi rica ediyorum.

Evvelâ: Şu muzafferiyetteki hârikulâde nimet-i İlahiye bir şükran ister ki devam etsin, ziyade olsun. Yoksa, nimet şükrü görmezse gider. Madem ki Kur'an'ı, Allah'ın tevfiikiyle düşmanın hücumundan kurtardınız; Kur'anın en sarîh ve en kat'î emri olan (salât) gibi feraizi imtisal etmeniz lâzımdır. Tâ onun feyzi böyle hârika suretinde üstünüzde tevalî ve devam etsin.

Sâniyen: Âlem-i İslâmı mesrur ettiniz, muhabbet ve teveccühünü kazandınız. Lakin o teveccüh ve muhabbetin idamesi, şair-i İslâmiyeyi iltizam ile olur. Zira Müslümanlar İslâmiyet hesabına sizi severler.

(Sh:225)

Sâlisen: Bu âlemde evliyaullah hükmünde olan gazi ve şühedalara kumandanlık ettiniz. Kur'an'ın evamir-i kat'iyesine imtisal etmekle, öteki âlemde de o nuranî görüha refik olmağa çalışmak, sizin gibi âlî-himmetlilerin şe'nidir. Yoksa, burada kumandan iken, orada bir neferden istimdad-ı nur etmeğe muztar kalacaksınız. Bu dünya-yı deniyye, şan ü şerefiyle öyle bir meta' değil ki, sizin gibi insanları işba' etsin, tatmin etsin ve maksud-u bizzat olsun.

Râbian: Bu millet-i İslâmın cemaatleri -çendan bir cemaat namazsız kalsa, fâsık da olsa yine- başlarındakini mütedeyyin görmek ister. Hattâ umum Kürdistan'da umum me'murlara dair en evvel sordukları sual bu imiş: "Acaba namaz kılıyor mu?" derler. Namazı kılıyorsa mutlak emniyet ederler; kılmazsa, ne kadar muktedir olsa nazarlarında müttehendir. Bir zaman, Beyt-üş Şebab aşairinde isyan vardı. Ben gittim, sordum: "Sebeb nedir?" Dediler:

– Kaymakamımız namaz kılmıyordu, rakı içiyordu. Öyle dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?" Bu sözü söyleyenler de namazsız, hem eşkiya idiler.

Hâmisen: Enbiya'nın ekseri şarkta ve hükemanın ağlebi garbda gelmesi kader-i ezelinin bir remzidir ki, şarkı ayağa kaldıracak Din ve kalbdır, akıl ve felsefe değil. Madem şarkı intibaha getirdiniz, fitratına muvafık bir cereyan veriniz. Yoksa sa'yiniz ya hebaen gider veya muvakkat, sathî kalır...

Sâdisen: Hasminız ve İslâmiyet düşmanı olan frenkler, dindeki kayıdsızlığınızdan pek fazla istifade ettiler ve ediyorlar. Hattâ diyebilirim ki; hasminız kadar İslâma zarar veren, dinde ihmalinizden istifade eden insanlardır. Maslahat-ı İslâmiye ve selâmet-i millet namına, bu ihmali a'male tebdil etmeniz gerektir. Görülmüyor mu ki, İttihadcılar o kadar hârika azm ü sebat ve fedakârlıklarıyla, hattâ İslâm'ın şu intibahına da bir sebep oldukları halde, bir derece dinde lâübalilik tavrını gösterdikleri için dâhildeki milletten nefret ve tezyif gördüler. Hariçteki İslâmlar dindeki ihmallerini görmediği için hürmeti verdiler.

Sâbian: Âlem-i küfür bütün vesaitiyle, medeniyetiyle, felsefesiyle, fûnûnuyla, misyonerleriyle âlem-i İslâma hücum ve maddeten uzun zamandan beri galebe ettiği halde, -âlem-i İslâma- dinen galebe etmedi. Ve dâhilî bütün fırak-ı dâlle-i İslâmiye birer kemiye-i (Sh:226)

kalile suretinde mahkûm kaldığı ve İslâmiyet metanetini ve salabetini, sünnet ve cemaatle muhafaza eylediği bir zamanda, lâübaliyane; Avrupa medeniyet-i habîsesi kısmından süzülen bir cereyan-ı bid'atkârane, sinesinde yer tutamaz. Demek âlem-i İslâm içinde mühim ve inkılabvari bir iş görmek, İslâmiyetin desatirine inkıyad ile olabilir, başka olamaz. Hem olmamış, olmuş ise de çabuk ölüp, sönmüş...

Sâminen: Zaaf-ı dine sebep olan Avrupa medeniyet-i sefîhanesi yırtılmağa yüz tuttuğu bir zamanda ve medeniyet-i Kur'anın zuhûra yakın geldiği bir anda, lâkaydane ve ihmalkârane müsbet bir iş görülmez. Menfice, tahribkârane iş ise, bu kadar rahnelere maruz kalan İslâm zaten muhtaç değildir.

Tâsian: Sizin bu "İstiklal Harbi"ndeki muzafferiyetinizi ve âlî bir hizmetinizi takdir eden ve sizi can u dilden seven, cumhur-u mü'minîndir. Ve bilhassa tabaka-i avamdır ki, sağlam müslümanlardır.. Sizi ciddi sever ve sizi tutar ve size minnettardır ve fedakârlığınızı takdir ederler.. Ve intibaha gelmiş en cesîm ve müdhiş bir kuvveti size takdim ederler. Siz dahi, evamir-i Kur'aniyeyi imtisal ile onlara ittisal ve istinad etmeniz, maslahat-ı İslâm namına zarurîdir. Yoksa İslâmiyetten tecerrüd eden bedbaht, milliyetsiz, Avrupa meftunu, frenk mukallidlerini, avam-ı müslimîne tercih etmek, maslahat-ı İslâma münafi olduğundan, âlem-i İslâm nazarını başka tarafa çevirecek ve başkasından istimdad edecek!..

Âşiren: Bir yolda dokuz ihtimal-i helâket, tek bir ihtimal-i necat varsa; hayatından vazgeçmiş, mecnun bir cesur lâzımdır ki o yola sülûk etsin. Şimdi, yirmidört saatten bir saatini işgal eden farz namaz gibi zaruriyat-ı diniyenin imtisalinde, yüzde doksandokuz ihtimal-i necat

var. Yalnız, gaflet ve tenbellik haysiyetiyle, bir ihtimal-i zarar-ı dünyevî olabilir. Halbuki feraizin terkinde, doksandokuz ihtimal-i zarar var. Yalnız gaflet ve dalâlete istinad eden tek bir ihtimal-i necat olabilir. Acaba Dine ve dünyaya zarar olan ihmal ve feraizin terkine ne bahane bulunabilir? Hamiyet nasıl müsaade eder? Bahusus bu güruh-u mücahidîn ve bu yüksek meclisin ef'ali taklid edilir. Kusurları ya taklid veya tenkid edilecek; ikisi de zarardır. Demek onlarda hukukullah, hukuk-u ibadî da tazammun ediyor. Sırr-ı tevatür ve icma'ı tazammun eden hadsiz ihbarât ve delaili dinlemiyen; ve safsata-i nefis ve vesvese-i şeytandan gelen bir vehmi kabul eden adamlarla, hakikî ve ciddi iş görülmez. Şu inkılab-ı azîmin temel taşları sağlam gerek. Şu meclis-i

(Sh:227)

âlinin şahsiyet-i maneviyesi, sahip olduğu kuvvet cihetiyle mana-yı saltanatı deruhde etmiştir. Eğer şair-i İslâmiyeyi bizzat imtisal etmek ve ettirmekle, mana-yı hilafeti dahi vekâleten deruhde etmezse, hayat için dört şeye muhtaç; fakat an'ane-i müstemirre ile günde lâakal beş defa dine muhtaç olan şu fitratı bozulmayan ve lehviyat-ı medeniye ile ihtiyacat-ı ruhiyesini unutmayan milletin hâcât-ı diniyesini meclis tatmin etmezse; bilmeceburiye mana-yı hilafeti, tamamen kabul ettiğinizi isme ve lafza verecek. O manayı idame etmek için kuvveti dahi verecek. Halbuki meclis elinde bulunmayan ve meclis tarikıyla olmayan böyle bir kuvvet,

inşikak-ı asaya sebebiyet verecektir. İnşikak-ı asa ise, **خُذْ قُلُوبَهُمْ**

قَدْ تَجَلَّىٰ قَالَهُ قَجْمِيحًا ya zıddır. Zaman cemaat zamanıdır. Cemaatin ruhu olan şahs-ı manevî daha metindir ve tenfiz-i ahkâm-ı şer'iyeye daha ziyade muktedirdir. Halife-i şahsî, ancak ona istinad ile vezaifi deruhde edebilir. Cemaatin ruhu olan şahs-ı manevî eğer müstakim olsa, ziyade parlak ve kâmil olur. Eğer fena olsa, pek çok fena olur. Ferdin, iyiliği de fenalığı da mahduddur. Cemaatin ise gayr-ı mahduddur. Hârice karşı kazandığınız iyiliği, dâhildeki fenalıkla bozmayınız. Bilirsiniz ki ebedî düşmanlarınız ve zıdlarınız ve hasımlarınız, İslâmın şairini tahrib ediyorlar. Öyle ise, zarurî vazifeniz, şairi ihya ve muhafaza etmektir. Yoksa şuursuz olarak şuurlu düşmana yardımdır. Şairde tehavün, zaaf-ı milliyeti gösterir. Zaaf ise, düşmanı tevkif etmez, teşci' eder...

قَدْ شَبَّاهُ قَالَهُ قَدْ قَسَمْنَا قَالُوا كَيْنَ

* * *

قَالَ عَمَّ Ey netice (olan bir hakikat-ı imaniyenin isbatını)yi isti'zam ederek, delilini zaif

gören adam! Bil ki; hakaik-ı imaniyeden herhangi bir hakikatın sıdkına şahadet eden hiçbir delil yoktur ki, İslâmiyetin herhangi bir mes'elesini, bir şeyini tasdik eden umum delil ve bürhanlarla tezekkî ve teyyüd etmesin.. ve hem bütün onlar, bunu takviye etmesin ve

(Sh:228)

mededkârı olmasın! Evet âdeta ne kadar o hadsiz şahidler ve şahadetler ve berahin ve emarat varsa, her hepsi kendi arkadaşlarının senedlerine imzalarını koymakla; her birisi diğerini beraet ve fermanına mührünü basıyorlar, nasıliki sabıkan 184. sahifede tafsili geçti. Amma nefyedici ise, öyle değiller. Çünkü isbatçı ile nefyedici arasında ki münafât sırrıyla, isbatçının yanında sabit olan bir şey, nâfiye göre yok olabilir. Öyle ise, nâfiler birbirine kuvvet veremedikleri için, bin nefyedici, bir tek hükmündedir.

* * *

قال Ey kardeş, bil ki! Bazan bir şeye karşı şiddet-i muhabbet, o şeyin inkârına sebep olabilir. Ve keza şiddet-i havf dahi öyledir. Hem nihayetsiz azamet de öyle olduğu gibi, aklın ihatasızlığı da o şeyin inkârına sebep olabilir.

* * *

قال Ey kardeş bil ki! Ben bir hads-i kat'î ile adeta gözümle görmüş gibi öyle bir yakîn hasıl etmişim ki; nasılki meselâ hanzele ağacı, bilkuvve kendi çekirdeğinde mündemic olduğu gibi; Cehennem dahi küfür tohumunda bilkuvve mündemicdir. Ve keza hurma ağacı, kendi çekirdeğinde münderic olduğu gibi; Cennet dahi iman habbesinde mündemicdir.

Evet nasılki o iki çekirdek, hanzele ve hurma ağaçlarına istihale ile inkılab etmesinde bir garabet yoktur.. Aynen öyle de; dalâlet manasının da tecessüm ederek tazib edici bir Cehenneme tahavvül etmesinde de bir istib'ad olmaz. Hem envar-ı hidayetinde de, temessül ederek, lezzet ve huzur verici bir Cennet⁽¹⁾ halini alması dahi baîd değildir. (Eski matbu') Lemaat kitabının 33. sahifesinden 36. sahifeye kadar olan kısımda, bu âlemde de o şuhûdun bir nebzesi izah edilmiştir.

(1) Risale-i Nur çok müvazeneleriyle bu davayı isbat etmiş. –Müellif–
(Sh:229)

قال Ey kardeş, bil ki! Nasılki hububatın tohumundan bir habbe veya semeratin çekirdeklerinden bir nüve, eğer kalblerinde herhangi bir delik vaki' olursa, daha onlar, tenebbüt edip neşv ü nema bulamazlar. Aynen öyle de; 'ene' habbesi de, eğer "Allah Allah" zikrinin şuaıyla delinse, daha artık o enaniyet, dirilerek dal budak salıp, gaflet ile firavunlaşarak, nev'inin âsârına istinad edip ona sığınarak, semavat ve arzın Cebbarına karşı isyan ile mübareze etmeye doğru büyüüp tezüm edemez.

İşte Nakşibendî evliyaları, enaniyet dağını delmek suretiyle habbe-i kalbin fethine ve bir kısa yolun keşfine ve zikir-i hafî matkabıyla da nefsin başını kırmağa muvaffak oldukları gibi; zikir-i cehrî vasıtasıyla da (Kadirîler) dahi, tabiat tağutunun tahribine veyahut uyarılmasına muvaffak olmuşlardır.

* * *

قال Ey kardeş bil ki! Kesretin en uzak ve en geniş ve en ince devair ve tabakatı üstünde dahi hikmet, ittikan ve ihtimam eserleri parlamaktadır. Eğer istersen, kesretin nihayet derecede inbisat ve intişar ile tekessür ettiği insanın cild ve suretine bak! Tâ kalem-i kudret, onun alnının ve yüzünün ve avuçlarının sahifesini nasıl ince çizgiler, yazılar, nakışlar ve âletlerle hâşiyelendirdiğini göresin. Bu çizgi ve nakışlar ise, insanın ruhundaki istidad⁽¹⁾ ve maanîye ve boynunda asılı bulunan amel defterine delâlet ediyorlar. Bu dahi fitratında yazılı bulunan kaderin cilvelerine işaret etmektedir. Hattâ öyle ki, bu kaderî tahşiyeler, hiçbir surette kör tesadüfün ve a'ver ittifakın duhulüne bir menfez, bir delik bırakmamışlardır.

(1) Hz. Üstad, yanındaki talebelerine bir kaç def'a buyurmuşlardır ki: Ben Van'da iken, henüz Türkçe'yi iyi tekellüm edemediğim sıralarda, Kürdçe lisanıyla iki küçük risale yazmışım. Bunlardan birisi, Matematik ve hesap ilmiyle ilgili... ikincisi de, insanın el ve avucu gibi

yerlerinde; onun ruhundaki istidadının neye münasib olduğunu kaderce belirtilen yazıları hakkında idi. (Mütercim)

(Sh:230)

قل اعظم Ey şu hayat-ı dünyeviyeye mübtela olan insan! Bil ki: Sen o derece bu fani hayata düşkün olmuşsun ki, hayattaki ille-i gaiye, yalnız şu dünya hayatı ve bekasıdır diye tevehhüm etmişsin. Hem kudret-i ezeliyenin cevher-i insaniyette ve zevillhayatta emanet bıraktığı acib cihazat ve hârika techizat ise, Fâtır-ı Hakîm onları yalnız şu seri-üz zeval olan hayatın hıfz ve bekası için vermiştir diye zannetmişsin. Kellâ, sümme kellâ! Kat'iyyen öyle değil!.. Zira eğer hayat kitabından maksud-u aslî, yalnız bu hayat-ı dünyeviyenin kısacık bekası olmuş olsaydı, o zaman nizamat-ı kainatın icma'ı şehadetiyle; hikmetin, inayetin, intizamın ve adem-i abesiyetin en zâhir ve en bâhir ve en nuranî delilleri olan herşey; abesiyet ve israfın intizamsızlık ve hikmetsizliğin en acib ve en garib ve en bâriz misali olurlardı. Adeta o zaman, dağ gibi büyük bir ağacın, yalnız bir tek hardele kadar küçücük olan bir tek semeresi onun gayesi olurdu, Kellâ! Belki hayatın gayât ve semeratından, insanın ve zîhayatın yalnız o hayata malikiyeti derecesinde ve onda hakikî olarak tasarruf edebildiği miktarca ona raci' olabilir.. Hayatın sair bütün semerât ve gayâtı ise, Cenab-ı Zat-ı Muhyi'ye (C.C.) aittir ki; onun esmasının tecelliyatına mazhar olmakla; ve hayat-ı uhreviyedeki cennet-i bakiyesinde rahmetinin çeşitli enva-ı cilvelerini izhar etmekle, ki, şu dünya hayatının tohumlarının semereleri de işte bunlardır.. Ve hakeza!..

Evet, nasilki bir sefine-i azîme-i sultaniyede muvazzaf bir şahsın vazifesi, yalnız geminin çalışma ve hareketini te'min eden bazı cihazata lüzumu vaktinde parmağını koyup dokundurmak gibi cüz'î bir iş iken; elbette geminin pek çok fevaidinden bu adama yalnız alâkasının ve hizmetinin nisbeti derecesinde olabilir. Yani binler faydalarından yalnız bir tane olabilir. Aynen öyle de; her zîhayat, kendi sefine-i vücudunda hakikî mutasarrıf olduğu derecede hisseye sahib olabilir. Hattâ gemi ile misal verilen şahıs, belki binler hisseden bir hisseye müstahak olsa dahi, burada insan ve zîhayat, milyonlar hisseden bir hisseye de müstahak olamaz.

* * *

(Sh:231)

قل اعظم تجا تعالبي Ey kalbim, bil ki! Hâlıkımızın, Mâlikimizin ve Mevlâmızın ma'rifeti olmaksızın, dünyanın lezzet ve zinetleri cennet de olsalar, yine cehennemdir. Evet, ben öyle zevkettim ve böyle de müşahede ettim. Hattâ, (Eski matbu') Katre Risalesinin 71. sahifesinde geçtiği üzere şefkat nimetinde ve marifetindeki lezzet, dünya ve mâfihanın lezzetlerine, hattâ Cennet bile olsa, râcih geliyor.

* * *

قل اعظم تجا تعالبي Bil ey kalbim! Bu dünyada cereyan eden her şeyin, her hâdisenin iki yüzü vardır. Bir yüzü dünyaya, nefse ve hevaya bakar; bir yüzü de, âhirete nazar eder. Amma dünyaya müteveccih olan yüzde ise, dünyanın en büyük ve en ağır ve en sabit işleri ve emirleri dahi hakikatta ve nefs-ül emirde o derece küçük ve hafif ve zevale maruzdurlar ki, kalbin merakla, titremekle, teellümle ve şiddet-i teemmülle müşevveş olmasına değer, müvazi ve lâyıf olacak bir şey değildir.

* * *

بِإِلْمِ رَبِّكَ بِمَا لَمْ يُخَالِفِ Bil ey kalbim! Acaba hiç böylesi ahmak, ebleh ve echel bir adam

bulunurmuki; güneşin timsalini, meselâ bir zerre-i şeffafe içinde görse, yahut onun tecellisini bir çiçeğin renk ve boyasında müşahede etse, sonra da o zerrede görünen güneşçikte veya o çiçeğin sıbgasında parlayan muvakkat bir tecellicikte; âlem sarayının tavanındaki sirac-ı vehhacı bütün levazımatıyla -hattâ güneşin seyyarat için olan cazibesini ve umum âleme merkeziyetini- o güneşçik ve tecellicikte arasın ve taleb etsin! Ve sonra da o ahmak sarhoş, o zerre ve o çiçekte müşahede ettiği güneşçiğin başına bir arıza gelir, zail olursa; kasr-ı nazarıyla ve inhisar-ı fikriyle gündüz ortasında gökyüzünde parlayan güneşin vücudunu; sair bütün şeffaf zerrelere ve bütün şebnemlerin ve reşhaların ve katrelerin ve deniz yüzündeki kabarcıkların ve havuzların ve

(Sh:232)

denizlerin ve seyyaratın güneşe şهادetlerinin mevcudiyetiyle birlikte, inkâr etmeye teşebbüs ve şuru' etsin!..

Hem sonra, kaderin tersimiyle eşyanın kabiliyetine göre tecelli eden zıllî olan bir vücut, o echele bil'asale olan bir vücutla iltibas olunur. Çünkü meselâ şeffaf bir zerrede güneşin timsalini görse, der: "Hani nerede güneşin azameti?. ve hani onun hârika olan harareti?!. ve nasıl?!" ve nasıl?. gibi tâ belahetin en sonuna kadar hezeyanlar!..

Hem o cahil-i nâdan, bazan güneşin ateşinden iktibas etmek istiyor. Yahut onun zatında eliyle bir tecessüs yapmak, yada onun kendisinde her hangi bir vecihle bir te'sir icra etmek ister. Halbuki o cahil bilmez ki, güneşin onda yaptığı te'sir ile ona yakın olması, onun da ona yakın olmasını istilzam etmez ki; şems, onun fiilinden müteessir olabilsin.

Sonra o bedbaht ahmak, eşyanın en küçük ve hasislerinde bile acib bir ittikan, garib bir ihtimam, yüksek bir san'at ve nâzik bir hikmeti gördüğü zaman; bâtil bir kıyas ile: "şunların saniî bunların tasniinde çok külfetler ve pek çok çalışmalar yapmıştır" zu'meder. İşte bu tevehhüm-ü bâtıldan dolayı der ki: Meselâ 'sineğin ne kıymeti var ki, bir Sani-i Hakîm tarafından ona bu kadar mühim masraflar yapılsın' gibi vehimlere kapılır; tâ o miskin sofestaî oluncaya kadar gider. Bak ey cahil-i nâdan!

جَزَاءُ مَا كَفَرْنَا بِهِ نَلْعَلْهُمْ لِقَاءَ مَا كَفَرُوا بِهِ وَيَسْأَلُكَ اللَّهُ تَعَالَى * تَعَالَى مَا كَفَرْنَا بِهِ نَلْعَلْهُمْ لِقَاءَ مَا كَفَرُوا بِهِ وَيَسْأَلُكَ اللَّهُ تَعَالَى * وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

sırlarıyla, senin bu mes'elede dört şeyi bilmekliğin lâzımdır, tâ ki, müşkilleri hallolsun.

Birincisi: Herşey, zerrelere güneşlere kadar, Cenab-ı Hakk'ı kemal-i rububiyeti içindeki layık sıfatlarıyla tavsif eder. Fakat o şey, bu sıfatların tecellisine mazhar olmasıyla onlarla muttasıf olması lâzım gelmez.

İkincisi: Herşeyden Cenab-ı Hakk'ın nuruna karşı bir kapı açılır. Ve hem bir kapının açılmasıyla diğer bütün kapıların da, açılması mümkün olur. Lakin kısa ve kasır bir nazarda olduğu gibi; bir tek kapının kapanmasıyla, sair hadsiz kapılar dahi kapanmazlar.

(Sh:233)

Üçüncüsü: Bir ilm-i muhitten in'ikas eden kader, nuranî esma-i mutlaka-yı İlahiyenin feyz-i tecelliyatından, -herşeyin istidadına lâyük- bir hisse alıp kaydetmiş ve tersim etmiştir.

Dördüncüsü: مَا كَفَرْنَا بِهِ نَلْعَلْهُمْ لِقَاءَ مَا كَفَرُوا بِهِ وَيَسْأَلُكَ اللَّهُ تَعَالَى * تَعَالَى مَا كَفَرْنَا بِهِ نَلْعَلْهُمْ لِقَاءَ مَا كَفَرُوا بِهِ وَيَسْأَلُكَ اللَّهُ تَعَالَى * وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

قَاتِمًا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ لِمَخِيحًا تَعَالَى تَعَالَى مَا كَفَرْنَا بِهِ نَلْعَلْهُمْ لِقَاءَ مَا كَفَرُوا بِهِ وَيَسْأَلُكَ اللَّهُ تَعَالَى * تَعَالَى مَا كَفَرْنَا بِهِ نَلْعَلْهُمْ لِقَاءَ مَا كَفَرُوا بِهِ وَيَسْأَلُكَ اللَّهُ تَعَالَى * وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

Yani: Cenab-ı Kadir-i Mutlak, bir şeyin halk ve icadını irade ettiğinde o şey, **عَمْرٍ** emr-i Rabbanîsi tebliğ edilince, hemen derakab zamansız vücud-pezîr olur.

İkinci âyetin meali: Yani kabirden kalkıp mahşerde hesap vermek için, sizin halk ve ihyanız, O'na bir tek nefsin ihya ve ba'si kadar kolay ve ehvendir.

Amma eğer gaflet ile eşya ve mahlukat, kendi kendilerine, yahut imkânî sebeblere isnad edilseler; o zaman bütün ehl-i akılın, o echel ve eblehin hükmünden çıkan hadsiz muhalatı kabul etmeleri icab eder. Tâ ki o takdirde hak, o echelin canibinde olabilsin.

* * *

قَالَ عَزَّم Ey kardeş bil ki! Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, hakikatları tebyin ederken; çok zaman darb-ı meseller ile ta'bir edip serd-i kelâm eder. Bunun sırrı ise, çünkü hakaik-ı mücerrede-i İlahiye, daire-i mümkinatta misallerin (ayna ve) kayıdlarında mütemessildir. Mümkin-i miskin olan insan ise, daire-i imkândaki misallere bakarak, o emsalin arkalarında daire-i vücûbun şuunatını mülâhaza edebilir. İşte,

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ مَا كَانَ بَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ثُمَّ نَسَفَ اللَّهُ مَائِدَةً مِّن مَّاءٍ فَجَعَلَ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ جَهَنَّمَ تَاجِرًا كَالشَّانِئَةِ يُضَاعَفُ لِكُلِّ ذُنُوبِهِمْ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا أَعْدَابٌ جَهَنَّمَ كَانُوا لَهَا كَافِرِينَ (buna işaret eder.)

* * *

(Sh:234)

قَالَ عَزَّم Ey kardeş bil ki! Arş-ı Rahman, kalb-i insan gibidir. Buna göre; Meselâ senin kalbin, sende mülk vaziyetinde olduğu halde, sen ise kendi kalbinde bir melekûtsun.

Demek, daire-i ism-i Zâhir içinde arş-ı azîm, herşeyi muhit olduğu gibi; İsm-i Bâtin dairesinde de arş, kevn içinde bir kalb mesabesinde. Hem İsm-i Evvel dairesinde **عَلَى الْمَاءِ**

خَفَفْنَا قَالِجْتَةَ âyeti, arşın ilk hakikatına işaret ettiği gibi, İsm-i Âhir dairesinde ise,

عَرْشُ الرَّحْمَنِ hadîs-i şerifi, onun âhir hakikatına remzeder.

Demek **ثُمَّ خَلَقْنَا لَهَا مَاءً فَجَعَلْنَا لَهَا جَهَنَّمَ تَاجِرًا كَالشَّانِئَةِ يُضَاعَفُ** ile muttasıf olan zat'ın arşı için evveliyet, âhiriyyet, zâhiriyyet ve bâtinîyyetten birer hisse vardır.

* * *

قَالَ عَزَّم Ey kardeş bil ki, acz, nidanın madenidir. İhtiyaç, duanın menbaidir. Madem öyledir; (ben dahi dergâh-ı rahmet-i Rahman'da şöylece nida ediyorum:) Ya Rabbî, ya Hâlıkî, ya Mâlikî! Benim hacetim, nida ve niyazım vaktinde hüccetimdir. Fakr u fakatim de duam zamanında üddetimdir. Vesilem hilelerimin (çarelerimin) inkıtaıdır. Aczim, hazinemdir. Sermayem, emellerimdir. Şefiim de Habibin ile rahmetindir. Beni afvet, mağfiret kıl ve bana merhamet eyle! Ya Allah, ya Rahman, ya Rahîm.(Âmîn.)

(Sh:235)

ZEYL-ÜL HABAB

Her kim, kendini Allah'a verirse, Allah için olursa, her şey onun olmuş olur. Eğer kendisini ona vermezse, her şey onun aleyhinde olur. Kendini Allah'a vermek demek ise, her şeyi O'na bırakmaktır. Hem de her şey O'nun olduğuna ve O'ndan geldiğine ve O'na döneceğine kat'î iz'an etmektir.

Bediüzzaman

Said-i Nursi

(Sh:236)

İfade-i meram

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ey benim şu sekiz tane Arabî risalelerime nazar eden zevat! Biliniz ki, yazdığım şu eserleri, evvelâ ve yalnız kendi nefsim için yazmıştım. (1) Sonra düşündüm; Bu nimete bir şükür lâzımdır. Onun şükrü ise, bunları neşretmektir.. Ola ki, bazı insanlar, onlardan menfaat görelere. Sonra tekraren bu risaleleri gözden geçirdim. İçlerinde bir sırrın varlığını hissettim. Epey zaman düşündüm, izharında tereddüd ettim. Fakat şimdi o sırrı izhar etmeye kalbimde bir saik hissediyorum. İşte o sır budur: Görüyorum ki, o risalelerin mes'eleleri arş-ı Rahman olan âyât-ı Furkaniye'den tedelli etmiş nuranî zenbil ve asansörlere çıkmaya birer vesile ve merdivenlerdir.

Evet, o risalelerin zurufundaki mesailden hiçbir mes'ele yoktur ki, Furkan-ı Hakîm'in bir âyetinin kadem-i manevîsine başı temas etmesin. Her ne kadar o risalelerdeki meseleler, hîn-i tahsilde bana şuhudî ve hadsî ve zevkî bir tarzda hasıl olmuşlarsa da, fakat zevil-ebzar olan bir kısım ehl-i hakikatın gözlerini oralarda kapadıkları olan cünun sahrasına, aklımın refakatı beraber olduğu halde, gözlerim açık olarak dâhil olduğum için; aklım, kendi âdet-i daimesi üzere kalbimin gördüklerini kendi mikyasları içinde sarıyor ve ölçüleriyle ölçüyor ve bürhanlarına yapışıyordu. İşte bu cihetten bu risalelerin bütün mesaili âdetâ bürhanî istidlaliyat hükmündedirler. Öyle ise, fikir ve ilim cihetinden dalâlete düşenlerin, onlardan istifade ederek efkâr-ı felsefiyenin ayak kaydırmasından kendini kurtarmaları mümkündür. Hattâ belki yine mümkündür ki; bu risaleleri tehzib, tanzim ve izah ile, bu zamanın fikrî dalâletlerinin reddi için, en kuvvetli ve resanetli yeni bir akaid-i imaniye ve taze bir ilm-i Kelâm kitabını onlardan istihrac etsin. Belki yine

(1) O sekiz risaleler bunlardır: Katre ve Zeyli, Zerre, Şemme, Habbe ve Zeyli, Habab ve Zeyli ve onlara iltihak etmiş Nokta ve Şuaat ve Lemaat ve sairedir. -Müellif-

(Sh:237)

mümkündür ki, akli kalbiyle ihtilat etmiş, yahut kalbi, afak-ı kesrette teşettüt edip dağılmış olan aklına iltihak etmiş olanlar için, bu risalelerden, Kur'an-ı Kerim'in taht-ı irşadında demiryolu gibi sağlam, emin bir yol istinbat edip onda yürüsün.

Öyle mi? Evet!.. Çünkü, şu risalelerimde olan bütün mehasin ve kemalât, yalnız Kur'anın feyzinden mülhemdirler. Velillahilhamd, bu yolda Kur'an-ı Hakîm, bana tam bir mürşid ve bir üstad olmuştur. Evet kim ki, Kur'ana (hâlisane ve sâdikane) temessük ederse, en sağlam ve en kopmaz bir zincire yapışmış olur.

Said-i Nursî

(Sh:238)

ZEYL-ÜL HABAB

قَسِبْتُمْ قَالَةً قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَ خَيْرٌ قَالَةً قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

(Sh:239)

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ قَالَتْهُمُ مَا لَيْسَ لَكُمْ

قَالَ عَالِمٌ Ey kardeş bil ki; Cenab-ı Allah'ın sana in'am etmiş olduğu bu vücud ve tevabii;

ancak ondan istifaden için sana mübah kıldığı bir ni'mettir. Yoksa bütün bütün temlik edip de, üstüne tapulmuş değildir. Öyle ise sana i'ta edilen ni'metlerde, a'ta edenin rızası dairesinde tasarruf etmen gerek! Yoksa, senin nefsinin razı olduğu tarzda değil. Nasılki bir adam, birisini evine misafir etse, elbette ev sahibinin izni ve rızası olmadan, o misafir ev eşyasında ve tena'umunda tasarruf edip israf edemez, dökemez.

قَالَ عَالِمٌ Ey haşr-i azamı istiğrab edip akıldan uzak gören adam! Bil ki; iki elinin ortasında;

yani, kendi vücudunda ve gözlerin önünde

(Sh:240)

cereyan eden hesapsız enva-i haşir ve neşir ve hususi kıyametlere bakmıyor musun? Hem her sene zarfında, hadsiz kıyametleri gördüğün ve hattâ meyveli ve çiçekli olan her bir ağaçta onu müşahede ettiğin halde, nasıl olur da sen kıyamet-i kübrayı akıldan uzak görüyorsun?

Eğer bu mes'elede şuhudî bir yakîn istersen; aklını beraber alıp bahar ve yaz âhirinde, meselâ bir Dut ve Zerdali ağacının altına git! Bak nasıl şu hayattar, tatlı meyveler ve o taze, latif ve nazif mahluklar, adeta geçmiş senedeki ölmüş meyvelerin aynısı olarak haşr ü neşr olmaktadırlar. Dikkatle bak ki, senin yüzüne tebessüm eden şu ağacın başındaki menşur ve mensur (neşredilmiş ve saçılmış) meyveler ve semereler, ancak geçmiş senelerinkinin kardeşi veya arkadaşlarıdır. Hem bak, bunlar onlara o kadar benziyorlar ki, âdeta sanki bunlar onlardır. Eğer insan gibi onların da bir vahdet-i ruhiyeleri olsa idi, bunlar onlar olurdu. Yani âdeta benzerleri değil, aynileri olurdu.

Hem sonra, bu ağacın vaziyetinde teemmül et ki, kuruluşuyla, cumudiyetiyle, hakaretiyle ve küçüklüğüyle beraber, hayat mecralarının darlığı ve çiçek ve semerelerinin erzak yollarının karışıklığı içinde, nasıl tek başıyla o ağaç bir acib âlem kesilip ehl-i dikkat ve tedkike,

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرُوا hakikatını tasvir etmektedir. Evet, kuru bir ağaçtan, şu latif masnuatı icad edip neşreden bir kudret, elhak kâinatta ve daire-i imkânda hiçbir şey ona ağır gelmez,âmennâ.

قَالَ عَمْرٌو Ey kardeş bil ki, Kur'anın her bir suresi, Kur'anın umumuna dağılmış olan hakaikın bir mücmelini ve sair surelerdeki ehemmiyetli makasid ve kıssaları tazammun etmesinin bir hikmeti şudur: Tâ ki, Kur'andan yalnız bir sureyi okuyabilen veyahut yalnız kısa bir surenin kıraeti kendisine müyesser olmuş olanlar, Tenzil'in hitabından ona dahi düşen hisseden mahrum kalsın. Çünkü cemaat-i mükellifin içinde ümmî ve gabiler vardır. İşte bu lem'a-i i'cazdandır ki, bir tek sure-i Kur'aniye, onu okuyabilen için tamam bir Kur'an mündemiç oluyor.

(Sh:241)

قَالَ عَمْرٌو Ey kardeş bil ki, kesret içinde tasarruf eden bir vâhid, kesretin ayrı ayrı tabakalarına girip karışarak, bizzat mübaşeret etmesi lâzım gelmez. Hususan o Mutasarrıf-ı Vâhid'in mahiyeti, tasarruf ettiği şeylerin mahiyetlerinden mübayin olsa, hele bilhassa kesretin hilafına olarak, maddeden mücerred olup mümkünattan olmazsa...

Evet kesir içinde iş gören, askerî neferat içinde ihtilatsız, mualecesiz emir ve irade ile iş gören bir kumandan gibidir. Fakat eğer kumandanlık vazifeleri ve fiilleri, başıboş neferata havale edilse, o zaman bizzat mübaşeret ve mualecet lâzım gelir. Yahut da bütün neferlerin neferlik mahiyetleri, kumandanlık mahiyetine inkılab etmesi icab eder.

İşte, Cenab-ı Hak Sübhanehu ve Teala, kendi nihayet takaddüs, tenezzüh, ulviyet ve azametiyle birlikte ve bizim de ondan nihayetsiz uzaklığımız ve hasisliğimizle beraber, bizde kendi meşiet-i sübhaniyesine göre istediği şekilde tasarruf eder ve etmektedir. Evet Cenab-ı Hak (C.C.) güneş misali gibi bize bizden daha yakın olduğu halde, biz ise ondan nihayetsiz uzağız.

قَالَ عَمْرٍو Ey kardeş bil ki! Kesretin sonu vahdet olup, ona incirar eder. Evet, Cüz', küllün enmuzeci olmak cihetiyle; ağacın kesreti, bir semerenin vahdetinde toplanmaktadır. Şu halde küll, küllî.. cüz' de cüz'î gibi oluyor. Evet feza-yı vasiada inbisat edip yayılan güneşin ziyası gibi ki, o ziyanın her bir zerresi güneşin temasından bir timsalini tazammun etmekle; adeta havada titreşen her bir zerre birer güneşcik gibi iken, (meselâ) güneşin ziyasıyla ittisal peyda ederek, adeta hep ziya kesilmişler.

Öyle de: **وَ تَمَثَّلُ مَا تَخْتَلِفُ مَا تَخْتَلِفُ** ezeli olan bir Nur-ul Envar olan zatın esmasının tecellisi de öyledir ki; esmaullahın herbirisinin tecellisi temsildeki gibi iki vechile görünüyorlar. Yani biri küll, diğeri küllî...

(Sh:242)

قَالَ عَمْرٍو Ey dünya ile mutmain olup sükûnetli oturan arkadaş, bil ki! Senin meselin şöyle bir adama benzer ki; O adam yüksek bir saraydan sukut edip aşağıya yuvarlanırken, o saray dahi dehşetli bir sel içine düşüp yuvarlanmakta.. o sel ise, gayet yüksek bir dağın başından kopup gelmekte.. o dağ dahi müdhiş bir zelzele ile yerin derinliklerine doğru yuvarlanıp gitmektedir.

Evet kasr-ı hayat, inhidama başlamış. Ömür kuşu da,(Tayyareside) şimşek gibi geçmekte olup, seni kabir yuvasında nerede ise hemen hemen yumurtlamak üzeredir. Zamanın seli dahi, o derece sür'atle dolaplarını çeviriyor ki, akılları dehşette bırakıyor. Ve küre-i arz sefinesi de, feza-yı gayr-ı mütenahî içinde bulut sür'ati gibi akıp gitmektedir.

İşte, nasılki bir adam, sukut etmiş gibi gayet şedid bir sür'atle giden bir şimendiferde iken; o dehşetli yolculuk ortasında ve o sür'at anında, yolun kenarında bulunan parçalayıcı dikenli-mikenli çiçeklere elini uzatıp, o dikenler onun elini parçalarlarsa, elbette o adam, kendi nefisinden başka kimseye levmetmesin. İşte ey arkadaş! Madem ki iş böyledir; sakın olaki, gözlerini ve ellerini dünyanın süs ve fantaziyelerine uzatmayasın. Evet firak elemelerinin dikenleri, mülakât esnasında kalbleri böyle parçalarsa, acaba firak vaktinde nasıl olur, sen kıyas et!

İşte ey kötülükleri emreden nefis! Sen kime ibadet edersen et ve neyi dava edersen, yada kimi çağırırsan çağır!.. Amma ben ise, ancak beni yoktan var edene ve güneşi, ayı ve dünyayı ve içindeki eşcar ve nebatatı bana musahhar edebilene ibadet ederim. Hem beni kaderin feza-yı muhitinde yüzen ömür tayyaresine bindirene; ve yıldız ve seyyarat arasında uçup deveran eden arzı ve feleğini bana musahhar edene ve arz tüneli içinde hayat dağı altında ebed-ül âbâd yolunda kabir kapısına doğru şimşek-vârî geçen zaman şimendiferine beni bindirene; Hem ben, ancak, tarafeyni dün ve yarının halkalarıyla muttasıl olan bu günün vagonunda, onun izin ve tezkeresiyle oturduğum bir zattan istimdad ederim.

Hem ben, ancak öyle birisini çağırır ve öyle bir zattan istigase ederim ki; zâhirde küre-i arz sefinesini harekete geçiren feleğin çarkını durdurmaya muktedir ola.. ve şems ve kameri birleştirip zamanın

(Sh:243)

hareketini teskin etmeye kadir ola.. ve vücud şahikalarından fena ve zeval derelerinin a'makına yuvarlanan, kararsız olan şu dünyayı

تَجَوُّمٍ تَجَنُّبًا لَهَا رُضٌ مُغَيَّرًا لَهَا رُضٌ

ola!.. Çünkü benim her şeyle müteallik âmâl ve makasıdım vardır. Zaman neyin üstünden geçerse ve küre-i arz nerelere uğrayıp, dünya nelerden ayrılırsa, benim emellerim ona yapışarak bâki kalıp gidiyor. Hem semavat ve arzdaki bütün salih ibadın saadetleriyle lezzet ve alâkalarım vardır.

Hem dahi ben, ancak öyle birisine ibadet ederim ki; o benim kalb ve sırrımın en dakik ve en gizli seslerini işittiği ve kalbimin en ince âmâl ve müyulatını ıslah edebildiği gibi, aynı zamanda akıl ve hayalimin temennileri olan nev'-i beşere saadet-i ebediyeyi vermek için, kıyameti koparıp dünyayı âhirete çevirmeye muktedir olsun. Demekki böylesi bir zat ise, onun kudret eli, hem zerreye hem de güneşe yetişmektedir. Zerre kendi küçüklüğüne güvenerek onun tasarrufundan gizlenemediği gibi, güneş dahi büyüklüğüne bakıp onun kudretine karşı nazlanamaz.

Evet o öyle bir zattır ki, eğer sen onu hakkıyla tanısan, bütün elemelerin lezzetlere inkılab ederler. Ve eğer onun marifeti olmazsa, ulûm evhamı netice verirler. Hikmetler sakmlara dönerler, belki ulûm aynı evham ve hikem aynı eskam olurlar. Evet eğer onun nur-u marifeti olmazsa, vücudlar ağlayıp sana ademleri yağdırırlar.. Nurlar zulûmatı, zihayatlar ölümleri ve lezzetler âlâm ve âsâmı senin üstüne yığarlar. Hem yine o nur olmazsa, bütün sevgililer, belki bütün eşya, birbirine düşman kesilirler. Hem onsuz beka bela olur, Kemal heba olur, ömür heva olur, hayat azab olur, akıl ikab olur ve bütün emeller elemeler olarak ağlarlar.

Evet, herkim Allah için olursa, herşey onun olur. Eğer onun olmazsa, herşey onun aleyhinde olur. Onun olmak ve onun için olmak demek ise, herşeyi ona vermek ve herşey onun malı olduğuna iz'an etmek demektir.

Hem odur ki; seni hacetlerden müteşekkil mütedahil daireler ihata etmiş bir surette yaratmış. Hem seni o devair-i ihtiyacatın en küçüğü içinde techiz etmiştir ki, o dairenin nısf-ı kutru, iktidar ve ihtiyar ile -ancak elinin ulaşabildiği kadardır. Geri kalan ihtiyaç daireleri ise, bazıları

(Sh:244)

ezel ve ebedin, arş ve ferşin arası kadar geniştir. Ve onlara ulaşmak için de seni yalnız dua ile techiz etmiştir.

Evet Kur'an'da تَعَا تَتَجَوُّوْا تَتَجَوُّوْا تَتَجَوُّوْا تَتَجَوُّوْا تَتَجَوُّوْا fermanı (Yani duanız olmazsa ne ehemmiyetiniz var.) bu sırta işaret etmektedir. Evet çocuk, elinin ulaşamadığı şeyler için valideynini çağıracağı gibi, bir kul dahi âciz kaldığı ve elinin ulaşamadığı şeyler için, Rabbisini çağırır ve çağırmalıdır.

تَتَجَوُّوْا

Ey kardeş bil ki! Herşeyin kemal-i san'at ve ittikan üzere olması ancak sırr-ı vahdettendir. Eğer tevzi'siz, tecezzisiz ve müzahametsiz olan bir vahdetin sırrı olmasa idi, o zaman masnuat, san'at ve itkandan mahrum kalıp karmakarışık olurdu. Evet nasilki güneşin vahdet-i vücuduyla beraber, ziya-yı tecellisinin temas ettiği şeffaf zerrelere tâ deniz yüzüne kadar herşeyi bir nevi daire-i tasarrufuna aldığı halde, hiçbir şey onu meşgul edip şey'-i âhere ziya ve hararet vermekten ve onda temessül edip görünmekten şaşkırtıp da men' edemiyor. İşte şu miskin, mümkün mukayyed, mahdud, camid ve meyyit olan güneş ki, Cenab-ı Hakk'ın ismi Nur'unun şu'lelerinden tek bir şu'lesinin tecellisiyle parlayan bir katrecik iken, şu sır onda

Hem her bir masnuda, insan ve hayvanatın istihlâklerine bakan cüz'î faidelerinden başka, onun saniine bakan pek çok hikmetler ve gayeleri vardır ki; o saniin tecelliyat-ı esmasına ve şununat-ı rububiyeti içindeki faaliyetinin esrarına aittir.

Evet hiç mümkün müdür ki, şu feyz-i umumînin menşei kör bir kuvvet olsun da, şu semereler sel gibi ondan akıp gelmiş olsunlar ve sonra tesadüf ve ittifakiyatın elleri onlarla oynayabilsin ve mel'abegâhı olsun? (Hâşâ sümme haşa mümkün değildir.)

Evet, o masnuldaki şu hakîmane ve intizamkârane ve şuurdarane itkanlı hususiyetler, kat'î ve yakînî bir surette kör tesadüfün ve sağır ittifakiyetin ellerini onlara karışmaktan red ve tardederler. Öyle ise, bizzarure nev'en ve kemiyeten şu meydandaki mebzul ucuzluk ve kolaylık ve ferden ve şahsiyeten ve keyfiyeten bu ittikan ve iktisad ise, Cevad-ı Mutlak ve Hakîm-i Mutlak ve Kadir-i Mutlak (C.C.) ve amme nevalühû ve şemele ihsanühû'den gelen bir cûd-u mutlaka şehadet ederler.

İşte takdis ederiz o zatı ki; nihayet cûd-u mutlakını, nihayet muktesidane hikmet ile cem'eder. Ve gayr-ı mahdud feyz-i mutlakını, bir nizam-ı tammın ve hassas bir terazinin ve âdil bir adalet-i hassasenin zurufunda derceder. Evet, bu üç hakikat, kâinata o derece hükümfermadırlar ki; koca fil gibi büyük mahlukları, zerre gibi ısırıcı küçük bir sineğin kocaman vücudunun bir zerresini ısırmasına karşı mü

(Sh:247)

dafaaya mecbur eder. Ve hem kemal-i tekebbüründen başını semavatın ketfîne vuran insanoğlu, bir sivrisineğin süngücüğüyle ona dokunması vaktinde kalaka düşüp, onunla mukatelede zaif düşerek **تَخَالَطُ لَوْثٍ ضَعْفُهُ قَالِفَالِشِّ** sırrı zâhir olur.

Hem büyük bir deniz ortasında kırık bir tahta parçası üstünde kalan bir çocuğun münkesir kalbinden gelen gizli bir duasının hatırı için, denizin gazabını durdurup, fırtınaların gayzını susturup, soğuşun hiddetini teskin edebilir. Evet O'dur ki, **مَنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ**

سِرِّ sırrıyla kalb ve sırrın en gizli sesini işitip cevap verir ve şems ve kamerin harekâtına hükmü geçer. **تَجَلَّى قَشَالِطَانِشِّ**

قَالَ عَظَم Ey sebeblere mübtela olmuş insan! Bil ki; sebebi halketmek ve onun sebebiyetini müsebbebin levazimatıyla takdir ve techiz etmek ise; ona nisbeten zerrelerle güneşler müsavi olan bir Kadir-i Zülcelaldır ki, onun yanında **كَيْ** emriyle müsebbebi halk ve icad etmekten daha kolay, üstün, ekmel ve a'lâ değildir.

قَالَ عَظَم تَعَالَى Ey kalbim bil ki; şu zâhirde görünen dünyalar dolusu idam elemeleri ise, ancak bir teceddüd-ü emsaldır. Öyle ise, imanlı zatlar için firak içinde zevalin elemi duymadan, teceddüd ve tazelenmek lezzeti vardır. Madem öyledir. Hakikî imanı elde etmeye çalış! Tâ emn ü eman bulasın. Teslim ol ki selâmette kalasın.

(Sh:248)

Ey kardeş bil ki; câhiliyet devrinin menhus bir yadigârı olan unsuriyetperverlik taassubunun izahı ve içyüzü şöyledir ki: Birbirine tesanüd ile katılaştan bir gaflet ve birbiriyle yardımlaşarak cevablaşan bir riya ve bir zulümden ibarettir ki; unsuriyet ve milliyeti ona mabud haline getirmiştir. El'iyazü billah.

Amma hamiyet-i İslâmiye ise, imanın ziyasından in'ikas edip parıldayan bir nurdur.

Ey mülhidlerle ve müteşekkiklerle ve Avrupa'lı zındıkların mukallidleriyle münazara ile iştigal eden biçare adam, bil ki; sen büyük bir tehlike ile karşı karşıyasın. Çünkü eğer nefsin tezkiye edilmemişse, sen farkına varmadan, senin nefsin hasımlarının fikirlerine gizli olarak yavaş yavaş iltihak etme tehlikesi vardır. Hem Türkçede (bîtarafane muhakeme) denilen güya, insaf namına olan münazara ise, nefsi emmare olan kimseler için en tehlikelidir. Çünkü, o münsif, kendini hasmının yerinde tekrar be-tekrar farz ede ede, onun zihninde bir hasm-ı hayalî yerleşir. Ve o hayalî hasımdan onun dimağında bir lümme-i tenkid tevellüd ederek dâhilde onun hasmının vekili olur. İşte o zaman şeytan da gelir, o lümme içinde yuvasını kurar, oturur.

Lâkin eğer niyetin halis ise, me'yus olma ve böyle bir hali kendinde hisseder etmez, hemen cihadın (silah) dizginini en büyük dâhilî düşmanın olan nefsine çevir ve çok tazarru ve istiğfarlarda bulun.

Ey kardeş bil ki! Azîm bir padişaha ait acib bir sarayın binasında çalışan ve o sarayın nakışlarını tersim işlerinde istihdam edilen camid âletleri ve hayvanatı ve cahil, âmi ameleleri gören herkes bilir ki; bunlar kendileri namına değil, belki onları istihdam edenin hesabına çalışıyorlar da, o padişah onları pek yüksek ve çok geniş maksadları; ve gayet ince ve nazik garazları için çalıştırıyor.

(Sh:249)

İşte acaba o maksad ve garazların idrakinden havass-ı ülemanın fikirleri dahi kasır kaldığı halde, nasıl olur o cahil avam ve şuursuz hayvanat ve camid kalem ve fırçalar, o maksadları müdrikâne takib edip kendileri namına çalışabilsinler.

Aynen bu temsil gibi; her kim, gül ve çiçeklerin cilvelerine ve onların zîhayatlar enzarında kendilerini sevdirmelerindeki vaziyetlerine im'an-ı nazar ederse, elbette yakîn hasıl edecektir k; bu gül ve çiçekler, bir Hakîm-i Kerim tarafından hizmetle muvazzaftırlar; ve o Kerim'in izniyle onun arz misafirhanesine gelip konan misafirlerine kendilerini sevdirmekle vazifedardırlar. Kezalik hayvanat dahi öyledir.

Evet çiçeğin hissi, hayvanın şuuru nerede?.. ve çiçeklerin şu cilveendaz etvarındaki tezyinatında ve keza hayvanatın menfaatdar etvarında tevdi edilmiş hikmetin gayat-ı nukuşunu ve kerem ve ikramın letaif-i mehasinini derketmek nerede?!

Öyle ise şu haller, ancak bir Rabb-i Kerim'in taarrüf ve teveddüd ve tahabbübünü kendi ibadına ve misafirlerine bildirmesi ve tanıtması içindir. (Celle celâlühü ve amme nevalühü ve şemele ihsanühü)

بِإِعْظَمِي تَقِيَّتَهَا قَائِلًا نَفْسِي قَائِلًا خَشِيئَةَ Bil ey meş'um nefis! Sen muhtelif olan umum mertebelerin

bütün levazımâtını birden her bir mertebede; ve bütün havass-ı insaniyenin umum hacetlerini herbir hissini haceti içinde; ve bütün letaifin ezvakını her bir latifenin derece-i zevkinde; ve bütün esma-i hüsnanın şualarını her bir ismin tecellisinde; ve müessirin bütün azametini her bir eserin ve masnu'un arkasında; ve mana-yı haricînin bütün hasiyetlerini, gölgevî olan her bir medlûlde, belki her bir delâlet edende arayıp taleb ediyorsun. (Bu ise helaket ve dalâlet yoludur.)

Ey nefis! Her şeyin liyakatı nisbetinde ve vüs'ati miktarınca onun malını ondan talep et ki, evham seni havalandırmınsın.

(Sh:250)

عَظَمِي عَظَمِي Ey kardeş bil ki; sen nefisini, azamet ve kibir davasında mağrur gördüğün zaman;

kendinden büyük olan azam-ı mahlukata, meselâ semavat ve ecrâmına bakman lazımdır.. Ve şayet nefis, senden küçük olan hevâm ve haşarata bakıp da ehemmiyetsiz addetmeye yeltenirse; o zaman sen, kendi cesedinin hüceyrelere bak ve nazarınla beraber o hüceyre-i insaniyenden birisinin içine gir, sonra onu dikkatle temaşa et!. Tâ ki meselâ bir pire ve onun mâfevkindekiler senden ne kadar büyük olduğunu göresin.. Ve tâ ki vücudunda olan hikmet, rahmet ve nimetin ve ittikan-ı san'atın kıymet ve ehemmiyeti senin gözünden düşmesin.

Hem eğer nefis, nimetlerde sana mümasil olan gayr-ı mahdud ve nâmütenahî sair mahlukatı göstererek, nimetin mebzuliyetinden dolayı kıymetsizliğini telkin ederse; o zaman sen kendi ihtiyaçlarına ve (o nimetleri celbetmekteki) acz-i nefisine; ve ni'metin hikmetine bakman gerektir. Tâ ki nefis, sana verilmiş olan nimetleri senin yanında kıymetsizlikle addettirmesin.

Evet, acaba umum hayvanlarda dahi bulunan göz nimetine karşı, senin göze olan ihtiyacını tahfif ediyor mu? Veyahut bir ni'metin umuma şamil olmasıyla, o nimetteki kasd-ı Rabbanîyi noksanlaştırır mı? Hâşâ ve kellâ! Belki herkeste bulunan bir nimete karşı, senin ona ihtiyacını daha da çok şiddetlendirir. Ve umum mahlukata şamil bir nimette, kasdın eserini daha çok ziyadeleştirir.

عَظَمِي عَظَمِي Ey kardeş bil ki; umum zîhayatlarda mevcut olan hayatın hadsiz hesabsız gayeleri

vardır ki, ancak birisi o zîhayata ait olabilir. Fakat Zat-ı Muhyi'ye (C.C.) ait gayeler ise, onun nihayetsiz malikiyeti miktarıncadır. Öyle ise, büyüğün küçüğe karşı tekebbür etmeye hakkı olmadığı gibi, hiç bir hâdisede de abesiyet vaki'de yoktur ve bulunmaz. Olsa olsa, bütün eşya ancak onun menfaatleri ve hevesatı için halkedilmiştir diye zu'meden beşerin gururlu nefsi yanında, ve kendisine

(Sh:251)

bakan gayeden başka hiç bir gayeler olmadığını sanan, onun safsatasında olabilir.

Evet, yeryüzünde tefriş edilmiş olan şu ziyafet-i amme, beşerin sırr-ı hilafeti sebebiyle ve keramete liyakatını istihsal etmek şartıyla ona bir ikramdır. Yoksa yalnız onun menfaati veya sadece istifadesi için değildir.

Ve eğer âlemi bir ağacın suretini giymiş şekliyle görürsen; Aleyhissalatü Vesselâm'ın nurunu, o ağacın ilk çekirdeği ve hem son meyvesi olarak göreceksin.

Ve eğer âlemi, zîhayat ve canlı bir hayvanın cismini giymiş vaziyetiyle görürsen; Aleyhissalatü Vesselâm'ın nurunu, o büyük mahlukun ruhu olarak göreceksin.

Ve eğer âlemi, büyük bir insan şekline tahavvül etmiş görürsen; Aleyhissalatü Vesselâm'ın nurunu, o insan-ı kebir'in aklı olarak göreceksin.

Hem eğer âlemi, gayet muhteşem bir gül ve çiçek bahçesi misalinde görürsen; Aleyhissalatü Vesselâm'ın nurunu, o hadikanın andelibi olarak göreceksin.

(Sh:259)

Ve eğer âlemi, gayet yüksek müzeyyen bir kasır ki, çok muhteşem salon ve daireleri olup, Sultan-ı Ezel'in saltanatının şa'şaa ve haşmetinin hârikaları ve tecelliyat-ı cemalinin mehasini ve san'atının havarik-i nukuşu o kasırda tezahür ettiği bir vaziyette görürsen; işte o zaman Aleyhissalatü Vesselâm'ın nurunu o kasra bir nezzar, bir teşrifatçı olarak göreceksin... Ki evvelâ kendisi için onu seyr ve temaşa edip, sonra bütün insanlara nida ederek "Ey insanlar! Geliniz bu nezahetli manzaralara bakınız ve fitratınızda mevcut bulunan istidadınızdaki hayret, tenezzüh, takdir, tenevvür ve tefekkür gibi herşeyinizi alıp geliniz ve hazırlanınız ve iyi temaşa edip tam istifade ediniz! Ve hakeza bunlar gibi hadsiz âlî matlamları insanlara bildiriyor ve bunları insanlara irae ediyor. Böylece hem kendisi şahadet ediyor, hem de insanları işhad ediyor. Ve hem kendisi hayrete dalıyor, hem insanları hayrete davet ediyor. Ve hem kendisi, o Malik-i Zülcelalini seviyor, hem de onu insanlara sevdirmeye çalışıyor. Hem kendisi o Malik'ten istizae ediyor, (yani envar-ı hidayetden nurlar alıyor,) hem de insanlara onun gelmesine vesile oluyor. Ve hem kendisi istifaza ediyor, hem de insanların üzerine feyz-i İlahînin inmesine vasıta oluyor.

Ey kardeş bil ki; insan, kat'iyen şecere-i hilkatın semeresidir. Semere ise, bütün ağacın en ekmele ve kökten en uzağıdır. Hem ağacın bütün eczasının hasiyetlerini kendisinde cem'eden hârika bir şeydir. Öyle ise, böyle bir semerenin bâki kalması ve istibka ile muhafaza edilmesi lâzımdır.

İşte, Cenab-ı Zat-ı Kadir (Celle şânühû) insan nev'inden birisinin çekirdek-i insaniyesinden, o şecere-i hilkatı inbat ettikten sonra, tekrar o Fatır-ı Zülcelal, aynı o insanı hilkat ağacının en âhir bir semeresi kılmıştır. Ve sonra da, Cenab-ı Rahman, o semereyi şecere-i İslâmiyete bir çekirdek yapmış ve âlem-i İslâmiyete bir sirac ve onun manzumesine bir güneş kılmıştır. Öyle ise semerenin içindeki çekirdekler, bilkuvve olarak kendi aslı gibi semeresi olduğu ağacının bütün levazımâtını müştemil bulunması lâzımdır.

(Sh:260)

Evet, meselâ bir incir tohumu, bütün bir incir ağacını içinde sakladığı gibi; çekirdeğin küçüklüğüyle beraber, bir ağacı nekadar büyük olursa olsun tazammun etmesine büyüklüğü ona münafi olamaz. Hem madem ki, insan bir semeredir. Öyle ise onda onun çekirdeği olacak bir nüve habbesi bulunacaktır. Ve o habbede onun tohumu olacaktır.. İşte o çekirdek ise kalbdır. Evet ben habbe-i kalbde, ihtiyaç vasıtasıyla âlemin bütün envayıyla, belki umum eczasıyla alâkadarlıklar gördüm. Hem onda bulunan şedid bir ihtiyaç ve azîm bir fakr ile de, Esmâ-i hüsnanın, tek tek her bir ismin tecelliyatının umum nurlarıyla rabıtalarını müşahede ettim. Âdeta âlemin eczaları adedince o kalbin hacetlerinin ve dünya dolusu düşmanlarının varlığını müşahede ettim.

İşte böyle bir kalb, elbette hiç bir şey ile mutmain olamaz.. Ancak onu her şeyden müstağni kılmaya gücü yeten ve her şeyden onu muhafaza edebilen birisiyle mutmain olabilir.

Hem yine ben kalbde; âlemin mecmuu bir harita, bir fihriste, bir nümune ve bir timsal gibi temessül edebilir bir kabiliyet gördüm. Ve o kalbin içindeki merkezi ise, Vâhid-i Ehad'den başka hiç bir şeyi kabul edemez; ve ebed ve sermedden gayri hiç bir şey ile razı olamaz bir vaziyette müşahede ettim. İşte böylesi bir çekirdek (ki, habbe-i kalbtır) onun suyu İslâmiyet, ziyası da imandır. Binaenaleyh şu habbe-i kalb, eğer ubudiyet ve ihlasın toprağı altında itmi'nan peyda etse; ve İslâmiyet âb-ı hayatıyla ıska edilerek iman ile intihaba gelirse, o zaman o habbe-i kalb, kendi âlem-i cismaniyesine bir ruh olacak olan, âlem-i emirden nuranî ve misalî bir şecereyi inbat edebilir. Fakat eğer o habbe-i kalb, İslâmiyet âb-i hayatıyla ıska edilmezse; kurumuş ve büzüşmüş bir çekirdek haletinde kalarak, nura inkılab edinceye kadar ateş ile yakılmaya seza olacaktır.

Evet nasilki çekirdeğin içinde bulunan pek ince ve dakik asablara ve gayet dakik, nazik şeylere ehemmiyet verilip de üzerinde pek durulmuyor. Çok az ve nadir olarak onlara ehemmiyet verildiğini görürsün. Ta o çekirdeğin içindeki bütün damarlar, inkişaf edip haşmet ve azamet ile vazifeye başladıkları zaman, ehemmiyet ve kıymet verilir.

Aynen öyle de: Habbe-i kalbin dahi, öyle kâmine ve naime hâdimleri vardır ki, eğer bunlar kalbin hayatıyla intibaha gelip inbisat peyda etseler, o zaman hâdimleriyle beraber o kalb, kâinat bostanlarında

(Sh:261)

tuyur-u seyyare gibi cevelan etmeye başlarlar. Ve o letaifler o derece inbisat edebilirler ki; o insan, Allah'a hamdetmek için **طَلَحْتُمَا لِي تَهْطِي بِي كَلْبِي**

تَهْطِي بِي كَلْبِي diyecek kadar onu yükselttirir. Çünkü der: Bütün bu masnuat-ı İlahiye benim için nimetlerdir. Hattâ kalbin en zaif ve en ehven hâdimlerinden olan kuvve-i faraziye ve hayaliyenin dahi çok acib vazifeleri vardır. Meselâ, kendi mütevekkil olan sahibini, zindanda mukayyed iken, nezih ve güzel bir bahçeye götürüp gezdirebilir. Ve hem uyanık olan sahibini, şarkta veya garpta namaz kılarken başını Hacer-ül Esved'in altına koyup secde ettirdikten sonra, sahibinin

لِحْشَيْهٍ تَعْلَمُ لَقَدْ قَاتَلَهُ قَاتِلُهُ قَالَ اللَّهُ تَوَدَّ لِحْشَيْهٍ تَعْلَمُ تَقْمَحْشَادًا قَوْشَوِي قَالَ اللَّهُ in iki şehadetini Hacer-ül Esved'e emanet bırakıp tevdi' ettirir.

Hem malûm ve meşhuddur ki; harman, semeratın başları olan sünbüller için yapılır, döğülür ve onların üzerinde muameleler döner. Demek ehemmiyet verilip istibka edilen yegane şey, semeredir. İşte bunun gibi, haşir harmanı dahi benî Âdemi intizar etmektedir.

قَاتِلُهُ Ey kardeş bil ki, şu umumî âlemden (âlemin aynısı gibi) herkesin hususî bir âlemi vardır. Fakat şu hususî âlemin merkezi, şemse bedel şahıstır. Öyle ise, şu hususî âlemin anahtarları, şahsın nefsindedir ve letaifine bağlıdır. Hem o âlemin rengi ve safası, hüsnü ve kubhu, ziya ve zulmeti de, yine merkezi olan o şahsa tâbidir.

Evet nasıl ki aynada irtisam edip görünen bir bahçe, aynanın ahvaline tâbidir. O aynanın hareketi, tagayyürü ve sair halleri, o misalî bahçeye te'sir ediyor. Öyle de şahsın hususî âlemi dahi, bir gölge ve timsal gibi olan o şahsın merkezine tabi'dir.

(Sh:262)

İşte ey insan! Kendi cirminin küçüklüğünü; cürüm ve kabahatinin de küçük olmasına sebep sanma! Çünkü kalbinin kasavetinden bir zerre bile, bazan senin hususî âleminin yıldızlarına küdüret verip göstermiyor.

تَالْعَلَمِ Ey kardeş bil ki; şu otuz senedir (1) benim iki tane tağut ile mücadelem vardır. O iki tağuttan birisi insandaki Enedir, ikincisi âlemdeki Tabiattır.

Amma insandaki Ene ise, onu ben zillî ve harfî bir ayna olarak gördüm. Fakat insan, bil'asale ismî ve kasdî olarak ona baktığı için, onun aleyhinde firavunlaşmış, nemrudlaşmıştır.

İkincisi olan Tabiat ise; bunu da bir san'at-ı İlahiye ve bir sıbga-i Rahmaniye olarak gördüm. Fakat beşer, ona nazar-ı gafletle baktığı için, o da tahavvül ederek onlar için tabiat şeklini alıp maddiyyunların yanında ilah kabul edilmiş.. Ve böylece küfre münker olan küfran-ı nimetin kaynağını teşkil etmiştir.

Fakat Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükür ve hamdolsun ki; tevfik-i Ehad ü Samed'le ve Kur'an-ı Mecid'in feyziyle (Nokta, Katre, Zerre, Şemme, Habbe ve Habab) Risaleleri sayesinde, o otuz senelik mücadele, her iki tağutun katliyle ve her iki sanemin kırılmasıyla neticelendi. Ve tabiatın mevhum perdesinden san'at-ı şuuriye-i İlahiye ve şeriat-ı fitriye-i Rabbaniye inkişaf etti. Ve bu hakikat, o mevhum libastan insilah etti. Yani san'at-ı İlahiye gündüzü, tabiat gecesinden sıyrıldı, tebarüz etti. Ve Ene dahi, hüvenin üzerine yaptığı gölgelikten inkişaf etti. Yani kendisi gitti, hüve meydana çıktı. Yani hüveden inşikak etti.. ve o

hüve ile **تَطْيِخُ تَكْمَلَةُ قَشِيءٍ** (C.C.)a işaret etti.

(1) Yani bu Arabî Risale'nin te'lifinin otuz sene evvelisinden tâ kitabın te'lifine kadar demektir ki, kitabın te'lif tarihi 1922'dir. (Mütercim)

(Sh:263)

تَالْعَلَمِ تَبَا تَلْنَا Bil ey ene! Senin kendi dünyanda, sana dokuz tane emir, iş vardır ki; sen onların mahiyetlerinden ve akıbetlerinden teâmi edip gözünü yummuşsun.

Birincisi: Cesedindir ki, yazın süslenip, bezenip çiçek açan, kışın kuruyup tefessüh eden bir semere gibidir.

İkincisi: Hayvaniyetindir. (Yani zîruh ve zîhayat olarak yaşamaklığıdır.) Sen, cins-i hayvana bak da, onların içinde ölüm ve zeval nasıl sür'atle dolaşmakta olduğunu gör.

Üçüncüsü: İnsaniyetindir ki, intifa ile istifa mabeyninde ve zeval ile beka arasında mütereddiddir. Öyle ise onu sen, baki olan ve şanı beka olan bir Daim-i Baki'nin zikriyle muhafaza et!

Dördüncüsü: Hayat ve ömründür. Bu da senin kametin gibi kasîr ve hududu muayyendir. Ne ileri gider, ne de geri gelir. Öyle ise onun için müteallim olma! Hüzün çekme ve havf etme! Hem o hayata; takat getiremeyecek ve tul-i emele tetavül ettiği şeylerden alıp ona yükletme!

Beşincisi: Vücudundur ki, sana mülk olmuş değildir. Belki o vücuda, onun Maliki senden ve ondan daha çok ona maliktir. Hem o malik, ona senden daha çok şefkatlidir. Şu halde o Malik'in emri ve izni olmadan o vücuda herhangi bir müdahalen halinde, fuzulî bir müdahale

ve fuzuliyane bir meşgale olduğu gibi, çok kere de, ona zararın dokunmuş olur. Görmüyor musun ki, uyku için gösterilen hırs ve merak, nasıl mahrumiyete sebep olup, uykusuzluğu celbederler.

Altıncısı: Musibetlere giriftarlığıdır. Bu ise, çabuk geçtiği için (sureten görüldüğü gibi) hakikatta acı değildir. Belki güzel neticeler, faydalı sevablar bırakarak tahavvül ettikleri için, tatlı ve şirindirler. Öyle ise o mesai, senin yüzünü fena içindeki faniyata giriftarlıktan, bakî ile beka bulan bir bekaya çevirebilirler.

Yedincisi: Senin (bu dünyada) şu andaki varlığıdır. Halbuki sen hem el'an, hem sonrasında burada bir misafirsin. Elbette misafir olan kimse, kendisiyle alâkalanamıyan, belki sür'atle ondan ayrılıp giden şeylere kalbini bağlamaz.

(Sh:264)

Evet nasilki sen, şu mesciddeki bu odacıktan⁽¹⁾ mutlaka çıkıp gideceksin. Öyle de bu şehirden dahi mutlaka bir gün (ya bu şehrin içi olan mezaristanına, yada onun hâricine olsun farketmez) ayrılacaksın. İşte bizzarure bir gün bu şehirden ayrılacağı gibi, şu fani dünyadan dahi istesen istemesen bir gün ayrılıp gideceksin. Belki de buradan çıkartılıp matrud bir şekilde koğulacaksın. Madem öyledir, ey nefis! Buradan zelil ve rezil bir şekilde kovulup tardedilmeden evvel, aziz olarak çıkmaya çalış!

Sekizincisi: Vücutundur. Bu vücudu ise; gel onu pek yüksek bir fiatla senden satın almak isteyen mücidinin yoluna feda et! Evet ey nefis, gel bu pazarlık ve bey'a acele ile koş. Durma, sat!. Belki feda et!

Çünkü evvelâ ona satılmazsa, meccanen zail olup gidecektir.

Sâniyen: Bu vücut, onun malıdır. Satsan satmasan, ona rücu' edecektir.

Sâlisen: Eğer o vücuda itimad edip bel bağlasan, ademe düşersin. Zira ona itimad ve bel bağlamak ise, ademe giden bir kapıya girmek demektir. Fakat eğer bu vücuda itimadı terk ile, onu feth etsen, sabit bir vücuda kavuşursun.

Râbian: Eğer o vücuda yapışıp bağlansan, yani ona dayanıp güvensen, o zaman ancak senin elinde vücudun bir noktası kalacak. Fakat bunun yanında hadsiz korkunç idamlar, seni ihata edip sararlar. Amma eğer sen o nokta-i vücuddan dahi elini çeksen, zail bir lambayı daimî bir güneşle mübadele etmiş olursun.. Ve o zaman senin muhit ve etrafın nihayetsiz envar-ı vücuda inkılab edecektir.

Dokuzuncusu: Dünya lezzetleridir. Bunlar ise, senin kısmetin olanlar sana geleceklerdir. Öyle ise onların talebinde zelilane telaşa düşme. Zira onlar pek sür'atli bir şekilde zevale koştuklarından âkıl olana lâıyk değildir ki, kalbini onlara bağlasın. Hem senin dünyanın akıbeti ne olursa olsun, lezaizin terki evlâdır. Zira dünyanın akıbeti ya saadete veya şekavete gidecek. Saadet ise, lezzetleri fani ve zâil olduğu için terkini istilzam ettirir. Şayet şekavet olsa, asılmak için dar ağacı dibinde

(1) İhtiyarlar Risalesi'nde uzunca bahsi yapılmış Sultan Eyüb Camii'nin mahfelindeki küçük oda muraddır.

(Mütercim)

(Sh:265)

bekleyen adamın azabını artıran o dar ağacının süslendirilmesi, hiç onu keyiflendirir lezzetlendirir mi?

Ve eğer El'iyazü billah! küfür ile, ölümü adem tevehhüm edersen, yine terk-i lezaiz evlâdır. Zira lezzetin zevaliyle o korkunç adem, an be-an kendi elîm elemi zeval-i lezaiz

İşte eğer dilersen, kaderin hükmünü red yolunda, alîl başını kaderin örsüne vur.. Bak nasıl başın ezilir de bağırsın. Ey nefis! Kat'iyen ve yakînen bil ki; semavat ve arzın aktarından nüfuz edip çıkamayan bir kimse, çâr u nâçar **قَدَرْتَهُ تَقْدِيرًا وَ خَلَقْتَهُ تَخْلُقًا** nın Rububiyetine severek rızadâde olması gerektir.

تَاللَّهِ Ey kardeş bil ki! Eğer eşyanın halk ve icadında herşeyin Sanii, o şeyin içinde olmuş olsaydı, elbette o şeye münasib bir tarzda olacaktı. Hem de eşya adedince Sani'lerin tenevvü' ve tefavüt etmeleri gerekecekti. Eğer o şeyin içinde onun sanii olmazsa, (-madde ve tabiat ve sebep itibarıyla-) elbette o şey vücuda gelemeyecekti. Tıpkı şu kitab gibi ki, bir tek kalem ile yazılabildiği halde, onu tab'etmek için ise, ancak hurufatı adedince, san'atla yapılmış ve onun altına hazır olarak konulan demir harfler lâzımdır.

Ve eğer itkankârane yapılmış san'atın nakışları, o şeyden olsa ve o bir şeyin içinde tenebbüt ederek nemalanmış olsa idi; ve o şeyin

(Sh:269)

kendisinden ve imkânından onun semereleri sağılmış olsaydı; hurufatı da ondan tereşşuh etmiş olsaydı; elbette (başıboş bir tarzda) intişar ederek saçılıp yayılacaktı.. ve mutlaka intizamdan çıkarak karmakarışık olacaktı. Halbuki her şeyde tam bir istikrar ve kâmil bir intizam vardır. Öyle ise, eşyadaki nakışların yazılışı o şeyden gelen bir yazı olmadığı gibi, hiçbir zaman da o bunu yazmış değildir. Belki (olsa olsa) kaderin çizdiği plân ve mistar üzerinde kudret kalemiyle yazılan şeylerdir.

تَاللَّهِ Ey kardeş bil ki! Hayret edilecek garaibdendir ki, bütün âlemi ihata etmek için yeltenmeye çalışan ve hattâ daire-i imkândan çıkıp haricinde nüfuz etmeye kalkışan insanın aklı, bir de bakarsın; bir katrede garkoluyor, bir zerrede yok oluyor ve bir saç kadar ehemmiyetsiz bir şey içinde kayboluyor. Öyleki, bütün vücut ve varlık o haldeki aklın yanında; içine girip fani olduğu şeyin cirmine sığılıyor. Hattâ onu ihata eden herşeyle birlikte, aklı yutmuş olan o noktacık içine girip yerleşmek istiyor.

تَاللَّهِ Ey insan bil ki! Eğer mülk ve vücut, senin (hakiki) malın olmuş olsaydı, o zaman, o mülk ve vücutun taahhüd ve muhafazası ve musibetlere karşı olan tahavvüfünün çok ağır külfeti sebebiyle; senin ondan aldığın ferah ve tena'umu, gam ve kederlerle âlûde ederek sana bir vasıta-i azab olacaktı. Halbuki onun hakikî maliki olan Mün'im-i Kerim, sana verdiği nimeti bütün levazımatıyla beraber taahhüd ediyor. Sana tefviz edilip havale edilen şey ise; yalnız onun sofrası-i ihsanından yemek, içmek ve şükretmektir. Evet şükür, nimetin lezzetini ziyadeleştirir. Çünkü şükür, nimet içinde in'amı görmekten ibarettir. İn'amın rü'yeti ise, nimetin zevalindeki elemi izale eyler. Zira şükürlü nimet, zevale gitmekle yerini ademe vermiyor ki, elem versin. Belki meyve gibi gelecek olan emsaline yer boşaltmaktadır. Bu ise sana nimetteki teceddüd lezzetini de vermektedir.

(Sh:270)

Evet âyet-i **عَلَّمَ خَلْقَهُمْ جَوْشَرَ فَخَرُّوا لَهُ سُكْرًا وَحَمْدًا** delâlet ediyor ki; şükür ve hamd,

lezzetin tâ kendisidir. Zira şükür ve hamdin manası ve sırrı, nimet semeresi içinde in'am şeceresini görmektir. İn'am şeceresini görmek ise, nimetin tasavvur-u zevalinden gelen elem ve üzüntü, gam ve keder zail olup hamd ile lezzet verirler.

عَلَّمَ Ey kardeş bil ki! Âfakî malûmat, evham ve vesveselerden hâlî değildir. Fakat eğer enfüsî malûmata istinad ederek, vicdanda bizzat meş'ur olan ulûm ile de ittisal peyda etse, o zaman belki ihtimalat-ı müz'iceden tasaffi edip menfaatli olabilir. Öyle ise daima merkezden muhite nazar eyle! Sakın tersini yapma ki, baş aşağıya düşmeysin.

عَلَّمَ Ey kardeş bil ki! Şu medeniyet-i sefihe, küre-i arzı bir tek şehir hükmüne getirdiği için; ahalisi birbiriyle tanışmakta, her sabah ve akşam gazetelerle günahları ve malayaniyatı birbirine nakledip öğretmektedirler. İşte bu sefih medeniyet sebebiyle, gaflet perdesi o kadar kalınlaşmış ve onun süs ve fantaziyeleriyle hicab o kadar kesafet peyda etmiştir ki; âdeta yırtılmaz bir hale gelmiş de, çok büyük bir himmetin sarfı lâzımdır, tâ yırtılsın.

Hem dahi o medeniyet-i habise, beşerin ruhuna dünyaya bakan hadsiz menfez ve ihtiyacat deliklerini açmıştır. Cenab-ı Hakk'ın hususî lütfuna mazhar olmuş kimselerden başka, bu delikleri kapamak, gayet çetin ve müşkül olmuştur.

(Sh:271)

عَلَّمَ Ey kardeş bil ki! Bir zerre tecelli vasıtasıyla güneşin bir timsalini kendisinde bilmüşahede yerleştirebildiği halde, fakat o zerre, bizzat iki zerreyi dahi kendisinde yerleştiremediği bedihidir.

Binaenaleyh, kâinatın zerrat ve mürekkebatı kabildir ki, -güneşin tecellisine mazhar olup onun timsalleriyle parlayan yağmurun katreleri ve serpintileri gibi- ezeli ve gayr-ı mütenahî bir ilim ve iradeye dayanan, belki tazammun eden muhita ve mutlaka olan kudret-i nuraniye-i ezeliyenin tecelliyatının lemaatına mazhar olsunlar. Fakat aslâ mümkün değildir ki, senin gözünün bir hüceyesinde çalışan bir zerre, bir kudret ve şuur ve iradeye menba' ve maden olsun da, vazifedar olduğu ve görmekte olduğu ondan ziyade hizmetlerden damar ve asab içindeki muharrike, hassase, evride, şerayin, musavvire ve hakeza.. fikrin içinde hayrette kaldığı acib hizmetleri yüklensin ve yapsın!. Öyle ise, şu san'at-ı mutkane-i acibe ve bu müzeyyen ve muntazam nakışlar ve o hikmet-i amîka-i dakika, iki şeyi iktiza ederler:

Birincisi: Ya kâinattaki bütün zerreler ve umum mürekkeblerin herbirisi, sıfat-ı muhita-i mutlaka-i kâmileye (ki ancak bunlar kâinatın Halıkına hâs sıfatlardır) birer maden ve menba' ve masdar olacaklar.

İkincisi: Veyahut o zerrat ve mürekkebat; bütün o sıfat-ı muhitalar, ancak onun olabilen ve ancak ona elyak ve evfak olan bir Şems-i Ezel'in tecelliyat-ı esmasının lemaatına birer mazhar ve ma'kes ve tecelligâhtırlar.

İşte birinci şıkta, kâinatın zerrat ve mürekkebatı adedince muhaller vardır. Evet her kim ki, bir sineğin kanatları, Sübhan ve Ağrı Dağlarını kaldırabildiğine ve bir sivrisineğin gözleri,

Nil ve Fırat nehirlerinin menbaları olduğuna cevaz verirse ve kabul edip itikad ederse, birinci şıkka gitsin. Yoksa yok!..

Elhasıl: Herbir zerre kendi takatının hadsiz derece fevkindeki yükleri kaldırmaktan gelen lisan-ı acziyle şehadet eder ki; kâinatta Zat-ı Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad olan Allah-ı Zülkemal'den başka bir Mûcid, bir Hâlık, bir Rab, bir Malik, bir Kayyum ve bir İlah yoktur ve olamaz diyorlar.

(Sh:272)

Hem kâinatın bütün zerreleri ve mürekkepleri muhtelif dilleriyle ve çeşitli delâletleriyle güya bu şiiri inşad etmektedirler:

غیاظنا تمغشی تو نغشله قواخذ تو نکل قنلی قواخذ قالجناژ قیشیش

(Her ne kadar cemalin bir tane ise de, fakat ona dair olan ibarelerimiz ayrı ayrıdır. Lâkin bütün bu ayrı ayrı ibarelerimizin hepsi, senin o cemaline işaret ederler.)

Evet kitab-ı kâinatın herbir harfî kendi nefsinin vücuduna bir tek vecih ile ve bir harf miktarınca delâlet eder. Amma kâtib ve sani'inin vücuduna çok vecihlerle delâlet etmekte ve ona tecelli eden esma-i hüsnaya uzun bir kaside inşad edip, güya lisan-ı halleriyle şu beyti okumaktadırlar:

تغفمل قشظیرقا قالکاغقا ن تمغنیها قشیر قالملا قالجغلی قنلیغ قواخذن

تاعظم Ey kardeş bil ki! Tecelliyatın aynaları çok mütenevvidirler. Meselâ cam, su, hava

-hususan kelimeler için hava-, âlem-i misal, ruh, akıl, hayal, zaman ve saire gibi daha bizim bilmediğimiz veya senin bilmediğin pek çokturlar. Hem kesif olan maddiyatın aynalardaki akislerinin timsalleri, hükümce asıldan ayrı ve hakikatta ölüdürler. Hem asıldaki hasiyetten tamamen mahrum oldukları gibi, aslın büsbütün gayrısındırlar. Evet halis nuranîler veya nimiranîler hariç kalmak şartıyla, maddelerin akislerinin fotoğraf kağıdına intikallerinde, ancak yalnız suretinin hüviyet-i maddiyesi geçebiliyor. Amma nuranîlerin timsalleri ise, hükmen aslıyla bitişik ve hakikatça onunla mürtebittirler. Hem aynı zamanda aslının hasiyetlerine malik olup, ondan ayrı ve gayrı değillerdir.

İşte eğer Cenab-ı Fâtır (C.C.) güneşin hararetini, onun hayatı.. ve ziyasını, şuuru.. ve ondaki elvan-ı seb'ayı, duyguları yapmış olsa idi; o zaman, güneş senin elindeki aynanın kalbinde -telefonun ve mir'at-ı

(Sh:273)

kalbin gibi- seninle konuşabilirdi. Çünkü güneşin; senin elindeki aynada görünen misalinde dahi, aynanın istidadına göre bir hayat harreti ve şuur ziyası ve duygular elvanı vardır.

İşte bu sırdandır ki; mahiyeti nur, hüviyeti nuraniye olan Hazret-i Peygamber (A.S.M.) bir an-ı vâhidde kendisine salavat getiren bütün efrad-ı ümmetine muttali' olur. Ve hem bu sırdan daha bir çok esrarın düğümleri de açılabilir. (1)

تاعظم Ey kardeş bil ki! Sen Cenab-ı Hakk'ın masnuatında tefekkür ettiğin zaman, kendini

bir Japon veyahut Cezair-i Bahr-i Muhit'ten birisi farzeden bir Osmanlı Müslüman gibi tefekkür

et ki; o adam, kendini oralı farzederek, sonrada Osmanlılara ve ictimâî ve siyasî ahvallerine bakar, kendi kendine hükümler çıkarır. Sonra kendine döner, farazî hayali atar.

Fakat sakın, ha sakın; masnuat-ı İlahiyeyi tefekküründe, âlem-i İslâmın ahvalini düşünen Avrupalı bir ecnebi gibi tefekkür etme! Evet sen böyle bir tefekkürle sakın şuurun ermeden firavunlaşmayasın. Evet, güya sen başka bir âlemden bu âlemimize gelmişsin gibi tefekkür et...

﴿تَاللَّهِ﴾ Ey kardeş bil ki! ﴿شَبِّخَلِجٍ قَالَهُ﴾ ve ﴿طَالِخَمْدٍ قَالَهُ﴾ cümleleri, Cenab-ı Hak'ın celal ve cemal sıfatlarının tavsifini mutazammın olup, ﴿شَبِّخَلِجٍ قَالَهُ﴾ celal sıfatını; ﴿طَالِخَمْدٍ قَالَهُ﴾ da cemal sıfatını tavsif eder.

(1) Bunun izahatı, matbu' Lemaat kitabının 9. sahifesindedir. –Müellif–
(Sh:274)

Evet, ﴿شَبِّخَلِجٍ قَالَهُ﴾ cümlesi, Vâcib-ül Vücut, Aliyy-ül Azîm olan Allah'tan abdin ve mümkinin bu'duna bakıyor. ﴿طَالِخَمْدٍ قَالَهُ﴾ cümlesi ise, Cenab-ı Allah'ın kendi rahmet ve lütfuyla abdine ve mahlukatına yakın olduğuna nazar ediyor.

Evet nasilki güneş, sana senden yakındır. Onun hararet ve ziyası sana ulaşır ve Hâlıkının izniyle sende tasarruf eder. Halbuki sen ise, ondan çok uzaksın, elin ona ulaşamaz. Hem sen, onun feyzine karşı yalnız bir kabilsin. Yoksa ne fail ve ne de ona müessirsin.

Aynen öyle de; Cenab-ı Hak (C.C.) bize bizden daha yakın olduğundan O'na hamdederiz. Ve biz O'ndan nihayetsiz uzak olduğumuz için, O'nu tesbih ederiz. Yani Cenab-ı Allah, bize kendi rahmetiyle olan yakınlığı cihetine baktığın vakit, ona hamdet! Ve sen mümkün ve mukayyed olman hasebiyle, kendi bu'duna nazar ettiğin zaman, onu tesbih eyle! Fakat dikkat et, bu iki makamın arasını karıştırma ve şu iki nazarın mabeynini mezcetme, tâ ki, hak ve istikamet senin için teşevvüşe uğramasın.

Lâkin bu her iki makamı ve şu her iki nazarı, iltibas ve mezc etmemek şartıyla, mümkündür ki, sen bu'd cihetinde iken, kurb tarafına ve kurb tarafında iken bu'd vechine bakasın. Hem her iki makama beraberce de bakmak dahi olur ki, ﴿شَبِّخَلِجٍ قَالَهُ قَوْ بِحَمْدِهِ﴾ diyessin.

﴿تَاللَّهِ﴾ Ey dünyaya talib kişi! Bil ki; dört şey için dünyayı terk etmen lâzımdır:

Birincisi: Pek çabuk zeval bulduğu, hem zevalin elemi visalin lezzetini izale edip zelil kıldığı için...

(Sh:275)

İkincisi: Dünyanın lezzetleri, ona mukarin ve beraber olan elemlerle ve müteakib kederlerle âlûde olduğu için...

Ey kardeş bil ki! Masiyetin mahiyetinde, -hususan o masiyet devam edip çoğalırsa-

bir küfür tohumu vardır. Çünkü masiyet içinde devam edip giden bir fâsık, o masiyetle bir ülfet peyda edip tiryaki olur ki; emel gibi panzehir zannettiği şeylerin aynısı, ona daimî zehir olurlar. İşte bu vaziyette olan bir insan, masiyeti terketmek, ona çok ağır gelir. Ve bu halin neticesi olarak o adam, kendisini bekleyen bir ikabın olmamasını temenniye başlar. Bu da devam ede ede, tâ azabın inkârına ve dar-ı ikabın reddine kadar gider.

Ve keza, masiyetten nedamet edip tövbe ile kökünü kesmeyen adam, o masiyetten gelen bir hacalet ile bir gün olur ki, kendi sahibini o

(Sh:277)

masiyetin bir masiyet olmadığına, hem onun haline muttali olan Hafaza melaikeleri ve saireyi inkâra kadar dayandırır ve nihayet de bir gün gelir şiddet-i hacaletinden gelen bir hal ile, yevmi hesabın olmamasını temenni etmeye kadar gider. İşte şu vaziyette kalan o adam, âhret gününün nefyine dair vâhî bir vehme de rastlasa, hemen kavi bir bürhan gibi telakki edip yapışır. Ve hakeza, tâ kalbi karartıncaya kadar gider. El'iyazü billah!..

Ey kardeş bil ki! (Matbu') Lemaat kitabınının 30. sahifesinde işaret edildiği üzere,

Kur'anın lemaat-ı mu'cizatının ve kemal-i belâgatının bir alâmeti budurki: Heyetleri ve cümleleri arasında raik bir selaseti, faik bir selâmeti, metin bir tesanüdü, rasin bir tenasübü ve bir teavün ve tecavübü cem'etmesidir.

Evet Kur'an, hacetlerin mevkilerine göre ayrı ayrı zamanlarda, müteferrik ve kıt'a kıt'a, birbiri ardısıra nüzul edip (irşad ve ıslah ettiği halde) güya bir defada nüzûl etmiş gibidir. Hem esbab-ı nüzûl, birbirine muhalif ve mübayin olduğu halde, kemal-i tesanüdünden güya yalnız sebep birdir. Hem çeşitli ve mükerrer suallere cevap olarak geldiği halde, nihayet imtizac ve ittihadından sanki bir sual-i vâhidin cevabıdır. Hem birbirinden ayrı ve müteaddid ahkâmın hâdiselerini beyan ederek geldiği halde, kemal-i intizamından güya hâdises birdir, hem tenezzülât-ı İlahiyeyi tazammun ederek muhatabların fehimlerinin üslublarına uygun olarak nüzûl ettiği halde, (hususan kendisine nüzûl eden zatın (A.S.M.) çeşitli ve mütehalif hâlât-ı telakkisiyle beraber) nihayet temasül (birbirinin misli) ve selasetinden; Ve keza müteaddid ve fehm ve istidadca birbirinden baîd olan esnaf-ı muhatabîne müteveccihen konuşup geldiği halde, sühulet-i beyanından ve cezalet-i nizamından ve vuzuh-u ifhamından dolayı güya muhatab yalnız birdir. Hattâ herkes zanneder ki, adeta Kur'an bizzat kendisine hitab ediyor.

Hem mütefavit ve birbirine girift olan irşadın gayat-ı aksasına îsal edip hidayetbahşa nüzûl ettiği halde, kemal-i istikamet ve nizamından bütün o maksad ve gayeler dört kutbun etrafında dönerler. O dört kutub ise bunlardır:

(Sh:278)

1 - Tevhid.. 2 - Nübüvvet.. 3 - Haşır.. 4 - Adalet'tir. Fakat Kur'an-ı Hakîm, hakikat-ı tevhid ile memlû olması sırrıyla, ondaki sair hakaik perdelenip imtizac ederek intizam içinde ittihadı gelmişlerdir. Evet kimin basiretinde gözü varsa; Tenzil'de (yani Kur'an'da) öyle bir göz vardır ki, bütün kâinatı bir sahife gibi açık ve vazıh bir şekilde gördüğünü görecektir.

Hem Kur'an, kasas ve ahkâm haysiyetiyle bunları takrir edip yerleştirmek için tekrar ile ve tahkik edip tam kabul ettirmek için terdad ile nüzûl eylemiştir. Halbuki onun bu tekrarları usandırmaz ve terdad ve iadeleri ondaki zevki izale edip kırmıyor. Belki her tekrar ettikçe, tahkik edip yerleştiriyor. Belki tekrarlandıkça, tatlılaşarak ondan enfas-ı Rahman rayihalanıyor. Âdeta misk gibi her tahrik edilip tekrarlandıkça, kokusu meşamı muattar edip zevk verir. Ve

her defasında miskin kokusu gibi yayıldıkça, ayrı bir lezzet verir. Amma eğer senin sekamsız bir kalbin ile zevk-i selimin varsa!..

Bu hakikatın sırrı ise; çünkü Kur'an, kalblere kut ve gıdadır. Ruhlara kuvvet ve şifadır. Evet kut ve gıdanın tekrarı usandırmaz. Hattâ fâkihe ve meyvenin hilafına olarak gıdalardan, insana me'luf olanı daha çok ünsiyetli ve lezzetlidir. Fakat meyve ise lezzeti tazelenmesindedir. Aynısının tekerrürü usandırır.

Hem nasılki insan maddî hayatında –ekseriya- her an havaya, her vakit suya, hergün gıdaya ve her hafta ziyaya (güneşe) muhtaçtır; şu halde bunların tekrarı tekrar değil, belki ihtiyacın tekerrüründen tekrarlanırlar.

Öyle de insan, ruhanî hayatı cihetiyle dahi, Kur'andaki manevî gıdaların çok çeşitlerine muhtaç oluyor. Bazısına ân-ı seyyaldeki her bir dakika ona muhtaç olup, ruh onda teneffüs eylesin. **هَيَّوْهُ قَالَ اللهُ** gibi.. ve bazısına her bir saat muhtaçtır, **إِسْلَمْتُ قَالَ اللهُ** gibi.. ve bazısına her vakit.. ve bazısına her zaman muhtaç olduğu için; ihtiyacın derecatına göre, Kur'anda dercedilmiştir. Kur'an ise insanın hayat-ı kalbiyesinin ihtiyacının iktiza ettiği derecede tekrar eylemektir.

(Sh:279)

Meselâ, **إِسْلَمْتُ قَالَ اللهُ** hava-yı nesimî gibi (insanın ağzından) dâhile girip içi tathir ederken; dışarı çıktığında nefsin içinde semereler verir, cismin içinde gördüğü vazifeler ve verdiği semereler gibi...

Hem, Kur'anın tekrarı içinde bazı cüz'î hâdiselerin tekrar edilişi vardırki, bunlar o hâdisat-ı cüz'iyenin birer düstur-u küllîyi cami' ve mutazammın olduğuna işaretler. Bu mevzu'da kıssa-i Musa'nın (A.S.) bazı cümlelerinin hakikatına dair matbu 'Lemaat'ın 36. sahifesinde işaret etmişimdir.

Velhasıl: Kur'an-ı Hakîm, hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı fikir, hem bir kitab-ı hüküm, hem bir kitab-ı ilim, hem bir kitab-ı hakikat, hem bir kitab-ı şeriattır. Hem sadırlara şifa, mü'minlere rahmet ve hüdadır.

تَتَلَطَّعْ Ey kardeş bil ki! Gaflet vaktinde, fitrat-ı insaniyenin en acibinden birisi; havass ve letaifinin ahkâmını birbirine karıştırmasıdır. Adeta deli gibi nazarının erdiği şeye elini de ona uzatır. Gözün ele komşu olması hasebiyle zanneder ki, gözün gördüğü ve nazarın ulaştığı şey el dahi ulaşır.

İşte insan-ı gafil ki, onun yed-i iktidarı kendi nefsinin en edna bir cüz'ünün tanzimine de yetişemediği halde, gururuyla ve hayalinin vüs'atiyle afak-ı âlemde cereyan eden Cenab-ı Hakk'ın ef'alinde de hüküm ve tahakküm etmeye yeltenir.

Ve keza, beşerin fitratının en acibinden birisi de budur ki: Efrad-ı beşeriyenin suret-i cismiye dereceleri birbirine yakın olduğu halde, fakat derecat-ı maneviye ve ruhaniyede sair hayvanatın hilafına olarak zerre ile şemsüş-şumus'un arası kadar birbirinden tefavütleri vardır.

Evet, hayvanatın ferdleri, suret-i cismiye birbirinden mütefavit oldukları halde, (balık ve kuşların neveleri gibi) fakat kıymet-i ruhiyece birbirine pek yakındırlar.

(Sh:280)

Demek şu insan, âdeta kâinat mahrutunun orta direği olarak kıyam etmiş olduğundan; kıymet-i ruhiyede bazı ferdleri zerre gibi ve bazısı da şems-üş şumus gibi olduğu halde, cisimce beraber ve bir seviyededirler. Evet insanın kuvaları tahdid ve takyid edilmemiş olmasından,

mümkündür ki; enaniyet ile alçalarak, sukut ede ede tâ bir zerre ile müsavi oluncaya kadar tedenni etsin. Hem de caizdir ki; insan, ubudiyet ve terk-i enaniyet ile terakki edip, yükselerek tâ Allah'ın fazl u keremiyle bir şems-üş şümus oluncaya kadar yükselsin. Muhammed (A.S.M.) gibi.

Ve keza, insan nefsinin dalâlet-i acibesindendir ki, bazan bir şeye bakarken onun nihaî mertebesine bakar. Orada o şeyin ilk mertebesine ait levazımının yokluğunu görünce, haliyle -velevki en uzaktan olsun- onun nihayetini bitiş ve adem görüyor, sonra döner, önce yine onun yokluğunu iddia ederek derki: Madem orada, yani nihaî mertebede o yoktur. Öyle ise, buradada, yani ilk mertebede de yoktur.

Meselâ nefse dense: “Sana emrolunan şeylerle amel et! Niçin imtisal etmiyorsun?” O ise, imtisal etmeden, onun iz'anından en uzak bir şeye atlamakla başka mes'eleye intikal ettirir. Veya daire-i tevhidin en geniş cihetine varır ve der: “Bunları bilmeye ve iz'an etmeye kuvvetim yetmez.” Halbuki nefsin, bu halinde ise, ilk dairelerde kendisine elzem ve onunla me'mur olan evamir-i teklifiyeye karşı temerrüd eden bir enaniyeti gizlenmektedir.

Ve keza, nefsin garib bir hızlanı da budur ki: Kendi havass ve duygularını ve kendisince bilinen esbab-ı mümkünenin iktidarlarını vücud için bir mikyas ve onun tahakkuku için bir mihenk yaparak kendisinin ilim ve zihninin alamadığı ve fikrinin ona dar geldiği şeyleri (icad ve vücud noktasında) inkâr etmeye başlar. Hattâ o dereceye varır ki, kendisince bilinen mümkün-i miskin'in iktidarı dâhilinde olmayan şeyleri Allaha vermekte teâmi ebip inkâra yeltenir.

Onun misali şöyle bedevî bir adama benzer ki: Büyük bir gemiye rast gelir, bakar ki; kendisi ve emsali gibi şeyler o geminin tahrik ve yürütmesinden âcizdirler. İşte (bu ahmak) adam; bu gemi kat'iyen yürümez diye hükmeyle. Fakat vakta ki gemi harekete başlar, mütehayyir kalıp ıztıranından tutar, geminin hareketini garib bir tesadüfe havale eder. Halbuki bu miskin tefekkür edip düşünebilse idi ki; bu gemiyi böylece

(Sh:281)

san'atkârane icad edip yapan bir akla, elbette onu tahrik edip yürütmek de zor gelmez.

İşte ey miskin-i mağrur! Hakaik-ı İlahiyenin zarf ve mahalleri ise, her şeyi içine alan ve gayr-ı mahdud bulunan âlem-i haricîdir. Yoksa senin mukayyed ve daracık zihnin değildir. Öyle ise sana düşen budur ki; sen zihninin penceresinden hariçte olan hakaik-ı İlahiye nazar edesin. Yoksa eğer zihninin içinde onları arar, bakarsan; elbette o hakaikın azametinden akıl onlara tahammüle takat getiremeyecek ve takat getirmeyince de inkârına şürû' edecektir.

تَعَالَى

Ey kardeş bil ki, eşyada asıl olan şey, 'Beka'dır. Hattâ seyyal ve seri-üz zeval olan şeylerin dahi, (kelime ve tasavvurat gibi) birer başka mevzileri olup zevalden masûn kalmak için oralara tahassun ederler, ancak surette tetavvur ediyorlar.(Yani tavırdan tavra giriyorlar.) Hattâ öyle ki, bütün eşya, herbirisi birer şey-i âherin hıfzı için âdeta vazifedardır; Ya o şeyin tamamını alır, hıfzeder, (nuranî şeyler gibi) yada, o şeyin bir tarafını alıyor ve kemal-i ihtimam ile onu şeffaf kalblerinde yerleştirmek için sür'atle koşuşuyorlar.

İşte hikmet-i cedide, bu sırrı (birazcık) düşünüp anlamışsa da, mücmel düşünmüştür. Bunun içindir ki; o hikmet, ifrat ile hata edip demiş ki: “(Kâinatta) adem-i mutlak yoktur, ancak bir terekküb ve inhilal vardır.” Hâşâ! Belki Cenab-ı Hakk'ın san'atıyla bir terkidir ve izniyle bir tahlildir ve emriyle bir icad ve idamdır.

تَقْبَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ قَدْ تَخَوَّجْتُمْ قَضَا قَبْرِثِيذ

Bil ey Said-i Şakî! Kabir bir kapıdır ki, bâtını rahmet, zâhiri ve ön tarafı ise azabdır.

Hem dostlarının ve sevdiklerinin ekserisi hattâ hepsi şu kapının arka tarafında sâkindirler. Senin de onlara ve onların

(Sh:282)

âlemine müştak olmana zaman gelmedi mi?!. Öyle ise onların yanına gitmek üzere dünya kazuratından bir temizlensene!.. Ve illâ onlar seni istikzar edip ikrah edeceklerdir.

Evet, meselâ sana dense ki: “Şu anda İmam-ı Rabbanî Ahmed-i Farukî (K.S.) Hindistan’da hayattadır.” Elbette sen, bütün mehaliki iktiham edip ve vatanları terkederek onun ziyaretine gideceksin. Halbuki bak, yalnız Ahmed ismi altında binlerle evliya ve Muhammed nâmı altında milyonlarla asfiya yıldızları ve hakeza... O, İncil’de ismi Ahmed, Tevrat’ta Ahyed ve Kur’an’da Muhammed (A.S.M.) olan bir güneşin etrafında halka tutarak hepsi kabir kapısının arka tarafında Allah’ın rahmeti içinde sâkindirler.

Madem öyledir, gelecek şu esaslar daima gözünün önünde bulunması lâzımdır. Şöyle ki:

1 - Eğer Allah’a hakikî abd olsun, her şey senin olur ve eğer ona abd olmayıp heva-i nefse uyarsan, her şey aleyhinde olur.

BEYT

Eğer hakikî abd-i hüdebîn isen, onun mülkü senindir gör,

Eğer hodbin ve kendi nefesine maliksen, bilâaddin beladır gör, bilâhaddin azabdır tat, bilâgayet ağırdır gör. –Müellif-

2 - Herşey kader ile takdir edilmiştir. Öyle ise kısmetine razı ol ki, kolaylık üstünde kolaylık göresin. Yoksa maraz ender maraz bulunsun.

3 - Mülk O’nundur. Hem o mülk sahibi o mülkü senin için ibka etmek üzere senden satın alıyor. Eğer sende kalırsa meccanen, boşuboşuna zail olup gidecektir.

4 - Sen her cihetten fakir ve O’na muhtaçsın.

5 - Sen cihat-ı erbaa ile etrafın mesdud olarak kayıdli olup, sana taraf ağzını açmış bekleyen kabre ister istemez sevkedilmektesin.

6 - Devamı olmayan şeyde kalb için hakikî bir lezzet yoktur. Halbuki sen, zevale maruzsun. Hususî dünyan dahi zail oluyor. Nâsın dünyası da... Hem kâinattan şu suret-i hazır, nez’ edilip, çıkıp sonra ona başka bir suret giydirilecektir; Saniye, dakika, saat ve gün gibi...

(Sh:283)

Dokuzuncu Söz’ün Dördüncü Nüktesi’nde izah edildiği gibi, kâinat âdeta bir saat-ı kübradır.. Öyle ise, fani dünyadaki ömrün müddetince, ancak devam edebilen ve baki âlemde senden ayrılıp fani olacak olan bir esere ehemmiyet verme!

7 - Kendi bu’dun ve hissetin cihetinden ve Cenab-ı Hakk’ın azamet ve izzeti canibinden işlere, fiillere nazar etme! Belki Cenab-ı Hakk’ın izzet ve azameti cihetindeki nokta-i nazarın ise, onun tasarrufat-ı ef’ali tarafına ve rahmet ve nimetiyle ibadına tenezzülü cihetine olmalıdır. Zira eğer nokta-i nazar, böyle olursa, o zaman ona karşı yapılacak ve lâyük olacak şey, yalnız onu tesbih olur.

8 - Hem O’nun kurbiyeti cihetinden ve herşeyi ilim ve rahmetiyle ihata etmesi noktasından; ve kendi mahlukiyetin cihetinden onun inayet ve keremine duhulünle onun sıfat-ı celaline nazar etme. Tâ ki evham ve heva-i nefis, seni havalandırmasın.

﴿قَالَ﴾ Ey kardeş bil ki! Cenab-ı Allah’a tevekkül edene Allah ona kâfidir. Öyle ise sen

de ﴿قَالَ﴾ söyle, tevekkül et! Çünkü evvelâ Cenab-ı Hak, kâmil-i mutlaktır.

Kemal ise lizatihî sevilir, belki ona ruhlar feda edilir.

Sâniyen: Çünkü Cenab-ı Vâcib-ül Vücut, lizatihî mahbubdur. Öyle ise Mahbub-u Hakikî yalnız odur. Muhabbet ise, (yolunda ruhu) feda etmek iktiza eder.

Sâlisen: Zira Cenab-ı Hak, vücudu vâcib olduğundan onun kurbuyla envar-ı vücut var olur.. Onun bu’duyla da, ademlerin zulûmatı olduğundan, ruh-u insanînin emellerinin ufûlunde pek elîm bir elem vardır.

Râbian: Evet çünkü, kâinat kendisine darlaşmış ve dünyanın muzahrefatı onu elemlere mübtela etmiş ve kâinatın mevcudatı ona düşman vaziyetini almış ve yetimane bir şefkatin ve mâtemzar bir merhametin altında beli bükülmüş ruhlar için halaskâr ve melce’ yalnız O’dur.

Hâmisen: Çünkü o öyle bir Baki’dir ki, ancak O’na intisab etmekle, ve O’nun esmasına yapışmakla beka hasıl olur. Fakat onsuz, zeval ve fena insanı ihata eyler. Bu ise, bütün azab ve elemler, zevalin içindedir. Hem onsuz, mevcudat adedince ruh-u insan üstüne elemler yığılır. Fakat O’na tevekkül edene, o mevcudat adedince nurlar tezahür eder.

Sâdisen: Zira Malik-ül Mülk O’dur; ve sendeki mülkünün yükünü senden almak istiyor. Çünkü sen O’nun hamline takat getiremezsin. Eğer o mülke temellük tevehhümüne düşersen, çok elîm ve zulmetli bir azaba düşersin. Fakat eğer sen onu, O’na bırakırsan, o ise baki olup in’amı daimî olduğundan, o zaman sen kendi elindekinin zâhirî fenası için gam çekmezsin.

Evet, nasılkı güneşe mukabil kabarcıklar; (suyun akmasıyla) tahavvül ve inhilale maruz olmalarıyla mahzun olmazlar.. Belki güneşin tecelliyatının tazelenmesi için, o kabarcıklar kemal-i ferah ve sürur ile

(Sh:286)

suretini feda ediyor, belki öldükleri halde, mütebessimane mesrur oluyorlar. Hem nasılkı, semereler ağacından ayrılmalarıyla; çekirdeklerde, meyvesinden inhilaliyle ve ne de sen onların zevaliyle gam çekmezsiniz. Zira onlar, lisan-ı hal ile derler ki: “Ağaç sağolsun, çünkü onun hayatının devamında, bizim için ölüm bir hayattır.”

İşte sen dahi ey nefis! Cenab-ı Hakk’ın in’amatının bir semeresi, belki onun in’amlarının bir mücessemisin.

Sâbian: Çünkü Allah, Ganiyy-i Mugnî’dir. Hem her şeyin anahtarı O’nun elindedir. Sen, eğer O’na hâlis bir abd olabilsen, kâinata nazar ettiğinde, onu malik ve sahibinin mülkü ve O’nun haşmet ve havaşisini izhar eden bir seyrangahı olarak göreceksin. Âdeta kâinat baştan başa senin mülkün imiş gibi, belki daha a’lâ ve külfetsiz bir tarzda ve zevalin elemi de görmeden tasarruf ederek içinde tenezzüh ve seyran edebilirsin.

Evet, bir padişahın halis bir abdi ve muhabbetinde fani olmuş bir hizmetkârı; (padişahı namına) padişahın herşeyiyle iftihar edebilir.

Sâminen: Çünkü o, enbiya ve mürselînin, evliya ve müttakînin Rabb-i Zülcemalidir. Ve bütün o evliya ve enbiyalar, onun kemal-i rahmeti içinde mes’udane sâkindirler. İşte eğer sen bir kalb sahibi isen, onların saadetlerine dair olan ilim ve ıtılâm, sana senin şekavetin içinde bir saadet ve bir lezzet verebilirler.

Ey kardeş bil ki! Eğer bir akl-ı selimin varsa, dünyanın işlerinden sana gelen ve elinden çıkan şeylere ehemmiyet verip gam çekerek, gazablanıp feryad u figan etmek, sana layık olmaz. Zira dünya zevale gidiyor. Hususan senin dünyan.. ve hususan sen, fena ve zeval darbesine maruzsunuz.

Evet sen burada ebedî değilsin. Hem, demir ve ağaçtan da değilsin. Tâ ki, bekan biraz uzayıp devam edebilsin. Belki sen, her zaman tazelenen bir etten ve mütereddid bir kandan ve gayet ince ve çok edna bir şeyden müteessir olabilen rabitalardan ibaret bir şeysin. Hattâ bazan vücudda iki zerrenin ihtilal çıkarmasıyla, o rabitalar kopmaya ve o

(Sh:287)

mütereddid kan incimad etmeye ve o müteceddid et tefessüh etmeye başlıyorlar. Ve bilhassa bak; sende ihtiyarlık sabahı baş göstermiş; ve başının yarısını beyaz kefene sarmıştır. Ve hususan sende misafirliğe gelmiş, belki tavattun etmeye azimli olan illetler, ölümün keşif kolu olduğu gibi; hastalıklar da hêdim-ül lezzat olan mevtin pençeleri hükmündedir. Bununla beraber, senin önünde ebedî bir ömür varken, sen onu arkana atıp sırt çevirmişsin. Halbuki senin oradaki rahatın, buradaki sa'y ve gayretine terettüb ettiği halde, sen ise hırs ve tama'ın içinde pûyan olup, ebedî kalan veya dünyanın, has olarak ona ebedî kalacak adam gibi yapıyorsun. Uyan ey biçare, kendine gel! Ölüm sekeratı uyandırmadan evvel, intibaha gel!

Ey kardeş bil ki! Sen eğer Cenab-ı Hak Teala'ya malûm ve ma'ruf ünvanıyla müteveccih olsan, sana mechul ve münekker olur. Çünkü şu malûmiyet ve ma'rufiyet, ıstılahî bir tedavülün ve taklidî olarak birbirinden işitmenin ve örfî bir ülfetin neticesi olan bir şeydir. Bu ise hakikattan hissedarlık değildir. Belki sana görünen o malûmiyet ve ma'rufiyetteki bilgiler, gayet mukayyed bir şeyler olup, hiç bir zaman mutlak olan sıfatları yüklenemezler. Belki olsa olsa, ancak Zat-ı Akdes'i mülâhaza etmek için bir nev'i ünvan olabilirler.

Amma eğer sen, ona mevcut-u mechul ünvanıyla teveccüh etsen, o zaman ma'rufiyetin şuaları ve mevsufiyetin berkleri ve nurları sana inkişaf ederler. İşte o zaman, senin bu marifetine, kâinat içinde mütecelli olan şu sıfat-ı muhita-i mutlakalar' senin ince ipekten olan gömleğin ve deniz koyununun yününden mamul süslü mendilin gibi, sana ağırlık vermedikleri gibi ağırlık vermezler ve tezam edip istib'ad da edilmezler.

Ey kardeş bil ki! Sen, Cenab-ı Mucîb-üd Daavat'a münacatta bulunduğun zaman, ona karşı öyle bir tarz-ı hitabda bulun ki; o Mucîb-i Rahim, senin yanındadır ve beraberindedir ve seni görmektedir ve seni işitmektedir ve rahmet ve keremiyle sana nüzûl etmektedir gibi

(Sh:288)

tasavvurla hitab et! Yoksa, sen onun yanında imişsin; veya beraberinde imişsin, veya ona yakınmışsın, veyahut ona doğru yükselmekteymişsin gibi farz ve tahayyülde bulunma!

Evet, Cenab-ı Hakk'a karşı münacat ederken vaziyetin; gözsüz ve sağır olarak bir yerde oturtulmuş birisinin, telefonun kulağında fısıldayarak, meşriktaki birisine nida ediyor da; kaşlarıyla, manzar-ı a'lâda hurdebinî teleskoplarla ona bakan zata işaret eden şahıs gibi ol!

Hem, geminin Sahib-i Aliminin şuurundan tereşşuh edip yapılış pusulayla, gayet kolay olarak o gemi, her bir menzili kat'edince, onun hatırından geçen hatıraları da ilmi ile bilen bir zata karşı şükrünü ilan eden kimse gibi ol!.

Hem şu hadsiz bir fahr ve iftihar sana kâfidir ki, sen, böyle herşeye kadir bir mâlike abd olabilsen!.. Yoksa kendi büyüklerinin kemalâtıyla iftiharın gibi neticesiz şeyler değil!..

Evet o Mâlik'in iktidarına bak ki;

الحلسمو ش خطو شيا قشيشة قوا رض قبضته يوم القيامة yani kıyamet gününde bütün semavat onun elinde matvî olduğu gibi, yer dahi onun kabza-i tasarrufunda mutiadır. İşte böyle bir Rabb, seni anne ve babanın şefkatinden daha etemm bir şefkatle unutmadan terbiye edip şefkat etmektedir. Halbuki sen ise, bahr-i mevcudat içinde bir katre gibisin. O deniz ise, bir sahra içinde bir nokta gibidir. O sahra dahi onun pek azım masnuatı içinde ancak bir zerre gibi olur. Zira o, Nur-ul Envar ve Alim-ün Bil'esrar'dır.

Evet, insanî bir sultanın, cüz'î olan işlerin tafsilleriyle adem-i iştigali, onun azametinden değil, belki aczinden ve adem-i iktidarındandır. Fakat Sultan-ı Ezel ise, kendi kalem-i sun'iyile sema sahifesinde, ziyadar yıldızların mürekkebiyle uluhiyetinin ayatını yazdığı gibi; aynı o kalemle gözbebeği sahifesinde zerrelere midadıyla âyâtını yazması, onun azamet ve kemal-i iktidarındandır.

İşte tesbih ederiz o zatı ki, şu ecrâm-ı ulviye ve kevâkib-i dürrîye uluhiyet ve azametinin bürhanları ola.. Ve bu müzeyyen mesabih ve mütebessim nücûm, onun rububiyet ve izzetinin şuaları ola. (C.C.)

(Sh:289)

Ey kardeş bil ki! Cenab-ı Hakk'ın esma-i hüsnasının her birisi; güneş ziyası, elvan-ı seb'âyı tazammun ettiği gibi; her bir isim dahi bütün esmayı icmalen tazammun etmektedir. Ve keza esmadan her bir isim, diğer bütün esmaya hem delil, hem hepsinin neticesi olduğu için, kendi aralarında aynalar gibi in'ikâsları vardır. Binaenaleyh, kıyas-ı mevsûl gibi neticelerini müteselsilen zikretmek; veyahut bütün delail-i müterettebeden alınan netice gibi o esmayı zikir ve yâd etmek mümkündür.

Amma bir tek olan ism-i azam ise, şu umumî tazammunun çok fevkinde olarak, bütün esmayı tazammun etmektedir. Bununla beraber, bazı zatlar, esma-i hüsnadan herhangi birisinin nuruna mazhariyetle dahi ism-i a'zamın nuruna vüsûl mümkün olabiliyor. Şu halde ism-i azam, vâsilînin istidadına göre ayrı ayrı olabiliyor..Vallahu a'lem!..

(Sh:290)

Tazarru' ve niyaz

Ey İlâhım! Şayet dünyevî ve uhrevî hayat, (benden alınıp) benden ayrılırsalar da; ve kâinatın tamamı bana düşman kesilse dahi, benim yine beş para ehemmiyet vermemekliğim lâzımdır. Zira sen benim Rabbim ve Hâlıkım ve İlâhım olduğundan; ve ben de senin mahlûkun ve masnu'un olduğum için; sair kerametlerin revabıtından sonsuz isyanımdan dolayı inkıtâmla ve ondan nihayet uzaklığımla beraber, yine de seninle bir taalluk ve intisab cihetim mevcuttur. İşte ben de kendi mahlûkiyetimin o lisaniyla böyle niyaz ediyorum ve yalvarıyorum:

يَا خَالِقِي يَا رَبِّي يَا رَازِقِي يَا مَالِكِي يَا مُصَوِّرِي يَا إِلَهِي أَسْأَلُكَ

قَبْلِ مَا خَلَقْتَ قَالَ خَسَنِي قَوْلًا قَبْلًا شَاغِقًا عَظِيمًا قَوْلًا قَبْلًا خَائِلًا قَالِ خَكِيمًا

خُ قَبْلَ خَبِيثَةٍ قَالًا كَرَمًا وَ بِكَلَامِكَ الْقَدِيمِ وَ بَعْرُ شَاغِقِ الْعَظِيمِ قَوْلًا قَبْلًا قَالًا قَالًا

٤ قَوْلُ تَجْعَلُ مَخَافَتِي مَقِيًّا فَتَكُنْ قَانِ أَضْعَافَ أَضْعَافِ ذَلِكَ أَلْفُ أَلْفِ صَلَاةٍ
 ٥ وَسَلَامٍ مَضْرُوبِينَ فِي مِثْلِ ذَلِكَ وَ أَمْثَالِ أَمْثَالِ ذَلِكَ عَلَيَّ
 ٦ قَوْلِي لَنَا قَمَحُ مَخْضُ قَوْلِي قَائِلُهُ قَوْلُ لَطِيفِ صَحَابِهِ وَ أَنْصَارِهِ وَ أَتْبَاعِهِ
 ٧ وَ اجْعَلْ كُلَّ صَلَاةٍ مِنْ كُلِّ ذَلِكَ تَزِيدُ عَلَيَّ
 ٨ أَنْفَاسِي الْعَاصِيَةِ فِي مُدَّةِ عُمُرِي وَ اغْفِرْ لِي وَ ارْحَمْنِي
 ٩ بِكُلِّ صَلَاةٍ مِنْهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ آمِينَ

(Sh:293)

ZEYL-ÜL HABBE

Ey benim şu eserlerime nazar eden zat! Zannederim ki, ben şu müşevveş âsârımla -bir nevi' mecburiyetle- çok büyük ve mühim bir şeyin üzerinden (manevî toprak) kazıyorum. Fakat acaba, keşfiyatım doğru mudur? Yoksa o şey sonra mı keşfedilecek veyahut sonra onu keşfedecek olan adama, yolu kolaylaştırmaya bir vesile mi oluyorum bilemiyorum.

١ قَوْلُ مَخْلُوقٍ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَبَالَةَ قَوْلِ خَشْيَتِهِ قَائِلُهُ قَوْلُهُمْ قَالُوا كَيْفَ
 ٢ حَلَّاهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ

Said-i Nursî

(Sh:294)

HABBE'NİN ZEYLİ

١ بِسْمِ قَائِلُهُ قَائِلُهُمْ قَائِلُهُمْ
 ٢ حَلَّاهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ
 ٣ قَوْلُهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ
 ٤ قَوْلُهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ
 ٥ قَوْلُهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ
 ٦ قَوْلُهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ
 ٧ قَوْلُهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ
 ٨ قَوْلُهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ
 ٩ قَوْلُهُمْ قَوْلًا قَدِ تَقْوَى قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ قَوْلُهُ قَوْلُهُ قَالُوا كَيْفَ

Ey kardeş bil ki! Nasıl seyahata çıkan bir adam, yolculuğu esnasında çok yerlere, konaklara tesadüf eder, ki her bir yerin, menzilin kendine hâs şeraiti olur. Öyle de: Allah'ın yolunda giden zat için dahi, çok makamlar, mertebeler, haller, perdeler ve tavırlar bulunur. Her bir makamın kendine hâs bir tavrı bulunur ki, bu makam ve mertebeleri birbirine karıştıran galat edip işi karıştırır.

Meselâ nasilki bir adam, bir köye misafir gelip, bir hana, yada çiftliğe indi ve o çiftlik veya handa bir atın kişnemesini işitti. Sonra gitti, bir şehre vardı.. Bu defa bir saraya misafir oldu. Sarayda bu defa bir andelibin terennümünü işitti. Eğer bu sesi atın kişnemesi olarak

(Sh:295)

tevehhüm edipte, bülbülden atın kişnemesini talep etse, elbette kendi kendine mugalata etmiş olacaktır.

Ey kardeş bil ki! Senin gözünde şu dünya hayatını tezyin edip güzel gösteren şey ise, dünya mir'atında hidayet yıldızları olan eslâf-ı izam gibi büyüklerin timsallerinin parıltı ve temessülleridir. Evet, müstakbel, mazinin aynası olması sırrıyla, mazi dahi manası itibariyle berzah ile iltihak edip, suretlerini ve dünyasını istikbal ve tarih ve ezhan-ı nâsa tevdi etmiştir.

Senin o eslâf-ı izamın muhabbetleriyle hayat sevgisinde meselin şöyle bir adama benzer ki: O adam yolda giderken, yolun ortasında büyük bir aynaya rast gelir. Aynanın yüzü şarka müteveccih olduğundan, şark tarafına giden ve fakat aynada ise, garba doğru gitmekte oldukları görünen arkadaşlarının ve ahbablarının timsallerini görüyor. İşte bu adam, ahmaklığından şarktan ürkererek garba doğru koşmaya başlar.

İşte sen dahi (ey nefis!) Eğer gaflet perdesi senin yüzünden kalkarsa, o zaman sen de kendini hâlî ve susuz bir sahrada azb ve şarab için değil, belki serab ve azab için koşmakta olduğunu göreceksin.

Ey kardeş bil ki! Kur'anın nihayet yüksekliğinin ve hakkaniyetinin en sâdık delillerinden birisi budur ki: Tevhidin bütün levazımâtını, umum meratibiyle muhafaza etmesi; ve hakaik-ı âliye-i İlahiyenin bütün müvazenelerini mürâat etmesi; ve esma-i hüsnanın bütün mukteziyatını müştemil bulunması; ve o esmanın aralarındaki tenasübü gözetmesi; ve rububiyet ve uluhiyetin bütün şuunatını kemal-i müvazene ile kendisinde cem etmesidir. İşte bu, öyle bir hasiyettir ki, beşerin eserinde hiçbir zaman bulunmamış ve bulunamaz. Ne melekûta geçen eazım-ı insaniye olan evliyanın netaic-i efkârlarında, ne de umûrun bâtınlarına dalan "İşrakıyyun"un eserlerinde; ve ne de âlem-i gayba nüfûz eden ruhanilerin kitaplarında bulunmuştur. Çünkü bütün bunlar, hakikat-ı

(Sh:296)

mutlakayı mukayyed nazarlarıyla ihata edemiyorlar. Belki ancak hakikatın bir tarafını görebiliyorlar. İşte bundandır ki; onlar yalnız kendi meşhudatlarıyla hakikatın izharına teşebbüs edip ve yalnız gördüklerinde hapsolup, ifrat ve tefrit ile tasarruf etmek istemişlerdir. Oysa, böylesi bir tasarruf, ile müvazene karışır, tenasüb de gider.

Bunların meseli şöyledir ki: Çok büyük ve hesabsız cevahir sınıflarından dolu ve gayet zinetli bir hazinenin keşfi için dalgıçlar, denize dalıyorlar. O dalgıçlardan bazısının eline meselâ uzunca bir elmas geçer, o ise hükmeder ki; o hazine yalnız uzun bir elmastan ibarettir. Şayet

قَالَ عَزَّم Ey kardeş bil ki! **وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا** âyetinde, semayı dünyaya izafe ile tavsif

etmesi ve âhîret mukabilinde dünya olması ile, işaret eder ki; sema-i dünyadan başka altı tabaka semavat-ı âherler; berzahtan tâ cennete kadar olan başka âlemlere bakıyorlar. Ve şu görünen gökyüzü, bütün yıldızlarıyla ve tabakatıyla Allahü a'lem yalnız bu dünyanın seması olsa gerektir.

قَالَ عَزَّم Ey insan bil ki! Senin mûcidin, seni ademden vücuda getirip, sonra seni vücudun

en edna etvarından terakki ettirip, in'am ve ihsanıyla tâ bir insan-ı müslim suretine kadar isal etmiştir. Demek senin hal-i hazır vücudun ile, pek çok ayrı ayrı menzillerden geçerek gelen ilk mebd-i hareketin aralarına girmiş olan bütün vücut mertebeleri sana birer ni'met olarak verilmiş olup; herbirisi sende birer semere ve birer sıbga vermişlerdir. Binaenaleyh, sen bu çeşitli vücut ni'metleriyle âdeta dizilmiş bir gerdanlık ve ni'metler habbeleriyle bezenmiş bir salkım veya baştan aşağıya kadar ni'metler envayıyla işlenmiş bir sünbül gibisin ki, Cenab-ı Hakk'ın ni'metlerinin tabakatına âdeta bir fihriste olmuşsun.

Evet ukûl yanında kat'iyen takarrur etmiştir ki, vücut elbette bir illet ister. Adem ise, illeti iktiza etmez. Öyle ise, sana verilmiş zerreden tâ ademe kadar olan bütün meratib-i vücudun her bir menzilinde suale çekileceksin. Ve senden sual olunacak ki: Bu nimete nasıl kavuştun ve nasıl müstehak oldun ve bunlara karşı ne ile şükrettin?. Fakat zerre kadar akıllı bulunan bir adam; bir taşı, meselâ ne için bir ağaç olmamış veya bir ağacı, neden bir insan olmadı diye sual edemez.

İşte ey Said-i miskin ve mağrur! Bak sen, silsile-i mevcudatın ortasında bir noktasın ki, sana verilen ni'metlerin sayısı senin altından tâ adem-i sırf kadardır. Ve bütün bunların şükründen mes'ulsün. Fakat senin mâfevkindeki ni'metler ise, ne sana ve ne de hiç bir kimseye düşmez ki desin: Arkadaş, ne için senin nail olduğun şu yüksek ni'mete ben de vasıl olmadım? Bir zerrenin nasıllı hakkı yoktur; eyvah ne için

(Sh:299)

ben de bir güneş olmadım desin. Veyahut bir arı Saniine desin: Neden beni semeredar bir ağaç halketmedin?

Evet senin altındakiler, yani sana verilmiş bütün ni'met mertebeleri hep vuku'attır. Fakat senin üstündekiler ise, imkânâtın ademleridir ki, mümteniât gibi şeylerdir.

قَالَ عَزَّم Bil ey ene! Seni helakete götüren ve havalandıran ve evhamlandıran ve

maskara eden ve zelil kılan ve dalalete atan hal ve şey ise budur ki; sen her hak sahibinin hakkını hakkı olduğu mikdarca vermiyorsun.. ve kaldıracabileceği yükü yüklemiyorsun. Belki ifrat ve tefrit ile –meselâ- bir taburun umum neferlerine ait bütün levazımatı, o taburun mümessili olan bir nefere yüklüyorsun. Hem bir katrenin göz bebeğinde parlayan veya bir çiçeğin yüzünde cilvelenen güneşin bir timsalinde; seyyarat meyveleriyle müsemmer olan güneş ağacının bütün azametini taharri ediyorsun.

Evet, katre ve çiçek, güneşi tavsif ederler.. Fakat onunla muttasıf olamazlar.

 Ya ahî bil ki; (sendeki) mülk Allah'ındır ve O'nun emanetidir ve hem onu senden satın alıyor ve alacak. Öyle ise, merakta fayda yoktur ve de baki kalmayacak bir şeyin hayrı da yoktur. Madem öyledir, zinhar Malik-ül Mülk ile ettiğin ahd ü peymanı bozma! Hem (nasihat için) sana ölüm kâfidir.

Evet, baki bir hayata incirar edecek olan mevt, ölüme değışecek olan şü hayattan daha evla ve hayırlıdır.

 Ey kardeş bil ki; aynada görünen şeyin sureti, nasilki ne ayndır, ne de gayr.. Aynı zamanda hem ayndır, hem de gayr.. Evet o suret, aynanın melekûtunun mazrufu olması cihetinde, ayndır. Onun

(Sh:300)

ahkâmı da aslın ahkâmıdır. Fakat o şey, aynanın mülkünün parlamasını temin eden sıfatı olduğı cihetlede gayrdırki, bunun evsafı, yalnız asla değıl, belki aynaya da nazırdır. Fakat iki cihetten birden bakılırsa; o suret, ne ayndır, ne de gayr... Nasilki mir'at-ı zihinde olan bir şey, bir cihetten zihnın mazrufu olduğı hasebiyle malûmdur. Öbür cihetten ise, leva-zımının başka başka olmasıyla beraber, zihnın sıfatı olduğı için ilimdir.

 Ey kardeş, bil ki! Pek çok muhtelif âlemler, vücudun bir nev'inde beraber bulunmalarıyla, aralarında bir mekân darlığı ve bir müzahemet olmuyor. Tahkik istersen; karanlık bir gecede, içi lâmbalarla tenvir edilmiş ve dört duvarı -âlem-i misalin bir nevi penceresi olan- camdan yapılmış bir menzile gir.

İşte evvelâ o odada göreceksin ki, hakiki oda, misalî oda ile ittisal peyda etmiş olarak, pek çok nuranî menziller halinde, bir şehri kaplamış gibi, gözün kestiğı miktarca güya zulmet hiç yokmuş gibi olur.

Sâniyen: Görürsün ki, sen gayet kolaylıkla o menzillerde tebdil ve tağıyir ile tasarruf edebiliyorsun.

Sâlisen: Göreceksin ki, hakikî lâmba, misalî olan en uzak lâmbaların bitişiklerindekiinden de onlara yakındır. Hattâ belki misalî lâmbaların en uzağının kendisinden de ona yakındır. Çünkü bu, onun kayyumudur.

Râbian: Göreceksin ki; şü vücud-u hakikînin bir habbesi, o misâlî vücudun bir âlemini kaldırmaya ve yüklenmeye gücü yetebilir.

İşte şü ahkâm-ı erbaa, pek çok maddelerde de cereyan edebilir. Hattâ Vâcib Teâlâ ile, mümkinat âlemi arasında da câridir ki, mümkinat âleminin vücudları, Cenab-ı Vâcib-ül Vücut'un envarının gölgeleri olduğundan, ona nisbeten bunların vücudu, mertebe-i vehimde olan bir şeydir. Lâkin Cenab-ı Hakk'ın emriyle istikrar ve sebat bulmuş, vücud-u hâricî sahibi olmuşlardır. İşte bu noktadan anlaşılıyor ki; mümkinatın bizzat hâricî-i hakikî bir vücudları olmadığı gibi, sırf bir vehimden dahi ibaret değıldirler. Hem yalnız zâil bir zıll dahi değıldirler. Belki Cenab-ı Vâcib-ül Vücut'un icadıyla bir vücudları vardır, feteemmel.

(Sh:301)

Ey kardeş bil ki! Nihayet derece itinalı yapılmış olan şu mülkün bir Maliki olmaması nasilki muhaldir. Öyle de o Malik, Malik-ül Mülk'ün kemalâtının delilleri olan, mülkün mehasin derecelerini idrak eden insanlara kendini tanıttırmaması dahi muhaldir. Çünkü bakıyoruz ki; insan, kendisine mümeħhed olmuş olan beşiginde bir halife gibi istediği gibi tasarruf etmektedir. Belki aklıyla semanın sakf-ı mahfuzunda dahi tasarruf ediyor. Hem bunun yanında insan, eşref-i mahlukat olduğuna, küçüklük ve zaifliğiyle beraber acib; hârika tasarrufatı şehadet ettiği gibi, ihtiyarca bilbeddahe sebeblerin en geniş tasarrufusu da yine o insandır.

İşte bizzarure ve elbette o Malik, kendi vücudunu ve varlığını, kendisinden gafil kalan abdlerine tanıttıracak birisini gönderecektir ve elbette gönderdiği o elçisi, o Malik'in onlardan ne ile ve nasıl razı olacağını ve onlardan ne istediğini de onlara haber verecektir. Âmenna.

Ey kardeş bil ki! İnsanın bütün hasseleri, hattâ vehim ve farz ve hayali dahi, en nihayette hakta ittifak etmekte ve ona iltica etmektedirler. Hem o hasselerin indinde, bâtl için hiç bir imkân kalmayıp kâinat, Kur'anın haber verdiği surette olduğuna karar vermektedirler.

Evet, ben aklım beraberimde olduğu halde, böyle gördüm ve müşahede ettim.

Ey kardeş bil ki! Nasilki âlem-i ziya, âlem-i hararet, âlem-i hava ve âlem-i kehrübaî ve elektrik ve âlem-i cazibe, tâ âlem-i esir ve misal ve berzaha kadar olan âlemlerin aralarında bir müzahamet ve müsademet olmadığı ve hepsi birbiriyle ihtilatsız ve karışmaksızın; senin mekânında seninle beraber içtima' ettikleri gibi; hiçbiriniz o âlemlerden

(Sh:302)

birisinin kendi kardeşi olan diğer bir âlemin ona müzahamet verdiğine dair bir şikayeti vaki' olduğuna şahid olmamıştır.

Aynen onun gibi; mümkündür ki, şu bizim daracık olan âlem-i arz'ımızda pek çok ve geniş olan gayb âlemlerinin envâr içtima' etsinler.

Hem nasilki hava, bizi yürümekten ta'vik etmediği ve su, bizi zehabdan (gitmekten) men'etmediği gibi, cam dahi ziyanın geçmesine mani' olmadığı, hattâ kesif olan şeyler de, röntgen şua'ının, akıl nurunun, melek ruhunun nüfuzunu köstekleyemediği gibi; demir de hararetin akmasına, elektriğin cereyanına mani' olmadığı; ve hiçbir şey, cazibenin sereyanını, ruh ve hâdimlerinin cevelanını ve akıl nurunun ve âlâtının seyeranını ta'vik edememektedirler.. kezalik, şu âlem dahi ruhaniyatı deverandan, cinnîleri cevelandan, şeytanları cereyandan ve melaikeleri seyerandan men' ve ta'vik edemez.

Ey kardeş bil ki! Göz, lâmba ve güneş gibi nur ve nuranî şeylerin yanında, bir cüz'i ile bir nev', cüz' ile küll, bir ve bin birdirler.

Meselâ güneşe bak! Nasıl seyyareler, denizler, havuzlar, kabarcıklar, katreler, serpintiler, şebnemler ve camın zerrecikleri onun ziyasıyla def'aten gayet kolaylıkla ve zerrat ile seyyarat arasında müsavat ile beraber hepsi birden renklenmektedirler.

Öyle de: **يَا قَائِلُ الْقَوْلِ الْقَائِلِي** Şems-i Ezel ve Nur-ül Envar'ın kitab-ı kâinattaki tecelliyatı da aynen öyledir ki; kâinat kitabının bablarını, fasıllarını, sahifelerini, satırlarını, cümlelerini ve harflerini def'aten, bilâ-külfet halk ve icad etmiş ve etmektedir.

يَا قَائِلُ الْقَوْلِ الْقَائِلِي olan ferman-ı İlahî, bu sırrı ilân etmektedir. Âmenna.

(Sh:303)

يَا قَائِلُ الْقَوْلِ الْقَائِلِي Ey kardeş bil ki! Her kim eşyanın zerrelerindeki acib vaziyeti ve onların cesedlerdeki sereyanlarını, meselâ bir hududa kadar giderek sonra çok maslahat ve semereler için tevakkuflarını teemmül ederse; elbette yakîn hasıl edecektir; zerrati o hududların yanında aştırmadan, onlara durdurmak ve döndürmek için emreden bir şey vardır.

Evet nasilki erimiş altunu akıp dökülmekten nehyeden demir kalıp, lisan-ı hal ile güya o erimiş altuna emreder ki; “Benim sana tayin ettiğim şu san’atkârane yapılmış olan eğri büğrü meatif ve telafiflerimde hikmetler için dur ve maslahatlar için karar kıl!” İşte eşyadaki zerratin âmiri de, öyle bir ilm-i muhittir ki; o ilim, bir kader şeklinde tecelli eder. O kader ise, mikdar olarak in’ikas eyler. O mikdar da kalıp tarzına intiba’ eder.

يَا قَائِلُ الْقَوْلِ الْقَائِلِي Ey kardeş bil ki! Esmâ-i hüsnâ, Zat-ı Hak Teala’ya bakan çeşitli kapılar ve muhtelif vücûhlardır. Fakat bazan bir şey-i vâhidde birbirine mütekabil çok esma tecelli eder. Meselâ Mu’tî ve Manî’, Dârr ve Nâfi’ gibi... Şu ise, gösterir ve delâlet eder ki; meselâ: Bu şeye Mu’tî ismiyle, bilerek onun hacatını i’ta eylediği gibi; aynı o zat, Manî’ isminin iradesiyle de onu zararlı şeylerden men’eder. Hem Nâfi’ ismi, o şeyin menfaatlerini verdiği gibi; Dârr isminin tecellisiyle de, aynı şeye zarar iras edilir. Ve hakeza zarar ve menfaat gibi birbirine mütekabil şeyler, ancak Cenab-ı Hakk’ın iradesiyle olur. Bu hakikattan hadsen anlaşılıyor ki; meselâ esma-i hüsnâdan bir ismin hakikatıyla muttasıf olan kim ise, aynı zamanda sair bütün esma ile de o zat, muttasıf olacaktır. Âmenna.

يَا قَائِلُ الْقَوْلِ الْقَائِلِي Ey kardeş bil ki! Kur’an-ı Hakîm’in âyetleri, nasilki bazısı bazısını tefsir ediyor. Öyle de; kitab-ı âlemin bazı ayatı dahi, diğer bazı ayatını tefsir etmektedir. Meselâ, nasilki şu maddî âlem, hakikî bir ihtiyaç ile bir güneşe muhtaçtır ki, güneşteki Cenab-ı Hakk’ın envar-ı nimetinden feyz alsın.

(Sh:304)

Öyle de; manevî âlem dahi, şems-i Nübüvveti muhtaçtır ki, ziya-i Rahmet-i Rahman’ın feyizlerini akıtmaya vesile olsun. Demek Hazret-i Ahmed’in (A.S.M.) nübüvveti, gündüz ortasındaki güneşin zuhûr ve vuzûh ve kat’iyyeti derecesinde muhakkaktır. Gündüz ortasındaki güneş ise, ona delil getirmeye ihtiyaç var mı?!

يَا قَائِلُ الْقَوْلِ الْقَائِلِي Ey kardeş bil ki; zihayatın vücuduna terettüb eden faide ve semereler, yalnız o zihayata ve onun bekasına, menfaatine ve kemaline bakmıyor. Belki o zihayata ait bir hisse ve bir derece varsa, Zat-ı Muhyi’ye (C.C.) ait gayr-ı mahsur derecattadır. Evet bazan olur ki; o

zihayata bakan hisse dahi çok uzun bir zaman zarfında vücuda gelebiliyor. Fakat Zat-ı Muhyi'ye bakan hisseler ise, bazan bir an-ı seyyalede vücudpezîr oluyor.

Meselâ o zihayat, esma-i hüsnanın tecelliyatına ma'kesiyet ve mazhariyetle, kendi Hâlıkının evsaf-ı kemal ve cemalini lisan-ı hâl ile tavsif ile ona olan hamd ü şükrünü izhar etmesi gibi...

 Ey kardeş bil ki; insanın bir ferdi, sair nevilerin bir nevi gibidir. Çünkü bir ferdi insanın mazî ve müstakbeli olması sırrıyla, o ferdden her zaman ayrılarak ölüme giden umum efradı, (yani zerreleri) manen o şahısta içtima' etmektedir.

Evet her sene, her bir şahs-ı insanîden suretçe iki ferd ayrılıp ölür. Fakat manaları olan elemelerini, günahlarını ve emellerini ve saireyi o şahısta miras bırakıp öyle giderler. Şu halde o ferdi insan: bir ferdi küllîdir. Hem onun fikir ve aklının ihatası ve kalbinin vüs'atı ve saire, ona ayrı diğer bir nevi külliyet vermektedir. Hem dahi bir ferdi insan, kendi nev'inin -umumî âlemde olduğu gibi- hâs bir âlemin hilafet ve merkezietini teşkil etmesi ve o âlemin eczasıyla şuûrî bir tarzda alâkadar olması ve hem nebatî, hayvanî ve madenî olan bir çok envada tasarruf edip -sair hayvanat ve başka şeylerin hilafına olarak- onları tahvil ve

(Sh:305)

tağyir edebilmesi dahi, ona başka bir nevi külliyet veriyor. Bu noktadan insanın bir ferdi, âdeta nev'un münhasirun fişşahıs'tır.

Hem mü'minin duası, umum ehl-i semavat ve arza şamil olması işaretiyle; bir şahıs, iman vasıtasıyla bir âlem gibi olabilir, yada, o âlemin merkezi olur. Binaenaleyh, hayvanatın bir nev'inde cereyan eden her sene göz önündeki mükerrer nev'î kıyametler, bir hads-i kat'î ile insanın herbir ferdinde cereyan etmektedir.

Eğer misal istersen, Cenab-ı Allah'ın âsâr-ı rahmeti olan, her senede yeniden tazelenen, birbirine emsal meyve ve semerelerine -ki âdeta o giden semerelerin aynısıdırlar- ve hevam ve haşaratın envaındaki kemal-i sühuletle vukua gelen haşirlerine bak!

İşte âlem kitabı, şu meşhud âyât-ı tekviniyesi ile; ebna-i beşer için bir kıyamet-i kübra kıyam bulacağına kat'iyyen delâlet ediyor. Nasılki Kur'an dahi kendi ayat-ı tenziliyesiyle bu hakikatı gösterip delâlet etmektedir. Hem kıyametin delaail-i akliyelerini, Arabî İşarat-ül İ'caz'ın 20. sahifeden tâ 24. sahifesine kadar olan kısmında ve Nokta Risalesi'nin 3. Babında zikretmişim. İstersen onlara müracaat et. Evet, o iki kitabdaki delaail, sendeki vesveseleri tardedip evhamı uçurabilecek kuvvettendirler.

 Ey kardeş bil ki; sen Kur'anın istimaında bulunduğun zaman, onun çeşitli tavırlar ve perdeler üzerindeki muhtelif etvarlı nagamatının herbirisi için; ve irşadî olan mütenevvi' mertebelerine göre; ve Cebrail'den (A.S.) tâ ondan dinlediğin adama kadar olan vesaitin hissiyatıyla insibağ alan derecelerine muvafık olarak her mevkiye münasib bir tarz-ı libas giyerek dinleyebilirsin.

Meselâ sen, kendi meclisinde kulağınla dinlediğin adamdan geçerek, tâ nübüvvet şahikasının zirvesinde oturup arz meclisinde ebna-i cinsi olan benî-Âdeme ve başkasına (cinn ve ruhanilere) Kur'anı okuyan Hazret-i Muhammed'den de (A.S.M.) dinleyebilirsin. Hem tâ Cebrail'in (A.S.) Cenab-ı Peygamber'e (A.S.M.) ufk-u a'lâdan hitab ederken dahi istima' edebilirsin. Daha daha, tâ Mütetekellim-i Ezeli'nin yetmişbin hicab arkasından kabekavseyn-i ev edna'da Peygamberimizle (A.S.M.)

(Sh:306)

konusurken, o Rabb-i İzzet'ten dahi dinlemen mümkündür. İşte eğer kuvvetin varsa, her bir makamın ona lâıyk bir tarz-ı libasını giy ve dinle!

تَقْلِبْ

Ey kardeş bil ki! Kâinata olan adem-i israf ve sebebin müsebbeble ve kuvvetin amelle olan mukarenet ve münasebettarlıkları sebebiyle, elbette senden sana olanı, senin ilim ve şuurunun taalluk ettikleri ve yalnız sana raci' olduğu dereceleri mikdarıncadır. Sana raci' olan hisse ise, seni halk eden Hâlık raci' olan hisseye nisbetle, bir ipten bir kıl kadar veya bir gömlekten bir iplik kadar da değildir. Demek senin sana taalluk eden ilim ve şuurun; onun sana taalluk eden ilim ve basarına nisbetle, gündüzde heryeri kaplayan güneşin ziyası altında bir ateş böceğinin, bir yıldızcık gibi olan bir lem'acığıyla tenevvür etmesi gibi de olamaz.

Ey bîçare! Sen gaflet zulümatı ve tabiat gecesi içinde kendi lem'acığını bir necm-i sâkib görmüşsün.

تَقْلِبْ

Ey kardeş bil ki! Cenab-ı Hakk'ın ef'ali arasında bir tenasüb ve eserleri mabeyninde bir teşabüh, ve esma-i hüsnası arasında bir teaküs, ve evsafı mabeyninde bir tedahül, ve şuurun arasında bir temazüc vardır. Fakat bunların herbirisinin ayrı ayrı ve kendine hâs bir tavrı vardır ki, başka esmalar onun bu has tavrında ona tabi olurlar. Öyle ise, o ismin beyt-i harîminde ve daire-i hükmünde iken, başkasına teveccüh edilmemelidir. Hem de başka isimlerin levazımı ondan istenmemelidir. Çünkü lâzımın lâzımı, her zaman lâzım değildir. Ancak başka bir kasd-ı cedid ile olursa, beis yoktur. Zira tabi' olmuş olana tebaiyet edilmez. Nasılki tebaî olan harfîn üstünde her hangi bir hüküm yapılmadığı gibi...

Şu halde sen, Cenab-ı Hakk'ın âsârı olan camidata baktığın zaman, kudret ve azamet cihetine kasden teveccüh et! Sair esmanın tecelliyatı, istitradî ve tebaî olarak sana görünmelidir. Ve eğer gayr-ı nâtık olan hayvanata nazar ediyorsan, onlara tecelli eden esmanın tavrını giy,

(Sh:307)

öyle teveccüh et! Yani (Rezzak, Rahman, Kerim) gibi esmanın tecellilerini düşün ve hakeza!

بِأَيِّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ * تَخْلُقُ تَكْلِفُ شَيْءٍ وَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا âyetlerinin fermanları ki; herşey, Cenab-ı Allah'ın indinde ölçülü ve mikdarlıdır ve herşeyi halkederek ona lâıyk bir kader, bir ölçü takdir etmiştir.

تَقْلِبْ

Ey kardeş bil ki! Farzedelim ki sen, insanın timsali gibi yapılmış bir heykelin azalarının herbirisinden fıskıran çeşitli çeşmelere bakıyorsun da, o heykelin bazı menfezleri havanın cereyanına boru; ve onun ağzı, suyun seyelanına çeşme; ve gözü ziyaya ayna; ve a'sabları elektrik ve câzibenin cereyanına birer kablo olmuş olan ve hakeza o heykele baktığın zaman; sen onun yüzüne karşı olan ilk nazarınla, onun azalarından çıkan su ve başka şeyleri bizzat ondan sudür ettiğini belki tevehhüm edebilirsin. Hem eğer o timsalî heykel, hayat sahibi olsaydı, onun azaları -ki, onlara birer boru olup, vasıtalarıyla cereyan etmekte olan- cazibe, elektrik, hararet, su ve hava onun kendi fiilleri ve mevludatı ve eserleri olduğunu tevehhüm etmek senin için mümkün olabilirdi.

Amma eğer sen, o heykelin arka cihetine baksan, o dahi kendi gerisine bir baksa; o zaman hem sen, hem o; onu yalnız bir boru ve pek hârika ve hakîmane olan bir faaliyete perde olduğunu göreceksiniz. Gerçi o da bir nevi cüz'-i ihtiyarîsini sarfediyor. Lakin o cüz'-i ihtiyarîyi ademin iki rengi olan kusur ve noksanda sarfetmektedir.(1)

(1) Çünkü, Risale-i Nurda isbat edilmiştir ki: Kendi başına olan bir cüz-ü ihtiyarî, çoğu zaman gelen feyzin, tecellinin asliyetlerini kusur ve noksanlıklarıyla bozuyorlar. (Mütercim)

(Sh:308)

قَالَ عَالِمٌ Ey kardeş bil ki! İnsan, mahrutî bir dürbün gibidir ki, o dürbünün büyük kaidelerinden ve geniş olan camından bakarsan, o zaman nazarda eşya küçülüp uzaklaşarak darlaşacaktır. Fakat o dürbünün mahrutî olan başından ve küçücük merceğinden bakarsan, o vakit nazarda eşya yaklaşmış ve genişlenerek tavazzuh peyda edecektir.

İşte insan dahi, suret-i cismaniyesi dairesinden nüzûl ede ede; manevî, ruhî ve berzahî olan dairelerin tabakatında dolaşarak, tâ mülk cihetiyle dairelerin en darı; ve melekût cihetiyle en geniş olan kalb kuyusunun en derin dibine kadar inebilir. Şu halde insan, sureten geniş olan daire-i cismaniyede iken, eşyayı tefekkür ederse, dürbünün ters yüzüyle bakan adam gibi, eşyayı ma'kuse görecektir. Fakat eğer zâhiren küçük, manen büyük olan daire-i kalbiye cihetinden bakarsa, eşyayı nefs-ül emirde olduğu gibi görecektir.

قَالَ عَالِمٌ Ey kardeş bil ki; **لَا قُوَّةَ لَنَا إِلَّا بِاللَّهِ** cümlesi, insanın zerrelere âleminden tâ zihayat bir vücudu giymesine kadar olan bütün etvar ve ahvaline bakmaktadır. Meselâ câmid bir maden vaziyetinden, tâ nâmi bir nebat haline, tâ hassas bir hayvan vaziyetine, tâ mü'min bir insan derecesine çıkıncaya kadar ve hakeza, bütün bu dairelere bakmaktadır. Demek o menzillerden herbir menzil ve makamın; ve o insanın letaiflerinden her bir latifenin ayrı ayrı elemleri ve ayrı ayrı emelleri vardır.

İşte meselâ: **لَا قُوَّةَ لَنَا إِلَّا بِاللَّهِ** Ademden çıkıp vücuda gelmek için güç ve kuvvet yoktur, ancak Allah'ın havl ve kuvvetiyledir.

لَا يَنْفَعُنَا أَمْوَالُنَا وَأَوْلَادُنَا إِلَّا بِاللَّهِ Zevalden mahfuz kalıp, beka ve devam için hiç bir şeyin gücü yetmez; ancak Allah'ın...

(Sh:309)

لَا يَنْفَعُنَا أَمْوَالُنَا وَأَوْلَادُنَا إِلَّا بِاللَّهِ Zararlardan sakınıp menfaatleri celbetmek, ancak Allah'ın havl ve kuvvetiyledir.

لَا يَنْفَعُنَا أَمْوَالُنَا وَأَوْلَادُنَا إِلَّا بِاللَّهِ Musibetlere karşı tahaffuz ve hadsiz metalibe ulaşmak, ancak Allah'ın kudretiyledir.

﴿خَشِيَ﴾ قَالَ اللهُ ﴿تَوَضَّعَ﴾ قَالَوَكَيْنَ Çünkü Allah, Kâmil-i Mutlak'tır. Kemal ise "mahbubun lizatihî"dir. Öyle ise vücud, ona ve onun yolunda feda edilse lâyıktır ve yerindedir.

﴿خَشِيَ﴾ قَالَ اللهُ ﴿تَوَضَّعَ﴾ قَالَوَكَيْنَ Çünkü Cenab-ı Allah, lizatihî mahbub olan kemal, celal ve cemal sahibi bir Celil-i Cemil'dir. Öyle ise O'nun tecelliyat-ı kemalinin şevk-i tecdidi için güle güle ölür, mesrurane diriliriz.

﴿خَشِيَ﴾ قَالَ اللهُ ﴿تَوَضَّعَ﴾ قَالَوَكَيْنَ Çünkü Allah, herşeyin Mûcidi olan Vâcib-ül Vücut'dur. İşte O'nun vücub-u vücuduna olan ilim ve imanımız; bize bütün vücudları i'ta etmektedir. Fakat el'iyazübillah O'nun vücub-u vücudunu tanımamak ve bilmemekle, elimizde ancak bir nokta-i vücud kalır ki, sağdan soldan dünyalar dolusu o nokta-i vücuda idamlar yüklenmektedir.

﴿خَشِيَ﴾ قَالَ اللهُ ﴿تَوَضَّعَ﴾ قَالَوَكَيْنَ Çünkü Allah, Kadîm-i Ebedî ve Dâim-i Baki'dir. Ve O'nun esma-i hüsnasının teceliyatına bakan ve daire-i marziyatına giren vecheden gayri, herşey hâlik ve ölüdür.

﴿خَشِيَ﴾ قَالَ اللهُ ﴿تَوَضَّعَ﴾ قَالَوَكَيْنَ Evet, çünkü dünya fani, hayat zâildir.

﴿خَشِيَ﴾ قَالَ اللهُ ﴿تَوَضَّعَ﴾ قَالَوَكَيْنَ Evet, O'nsuz bütün dünya lezaizi, korkunç elemelerle âlûde olur. Fakat O'nun rahmetine teveccüh ve irtibat ile, o zâil lezzetler, zevalin elemelerinden arınmış, halis ve azade olarak yalnız teceddüd-ü emsal lezzetlerini ziyadeleştirirler.

﴿خَشِيَ﴾ قَالَ اللهُ ﴿تَوَضَّعَ﴾ قَالَوَكَيْنَ Evet, çünkü bütün envar-ı vücud, O'nunla ve O'nu tanımaktadır.

Ve bütün korkunç ve müdhiş idam zulümatları, O'nu tanımamaktadır.

(Sh:312)

﴿خَشِيَ﴾ قَالَ اللهُ ﴿تَوَضَّعَ﴾ قَالَوَكَيْنَ Evet, eğer biz O'nu hakkıyla tanısak ve şikayetlerimizi doğrudan doğruya yalnız O'na yapsak ve O'nu irza edebilesek; o vakit kâinat envaına dağılmış olan bütün hacatımıza karşı kâfi ve vâfi gelir. Fakat eğer zâhirî nazarda ihtiyacatımız, onların yanında olan esbaba teveccüh etsek ve şikayetlerimizi onlara yapsak, (onlar ise kör ve sağır olduklarından seslerimizi işitmez ve hacetlerimizi görüp bilmezler) İşte o zaman, işler teşevvüşe ve yollar bize teşettüte uğrayıp zelil ve perişan oluruz.

Evet nasıli bir adam, bir padişaha, bir haceti için doğrudan doğruya müracaat ile şekvasını ona etse, padişah bir anda onun o hacetini yerine getirebilir. Ve eğer o haceti için bütün bir şehir ahalisini ferden ferda arayıp bulup da şikayetini yapsa, tâ ki hepsi ona imdad için ittifak etsinler; Halbuki bütün bir şehir ahalisinin ittifakları muhaldir. Şayet muhal olmasa da, çok uzun bir zaman ve çok büyük tekellüfler neticesinde ancak mümkün olabilir.

﴿قَالَ﴾ Ey kardeş bil ki; Kur'anın letaif-i i'cazının ve kâffe-i insan için bir rahmet-i amme olmasının bir delili budur ki; Nasıl herkes için umumî âlemden ona has bir âlem varsa, öyle de, herkesin meşrebi itibariyle Kur'an'dan hususî bir Kur'anı olup, onu terbiye ve tedavî eyler.

Hem Kur'anın lütf-u irşadının mezayasının birisi de budur ki; âyetlerinin arasındaki kemal-i insicamı ve gayet irtibatı ve tamam ittisali ile, herkes kendi hidayeti ve şifası için

müteaddid sûrelerden müteferrik âyetleri ahzylemesi ona müyesser oluyor. Nasıl da, umum ehl-i meşarib ve bütün ehl-i ulûm, herbiri kendi meşrebine göre Kur’andan âyetler ahzetmişlerdir.

İşte böylece, sen Kur’anı, menazil ve nüzûl itibariyle çeşitli ulûm ve füyûz’un menbaı olarak gördüğün zaman; elbette onu sen, güya dizilmiş bir gerdanlık olmuş da, herbirisi yeni gelen ahavatıyla teellûf ve ittisal peyda etmiş olduğunu da göreceksin. Demek oluyor ki; Kur’an, ne asıldan fasla gitmekle noksanlaşır; ne de diğer âyât ile vasletmekle ürkütür.

(Sh:313)

Evet bütün âyât-ı Kur’aniye, sair diğer âyâtle o kadar dakik münasebetleri vardır ki, bütün o münasebetlerin bazı âyâtle beraber zikredilmesi ve bunun ötekilerle ittisalkârane bir tarzda bulunması caiz oluyor. Nasilki sure-i İhlas’ın (matbu Lemaat kitabınının 29. sahifesinde zikredildiği gibi,) cümleleri, yek diğerleriyle zam edilmekle, birbirine delil ve netice olup, otuz sure-i İhlası tazammun etmektedir.

Öyle de, Kur’an dahi bir küllî-i cüz’îdir. Ve nev-ün münhasırın fişşahs’dır ki, âyâtının camiiyeti ile, müteaddit manaları tazammun etmektedir. Hem her hepsi, hepsi ile münasebettardır ki, nefis-i Kur’an, milyonlarca Kur’anları ihtiva eylemekte ve her bir ehl-i hakikat, Kur’an içinde kendisine mahsus bir kitabı ve ona tabi’ olacak bir Kur’anı bulmaktadır.

تَطَّلَهُمْ تَعْيَا تَقَمَّرِيخًا قَالِقَرَانُ قَبْخَقْتًا قَالِقَرَانُ قَلْبَجَلَاتًا قَالِقَرَانُ قَمَمُونًا

قُونُورًا فِي قَلْبِي وَقَبْرِي لِي فِي حَيَاتِي وَبَعْدَ مَمَاتِي

حُ قَلْبِي قَلْبِي قَالَلَّه قَمَمُونًا قَمَمُونًا قَالَلَّه

ELVEDA (1)

(1) Ben o vakit hastalığın şiddetinden, ecelin yakınlaştığını zannetmiştim. Onun için “Elveda” deyip, kabir kapısından sefer ile, ahbabım olan üstadlarım ve arkadaşlarım medrese talebeleri ve Nur şakirdlerinin mecmayı olan diyara gidiyorum diye düşünmüştüm. –Müellif–

(Sh:314)

(Sh:315)

ZEYL-ÜZ ZEYL

(Sh:316)

قَتَبَسْمًا قَالَلَّه قَالْتَوَحْمَرْتًا قَالْتَوَحْمَرْتًا

Hazret-i Rahman olan Allah’a hadsiz hamd ü sena olsun ki, O’nun semerat-ı tuba-i rahmetinin azim letaiflerinden birisi Efendimiz Hazret-i Muhammed (A.S.M.), biri de Cennet’tir. O’nun bu her iki rahmeti, hem dünya, hem de âhiret üzerine tedellî etmişlerdir. (Yani nüzûl etmişlerdir.) Hem, yine Kadir olan Allah’a hamdolsun ki, şu bostan-ı kâinatta ardı sıra tazelenen celî mevcudat ve ulvî ecramlar onun rububiyetinin şâhidleridir. Ve küre-i arz bahçesinde şu süslü ve renkli nebatat ve çeşitli hayvanat, onun san’atının hârikaları ve uluhiyetinin bürhanlarıdır. Hem şu bağıştan-ı arzdaki nuranî çiçekler ve semeredar ağaçlar, O’nun mu’cizat-ı kudreti ve delail-i rahmetidirler. Ve şu bahçedeki bu ağaç dahi yaprakları,

(2) Arabî beytin manasını, Nokta Risalesi'nde Üstadımız son derece bedî' ve bârik bir şekilde yazmış olduğundan, aynısını alıp dercettim.

(Mütercim)

(Sh:318)

günlük dünya hanındaki masarif için hepsini sarfettin. Gideceğin ev ve menziline ve ona lâzım olacak şeyleri unuttuğun için, senin elinde kalan ise, borç ve ateş olmuştur. Geri kalan onbeş taneden de hepsini mi, bir kısmını mı?. veyahut hiçbir şey alıp almayacağın meçhuldür. Madem öyledir, aklın varsa, bundan sonra o sermayeden birşey eline girdikçe, daimî olan evin için sarfetmeye çalış! Hiç olmazsa, üçte birisini kendine ihtiyaten sakla. Tâ ki sana din ve nur olsun.

Şimdi sen gel, kendi cehalet ve hasaret derecene bak ki: Şimdiye kadar sermayenden ne ki almışsan, hepsini geçici bir günlük dünya için sarfetmişsin. Fakat baki olan mekânın için ise, elinde çok az bir şey kalmıştır. Halbuki sen gafilane bir hal içinde iken, rihlet etmek üzere harekete âmâdesin. Evet senin burada üç basamağın vardı. O basamaklardan ikisine menzil ve beleden (yani ev ve memleketinden) hurucunla, basıp geçmişsin. Üçüncü basamağa da ayağını kaldırıp dünya-yı faniden çıkmak üzere basmak üzeresin.

قالوا (1) Ey kardeş bil ki! İnsanların ağızından çıkan ve dinsizliği işmam eden dehşetli

kelimeler vardır. Ehl-i iman bilmeyerek onları isti'mal eder. Çünkü derler: **خشكتك تفقد ثد** ve

لقد ضللت ما ظنيت ve **لو جئتكم قالوا جئتكم** İşte şu üç cümle, bâtil ve muhaldirler. Şimdi şu muhalâtın zarflarından yalnız üç tanesini zikredeceğiz.

Evet sen mevcut ve varsın. Birinci cümleye göre olsa: Sen ya kendi masnu'usun ve kendi malınsın, veyahutta, ikinci cümlelerin iktiza ettiği gibi; esbab-ı âlemin masnu'usun. Veyahut üçüncü cümlelerin delâlet

(1) Tabiat Risalesi'nin esasıdır. Arabîsindeki üslûb tarzını muhafaza niyetiyle aynısını tercüme ettim. (Mütercim)

(Sh:319)

ettiği tarzda, mevhum bir tabiatın ve kör bir kuvvetin masnu'usun. Veyahut da hak ve hakikatın istilzam ettiği gibi bir Allah'ın masnu'usun.

Amma birinci cümle ki: **خشكتك تفقد ثد** dir. İşte bunun hasra gelmez vecihlerle muhalâtı vardır. Ezcümle üç muhali zikredeceğiz.

Birinci Muhal: Sen kendi zerrat-ı vücudundan herbir zerreye; senin her tarafını görecektir belki bütün kâinatı görebilecek bir göz ve keza onun gibi bir şuur ve hakeza senin kemal-i san'at içindeki masnuiyetinin istilzam ettiği sair sıfatları vermen gerektir. Çünkü cüz'ün nisbetleri, (münasebetler) küllün nukuşuna nazar etmektedir.

İkinci Muhal: Eğer senin vücudun bir Kadir-i Ezelî'nin kalemiyle mektub ve yazılmış olmazsa, o zaman sen, senin vücudunda çalışan zerrelerin içinde mütesaiden ve mütenazilen

iççe tereküb eden mürekkebatları adedince -bir matbaanın masnu' olan demir harfleri gibi-maddî kalıpları bulundurman lâzım gelecektir.

Üçüncü Muhal: Kâinattaki herbir eserin vâhid olması ve vahdeti bulunması sırrıyla, elbette nasilki kemerli kubbe binalarının ustası nefyedildiği an, bilmeceburiye herbir taşı, diğer bütün taşlara hem hâkim, hem mahkum olduğunun farzedilmesi gibi; herbir zerre dahi bütün zerrelere hem hâkim, hem mahkum olması lâzım gelecektir. Ve keza o zerrelere hem birbirine zıd ve misil, hem son derece hür ve mutlak ve aynı zamanda son derece mukayyed olmaları, hem de, semavat tabakalarını bir kitabın sahifeleri kolaylığında açıp kapayan Zat-ı Zülcelal'den başkasında bulunması muhal olan sıfatlara masdar ve menba' olmaları lâzım gelir.

İkinci kelime ki: **لَا يَخْلُقُ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِهِ** dir. İşte bu kelimenin muhalatı da hadsizdir. Yine yalnız üç muhali yazacağız.

Birincisi: Meselâ bir eczahanedeki ölçülü, terkibli ilâçların, onlardan yapılmış olan kavanozlarındaki maddeleri, eğer sen hiçbir kimsenin müdahalesi olmaksızın, garib bir fırtına ve seyelan neticesinde devrilip, kendi kendine o kavanozların herbirisinden gayet hassas bir mizan ile bir mikdar-ı muayyen akarak; sonra o mütefavit mikdarlar toplanarak zîhayat bir ilâç ve terkibli hayatdar bir macun teşkil ettiklerini

(Sh:320)

aklınca mümkün ise, o zaman sen dahi kendini esbab-ı camideden sudûr etmiş olduğunu tevehhüm etmen, mümkün birşey olabilir.

İkinci Muhal: Bir şey-i vâhidin kemal-i intizamla gayr-ı mahdud ve camid ve birbirine zıd, kör ve sağır ve hadsiz imkânât mabeyninde mütereddid olan ve ihtilatlarıyla körlük ve sağırlıkları ziyadeleşen esbabdan sudûr etmesi mes'elesidir. Halbuki esbabın eşya ile mübaşeretini ise yalnız zâhirleriyle. Ve halbuki eşyanın bâtını san'atça zâhirinden daha eltaf ve daha ekmeldir. Şu halde senin esbab-ı camideden sudûrunun muhaliyeti gayet açık, pek bedihidir. Hiçbir gizli tarafı yoktur.

Üçüncü Muhal: O gayr-ı mahsur olan esbab, kemal-i ittifak ve intizam ile senin gözünün hüceyratından bir hüceyresi içinde mizan-ı hacetle toplanmaları ise; bütün erkân-ı âlemin ecrâm-ı azîmeleri vücud-u haricîleriyle birlikte senin avucunda, belki bir tırnağının içinde, belki de onun bir hüceyresinde içtimalarından daha kolay değildir.

Evet, bir evin içinde çalışan, girip çıkan birisi; eğer o, maddî birşey ise, her halde o ev, bütün müstemilatıyla onun olması, ona aid olması lâzımdır.. Tâ ki, her tarafında çalışabilsin. İşte madem âlem, bütün eczasıyla senin vücudunun bir cüz'ünde çalışıyor.. O halde senin vücudunun bir zerresine de girmesi icab edecektir. Bu ise, öyle bir safsatadır ki, sofestaîler dahi ondan utanırlar. Ve hakeza müteselsil muhalat, aklî mümteniât ve ebâtıl ki, vehim ve farz dahi ondan kaçıyorlar.

Üçüncü Kelime ki, **لَا يَخْلُقُ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِهِ** dir. Yani tabiatın te'siri bu şeyi iktiza etti ve yaptı.

İşte bu dahi en bâtil ve en fâsid bir mes'eledir. Çünkü tabiatın örfi ve mevhum bir zâhiri vardır ki, gaflet ve dalâlet onu hakiki berşey zannettirmiştir. Bir de onun bir bâtını vardır, O da san'at-ı İlahiye ve sıbga-i Rahmaniye. Amma kuvvet dedikleri şeyin hakikatı ve içyüzü ise, ancak bir Hakîm-i Alîm'in ve bir Habir-i Mürîd'in tecelli-i kudretidir.

Amma gaflet nazarının ve Sani-i Vahid'den tegafülün ve buna bitişik olan kör tesadüfün ve a'ver ittifakiyetin kanatlarının tasvir ettikleri şeyler ise; ancak dalaletten nâşi ızdırar neticesi olarak, şeytanların muhteratındandır.

(Sh:321)

Biz bu mes'eleyi (Nokta, Katre ve zeylinde, Şemme, Zerre, Habbe ve zeylinde) tahkik etmişiz ki; bu hârika san'atlar, ancak ve ancak bütün evsaf-ı kemaliye ile muttasıf bir Zat-ı Habir ve Basir'in kudretinden çıkmış olabilirler. Hem öyleki, hiç bir şüpheye mahall bırakmayacak şekilde isbat etmişizdir. Evet mümkün, miskin, mukayyed, mahdud, camid ve kesif bir şeyin eli nerede? Hulle-i kâinatı dokumak nerede?

Hem âciz bir sivri sineğin elleri nerede? Şu âlemlerin giydikleri biçili, münakkaş gömlekleri işlemek nerede?!

Demek, mezkûr üç kelimenin -sabık tahkikat ile- hükümlerine bir mahall, bir menfez kalmadı. Meydan baştan başa hak ve hakikatın iktiza ettiği olan; sen ve âlem ve herşey; mevcudat adedince hallakiyetinin şâhidleri bulunan bir Sani-i Ezelî'nin masnuu olduğunuzun hakikatına kaldı. Şimdi Sani-i Ezelî'nin vücûb-u vücuduna şehadet eden birkaç delilen de işaret edelim.

Birincisi: Matbu Katre Risalesi'nin 62. sahifesinden tâ 78. sahifesine kadarki kısmının beyan ettiği olan; kâinat bütün zerrat ve mürekkebatıyla ellibeş lisanla O'nun vücub-u vücuduna şehadet ettiğiidir.

İkincisi: Kur'andır ki; bütün enbiya ve evliya ve muvahhidînin kitablarıyla beraber, kâinatın bütün âyât-ı tekviniyesi onunla birleşerek şehadet etmesidir.

Üçüncüsü: Seyyid-ül Enam, Hazret-i Muhammed Sallallahu Aleyhi Vesellem'dir ki, bütün enbiya ve evliya ve melaike ile beraber olan şehadetidir.

Dördüncüsü: İns ve cinnin fitrî olan enva-i ihtiyacının lisanıyla şehadetleridir.

Beşincisi: **شَهِدَ قَالَهُ تَعْنَهُ قَدْ قَالَهُ قَالَهُ تَعْنَهُ** âyetinin şehadeti diliyle, Cenab-ı Hakk'ın, kendi Zat-ı Uluhiyetine olan kudsî şehadetidir.

İşte işittiğin bütün geçmiş şehadetlerle beraber, yine de bilmiş ol ki; eşyadaki san'at-ı hârikayı; -geçmiş vücuh-u selasenin tahlilleri üzere- mümkün birşeye isnad etmek ile; ve hak ve hakikat olduğu vechile Cenab-ı Vâcib-ül Vücud'a vermenin meseli şöyledir: Nasılki meselâ, bir ağacı bütün semeratıyla bir vahdete isnad etsen, elbette neşv ü nema

(Sh:322)

kanunu gereğince o ağacın cürsumuna (kökündeki hayat nüvesi) isnad edersen. O cürsum olan kök ise, bir çekirdekten meded alır ve ona dayanır. Çekirdek ise, evamir-i tekviniyeyi imtisal etmektedirki, **سَمِي** emrinden feyz alır. Bu ise, vücudu vâcib olan bir Vâhid'den sudûr edebilir. Ve

o zaman bir ağaç, bütün eczasıyla, yapraklarıyla, çiçekleriyle, meyveleriyle beraber, birtek semere gibi kolay vücuda gelir.. Buna göre, iki hardele küçüklüğünde küçük iki meyvesi bulunan bir ağaç ile, dağ gibi büyük ve gayr-ı mahdud semeresi bulunan bir ceviz-i hindî ağacı arasında bir fark olmaz.

Evet vahdet ve ittifakta, hattâ teşrik-ül mesaî ve taksim-ül a'mal kaidesiyle olan birlik usûlünde, sühulet ve kolaylığın varlığı; ve kesret ve dağınıklıkta ise, suubet ve zorluğun bulunması bir sırr-ı meçhuldendir.⁽¹⁾ Fakat eğer o ağacı imkânî kesretlere veya sani'ini tayin edip göstermeyen şeylere isnad edersen; o zaman herbir semere ve herbir çiçek ve herbir yaprak ve herbir dal; bütün ağacın muhtaç olduğu herşeye muhtaç olurlar. Çünkü küllün enmuzeci ve nümunesi, herbir cüzde dahi mündericidir. Şimdi sen, iki şıkkın mabeynine dikkatle bak! Acaba vücub ile imtina' arası gibi birbirinden uzak bir şey görmeyecek misin?!

Evet birinci şıkkın kolaylığı, o derecededir ki; caizdirki denilsin: “Bunun böyle olması vâcibdir.” İkinci şıkkın suubeti ise; o mertebededir ki, ‘bunun böyle olması mümtendir’ demeye bizi mecbur etmektedir.

Elhasıl: Eğer mevcudatta carî olan tasarrufu Cenab-ı Hak’tan başkasına verip de, onların kendi nefislerine isnad edersen; o zaman sen ya kendi ecza-i cesedinin herbir hüceyesini; kâinatı ihata eden sıfatlara sahib kılacaksın.. veyahut o tasarrufu eğer esbaba isnad ediyorsan; o zaman herbir hüceyreyi bütün esbab-ı âlemin mecmuu onun içinde içtima’ ile çalışmakta olan bir meclis salonu gibi yapman icab eder. Zira hüceyrenin vahdetinden tut, tâ mecmu-u âlemin vahdetine kadar olan herşeydeki birlikler, Saniin vahdetine delâlet etmektedirler.

(1) Bu risalenin te’lifî zamanında henüz inkişaf etmemiş olan o sırr, sonradan “Şeffafiyet, Mukabele, Müvazene, İntizam, Tecerrüd, İtaat” tarzında inkişaf etti. –Müellif–

(Sh:323)

Evet her birliği olan şey, ancak bir Vâhid’den sudûr edebilir. Hususan bir hüceyre ki, onda iki sineğin iki parmakçığı yerleşmediği halde, nasıl olur da umum kâinata yerleşmeyen iki İlahın tasarrufu onda birleşsin. Demek vahdetin delili, yine kâinattaki vahdettir.

Hem bir hardal tohumu kadar küçük olan bir cam parçasında, güneş ziyasıyla ve elvan-ı seb’asıyla ve hararetiyle tecelli edip bulunması mümkündür. Fakat o hardele kadar olan cam parçasında, (Masdariyet noktasında) iki hardelenin de bulunması imkânsızdır. Evet nasilki haricî ve hakikî olan bir vücud, bir vücud-u misalîden pek çok derece daha sabit, daha ağır ve daha muhkem olup, bunun bir zerresi onun bir dağını içine alıyor. Ve şunun bir güneşi, onun bir lem’asına girebiliyorsa; öyle de; vâcib bir vücud dahi (çünkü hakikî vücud, belki en sağlam haricî vücud odur) imkânî vücudlardan hadsiz derece daha sabit, daha rasih, daha ağır, daha sağlam ve daha hakikatlıdır. Öyle ise imkânî olan mevcudat, bütün hazafirleriyle (bütün teferruat ve etrafiyla) ilm-i muhit-i ezelinin aynasında temessül etmesi ise, vücubî olan bir vücudun envarının tecelliyatına aynalar hükmünü almalarıdır. Şu halde ilm-i ezeli, bunların mir’atı olduğu gibi, bunlar da vücubî bir vücudun aynaları olmuş oluyorlar. Demek şunların vücudları ise ancak mertebe-i ilimden çıkıp vücud-u haricî mertebesine ulaşabiliyor. Fakat hiçbir zaman mertebe-i vücud-u hakikîye ulaşmaları mümkün değildir.

Ey kardeş bil ki; kâinatın gidişatında teemmül eden bir kimse, hadsî bir iz’an ile; fâiliyet ve te’sir, latif ve nuranîlerin ve maddeden mücerredlerin şe’ni olduğunu bilecek.. Fakat infial, kabiliyet ve teessür ise, maddî ve kesif ve cismanî şeylerin işi olduğuna yakîn hasil edecektir.

Eğer misal istersen; bir derece nur olan güneşe, bir de bir dağa nazar et! Bak birincisi semada durduğu halde, onun nâzik ve nazenin elleri yerde faalane, cevvalane gezmektedir. Amma ikincisi ise; büyüklüğüyle ve kaba elleriyle beraber, hiç bir fiil ve te’sire sahib değildir. Hattâ bitişiğinde ve komşusundaki eşyaya bile gücü yetmiyor, te’siri yoktur.

(Sh:324)

Ve keza, eşya içindeki zâhirî faaliyet ve hareketlerinde müşahede etmekteyiz ki; hangi şey daha çok latif ve nuranî ise, onda sebebiyet mertebesi zahir oluyor. Ve hangi şey çok kesif ise, müsebbelik derecesine takarrüb etmektedir. İşte bundan da anlaşılıyor ki, zâhirî esbabın Hâlıkı ve müsebbebatın mûcidi öyle bir Nur-ül Envar’dır ki,

Ey kardeş bil ki; insan-ı gafilin acib cehaletinden en dalâletli hali ve kendi nefesine ettiği en zararlı şeyi budurki; Bir tek ihtimal-i âik yüzünden, dokuz tane sevkedici ihtimal arasındaki büyük bir hayr-i azîmi terkeder. Hem dokuz ihtimal-i âik ve mühlik arasında bulunan bir tek sevkedici ihtimal ile büyük bir şerri irtikâb eyler.

(Sh:326)

Meselâ onu, namazın fiiline teşvik eden binler sebepler ve saikler varken, bir tek vehm-i şeytanî yüzünden namazı terkeder. Hem binler berahin-i hidayetin vücudu ortada iken; bir tek sofestaînin şübhesi ile hidayeti terkedip dalâleti irtikab eyler. Halbuki insan, fıtraten vehhamdır, ihtiyat, çekingenlik ve dikkat sahibidir; on ihtimalden bir tek ihtimal ile, peşin ve hazır zararlardan tecennüb ettiği halde, nasıl oluyor da dokuz ihtimal-i kat'î, belki doksandokuz ihtimal-i kavî varken, böyle bir ezarr-ı muzırrattan çekinmemektedir.

Ey kardeş bil ki, insanın ruhunda nihayetsiz ihtiyacı ve teellümata medar nihayetsiz kabiliyetleri ve telezzüzata musait nihayetsiz istidadları; hem nihayetsiz emeller ve elemeleri taşımaya müheyya kuvaları vardır. Hattâ kalbin dalaletiyle beraber,(matbu' Katre'nin yetmişinci sahifesinde geçtiği üzere) ondaki şefkat, gayr-ı mütenahî âlâmı tazammun etmektedir.

Öyle ise ey insan! Senin hakkın değildir ki diyesin: “Ben neyim ve kimim? Ve nasıl bir şeyim de, benim için bir kıyamet kopsun ve cüz'î amelim için terazi kurulsun ve benim üstümde bir hesap kitab muamelesi cereyan etsin.”!?

Evet ey şek içinde çırpınan dalâletkâr bîçare! Şu dünya hayatına gurlanma! Zira dünya hayatının lezaizi, ehl-i dalalet için bir mağlata ile muallaktadır. O da bir şek ile duruyor. Demek şekçi ve dâll olan bazı kimseler, o mağlata ile zeval ve fena elemnin dehşetinden firar edip kaçıp, saadet-i ebediye ihtimalinde soluk almaktadırlar. Hem dahi tekalif-i diniyeyi yüklenmek külfetinden de firar ile, âhiretin yok olma ihtimaline sarılıyorlar. Onlar şu mağlata ile, o her iki elemnden de muvakkaten kurtuluyorlar. Fakat pek az bir zaman sonra, bu mağlatalı düğüm açılacak ve hakikat-ı hal inkişaf edecektir. O zaman ne birinci ihtimal, onun elemni tahfif ettiğini; belki bütün elem ve azabı def'aten birden hissettirecektir; ve ne de ikinci ihtimal, onun yükünü hafifleştiriyor.. Belki cehennemî olan âlâmı, onun üstüne daha çok yığmakta olduğunu görecektir.

(Sh:327)

Hem o şekçi ve dâll adam, yine o mağlata ile der: (Fakat az bir zaman için) “Madem musibet umumîdir. Öyle ise bana da iyidir. Ben de emsalim gibiyim, boşver aldırma!” Fakat pek yakın bir zaman sonra, o umumî musibetler kadar bir musibet daha, onun üstüne toplanacaktır. Evet bir şahıs; evvelâ kendi nefsinde, sonra akrabasında, sonra ahabındaki musibetten ayrı ayrı hissedar olduğu gibi; o da insanîyet itibarıyla böyle muzaaf bir musibetle yüz yüze gelecektir. Çünkü insanın ruhunda ebna-i cinsine karşı fitrî alâkalar vardır. O ise, musibet umumîleştiğçe beliyeye de o nisbette tezauf edecektir.

Ey şekçi gafil! Gaflet ve şekkin eliyle zevk ettiğin şey, zannetme ki leziz bir lezzettir. Hâyır! Belki onun içinde elîm elemelerin birikintisidir. Birgün gelecek def'aten sana hücum edecek, cehennemî elemelere kalbolacaklardır.

İşte sen eğer, seni tarassud etmekte olan şu elemelerin müteceddid lezzetlere tebeddül etmesini ve şu ateşlerin nura inkılab etmesini seversen; evkat-ı hamsede kendi gururunun burnunu, rükû'larla bük ve başını yar, genişlendir. Tâ ki imanın feyziyle, Furkan'ın misafirleri

Esbab-ı zâhiriye-yi perestîş edenleri aldatan; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, “iktiran” tabir edilir, birbirine illet zannetmeleridir. Hem bir şeyin ademi, bir nimetin madum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki: O şeyin vücudu dahi, o nimetin vücuduna illettir; şükürünü, minnettarlığını o şeye verir, hataya düşer. Çünkü bir nimetin vücudu, o nimetin umum mukaddematına ve şeraitine terettüb eder. Halbuki o nimetin ademi, birttek şartın ademiyle oluyor.

(Sh:334)

Meselâ: Bir bahçeyi sulayan cetvelin deliğini açmayan adam, o bahçenin kurmasına ve o nimetlerin ademine sebep ve illet oluyor. Fakat o bahçenin nimetlerinin vücudu, o adamın hizmetinden başka, yüzer şeraitin vücuduna tevakkufla beraber, illet-i hakikî olan kudret ve irade-i Rabbaniye ile vücuda gelir. İşte bu mağlatanın ne kadar hatası zâhir olduğunu anla; ve esbab-perestlerin de ne kadar hata ettiklerini bil!.

Evet ‘iktiran’ ayrıdır, ‘illet’ ayrıdır. Bir nimet sana geliyor; fakat bir insanın sana karşı ihsan niyeti, o nimete mukarin olmuş; fakat illet olmamış. İlet, rahmet-i İlahiyedir. Evet o adam ihsan etmeyi niyet etmeseydi, o nimet sana gelmezdi. Nimetin ademine illet olurdu. Fakat mezkûr kaideye binaen; o meyl-i ihsan, o nimete illet olamaz. Ancak yüzer şeraitin bir şartı olabilir.

Meselâ: Risale-i Nur’un şakirdleri içinde Cenab-ı Hakk’ın nimetlerine mazhar bazı zatlar (Husrev, Re’fet gibi), iktiranı illetle iltibas etmişler, üstadlarına fazla minnetdarlık gösteriyorlardı. Halbuki Cenab-ı Hak onlara ders-i Kur’anîde verdiği nimet-i istifade ile, üstadlarına ihsan ettiği nimet-i ifadeyi beraber kılmış, mukarenet vermiş. Onlar derler ki: “Eğer Üstadımız buraya gelmeseydi, biz bu dersi alamazdık. Öyle ise onun ifadesi, istifademize illettir.”

Ben de derim: “Ey kardeşlerim! Cenab-ı Hakk’ın bana da, sizlere de ettiği nimet beraber gelmiş, iki nimetin illeti de rahmet-i İlahiyedir. Ben de sizin gibi iktiranı illetle iltibas ederek, bir vakit Risale-i Nur’un sizler gibi elmas kalemlerle yüzer şakirdlerine çok minnetdarlık hissediyordum... Ve diyordum ki: Bunlar olmasaydı, benim gibi yarım ümmî bir biçare nasıl hizmet edecekti. Sonra anladım ki, sizlere kalem vasıtasıyla olan kudsî nimetten sonra, bana da bu hizmette muvaffakiyet ihsan etmiş. Birbirine iktiran etmiş, birbirinin illeti olamaz. Ben size teşekkür değil, belki sizi tebrik ediyorum. Siz de bana minnetdarlığa bedel, dua ve tebrik ediniz. İşte bu mes’ele, gaflet ve şirk-i hafî derecelerinin anlaşılmasına tam bir ölçüdür.

Hem nasilki bir cemaatın malı bir adama verilse zulüm olur. Veya cemaate ait vakıfları bir adam zabtetsen zulmeder. Öyle de: Cemaatın sa’yleriyle hasıl olan bir neticeyi veya cemaatın haseneleriyle terettüb eden bir şeref ve bir fazileti, o cemaatın reisine veya üstadına vermek; hem cemaata, hem de o üstad veya reise zulümdür. Çünkü enaniyeti

(Sh:335)

okşar, gurura sevkeder. Kendini kapıcı iken, padişah zannettirir. Hem kendi nefesine de zulmeder. Belki bir nevi şirk-i hafîye yol açar.

Evet, bir kal’ayı fetheden bir taburun ganimetini ve muzafferiyet şerefini, yalnız binbaşısı alamaz. Evet üstad ve mürşid, masdar ve menba’ telakki edilmemek gerektir. Belki mazhar ve ma’kes olduklarını bilmek lâzımdır. Meselâ: Hararet ve ziya, sana bir ayine vasıtasıyla gelir. Senden Güneşe karşı minnetdar olmaya bedel, ayineyi masdar telakki edip, Güneşi unutup, aynaya minnetdar olmak, divaneliktir. Evet ayna muhafaza edilmeli; çünkü mazhardır.

İşte mürşidin ruhu ve kalbi bir ayinedir. Cenab-ı Hak’tan gelen feyze ma’kes olur. Müridine aksedilmesine de vesile olur. Vesilelikten fazla feyiz noktasında bir makam verilmemek lâzımdır.

Hattâ bazan olur ki, masdar telakki edilen bir üstad, ne mazhardır, ne masdardır. Belki müridinin safvet-i ihlâsıyla ve kuvvet-i irtibatıyla ve ona hasr-ı nazarıyla; o mürid başka yolda aldığı füyuzatı, üstadının mir'at-ı ruhundan gelmiş görüyor. Nasılki bazı adam, manyetizma vasıtasıyla bir cama dikkat ede ede, âlem-i misale karşı hayalinde bir pencere açılır. O ayinede çok garaibi müşahede eder. Halbuki ayinede değil, belki ayineye olan dikkat-ı nazar vasıtasıyla ayinenin haricinde hayaline bir pencere açılmış görünüyor. Onun içindir ki, bazan nâkis bir şeyhin halis bir müridi, şeyhinden daha ziyade kâmil olabilir ve döner şeyhini irşad eder ve şeyhinin şeyhi olur.

Bil ey esbabperest insan!(1) Acaba garib cevherlerden yapılmış acib bir kasrı görsen ki, yapıyor. Onun binasında sarfedilen cevherlerin bir kısmı yalnız Çin'de bulunuyor. Diğer kısmı Endülüs'te, bir kısmı Yemen'de, bir kısmı Sibirya'dan başka yerde bulunmuyor. Binanın yapılması zamanında aynı günde şark, şimal, garb, cenuptan o cevherli taşlar kolaylıkla celbolup yapıldığını görsen; hiç şüphən kalır mı

(1) Arabî aslında: "Ey sebeblerden istimdad edip te, yakılmamış ateşe üfüren; ve havayla şişirilmiş kişiyi etli ve semiz sanan adam" ifadesi vardır. (A.B.)

(Sh:336)

ki, o kasrı yapan usta, bütün Küre-i Arza hükmeden bir hâkim-i mu'cizekârdır.

İşte herbir hayvan, öyle bir kasr-ı İlahîdir. Hususan insan, o kasırların en güzeli ve o sarayların en acibidir. Ve bu insan denilen sarayın cevherleri; bir kısmı âlem-i ervahtan, bir kısmı âlem-i misalden ve Levh-i Mahfuz'dan, ve diğer bir kısmı da hava âleminden, nur âleminden, anasır âleminden geldiği gibi; hacâtı ebede uzanmış, emelleri semavat ve arzın aktarında intişar etmiş, rabitaları ve alâkaları dünya ve âhîret edvarında dağılmış bir saray-ı acib ve bir kasr-ı garibdir.

İşte ey kendini insan zanneden insan! Madem mahiyetin böyledir; seni yapan ancak o zat olabilir ki: Dünya ve âhîret birer menzil; arz ve sema birer sahife; ezel ve ebed, dün ve yarın hükmünde olarak tasarruf eden bir zat olabilir. Öyle ise insanın ma'budu ve melcei ve halaskârı o olabilir ki; arz ve semaya hükmeder, dünya ve ukba dizginlerine maliktir.

Bil ey kalbim! Bazı eblehler var ki, Güneşi tanımadıkları için, bir ayinede Güneşi görse, ayineyi sevmeye başlar. Şedid bir his ile onun muhafazasına çalışır. Tâ ki içindeki Güneşi kaybolmasın. Ne vakit o ebleh; Güneş, ayinenin ölmesiyle ölmediğini ve kırılmasıyla fena bulmadığını derketse, bütün muhabbetini gökteki Güneşe çevirir. O vakit anlar ki, ayinede görünen Güneş; ayineye tabi değil, bekası ona mütevakkıf değil.. belki Güneştir ki, o ayineyi o tarzda tutuyor ve onun parlamasına ve nuruna meded veriyor. Güneşin bekası onunla değil; belki ayinenin hayatdar parlamasının bekası, Güneşin cilvesine tabidir.

Ey insan! Senin kalbin ve hüviyet ve mahiyetin, bir ayinedir. Senin fitratında ve kalbinde bulunan şedid bir muhabbet-i beka, o ayine için değil ve o kalbin ve mahiyetin için değil.. belki o ayinede istidada göre cilvesi bulunan Baki-i Zülcelal'in bir isminin cilvesine karşı muhabbetindir ki, belahet yüzünden o muhabbetin yüzü başka yere

(Sh:337)

dönmüş. Madem öyledir, **تَنْتَظِرُ الْجَائِي** de!. Yani: Madem Sen varsın ve bakisin; fena ve adem ne isterse bize yapsın, ehemmiyeti yok!..

قُلْ Bil ey insan! Fâtır-ı Hakîm'in senin mahiyetin koyduğu en garib bir halet şudur ki:

bazen dünyaya yerleşemiyorsun. Zindanda boğazı sıkılmış adam gibi “of, of” deyip dünyadan daha geniş bir yer istediğin halde, bir zerrecik bir iş, bir hatıra, bir dakika içine girip yerleşiyorsun. Koca dünyaya yerleşemeyen kalb ve fikrin, o zerrecikte yerleşir. En şiddetli hissiyatınla o dakikacık ve o hatıracıkta dolaşıyorsun.

Hem senin mahiyetine öyle manevî cihazat ve latifeler vermiş ki; bazıları dünyayı yutsa tok olmaz. Bazıları bir zerreyi kendinde yerleştiremiyor. Baş, bir batman taşı kaldırdığı halde; göz, bir saçı kaldı-ramadığı gibi; o latife, bir saç kadar bir sıklete, yani gaflet ve dalâletten gelen küçük bir halete dayanamıyor. Hattâ bazen söner ve ölür. Madem öyledir; hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarete, bir öpmekte batma! Dünyayı yutan büyük letaiflerini onda batırma. Çünkü çok küçük şeyler var, çok büyükleri bir cihette yutar. Nasılki, küçük bir cam parçasında; gök, yıldızlarıyla bera-ber içine girip garkoluyor. Hardal gibi küçük kuvve-i hâfızanda, senin sahife-i a'malinin ekseri ve sahaif-i ömrünün ağlebi girdiği gibi; çok cüz'î küçük şeyler var, öyle büyük eşyayı bir cihette yutar, istiab eder.

قُلْ Bil ey dünyaperest insan! Çok geniş tasavvur ettiğin senin dünyanın, dar bir kabir

hükmündedir. Fakat, o dar kabir gibi menzilin duvarları şişeden olduğu için, birbiri içinde in'ikas edip göz görünceye kadar genişliyor. Kabir gibi dar iken, bir şehir kadar geniş görünüyor. Çünkü o dünyanın sağ duvarı olan geçmiş zaman, sol duvarı olan gelecek zaman, ikisi ma'dum ve gayr-ı mevcut oldukları halde, birbiri içinde in'ikas edip, gayet kısa ve dar olan hazır zamanın kanatlarını açarlar. Hakikat hayale karışır, ma'dum bir dünyayı mevcut zannedersin.

(Sh:338)

Nasıl bir hat, sür'at-i hareketiyle bir satır gibi geniş görünürken, hakikat-ı vücudu ince bir hat olduğu gibi; senin de dünyanın hakikatça dar, fakat senin gaflet ve vehm ü hayalinle duvarları çok genişlemiş. O dar dünyada, bir musibetin tahrikiyle kımıldansan, başını çok uzak zannettiğin duvara çarparsın. Başındaki hayali uçurur, uykunu kaçırır. O vakit görürsün ki: O geniş dünyanın; kabirden daha dardır, köprüden daha müsaadesiz. Senin zamanın ve ömrün, berkten daha çabuk geçer; hayatın, çaydan daha sür'atli akar.

Madem dünya hayatı ve cismanî yaşayış ve hayvanî hayat böyledir; hayvaniyetten çık, cismaniyeti bırak, kalb ve ruhun derece-i hayatına gir. Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan daha geniş bir daire-i hayat, bir âlem-i nur bulursun. İşte o âlemin anahtarı, marifetullah ve vahdaniyet sırlarını ifade eden **حَقُّ قُلُوبِ قُلُوبِ قَالَهُ** kelime-i kudsiyesiyle kalbi söylettirmek, ruhu işlettirmekdir...

قُلْ Ey kardeş bil ki! İsm-i Hafız'ın tecelli-i etemmine işaret eden⁽¹⁾

arzın halifesi olan insanların ef'al ve âsâr ve akvalleri ve hasenat ve seyyiatları, kemal-i dikkatle muhafaza edilip muhasebesi görülecek.

Âyâ bu insan zanneder mi ki, başı boş kalacak? Hâşâ ve kella!.. Belki insan, ebede meb'ustur; ve saadet-i ebediyeye ve şekavet-i daimeye namzeddir. Küçük-büyük, az-çok her amelinden muhasebe görecek. Ya taltif veya tokat yiyecek.⁽¹⁾

İşte hafziyetin cilve-i kübrasına ve mezkûr âyetin hakikatına şahidler had ve hesaba gelmez. Bu mes'eledeki gösterdiğimiz şahid; denizden bir katre, dağdan bir zerredir.

İşte tesbih ederiz o zatı ki, bir Hafız-i Rakîb ve bir Şehid-i Hasib'dir.

 Ey gafil Said bil ki! Şu âlemin fenasından sonra sana refakat etmeyen; ve dünyanın

harabıyla senden müfarakat eden bir şeye kalbini bağlamak sana lâıyk değildir. Hususan senin asrının inkırazıyla seni terkedip arka çeviren ve bâhusus berzah seferinde arkadaşlık etmeyen ve hususan seni kabir kapısına kadar teşyi' etmeyen, hususan bir-iki sene zarfında ebedî bir firak ile senden ayrılıp günahını senin boynuna takan, hususan senin rağmına olarak husulü anında seni terkeden fani şeylerle kalbini bağlamak kâr-ı akıl değildir. Eğer aklın varsa; uhrevî infilakatında, berzahî etvarında ve dünyevî inkılabatının müsadematı

(1) Arabî asılda: "İşte minvali üzerine senin dokuman için sana gösterdiğimiz şu misal ise, ancak bir harmandan bir avuç, ya da bir denizden bir yudum, belki de sahraların kumundan bir habbe ve tepelerinden bir nokta; veya göklerin yağmurundan bir damla da değildir." diye yazılı... (A.B.)

(Sh:341)

altında ezilen, bozulan ve ebedî seferde sana arkadaşlığa muktedir olmayan işleri bırak, ehemmiyet verme! onların zevalinden kederlenme!..

Sen kendi mahiyetine bak ki: Senin latifelerinin içinde öyle bir latife var ki, ebedden ve ebedî zattan başkasına razı olamaz. Ondan başkasına teveccüh edemiyor. Masivasına tenezzül etmez. Bütün dünyayı ona versen, o fitrî ihtiyacı tatmin edemez. O şey ise, senin duygularının ve latifelerinin sultanıdır. Fatır-ı Hakîm'in(C.C) emrine muti' olan o sultanına itaat et, kurtul!..

 Bil ki! Ben, hakikatdar bir rü'yada gördüm ki, insanlara diyordum: "Ey insan!

Kur'anın desatirindedir ki, Cenab-ı Hakk'ın masivasından hiçbir şeyi ona taabbüd edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem sen kendini hiçbir şeyden tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlukat, mabudiyetten uzaklık noktasında müsavî oldukları gibi, mahlukiyet nisbetinde de birdirler."

 Ey gafil Said! Bil ki: Galat-ı his nev'inden gayet muvakkat dünyayı lâyemût ve

daimî görüyorsun. Etrafına ve dünyaya baktığın zaman bir derece sabit ve müstemir gördüğünden, fani nefsinin de o nazar ile sabit telakki ettiğinden, yalnız kıyametin kopacağından dehşet alıyorsun. Güya kıyametin kopmasına kadar yaşayacaksın gibi, yalnız ondan korkuyorsun. Aklını başına al. Sen ve hususî dünyanın, daimî zeval ve fena darbesine maruzsunuz.

“Rahmet, nimet ve itkan-ı san’at”tır. Kıymet ve ehemmiyetini gözünden ıskat ettirip, tatil ile sanii sana unuttursun.

İşte o zaman sen dahi, -eğer hayvanata ve onların zâhirdeki ehemmiyetsizliklerine nazar etmekte isen- şu görünen semavatı bütün yıldızlarıyla ve arzı, umum hayvanatıyla beraber göstererek mukabele et! Amma eğer sen, sen isen...

Yok eğer sen kendinden çok küçük olan hayvan ve haşarata bakmakta isen, o zaman sen ey hüceyre-i kübra! Kendi cesedindeki hüceyratın garaib-i hayatına ve bu dünya hayatında bulduğunca vücudunda deveran eden kanının içindeki küreyvat-ı hamra ve beyzanın vazifelerine ve kalbini tavaf edip dönen kendi letaifinin rekakat ve inceliklerine bak, şeytanı sustur.

Biliniz ki, şu i’lemde Avrupa fûnûnu ve medeniyeti, Eski Said’in fikrinde bir derece yerleştiği için, Yeni Said hareket-ı fikriyede seyrettiği zaman, Avrupa’nın fûnûn ve medeniyeti, o seyahat-ı kalbiyede emraz-ı kalbiyeye inkılab ederek ziyade müşkilata medar olduğundan; bilmeceburiye Yeni Said zihnini silkeleyip, müzahraf felsefeyi ve sefih medeniyeti atmak isterken, kendi ruhunda Avrupa’nın lehinde şehadet eden hissiyat-ı nefsanıyeyi susturmak için, Avrupa’nın şahs-ı manevîsi ile bir cihette gayet kısa, bir cihette uzun, gelecek muhavereye mecbur olmuştur.

Yanlış anlaşılmasın, Avrupa ikidir; Birisi: İsevîlik din-i hakikîsinden aldığı feyz ile hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nâfi’ san’atları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fûnunları takib eden bu birinci Avrupa’ya hitab etmiyorum. Belki felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiatını mehasin zannederek, beşeri sefahete ve dalalete sevkeden bozulmuş ikinci Avrupa’ya hitab ediyorum. Şöyle ki:

(Sh:346)

O zaman, o seyahat-ı ruhiyede, mehasin-i medeniyet ve fûnûn-u nâfiadan başka olan malayani ve muzır felsefeyi ve sefih medeniyeti elinde tutan Avrupa’nın şahs-ı manevîsine karşı demiştim: Bil ey İkinci Avrupa!(1) Sen sağ elinle sakîm ve dalaletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve muzır bir medeniyeti tutup dava edersin ki: ‘beşerin saadeti bu ikisi iledir.’ Senin bu iki elin kırılсын ve şu iki pis hediye senin başını yesin ve yiyecek.

Ey küfr ü küfranı dağıtıp neşreden bedbaht ruh! Acaba hem ruhunda, hem vicdanında, hem aklında, hem kalbinde dehşetli musibetlerle musibettede olmuş ve azaba düşmüş bir adamın cismiyle zâhirî bir surette aldatıcı bir zinet ve servet içinde bulunmasıyla, saadeti mümkün olabilir mi? Ona mes’ud denilebilir mi? Âya görmüyor musun ki, bir adamın cüz’î bir emirden me’yus olması ve vehmî bir emelden ümidi kesilmesi ve ehemmiyetsiz bir işten inkisar-ı hayale uğraması sebebiyle tatlı hayaller ona acılaşıyor.. şirin vaziyetler onu tazib ediyor.. dünya ona dar geliyor, zindan oluyor. Halbuki senin şeametinle, kalbinin en derin köşelerinde ve ruhunun tâ esasında dalalet darbesini yiyen ve o dalalet cihetiyle bütün emelleri inkıtaa uğrayan ve bütün elemeleri ondan neş’et eden bir bîçare insana hangi saadeti temin ediyorsun? Acaba zail ve yalancı bir cennette cismi bulunan ve kalbi, ruhu cehennemde azab çeken bir insana mes’ud denilebilir mi? İşte sen bîçare beşeri böyle baştan çıkardın. Yalancı bir cennet içinde cehennemî bir azab çektiriyorsun.

Ey beşerin nefsi-i emmaresi! Bu temsile bak, beşeri nereye sevkettiğini bil. Meselâ bizim önümüzde iki yol vardır. Birisinden gidiyoruz, görüyoruz ki; her adım başında bîçare âciz bir adam bulunur. Zalimler hücum edip malını, eşyasını gasbederek kulübeciğini harab ediyorlar. Bazan da yaralıyorlar. Öyle bir tarzda ki, acınacak haline sema

(1) Bil ki, Avrupa ikidir. Birisi: Beşere menfaatlı ve Hz.İsa'nın dininden ve İslâm medeniyetinden istifade ile, şu dünya hayatında insanoğlunun istirahatına medar sanat ve saireyi, Allah'ın ihsanıyla izhar eden Avrupa'dır.

İkincisi ise: Semavî dinlere muhalefet eden ve felsefe-i tabiiye ve maddiyeye dayanan; ve medeniyetteki seyyiatı hasenatına galebe eden; ve beşeriyetin ekseriyetinin meşakkat ve şekavetine sebep olan Avrupa'dır. İşte ben, bu ikinci kısma hitab ediyorum. –Müellif– (Arapça'dan tercüme)

(Sh:347)

ağlıyor. Nereye bakılsa, hal bu minval üzere gidiyor. O yolda işitilen sesler, zalimlerin gürültüleri, mazlumların ağlayışları olduğundan umumî bir matem, o yolu kaplıyor. İnsan, insaniyet cihetiyle gayrın elemiyle müteellim olduğundan, hadsiz bir eleme giriftar oluyor. Halbuki vicdan bu derece teellüme tahammül edemediğinden; o yolda giden, iki şeyden birisine mecbur olur: Ya insaniyetten tecerrüd edip, nihayetsiz vahşeti iltizam ederek öyle bir kalbi taşıyacak ki, kendi selâmetiyle beraber umumun helaketi onu müteessir etmesin.. veyahut kalb ve aklın muktezasını ibtal etsin.

Ey sefahet ve dalalette bozulmuş ve İsevî dininden uzaklaşmış Avrupa! Deccal gibi birtek gözü taşıyan kör dehan ile, ruh-u beşere bu cehennemî haleti hediye ettin! Sonra anladın ki: bu öyle ilaçsız bir illettir ki, insanı a'la-yı illiyînden, esfel-i safilîne atar, hayvanatın en bedbaht derecesine indirir. Bu illete karşı bulduğun ilaç, muvakkaten ibtal-i his hizmetini gören câzibedar oyuncakların ve uyutucu hevesat ve fantaziyelerindir. Senin bu ilacın, senin başını yesin ve yiyecek! İşte beşere açtığın yol ve verdiği saadet, bu misale benzer.

İkinci yol ki: Kur'an-ı Hakîm hidayetiyle beşere hediye etmiştir. Şöyledir: Görüyoruz ki o yolun her menziline, her mekânında, her şehrinde bir Sultan-ı Âdil'in müstakim askerleri her tarafta bulunuyorlar, geziyorlar. Ara sıra o Sultan'ın emriyle o askerlerin bir kısmını terhis ediyorlar. Silahlarını, atlarını ve mirî levazımatlarını alıyorlar, onlara izin tezkeresini veriyorlar. O terhis olunan neferler, çendan ünsiyet ettikleri at ve silahlarının teslim alınmasından zâhiren mahzun oluyorlar. Hakikat noktasında terhis ile müferrah olup, Sultan'ın ziyaretine ve padişahın payitahtına dönmesi ve padişahı ziyaret etmeleri cihetinden gayet memnun oluyorlar. Bazan terhis me'murları acemi bir nefere rastgeliyorlar. Nefer onları tanımıyor. "Silahını teslim et" diyorlar. Nefer diyor: "Ben padişahın askeriyim, onun hizmetindeyim; sonra onun yanına gideceğim. Siz neci oluyorsunuz?!. Eğer onun izin ve rızasıyla gelmiş iseniz, baş ve göz üstüne geldiniz, emrini gösteriniz; yoksa çekiliniz, benden uzak olunuz. Ben tek başımla kalsam, sizler binler dahi olsanız, yine sizinle dövüşeceğim. Kendi nefsim için değil, çünkü nefsim benim değil, sultanımdır. Belki bendeki nefsim ve silahım, malikimin emanetidir. Emaneti muhafaza ve sultanımın haysiyetini himaye ve izzetini vikaye için size baş eğmiyeceğim!.." der.

(Sh:348)

İşte o ikinci yoldaki medar-ı sürur ve saadet olan binler ahvalden bu hal bir nümunedir. Sair ahvali sen kıyas et. Bütün o ikinci yolun seferinde, tevellüdat namında sevinç ve şenlikle bir tahşidat ve sevkiyat-ı askeriye var; ve vefiyat namında sürur ve musikî ile bir terhisat-ı askeriye görünüyor. İşte Kur'an-ı Hakîm beşere bu yolu hediye etmiştir. Bu hediye kim tam kabul etse, böyle iki cihanın saadetine giden bu ikinci yoldan gider. Ne geçmiş şeyden mahzun ve ne de gelecek şeyden havf eder.

Ey ikinci bozuk Avrupa! Senin çürük ve esassız esasatının bir kısmı şunlardır ki: "En büyük melekten en küçük semeğe kadar herbir zihayat kendi nefesine maliktir ve kendi zatı için çalışır ve kendi lezzeti için çabalar. Onun bir hakk-ı hayatı var. Gaye-i himmeti ve hedef-i maksadı, yaşamak ve bekasını te'min etmektir." diyorsun. Ve Hâlık-ı Kerim'in kerem

düsturlarından ve erkân-ı kâinatta kemal-i itaatla imtisal edilen düstur-u teavünle; nebatat hayvanatın imdadına ve hayvanat insanların yardımına koşmasından tezahür eden o umumî kanunun rahimane, kerimane cilvelerini cidal zannedip, “hayat bir cidaldır” diye ahmakane hükmetmişsin.

Acaba o düstur-u teavünün cilvesinden olan zerrat-ı taamiyenin, kemal-i şevk ile beden hüceyresinin gıdalandırılması için koşmaları nasıl cidaldır, nasıl bir çarpışmaktır? Belki o imdad ve o koşmak, Kerim bir Rabbin emriyle bir teavündür.

Hem çürük bir esasın: “Herşey kendi nefesine maliktir.” diyorsun. Hiçbir şey kendi nefesine malik olmadığına kat’î bir delil şudur ki: Esbabın içinde en eşref ve ihtiyar noktasında en geniş iradelisi insandır. Halbuki bu insanın düşünmek, söylemek ve yemek gibi en zâhir e’al-i ihtiyariyesinden yüz cüz’ünden onun dest-i ihtiyarına verilen ve daire-i iktidarına giren yalnız meşkûk tek bir cüz’dür. Böyle en zâhir fiilin yüz cüz’ünden bir cüz’üne malik olmayan, nasıl kendine maliktir denilir?! Böyle en eşref ve ihtiyarı en geniş, bu derece hakikî tasarruf ve temellükten eli bağlanmış bulunsa; sair hayvanat ve cemadat “kendi kendine maliktir” diyen, hayvandan daha ziyade hayvan ve cemadattan daha ziyade camid ve şuarsuz olduğunu isbat eder.

Seni bu hataya atıp bu vartaya düşüren, bir gözlü dehandır. Yani hârika, menhus zekândır. O kör dehan ile, herşeyin Hâlıkı olan Rabbin

(Sh:349)

unuttun; mevhum bir tabiata isnad ettin; âsârını esbaba verdin; o Hâlıkın malını, bâtil mabud olan tağutlara taksim ettin. Şu noktada ve o dehan nazarında her zîhayat, herbir insan, tek başıyla hadsiz a’daya karşı mukavemet etmek ve nihayetsiz hacatın tahsiline çabalamak lâzım geliyor. Ve zerre gibi bir iktidar, ince tel gibi bir ihtiyar, zail lem’a gibi bir şuur, çabuk söner şu’le gibi bir hayat, çabuk geçer dakika gibi bir ömür ile, o hadsiz a’daya ve hacata karşı dayanmaya mecbur oluyor. Halbuki o bîçare zîhayatın sermayesi, binler matlublarından birisine kâfi geliyor. Musibete giriftar olduğu zaman; sağır, kör esbabdan başka derdine derman

beklemiyor, **سِرِّهَا تَشْغَلُهُ قَالِ الْكَافِرِيُّخِ لَقَدْ فِي ضَالِّ** sırrına mazhar oluyor. Senin karanlıklı dehan,

nev-i beşerin gündüzünü geceye kalbetmiş. Yalnız o sıkıntılı, zulümlü ve zulümatlı geceye ısındırmak için; yalancı, muvakkat lâmbalarla tenvir ettin. O lâmbalar sürur ile beşerin yüzüne tebessüm etmiyorlar; belki beşerin ağlanacak acı hallerindeki eblehane gülmesine, -o ışıklar-müstehziyane gülüp eğleniyorlar.

Herbir zîhayat senin şakirdlerin nazarında zalimlerin hücumuna maruz, miskin birer musibetzededirler. Dünya bir matemhane-i umumiyedir. Dünyadaki sadalar; ölümlerden, elemelerden gelen vaveylalardır.

Senden tam ders alan şakirdin, bir firavun olur. Fakat en hasis şeye ibadet eden ve menfaat gördüğü her şeyi, kendine Rab telakki eden bir firavun-u zelildir.

Hem senin şakirdin mütemerriddir. Fakat bir lezzet için nihayet zilleti kabul eden miskin bir mütemerriddir. Hasis bir menfaat için şeytanın ayağını öper derecede alçaklık gösterir!

Hem cebbardır. Fakat kalbinde bir nokta-i istinad bulamadığı için, zatında gayet âciz bir cebbar-ı hodfüruştur.

O şakirdin gaye-i himmeti, hevesat-ı nefsanıyeyi tatmin ve hamiyet ve fedakârlık perdesi altında kendi menfaat-ı nefsiyesini arayan ve hırs ve gururunu teskin etmeye çalışan bir dessastır. Nefsinden başka ciddi olarak hiçbir şeyi sevmiyor. Herşeyi nefesine feda ediyor.

(Sh:350)

Amma Kur'anın halis ve tam şakirdi ise, bir abddir. Fakat a'zam-ı mahlukata karşı da ubudiyete tenezzül etmez ve Cennet gibi en büyük ve azam bir menfaati gaye-i ubudiyet yapmaz bir abd-i azizdir.

Hem halim selimdir. Fakat Fatır-ı Zülcelalinden başka, izni ve emri olmadan tezellüle tenezzül etmez bir halim-i âlihimmettir.

Hem fakirdir. Fakat onun Malik-i Kerimi ona ileride iddihar ettiği mükâfat ile bir fakir-i müstağnidir.

Hem zaiftir. Fakat kudreti nihayetsiz olan Seyyidinin kuvvetine istinad eden bir zaif-i kavidir ki, Kur'an hakikî bir şakirdine cennet-i ebediyeyi dahi gaye-i maksad yaptırmadığı halde; bu zail fani dünyayı ona gaye-i maksad hiç yapar mı? İşte iki şakirdin himmetlerinin ne derece birbirinden farklı olduğunu anla!

Hem felsefe-i sakimenin şakirdleriyle Kur'an-ı Hakîmin tilmizlerinin hamiyetkârlık ve fedakârlıklarını bununla müvazene edebilirsiniz. Şöyle ki: Felsefenin şakirdi, kendi nefsi için kardeşinden kaçır, onun aleyhinde dava açar.

Kur'anın şakirdi ise, semavat ve arzdaki umum salih ibadî kendine kardeş telakki ederek, gayet samimi bir surette onlara dua eder ve saadetleriyle mes'ud oluyor. Ve ruhunda şedid bir alâkayı onlara karşı hisseder. Hem en büyük şey olan Arş ve Şems'i, müsahhar birer me'mur ve kendi gibi bir abd, bir mahluk telakki eder.

Hem iki şakirdin ulviyet ve inbisat-ı ruhlarını bundan kıyas et ki: Kur'an, kendi şakirdlerinin ruhuna öyle bir inbisat ve ulviyet verir ki; doksan dokuz taneli tesbihe bedel, doksan dokuz esma-i ilahiyenin cilvelerini gösteren doksan dokuz âlemlerin zerratını, birer tesbih taneleri olarak şakirdlerinin ellerine verir. "Evradlarımızı bununla okuyunuz!" der.

İşte Kur'anın tilmizlerinden Şah-ı Geylanî, Rufaî, Şazelî (R.A.) gibi şakirdleri, virdlerini okudukları vakit dinle, bak! Ellerinde silsile-i zerrati, katarat adedlerini, mahlukatın aded-i enfasını tutmuşlar, onunla evradlarını okuyorlar, Cenab-ı Hakk'ı zikir ve tesbih ediyorlar. İşte Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyanın mu'cizane terbiyesine bak ki; Nasıl edna bir kederle ve küçük bir gam ile başı dönüp sersemleşen ve küçük bir mikroba mağlub olan bu küçük insan, terbiye-i Kur'an ile ne kadar teali ediyor.. Ve ne derece letaifi inbisat eder ki; koca dünya mevcudatını,

(Sh:351)

virdine tesbih olmakta kısa görüyor... Ve Cenneti zikir ve virdine gaye olmakta az gördüğü halde, kendi nefsinin Cenab-ı Hakk'ın edna bir mahlukunun üstünde büyük tutmuyor. Nihayet izzet içinde, nihayet tevazuu cem' ediyor. Felsefe şakirdlerinin buna nisbeten ne derece pest ve aşağı olduğunu kıyas edebilirsiniz.

İşte felsefe-i sakime-i Avrupalıyeden yek-çeşm olan dehasının yanlış gördüğü hakikatları; iki cihana bakan, gayb-aşına parlak iki gözü ile iki âleme nazar eden, beşer için iki saadete iki eliyle işaret eden hüda-yı Kur'anî der ki:

"Ey insan! Senin elinde bulunan nefis ve malın senin mülkün değil, belki sana emanettir. O emanetin maliki herşeye kadirdir, herşeyi bilir bir Rahim-i Kerim'dir. O senin yanındaki mülkünü senden satın almak istiyor. Tâ senin için muhafaza etsin, zayi olmasın. İleride mühim bir fiat sana verecek. Sen muvazzaf ve me'mur bir askersin. Onun namıyla çalış ve hesabıyla amel et!. Odur ki, muhtaç olduğun şeyleri sana rızık olarak gönderiyor ve senin takatin yetmediği şeylerden seni muhafaza ediyor.

Senin şu hayatının gayesi, neticesi; o Malik'in esmasına ve şuunatına bir mazhariyettir. Sana bir musibet geldiği vakit, de:

يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ Yani: Ben malikimin hizmetindeyim!.. Ey musibet! Eğer Onun izin

ve rızasıyla geldin ise merhaba, safa geldin! Çünkü elbette bir vakit O'na döneceğiz ve O'nun huzuruna gideceğiz ve O'na müştakız. Madem herhalde bir zaman bizi hayatın tekalifinden azad edecek. Haydi ey musibet! O terhis ve o azad etmek, senin elinle olsun, razıyım. Eğer benim emanet muhafazasında ve vazifeperverliğimi tecrübe suretinde sana emir ve irade etmiş, fakat sana teslim olmaklığıma izin ve rızası olmazsa; benim takatim yettikçe, emin olmayana Malikimin emanetini teslim etmem!" der. İşte binden bir nümune olarak deha-yı felsefinin ve hüda-yı Kur'anînin verdikleri derslerin derecelerine bak.

Evet iki tarafın hakikat-ı hali sabıkan beyan edilen tarz ile gidiyor. Fakat hidayet ve dalalette insanların dereceleri mütefavittir, gafletin mertebeleri muhtelifdir. Herkes her mertebede bu hakikatı tamamiyle hissedemez. Çünkü gaflet, hissi ibtal ediyor. Ve bu zamanda öyle bir

(Sh:352)

derecede ibtal-i his etmiş ki, bu elîm elemin acısını ehl-i medeniyet hissetmiyorlar. Fakat hassasiyet-i ilmiyenin tezayüdiyle ve her günde otuzbin cenazeyi gösteren mevtin ikazatıyla o gaflet perdesi parçalanıyor. Ecnebilerin tağutlarıyla ve fünun-u tabiiyeleriyle dalalete gidenlere ve onları körü körüne taklid edip ittiba edenlere binler nefrin ve teessüfler!

Ey bu vatan gençleri!(1) Frenkleri taklide çalışmayınız! Âya, Avrupa'nın size ettikleri hadsiz zulüm ve adavetten sonra, hangi akıl ile onların sefahet ve bâtil efkarlarına ittiba edip emniyet ediyorsunuz? Yok! Yok! Sefihane taklid edenler, ittiba değil, belki şuursuz olarak onların safına iltihak edip kendi kendinizi ve kardeşlerinizi idam ediyorsunuz.

Âgâh olunuz ki, siz ahlâksızcasına ittiba ettikçe, hamiyet davasında yalancılık ediyorsunuz!.. Çünkü şu surette ittibanız, milliyetinize karşı bir istihfaftır ve millete bir istihzadır!

تَخَذِينَا قَالَهُ تَوَّجُّهُنَّ كُمْ تَقَطَّى قَالَتْهَا ثَا قَالَهُنَّ كُمْ

قَالَ لَهُمْ

Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakaik-i imaniyenin inkârındaki ittifaklarından telaşa düşen ve itikadını bozan bîçare insan! Bil ki: Kıymet ve ehemmiyet, kemmiyette ve aded çokluğunda değil. Çünkü insan, eğer insan olmazsa, şeytan bir hayvana inkılab eder. İnsan, bazı firenkler ve firenk-meşrebler gibi ihtirasat-ı hayvaniyede terakki ettikçe, daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki: Hayvanatın kemmiyet ve aded itibariyle hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum enva-ı hayvanat üstünde sultan ve halife ve hâkim olmuştur.

İşte muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenab-ı Hakk'ın hayvanatından bir nevi habislerdir ki, Fatır-ı Hakîm onları dünyanın imareti için halketmiştir. Mü'min ibadına ettiği nimetlerin

(1) Arabî asılda: "Ey Türk gençleri" hitabıyladır. (A.B.)

(Sh:353)

derecelerini bildirmek için, onları bir vâhid-i kıyasî yapıp, akıbetinde müstehak oldukları cehenneme teslim eder. İşte küffarın ve ehl-i dalaletin bir hakikat-ı imaniyeyi inkâr ve nefyetmelerinde kuvvet yoktur. Çünkü nefiy sırrıyla ittifakları kuvvetsizdir. Bin nefyedeciler, birtek hükmündedir. Meselâ, Bütün İstanbul ahalisi, Ramazanın başında Ayı görmediğinden nefyetse, iki şahidin isbatıyla o cemm-i gafirin nefiy ve ittifakı sukut eder. Madem küfrün ve dalaletin mahiyeti nefiydir ve inkârdır; cehildir ve ademdir, küffarın kesret ile ittifakı ehemmiyetsizdir. Ehl-i hakkın, hak ve sabit ve sübutu isbat olunan mesail-i imaniyede şuhuda istinad eden iki mü'minin hükmü, hadsiz ehl-i dalaletin ittifakına racih olur, galebe eder.

Bu hakikatın sırrı şudur ki: Nefyedenlerin davaları sureten bir iken, müteaddiddir; birbiriyle ittihad edemez ki kuvvetlensin. İsbat edicilerin davaları ittihad ediyor, birbirinden kuvvet alır. Çünkü: Gökteki Hilal-i Ramazanı görmeyen der ki: “Benim nazarımda Ay yoktur; benim yanımda görünmüyor.” Başkası da, “Nazarımda yoktur.” der. Daha başkası da öyle der. Herbiri kendi nazarında “yoktur” der. Herbirinin nazarları ayrı ayrı ve nazara perde olan esbab dahi ayrı ayrı olabildiği için, davaları da ayrı ayrı olur; birbirine kuvvet veremez. Fakat isbat edenler demiyor ki: “Benim nazarımda ve gözümde Hilal var.” Belki “Nefs-ül emirde, göğün yüzünde Hilal vardır, görünür” der. Görenler bütün aynı davayı; “nefs-ül emirde vardır” der. Demek bütün davaları birdir.

Nefyedenlerin nazarları ayrı ayrı olduğundan, davaları da ayrı ayrı olur. Nefs-ül emre hükmedemiyorlar. Çünkü nefs-ül emirde nefiy isbat edilmez. Çünkü ihata lâzımdır **بِمُشْكَلَاتِهِ**

جَا قَالُوا خَدَمُوا قَالُوا مَطْلُوقٌ قَالُوا نَقِبُجَشْتَهُ قَالُوا

. **تَمَخِطِيخَةً** bir kaide-i usuldür. Evet birşeyi (1) dünyada var desen, yalnız o şeyi göstermek kâfi gelir. Eğer yok deyip nefyetsen, bütün dünyayı eleyip

(1) Arabî asılda: “Meselâ gökyüzü bulutla kaplı olduğu bir vakitte; güneşi görmek için başımızı kaldırdık. Bütün memleket ahalisi güneşi göremedi. Ancak çok az bir grup görebildi. O durumda sen desen ki: “Nefyedenler mütevatirdirler. Onu görenler ise, ekall-i kalildir. Çok olanlara ittiba’ etmek evladır. ” İşte acaba senin bu hükmün, (hakikatta) kabule şayan görülür mü?!. Kella!”

(Sh:354)

göstermek lâzım gelir ki, tâ o nefiy isbat edilsin. İşte bu sırta binaen; ehl-i küfrün bir hakikatı nefyetmesi ise, bir meseleyi halletmek, veyahut dar bir delikten geçmek, veyahut bir hendekten atlamak misalindedir ki; bin de, bir de, birdir. Çünkü birbirine yardımcı olamaz. Fakat isbat edenler nefs-ül emirde hakikat-ı hale baktıkları için, müddeaları ittihad ediyor. Kuvvetleri birbirine yardım ediyor. Büyük bir taşın kaldırılmasına benzer ki, ne kadar eller yapışsa daha ziyade kaldırılması kolay olur ve birbirinden kuvvet alır.

تَالْعَطْمِ

Ey müslümanları dünyaya şiddetle teşvik eden ve san’at ve terakkiyat-ı ecnebiyeye cebr ile sevkeden bedbaht hamiyet-füruş! Dikkat et, bu milletin bazılarının din ile bağlandıkları rabitaları kopmasın! Eğer böyle ahmakane körü körüne topuzların altında bazılarının dinden rabitaları kopsa, o vakit hayat-ı içtimaiyede bir semm-i katil hükmünde o dinsizler zarar verecekler. Çünkü mürtedin vicdanı tamam bozulduğundan, hayat-ı içtimaiyeye zehir olur.

Ondandır ki, ilm-i usulde “Mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Kâfir eğer zimmî olsa veya müsalaha etse, hakk-ı hayatı var” diye Usul-i Şeriatın bir düsturudur. Hem mezheb-i Hanefiyede, ehl-i zimmeden olan bir kâfirin şehadeti makbuldür. Fakat fâsık merdud-üş şehadettir. Çünkü haindir.

Ey bedbaht fâsık adam! Fâsıkların kesretine bakıp aldanma ve “ekseriyetin efkârı benimle beraberdir” deme! Çünkü fâsık adam, fısıki istiyerek ve bizzat taleb edip girmemiş; belki içine düşmüş çıkamıyor... Hiçbir fâsık yoktur ki, salih olmasını temenni etmesin ve âmirini ve reisini mütediyyin görmek istemesin. İlla ki, el-iyazübillah! İrtidad ile vicdanı tefessüh edip, yılan gibi zehirlemekten lezzet alsın.

Ey divane baş ve bozuk kalb! Zanneder misin ki, “müslümanlar dünyayı sevmiyorlar veyahut düşünmüyorlar ki, fakr-ı hale düşmüşler ve ikaza muhtaçtırlar; tâ ki dünyadan hissesini unutmasınlar.” Zannın yanlış, tahminin hatadır. Belki hırs şiddetlenmiş, onun için fakr-ı hale (Sh:355)

düşüyorlar. Çünkü mü’minde hırs, sebab-i hasarettir ve sefalettir. طالخرثيڤش قخا ثڤ قخا ثڤ durub-u emsal hükmüne geçmiştir. Evet insanı dünyaya çağırın ve sevkeden esbab çoktur. Başta nefsi ve hevası ve ihtiyacı ve havassı ve duyguları ve şeytanı ve dünyanın surî tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları gibi çok daîleri var. Halbuki bâkî olan âhirete ve uzun hayat-ı ebediyeye davet eden azdır.

Eğer sende zerre miktar bu bîçare millete karşı hamiyet varsa ve ulüvv-ü himmetten dem vurduğın yalan olmazsa, hayat-ı bakiyeye yardım eden azlara imdad etmek lâzım gelir. Yoksa o az daîleri susturup, çoklara yardım etsen, şeytana arkadaş olursun.

Âya zanneder misin; bu milletin fakr-ı hali, dinden gelen bir zühd ve terk-i dünyadan gelen bir tenbellikten neş’et ediyor. Bu zanda hata ediyorsun. Acaba görmüyor musun ki, Çin ve Hind’deki Mecusî ve Berahime ve Afrika’daki zenciler gibi, Avrupa’nın tasallutu altına giren milletler bizden daha fakirdirler. Hem görmüyor musun ki,⁽¹⁾ zarurî kuttan ziyade müslümanların elinde bırakılmıyor. Ya Avrupa kâfir zalimleri veya Asya münafıkları, desiseleriyle ya çalar veya gasbediyor. Sizin cebren böyle ehl-i imanı mimsiz medeniyete sevketmekteki maksadınız, eğer memlekette asayiş ve emniyeti temin ve kolayca idare etmek ise, kat’iyen biliniz ki; hata ediyorsunuz, yanlış yola sevk ediliyorsunuz. Çünkü itikadı sarsılmış, ahlâkı bozulmuş yüz fâsıkın idaresi ve onlar içinde asayiş temini, binler ehl-i salahatin idaresinden daha müşkildir.

İşte bu esaslara binaen ehl-i İslâm, dünyaya ve hırsla sevk olunmaya ve teşvik etmeye muhtaç değildirler. Terakkiyat ve asayişler, bununla temin edilmez. Belki mesailerinin tanzimine ve mabeynlerindeki emniyetin te’sisine ve teavün düsturunun teshiline muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç da, dinin evamir-i kudsiyesiyle ve takva ve salabet-i diniye ile olur.

(1) Arabî asılda: “Hem sen kör müsün, görmüyor musun ki...” diye yazılı. (A.B.)

(Sh:356)

تألم Ey sa’y ve ameldeki lezzet ve saadeti bilmeyen tenbel insan! Bil ki; Cenab-ı Hak, kemal-i kereminden, hizmetin mükâfatını, nefsi hizmet içinde dercetmiştir. Amelin ücretini, nefsi amel içine koymuştur. İşte bu sır içindir ki, mevcudat, hattâ bir nokta-i nazarda camidat

dahi, evamir-i tekviniye tabir edilen hususî vazifelerinde, kemal-i şevk ile ve bir çeşit lezzet ile evamir-i Rabbaniyeyi imtisal ederler. Arıdan, sinekten, tavuktan tut; tâ Şems ve Kamer'e kadar her şey kemal-i lezzetle vazifesine çalışıyorlar. Demek hizmetlerinde bir lezzet var ki, akılları olmadığından akıbeti ve neticeleri düşünmeden, mükemmel vazifelerini ifa ediyorlar.

Eğer desen: “Zihayatta lezzet kabildir, cemadatta nasıl şevk ve lezzet olabilir!”

Elcevab: Cemadat kendi hesaplarına değil, belki onlarda tecelli eden esma-i İlahiye hesabına bir şeref, bir makam, bir kemal, bir güzellik, bir intizam isterler ve arıyorlar. O vazife-i fitriyelerinin imtisalinde, Nur-ul Envar'ın isimlerine birer ma'kes, birer ayine hükmüne geçtiğinden tenevvür eder, terakki ederler. Meselâ: Nasılki bir katre su, bir zerrecik cam parçası zatında ziyasız, ehemmiyetsiz iken; safi kalbiyle Güneş'e yüzünü çevirse o vakit o ehemmiyetsiz ve ziyasız katre ve cam parçası, Güneş'in bir nevi arşı olup senin yüzüne de tebessüm eder. İşte bu misal gibi, zerrat-ı mevcudat, cemal-i mutlak ve kemal-i mutlak sahibi olan Zat-ı Zülcelal'in isimlerine vazifeperverlik cihetinde ayine olmalarıyla; o katre ve zerrecik şişe gibi gayet aşağı bir dereceden gayet yüksek bir derece-i zuhura ve tenevvüre çıkıyorlar. Madem vazife cihetinde gayet nuranî ve yüksek bir makam alıyorlar; lezzet mümkün ve kabil ise, yani hayat-ı ammeden hissedar iseler, gayet lezzet ile o vazifeleri görüyorlar, denilebilir.

Vazifede lezzet bulunduğu en zâhir bir delil, sen kendi aza ve duygularının hizmetlerine bak. Herbiri beka-i şahsî ve beka-i nev'î için ettikleri hizmetlerinde ayrı ayrı lezzetleri var. Nefs-i hizmet, onlara bir telezzüz hükmüne geçiyor. Hattâ hizmeti terketmek, o uzvun bir nevi azabıdır. Hem en zâhir bir delil dahi, horoz ve yavrulu tavuk gibi hayvanatın vazifelerinde gösterdikleri fedakârane ve merdane vaziyetleridir. Horoz aç olduğu halde tavukları nefesine tercih edip

(Sh:357)

bulduğu rızka onları çağırır; yemez, onlara yedirir. Ve bir şevk ve iftihar ve telezzüz ile o vazifeyi gördüğü görünür. Demek o hizmette, yemekten fazla bir lezzet alır.

Hem küçük yavrularına çobanlık eden tavuk dahi, yavrularının hatırı için ruhunu feda eder. İte atılır. Kendini aç bırakıp onları doyurur. Demek o hizmette öyle bir lezzet alır ki; açlık acısına ve ölmek elemine tereccüh eder, ziyade gelir. Hayvanî valideler yavrularını, küçük iken vazifeleri bulunduğundan lezzetle himayeye çalışır. Büyük olduktan sonra vazife kalkar, lezzet de gider. Yavrusunu döver, elinden taneyi alır. Yalnız, insan nev'indeki validelerin vazifeleri bir derece devam eder. Çünkü insanlarda, zaaf ve acz itibariyle, daima bir nevi çocukluk var. Her vakit de şefkate muhtaçtır.

İşte umum hayvanatın (horoz gibi) çobanlık eden erkeklerine ve tavuk gibi validelerine bak, anla ki; bunlar kendi hesabına ve kendileri namına, kendi kemalleri için o vazifeyi görmüyorlar. Çünkü hayatını, vazifede lâzım gelse feda ediyorlar. Belki vazifeleri; onları o vazife ile tanzif eden ve o vazife içinde rahmetiyle bir lezzet derceden Mün'im-i Kerim'in hesabına ve Fatır-ı Zülcelal'in namına görüyorlar.

Hem nefis-i hizmette ücret bulunduğu bir delil de şudur ki: Nebatat ve eşcar, bir şevk u lezzeti ihsas eden bir tavır ile Fatır-ı Zülcelal'in emirlerini imtisal ediyorlar. Çünkü dağıttığı güzel kokular ve müşterilerin nazarını celbedecek zinetlerle süslenmeleri ve sümbüllenmeleri ve meyveleri için çürüyünceye kadar kendilerini feda etmeleri, ehl-i dikkate gösterir ki: Onların, emr-i İlahînin imtisalinde öyle bir lezzetleri var ki; nefisini mahvedip çürütüyorlar.

Bak, başında çok süt konserveleri taşıyan Hindistan cevizi ve incir gibi meyvedar ağaçlar, rahmet hazinesinden lisan-ı hal ile süt gibi en güzel bir gıdayı ister, alır, meyvelerine yedirir; kendisi bir çamur yer. Nar ağacı safi bir şarabı, hazine-i rahmetten alıp meyvesine yedirir; kendisi çamurlu ve bulanık bir suya kanaat eder. Hattâ hububatta dahi sümbüllenmek vazifesinde zâhir bir iştiyak görünür. Nasılki dar bir yerde hapsedilen bir zat, bir bostana ve

geniş bir yere çıkmayı müştakane ister. Öyle de: Hububatta sünbüllemek vazifesinde öyle sürurlu bir vaziyet, bir iştiyak görünüyor.

(Sh:358)

İşte “Sünnetullah” tabir edilen, kâinatta cereyan eden bu sırlı uzun düsturdandır ki: İşsiz, tenbel, istirahatla yaşayan ve rahat döşeğinde uzananlar, ekseriyetle sa’yeden ve çalışanlardan daha ziyade zahmet ve sıkıntı çekerler. Çünkü daima işsizler ömürlerinden şikayet eder; eğlenceler ile çabuk ömürlerinin geçmesini isterler. Sa’yedenler ve çalışanlar ise; şâkirdirler, hamdederler. Ömürlerinin geçmesini istemezler. **قَالَ خَاطِبٌ قَشَاكٍ مِنْ عُمْرِهِ وَ السَّاعِي الْعَامِلُ قَشَاكِدٍ**

كُلُّهُ غَرِيْبٌ küllî düsturdur. Hem o sır iledir ki: “Rahat zahmette, zahmet rahattadır.” cümlesi darb-ı mesel olmuştur.

Evet cemadata dikkatle nazar edilse; bilkuvve yalnız istidat ve kabiliyet cihetinde nakıs kalıp inkişaf etmeyenlerin, gayet bir içtihad ve sa’y ile inbisat edip bilkuvveden bilfiil suretine geçmelerinde, mezkûr sünnet-i İlahiye düsturlarıyla bir tavır görünüyor. Ve o tavır işaret eder ki; o vazife-i fitriyede bir şevk ve o mes’elede bir lezzet vardır. Eğer o camidin umumî hayattan hissesi varsa, şevk kendisinin olur; yoksa o camidi temsil eden, nezaret eden şeye aittir. Hattâ bu sırra binaen denilebilir: Latif ve nazik su incimad emrini aldığı vakit, öyle şiddetli bir şevk ile emre imtisal eder ki, demiri şak eder, parçalar. Demek bürudet ve taht-es sıfır soğuşun lisanıyla ağzı kapalı demir kaptaki suya “genişlen!” emr-i Rabbanîsi tebliğ edilince, şiddet-i şevk ile kabını parçalar, demiri bozar, kendisi buz olur. Ve hakeza!.. Herşeyi buna kıyas et ki, Güneşlerin deveranından ve seyr ü seyahatından tut, tâ zerrelere mevlevî gibi devretmelerine ve dönmelerine ve ihtizazlarına kadar kâinattaki bütün sa’y ü hareket, kanun-u kader-i İlahî üzerine cereyan ediyor. Ve dest-i kudret-i İlahiyeden sudûr eden ve irade ve emir ve ilmi tazammun eden emr-i tekvinî ile zuhur eder. Hattâ herbir zerre, herbir mevcud, herbir zihayat, bir nefer askere benzer ki; orduda muhtelif dairelerde, o neferin ayrı ayrı nisbetleri, vazifeleri olduğu gibi; herbir zerre ve herbir zihayatın dahi öyledir. Meselâ senin gözünde bir zerre, gözün hüceyesinde ve gözde ve asab-ı vechiyede ve bedenin Şerayin tabir edilen damarlarında, birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi ve o vazifeye göre birer faidesi vardır. Ve hakeza herşeyi ona kıyas et. Buna binaen herbir şey, bir Kadir-i Ezelfî’nin vücub-u vücuduna iki cihetle şahadet eder:

(Sh:359)

Biri: Tâkatının binler derece fevkinde vazifeleri görmekteki acz-i mutlak lisanıyla o Kadir’in vücuduna şahadet eder.

İkincisi: Herbir şey, nizam-ı âlemi teşkil eden düsturlara ve müvazene-i mevcudatı idame eden kanunlara tatbik-i hareket etmekle o Alim-i Kadir’e şahadet eder. Çünkü zerre gibi bir camid, arı gibi küçük bir hayvan, Kitab-ı Mübin’in mühim ve ince mes’eleleri olan nizam ve mizanı bilemez. Camid bir zerre, arı gibi küçük bir hayvan nerede? Semavat tabakalarını bir defter sahifesi gibi açıp, kapayıp toplayan Zat-ı Zülcelal’in elindeki Kitab-ı Mübin’in mühim ince mes’elelerini okumak nerede?

Eğer sen divanelik edip, zerrede o kitabın ince hurufatını okuyacak kadar bir göz bulunduğunu tevehhüm etsen; o vakit o zerrenin şahadetini redde çalışabilirsin.

Evet Fatır-ı Hakîm, Kitab-ı Mübin’in düsturlarını gayet güzel bir surette ve muhtasar bir tarzda ve has bir lezzette ve mahsus bir ihtiyaçta icmal edip derceder. Herşey öyle hâs bir lezzet ve mahsus bir ihtiyaç ile amel etse, o Kitab-ı Mübin’in düsturlarını bilmeyerek imtisal eder.

Meselâ hortumlu sivrisinek dünyaya geldiği dakikada hanesinden çıkar; durmayarak insanın yüzüne hücum eder, uzun asasıyla vurur, âb-ı hayat fişkırtır, içer. Hücumdan kaçmakta, Erkân-ı harb gibi meharet gösterir. Acaba bu küçücük tecrübesiz, yeni dünyaya gelen mahluka bu san'atı ve bu fenn-i harbi ve su çıkarmak san'atını kim öğretmiş? Ve nereden öğrenmiş?

Ben, yani bu biçare Said itiraf ediyorum ki: Eğer ben o hortumlu sivrisineğin yerinde olsaydım; bu san'atı, bu kerr u fer harbini ve su çıkarmak hizmetini çok uzun dersler ve çok müteaddid tecrübelerle ancak öğrenebilirdim.

İşte ilhama mazhar olan arı, örümcek ve yuvasını çorap gibi yapan bülbül gibi hayvanatı bu sineğe kıyas et. Hattâ nebatatı da aynen hayvanata kıyas edebilirsin. Evet Cevvad-ı Mutlak (Celle Celaluhu) , her ferd-i zîhayatın eline lezzet midadiyle ve ihtiyaç mürekkebiyle yazılmış bir tezkereyi verir. Onunla evamir-i tekviniyenin programını ve hizmetlerinin fihristesini tevdi' etmiştir.

(Sh:360)

Bak o Hakîm-i Zülcelal'e; nasıl Kitab-ı Mübin'in düsturlarından, arı vazifesine ait mikdarını bir tezkerede yazmış, arının başındaki sandukçaya koymuştur. O sandukçanın anahtarı da, vazifeperver arıya hâs bir lezzettir. Onunla sandukçayı açar, programını okur; emri anlar, hareket eder. **جَا تَطْوِخِي تَوْبِلْخَ قَطْلِي قَاتَلِحَاتِ** âyetinin sırrını izhar eder.

İşte eğer bu İ'lemi tamam işittin ve tam anladınsa, bir hads-i imanî ile **تَوْبِحْتَه تَكُنْ قَشِيْ**

جَا قَلْنِ قَمْنِ قَشِيْ قَلْنَه تَقِيخْتِخِ nin bir sırrını,

اَمَّا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ تَخِيْلًا قَطْلِ تَقِيْمُوخِ قَلْنَه تَكُنْ nin bir hakikatını,

تَخْشَبْخَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوْلَه تَكُنْ قَشِيْ تَقِيخْتِخِ nun bir düsturunu,

تَوْبِلْخَ قَطْلِي قَاتَلِحَاتِ nin bir nüktesini anlarsın.

قَاتَلِعْطَم Ey müslümanları dünyaya davet eden gafil! Bil ki; hata ediyorsun!.. Evet ey gafil,

zannediyor musun ki, insandan bizzat istenen şey, yalnız dünyanın imareti; ve sanayiinin ihtirarı; ve rızkı tahsil; ve saire gibi dünyaya ait şeylerdir. Halbuki, emr-i “kâf ve nûn” mabeyninde olan sahib-ül mülk, ins ve cinni kendisine ibadet etmek için yarattığına; ve insan ve hayvanın rızkını kendisi taahhüd ettiğiine dair olan fermanına; hem de vücud ve kevn ve vaki'de olan herşey ve fitrat-ı insaniye techizatının dahi tasdik ettiği olan şu âyetlerine bak:

جَا قَطْلِي قَاتَلِحَاتِ قَطْلِي قَاتَلِحَاتِ قَاتَلِحَاتِ قَاتَلِحَاتِ

جَا قَطْلِي قَاتَلِحَاتِ قَاتَلِحَاتِ قَاتَلِحَاتِ قَاتَلِحَاتِ قَاتَلِحَاتِ

(Sh:361)

Yahut acaba zu'm ediyor musun ki; seni sun'-u Hâlıkanesiyle yapan ve her zaman vücudunun tazelenmesiyle daima seni ve sende değişmekte olan zerrat-ı vücudunu san'at içinde halkeden bir zat, onun nizam-ı mülkü içinde senin yaptığın tasniatına veya kendi tasarrufatı içindeki faaliyetinde senin tavassutuna muhtaç olsun?!

Evet, beşerin eliyle yapılan bütün masnuat, bir tek ağacın, yahut tek bir arının hilkatına veyahut bir tek gözün veya bir lisanın san'atına müsavi gelmediğini görmüyor musun?

تَعْلَمُ Bil ey gafil! Muhalatın en uzağı budur ki; seni halkeden Hâlık senin hayat ve yaşamaklığın için lâzım olan şeylerin halkedilip hazırlanarak sana geldiğini veyahut içinde değişmekte olduğun içtimaî ahval ve dünyevî etvarlarını bilmesin, görmesin, anlamasın hâşâ ve kellâ!

Evet sen hangi itikad ve hangi fikirde olursan ol, ister muattıl ve maddiyyun dahi ol, nutfe ve yumurtada, habbe ve çekirdekte bizzarure ve bilmüşahede bir faaliyet ve hallakiyet ve san'at ve tasarrufu görmektesin. İşte acaba senin aklınca mümkün olur mu ki; çekirdeğin içinde cereyan eden ve o çekirdeğin âlem-i nev'îsiyle olan münasebatına ve onlardan istifade edenlere bakan şu basîrane, hakîmane tasarruf ile mutasarrıf olan bir zat, ağaçlar âlemine ve onların ahvaline ve sair âlemler ile olan irtibatlarına ilim ve ittılâı olmasın!..

Hem kuru ve basit bir habbenin sandukçasının kapısını açarak, ona hayatdar, hârîka bir sünbül veren bir Fâlık-ul Habbi Ven-Neva, o tohum ve habbeyi eken ve ondan mahsulât ve hasad alan ve o habbenin âlem-i hayvanat ve muhitleriyle olan cihet-i irtibatını, hem o âlemdede cereyan eden işleri görmesin, müşahede etmesin? Hâşâ!

Hem acaba sence ihtimal var mı ki, bir zat; yumurtayı kuş âlemine lâyıık ve muvafık bir şekilde âlât ve edevat ile mücehhez bir civciv olarak tasvir etsin de, âlem-i tuyurun ahvaline ve onların komşuları olan sair enva'ların etvarına basîr olmasın?!.

Hem senin zu'm-u bâtılınca bir cevazı olur mu ki, nutfe denilen bir suyu alaka; ve alakayı mudga; ve mudgayı izam olarak; yani, kemikler ve kemik iskeletini et ile sıvayarak halkeden, sonra onu zîhayat bir mahluk olarak inşa eden bir Hâlık, hem de ondan bir Alim-i Basir ve

(Sh:362)

Hakîm'in eser-i san'atı telemmu' eder bir surette -ki onun ilim ve rü'yet ve hikmetinin gayesi fevkinde bir gayenin olması muhaldir- tasvir eden bir Musavvir; hem o nutfe denilen bir sudan çıkan o insanı çok enva' ve âlemlerde tasarruf eder bir şekilde cihazlandıran bir mücehhez, bütün bunları halkedip, san'atkârane icad etsin, fakat o Hallak-ı Alim, insanın âlemini ve o âlemin ahval ve şuuratını ve nev'-i insanın başında cereyan eden işleri müşahede etmesin. Hem insanın geçirmiş olduğu devirleri ve insanın cisim, havas, ruh, akıl ve hayaliyle ve daha bunlar gibi cevher-i insaniyette tevdi edilen bir çok âlemlerin dürbünleri ve hakaikın mirsadları ile cevelan ettiği âlemleri bilmesin, görmesin, hâşâ ve kellâ!

Evet ey gafil, zanneder misin ki; senin ihtiyacına muvafık olarak san'atkârane yapılmış bir narı bir dal اساسıyla veya senin için pişirilmiş, hazırlanmış bir kavunu ince bir hayt ile çıkarıp sana uzattıran ve eline veren bir zatın müdahalesinden hür ve me'munsun!..

Evet kavunun Saniini, kavunu yiyenden gafil zannetmek, ancak senin katı gafletinin eseri olabilir. Hem yine senin körlüğünden olabilir ki, o Sani-i Alim, nar meyvesini yiyenlerin ve onun tazelik ve yeşilliğiyle tefekküh edenlerin ne yaptıklarını ve lisan-ı hal ile, **تَعْلَمُ تَقْضُوهُنَّ**

تَقْضُوهُنَّ söyleyen nar ve kavunun san'atında hayrete düşenleri ve **قَالَ خَالِئِي**

قَالَ خَالِئِي deyip bunların letafetinde tefekkür edenleri ve gayet yüksek ses ile **قَالَ خَالِئِي**

﴿لَا تَحْسَبُ أَنَّكَ تَعْلَمُ﴾ diye nida eden onun ittikanlı süslü olan intizamında hayretkârane teemmül edenleri görmez, bilmez, kör bir kuvvet tevehhüm etmişsin.

Elâ ey câhil-i gafil! Zannediyor musun ki, şu semerat ve meyveleri bizim hususî hâcâtımıza lâyük bir surette hazırlayıp gönderen zat, bizleri görmesin, bilmesin?. Veyahut ellerimize arasında ve evlerimiz ve diyarımız içinde bizim menfaatimiz, için bizlere behimî olan en'am ve sair hayvanatı serpip saçan ve bize müsahhar eden bir zat, bizi

(Sh:363)

müşahede etmesin ve nazarı altında bulundurmasın, yüzbin def'a hâşâ ve kellâ!

﴿قَالَ﴾ Bil ey kendi nefesine ve esbaba ve dünyaya itimad edip (bel bağlayan gafil!) Sen

bu hal ile nasıl bir halde olduğunu biliyor musun? Evet sen bu vaziyetinle gündüzü güneşiyle beraber terkedip; gecede kendi yıldızcığına ve küçücük telemmuuna itimad eden bir yıldız böceği gibi oluyorsun. Hem senin meselin şöyle bir askere benzer ki; O asker tasavvur eder ki, onun padişahı kendi ihsan ve infakını, herkese, hattâ edna bir nefer ve bir hayvana kadar da serbest edip umumîleştirmiştir. Sonra da o nefer, kendi içinden der ki: “Şu halde ben nerede? Padişahın gayr-ı mütenahî nimetlerine mazharların arasında nazar-ı hassı ve inayet-i hususiyesi nerede? Halbuki benim kalbim, bir habib ve bir şefikin hususî olarak benim hissiyatıma imdad etmesine ve bana sahiblik etmesine muhtaçtır.” diye, karara vardıktan sonra; “Öyle ise en iyisi ben padişahı ayrı ve diğer bir sahib ve bir merci bulmalıyım” der.. Ve tutar, nizam-ı askerî haricinde bir rabita ve muamelat taharri etmeye başlar. Ve böylece tâ âsi bir serkeş oluncaya kadar gittikten sonra, bir fâsık-ı mahrum gibi tardedilip hapsedilir.

Ona denilir ki: “Ey miskin-i bîçare! Bilmez misin ki, padişahın hazinesi hem senin hacetlerine, hem de sair bütün efradların ihtiyaçlarına kâfidir. Halbuki senin elindekiler, hem Rab ittihaz ettiğin esbabın ellerindekiler ise, senin en edna bir hacetine de kâfi gelmezler. Sen ise hadsiz düşman ve nihayetsiz emeller mabeyninde kalmışsın.

Hem bilmez misin ki, padişahın kanunu maddiyattan mücerred olduğundan; bir nefere teveccühünde diğer bir nefer onu meşgul edemez bir keyfiyettir. Hattâ belki hangi nefer olursa olsun ve nerede bulunursa bulunsun, o kanun ona bitamamiha müteveccih olmaktadır. Eğer faraza silk-i askerî de yalnız bir sen olsa idin, yine muamele tefavüt etmeyecekti. Demek padişah, kendi kanununun dürbünüyle âdeta daimî olarak hassaten sana bakmakta, hem kendi kanununun mütemessil ve mültezimleri gözleriyle seni her zaman görmektedir. Hususan eğer o padişah, kendi kanun-u mücerredî gibi, maddî olmazsa... Binaenaleyh,

(Sh:364)

padişah, bir tarfet-ül ayn dahi senden gafil kalmıyor. Öyle ise, ihsan-ı umumîsi içinde sana karşı hususî bir nazarı vardır. Bunun delili ise, bizatihî senin hacetlerine hâs olarak tam mutabık gelen veyahut keyfiyetleriyle sana tahassus eden ihsanıdır.

Bu sırrın anahtarı ise; güneşin muhit olan ziyasının ortasında -hattâ ziyaya temas eden bütün zerrelere de içinde- aynı güneşin parlaması misillü; nihayetsiz vüs'at-i vâhidîyet içinde parlayan Ehadiyettir ki, hadsiz çeşitli eşyanın iştibâkinden neş'et eden zâhirî müşevveşiyet içinde parlayan nizam-ı tam gibi...

Velhasıl: Senin Fâtır ve Malik'in, bütün sana karib ve habib ve refik ve şefik olanlardan daha erham, daha ekrem, daha eltaf ve daha er'efdir. Hem sana ve senin bütün esrarına âlim olduğu gibi; senin en a'zam metalibine ve en gizli hacetlerine de kadir bir zattır. Öyle ise her şeyi ona bırak ve ona tevekkül eyle!..

Peygamberin getirdiği⁽¹⁾ mehasin-i ubudiyetin binlerinden yalnız buna bak ki: Nebi Aleyhisselâm, ubudiyet cihetiyle Muvahhidînin kalblerini îd ve cuma ve cemaat namazlarında ittihad ettiriyor. Ve dillerini bir kelimedede cem' ediyor. Öyle bir surette ki; şu insan, Mabud-u Ezeli'nin azamet-i hitabına, hadsiz kalblerden ve dillerden çıkan sesler, dualar ve zikirler ile mukabele ediyor. O sesler, dualar, zikirler birbirine tesanüd ederek ve birbirine yardım edip ittifak ederek, öyle geniş bir surette Mabud-u Ezeli'nin uluhiyetine karşı bir ubudiyet gösteriyor ki; güya Küre-i Arz kendisi o zikri söylüyor, o duayı ediyor ve aktarıyla namaz kılıyor ve etrafiyla semavatın fevkinde izzet ve azametle nazil olan **حَقِّشُوا قَالِضُطُوتَ** emrini, Küre-i Arz imtisal ediyor. Bu sırr-ı ittihad ile, kâinat içinde bir zerre gibi zaif, küçük bir mahluk olan şu insan, ubudiyetin azameti cihetiyle Hâlık-ı Arz ve Semavat'ın mahub bir abdi ve arzın halifesi, sultanı ve hayvanatın reisi ve hilkat-ı kâinatın neticesi ve gayesi oluyor.

Evet ekser namazların arkasında, hususan Bayram namazlarında bir anda Allahü Ekber diyen yüzer milyon insanların sesleri, âlem-i gaybda ittihad ettikleri gibi; âlem-i şehadette dahi birbiriyle ittihad edip içitima' etse, Küre-i Arz tamamıyla büyük bir insan olup, azametine nisbeten büyük bir sada ile söylediği Allahü Ekber'e müsavi geldiğinden; o Muvahhidînin ittihadı ile bir anda Allahü Ekber demeleri, Küre-i Arzın büyük bir Allahü Ekber'i hükmüne geçiyor... Âdeta bayram namazlarında Âlem-i İslâmın zikir ve tesbihiyle zemin zelzele-i kübraya mazhar olup, aktar u etrafiyle Allahü Ekber deyip, kıblesi olan Kabe-i Mükerrerme'nin samimi kalbiyle niyet edip, Mekke ağzıyla, Cebel-i Arefe diliyle Allahü Ekber diyerek, o tek kelime, etraf-ı Arzdaki umum mü'minlerin mağara-misal ağızlarındaki havada temessül ediyor. Birtek Allahü Ekber kelimesinin aks-i sadasıyla hadsiz Allahü Ekber'ler vuku' bulduğu gibi, o makbul zikir ve tekbir, semavatı dahi çınlatıp berzah âlemlerine de temevvüc ederek sada veriyor.

(1) Arabî asılda böyle... (A.B.)

(Sh:367)

İşte bu Arzı böyle kendine sâcid ve âbid; ve ibadına mescid ve mahluklarına beşik ve kendine müsebbih ve mükebbir eden Zat-ı Zülcelal'e, yerin zerratı adedince hamd ve tesbih ve tekbir edip ve mevcudatı adedince hamd ediyoruz ki; bize bu nevi ubudiyeti ders veren Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a ümmet eylemiş.

تَعْلَمُ Bil ey gafil ve müşevveş Said! Cenab-ı Hakk'ın nur-u marifetine yetişmek ve bakmak ve âyât ve şahidlerin ayinelerinde cilvelerini görmek ve berahin ve deliller mesamatıyla temaşa etmek iktiza ediyor ki; senin üstünden geçen, kalbine gelen ve aklına görünen herbir nuru tenkid parmaklarıyla yoklama ve tereddüd eliyle tenkid etme! Sana ışıklanan bir nuru tutmak için elini uzatma. Belki gaflet esbabından tecerrüd et, onlara müteveccih ol. Çünkü ben müşahede ettim ki; marifetullahın şahidleri ve bürhanları üç çeşittir:

Bir kısım: Su gibidir; görünür ve hissedilir, lâkin parmaklarla tutulmaz. Bu kısımda hayalattan tecerrüd etmek, külliyetle ona dalmak gerektir. Tenkid parmaklarıyla tecessüs edilmez; edilse akar, kaçar. O âb-ı hayat, parmağı mekân ittihaz etmez.

İkinci kısım: Hava gibidir; hissedilir, fakat ne görünür, ne de tutulur. Ona karşı sen yüzün, ağzın, ruhunla o rahmet nesimine karşı teveccüh et, kendini mukabil tut, tenkid elini

uzatma, tutamazsın. Ruhunla teneffüs et, tereddüd eliyle baksan, tenkid ile el atsan, o yürür gider. Senin elini mesken ittihaz etmez, ona razı olmaz.

Üçüncü kısım ise: Nur gibidir; görünür, fakat ne hissedilir, ne de tutulur. Öyle ise kalbinin gözüyle, ruhunun nazarıyla kendini ona mukabil tut ve gözünü ona tevcih et, bekle; belki kendi kendine gelir. Çünkü nur; elle tutulmaz, parmaklar ile avlanmaz, belki o nur ancak basiret nuruyla avlanır. Eğer haris ve maddî elini uzatsan ve maddî mizanlarla tartsan, sönmese de gizlenir. Çünkü öyle nur, maddîde hapse razı olmadığı gibi, kayda da giremez, kesifi kendine malik ve seyyid kabul etmez.

(Sh:368)

قَالَ عَمْرٌو Bil ki: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın ifadesinde çok büyük bir şefkat ve merhamet var. Çünkü muhatablarının ekserisi, cumhur-u avamdır. Onların zihinleri basittir. Nazarları da dakik şeyleri göremediğinden, onların besatet-i efkârını okşamak için semavat ve arzın yüzlerinde yazılan âyetleri tekrar ediyor. O büyük harfleri kolaylıkla okutturuyor.

Meselâ: Semavat ve arzın hilkatı ve semadan yağmurun yağdırılması ve arzın dirilmesi gibi bilbedahe okunan ve görünen âyetleri ders veriyor. O huruf-u kebire içinde küçük harflerle yazılan ince âyât'a nazarı nadiren çevirir, tâ zahmet çekmesinler.

Hem üslub-u Kur'anîde öyle bir cezalet ve selaset ve fitrîlik var ki; güya Kur'an bir hâfızdır; kudret kalemiyle kâinat sahifelerinde yazılan âyâtı okuyor. Güya kur'an, kâinat kitabının kıraetidir ve nizamâtının tilavetidir ve Nakkaş-ı Ezelî'sinin şuuatını okuyor ve fiillerini yazıyor. Bu cezalet-i beyaniyeyi görmek istersen, hüşyar ve müdakkik bir kalb ile, Sure-i Amme ve **تَقَاتُ قَاتِلَهُمْ تَحَايَظًا قَاتِلَهُ** âyetleri gibi fermanları dinle!..

قَالَ عَمْرٌو Ey bu i'lemleri dinleyen dostlarım! Biliniz ki; ben hilaf-ı âdet olarak, gizlemesi lâzım gelen Rabbime karşı kalbimin tazarru' ve niyaz ve münacatını bazan yazdığımın sebebi; ölüm, dilimi susturduğu zamanlarda, dilime bedel kitabımın söylemesini, rahmet-i İlahiyeden kabulünü rica etmektir.

Evet kısa bir ömürde, hadsiz günahlarıma keffaret olacak, muvakkat lisanımın tevbe ve nedametleri kâfi gelmiyor. Sabit ve bir derece daim olan kitabımın lisanı daha ziyade o işe yarar.

(Sh:369)

İşte on üç sene (1) evvel, dağdağalı bir fırtına-i ruhiye neticesinde, Eski Said'in gülmeleri, Yeni Said'in ağlamalarına inkılab edeceği hengâmda; gençliğin gaflet uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım bir anda, şu münacat ve niyaz, Arabî yazılmıştır. Bir kısmının Türkçe meâli şudur ki:

Ey Rabb-i Rahimim ve ey Hâlık-ı Kerîmim! Benim su-i ihtiyarımla ömrüm ve gençliğim zayi' olup gitti... Ve o ömür ve gençliğin meyvelerinden elimde kalan; elem verici günahlar, zillet verici elemeler, dalalet verici vesveseler kalmıştır. Ve bu ağır yük ve hastalıklı kalb ve hacaletli yüzümle kabre yakınlaşıyorum. Bilmüşahede göre göre, gayet sür'atle, sağa ve sola inhiraf etmeyerek, ihtiyarsız bir tarzda, vefat eden ahabab ve akran ve akaribim gibi kabir kapısına yanaşıyorum. O kabir, bu dâr-ı faniden, firak-ı ebedî ile ebed-ül âbâd yolunda kurulmuş, açılmış evvelki menzil ve birinci kapıdır. Ve bu bağlandığım ve meftun olduğum şu

beraber niçin halletmişsin ki, senden gaflet ediyor. Eğer yalnız onun başını sivrisinek halletseydin, yüzbin sivrisineğe balığ olurdu ki, kendi âlemlerinde senin hamd ü şükürle tesbih ve ihvanları arasında sana zikrederlerdi. Hem lisan-ı kal ve halleriyle esma-i hüsnanın ve nukuş-u san'atının cilvelerine mazhar olurlardı.”

Evet, semavat tabakaları üzerinde yıldızlar mürekkebiyle yazılan manevî bir Kur'an, kendini gözlere tekvinî azamet ve ceberût ayatıyla okuttuğu zaman, aynen onunla başbaşa ve müvazi olarak senin gözbebeğindeki hüceyrenin bir zerresi üstünde atom zerratiyla yazılı bulunan bir Kur'an da, kendini ilim ve hikmet âyetleriyle okutmaktadır.

Binaenaleyh sen o büyük birinci Kur'an'dan

تَوْضِحًا تَطَالُفًا فَصَحَاخَةً zikrini işittiğin vakit, bu ikinci küçük Kur'an'dan da تَوْضِحًا تَطَالُفًا فَصَحَاخَةً

شَبَّاحَةً تَعَا تَلْخُفًا فَخُكْضَةً latif nağmesini işiteceksin. İşte madem ki her iki Kur'an müsavi oldular;

ve hikmet ise, her iki Kur'an'dan birisinin nüshalarını teksir etmek iktiza etti; ve madem büyük Kur'an'ın nüshalarını teksir etmekte temaşa edenler için bir faide yoktur! Elbette küçük Kur'an'ın nüshalarını teksir etmek; Melaike, cin ve ins ve sairlerden gayr-ı mahdud mütefekkirlerin mütalaaları için lâzımdır. Hem bir kitabın nüshalarını çoğaltmak ise, o kitab bir kitab halinde kalmayıp belki bir çok kitablara halinde tenevvü' edecek ve pek çok faydalara medar olup üstünde bir çok mefahim husulpezir olacaktır. Şu halde o kitaba birçok emsal iltihak ederek onun hüsn-ü cezaleti ziyadeleşecektir.

Evet, eğer küçük kitabın bir çok sure ve nüshaları büyük Kur'an'ın bazı harflerinde dercedilmiş olmasaydı; küçüğü büyüğe,

(Sh:374)

küçüklüğüyle beraber ve küçülüp incelediği nisbette tefevvuk edip üstün gelecekti.

Hem küçücük mahlukatın teksirinin bir hikmeti de budur ki: Tecelliyatın en etemmi, ehadiyet tecellisidir; ve san'atların en mükemmeli de, büyüğü bütün nukuşuyla birlikte küçükte dercetmektir.

Evet nebatata nisbetle meyve ve çekirdekler, küre-i arza nisbetle nebat ve hayvan, âleme nisbetle insan ve peygamber ve insana nisbetle de kalb ve sır, birer muhtasar enmuzeçtirler ki; bunlar asıl ve küll ve muhit üzerine mütecelli olan bütün esmanın birer cami' mazharı oluyorlar.

Evet nasilki meselâ, bir semere, ağaçtan bir cüz' olmakla; o ağacın bir küllü hükmünde olup, bu cihetten vâhidiyete işaret ettiği gibi; öyle de herbir semere, ağacın birer cüz'ü gibi olmakla da; o ağacın tamamını içinde saklamak cihetiyle, onun bir küllîsi olur ve bu cihetten ehadiyete remzeder. Yani ki vâhidiyet; ehadiyetin kesret ve cüz'iyat aynalarında tecellisi hengâmında vahdetin şahidi olmuş oluyor.

Şu hakikatın anlaşılması için şu misale bak: Meselâ

تَوْضِحًا تَطَالُفًا فَصَحَاخَةً تَعَا تَلْخُفًا فَخُكْضَةً nasilki gündüzde her yeri kaplayan ziya, vâhidiyetin misali olduğu gibi;

herbir parlak zerre, katre, göl, deniz ve seyyar yıldızların içlerindeki güneşin timsali de ehadiyetin tecellisine misaldir.

Evet meselâ sen, kendi aynanın içinde; aynanın renginde ve onun vaziyetinin iktizasına göre güneşi gördün. Sonra başka aynaların içinde de başka başka şekillerde yine nazenin güneşi gördükten sonra, elbette bir düşünüp güneşin âlemi dolduran ziyasına bakacaksın. Bak ziya ise, ondan gelen cilvelerle; bütün aynalarda görünen güneşçikler, bir tek güneşten olup güneşin vahdetine ve tevehhüm ettiğin gibi kesret, mütecellide ve görünende olmadığına sana

göstererek vahdetin misalini irae edeceklerdir. Öyle ise kesret ve aynalar, şu beyti lisan-ı halleriyle inşad edip tegannî etmektedirler:

غیاظنا قمشتی تو نشا نشا تو خا نشا تو شکل قلمی نطرا قالجنا ان قیشیش

İşte şu esrardan hadsî bir yakîn ile anlaşılıyor ki; Fatır-ı Hakîm (C.C.) (hikmetini tecelli ettirip, san'atını dakikleştirerek) kudretinin en

(Sh:375)

latif şekliyle ve inayetin en etemm tarzıyla ve rahmetinin en mükemmel şekliyle ve hikmetinin en dakik tavrıyla âlemin hey'et-i mecmuasından küre-i arza ve küre-i arzdan zîhayat mahluklara ve zîhayatlardan nev'-i insana ve bir ferd-i insandan onun kalbine ve insan nev'inden o nev'in kalbi, belki âlemin kalbi ve çekirdeği ve Fâtır-ı Âlem'in muhabbetinin timsali ve rahmetinin misali olan birisine müteveccih olmaktadır. İşte o âlî, gâlî, mutahhar, münezzeh kalb ise, Seyyidimiz ve Seyyid-ül Enam Hazret-i Muhammed'dir (Aleyhi Salavatün ve Teslimatün biadedi Semerati Şeceret-il Âlem). Zira âlem, Hakikat-ı Ahmediye'nin çekirdeğinden yaratıldığı gibi, ondan ve onun için halkedilen âlem, en kâmil ve mükemmel olan semere-i Muhammed'de (A.S.M.) nihayet buluyor.

قالعالم

Ey mevcudatın bazıları hakkında israf ve abesiyet tevehhümüne düşen gafil! Bil ki; her bir mevcudun inşa-yı vücudundaki kemal-i nizam ve mizan şu vehmi tardediyor. Çünkü nizam bir hayttır, iptir; cüz'î eczalar ve fer'î tafsiller üzerine terettüb eden gayeler, o haytta dizilmiş ve diziliyor.

Evet, bir zat bir sarayın binasında takib ettirdiği intizamın delâletiyle; bütün o sarayın tefasilindeki gayeleri müraat ettiği halde, sonra sarayın bütün cüz'î gayeleri onunla gaye olabilen ve o sarayın mecmuuna bakan küllî bir gayeyi terketmesi kat'iyen muhaldir.

Eğer bu mes'elenin tahkikini istersen; Dinle ey bir kalb-i şehidi ve bir sem'-i hadidi bulunan arkadaşı! İşte her şeyin pek çok dakik ve nâzik gayeleri vardır ki; o şey kendi malikinin enva-i tecelliyat-ı esmasına mazhariyetince ve Malikinin o şeydeki malikiyet ve tasarrufu miktarınca malikine.. zîhayata ait olanı ise, ancak onun cüz'î telebbüsü miktarıncadır.

Hem herbir şey, hadsiz zevil-ukûl arasında müşterek bir tefekkür hedefi oluyor, öyle ise, o şeyde asla abesiyet düşünülemez. Meselâ şayet bu şey, burada bu anda onu mütalaa etmezse de, elbette o zevil-ukuller onu mütalaa ederler. Bununla beraber her şeyin, herkesin bütün

(Sh:376)

herşeyden istifade cihetleri nihayet kesrettedir. Hem Allah'ın askerleri dahi sonsuz ve adedsizdir. **جنا قیعتکم قنجنیوخ قوتیلاخ قاش قهنو**

Demek saray-ı kâinatta ne ki varsa, onun üzerine hadsiz nazarlar bilâ-müzahamet toplanmaktadır. İşte o nazarlar ise, ecnas ve envayıla kâinatı doldurup Cenab-ı Hakk'ı tesbih ve takdis eden sayısız ve hesabsız melaikeler.. ve aksam ve esnafıyla mütefekkir ve mütehayyir olan nihayetsiz cânn taifesi.. ve tavaif ve kabileleri ile kâinatı tekbir ve tehliil nağmeleriyle lebaleb eden ruhanî ve saire cinsleridir ki; eşyanın kesafet ve katılığı onları eşyanın cevflerini görmekten men'edemez; ve bir şeyin şuhudu, diğer şeyleri görmekten onları meşgul etmez bir tarz-ı hayattadırlar. Fakat bütün bu müşahedelerin en fevkindeki müşahede ise, herşeyin Saniî olan Zat-ı Zülcelal'in kendi san'atına karşı olan müşahede ve rü'yetidir. Ve keza insanlardan

pek çok uyanık mü'minlerin nazarları, hattâ belki havaslarıyla mütehasşis ve müteessir olan hayvanatın dahi nazarları vardır.

Eğer desen: Kâinat kitabının hangi âyetleridir ki, insandan başka böyle kâinat kitabının âyetlerinden ibret almakla, onlarda hayrete dalarak tefekkür ve tesbih eden taifelerin vücuduna delâlet etsin!.. Veya o kitabdan hangi satırdır ki, ona işaret ediyor?

Elcevab: O kitabın hikmet sahifesinden mizan satırındaki nizam âyetidir.

Acaba görmez misin ki, meselâ sen bir temsil mahalline gitsen (yani tiyatro ve piyes gibi şeylerin oynandığı bir yere) ve görsen ki; o salonun sahnesinde nazarların hayrete dalacağı pek çok garaib envaları ve kulakların çok hoşuna giden kesretli oyun sınıfları; ve akıl ve hayalin çok mütelezziz olacakları pek çok sihir ve şa'beze ve hokkabazlık kısımları ve hakeza, insanın hadsiz letaif ve havass ve hissiyatının mütelezziz olacak, her çeşit oyun garaibleri bulunuyor. Sonra o temsil yerinin salonuna baktın, gördün ki; kör, sağır, havass ve hissiyatı meflûç bir kaç çoluk çocuk bulunuyor. Onlardan pek azı o garib şeylerden telezzüz edebiliyor. Elbette zaruret-i örfiye ile düşünüp teyakkun edeceksin ki; bu perdelerin arkasında ve şu duvara asılan hicabların ardında çeşitli ezvak ve meşrebler sahibi pek çok akıllı zîşuur kimseler vardılar ve selim

(Sh:377)

duygulara sahibdirler. Ve bu mecliste, ibda' ve teşhir edilen herşeye müştakane bakıp tenezzüh etmek için gelmişler.. ve hem seni de, oynanan temsili de görmekte dirler. Fakat sen onları görmeyecek bir tavır ve vaziyettedirler.

İşte eğer temsilin sırrını anladınsa, dar-ı dünyadaki şu masnuata bak ki; bir kısmı zerabi-i mebsuse (yani döşenmiş, bezenmiş halîçeler) ve bir kısmı fûruş-u merfua (yani yüksek koltuk ve döşekler) ve bir kısmı dikilmiş kaftanlar ve bir sınıfı dizilmiş inci ve hülyeler ve bir taifesi neşredilmiş sahifeler gibidir. Hem onlardan bir kısmı bezenmiş, süslenmiş ezahir ve semerat, yani çiçekler ve meyvelerdir ki; renk, tat ve kokularıyla zîhayatları ve muhtaç olanları kendi nefislerine davet ediyorlar. Hem nakış ve zinet ve san'atlarıyla ehl-i akıl ve ehl-i ibreti çağırılmaktadırlar. Ve keza onlardan bir kısmı da nebatattır ki, kendi vazife-i hilkatları yolunda intişar için etrafa tohumlar saçmakta; ve bir kısmı da hayvanat olup vazife-i ubudiyetleri için ayakları üstünde hal-i kıyamdadırlar. Halbuki bunların ekserisi kendilerine tevdi' edilen yüce mehasin ve yüksek letaiflere şuuruları ermez. Şu halde o letaif ve mehasini, yalnız onları taşıyan âmî ve acemî hameleleri için değil; belki ancak onlardan başka bir kısım semî' ve basîrlerin istifadeleri içindir.. ve hakeza, kâinat kitabının sahaifinde dizilmiş daha hadsiz ve hududsuz eşya ve mevcudat vardır.

İşte bütün bu celbedici haşmet ve şu cezbedici zinet ve çeşitli taltifler ve sevdirmekler ve şu enva-i tahabbübat ve taarrüfat ve bu aksam-ı taahhüdât ve taammüdat (yani kasdî in'amlar ve ihsanlar) hem bu esnaf-ı tezeyyünat ve tebessümat; ve şu işaretler ve cilve ve cümbüşler eşkali ve daha bunlar gibi lisan-ı haller ki, nerede ise lisan-ı kal ile nutka gelecek olan mevcudatın vücudlarıyla beraber; şu dünya sahasında, zâhir nazarda ins ve cinden başka, ehl-i ibret ve bisaret görünmüyor. Halbuki gaflet ve dalâlet, ins ve cinnin ekserisini de kör ve sağır çocuklar haline getirmiş, tabiat tağutunun zulûmatı içinde felç olup körleşmişlerdir.

Öyle ise, bir hads-i sâdik ve zaruret-i kat'îye ve bedahet-i akliye ile lâzımdır ki; şu kâinat ins ve cinden başka ve maada, ehl-i ibret ve ashab-ı tesbih olan zevi-l ervah ile lebaleb dolu bulunsun.

İşte şu geçmiş hakikata dair bak, hakikî söz yalnız onun sözü olan Sahib-ül Mülk kendi Kur'an'ında ferman ettiği şu âyete dikkat et:

(Sh:378)

تَخْتَبِخُ عَنْهُ قَالِشْمُوعَا شَ قَالَ شَبِخُ قَطَا رُضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ لَمْ تَشْنِ قَشِيءَ
قَالَ يُسِيحُ بِحَمْدِهِ تَوَالِكُنْ قَدْ تَخْتَبِخُورُ تَخْتَبِخُورُ ق... الخ.

قَالَ عَالِمٌ Ey kardeş bil ki; cüz'iyatta ve emsalleri çoğaltmakta kudretin tasarrufu tavassu'

ettiği miktarca, tek tek ferdlere karşı inayetin derecesi dahi o kadar daha kuvvetleşir. Öyle ise ey insan, deme: Ben bir deniz içinde bir katreyim, denizin büyüklüğü ve genişliği beni nazar-ı inayetten setredip unutturur. Kellâ! öyle değil.. Belki deniz, senin bütün emsalinde cari olan bir nizam-ı kavi ve nafizin kuvvetiyle, senin onda muhat olduğun ve perdelerine sarıldığın nisbette sana ebedî bir şâhid-i mahfuzdur.

Çünkü bir şeyin küçüklük ve gizlilik ve muhatiyet derecesi ile, ona karşı ihtimamkârlık ve ihmalden masuniyet ve müdahale-i gayrdan ve tesadüfün oyuncaklığından mahfuziyeti ziyadeleşerek, onun üstününde mahlukiyet ve mec'uliyetin zuhuru tezayüd ediyor.

Görmüyor musun ki, muhitin ortasındaki merkez noktası, başkasının tasallutundan ve haricî hücumlardan en mahfuz ve masûn odur. Hem tesadüflerin oyuncaklıklarından ve fırtınaların ta'cizinden en mahfuz çekirdekler olduğu gibi, çekirdeğe karşı olan ihtimam dahi o nisbette daha eşeddir.

İşte ey insan! Sen küre-i arzın bir çekirdeğisin. Küre-i arz da âlemin bir yumurtasıdır. Bu sırdandır ki Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan,

تَخْتَبِخُ قَالِشْمُوعَا شَ قَطَا رُضُ zikrini çok tekrar eder. Âdeta arzı, herşeyin halk ve icadına bir ünvan yapar.

(Sh:379)

قَالَ عَالِمٌ Bil ey arkadaş! Havass-ı hamse-i insaniyenin⁽¹⁾ yapılış ve san'atında olan kemal-

i hikmet içindeki kemal-i nimete; ve kemal-i nizam içindeki kemal-i hikmete; ve kemal-i mizan içindeki kemal-i nizama bak, gör, ibret al! Zira onların Fâtır-ı, onları öyle bir vaziyette yaratmış ve onların Sani-i, onları öyle cihazlarla techiz etmiştir ki; o havas ile insan, umum enva-i semerat ve çiçekler ve ses ve kokular ve sairenin bütün hususiyatını hissedip zevkediyor. Hattâ o hasselerden biri olan insanın kuvve-i zaikasında öyle muntazam dakik ve nazik hissiyat vardır ki; umum meyve ve semeratın bütün cinsleri, neveleri ve sınıflarının yekûn tatları adedince ayrı ayrı zaika mizancıkları vardır. Ve hakeza kuvve-i samia hassesinin dahi çeşit çeşit ses ve nağmelerin hususiyatı adedince ince mizancıklara maliktir. Ve daha sair havass-ı zâhireyi bunlara kıyas et. Hususan havass-ı bâtına daha çok zengin ve daha ziyade cihazata maliktirler.

İşte bu sırdandır ki, insanın camiiyet-i fitratı bu insanı Cenab-ı Fâtır-ı Hakîm'in (C.C.) hadsiz enva-i tecelliyat-ı esmasına mazhar etmiş ve onu Cenab-ı Mün'im-i Kerîm'in (Amme nevâlühü) sayısız elvan-ı nimetlerini tadabilecek dereceye iblağ etmiştir.

Şu halde ey insan! Sen umumî bir telefon santral-ı gibisin. Nasılki santralda bir vilayetin umum mevkilerinin muhaberelerine medar birer hususî anahtar vardır. Öyle de, sen dahi Cenab-ı Allah'ın umum enva-ı nimetinin lezzetlerini hissedecek ve onun hadsiz aksam-ı tecelliyatına mazhariyetinin lezzetini zevkedecek olan senin başına ve latifelerine takılmış hususî anahtarlar vardır. Öyle ise sen, onları onun mizan-ı şeriatıyla tatbik-i hareket etmek suretiyle Bâri'lerinin rızası dairesinde ve razı olduğu şekilde isti'mal etmelisin.

İşte iki şahsın aynı Cennet içinde ve aynı mekânda buldukları halde, lezaizlerinin nihayet derece mütefavit olmasının imkânı bu

(1) Havass-ı hamse: Kulak, göz, burun, ağız ve akıldır. (A.B.)

(Sh:380)

sırdandır. Hem **الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ** hadîs-i şerifinin müjdesiyle, a'lâ ile edna arasında içtima' mümkün olmasının sırrı da bundan ileri gelmiştir.

قَالَ عَمْرٌ Ey kardeş bil ki! Ayrı ayrı ve çeşit çeşit eşyanın ihtilat ve karışıklıklarında nizam ve mizana münafi gibi görünen müşevveşiyet ise, tesadüfün onlar içinde oynadığından değildir. Belki o vaziyet, nizamın zâhirî suretinden huruc ile, nakş-ı kitabet haline gelmesidir. Lakin o kitabet ise; ayine-i vehm içinde onların ters yüzüne bakan nazar-ı zâhirî-i ümmî için kolay kolay okunacak şeyler değildir.

Görülüyor mu ki; o çeşitli ve ayrı ayrı şeyler, meselâ eğer tohum iseler, tenebbüt edip nebat haline geldikleri zaman, bir nizam-ı tamm onlardan inkişaf ediyor. Öyle ise onların arasında olan cem' ve toplanmakla hasıl olan karışık vaziyeti de, kalem-i kader için garib bir kitabet-i kudsiye olduğunu gösterir.

قَالَ عَمْرٌ Ey kardeş bil ki! Nübüvvet-i Ahmediye'nin (A.S.M.) hatemiyetine bir hüccet-i katia budur ki: Dinin bütün hududlarını, onların herbirisinin umum kaideleri çerçevesinde öyle bir hadde îsal etmiştir ki, ondan daha geniş, daha ekmel ve daha etemm bir şekil düşünülemez.

Evet meselâ bakınız, tevhid ve rububiyet mes'elesinde Kur'an'ın lisanıyla diyor:

قَبِيدَهُ مَقَالِيدُ كُلِّ شَيْءٍ * قَدْ خَالَ شَمْسًا شَدَّ قَطْرًا وَمَا دَقَّ قَبْجِيثُهُ

نَهْوٌ مَقَالِدِي قَبِيضَتِكُمْ مَقَى قَلَامِ رَحَامٍ كَيْفَ يَشَاءُ *

(Sh:381)

نَهْوٌ قَالَتْ قَلَامٌ خُتِرَ قَوْلًا ظَاهِرًا قَوْلًا جَاطِسًا قَوْلًا مَقْبَلًا قَوْلًا مَقْبَلًا قَوْلًا مَقْبَلًا

جُحَا تَخْشَاؤُهُ قَوْلًا تَعْلَنُ يَشَاءُ اللَّهُ * قَدْ خُوِّقَتْ حَشْرًا قَوْلًا مَقْبَلًا قَوْلًا مَقْبَلًا قَوْلًا مَقْبَلًا قَوْلًا مَقْبَلًا

âyetleri gibi dinin hakikatlarıyla; daire-i vahdet ile daire-i Rububiyetin şunân ve icraatını kemal-i muvafakat içinde ve vakiin tasdiki altında izah ve beyan ediyor.

Hem o din, katiyyetle hükmediyor ki; maddenin inkısam edip yayıldığı en son nihayetlerinde; ve hudud-u maddiyatın yayılıp reside olduğu olan cevahir-i ferde (atom) ve zerreden tut, tâ âlemin en büyük semereleri olan güneşler ve seyyarelere kadar herşey o sufû-u azîm-i ubudiyetin kıyamında ayakları mütesavi olarak yanyana ve omuz omuzadırlar.. Ve kendilerinin sıfatlarından münezze ve hudud ve levazımatlarından mukaddes olan Hâlıklarının emirlerini imtisal etmekte aynı seviyede ve yanyanadırlar.

Hem yine o Hatem-i Rüsül, kendi dini ve Kur'an'ı ile haşır ve tevhid mes'elesinde öyle bir mertebeye ulaşmıştır ki; bilbedahe daha onun fevkinde bir mertebe ve bir had olamaz. Ve hakeza o zat, dinin tek tek bütün mes'elelerini öyle bir hadd-i bâlâyâ reside kılmıştır ki; başkasıyla o dinin itmam ve ikmali gayr-ı mümkündür. Öyle ise kıyamete kadar devam ve ebediyet, onun ve dininin hakkıdır.

 Ey kardeş bil ki! Benim kalbim, bazan Arabî eninatı arasında, Türkî olan muhitin tehyiciyle Türkçe olarak ağlıyor. Ben de o ağlamalarımı aynen yazıyorum. İşte:

İstemem zail olanı istemem, faniyim fani olanı istemem

Âcizim âciz olanı istemem, ruhumu Rahman'a teslim eyledim, gayr istemem

(Sh:382)

İsterim, fakat bir yar-ı baki isterim. Zerreyim fakat bir Şems-i Sermed isterim

Hîç-i der hîçem fakat bu mevcudatı birden isterim.

Beni dünyaya çağırma, ona geldim fena gördüm

Dema gaflet hicab oldu ve nur-u Hak nihan gördüm

Bütün eşya vü dünyayı birer düşman muzır gördüm

Lezaiz ger desen tattım, zevalinde elem gördüm

Vücut desen onu giydim, âh ademde çok azab gördüm

Hayat desen onu onsuz azab ender azab gördüm

Evet vakta onun nuru nazarımdan nihan oldu

Akıl ayn-ı ikab oldu, bekayı bir bela gördüm

Kemal ayn-ı heba oldu, ömür nefis-i heva gördüm

Amel ayn-ı riya oldu, eviddayı adüvv gördüm

Evet onsuz ulûm evhama kalboldu, hikem ayn-ı sakam gördüm

Bu nurlar zulümat oldu, bu ahyayı mevat gördüm.

Bu eşya düşmanım oldu ve herşeyde zarar gördüm

Emel ayn-ı elem oldu, vücudu pür-adem gördüm

Visal ayn-ı zeval oldu, bekasız şey elem gördüm

Eğer Allah'ı bulmazsan, bütün eşya sana zıddır

Zarar ender zarar ayn-ı zarar gördüm.

Eğer bulsan muhakkak terk-i eşyada bulursun sen

O nur ile cenneti dünyada gördüm

Bütün emvat birer zîruh göründü

Bu asvatı birer ezkâr gördüm

Bütün şeyler birer munis göründü

Birer lezzet bütün âlâmda gördüm

(Sh:383)

Hayat mir'at-ı zat-ı Hak göründü

Fenada bir beka-i baki gördüm
Bütün zerrat birer lisan göründü
Lisan ve gözlerinden akar gördüm
Şehadet şehdini, tevhidi gördüm.

قَدْ قَفَى مُتَكَلِّفٍ مَشْيَءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

﴿تَالْعَلَمِ﴾ Ey dünyevî lezzet ve saadeti gaflette ve dine karşı lâkaydlıkta tevehhüm edip

arayan biçare insan! Bil ki; ben bu hususta kendimi bir defa tecrübe ettim; Manen gördüm ki: Ben pek yüksek olan bir dağın başından, öbür dağın başına kadar uzanan gayet azım bir köprü üstüneyim. O köprünün altında da gayet derin bir dere vardır. Ve bize dünyayı ve içindekilerini karanlığa boğan müdhiş bir zulümat da her tarafı istilâ etmişti.

Ben o acib vaziyette iken, mazî olan sağ tarafıma baktım. Pek müdhiş bir adem zulümatını gördüm. Sonra müstakbel olan sol tarafıma nazar ettim, tehdid edici dehşetli dağdağalar, fırtınalar gördüm. Sonra alt tarafıma baktım, gördüm ki; esfel-i safilîne kadar giden bir derinlik var görünüyor. Sonra yukarıya başımı kaldırdım gördüm ki; pek karanlık, kesif, boğucu, yağmursuz, sağır bir bulut tabakası vardırki; Gam ve keder, yütüm ve ye's ve be's yağdırıyor. Sonra ön tarafıma nazarımı gönderdim, gördüm ki; o müdhiş zulümat dalgaları arasında; parçalamak için dişlerini bileyen ifritler, akrepler, ejderhalar ve kurtlar var. Sonra dönüp arkama baktım, gördüm ki, ne bir meded ve ne mugis ve ne de bir muîn var.

İşte ben, o tecrübemden pek pişman, nâdim, me'yus ve medhuş iken; birden hidayet-i Rabbaniye imdada yetişti, gözümü açtırdı. Baktım gördüm ki, âlem üstünde kamer-i İslâmiyet doğmuş, pertev-efşan olmuştur. Kur'an güneşi dahi her tarafı ziyasıyla aydınlatmıştır. İşte ben (Sh:384)

(bu nur ile) hayat köprüsünü gördüm ki, bir yoludur, niam-ı Sübhaniye bahçeleri arasından geçerek rahmet-i Rahman'ın cennetinde nihayet buluyor. Ve mazi olan sağ tarafım ise, sulehalarla müzehher ve enbiya ve evliyalara münevver ve müsemmer olmuş bostanlardır ki, onların altında dehir ve çağların nehirleri akmakta olduğu halde, onlar beka içinde ebediyete mazhar olmuş nuranî ve hayattardır. Sol taraf olan istikbalim ise, Cenab-ı Hannan u Mennan'ın rahmetiyle ümidler, emeller ve hayallerin onda çiçekler açtığı firdevslerdir. Üst taraf ise, ab-ı hayatı üstümüze ifaza eden rahmet bulutları ve onların arasında envar-ı hidayet ve saadet ile tebessüm eden şems-i Kur'an görünmektedir. Amma ön tarafımda gördüğüm şeyler ise, kardeşlerim ve ahbablarım olan kâinat mevcudatı ve munis hayvanatıdır ki, dalâlet zulmeti onları vahşi ve muvahhiş tasvir etmiş idi.

İşte şu vakıa, gelecek âyet-i kerimeyi başımız üstünde her zaman tilavet etmektedir:

تَلَّ اللَّهُ قَوْلِي تَلَّوْنِي قَالَتِيخ قَالَتُوا قِيخْرْتِيخْتَهُمْ قَمِخ قَالَطْلُخَا تَلَّ قَطْلِي قَالَتُورْ

تَجَلَّتِيخ تَكْفِيخُوا قَطْلُوخَاوَتَهُمْ قَالَطَاشُورْ قِيخْرْتِيخْتَهُمْ قَمِخ قَالَتُورْ قَطْلِي قَالَطْلُخَا تَلَّ

قِيَا نُورَ نُورِ بِحَقِّ اسْمِكَ التُّورِ أَخْرَجْنَا مِنَ الظُّلْمَا إِلَى التُّورِ

Ey mecnun ve mahzun Said! Bil ki; senin meselin şöyle ebleh bir çocuğa benzer

ki: O çocuk bir deniz sahilinde oturmuş, güneşe karşı cilvelenen kabarcıkların zevaline daim ağlıyor. Her bir kabarcık zevale erdikçe, o da onun üstünde ağlamasını tazeliyor. Biçare zanneder ki, kabarcığın içinde tebessüm eden güneşçinin intifası, o kabarcığın zeval ve tahavvülüne bağlıdır. Hem bazan hababın içine bazı kesif maddelerin karışmasıyla, içindeki güneşçinin bulanmasına ayrıca ağlıyor. O miskin ebleh, başını bir kaldırıp bakmıyor ki, tâ bütün bu deniz

(Sh:385)

yüzünde ve dalgalarının yanağında ve katrelerin gözbebeklerinde görünen o timsalcıklar, öyle bir güneşin envarının müteceddid cilveleridir ki, onun meraya-yı tecelliyatının zeval bulmasıyla; kendisine de zeval rüzgârlarının dokunmasından münezzeh olduğunu düşünebilirsin de: Şu görünen firak ve zevallerin kendileri dahi, elem verici birer zeval ve elîm birer firak olmadığını anlasın. Evet o daimî olan cemal; mehasin ve cilveleriyle birlikte, kendi şuûnunun teceddüdü ve aynalarının taaddüdü içinde kemal-i haşmetiyle sabit ve daimîdir. Fakat onun ayna ve mezahirleri ise, vazifelerini yerine getirmek için, oynaya oynaya meydana çıkar, vazifesi tamam olup bitince de, güle güle perde-i hafada kaybolurlar.

İşte aynen bu temsil gibi, sen dahi ey biçare! dünya denizinin sahilinde oturup, zîc-cemal ve zîhüsün olan ehl-i kemalin ufûllerine, hem ni'met semeratının vakt-i muayyenesi gelince de zevale ermelerine müteellimane ağlıyorsun. Gafletle zu'mediyorsun ki; o cemaller, o zîc-cemallerin kendi mülkü ve o semereler de ağacının malı imişde, tesadüfün fırtınaları gelmiş, mülk ve mallarını onlardan gasbederek ademlerin zulûmatına atmaktadır. Yahu, hiç düşünmüyor musun ki; senin meftun ve mübtela olduğun şeyin yüzünü nur-u hüsn ile güzelleştiren zat odur ki, bütün kâinat bostanlarındaki çiçekleri nurlandırmış ve bütün âşık bülbüllerin kalblerini onlara karşı şevke getirmiştir.

Evet ey miskin-i biçare! Daha sen, ne zamana kadar kendi elindeki semerenin zevaline ağlayacaksın!. Gözünü aç . **فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى** olan zatın, o semerenin ağacını ibkasındaki nimetlerinin tevatür ve devamına bak. Sonra şayet o ağaç akamete uğrarsa, küre-i arzın aktarındaki, onun emsaline nazar et de, O zatın çok vâsi' olan daire-i in'amatını düşün. Hattâ şayet sene ve zamanın dahi kuru ve kurak geçseler de; sen, seneler ve mevsimlerin değişip tazelenmesi içinde, onun daire-i ihsanatının teceddüdüne bak!.. Sonra onun, idame-i ihsanının hattâ âlem-i misal ve berzahı da içine alan dairesine bak, ta senin âlem-i şehadette müşahede ettiğin manzaraların emsalleri, oralarda daha şa'saali devam etmekte olduklarını göresin. Sonra da, senin, küre-i arz bahçesinde ünsiyet peyda ettiğin nimet ve semeratın eşbah ve benzerlerini, âlem-i âhirette daha a'lâ ve ekmel bir tarzda in'am

(Sh:386)

etmesinin geniş ve ebedî in'amat dairesine bak. Sonra ve sonra.. ve hakeza!..

İşte madem öyledir. Ni'mete bakarken, sakın gaflet ile in'amı düşünmeden bakma! Tâ ki, ağlamakla teşeffi etmeye muhtaç olmayasın. Belki nimetten in'ama ve in'amın devamına ve in'amdan da mün'ime ve onun feyzinin genişliğine ve rahmetinin kemaline bak, şükrederek gül.. ve onun fazlıyla ferahlan ve mes'ud ol!..

Hem ey miskin, daha sen ne zamana kadar zail bir cemalin firakından mahzun kalarak gözlerin yaş akıtıp kalbin titreyecek!. Ey biçare dön, kendine gel. Ezelî, ebedî, sermedî, Kayyum-u Baki, hudûs ve zevalden mukaddes ve tebeddül ve tagayyürden münezzeh olan Zat-ı Zülcelal-i Vel-ikram'ın envar-ı cemalinin mazharları, aynaları, ma'kesleri ve mecraları hükmünde olan devair-i mütedahile-i muhitaların kesret ve vüs'atine bak!.. Tâ ki, senin meftun

olduğun ve muhabbetiyle sersem olduğun şeyleri; teceddüd-ü emsal ve teradüf-ü eşkalleriyle, ayrı ayrı lezzetleri sana tattırırsınlar da, Firak elemelerini de unuttursunlar.

Evet o dairelerin küçüklük ve büyüklükte tefavütleri, bir kısmı senin yüzüğünün hatemi kadar küçük olduğu halde, bir kısmı ise daire-i kehkeşandan daha büyüktürler. Hem zeval ve beka noktasında bir kısmı bir an veya bir dakikada zeval bulanı olduğu gibi, bir kısmı da dehirler ve ebedler kadar uzundur. Öyle ise aynanın içinde tecelli edip parlayan şeyi, aynanın malı olarak zannetme ki, aynanın ölümü veya kırılmasıyla içindekine ağlamayasın.

Şimdi gel! Başını, kalbinin dürbünü tarafına eğerek dünyadan çevir, tâ ki, tecellidar Şems-i Cemal'i göresin.. ve tâ bilesin ki; bütün aynalarda gördüklerin ve sevdiklerin ne varsa, ancak O'nun birer âyeti ve alâmetidir.

Evet, gökyüzünü misbahlarla, yeryüzünü çiçeklerle tezyin etmek, elbette onun ayat-ı cemalindedir. Hem insanı ahsen-i takvim üzere yaratmak ve âlem kitabını en bedi' bir surette nakşetmek elbette onun ayat-ı hüsnündendir. Hem kendi cemal- i mücerredinin envarıyla, enbiyanın ervahını işrak, evliyanın esrarını tenvir ve âriflerin kalblerini tezyin etmek, yine ancak O'nun beha ve ihsanının ayatındandır. (C.C.)

(Sh:387)

Bil ey ene! Görüyorum ki, sen bir acz-i mutlak ve fakr-ı mutlak olup, hudud ve kuyud sana darlaşarak; âdeta cüz'iyatın kum taneleri arasında kaybolan bir zerre veya hâdisatın dağları onun üstünde teraküm etmiş bir karınca veya hâdisat ve tesadüflerin fırtınasına maruz bir arı gibi olduğun halde; kendin ile, onun kudret ve gınasına hiç bir cihette nihayet olmayan ve esma ve sıfatının tecelliyatına asla bir kayıd ve bir had bulunmayan ve bütün mahlukat, onun kabza-i kudretinde emirber nefer gibi olan ve bütün semavat onun elinde matvî bulunan ve kâinatın hiçbir zerresi onun izin ve emri haricinde hareket edemiyen ve onun daire-i uluhiyet ve memleketinde hiçbir iştirak yeri bulunmayan ve daire-i rububiyet ve ceberutiyet-i mutlakasında hiçbir ihtilaf ve münazaa bulunmayan ve kâinatta ondan gayrı bir ilahın olması muhal ender muhal olan bir zat arasında bir tenasüb, bir münasebet görmüyorsun?!

Evet, eğer senin dünyadaki vazifelerin; Fâtırının rububiyetine, onunla beraber iştirak etmek olsaydı, onunla muamelelerde belki bir münasebettarlık lâzımgelirdi. Lâkin heyhat, sivrisineğin elleri nerede ve şu âlemlerin kametine göre biçilmiş, kesilmiş, mutarrez gömleklerin dokumasına ulaşmak nerede?

Belki senin yaradılışındaki vazifen ve mahiyetindeki istidadının gaye-i kemali ise, mahviyet üzerine tenebbüt eden ve hem mahviyetten başlayıp mahbubiyette nihayet bulan ve şu ikisiyle ancak semere verebilen yalnız ve yalnız ubudiyettir. Ubudiyet ise, rububiyet ve malikiyetin zıddıdır. Demek, burada görünen münasebetsizlik, münasebetin tâ kendisidir. İşte sen, rububiyet ve malikiyetten uzaklığına olan ilminin derecesine göre, bir abd-i mahub ve merhum olursun.

Hem zıddiyet itibariyle de ubudiyet, rububiyetin bir mir'atı olduğundan; âdeta sahife-i zulmet üstünde huruf-u nuriyenin kitabeti gibi, ne kadar ubudiyetteki mahviyet admine yaklaşırsa, o derece Vâcib-ül Vücut'un vücub-ü vücud cilvelerinin meratib-i âliyeleri onun üstünde tezahür edeceklerdir. (Celle Celâlühü velâ ilahe illâ hû)

(Sh:388)

Ey bazı fezail-i a'mal hakkında vürüd eden rivayetler hakkında mübalağa tevehhümüne düşen adam bil ki; meselâ bazı rivayetler vardır ki, diyor: “Kim şu ameli böyle işlerse, ins ve cinnin sevabı kadar ona sevab verilecek.” Hattâ, bu yüzden bazıları demişler ki: “Bu gibi hadîslerden murad, yalnız terğib ve teşviktir.” Ve bazısı da “sevabın mutlak çokluğu muraddır” demişler.

Fakat (geçen derslerde de geçtiği gibi,) bana inkişaf eden şudur: Bu gibi müteşabihattaki kaziyeye mutlakadır, vaktiyedir. (Yani mutlak olup, bazı evkata mahsustur.) Bazı vakitlerde ve bazı ferdlerde o hükmün tek bir ferdine rastlansa, o gibi rivayetin doğruluğu için kâfidir. Yoksa o gibi kaziyeler, daimî ve küllî değildir. Çünkü o gibi rivayetlerdeki hakikatın doğruluk ve sıhhati için (Burada) zikredilmemiş bazı maruf şartlar vardır. Şayet o kaziyeler külliye dahi olsalar, ancak mümkün birer kaziyeye olabilirler. Hem dahi o kaziyeler, ihlas ve kabulün kayıd ve şartlarına bağlı olduğundan daimî olamazlar.

Şimdi, şu anda bana açıldı ki; sevab, Allah'ın bir fazl ve feyzidir. Abdin nazarı ise; tecelliyat-ı feyzine nihayet olmayan Cenab-ı Hakk'ın; devamına nihayet olmayan dar-ı bekadaki nihayet ihtiyacat sahibi olan kendi ibadına i'ta ettiğini ihata edemez. Evet hangi sevab ve feyze canib-i Hak Teala'dan ona bakılırsa, mutlaka onda nihayetsizlikten bir cihet bulunur ki, ilm-i abdin ihata ettiği bütün herşey, onunla müvazene edilse, yine o cihet ziyade gelecektir.

Meselâ rivayet edilmiş ki: “Her kim bu duayı okusa, ona Musa ve Harun (Aleyhisselâmların) sevabı verilecektir.” İşte bundan murad şudur ki: Yani şu mütenahî âlemde, mütenahî olan nazarınızla gördüğünüz ve tasavvur ettiğiniz kadarıyla (ve size göre) bir âyetin nefs-ül emirdeki kıraatının sevabına, -fakat sevab, Cenab-ı Allah'a bakması nokta-i nazarından, ihlas ve kabul şartıyla- sevabları ziyade gelmez demektir.

Hem de teşbih ise, keyfiyete değil, kemiyete bakar. Öyle ise, güneşe mukabil bir katre su, denize diyebilir: “Güneşin ziya ve elvanını almakta senin geniş yüzün, benim gözbebeğimden ziyade değildir.”

(Sh:389)

Evet sevab-ı a'mal, âlem-i itlaka baktığı için, o âlemin bir zerresi bu âlemden bir âlemi içine alabilir. Nasilki bir zerrecik cam parçası, gök âlemini yıldızlarıyla beraber içine almaktadır.

Hem bazı olur ki, bir adam, bir halet-i kudsiye içinde bir kelime-i tayyibeden rahmetin bir hazinesini bulup açabilir. Sonra o zat, başkaları da kendine kıyas ederek, şahsî olan o kaziyeyi mutlakiyet ile ta'bir edip küllî ve âmm telakki eyler.

قَوَالِعِلْمٍ عِنْدَ عَلَامِ الْغُيُوبِ قَدْ خَفِيَ عَنَّا قَالَتَقَلُوبُ

(Sh:390)

(Sh:391)

Hidayet-i Kur'aniyenin şuanndan bir

ZERRE

(Sh:392)

MUKADDİME

mürekkebatı adedince. Şimdi sen kendi echeliyetine bak ki, senin yüzüne karşı adî bir kapının kapanmasıyla, bütün diğer kapıların da kapalı olduğunu tevehhüm ediyorsun.

Senin misalin şöyle bir adama benzer ki; o adam, bir memlekette büyük bir asker ordusunun süvari talimgâhını görmediği için ve bilemediği zaman; padişahın sair askerlerinin ve hademelerinin ve hükümet dairelerinin vücudları meydanda olduğu halde, padişahın vücudunu inkâr etmeye şürû' edip, bütün şeair ve alâmetlerini başka başka şeylere havale eder.

Ey kardeş bil ki! Bâtın, zâhirden şu'urca daha a'la ve etemm olduğuna ve hayatça daha kavi, daha müzeyyen, daha bilgili, daha mükemmel, daha güzel, daha latif bulunduğu; hem zâhirin üstünde görünen hayat, şuur, kemal ve emsali gibi şeyler ise, ancak bâtından gelen zaif bir tereşşuh olmasına.. ve bâtın ise, ölü ve camid olup da zâhiri hayattar ve şuurkâr bir surette semere vermiş olmadığına delil budur ki; senin karnın intizamca evinden daha mükemmeldir; ve cildin, elbisenden daha güzel dokunmuştur.. Ve kuvve-i hâfizan, yazdığın kitabdan nakışça daha etemmdir. Ve daha şu cüz'î misale âlem-i melekût ile âlem-i şehadeti ve âlem-i gayb ile dünya ve âhireti kıyas eyle!

İşte hasretler olsun emmare olan nefislere ki; heva ve heves güzüyle baktığı için; bâtını ölü, derinliklerde gizlenmiş, zulmetli ve ürkütücü görüp; zâhiri ise, onun üstünde hayatdar, munis bir şekilde mefruş görüyor.

Ey kardeş bil ki; senin yüzün, geçmiş ve gelecek bütün efrad-ı insaniye adedince alâmet-i fârikaları tazammun etmektedir. Hattâ belki eğer gayr-ı mütenahî efrad dahi bulunsa idi, yine seni bütün onların herbirisinden ayıracak -ecza-i vechin erkânında tevafuk ile beraber- (Sh:395)

alâmetlere rastlanacaktı. İşte bu vaziyet ise gösteriyor ki; vahdet, gayr-ı mütenahî kesret içinde âdeta senin vechinden tecelli etmektedir.

Evet, insan ve hayvan efradının, esasat-ı a'zadaki tevafukları bilbedahe delâlet eder ki; onların Saniî, Vâhid-i Ehad'dir. Fakat taayyünat ve teşahhusat-ı muntazamadaki tehalüfleri ise, bizzarure sanilerinin bir Muhtar-ı Hakîm olduğuna delâlet ediyor.. Ve bu sır, tek tek bütün ferdlere baktıkça, azamet kesbeder.

İşte, muhalatın en uzağı ve en bâtılı budur ki; şu hikmetdârane temyiz ve bu semeredarane tehalüf ve o maslahatkârane tefrik, bir kasdın kasdıyla ve bir muhtarın ihtiyarıyla ve bir Müridin iradesiyle ve bir Alimin ilmiyle olmasın!

Tesbih ederiz o zatı ki; sahife-i vecihte gayr-ı mütenahî yazıları dercedip yazar da, o yazıların icmalî, basarla okunduğu halde, nazarla, belki akılla dahi görünmez. Âdeta o yazılar göz önünde malûm iken, meçhul-u mutlakdır. Hem gâib iken, meşhuddur. Binaenaleyh, çok mertebelerle muhaldir ki, nev'-i insandaki şu muntazam ve faideli tehalüf; Ve buğday ve üzüm gibi enva'larda ve keza arı, karınca ve balık cinslerinin efradlarındaki tevafuk, kör tesadüfün ve a'ver ittifakın elleriyle olabilsin.. Kellâ sümme kellâ! Belki ancak onlar bir Semi-i Basir ve bir Alim-i Hakîm'in san'atı olabilirler.

İşte, madem ki tesadüfün cevelanına -eğer mümkün olsaydı- en münasib ve müsaid olan kesretin, en geniş ve en uzak ve en ince ve intişarca en çok yaygın ve ehemmiyetçe en edna tavır ve mertebeleri böyle başıboş ve mühmel bırakılmamış, belki tesadüfün eli ona karışmaktan o derece mahfuzdurlar ki; âdeta bir Hakîm'in kasdına ve bir Alim'in semiane ve basirane olan ihtiyar ve iradesine bir cevelangâh olmuştur. Öyle ise, ey tesadüf efendi! Senin daire-i

İşte madem öyledir; nasıl olur da sen gayet cüz'î olan ihtiyarınla ve bir kıl kadar olan şuurunla gidip küll olan ahkâmlardan kurtularak kendi başına hür ve müstakil kalabilirsin. Hem de, sonra dönüp te, küllü cüz'e kıyas edebilesin, Kellâ!. Evet, nasıl olurda sen, herşeyin maliki olan kendi malik ve sahibinden gaflet edebiliyorsun? Ve bütün bunları bildikten sonra bu ilim ile beraber nasıl olur da sen, senin enînlerini işiten ve hâcetlerini gören ve cinayetlerini bilip kaydeden Semi, Basir, Mucîb, Mugis bir Zat-ı Rakib'in senin üstünde bulunmamasını tevehhüm edebiliyorsun?

Ey miskin nefsim! Ne zorun var ki, sen kendini daire harici tevehhüm ediyorsun? Tâ ki, her zîhayata karşı mümaşatlı muraatı yapmak ve herbirisine hürmet etmek; veyahutta ehemmiyetsiz addedip hepsine zulmetmek lüzumu, senin üzerine hasıl olmuş olsun.. Bu yük ağırdır, kaldırılmaz. Madem öyledir, şirkli ecnebiligi bırakıp, Allah'ın daire-i mülküne mü'minane ve muvahhidane girmen lâzımdır. Tâ ki, bütün mevcudata karşı bir uhuvvet peyda ederek, istirahat edesin. Belki mevcudatın muhterem, büyük bir ağabeysi olabilesin.

Bak ey nefis! Senin meselin şöyle bir adama benzer ki; o adam, bir padişahın malıyla meşhun bir gemisinde bir hizmetçidir ve o geminin çark ve dolaplarından birisinin cüz'î bir tedbiri ona bırakılmıştır. Fakat o ebleh şahıs ise tutmuş, gemi ile merbut o büyük dolabı kemal-i ihtimamla

(Sh:398)

sırtına almış, muhafazasına çalışıyor. Şimdi eğer o ahmak adamın cüz'î bir akli olmuş olsaydı; derdi ki: "Yahu ben dahi geminin içindeyim, geminin malik-i zîşanına ait olan bendeki şu emaneti gemiye bırakayım, rahat edeyim. Ona birşey olmaz."

İşte ey nefis! Sen de, İslâm dimağının gemisi üstünde (yani şuur ve basiret ve akıl üstüne müesses olan İslâm gemisi üstünde) desatir-i İslâmîyeyi omuzuna al, tâ ki müsterih ve mutmain olarak istifade edebilsin.

 Ey insan bil ki! Seni bu cihazat-ı acibe ve makinat-ı garibe ile halkedip icad eden zat, elbette âlemi ve içindekilerini halketmesi ondan uzak görülüp istiğrab edilmez ve edilmemelidir. Çünkü sendekiler var ya, yani senin içinde olan cihazat-ı acibe ve garib makinalar ve saire, âlemin küçük nümune ve enmuzecelelerinin fihristesinden ibarettir. Belki seni halkeden Hâlık, herşeyin de Hâlık ve Mûcidi olması vâcib ve zaruridir. Zira kavunu halkeden bir Hâlık, elbette o kavunun küçültülmüş ve ondan telhis edilmiş bir nümunesi ve o muhitin bir muhatı olan çekirdeğinin Hâlıkından gayri olması mümteni' ve imkânsızdır.

 Ey nefis bil ki; sen maddî vücud itibarıyla, iki had ortasında muayyen olan bir taayyün ile mukayyedsin. Hem mukayyed bir beden içinde, kayıtlı bir ömür ve mahdud bir iktidar ile mahdud bir beka içinde hududlu bir hayatın vardır. Madem öyledir; bu kısa, kalil ve fanî ömrünü; fenaya gidecek boş ve fanî bir şeye sarfetmemen lâzımdır. Belki bekaya gidecek ve ona müteveccih baki bir şeye sarfeylemek gerektir.

Çünkü meselâ şu ömürden, bu dünyadaki istifaden haydi yüz sene olsun diyelim. O yüz sene ise, daire-i İslâmîyet haricinde olsa, yüz hurma çekirdeği gibi kuru kurusuna ve çok az bir menfaat ile ve onları dikerek ağaç olup meyvelerinden yiyenlerin istifadelerini zail eder bir tarzda yiyip bitirirsin. Fakat eğer o ömrü, âhirete tevcih ederek, şeriat suyuyla iska etsen, o zaman o fani yüz sene ömür, yüz tane semeredar ağaç olacaktır.

(Sh:399)

İşte yüz tane meyvedar ağacı, yüz tane kuru çekirdek ile satan adam, elhak Hutame'ye hatab olmaya lâyıktır.

Ey kardeş bil ki! Bütün evham ve şübehatın, belki de dalaletlerin mahzeni budur ki; nefsin, kendisini kader ve sıfat-ı İlahiyenin tecelli ettiği dairenin haricinde farz ve tevehhüm etmesidir. Sonra, da daire-i tecelliyattan vehm ile hariç kalmış ve ecnebileşmiş olan nefis, kendini öyle bir şeyin yerinde farzeder ki; o şeye kaderin tek bir taalluku ve esma-i İlahiyeden yalnız bir ismin tecellisi vardır. Ve bu farz ile o şeyde tam fani olur. Sonra da ecnebilik sıfatıyla tekrar o şeyi dahi daire-i mülkullahtan ve tasarruf-u kudretinden te'villerle çıkarmaya şürû' eder. İşte bu desise ile nefis, şeytanlara bile üstad ve muallim oluyor ki, onun şirk-i hafisinden tereşşuh eden halleri, o masum şeyin de içine akseyler.

Demek nefis-i emmare, şu haliyle deve kuşu gibidir ki; aleyhinde olan işlerde dahi kendi lehinde bir cihet görüyor. Hem sofestaî gibidir ki, münakaşa eden iki hasma, ayrı ayrı tarzda, birisine der: "Yahu işte senin hasmının delili, seni reddediyor." Öbürüne ise: "Yahu onun delili, seni butlan ile mahkum ediyor. Öyle ise hak, her ikinizin de canibinde değildir." der.

Ey kardeş bil ki! Nefis, dünyayı âhirete rabtirmek suretiyle gafleti idame ettiriyor. Güya dünyanın ve hayatın münteha ve neticesi bu imiş. Kellâ! Belki hakikat bunun tam aksidir.

Evet nefis -velev şek ile olsun- âhireti tasavvur etmekle, fena-yı dünya ve zeval-i elemin dehşetinden bir derece kurtuluyor zanneder. Hem gaflet veya şek sebebiyle de, a'mel-i âhiretin külfetinden kurtulmak ister. Hattâ vefat etmiş eslafa baktığı zaman, onları ölmüş olarak tabir etmiyor da, belki güya onlar hayatta imişler de, yalnız gözden kaybolmuşlar.

(Sh:400)

Hem nefis, çok defa dünyevî metalibinin damarlarını bir desise ile ebedileştirmek için, âhîret tarlasında tesbit eyler. Evet çünkü o metalibin iki yüzü vardır:

Birinci vechi: Dünyaya bakar ki, sebatsız, belki hebaen mensuradrlar.

İkinci vechi ise: Âhirete bakar, onun esasatı arz-ı âhîretle ittisal peyda edip öyle devam eder. Meselâ ilim gibi; bir vechi karanlık, bir vechi ziyadardır. Fakat şeytane olan nefis, ziya tarafını sana gösterip, altında karanlık vechini yutturur. Zira nefis devekuşu, şeytan sofestaî, heva ise bekaşîdir.

Ey kardeş bil ki! Ben şeksiz, şübhesiz bir tarzda yakîn hasıl ettim ki; halk-ı eşya mes'elesinde, eğer mûcibe-i külliye tasdik edilmezse (yani herşey birinin olmak zarureti olmazsa) bilmeceburiye salibe-i külliyyenin sıdkı lâzım gelecektir. (Yani hiçbir şey, onun olmamak keyfiyeti.) Zira bütün mahlukat, öyle muntazam bir tesanüd ile bir küll halindedir ki, tecezzi kabul etmez. Binaenaleyh ya o veya bu, ikisinden biri mutlaka ve mutlaka kabul edilecektir.

Bakınız görünen o dur ki, herşey birinin olmasında adem-i illeti tevehhüm etmek isteyen vehm-i bâtil, örümcek ağından yüz derece daha ehvendir. Fakat eşyadan birtek şeyi birinin olduğunu gösteren illet, bir hads-i sâdıkla herşeyin de aynı o zatın olmasını istilzam ettirir.

Ve keza Hâlık dahi, ya birdir veya gayr-ı mütenahîdir. Kat'iyen ortası olmaz. Çünkü sani' eğer bir Vâhid-i Hakikî olmazsa, bizzarure kesîr-i hakikî olacaktır. O ise nihayetsizdir.

Şayet ikinci şıkka gidilirse, çok acib muhalat ile beraber mutlaka terkibsizliği ve birliksizliği icab ettirecek ve dolayısıyla vücud ve varlık, imtina'a saplanacaktır.

 Ey kardeş bil ki; nasilki nuru verenin nuranî olmaması; ve icad edenin mevcud bulunmaması; ve mûcib olan bir zatın vâcib

(Sh:401)

olmaması zâhirî bir muhaldir. Öyle; de ilmi in'am edenin âlim olmaması; ve şuuru ihsan edenin zîşuur bulunmaması; ve ihtiyarı i'ta edenin gayr-ı muhtar bulunması; ve iradeyi ifaza edenin gayr-ı mürid olması; ve mükemmelin sanii, gayr-ı kâmil olması muhal ender muhaldir.

Evet hiç mümkün müdür ki; gözü tersim, başarı tasvir ve nazarı tenvir eden bir zat, kendisi gayr-ı basir olsun, hâşâ!. Belki masnuatta bulunan ne kadar enva-i kemal varsa, Sani-i Zülcelale münasib olan feyz-i kemalinden olması vâcib ve zaruridir.

Fakat şahin kuşunu görmeyip tanımayan ve ancak kuşlar içinde sivri sineği kuş olarak tanıyan bir mikrop, şahini gördüğü zaman, bu kuş değildir. Zira benim gördüğüm kuş olan sinekteki evsaf, bunda yoktur der.

 Ey kardeş bil ki; nefis-i natıkanın en şiddetli taleb ettiği şey, devam ve bekadır. Hattâ eğer nefis, kendini devamın tevehhümüyle aldatmazsa, hiçbir şeyden lezzet alamaz.

Öyle ise ey devama talib nefis! Bir Dâim'in zikrine bürün ki, daim kalasın. Ve onun nuruna bir zücade ol ki, sönmeyesin. Ve onun incilerine bir sadef ol ki, tasaffi edesin. Ve onun nesim-i zikrine bir beden ol ki, hayat bulasın. Ve esma-i İlahiyesinden bir isminin şuaından bir hayt-ı nuranîsine temessük et ki, adem fezasına düşüp hiçahiçe gitmeyesin.

Evet, meselâ gafil bir semere, onunla kaim olup kıyam bulduğu ağacına teveccüh etmeyerek; belki yüzüne karşı gülen ecnebilerin şa'şaaasına aldanıp, onlara müncezib olsa, elbette kendi ağacından kopacak ve onların fani tebessümleri içine baş aşağı düşüp fani olacaktır.

İşte ey nefis, sen de sana beka ve kıyam veren zata istinad et. Fanilerin şa'şaaasına aldanma. Zira senden, onun uhdesinde olanı binden dokuzyüz doksan dokuzdur. Ve senin uhdende olanı ise yalnız bir tanedir. Madem öyledir, kendi o bir taneni dahi, onun malının sefinesine bırak, istirahat eyle!

(Sh:402)

 Ey nefis bil ki; sen kendi nefis ve zatına en yakın ve ihtiyarca en geniş olduğun halde, kendin için hiç bir şeyi icad cihetinde yapmaya takatın yetmezse; ve senin elin, sana ulaşmazsa, elbette bittarik-il evla senden uzak, sair insan ve sebeblerin hiç bir surette, senin hiç bir şeyine –icad noktasında- takatları yetmez.. Ve senin şecere-i zatının bir yaprakçığına da elleri ulaşmaz.

İşte meydan, istersen kendini tecrübe et; Acaba kelimatın ağacı ve zevklerin havuzu ve muhaberatin santralı olan bir tek kendi lisanını yapmaya kudretin yetecek midir, kellâ! Elbette sen yapamazsan, sair sebebler ise aslâ!.. Öyle ise Allah'a şirk koşma. Çünkü şirk, bir zulm-ü azîmdir.

 Ey kardeş bil ki; şu âlem, İlahî bir dükkan ve bir mağazadır ki, içinde her çeşit mensucat, motif ve mutarrezatla birlikte, şekil ve kışırklar da bulunmaktadır. Kimisi kesif, kimisi rakik, kimisi zail ve kimisi daimîdirler. Hem bazısı sert bir lüb ve bazısı mayî' ve havaî şeylerdir. Bunların bir kısmı icadın nesci ve bazısı tecellinin tersimidirler.

Fakat kör olası felasife-i tabiiye, tecellî zımnında bulunan icadı, "icab-ı bizzat" diye zu'medip dalalete saplanmışlardır.

 Ey kardeş bil ki; enaniyetten neş'et eden şirk-i hafî, eğer kabuk bağlayıp tasallüb ederse, esbab şirkine inkılab eder bilir. Bu da devam ile müstemir bir hal alırsa, küfre tahavvül edebilir. Bu dahi devam ederse, tatile kadar gidebilir. El'iyazü billâh.

(Sh:403)

 Ey kardeş bil ki! Tavr-ı zulmet içinde (1) nefis-i emmarenin halatının muhafazası ile beraber; ziya ve nur talep etmek, hem de ziyayı, nefsin zulmetli tabiatıyla birleştirmeye çalışmak, çok elîm ve şediddir. Hem o vaziyet, ziya ve nurun hürmetini ihlâl etmek, belkide onu telvis etmek demektir.

Öyle ise evvelâ zulmetten soyunup çıkmak ve uzaklaşmak lâzım.. sonra da, zulmet içinde ziyayı aramak değil, belki zulmetten ziyaya nazar lâzımdır.

 Bil ey birader! Acaibdendir ki; şu insan, Kadir-i Ezelî'nin vücûb-u vücud ve vahdetini gösterecek bir fatih, bir kâşif ve bir bürhan-ı neyyir; Ve hem onu gözlere sokacak vâzih bir delil ve nuranî bir ma'kes; Ve onun nur-u vahdetine karşı münevver bir kamer, hem cemal-i ezelisinin tecellisine şeffaf bir ayna olmak için halkedilmiş iken; hem dahi semavat ve arz ve cibalin hamlinden dehşetlenip çekindikleri olan haml-i emanetle cilalanıp parlamışken; nedendir ki, insanların çoğu mezkûr hikmet-i hilkatine zıd ve onun tam aksine hareket ediyor?

Zira, o emanetin tazammun ettiği pek çok vecihlerinden birisi, 'Ene'dir. Ve o ene ise, insan onunla muhit ve mutlak sıfat-ı İlahiyeyi anlamak için bir vâhid-i kıyasî iken, hem o sıfatları tenvir edecek bir anahtar olduğu halde; fakat gaflet veya şirk-i hafî ile o ene, bir nokta-i siyah kesilip tam aksine dönmüştür. İşte acaba ekser insanlara ne olmuş ve nedendir ki; mezkûr hikmet-i hilkatlarına perde, hicab ve sed olmuşlardır? Zira onun hikmet-i hilkatı ve vazifesi o mezkûr kapıları açmak iken, kilitlemiş.. ve o hakikatları tenvir iken karartmıştır. Hem emanetten olan 'ene' ile vahdaniyet-i İlahiyeyi anlamak iken, şirk koşmuştur. Ve o enenin mirsadıyla Allah'a bakmak ve bulmak ve bütün

(1) Bu i'lemdeki mevzu hayli müşkil bir muamma ve çok kısa cümleli bir vecize halindedir. Tercümesi belki tam olmadı. Özür dileriz. (Mütercim)

(Sh:404)

mülkü ona teslim etmek iken; lakin o ise, enenin gözlüğüyle halka nazar edip, Allah'ın mülkünü mahlukatına taksim etmiştir.

Evet **ثُمَّ قَالُوا تَبَخَّانُ لَطْلُومٌ جَهْلٌ** yani ‘muhakkak ki insan, çok zâlim ve pek câhildir.’

قَالَ عَمْرٌ Bil ey nefis! Eğer sen, Hâlıkını takva ve amel-i salih ile razı ettiysen, o sana yeter.

Halkın rızasını aramaya lüzum yoktur. Şayet halk da Allah hesabına senden razı olurlarsa menfaattir. Yoksa nefisleri hesabına olsa, faydası yoktur. Çünkü onlar da senin gibi âcizlerdir.

İşte eğer birinci şıkkı istersen, Rabbini razı etmeye çalış!. ve eğer ikinci şıkkı ararsan, bilâ-faide şirk etmiş olursun.

Evet görmüyor musun ki; bir adam, bir işi veya bir maslahatı için bir padişahın makarrına varsa, eğer padişahı irza etmiş ise, halkın da muhabbeti ona dönmekle beraber, külfetsiz bir şekilde hemen işi bitmiş olur. Yok eğer o maslahatını, padişahın hükmü altındaki adamlardan talep etse; bütün onları irza etmek ve hepsini o maslahatının husulü için ittifak ettirmek lâzım gelir ki, çok zor, pek çetin olur. Hem bütün onları ittifak ettirdikten sonra da, o maslahatın ifası yine sultanın iznine muhtaçtır. Onun izni ise -eğer ikram ise- yine onu irza etmeye mütevakıftır. Amma eğer istidrac ise; o, bahisten hariçtir.

قَالَ عَمْرٌ Ey kardeş bil ki; Cenab-ı Vâcib-ül Vücut, nasıki kendi zatında ve mahiyetinde

mümkinata hiçbir surette benzemez. Öyle de, ef’alinde dahi yine onlara benzememektedir. Meselâ, hads-i şuhudî ile sabit olan şu: Cenab-ı Vâcib-ül Vücut’un kudretine nisbeten uzak ile yakın, az ile çok, küçük ile büyük, ferd ile nev’, cüz ile küll arasında fark yoktur.. Hem mümkünin hilafına olarak onun işinde külfet, mualecet, zorluk ve mübaşeret olmaz.

(Sh:405)

İşte bu sırdan dolayıdır ki, Cenab-ı Hakk’ın künh-ü ef’alini fehm etmekte zorlanan ve mütehayyir kalan akıl, Cenab-ı Hakk’ın fiilini, fiil olmadığını zannetmiş.

قَالَ عَمْرٌ Ey kardeş bil ki; kalbin gaflet ile harab olmasından ve heva-i nefis ile ölümünden

sonra, onun enkazından yapılan bir vicdan, nefis-i emmare için yalancı bir mıkılabdır. Ve bu vicdanın mevkii ise, insanın iki cenbi (yani) ortasında, göğsünün altında, midesinin başı üstündedir.

قَالَ عَمْرٌ Ey kardeşim bil ki! Arslanın keskin olan azı dişleri iftiras ve parçalamak şanında

olduğuna; kavunun letafet ve güzelliği de yemek için olduğuna delâlet ettikleri gibi; öyle de, insanın istidadı da delâlet eder ki; onun yegâne vazife-i fitriyesi ubudiyettir. Hem insanın ulviyet-i ruhaniyesi ve beka ve ebediyete olan iştihakı dahi delildir ki, insan daha önce bu âlemde başka latif bir âlemde hakedilmiş olup, buraya muvakkat bir zaman için gönderilmiş... tâ ki, burada cihazlanıp tekemmül ettikten sonra yine o âleme dönsün.

Hem insan, şecere-i hilkatın en nazenin bir semeresi olmasının delâletiyle; insan nev’inden birisi, elbette ki o hilkat ağacına çekirdek imiş olup Sani-i Zülcelal, o çekirdekten bu hilkat ağacını inbat etmiştir. İşte o çekirdek ise, (âlemin onun manevî rengiyle renklendirmesi

sırrıyla) bütün mahlukatın en efdali olan Hazret-i Seyyid-ül Enam'ın (A.S.M.) nur-u şerif-i zati olduğuna bütün kümmelîn-i evliyanın, belki nev'-i beşerin yarısının ittifakıyla sabittir.

(Sh:406)

ZERRE'NİN İKİNCİ PARÇASI

تَشْتَمُ قَالَهُ قَالَتْهُمَنْ قَالَتْهُمَنْ

تَقْلَعُ Ey kardeş bil ki; semavat ve arzın nizamını kuran ve koyan ve gece ve gündüzü;

beşiğimiz olan arzımızın kafasına çizgili bir imame gibi saran bir zatın uluhiyetine hiç lâyük olur mu ki; âlemin bazı safahatını miskin bir mümkün tefviz edip bıraksın? Hem hiç mümkün olur mu ki, arzın altındaki mahlukata, Rabb-i Arş'tan başkası bizzat tasarruf etsin, hâşâ ve kellâ!

Zira o kudret-i kâmile, bütün herşeyi ve heryeri ihata etmekten kısa ve kasır değildir. Madem değildir; öyle ise, başkasının müdahalesine bir fürce, bir delik yoktur. Bununla beraber, Ceberut ve istiklaliyetin izzeti. ve teveddüd ve taarrüfün muhabbeti dahi, ibadullahın enzarını kendine celbedecek ve mana-yı ismiyle birer hicab ve vasıta olabilecek olan gayrın vücuduna hiç bir vecihle müsaade etmezler.

Halbuki küll ve cüz'de, nev' ve fertteki tasarrufat, öylesine iç içe mütesaniddir ki, tefriki imkânsızdır. Velev farz-ı muhal olarak yalnız iki müttefik fail arasında da olsa, yine muhaldır.

Evet şu nizam-ı acib ile bütün âlemi nazmeden Nâzım, o aynı vasıf içinde olarak beşiğimiz olan küre-i arzın tedbirini de görür.. ve aynı halde insanı dahi terbiye eyler. Ve aynı vakitte enva'ın şuunatında da tasarruf eder. Hem aynı anda bedenün hüceyratını san'atkârane icad eder. Hem aynı zamanda âlemin bütün safahatına müteveccih olan o kudret ile zerrelere de halkeder. Belki umum âlemin nizamını kuran ve koyan, o aynı tanzim ile zerrati da tedbir eder. Hem o nefis-i tedbir ile bunları da terbiye eyler ve aynı terbiye içinde tasarruf edip halkeder.

Evet nasıllı güneşin ziyası, deniz yüzünü nurlandırıp ta, kabarcıkların yanaklarını ve katrelerin gözlerini ve serpintilerin

(Sh:407)

gözbebeklerini tenvir etmemesi mümkün değildir.. Öyle de, yerin sâkinlerinden her hangi cüz'î bir şeyin bir uzvunun, bir hüceyrasının, bir zerresine dahi; küre-i arzın, gece ve gündüzünü çevirip döndüren bir kudretten başka diğer bir şeyin müdahale etmesi imkânsızdır.

Hem sineğin dimağını ve mikrobun gözünü tasvir edip inşa ederek tanzim eden bir zat, elbette senin ef'alini; ipi boğazına sarılı olarak başı boş ve ehemmiyetsiz bir şekilde terk edip bırakmaz. Belki senin bütün fiillerini İmam-ı Mübin defterinde yazarak, seni ey insan onun üstünde hesaba çekecektir.

تَقْلَعُ Ey kardeş bil ki; herbir masnu'da, belki herbir zerrede, hem de o masnu ve zerrenin

alâkadardığı herşeyinde ve onunla beraber nizamın silkine giren bütün eşyada; bilhads ve bilmüşahede görünen mutlak bir tasarruf, muhit bir kudret ve basir bir hikmettir. Bu ise, bâhir bir bürhan ve zâhir bir âyettir ki; herşeyin sanii tektir, birdir, şeriki yoktur. Hem mümkünlerin, mahdudların, mukayyedlerin ve müntehîlerin lâzımı olan tevzi' ve inkısam ve tecezzî, onun iktidarında aslâ mevzuubahs değildir ve olamaz.

Çünkü mümkün birşey, faraza sani olsa, elbette o şey-i mümkünin tasarrufunda tevzi', kuvvetinde inkısam ve teveccüh-ü iktidar ve ihtiyarında tecezzî olacaktır. Çünkü vâcib değil, mümkündür. Halbuki meselâ, bir cihetle bir bal arısına taalluk eden o üçler (yani tasarruf, kudret ve hikmet) faraza eğer -tecezzi ve tecavüz etmek şanında olan- bir mümkün-i miskinden olsa idi; elbette tecavüz etmemesi imkânsızdı. Halbuki o arı ise, kendi saniinin iktidarını öyle bir tarzda gösteriyor ki, o iktidara âlemlerin halk ve icadları zor gelmez. Şu halde farz-ı muhal olarak o tasarruf, o kudret ve o hikmet, bir mümkünin fiili ve işi olsaydı, acaba nasıl o arı içinde hapsolup komşularına tecavüz etmeyecekti.

Öyle ise netice olarak; bizzarure o arının sanii ise, kudretine hiçbir hadd-ü inkısam olmayan, vücudu vâcib bir Vâhid-i Ehad olması lâzımdır ki, onun mizan-ı kaderinde cereyan eden kudreti, kaderin mistarı ve plânı üstünde eşyayı yazmaktadır.

(Sh:408)

 Ey kardeş bil ki: Sivrisinek, örümcek ve pire ve emsali gibi küçük mahluklar; fil, camus ve deve gibi büyük mahluklardan zekâca, cezalet-i hilkatça ve kıymet-i san'atça çok mertebe daha yüksek oldukları halde, bunların o büyüklere muhalif olarak ömürlerinin noksanlığı ve zâhiren faidesizlik ve menfaatsizlikleri ise, Saniin hilkat-ı eşyada hiçbir külfeti, mualeceti ve zorluğu olmadığına, belki diye emreder etmez vücuda geldiğine, hem hiçbir şey ona hükmetmeyen bir Fail-i Muhtar olup istediği şeyi, istediği şekilde yapabildiğine delâlet eden bâhir bir bürhan, nuranî bir âyettir.

 Ey kardeş bil ki; bir hababın (yani kabarcığın) içindeki güneşçik, nasilki güneşten bir cüz'dür. Öyle de aynı zamanda bir cüz'isidir. Çünkü o, güneşin mahiyet-i asliyesi olmaksızın hüviyet-i zılliyesiyle bir güneştir.

Demek o güneşçik, (bu mahiyetiyle) ne güneşin aynısıdır, ne de gayrısı... Öyle ise güneşin ziyasın almakta, bütün dünya iştirak etse bile, o hababın hissesinden hiçbir şeyi noksan etmezler. Kâinatın umumu iştirak etmiş veya kendisi tek olarak mukabil kalmış, güneşin ifazası ve hababın tenevvürü cihetinden bir fark olmaz. Öyle ise o habab, diyebilir: Güneş tamamen benimdir ve benim içindir ve bana müteveccihdir.

 Ey kardeş bil ki; bir şey 'Zâhir' isminin azîm ve vasi' olan dairesinden uzaklaşıp küçüldükçe, 'Bâtın' ism-i şerifinin nisbî veya hakikî dairesine yakınlaşıp, hududuna girer.

Evet Cenab-ı Hak, herşeyin her tarafını kendi esma-i hüsnasıyla muhittir. Fakat insan, kendi cüz'î, mahdud, mukayyed ve fani zihniyle yalnız kendisine taalluk eden ölçüye göre, Cenab-ı Hakk'ın azametini ve

(Sh:409)

seyyaratı güneşin etrafında döndürmesindeki şevketine bakarken; şeytanî bir kıyasla, Cenab-ı Vâcib-ül Vücut'u bir mümkün-i miskine kıyas ederek; meselâ sinek gibi küçük mahlukların icadıyla iştigalini ondan istib'ad ediyor. Halbuki bu kıyastan küçük mahluklara bir zulm-ü azîm ve büyük bir tahkir çıkar. Zira hiçbir şey yoktur ki, kendi Hâlıkını tesbih etmesin. Ve yine mahlukattan hiçbirisi yoktur ki, dünyayı ona bir ev, güneşi lâmba, yıldızları kandiller yapan bir

Rabb-i Zülcelal'den başka birisini kendine Rabb kabul etmeye tenezzül etsin. Âdeta, güya her şey-i zîhayat, yalnız kendisi dünyada varmış gibi tek bir Rabbi ve Hâlıkı tanımaktadır.

Öyle ise, büyüğün küçük üstüne tekebbüre hakkı yoktur ve caiz de değildir. Zira vücud, hak gibidir. Hak ise, büyük ile küçük arasında farketmez. Hem çok azlar var ki; hakikatta çokturlar ve çok kesîrler bulunur ki, hakikatta kalîdirler.

قَالَ عَمْرُو Ey kardeş bil ki: Şems-i Şümus'tan tâ ağacın semeresine kadar mevcudattan herhangi bir şeye im'an-ı nazarla bakılırsa; o şeyin hadsiz eşya içinden intihab edilip, seçilerek temayüz ettiği görülecektir. Şu halde hangi şey olursa olsun, nihayetsiz şeylere nazar etmektedir. Öyle ise o şeyde bizzat tasarruf eden zat, elbette ancak sıfâtının tecelliyatına nihayet olmayan bir Zat-ı Zülkema olabir. Feteemmel.

قَالَ عَمْرُو Ey kardeş bil ki! Umumilik, yani: (Nimetin umuma şamil olması, ve umumî bir şekil alması,) inamdaki hususî kasta ve şahsî inayete münafî olmaz. Zira Allah'ın nimetleri vakıf malı veya nehir suyu gibi değildir ki, mutlak bir in'am sayılıp da, şahıs kendi nefsinde hâs bir şükre ihtiyacını hissetmesin. Hem taayyünler ve hususiyetler, önceden yapılmış kaplar ve kalıplar gibi değildir ki, ta o taayyünün kalıbı, müteayyin olan kimseye in'amın yüzünü çevirip kazandıran bir şey olsun. Evet, Mün'im-i Hakikî (Celle Şanühü) herbir ferd için, ona münasib bir şekilde bir kabiliyet kabı ve bir istidad çanağını yapıyor, sonra da kendi

(Sh:410)

nimetinin yemeklerinden o kabı doldurarak, kasd-ı hususîsiyle o şahsa isim ve resmiyle ihsan eder. Şu halde mutlak ve umumî nimetler için şükür vâcib olduğu gibi, hususî olarak hâs nimetlere karşı da şükretmek lâzım ve vâcibdir.

قَالَ عَمْرُو Ey kardeş bil ki; meşhud olan kitab-ı kebir ki, âlemdir; ve mesmu' olan kitab-ı aziz ki, Kur'an'dır. Beşerin ekserisi bunların haklarını veremeyip noksan bırakmıştır. Çünkü beşerin mütefekkir feylesofları, kâinat kitabından Vâcib-ül Vücut'a ancak bizzat basit bir cüz'ü ve ince bir kıvrı, yahut itibarî bir terkibi verip; baki kalan kısmını mevhum, belki mümteni' sebeblere ve müsemmasız isimlere taksim ediyorlar.

حَاظِلْهُمْ قَالَهُ تَعْنَى تَصِيْفُكُمْ (Yani: Allah o yalancıları kahretsin.)

Fakat muvahhid zatlar ise: “herşey Allah'ın malıdır ve ondan gelmiştir ve ona dönecektir ve onunla kaimdir” derler.

Amma Kur'an'ın hakkaniyetli ahkâmının noksan bırakıldığı mes'eleye gelince: Evet beşerin hayalperest edipleri, (Kur'anın hükmüne zıd bir surette,) kâinat denilen şu muhteşem kasrın esasatından ve mekîn desatirinden ve yaldızlı taşlarından ve çiçekli, motifli ağaçlarından; yalnız ondaki nazmın bazı nukuşunu ve az bir kısım maanisini arşın sahibine verdikten sonra, geri kalan o semavî yıldızları telahuk-u efkâr desisesiyle yerin sâkinlerine taksim eyerler.

Tuh, öylesi akl sahibine ki; ona beşerin elini yıldızlara kadar uzanıp onları tebdil etmek ve ecramlarında tasarruf etmek derecesinde bir kudrete sahib olduğunu tahayyül ettirir. Böylesi bir akıl sahibinin misali şöyle bir adama benzer ki: Denizi feyizlendiren bir feyyaza, ondan yalnız bazı kabarcıkları verir.

Fakat mü'min-i muhakkik ise, der: Kâinat sarayının evvel-i esasatından, tâ nukuş-u nazmın âhîrine kadar, müştemil bulunduğu bütün her şey, Allah'tandır ve Allah'ındır.

Evet Kur'an, binler makamların mukteziyatının meratibine bakarak; ve muhatabinin hissiyatına ma'kes olan bütün manaları kendi

(Sh:411)

üslubları içinde sararak cem'etmiş olmasındandır ki; Ve keza, Kur'an yetmişbin hicabdan geçerek, ervah ve kulûbun a'makına girerek kudsi hitabıyla tabakat-ı beşer üzerinde seyr ü sefer edip feyzini neşr ile ünsiyet verdiğindendir ki; her devir Kur'anı tam anlar, bilir ve onun kemalini itiraf eyler. Ve her karn Kur'anı tam kabul edip, onunla ünsiyet eder. Ve her asır onu kendine üstad ittihaz eyler. Ve her zaman ehli, ona ihtiram eyler. O derece ki, hepsi tahayyül eder ki; Kur'an hassaten o asır için nâzil olmuştur. Demek o kitab-ı aziz, ince, rakik ve sathî bir şey değildir.. Belki bir bahr-i zahhar ve bir şems-i feyyaz ve bir kitab-ı amîk ve dakiktir.

تَالْعَلَمِ Bil ey kardeş! su ve havaya bak, gör ki; nasıl selis ve yumuşak halkedilmişlerdir.

Evet tesbih ederiz o zatı ki, su ve havayı hem mikroba, hem de file beraber olarak rızık edip lokma yapar.

İşte kudret tabbahına (pişirici) bak gör; Nasıl bir yemek yapar ki, o yemek arının ağzı ona dar gelmediği gibi; Filin ağzını da tam doldurur. Hem o yemek, bir mikrobun ağzına büyük gelmediği gibi; Gergedanın ağzı da ona büyük gelmez. Hem yine o kudret, (hava ile) öyle bir kelâm ile söyler ki, zerrenin dimağı o kelâmı işittiği gibi, güneşin kulağı dahi o kelâmı tam dolar. Hem yine o kudrete bak ki, söylenen bir kelimeye öyle bir tenasül ve istinsah verir ki; o kelime, dağın mağarasını doldurup, aks-i sada vasıtasıyla seninle konuştuğu gibi; aynı o kelime sivrisineğin kulağındaki delikte bulunan hücreciğe de büyük ve ağır gelmiyor.

تَالْعَلَمِ Ey kardeş bil ki! Her namaz vakti, âlem-i İslâmı bir mescid ve o mescidin mihrabı

Mekke ve o mihrabın âyeti de, Kâbe olarak tasavvur edilmesi; ve o mescidde insan kitleleri namaz kılmakta ve bir kitle-i cemaat fenada secde edip kaybolurken, başka kitleler gelip namaz kılıp, gitmekte, ve böylece o mescid daima dolup boşalmakta olan bir vaziyette tahayyül edilmesi münasib ve lâyıktır. Böylelikle zamanın asırları, Bayezid Camiindeki ikinci vaktinin dakikaları gibi olur.

(Sh:412)

تَالْعَلَمِ قَيَا تَحْفَيْدِ Bil ey Said! Senin rağmına olarak seni terkedip senden ayrılacak ve hem

sen zelil olarak hasareti de senin üstüne bırakacak olan bir şeyi, bugün sen aziz iken, fazilet de sana kalmakla beraber, kerem üzere terketmen saadettendir.

Zira eğer sen bu gün dünyayı terkedersen, onun şerrinden kurtulup hayrına varis olursun. Fakat eğer dünya seni terkederse, onun hayrından uzaklaştığın gibi, şer ve belası da sana semere kalacaktır.

تَالْعَلَمِ Ey kardeş bil ki! şu fâsik medeniyet, öyle müdhiş bir riya meydana getirmiştir ki,

medeniyetçilerin o riyaдан kurtulmaları çok müşkilleşmiştir. Çünkü hal-i hazır medeniyet, riya, şan ü şeref ismini takmış, adamı da şahıslara dalkavukluk yapıp mürâîlik ettirdiği gibi,

milletler ve unsurlara da riyakâr ve tasniatçı kılmıştır. Gazeteleri de, o riya ve müraîliğe dellallar haline sokmuş, tarihi ise ona teşrifatçı ve alkışçı yapmıştır. Hem gaddar ve zalim olan hamiyet-i cahiliyenin desisesiyle mütemerrid olan unsuriyet-perverliğin hayatı içinde, şahsın mevtini ona unutturmuştur.

قَالَ عَظِيمٌ Ey kardeş bil ki! Kadınların cemaati müzekkerleşerek sertlik ve huşunet peyda ettiği gibi, erkeklerin cemiyeti de müennesleşip yumuşaklık kesbeder. Bu sırra işaretten Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan

جَعَلْتُمْ قَالِيكُمْ خَا شَةً * وَقَالَ نِسْوَةٌ diye ferman eder. Demek zaiflerin cemaati kavidir, kavilerin cemiyeti de zaiftir.

(Sh:413)

قَالَ عَظِيمٌ Ey kardeş bil ki! Kalkanın⁽¹⁾ kırılıp alçalmasında, Cennet'in açılış ve fethedilişi vardır.

قَالَ عَظِيمٌ Ey kardeş bil ki; Nübüvvet-i Ahmediye'nin (A.S.M.) en zâhir bürhanı tevhiddir. Çünkü kâinatın mahlukatının başları üstünde tevhidin bayrağını bütün meratibiyle dalgalandıran; ve âlemin enzarında tevhide bütün makamıyla dellallık eden; ve enbiya (Aleyhimüsselâm'ın) icmal ile bildirdikleri tevhid-i icmalîye mukabil, bütün tafsilatıyla fasleyleyen yalnız Seyyidimiz, Efendimiz Hazret-i Muhammed'dir. (A.S.M.)

Binaenaleyh tevhidin hakikat ve kuvveti derecesinde, onun nübüvvetinin hakikat ve hakkaniyeti kat'î olması lâzımdır. Âmenna.

(1) Bu i'lem, çok veciz ve öz bir tarzda yazılmış. Arapça ibaresinde (الجنة) kelimesi var ki; hem “cennet”, hem “cünnet”, hem de “cinnet” lafızlarıyla okunabilir. Kerkük'lü İhsan Kasım hoca, onu “cinnet” manasıyla almış, dipnotta şerhetmiş ki; cinlerin yani, şeytanların kırılıp alçalması olur. Bize göre ise, o kelime “cünnet”tir. Yani, kalkandır ki, mecaz ve teşbih ile; nefsin ve enaniyetin kırılıp alçalması demek olur. Vallahu a'lemü bissavab. (A.B.)

(Sh:414)

ZERRE'NİN ÜÇÜNCÜ PARÇASI

قَسَمْتُ قَالَهُ قَالِيكُمْ قَالِيكُمْ قَالِيكُمْ

قَالَ عَظِيمٌ Ey kardeş bil ki! Şunun gibi (yani âlemdeki) güzel bir tezyinat ve ulvî kemalât ve latif manzaralara; ve bu haşmet-i Rububiyet ve saltanat-ı uluhiyet için, elbette onu temaşa

edecek müşahidlerin ve onu seyr ve tenezzüh edeceklerin ve onlarda hayrete dalacak olanların ve onun etrafına ve mehasinine bakıp tefekkür ederek sani' ve maliklerinin celaletine ve iktidar-ı kemaline intikal edecek olanların bulunmaları bizzarure lâzımdır.

Evet insan, bir çok cehalet ve zulümleriyle beraber, öyle cami' bir istidada sahibdir ki; âdeta insan, mecmu-u âlemin bir enmuzecidir.. ve ona öyle bir emanet tevdi' edilmiştir ki, o emanetle kenz-i mahfiyi anlayıp açabilecek bir mahiyettedir. Hem dahi insanın kuvalarına bir hadd konulmayıp serbest bırakılmış, tâ ki Sultan-ı Ezel'in azamet-i saltanat-ı uluhiyetinin seradık-ı cemalinin, haşmet-i celalinin şa'şaa-i kemalini idrak eden bir nevi şuur-u küllîye sahib olabilsin.

Evet nasilki hüsün, elbette bir âşıkın nazarını istilzam eder. Öyle de, Nakkaş-ı Ezelî'nin Rububiyeti dahi insanın takdirli ve hayretli müşahedesinin, tahsinli ve tefekkürlü nazarının vücudunu iktiza eyliyor. Hem dahi Rububiyet-i İlahiye o mütefekkir ve mütehayyir insanın da ebede kadar beka-i vücudunu iktiza ettiği gibi; ebed-ül âbâdda dahi hayret ile tefekkürünü yaptığı şeye beraber arkadaşlığını istilzam eder.

Evet, gül ve çiçeklerin yüzlerini zinetlendiren Zat-ı Kerim-i Zülcemal, nasilki o güzel yüzlere karşı sinek ve serçelerden istih sancı uşşakı bulundurmuş ve nâzeninlerin rühlarını süslendiren Zat-ı Cemil-i Zül'ikram, onların temasından vâleh ve hayran olacak müştakların enzarını da icad etmiş. Öyle de âlemin yüzünü şu câzib zinet ile

(Sh:415)

güzelleştiren ve gözlerini bu mütebessim lâmbalarla nurlandıran ve pek parlak enva-i mehasinle âlemi hüsn ü cemale garkeden ve âlemin her bir nakşı içinde kemal-i vuzûhla bir teveddüd ve taarrüf ve tahabbüb-ü Rabbanîsini manen yerleştiren bir zat; elbette ve elbette o âlemi, müştakların, mütehayyirlerin, mütefekkirlerin, münceziblerin ve bütün bunların kıymetini takdîrkâr âriflerin nazarlarından hâlî ve boş bırakmaz ve bırakmamıştır.

İşte, insanın şu camiiyetinden dolayıdır ki; kâmil olan insan eflâkin, yani mükevvenatın hilkatine sebep ve ille-i gaiyye olduğu gibi; ona meyve-i zişuur dahi olmuştur.

Ey kardeş bil ki! Hakikî saadet ve kemal-i lezzet odur ki; herşeyi, hattâ vücudu dahi mûcidi için, onun yolunda terketmektir. Çünkü herşey O'nundur ve O'ndandır. Hem çünkü o Vâcib-ül Vücut'dur.. Hem çünkü o Kâmil-i Mutlak'tır.. Hem çünkü o mutlak olarak celal ve cemal sahibidir.

Öyle ise, benim herşeyim, küll ve küllüm ve küll-i şey' ona feda olsun (Celle Şanühû).

Ey kardeş bil ki! Eşyanın arasındaki tevafuk, nasilki sani'lerinin Vâhid-i Ehad olduğuna delâlet eder.. Öyle de, mabeynlerindeki muntazam tehalüf dahi, sanilerinin Muhtar-ı Hakîm olduğuna delâlet etmektedir.

Meselâ; insan ferdlerinin, belki hayvanların dahi esasat-ı azada tevafuk etmeleri, hususan her şahıstaki çiftli azaların birbirine temasülleri, Hâlıkın vahdetine bir bürhan-ı bâhir olduğu gibi; itkankârane olan taayyün ve suretlerindeki tehalüf de, Hâlıkın ihtiyar ve hikmetine nuranî bir âyettir.

(Sh:416)

 Ey kardeş bil ki! Mahlukatın en zalimi insandır. Evet onun eşedd-i zulmünden şu tek birisine bak ki; kendi nefesine şedid muhabbetinden dolayı; onun nefesine ve zatına hizmetleri mikdarından başka eşyaya bir kıymet vermiyor. Ve ancak insana menfaatleri mikyasıyla faide ve semerelerine bakıyor. Ve hayatta ille-i gaiye yalnız bu hayat olduğunu zannediyor. Kellâ!. Evet her zîhayatın vücudunda akılların sezış ve kavrayışından çok dakik, Hâlıkın bir çok hikmetleri vardır.

Öyle ise, neden caiz olmasın ki; şu kısa ömürlü hayvanat ve bu çabuk zeval bulan hayvancıklar, âlem-i misal ve Berzah ve Melekûtun garaib-i ahvaline mebadiler, mistarlar, bilançolar ve esaslar ve çekirdekler olsun. Hem âlem-i gaybdaki tasarrufat-ı kudret-i Rabbaniyeye için birer tecelliyat-ı seyyale veya birer tereşşuhat ve semerat olsunlar!..

 Ey kardeş bil ki; gözün görmesi, nasılki yalnız onun yanında malûm, belki gözü önünde mevcut şeylere inhisar ediyor. Öyle de, nefis-i emmare dahi bir şeyi görmediği zaman, ister ebdehi-l bedihiyat olsun vücudunu inkâr ediyor.

 Ey kardeş bil ki! Cenab-ı Hak Teâlâ, kemal-i kudretiyle kâinatın bütün zerratını şeriat-ı fitriye ve evamir-i tekviniyesine birer emirber nefer yapmıştır. İşte bu sırdandır ki; meselâ bir sineğe emr-i tekvinîsiyle “Bu şekil ile ol, vücuda gel!” dediği gibi, aynı o sühuletle umum hayvanata da birden “Şu sıfatlar ve bu şekiller ve şu ömürler ile tekevvün ediniz, meydana çıkınız!” der demez, ‘iradenin ayn-ı kudret gibi hükmüyle’ derakab emrolunduğu gibi külfetsiz olarak oluverip meydana çıkarlar.

(Sh:417)

 Ey kardeş bil ki; sen kendi aynanda inci taşlarını dizip tanzim ettiğin gibi; şu ecram-ı kâinatı kabzasına alıp öyle tanzim ve tertib edebilen bir kuvvet ve kudret, elbette hiçbir şeyden âciz kalmaz. Ve hiçbir şeye şerik-i rububiyet noktasında daire-i tasarrufuna müdahaleye müsaade etmez.

 Ey kardeş bil ki! Nasılki katrenin deniz ile ittihadında bir şübhe yoktur. Çünkü ikisi de sudur. Hem o katre nehir ile de müttehiddir. Çünkü ikisi de buluttandır. Hem katre içinde parlayan güneşçik dahi, gökteki güneşle müttehid olmasında; ve iğne gibi bir balık, Balina balığı ile nevi’ce ittihad etmesinde; ve keza, habbenin küme ve yığın ile müttehid bulunmasında bir şek yoktur..

Öyle de: Cüz’iyattan olan bir cüz’ün, bir hüceyresine tecelli eden bir isim, müsemmada; kâinatı ihata eden esma-i hüsnadan bir ismin müsemmasıyla müttehiddir. Meselâ herşeyi bütün ahval ve etvarıyla bilen “Alim” ismi gibi bir isim; şu zerrenin Hâlıkıyla ve bu ağacın Musavviriyle ve o semerenin Münşisiyle ve bu illetin Şafisiyle müsemmada müttehiddir. Belki muhaldir ki; şu cüz-ü cüz’înin aynı ismi, her şeyi kaplayan Vasıu-l Evsa’ olmasın.

﴿قَالَ﴾

Ey kardeş bil ki! Vücudunun varlığı, zuhur ve tezahürü, ancak tagayyür ve tahavvülüne bağlı olan bir mümkinde; atalet, sükûn, tevakkuf ve yeknesaklık, ahval ve keyfiyatta birer nev'-i ademdirler. Adem ise, mahz-ı elem ve şerr-i sırftır. Onun içindir ki zihayattaki faaliyet, şedid bir lezzet olduğu gibi; şuûnatta olan tahavvül dahi, hayr-ı kesîrdir. Elem ve musibet dahi olsalar...

Binaenaleyh, teessürat ve teellümat, bir cihette çirkin ise de, fakat bir çok cihetlerle güzeldirler, hasendirler. Demek nur-u vücud olan hayat,

(Sh:418)

teessürat ile tasaffi edip, teellümat ile cilalanarak kuvvet buluyor. Öyle ise onlar hayatın menfuru değildir.

Madem öyledir; zihayata ait gibi olan yalnız şu kısacık bir bekanın mizanıyla (meseleyi) tartma! Belki Cenab-ı Muhyî (Celle Şânuhû) nun tecelli-i şuûnuna mazhariyet ve makesiyet mizanıyla tart! Çünkü hayatın binler hissesi, Cenab-ı Muhyi'nindir. Zihayata ait yalnız arazî bir hissedir. Öyle ise, o zihayatın hakikî kemali, kendi o bir hissesini de Cenab-ı Muhyi'nin hisselerine tabi etmektedir.

Evet, bir Habab, bir an-ı seyyalede kendindeki güneşçiğiyle zînetlenip parlamasıyla; binler hikem-i cesime ile meşhun olan tecelliyat-ı şemsin hukukunda Güneş ile muaraza etmek derecesinde ona bir hak verilmemiş, verilemez.

Amma insanın hababı olan kalbi ise, iman ettiği vakit, o kalb iman ile öyle bir züceceye inkılab eder ki, Şems-i Ezelî'nin şuaatından feyz alıp parlayan bir kevkeb-i dürrî imiş gibi içinde lüksü yanmaya başlar.

﴿قَالَ﴾

Bil ey kardeş! Acaba hiç mümkün olur mu ki, bir zat bir kasrın esasatını ve içindeki müştemilat ve terkibatının hepsini, bir olan o kasrın binasına müteveccih bir surette yapsın da; sonra o kasır, o saniin bir ille-i gaiyesi olmasın!. Yani, abes ve beyhude olsun.. Ve hem onun semeratı ona ait olmasın... Kellâ! olamaz.

İşte ey insan, küre-i arz bir kasırdır, âlem dahi bir saraydır.

﴿قَالَ﴾

Ey kardeş bil ki! Cenab-ı Hak (C.C.) kendini bize mahlukat ve masnuatıyla tanıttırıyor; nimet ve in'amatıyla da bildiriyor; Rızık ve rahamatıyla dahi sevdiliyor. Öyle ise mevcudatın şu fiilî vaziyetleri elbette mezkûr gayeler içindir. Belki âdeta aynı odur. Ve hakeza, bütün esma-i hüsnanın herbirisinin tecelliyatını buna kıyas eyle!

(Sh:419)

Şimdi bak ki, mevcudat ve mahlukatın hikmet-i hilkatlarını lâyıkı olduğu vechiyle tefhim-i İlahî ile onlardan fehmedip, alıp; ve onun izni ile kâffe-i mahlukata mezkûr hikmetleri tefhim eden bir zat hakkında

﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾

denilmesi haktır ve lâyıktır. Ve elbette böyle bir zat (A.S.M.);

semavat ve arz arasında metin ve emin bir rabita ve bir bağıdır ki, onun kalb-i pür-münevverleri üzerinde dokunmuş olan zincir-i nuranî ile ferş, arş ile bağlanmıştır. Öyle ise, o zat (A.S.M.) cinsen eşref-i kâinat, nev'en ekme-i zevî-l hayat ve şahsen hilafetle müşerref olmuş olan nev'-

أَيُّ حُدَا بَا سَوَى حُودٍ رَاهُ نُمَا

زَانِكِه مَن مَّ مِ رَاهِم رَاهُ مِي زَنَم

مَلَلْهُي نَقَا شَقَلْلَقْرُخُوسِ تَقَهْلًا نَقَا أَقْوَى عَلَى نَارِ الْجَحِيمِ

تَقْضِبُ قَتَى تَقْرُحَةُ تَقَا عَقْرُ تَقْتَنُوْتِي تَقْضَلُضُ تَقَا فَاثَرُ قَالْتَنَبَا قَالْعَظِيمِ

(Sh:422)

(Sh:423)

Kur'anın nesim-i hidayetinden bir

ŞEMME

(Bir Rayiha)

(Sh:424)

İfade-i meram

Ey bu kitabıma nazar eden zat, bil ki! Ben insanlardan, eserlerimdeki gumûz ve anlaşılmamaktan şikayet duyuyorum. Öyle ise cevap olarak sen de sekiz sözü benden işit:

Birincisi: Evvelâ işkâlattan gelen itab ve zorlaştırmama, acele edip hemen kızma. Zira benim bizzat muhatabım, benim dessay nefsimdir ki, kendi hatakâr suallerinin cevaplarını velev remz ile olsun, gayet sür'atle anlayabiliyor.

İkincisi: İ'lemlerle açılan bütün mes'eleler, birer silah-ı katı' ve deva-i nâfi' olarak şiddetli ihtiyacım ve pekçok yara aldığım vakitte ummadığım bir tarzda bana i'ta edilmişlerdir. Binaenaleyh kitabın içinde, benim malım olacak bir şey yoktur. Belki ancak benim malım; kitabda olmayan, fakat zamirde (kalpte) müstetir bulunan elem, cerh ve hastalıklardır. Amma kitabda mezkûr olan deva, silah ve zevk-i hak ise; ne benimdir, ne de fikrimin mahsulü bir şeydir. Belki ancak onlar Kur'an-ı Kerim'in feyzinden ifaza edilen şeylerdir.

Üçüncüsü: Ben insanların tenkidlerine aldırımıyorum. Çünkü lillahilhamd, ben şimdi nefsim için kusur, acz ve müstehak olduğu zenden başka bir şey tanımıyorum. Şayet eserimle temeddüh ve iftihar etmek istesem de, medar-ı fahr hiçbir şey göremiyorum. İllâ, onunla mahcub ve hacil olabileceğim kusur ve hatalarımı görüyorum ve Cenab-ı Hak Settar-ul Uyub'dur diyorum.

Şu halde nefsimin, hakikatta günah ve hatalı şeylerini mehasin zannederek, onunla tasannu'kârane ferahlanacak kıymettar bir malı olmadığı gibi; başkasının enaniyetle tekeddür etmiş nefislerine de bir kıymet vermiyorum. Tâ ki, onlara riya-yı kelâmî ile tasannu' ve ubudiyetkârane tekellûf yapayım.

Evet gerçi hakikatlar lâyük oldukları bir libas ile telebbüs etmeleri lâzımdır, iyidir. Fakat ne çare ki ben, şu gördüğünüz müşevveş üslublarımdan başka lâyük bir libası; âciz ve acemi ve ham olduğumdan dokuyamıyorum. Onun için en yüksek sesimle itiraf edip nida ediyorum ki; mesaili anlatmak, tefhim etmek hususunda âcizim, kasırım diyorum.

(Sh:425)

Hem bütün o azaların nebatat taifeleri ve hayvanat kabileleri gibi, bütün eczalarıyla **تَمَجُّوْا**

لَا تَمَجُّوْا diye şehadet eyler. Zira aralarındaki teavün ile iştibâk böyle iktiza etmektedir.

(Sh:427)

Hem bütün o eczaların, umum cüz'iyatıyla **تَمَجُّوْا** diye şehadet eder. Çünkü efradların esasat-ı azada tevafuk etmeleri, onları yazan kalemin ittihadına ve bütün bunları terbiye eden birtek zat olduğuna sarahaten delâlet ettikleri gibi; gayet muntazam olan suretlerindeki temayüz ve ayrılıkları da, onları yazan kâtibin bir tek Muhtar-ı Hakîm olduğunu kat'iyetle bildiriyorlar.

Hem bütün o cüz'iyatın umum hüceyratıyla

تَمَجُّوْا diye şehadet edip; kâinat içinde onun emr-i tekvinîsi altında cereyan eden mutlak bir tasarruftan başka hiçbir tasarrufun yeri olmadığını ilan eder. Zira kâinatta tasarruf eden mutasarrıf, bir tek olmazsa, o zaman gayr-ı mütenahî mutasarrıfların bulunması lâzım gelecektir. Halbuki o gayr-ı mütenahî mutasarrıflar ise, birbirine hem zıd, hem misil, hem aynı zamanda gayet müstakil, hem birbirine esir ve hem aynı vakitte son derece mutlak ve serbest, hem gayet derece mukayyed ve bağılı olacaklardır ki, bunun gibi mümteni' olan bir muhal ile beraber, daha pek çok başka muhalatı da istilzam edecektir.

Hem dahi kâinat, bütün o hüceyratın umum zerratıyla

تَمَجُّوْا diye şehadet eder. Çünkü cevahir-i ferde, yada Atom olan o zerrelere arasında ki hayt-ı ittihad böyle iktiza ediyor.

Hem o zerratın, umum esîriyle **تَمَجُّوْا** diye şehadet eder. Zira esîr maddesinin besatet ve sükûtu ve Hâlıkın emrine karşı son derece hazır ve muntazır bir şekilde durması, hem o emri gayet sür'atle imtisal etmesi bunu böyle iktiza eder.

(Sh:428)

تَمَجُّوْا Ey kardeş bil ki! Sani-i Âlem'e karşı hiç kimsenin hakkı ve haddi yoktur ki, şikayet ve itiraz etsin. Zira bir ferd-i müştekinin irzası yolunda; o ferdin hevesini kırmak iktiza eden nizam-ı âlemin halkalarında asılı bulunan binlerce hikmetlerin igdabı vardır.

Âyet-i **رَضُ** yani, eğer Cenab-ı Hak onların heva ve heveslerine tabi' olup her dediklerini yapsa idi, yer ve göklerin nizam ve intizamı bozulacaktı.

Ey müşteki-i biçare! Sen kim oluyorsun ki, kendi cüz'î hevesini külliyyat-ı kâinata mühendis yapıp itiraz edesin. Ve kendi zevk-i fâsidini derecat-ı nimete bir mikyas tutasın. Ne biliyorsun ki, nîkmet gördüğün şeyler, ni'metin tâ kendisi olmasın.

Hem sen nesin ki, bir sinek kanadı kadar kıymeti olmayan ve bir incir çekirdeğini doldurmayan senin hevesinin teskini yolunda âlemin dolapları ve feleğin çarkı hareketinden geri kalsın veya tağyir edilsin.. Öyle mi?!. Lakin sen, kendi nefsinin ve halini Allah'a şikayet

edebilirsin. Yoksa ondan şekvaya hakkın yoktur. Çünkü vücudun bir harman kadar hisselerinden, ancak bir habbe kadar senin hissen olabilir. Hem köle ve abd, haddini aşır, malikiyet davasında bulunamaz. Binaenaleyh, sen de haddini bil, tavrını tecavüz etme!..

 Ey kardeş bil ki! Bir cesedin, bir uzvunun bir hüceyresinde tasarruf eden kim ise;

elbette aynı o zat, evvelâ o cesedin bütün her tarafının birbiriyle olan münasebetlerini tasavvur etmiş olması lâzımdır; sonra onda tasarruf edebilir. Çünkü cüz'ün umum nisbetleri, küllün bütün nukuş ve vaziyetlerine bakacak bir tarzdadır. Öyle ise tek bir hüceyre-i vâhidede olan tasarruf dahi, ancak Hâlîk-ı Küll'ün taht-ı emrinde olması zarurîdir.

(Sh:429)

 Ey kardeş bil ki! Hevam ve balıkların yumurtalarını ve haşerât ve nebatatın

tohumlarını gayet rahimane, muntazamane ve hakîmane hıfzeden bir zat, acaba onun şu hafiziyet ve hakîmiyetine hiç yakışır mı ki, âhirette meyvedar ağaçların çekirdekleri olacak olan senin a'malini ihmal edip hıfzetmesin? Halbuki sen, hâmil-i emanet ve halife-i arzısın.

Bununla beraber, her zîhayatta bulunan şiddetli hıfz-ı hayat hissi ve o vücudda içtima' etmiş olan mütebayın şeylerin arasındaki beka ve idame-i vücud için gayet kuvvetli hiss-i te'lif; bir hads-i sâdıkla bu vücud, ism-i Hayy-ı Hafız-i Bakî'nin tecellisiyle, ebedî bekaya incirar edeceğine delâlet ederler. Hem dahi, fani mevcudat içinde bakî kalacak bir şeyin varlığına da kader-i İlahîden bir remizdir.

 Bil ey birader! Nasılki meselâ bir incir tohumunu etvar-ı muhtelifte içinde hıfzeden

ve devirlerce himaye eden ve inhilalden onu koruyan, hem o tohumcukta incir ağacının bütün levazımâtını kemal-i ihtimam ve muhafaza ile saklayan ve hakeza; sair nebatat ve hayvanatın beka-i nev'iyelerinin medarı olan kavanini muhafaza eden bir zat, elbette ve bizzarure ve bil'hads-is sâdik, halife-i arz olan beşerin amellerini ihmal etmeyecektir.

 Ey kardeş bil ki! Lafız tebeddül eder, fakat mana baki kalır. Hem kışır parçalanır,

fakat lübb devam eder. Hem libas yırtılır, fakat cesed sağlam kalır. Hem cesed birbirinden ayrılır, fakat ruh bakidir. Hem cesed ihtiyarlanır, fakat ene gençleşir. Hem kesîr dağılır, fakat vâhid baki kalır. Hem kesret dağılır, fakat vahdet devam eder. Hem madde eriyip gider, fakat nur baki kalır.

İşte bak, ömrün evvelinden tâ âhirine kadar baki kalan bir mana, hem de vahdaniyetini muhafaza ile beraber çok cesedler değiştirerek ve çok tavırlar içinde intikal ederek ve çok devirler üzerinden yuvarlanarak

(Sh:430)

devam edip gelen bir mana, elbette delâlet eder ki; o mana ebed yolunda dahi mevzin üzerinden de atlayacak ve cesedi yararak, ruh çıplak olarak ölümün pençesinden, çengelinden sıyrılıp sağlam kurtulacaktır.

Hem dahi maddiyatta olan –ki bunlarda iki asıl şey, faniliktir- hıfz ve muhafaza düsturunun şiddetli bir surette cereyan etmesi de; vâhid-i basit olan mana ve nur ve ruh da –ki bunlarda olan asıl şey, bakiliktir- dahi o kanun-u bekaînin cereyan edeceğine bir hads-i sâdık ve bittarik-il evla delâlet eder.

تَعَالَى Ey kardeş bil ki! Uluhiyetin azamet ve izzeti ve onun istiklaliyet ve infiradı; herşeyin; azîm olsun, hakir olsun; ve eşyanın en büyüğü olmuş, yada en küçüküğü olmuş fark etmez, mutlak olarak onun taht-ı tasarrufuna girmesini istilzam ederler.

Binaenaleyh, senin hissetin ve hakaret-i ahvalin, onun taht-ı tasarrufundan hurucunu lâzım kılmaz. Zira senin ondan uzaklığın, onun da senden uzaklığını istilzam etmez. Hem senin sıfatının hakirliği, senin vücudunun da hakaretini icab ettirmez. Ve sendeki mülk vechinin nâpaklığı, melekûtunun da mülevvesliğini istilzam etmez.

Ve keza Hâlıkın izzet ve azameti de, küçük ve hakir şeylerin onun daire-i tasarrufundan çıkmasını istilzam etmez. Çünkü hakikî azamet ise, herşeyi ihata etmesini ve icadda infirad ve istiklaliyeti istilzam eder.

تَعَالَى Ey kardeş bil ki! Kesif olan maddî şeyler, cismen kabalaşır büyüdükçe, incelik ve gizliliklerden uzaklaşarak elleri onlara ulaşmaktan kısılır. Amma nur ise, büyüyüp yüceldikçe, dakaik ve gizliliklere daha çok nüfuz eder. Hem nur, ne kadar çok eltaf olsa, o nisbette eşyanın bânınına nüfuz edip keşfeder. (Röntgen şuaı gibi.)

İşte madem miskin bir mümkinde ve müşevveş bir kesrette bu iş böyle oluyor. Acaba âlimün bil' esrar ve müdebbir-ül leyli ven-nehar olan

(Sh:431)

zatın vücub ve vahdeti tarafından ve canibinden bir Nur-ul Envar olsa, nasıl olur sen kıyas et!

Binaenaleyh, Cenab-ı Hakk'ın azameti mutlaka ihatayı, nüfuz ve şümûlü istilzam eder ve isterler.

تَعَالَى Ey kardeş bil ki! Mutlak ekseriyet teşkil eden cumhur-u avamın fehimlerine göre Kur'anın kemal-i muraatı, mümaşat ve te'nislerinin derecesine bak ki; çok derecatlı bir mes'ele içinden, cumhur-u avama en yakın olan dereceyi zikreder. Ve nazarlarına en vâzıh sahifeyi gösterir. Yoksa, eğer böyle yapmamış olsaydı; avam için delil, neticeden daha hafî olurdu. Demek Kur'an, eşya-yı kevnîyeyi Hâlıkın(c.c.) sıfatına istidlal için zikreliyor. Delil ise, cumhur-u avamın fehmine ne kadar zâhir olursa, o kadar irşada muvafık olur.

Meselâ ferman ediyor:

جُشْنَ قِيَاثَهُ لِقُلُوبِ قَالِشْمُوعَا ثُمَّ تَقَطَّأَ رُضٍ وَاحْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ

تَخْرُجُ تَعَالَى Halbuki **طَبَاكُ** tabakası arkasında, (Zerre Risalesi'nde işaret edildiği gibi) taayyünat-ı vechiyenin mesafeleri vardır.

Hem der: **مَلَّتْ مَقَى تَخَلَّتْ مَا لَشَمُوْا ثَقُوْا اَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ** Halbuki ilk nazarda okunan gece ve gündüz sahifeleri altında, küre-i arzı kendi etrafında tahrik ettirmek ve güneşin etrafında döndürmek gibi acaib-i nukuş saklıdır.

Hem diyor: **وَجَعَلْنَا الْجِبَالَ اَوْتَادًا** Halbuki, zâhirde görünen dağı direkleri ve kazıklarıyla merbut olan küre-i arzın sefinelik ve çadırılık (Sh:432)

sureti altında, **قَالَخِيْطٌ قَشَقَشَ قَشَقَشِشَ قَشَقَشِشَ قَشَقَشِشَ قَشَقَشِشَ** sırrıyla küre-i arz karnındaki hercümerc sebebiyle parçalanmak derecesine geldiği zaman, o dağlarla gazabının teskini veya dağların halk ve hurucuyla hiddetinin iskâtı vardır ki; arz o dağların menfezleriyle teneffüs ederek parçalanmaya bedel, yalnız bir zelzele ile deprenir. Yoksa dağlar olmasaydı, yalnız zelzele ile kalmazdı.

Ve bu sahifenin altında da; dağların sulara anbar, havaya meşata (yani tarak), toprağı denizin istila ve tevehhülünden (yani bataklık haline getirmekten) kurtarıp, ona hamî olmak sahifesi vardır. Ve şu unsurlar ise, hayvan hayatının direkleridirler ki, Kur'an onları dünyanın direği olarak tavsif etmektedir. Ve daha bu âyetlere sairlerini de kıyas et!

Evet, Kur'anın cumhur-u avamın efhamını müraat etmesi sırrındandır ki; şariat-ı İslâmiye hakikî hesabı değil de, belki tulu' ve gurubun rü'yetlerini nazar-ı itibara aldığını görüyoruz. Ve yine bu sırdandır ki, Kur'an-ı Hakîm'deki terdad (döndürme) tesbit için; tekrar da takrir için olduğu sabit oluyor.

قَالَعَلِمٌ Ey kardeş bil ki! Âyâtın hakikatları, şiirlerin hayalâtından binler mertebe yüksek ve geniş olup, şi'riyetten tenezzüh ederler. Evet âyâtın halfinde Mütakellim-i Ezelî kendi şan ü fiilinden bahsediyor. Halbuki şiirde ise, fuzulî olarak başkasından bahsederler.

Hem Kur'anın ekseriya âdiyattan (mahlukat) bahsettiği şeyler, ekseriyetle hârikulâdedir. Fakat şiir, hârikulâde diye bahsettiği şeyler ise, ekseriya âdi şeylerdir.

قَالَعَلِمٌ Ey kardeş bil ki! Vahdet-i Hâlık'ın aynaları ve şâhidlerinin sahifeleri, gayr-ı mahdud olup merkezi müttehid, iç içe dairevî bir şekilde pek çok mütenevvi' ve müteaddidler. Onları görmek isteyen bir (Sh:433)

adamın nazarında birisinin aydınlanmasıyla, hepsinin de tenevvürünü istilzam eder. Hem birisinin açılmasıyla -aksinin hilafına olarak- hepsini de açmak için o kapıdan duhul mümkün olur. Zira bir kapının kapanmasıyla -hususan en ednası olursa- bütün kapıların da kapanmasını istilzam etmez. Halbuki nefs-i emmare ise, şeytanın talimiyle sâdık olan aslı yalan gösterip, kâzib olan aksi de tasdik ettiriyor.

قَالَعَلِمٌ Ey kardeş bil ki! Nasilki bir kelimenin kâtibi, onun harfinin kâtibinden başka olması ve satırını yazan, aynı sahifeyi yazanın gayrısı olması; ve sahifenin kâtibi de, kitabın kâtibinden başka olması mümkün değildir. Öyle de; karıncayı halkeden bir Hâlık, hayvan

cinsinin Hâlıkı olmaması; ve cins-i hayvanın Hâlıkı, küre-i arzın Hâlıkından başka olması; ve küre-i arzın Hâlıkı da, Rabb-ül Âlemîn'den gayr olması mümkün olmaz, muhaldir.

Evet Rububiyet-i mutlaka-i ammenin işaretinden olarak; Büyük bir harfta bir kelimeyi, veya bir kelâmı, yahutta bir kitabı yazmasıdır. O ise, umumî bir şuur ve ihatanın remzidir. Meselâ deniz harfinde balığı; ve ağaç satırında aradayı (ağaç kurdunu); ve küre-i arz noktasında hayvanı; ve ehl-i gafletçe camid başıboş ve metrûk bir şey zannedilen karıncayı her yerde halketmek gibi!.. Hattâ bazı masnuat var ki, **قیس** lafzının suretinde Sure-i Yâsin'in tamamı yazılmış gibidir.

تَالْعَلَمِ Ey kardeş bil ki! Şu görünen yıldızlar ve güneşler, ekseriya birbirine benzer ve birbiriyle mütesavidirler. Öyle ise, bizzarure onların Rabbi, onların cinsinden değildir. Hem onlardan birisinin Rabbi olan zat, hepsinin de Rabbidir ve herşeyin de rabbisidir.

(Sh:434)

تَالْعَلَمِ Bil ey insan! Eğer bir insaf edip düşünebilseydin; pire ve sivrisinek gibi küçük hayvanata bu kadar kızıp öfkelenmezdin. Zira şu latif ve ma'sum mahlukat olan umum semere ve meyveler ve ekser hayvanlar; senin onları parçalamana, koparıp kırmana karşı kemal-i teslimiyetle tahammül ediyorlar. Şu halde insaf odur ki, hayvanatın bazı müezziyatının en kolay kısaslarına tahammül etmendir. Çünkü **بِغَالِجِيْرِيْخَا قِصَاصٌ** âyeti vardır.

تَالْعَلَمِ Ey kardeş bil ki! İnsanın her bir ferdinde bir cemaat-i mükellefin bulunmaktadır. Hem o cemaatin her bir ferdinin zâhir ve bâtın olan duygularının, herbirisinin kendisine hâs birer ibadeti olduğu gibi; onu bozup fıska salan birer dalaleti de vardır.

Evte, nasilki: Allah'tan başkasına başın secdesi dalalet ise, onun gibi şuarâ hayalinin müfrit bir hayret ve şaşkın bir muhabbetle -Allah namına olmaksızın- onun gayrısını medh içindeki secdeleri dahi dalalettir, hayal onunla fâsik olur. Ve daha sen hayalin sair arkadaşlarını buna kıyas et!

تَالْعَلَمِ Bil ki: Beşerin fikrî dalaletinin en yaygın sebeplerinden birisi de; me'luf şeyleri malûm imiş gibi zannetmesidir. (Yani ülfet edilen ve her zaman göz önünde bulunan şeyleri, mahiyeti malûm ve belli imiş gibi zannetmektir.) Halbuki ülfet, cehl-i mürekkebi tazammun etmektedir. İşte o vaziyetteki insanlar, ülfetin hükmüyle, müstemirr olan (daimi olarak göz önünde olan şeyler) âdiyatta teemmül etmezler. Halbuki âdet perdesi altındaki o me'luf şeyler, hepsi mu'cizat-ı kudretin birer hârikasıdır.

(Sh:435)

Hem o ülfetçiler, âdiyatın mâfevkindeki bir nevi tecelliyat-ı seyyaleden gayrı bir şeye im'an-ı nazar etmezler. Bunların meseli şöyle bir adama benzer ki; o adam, denize ve içindeki hayvanlara bakmayıp, ancak bir rüzgârın esmesiyle harekete geçen onun dalgalarına veya

güneşin şuaatıyla hasıl olan parıltılarına nazar ederek, yalnız onun bu iki hâletiyle, bahrin Malik ve Sani-i Zîşanın azametine(c.c.) delil getiriyor.

 Ey kardeş bil ki! Beşerin arzî olan ekser malumat ve müsellematı, hattâ belki bedihiyatı dahi, ülfet üzerine bina edilmiştir. Ülfet ise, cehl-i mürekkeb üstüne serilmiş bir perdedir, bir çuldur. Şu halde, beşerin bu gibi malûmatının temelinde bir çeşit bozukluk ve fesad vardır.

İşte bu sırdandır ki, âyât-ı Kur’aniye beşerin enzarını daima me’luf âdiyat üzerine çeviriyor. Ve her zaman Kur’an’ın yıldızları ülfet perdesini delerek, beşerin kulağından tutup başını eğdiriyor.. Ve ülfet perdesi altındaki ayn-ı âdiyat içinde olan hârikulâdeleri gösteriyor.

 Ey kardeş bil ki! Birbiriyle münasebettarlık, hattâ birbiriyle komşuluk ve konuşmaklık aynı seviyede olmaklığı ve benzemekliği istilzam etmez.

Evet yağmurun damlası, meyvenin çiçeği, güneş ile bir münasebet ve muameleleri vardır. (Acaba bunlar güneş gibi yükselip güneşle müsavi dereceye mi çıkıyorlar?)

İşte ey insan! Sen de zannetme ki, senin hakaret ve küçüklüğün, seni Hallâk-ı Kâinat’ın nazar-ı inayetinden setretsin.

(Sh:436)

 Ey kardeş bil ki! Bazı evliyaya vaki’ olmuş olan bast-ı zaman, tayy-ı mekân hâdiseleri iştihar kesbetmiştir. Meselâ İmam-ı Şa’ranî Hazretleri hakkında “Kitab-ül Yevakît Ve-l Cevahir”in âhirinde yazıldığı üzere; birgün içinde Fütuhât-ı Mekkiye kitabının tamamını ikibuçuk defa mütalaa ettiği rivayet ediliyor.

İşte bu mes’elenin istiğrab edilip inkâr edilmemesi lazımdır. Zira bu hakikatı fehme yakınlaştıracak çok nazîrelerini görmektesiniz.

Ezcümle: Sen rü’yada bazan bir gece içinde, belki bir saat zarfında gördüklerini veya konuştuklarını, uyanık iken işleyip yapsaydın, senin üzerinden bir sene geçebilirdi. Eğer o saatlik rüyada konuştuğun sözler veya işlediğin fiillere bedel, Kur’an okumuş olsaydın, elbette o saatte birçok hatme-i Kur’aniye yapmış olurdun.

İşte şu haletin, ehl-i keşif için yakazada inkişafı nisbetinde, zaman inbisat peyda edip, ömür de uzuyor ve zamanla mukayyed olmayan ruhun dairesine takarrüb eyliyor.

Şimdi şu hakikata misal için, masnuat-ı İlahiye içinde mevcut bulunan harekâtın sür’at derecelerine işaret etmek, hususan ses, ziya, elektrik, hayal, nur-u akıl, melaike ve ruhanîlerin derece-i sür’atlerini beyan etmek için, bir ölçü olmak üzere; içiçe çok milleri bulunan bir saat tasavvur edilip farzedilirse; İşte o saatin bir mili saatleri, birisi dakikaları, birisi saniyeleri sayar.. Tâ aşireleri sayan mile kadar. Her hepsi birinci milden tâ âhirine kadar birbirleriyle, yani her birisi ötekisiyle olan münasebetini muhafaza etmekle beraber çalışmaktadırlar.

İşte bak, harekâtın en yavaşına işaret eden o saatin içindeki saati sayan milin medarı, faraza senin şu saatinin dairesinin küçüklüğü kadar olsa, elbette harekâtın en sür’atlisine işaret eden aşireyi sayan milin dairesi, Zühal yıldızının medarı kadar, belki daha geniş olması lâzım gelir.

Şimdi meselâ bir adam, saati sayan milin üstüne, birisi de âşireyi sayan milin sırtına binmiş farzedelim. İşte yalnız bu iki adamın gördüklerinin ve mesafe katetmelerinin arasındaki tefavüt derecesine bak ki; şuna inbisat edip genişlenen saha, buna intiva edip kısalmaktadır. Âdeta âşireye binen adamın bir saniyesi, ötekinin bir senesi kadar oluyor.

(Sh:437)

Evet hareket, çünkü zamanın cismi veyahut zaman, hareketin bir rengi gibi olduğundan; harekette cari olan kanun, zamanda da aynen caridir. İşte acaba neden caiz olmasın ki, ruhu cismaniyetine galib olmuş bir velinin fiilleri, ruh ve hayal ölçüleriyle sudûr etmesin.

تَعْلَمُ Ey kardeş bil ki! Kişi, bazan halis tevhid-i mahz olan neticeyi isti'zam eder. Ve onun kâsid ve çürük zihni, onu istiab etmez, yahut da, onun bozuk hayali, ona tahammül etmez. İşte bu sebeble o adam tutar, tevhidin keskin ve sahih bürhanlarını reddetmeye başlar ve der: Neticenin bu azametiyle beraber şu bürhan, ne kadar kuvvetli olursa olsun, onu yüklenip ayakta durduramaz.

İşte bu miskin adam bilmiyor ki; neticenin kayyumu imandır. Bürhan ise yalnız onunla bakılan bir menfezdır, yahut ondan evhamı temizleyen bir süpürgeci. Bununla beraber, onun bürhanları bir değildir. Belki sahranın kumları kadar, yahut dağ ve derelerin taşları sayısınca veya yağmurun katreleri ve denizin dalgaları adedindedir.

تَعْلَمُ Ey insan bil ki! Senin alıp yemen için, sana kavun ve elmayı hazırlayan zat, elbette senden daha çok senin yediğini alımdır. Ve senden başka kimsenin bilmediği senin vicdanî zevkine de habîr olması lâzımdır.

Şu halde dallar ve damarlar, ancak rahmetin birer çeşmesi ve nimetin birer borusudurlar.

(Sh:438)

ŞEMME’NİN İKİNCİ PARÇASI

بِسْمِ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ قَالَ تَحْمِنْ قَالَ تَحْمِنْ

Fesübhanallah! Mülk ile melekût arasındaki hicab ne kadar rakik ve ortalarındaki mesafe ise, ne kadar azîmdir. Hem dünya ve âhiretin mabeynindeki yol, ne kadar kısa ve ne kadar uzundur. Hem ilim ile cehil arasındaki perde ne kadar latif ve ne kadar galizdir. Hem iman ile küfür ortasındaki berzah ne kadar şeffaf ve ne kadar kesiftir. Hem ibadet ile masiyetin arası cennet ve cehennem kadar birbirinden uzak olduğu halde, ne kadar kısadır. Hem hayat ne kadar kısa, emel ne kadar uzundur!

Evet nasıllı (ruha nisbeten,) dün ile bugün arasındaki perde gayet ince bir şey olup, ruhun bugünden düne ve maziye geçip nüfuz etmesine mani olmadığı halde, cesede nisbeten o hicab, bir sene, belki ebed kadar bir mesafedir.

Öyle de; ehl-i kalb ve ruh için mülk ve melekût, dünya ve âhiret aralarındaki hicab gayet ince ve şeffaf olduğu halde, fakat ehl-i nefis ve heva-i cismanî için gayet derece kalın ve kesiftir.

Hem nasıllı senin gündüzün ile gecen ortasında, latif bir berzah olan bir göz kapakların vardır. İşte sen de eğer kalbinin gözünü açabilsen, o zaman zulmetli gecen zail olup, şa’şaalı

gündüzün incilâ peyda edecektir. Amma eğer gaflet içinde nefsini unutsan, öyle bir körleşirsin ki, artık gecen sermedî bir surette üstünde devam edecektir.

Onun gibi; her kim kâinata Cenab-ı Hak hesabına nazar ederse, müşahede ettiği herşey ilim olur. Fakat eğer gaflet ile esbab hesabına bakarsa, ilim zannettiği şeyler bile, cehl-i mahz olur.

Hem nasılki gecede Ayasofya Camiinin tenevvürü ile şiddetli zulümatı arasında bir elektrik düğmesini açmak için iki parmağı tahrik etmek kadar bir zaman vardır. Hem âlemin fezasında şimşeğin parıldamasıyla sönmesi bir anda olur. Ve dünyayı ziyalandırmak ile
(Sh:439)

zulümatı mabeyninde güneşin yüzüne karşı bir kara bulutun perde çekmesiyle, inkişafı için rahmet nesiminin def'aten esmesi vardır.

Öyle de; kim ki iman ve tevhid nazarıyla âleme bakarsa, âlemi nur ve ünsiyet ile, tahabbüb ve teveddüd ile memlû olduğunu; ve kâinatın eczalarını da birbirine sevgili kardeşler ve hayatdar mûnisler halinde görecektir.

Amma dalaletin nazarıyla olsa, âlemi dalga dalga üstünde mevcelenen müthiş ve karanlıklı bir deniz içinde imiş gibi, elini çıkarırsa göremeyecek derecede zulümat üstünde zulümatlı görecektir.

Hem nasılki aynanın iki yüzü arası kağıttan daha ince iken, halbuki ikisinin arasındaki fark ise, şark ve garb arası kadardır. Sonra, o iki yüzün tebeddül edip senin yüzüne karşı gülmesi veya abûs bir şekil alması için iki parmağın tahrikiyle hasıl olur.

Aynen bunun gibi; insanın fiilleri için dahi iki vecih vardır. Livechillah ile olan niyetin taalluk ettiği vecih; misalî derinliklerinde hadsiz tecelliyatı saklayan şeffaf ve makes-i envar bir yüze inkılab eder tarzda sana gösterir. Fakat niyetin fukdanı ile, yahut livechillah olmayan bir niyet ile olsa, camid veya siyah olan sathî bir yüzü izhar edecektir. Bu ise haktan behresizliktir.

Hem nasılki, aynanın siyah renkli yüzü, ne misalî umkunda ne de arazında hiçbir şey istiyemez. Etsede, ancak kendi küçük cirmi kadar bir şey alabilir. Fakat onun parlak yüzü ise, mutlak olan âlem-i berzah ve misal ile ittisal peyda ettiği için, hadsiz eşyayı içine alabildiği gibi; umk-u misalîsi dahi en büyük şeylere dar gelmemektedir.

Kezalik hayatın dahi iki yüzü vardır.. Bir yüzü dünyaya bakar ki, bu vecih siyahtır, dardır ve fanidir. Bir vechi de hakka nazırdır.. Bu vecih ise, şeffaftır, geniştir, daimîdir. İşte nefsi-gafile, mağlata-i şeytaniyeye karşı kabil olmasından, siyah vechi telebbüsü içinde parlak yüzün ahkâmını tul-u emel ve taleb-i ebediyet ile izhar etmeye yeltenir.

(Sh:440)

 Ey kardeş bil ki! Âlemin miftahı, insanın elindedir ve nefsinin içindedir. Kâinat ise, kapıları zâhiren açık iken, hakikatta kapalıdır.

İşte Cenab-ı Hak Sübhanehu ve Teala, emanet-i kübra cihetinden insanda bir anahtar bırakmıştır. İnsan da o anahtar ile âlemin bütün kapılarını açabilir bir haldedir. Hem insanda bir tılsım da tevdi' etmiştir. O tılsım ile de, Hâllak-ı Kâinat'ın kenzini fethedebilir.

İşte ey insan! Sendeki o anahtar ise, 'Ene'dir. Fakat ene olan o anahtarın kendisi dahi muğlak bir muammadır ve açılması müşkül bir tılsımdır. Şu halde eğer o ene, mahiyet-i mevhumesinin bilinmesiyle açılırsa, kâinatın kapıları dahi sana açılır.

Evet Cenab-ı Hak (C.C.), insanın eline bir ene vermiş, tâ ki o ene, ilim ve tahakkuk ile değil, belki farz ve tevehhüm ile evsaf-ı rububiyetin anlaşılmasına bir vâhid-i kıyasî olsun. İşte

insan, enenin mahiyetinin böylece ne olduğunu bildiği vakit, yani ‘ene’, insan vücudunun şeridinde şuurlu bir tel ve mahiyet-i beşeriyenin sevbinde ince bir ip ve şahsiyet-i âdemiyyet kitabında iki vecihli bir elif olduğunu; ve o elifin bir yüzü hayra baktığını, bu yüzde yalnız feyze kabil olup fail olmadığını, ikinci yüzü ise, şerre ve ademe baktığını ve bu yüzde kendisi fail olduğunu bildi. Hem mahiyeti mevhum, rububiyeti de muhayyele olduğunu; hem vücudu o kadar zayıftır ki, hiçbir şeyi bizzat yüklenemediğini belki ancak hararet ve saire gibi eşyanın mikdarını ölçen mizanlar nev’inden Vâcib-ül Vücut’un muhit ve mutlak sıfatları onunla bilinebilen bir ölçü âleti olduğunu anlayarak, bilip iz’an etti.. İşte o zaman, **تَقْدًا تَطْلُخُ نَفْسَ تَخْشِيهَا** beşareti altına dâhil olur ve emaneti hakkıyla eda etmiş olur.

İşte vakti ki sen eneye, böyle mana-yı harfiyle bakıp teemmül ettin, o zaman ene, kâinatta olan herşeyi mana-yı hakikisinde sana gösterecek bir göz hükmünü alır. Çünkü malûmat-ı afakiye, nefse geldiği zaman, nefiste onu tasdik edecek kabiliyetle karşılaşır. Vaktaki sen enenin mahiyetini bu şekilde anladın, enenin vazifesi ve mevhum rububiyeti ve farazî malikiyeti sona erer. O zaman ene dahi, semekiyetten hababiyete rücu’ edecektir.

(Sh:441)

Fakat eğer sen, eneye mana-yı ismîyle bakar ve onu malik itikad eder ve emanete hıyanet edersen, **تَوَقُّدًا تَخَافُ نَفْسَ تَخْشِيهَا** tehdidi altında dâhil olursun. Çünkü göklerin, yer ve dağların tahammülünden tedehhüş edip çekindikleri emanet ise, şu ikinci cihetten gelen enedir. Zira onun bu vechinden şirk ve şerler ve dalaletler tevellüd ederler.

Evet, eğer enenin mahiyeti senden tesettür edip gizlense, o zaman ene o derece kalınlaşır ki; senin bütün vücudunu yutacak koca bir ejderha kesilip âdeta her tarafın ene olur. Sonra nev’in de enaniyetine istinad ederek, artık o kadar kalınlaşır ki, kendi Sani-i Zülcelalinin emrine karşı mübareze eden asi bir şeytan olur. Daha sonra bütün insanları, sonra umum esbabı kendi nefesine kıyas ederek şirk-i azîm gayyasına yuvarlanıp gider.

İşte ene, bu vecihte iken sen, afakî bütününüyle açarak gözlerini göndersen dahi, gözlerin bir hakikatı sezip görmeden, yorgun olarak sana dönmesi sebebiyle; nuranî olan afak senin yüzüne karşı kapanacaktır. Çünkü ene, o vaziyette, herşeyi sendeki enenin levniyle görüyor. Onun bu vecihteki zatî rengi ise, şirk ve ta’tildir. Eğer âfak, zâhir ve bahir âyetlerle de dolsa, enedeki o nokta-i siyah baki kaldığı müddetçe, bütün o nuranî âyetlere perde çeker, göstermez.

(Sh:442)

Bir mes’ele-i mühimme

Enenin iki vechi olup, bunlardan birisini Nübüvvet tutmuş, birisini de felsefe...

Enenin birinci vechi, ubudiyet-i mahzanın menşeidir. Mahiyeti harfiyedir, vücudu tebaîdir, malikiyeti vehmiyedir, hakikatı faraziyedir. Vazifesi ise, Hâlıkın sıfatlarının anlaşılmasına bir ölçü ve bir mikyas olmaktır. İşte enbiya (Aleyhimüsselâm) eneye bu şekilde bakmışlar. Bütün mülkü Allah’a teslim ederek, onun ne mülkünde, ne rububiyetinde, ne uluhiyetinde hiçbir şeriki olmadığına ve herşeyin anahtarı onun elinde olup bütün eşya onun daire-i tasarruf-u kudretinde olduğuna hükmetmişlerdir. Cenab-ı Rahim-i Mutlak (C.C.), bu parlak, hayattar yüzden, bir şecere-i tuba-i ubudiyet yeşertmiştir ki; onun mübarek dalları kâinat bahçesinde nur-u hidayet meyveleriyle nev’-i beşer üstüne eğilen ve dalalet zulümatı içinde nur-efşan yıldızlar gibi parlayan enbiya ve mürselîn, evliya ve Sıddıkîn semerelerini vermiştir.

Amma felsefe ise, eneye mana-yı harfiyle değil; mana-yı ismîyle ve onun varlığına tebaî değil, aslî olarak bakmış. Hem onu hakikî olarak kendi kendine maliktir zu’metmişler ve bir hakikat-ı sabitedir zannetmişler. Ve onu vazifesini yalnız kendi zatına muhabbet ile

tekemmül-ü zatiyedir diye tevehhüm etmişler. İşte buradan şirkin bütün envai teşa'ub edip dallanmıştır. Ve hem bu vaziyetteki enenin başı üstünde, dalaletin şecere-i zakkumu tenebbüt etmiştir.

İşte bak, o şecere-i zakkumeden kuvve-i behimiye dalının verdiği semere; zalim ve gaddar olan kuvveti ve mürâî, riyakâr bir hüsnü alkışlamakla; beşerin enzarında bir cihette âbid ve bir cihette mabud olan sanemleri semere vermiştir.

Kuvve-i gazabiye dalında ise, biçare beşerin başına Nemrudlar ve Firavunlar semeresini vermiştir.

Kuvve-i akliye dalında da, beşerin aklında dehriyyun ve maddiyyun meyvesini; ve kâinattan yalnız bir hisseyi Vâcib-ül Vücut'a verip, geri kalan mülkünü esbab ve tabiatlara taksim eden feylesoflar semeresini vermiştir.

(Sh:443)

Evet ene, kendi zatında hava ve buhar gibi bir şeydir. Lakin ehl-i felsefe ve tabiatın, şeametli nazarları sebebiyle, temeyyü' etmiştir. Sonra ülfet ile katılaşılarak, gaflet ile incimad edip, isyan ile tekeddür etmiş kararmış; git gide, kalınlaşarak sahibini yutacak koca bir ejderha kesilmiştir. Ve nev'in efkârıyla da tevessü' etmiş, sonrada, onun sahibi sair insanları ve esbabı nefesine kıyas ederek, Hâlîkin evamirine karşı mübareze eder bir vaziyete gelmiştir.

İşte bundan dolayıdır ki; bazı feylesoflar, esbaba te'sir, tabiat ve tesadüfe icad vermeye, haşr-i cismaniyi inkâr ve nefy, ruhlara kıdem (kadimlik) vermeye ve daha bunlara benzer envai dalaletlere girmeye muztar kalmışlardır.

خاطبتهم قال الله تعنى تصيغتكورج Allah, o müfteri yalancıları kahretsin ki, şeytanlar, o enenin gaga, diş ve pençesiyle bunları yakalayıp dalalet derelerine yuvarlamıştır. Demek âlem-i asgarda ene, büyük âlemdeki tabiat gibidir; ikisi de tağutlardandır.

حظن نيكفر قبالظاشو ث تصيغتكورج قبالله تعقد قبالظمخالج

قبالظمخالج قبالظاشو قبالظاشو انصام لنها قبالله قحشيع قحشيع

قاعظم Ey kardeş bil ki! Hasenatın hayatı niyet iledir. (Yani livechillah olan niyet iledir.)

Onların fesadı ise ucub, riya ve gösteriş iledir.

Hem vicdaniyatın bizzat meş'ur olan ahvalinin damarı niyet ile ve ikinci bir şuur ile inkıta'a uğrar. Şu halde amellerin hayatı niyet olduğu

(Sh:444)

gibi, ahvalin de ölümü, bir cihette niyettir. Meselâ⁽¹⁾ tevazu ki, bir haldir. (Ona sun'î bir şekilde fitrîlikten çıkarıp yukarıda geçtiği gibi) ikinci bir şuur ile niyet etmek, vicdaniyatın bizzat meş'ur olan tevazuunu ifsad eder. Ve hakeza tekebbüre niyet etmek, fitrî olan kibr-i nefis ve vakarı izale eder. Ve yapmacık bir feraha niyet etmek dahi onu uçurur. Hem gangîn olmaya niyet etmek de onu gevşekleştirir ve hakeza kıyas et!

قاعظم Ey kardeş bil ki! Bir ağacın, ⁽¹⁾ belki ondaki bütün tekâmül kanununun aynısı, semerenin karnında saklı bulunan bir çekirdeğin içinde de bulunması lâzımdır ki, o ağaç onun

Hem bir delili de; bir hardele küçüklüğünde, (beşerin kafasının) bir yerinde yerleştirilmiş insanın kuvve-i hâfızasıdır ki, yed-i kudret onu, kader kalemiyle insanın sahife-i a'malinden istinsah ederek, bir senedi gibi insanın eline vermiştir. Tâ ki insan, muhasebe vaktinde onunla sahife-i a'malini hatırlasın. Hem tâ mutmain olsun ki; şu fena ve zevalin hercümerci arkasında beka için çok aynalar vardır, Cenab-ı Kadir-i Hakîm, zaillerin hüviyetlerini onlarda tersim ediyor. Hem pek çok levhalar vardır, Cenab-ı Hafîz-i Alîm, fanilerin meanilerini onlarda yazmaktadır.

تَعْلَمُ Ey kardeş bil ki! Elimizdeki saatin (iç kısmı,) âlât ve çarkların tezelzül ve ızdırabları cihetiyle nasilki gayr-ı sabittir, öyle de; bir saat-i kübra olan dünya dahi, zâhirî sabitiyeti içinde gayr-ı sabit ve lerzedardır.

Evet dünyaya zaman girmesiyle, gece ve gündüz, o saat-i kübranın saniyelerini sayan iki mil hükmündedir. Seneler ise, dakikaları sayan bir ibre, asırlar dahi saatleri sayan birer iğnedirler.

Hem dünyaya mekân dercedilmesiyle, cevvi-i hava sür'at-i tagayyür ve tahavvül ve tezelzülüyle ayrı bir tarzda saniyelerin ibresi hükmündedir. Küre-i arz dahi nebatat ve hayvanatın mevt ve hayatları

(Sh:455)

cihetiyle; yüzünün daimî surette tebeddül etmesi, dakikaları sayan bir mil gibidir. Hem küre-i arzın karnındaki zelzeleler ve neticesinde dağların fişkırması, saatleri sayan ağırca hareketli bir mil hükmündedir. Kezalik, sema yüzü harekât-ı ecrâm ve kuyruklu yıldızların zuhuru ve küsufatın vuku'u ve şehabların akmasıyla, haftalık saatin günlerini sayan bir mil gibidir.

İşte, şu yedi rükün üzerine mebni olan dünya, hakikatta fani, hâlik, lerzedar ve su gibi akıcı iken, lâkin gafletle sureten tecemmüd ederek, fikr-i tabiatla tekeddür edip âhiretin yüzüne karşı bir hicab olmuş. Felsefe-i sakime ve medeniyet-i sefihe de, onun şu cümudiyet ve küdüretini daha da arttırmışlardır.

Amma Kur'an-ı Hakîm, dünyayı kendi ayatıyla; atılmış pamuk gibi hallac edip cümudiyetini eritiyor. Ve şulepâş beyinatıyla onun kudûretini izale edip şeffaflaştırıyor. Ve nur-efşan neyyiratıyla fikr-i tabiatı eritip âhîret yüzünden perdeyi kaldırıyor. Hem belâgatkâr na'yeleriyle, dünyanın ebediyet-i mevhumesini yırtıp atıyor. Hem ra'd-misal sayhalarıyla, fikr-i tabiatından doğan gafleti parça parça ediyor.

İşte mütezelzile olan dünyanın hakikatı, mezkûr lisan-ı haliyle şu âyeti okuyor: **تَعْلَمُكُمْ أَنْتُمْ خَمْسِينَ**

قَوَادًا قُرَى الْقُرَاتِ تَعْلَمُكُمْ تَعْلَمُكُمْ تَعْلَمُكُمْ

تَعْلَمُكُمْ Ey kardeş bil ki! İnsanı hayvandan temyiz edip ayıran şey, onun mazî ve müstakbel ile olan alâkasının şümulü ve afak ve enfüsü ihata eden idrâkinin külliyeti ve eşya-yı zâhiriyeinin inşasında terettüb eden zâhirî illetleri (kanun ve sebepleri) keşfetmesidir.

Öyle ise, insanın en azam ve en önceki vazifesi ve cihazatının vazifece en etemm ve en elzemi; Cenab-ı Hakk'ı tesbih ve tahmiddir ki, insanın gaye-i hilkatından maksud-u aslî budur. Binaenaleyh, bu insan kendi Saniini mazi, hal ve müstakbel dilleriyle ve enfüs ve âfak

lisanlarıyla tesbih edebilir bir mahiyettedir. Hem mahlukatın tesbihatını müşahede edip onların üstünde şahidlik yapabilmesi sırrıyla da; Sani-i

(Sh:456)

Eşya'ya san'at-ı eşyadaki hikmetin derununda tertib ve terettüb ile yazılı bulunan bütün esmayı okuyarak medh ü sena edebilir bir fitrat ve vaziyettedir.

İşte **تَشْبِخُ خَلْقٍ قَالَهُ** cümlesi, hem hayret ve takdir manalarını, hem taaccüb ve istihsan manalarını; hem tenzih ve takdis manalarını, hem heybet ile beraber muhabbet manasını, hem de azametın lâzımı olan mechuliyet manasını tazammun etmektedir.

تَعْلَمُ Ey kardeş bil ki! Cenab-ı Hakk'ın hem atâları, hem kazaları, hem de mukadderatı vardır.

Evet atâ, kazanın içine nüfuz edip icra-yı hüküm ettiği gibi, kaza dahi kaderin içine nüfuz edip hükmünü icra eyler. Yani nasilki taş ve toprağın sertlik ve salabetleri ile beraber, yumuşak ve incecik olan damarlar, içlerinden müruru zamanında, bunlara yol vermek için parçalandığı misillü; hem latif suyun incimadı vaktinde, onun bu latif meyline karşı, sert demirin mukavemeti kırıldığı gibi; kaza kanununun okuna karşı, kader kanunu da öyle kırılır, delinir.

Tıpkı, nev'lerin birer kaderi hükmünde olan küllî kanunlar, bazı has ve muhassas hârika cüz'iyatın şüzûzlarıyla yırtıldığı gibi!..

Bu hal ise işarettir ki; Cenab-ı Hak sübhanehu ve teala, bir Fail-i Muhtar olup istediğini yapar, irade ettiğine hükmeyle. Hem i'ta eylediği şeye hiçbir şey mani' olmadığı gibi, kaza ettiği şeye de hiçbir red ve müdahale olamaz. Demek Atânın Kazaya karşı nisbeti, Kazanın Kadere karşı olan nisbeti gibidir. Yani atâ ise, kaza kanunundan bir şüzûzdur.

Nasilki hakikat-ı hale ârif olan bir zat demiş:

تَعْلَمُ قَلْبِي قَلْبًا حَسَنًا مِّنْ عَطَاكَ وَسَيِّئًا مِّنْ قَضَائِكَ

تَعْلَمُ عَطَاؤَكَ لَكُنْتُ مِنَ الْهَالِكِينَ

(Sh:457)

Manası: “Ya İlahî! Benim hasenatım, ancak senin atândandır. Fakat seyyiatım ise, senin kazandandır. Eğer atân olmasaydı, muhakkak ki ben helak olanlardan olurum.”

Yani kötülüğe karşı nefsi emmaredeki istidad, bir şer ve helaket kanunudur.

تَعْلَمُ Ey kardeş bil ki! Kur'an-ı Hakîm, âyetlerin sonlarını, (meselâ Sure-i Mülk'ün âyetleri gibi) esma-i hüsnanın manalarını mutazammın bir şekilde veya birçok âyetlerde olduğu gibi, esmanın aynıyla fezlekelendirip hatimelendirmekteki sır şudur: Kur'an-ı Hakîm kendi i'caz-kâr beyanıyla evvelâ âsâr-ı san'at-ı İlahiyeyi nazarın önüne bastedip serer; sonra da, **تَعْظِيمُهُ**

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ

تَوَلَّاهُمْ مَا نَحْنُ بِمَالِكِهِمْ فِي مَا شِئْتُمْ أَنْ تَقُولُوا رِضٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ve emsali gibi âyetlerle esmayı ondan istihrac eder.

Ve keza, Kur'an kâh olur ki, beşerin gözü önünde mensucat-ı san'at-ı Rabbaniyeyi neşreder, sonra neticede, onları esmalarda tayyeder.

Ve keza Kur'an, kâh olur ki, Cenab-ı Hakîm-i Alim'in fiillerini tafsil edip açar, sonra da onun esmasıyla icmal eyler.

Ve keza, kâh olur ki Kur'an, mahlukatı bir tertib ile zikreder ve onlardaki nizam, mizan ve faideleri irae ederek şeffaflaştırır. Sonra sana, onların içinde esmayı gösterir. Güya o mahlukat, elfazdır ve şu esma ise icad cihetinde onların maanileri veya ab-ı hayatı veya çekirdekleridir.. Veyahut -ilim cihetiyle- onların hülasalarıdırılar.

Hem kâh olur ki; çeşitli keyfiyetlerle tekeyyüf edip tagayyür eden maddî cüz'iyatı Kur'an zikreder, sonra da onları küllî, nuranî ve sabit esma ile icmal eder.

(Sh:458)

Hem Kur'an, kâh olur ki, genişlenmiş ve çok intişar etmiş olan kesreti göz önüne serer, sonra herşeydeki cihet-i vahdet-i gösterir tarzında damga-i vahdeti üstüne basar.

Hem kâh olur ki, esbab ile müsebbebatin zâhirdeki bitişikliklerinin arasını tebyin edip ayırdıktan sonra, müsebbebatin neticelerini izhar edip gösterir. Nasılki zâhir nazarda daire-i ufkun semaya temas ettiği görülüyorsa da, oysaki aralarında müdhiş bir mesafe vardır. Evet, esbabın en azamı, müsebbebatin en hafifini de bizatihi yüklenmeye takatı yoktur. İşte Kur'an, esbab ile müsebbebatin arasında uzaklığı izhar ile, o mesafenin, mahall-i zuhur-u esma veya onların matla'ları olduğunu gösterir.

Hem kâh olur ki Kur'an, mahlukatın, yani insanların ve cinlerin ef'allerini zikrederek tehdid eder. Sonra hemen arkasından, rahmete işaret eden esma ile teselli verir. Hem bazı olur ki, Kur'an bazı cüz'î maksadları zikreder, sonra da o makasadı, kavaid-i külliye ve berahin-i kat'îye tarzında olan esmalarla takrir eder, yerleştirir. Ve hakeza kıyas et!..

قَالَعَلَمُ Ey kardeş bil ki! Acz dahi aşk gibi Allah'a isal eden bir tariktir. Belki acz, aşktan daha akreb ve daha selâmetli bir yoldur.

Evet ehl-i sülûk, Turuk-u hafiyede letaif-i aşere üstünde ve Turuk-u cehriyede nüfus-u seb'a üzerine sülûk etmişlerdir. Amma şu âciz ise,⁽¹⁾ Kur'andan kısa bir tarik ve girintisiz, çıkıntısız, sağlam bir yol istifade edip ahzetmiştir ki, yalnız dört hatvedir.

İşte; Birinci Hatve'ye فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ âyeti işaret eder.

(1) Kendi zat-ı kerim-üs sıfatını kastediyor. (A.B.)

(Sh:459)

İkinci Hatve'ye اُولَئِكَ تَحْكُمُونَهُمْ فَيَكْفُرُونَ بِهِمْ فَأَلْهَمَهُمُ اللَّهُ فِتْنَتَهُمْ فَلْيَتْلُوهُمْ âyeti işaret eder.

Üçüncü Hatve'ye قَدْ تَعْلَمُ لَطْفَتَهُمْ إِذْ فَتِنُوا فِتْنَتَهُمْ فَلْيَتْلُوهُمْ قَالَعَلَمُ تَوْضُوحًا لَطْفَتَهُمْ

﴿ قُلْ مَتَّحِينَتُمْ نَفْسِي نَفْسًا نَاطِقًا ﴾ âyeti işaret etmektedir.

Dördüncü Hatve'ye ﴿ تَمَكَّلْ نَفْسِي نَفْسًا نَاطِقًا ﴾ âyeti işaret ediyor.

Bu Hatvelerin izahı ise, gelecek tarzdadır:

Birinci mertebe olan Birinci Hatve: Evet insan, cibilliyet ve yaratılışı hasebiyle, nefesine muhib olarak halkedilmiştir; belki herşeyden önce bizzat, yalnız zatını sever. Bunun içindir ki, mabuda lâıyk olacak bir medihle nefisini medheder. Ve nefisini ayıblardan şiddetle müdafaa eder ve kusurlardan tenzih etmeye çalışır ve mümkün oldukça kusurları nefesine almaz. Hattâ ma'budunun hamd ve tesbihi için insanda yaratılmış cihazat ve letaifi, adeta kendi nefsinin medh ve tenzihine sarfeyleyerek ﴿ قُلْ لَمْ يَخْلُقْكُمْ إِلَّا لِيُعَذِّبْكُمْ وَإِن كُنْتُمْ مِّنْ عِندِهِ لَمِنْقذِينَ ﴾ hükmüyle heva-i nefisini kendine ilah ittihaz edenlerden gibi olur. İşte nefsin bu makamda, bu hatvede tezkiyesi ise, onu tezkiye etmemektir.

İkinci mertebe olan İkinci Hatve'de: Külfet ve hizmet makamında nefisini unutmak, fakat ahz-ı ücret ve istifade-i huzuzatta ise nefisini şiddetle iltizam etmek ise, nefs-i emmarenin muktezasıdır. İşte bu makamda onun tezkiyesi, şu haletin aksidir. Yani nisyan-ı nefis içinde nisyan etmemektir.

Üçüncü mertebe olan Üçüncü Hatve'de: Nefsinden kusur ve noksan, acz ve fakrdan başka bir şey görmemek ve bütün mehasini ise Fâtırı tarafından in'am edilen nimetler olduğunu görmektir. Bu ise, fahr

(Sh:460)

yerine şükrü iktiza eder. İşte bu mertebede onun tezkiyesi ise; kemalini kemalsizlikte, kudretini aczde, gınasını fakrda bilmesidir.

Dördüncü Hatvede: Kat'iyetle derketmesi lâzımdır ki, kendisi nefsinde ve mana-yı ismîyle fanidir, mefkuddur, hâdistir ve madumdur. Fakat mana-yı harfiyle ve Saniinin esmasına ayinedarlık cihetiyle şâhiddir, meşhuddur, vâciddir, mevcuddur.

İşte şu hatvede onun tezkiyesi budur ki; vücudunda adem, ademinde vücudu olduğunu bilmek, ve ﴿ قُلْ قَالُوا لَيْسَ بِنِعْمَةِ رَبِّنَا نَحْنُ بِلِقَاءِ رَبِّنَا إِلَّا فِي حَقِّ عَقْدٍ ﴾ deyip, mülk onun olduğu gibi, hamd da yalnız ona mahsus olduğunu düşünüp herşeyi Allah'a teslim etmektir.

Ve keza ehl-i sülûktan vahdet-ül vücud ehlinin meşrebi, kâinatın vücudunu nefyetmekle idamına hükmeder. Ehl-i vahdet-üş şühudun meşrebi de mevcudatı nisyan-ı mutlak hapishanesinde mahbusiyeti cihetine gider.

Amma benim, Kur'an'ın minhac-ı kavîminden fehmettiğim budur ki: Mevcudatı hem idamdan, hem hapisten afvetmektir. Belki onları mana-yı harfî ve Allah hesabına mazhariyet ve aynadarlık cihetiyle esma-ı hüsnayı ilan etmek vezaiifinde istihdam ederek, mana-yı ismî ile veya nefisleri hesabına olan hizmetten azletmektir.

Sonra insan, kendi vücud ve hayatında bir devair-i mütedahile ve masnuat-ı müterâkibedir. Zira insan hem nebattır, hem hayvandır, hem insandır, hem mü'min... İşte bundan dolayıdır ki, tezkiye muamelesi bazan evvelâ; dördüncü tabaka olan iman mertebesinde vuku' bulur. Sonra imanın mertebe ve tabakasından tenazül ederek, tâ en aşığı tabaka ve şedid-ül mukavemet olan nebatiyet mertebesine kadar iner. Hattâ bazan yirmidört saat zarfında bütün tabakalarda da o muamele vuku' bulabilir. İşte bundandır ki, bazen o meratibin aralarını farketmeyip galat eden insan, yerdeki herşey yalnız bizim için halkedilmiştir der.

تأمل Ey kardeş bil ki! Nasılki bir zat, bir masnu'a veyahut çok masnu'lara, san'atkârane

yapılmış bir çok lifleri sarmış olsa; veyahut çok kıymettar, süslü cevher gibi bir meknuna veyahut çok cevherli meknunlara, o şeyin maddesinin cinsinden dokunmuş pek çok cildler şeklindeki gömleklerle onu giydirmiş olsa; hem o şeyin veya şeylerin cevfine, (iç merkezlerine) üst üste teraküm etmiş şeylerin tâ içlerinden çıkan yontulmuş çok değerli âlî taşları dercetmiş olsa, elbette hiç bir şek ve şübhe kalmaz ki, mazruf da zarf gibi ve muhat dahi muhit gibi tek bir san'atkârın san'atıdır ve onun malı ve mülküdürler.

Aynen onun gibi; hiçbir şek ve şübhe yoktur ki, şu hadsiz kesret üstüne küllün, külliyyatın ve zarfın vahdeti gibi ittisalî ve nev'î birliklerin liflerini saran; hem şu yeryüzünde intişar etmiş masnuat cemaatlarının kametlerine anneleri hükmünde olan bu unsurlar gömleğini giydiren; hem şu gayet azametli, büyük âlemlerin birer küçültülmüş timsali olan mahlukatı, hususan hayvanatı, o âlemlerin içlerine derceden, ve bu âlemleri de, iç içe yapılmış evler gibi, kendilerinin birer semeresi ve

(Sh:463)

çekirdeği olan mevcudatın üstüne dercedip kuran; elbette ancak bir Vâhid-i Ehad ve Samed'dir ki, vâhidiyet tecellisi ile muhit üstüne ve ehadiyetiyle de muhat üstüne tecelli etmektedir.

تأمل Bil ey birader! Nasılki bir sultanın hâkimiyeti içinkî devair-i hükümetinde ve

tabakat-ı raiyetinde ve meratib-i saltanatında ve vezaif-i emiriyetinde çok isim ve ünvanları bulunabilir. Âdeta o padişah, timsal ve mümessiliyle ve kanunu ve nizamıyla her dairede ve bütün ünvanlar ve perdeler arkasında mevcut ve hazırdır, görünür, görür.

Öyle de meselâ: **تَقْوَانًا قَالِحًا قَالِحًا قَالِحًا** binbir esma-i hüsna sahibi olan Zat-ı Zülcelal'in

dahi kâinatın herbir âleminde esma-i hüsnasından bir ünvanı ve ismiyle bir tecellisi vardır. Ve o ismin daire-i saltanatında sair esma ona mütabi' hükmündedirler. Belki orada hâkim olan o isim, sair esmayı dahi tazammun etmektedir.

Ve keza, âlemin herbir tabakasında küll olsun, cüz' olsun, küllî olsun, cüz'î olsun, hâs bir ismin cilveleriyle has bir rububiyet içinde, has bir tecelli ile tasarruf eder. Yani o isim, aynı zamanda herşeye âmm ve muhit iken; fakat o tabakaya öyle bir hususiyetle tecelli eder ki, güya o isim, yalnız o tabakaya mahsustur.

Hem dahi Cenab-ı Hakk'ın meratib-i rububiyetinde birbirine bakan şe'nleri ve onun seradikat-ı uluhiyetinde birbiri içinde akseden isimleri, hem haşmetinin aynalarında birbirinden ayrı temessülâtı; ve kudretinin tasarrufatında, mütenevvi ünvanları; ve onun sıfâtının tecelliyatında iç içe çiçek açan zuhurâtı ve ef'alinin cilvelerinde birbiri içinde görünen tasarrufatı; ve masnuatının tenviinde (nevileştirme) mütedair Rububiyetleri vardır ki, Ehadiyet üstüne tecellî ile vâhidiyetin bütün muhatına ve o muhatın umum cüz'iyatına tecelli eder. (C.C.)

Evet, bu âzim ve geniş hakikate, tercüman-ı lisan-il kıdem (Resul-i Ekrem) (A.S.M.) dahi, Cevşen-ül Kebir namındaki münacatında işaret etmiştir. Evet, o münacat, doksandokuz ukdeyi müştemil olup, herbir ukde sarıhan veya zimnen oniki cevahir-i tevhidiyeyi tazammun

(Sh:464)

etmektedir. Çünkü meselâ tayin makamında bir isim, mutlak bir vasıf ile çağrıldığı zaman, elbette onda yalnız o sıfatın hâkim olduğuna ve o vasf onun inhisarı altında bulunduğu delâlet eder.

Meselâ **تَعَالَىٰ مَا كُنَّا نَعْلَمُ** denildiği zaman, manası şöyle olur ki, “Ey âlem-de ondan başka Daim olmayan Allah! Yalnız sen Daimsin.” İşte buna binaen, rivayet-i hadîsiyede, “Cenab-ı Hak Sübhanehu ve Teala'nın yetmişbine yakın nuranî hicabları vardır.” denilmiş. Fakat o hicablarda menfezler bulunması; Ve şuûnat birbirine bakması ve esmalar birbiri içinde in'ikas etmesi ve mesilatın (benzeyişler) temessülatı iç içe girmesi ve ünvanlar birbiriyle mezcolması ve zuhûrat birbirine benzemesi ve tasarrufat birbirine dayanması ve rububiyât birbirine kuvvet vermesi ve ihata-i vâhidiyet içinde ehadiyetin tecelli etmesiyle elbette lâzımdır ki, meselâ bir adam Cenab-ı Hak'ı geçen vasıflardan birisiyle bilip tanıdığı zaman, diğer vasıflarda da onu inkâr etmesin. Belki bedahetle bilmesi lâzımdır ki; vasıflardan herhangi bir vasıf ile onu tanısa, diğer bütün vasıflarda dahi yine aynı o zattır. (C.C.)

تَعَالَىٰ مَا كُنَّا نَعْلَمُ Ey kardeş bil ki! **تَطْحَرُشْ تَغْتَشِيْمُ** âyetinin işaret ettiği gibi, fitrat-ı insaniyenin acaib camiiyetindedir ki: Cenab-ı Fâtır-ı Hakîm, insanın şu küçük cirminde hesabsız mizan ve ölçüler âletlerini dercetmiş olmasıdır. O ise, tâ ki insan, o ölçülerle onun rahmetinin hadsiz müddeharatını tartsın ve bilsin.

Hem yine insanda hadsiz cihazat-ı maneviye âletlerini yerleştirmiştir. Tâ ki insan, o cihazlarla Cenab-ı Hak'ın esma-i hüsnasının nihayetsiz hazinelerinin meknûnatını (saklı cevherler) fehmetsin. Meselâ sen kendi havass-ı aşerene bak ki; nasıl mesmuat, mübsarat, müzevvekat ve saire âlemlerin elvanını ihata ettikleri gibi; irade, ilim, sem' gibi cüz'î sıfat ve ahvalin i'tası ile de Cenab-ı Fâtır-ı Hakîm'in muhit sıfatlarını ve geniş şuunatını fehmetmeye müheyya ve müstaid olmuş.

(Sh:465)

Ve keza, Cenab-ı Fâtır-ı Hakîm, insanın enaniyetine âlemler kadar, belki elvanları miktarınca latifeler lefaiyye sarmıştır ki, insan, o latifelerle o âlemlerin halini anlasın, bilsin. Hem dahi Cenab-ı Allah, insanın kamet-i mahiyetine; rububiyetin hicabları adedince manevî gömlekler, perdeler giydirmiştir. Tâ ki insan, o rububiyet hicablarını kat'edip içlerinden geçerek, terakki etsin.

Ve keza Cenab-ı Rahman, insanda gayet acib bir surette, bir latife-i müdrike vedia bırakmıştır ki, bir hardele küçüklüğünde olan kuvve-i hâfıza, bir geniş âlem gibi kesilip, o latife-i müdrike daimî surette bu kuvve-i hâfıza hardelesinde seyr ü sefer ettiği halde, onun sahiline ulaşmamaktadır. Hal böyle iken, şu koskoca büyük âlem, o latifeye bazan o derece darlaşır ki, âdeta şu koca âlemi ihata edip kendisinde sakladığı halde, kuvve-i hâfıza hardelesi de o latifeyi ve onun bütün cevelan meydanlarını ve mütalaa ettiği bütün mektuplarını ihata edip yutarda, karnı da ağrımaz.

İşte tesbih ederiz o zatı ki, kuvve-i hâfıza-i insaniyeyi nihayet derecedeki büyüklüğü içinde, gayet derecede küçük yaratmıştır. Ve bu sırdandır ki, insanın tefavüt-ü meratibi şayan-ı tefekkür olmuştur. Evet insan nev'inden bazıları bir zerre içinde boğulurken, bazıları da dünya onlarda garkoluyor.

Sonra bu insan, bazı olur ki, kendisine mevhub (hibe edilmiş) olan (mezkur) anahtarlardan birisiyle, kesretin en çok intişar edip yayıldığı olan geniş bir âlemin kapısını açarak içine girer. Fakat onda bazen vahdet yolundan sapması olabilir. Dolayısıyla, tevhide ulaşması ona gayet müşkilatlı olur.

Binaenaleyh, insanın kendi âlem-i manevîsi ve seyr-i ruhanîsinde çok tabakalar vardır. İşte bu tabakaların birisinde, gayet yüsr ve sühuletle ona huzur ve tevhid müyesser olurken,

başka bir tabakada gaflet ve evhamın istilasıyla bazan en dar ve en küçük bir daire, bir iş dahi, ona o kadar genişlenir ki; kesret içinde tamamen gark olup vahdeti büs bütün kaybedip unuttur.

İşte medeniyetçilerin; sukutu terakki, cehl-i mürekkebi yakîn ve nevm-i gaflette tamamen batmayı intibah tevehhüm etmeleriyle gösterir ki; onlar şu en alt tabaka-i süflâdadırlar. Öyleyse onlar, hakaik-1

(Sh:466)

imaniyeyi derkedip anlamaktan uzaklık noktasından, bedevilerin bedevilerinden de çok mertebe geridirler.

 Ey kardeş bil ki! Vâhidiyet ki, esma-i İlahiyeden Vâhid isminin tecellisi olmak itibariyle; o ismin herşeyi ihata ettiğine delâlet ediyor. Amma Ehadiyetin manası ise, herşey-i zihayat, kendi varlığı ve vücuduyla; tedbir ve idare-i kâinatla alâkadar olan bütün isimler, bir tek Zat-1 Vâhid'in olduğuna işaret ettiğine delâlet ediyor.

Yani Cenab-1 Vâhid-i Ehad, vâhidiyet tecellisiyle nasilki bütün eşyayı ihata etmiş. Öyle de ehadiyet tecellisiyle de, herşeyde bütün esması hükmediyor demektir.

 Ey kardeş bil ki! Celal sıfatının ekser mezahiri, esmanın küll ve külliyat ve enva' ve cemaatler üzerine tecelli etmesidir. Meselâ; nevilerde görünen cûd-u mutlak celal tecellisindedir.

Amma tecellidar olan cemal sıfatının ağleb aynaları ise, cüz'iyat-1 mevcudatın nakışları ve teksir-i efrad içinde emsallerin birbirine telahukuyla, ayinedarların cilalanması içinde eşhasın gittikçe zidaleşen güzellikleri; ve tek tek herbir şahıstaki nihayet güzel itkan ve intizamlar da, cemal tecellisini irae etmektedirler.

Ve keza celal, vâhidiyet tecellisinden tezahür ettiği gibi; cemal dahi ehadiyet tecellisinden nümayan olur. Fakat bazan olur ki, cemalden celal tecelli ettiği gibi, celalden de cemal tecelli eder. Evet bak gör ki; cemalin aynısı içinde celal ne kadar cemildir ve ayn-1 celal içinde cemal, ne kadar celildir.

(Sh:467)

 Ey kardeş bil ki! Göz, şu musanna' ve murassa' masnuatı müşahede ettiği halde, basiret ise masnuatın Saniini görmezse; elbette hâlî değil, ya basiretsizliktendir.. veya da körlüğündendir.. veyahut mes'elenin azametini tasavvur etmeye zihni dar geldiğindedir.. veyahut da bütün bütün bir sukutun hızlanıdır. Yoksa o hal, sofestaîler gibi, belki daha eşna' ve daha gözsüz olarak, basarın şuhudunu inkâr etmekteğinin acib bir şekli olur.

 Ey kardeş bil ki! Nasilki bir adam, bir tarlaya bir tohumu zer'edip ekse ve o tohumun tanelerini tarlanın her tarafına tamim etse, (velevki bir çayır çimen tohumu dahi olsa) elbette o tarla, o adamın taht-1 himayesinde olduğunu ve başka birisinin gelip tekrar o tarlaya tohum atarak tasarruf etmesinden masun bulunduğunu gösterir, ki adeta tarlaya ekilen o tohum, o adamın tasarrufuna ve başkasının adem-i müdahalesine manevî bir sur gibidir.

Aynen öyle de küre-i arz tarlasında zer’edilip saçılan ve yer yüzünün ekserisinde dağılmış ve yayılmış olan nebatat ve hayvanatın herbir nev’i dahi, şirki ve şirketi men’ eden birer sur ve gayrın müdahalesini tardeden birer bekçi ve evhamı red ve tardeden birer hâmîdirler. Şimdi düşün, bütün nevilerin mecmuu, birbiriyle tesanüde gelse ve şahidler birbirine eklense ve efradlar birbirine boyun boyuna verse; ve her hepsi birbirine omuz omuza gelerek kuvvet verseler, ne derece şirki red ve şürekayı tardettiğini artık sen kıyas et!

Ey aziz bil ki! Meselâ nasılki bir insan, kendi meyvedar bahçe ve bostanlarının yeşil çimenlikleri içinde ve güzel çiçeklerinin arasında bazı çorak vadilerin ve sert yalçın kayalıkların gayr-ı muntazam suretlerini veya taşlıklarının muvahhiş ve haşin benzerlerini ve eğri büğrülüklerinin müşevveş timsallerini görmek ister ve arzu eder. Tâ ki, o gibi şeyler, o cennet-misal bahçelerdeki tanzimatın letafetini izhar etsinler. Hattâ bazı kimseler, kendi bahçe ve bostanlarının manzum

(Sh:468)

vaziyetleri içinde müşevveş şekilde yontulmuş olan nahitlerle yapılmış mağaraların suretini ve timsalini yapar, vaz’ eder. Demek o gibi şeylerin kemal-i intizamı ise, burada adem-i intizamlarındadır. Lâkin müdakkik olan kimseler, şunların intizamsız bir şekilde burada dizilmesi; elbette hakîm bir nâzımın kasdî bir işidir diye düşünürler.

Aynen öyle de: mahlukat-ı muntazama ve masnuat-ı mevzune arasında, bir de intizamdan baîd, müşevveş eşkallî dağ ve vadiler ve mütefavit taşlarla örtülü yüce dağlar ve çetin kayalıklar müşahede edilir. Hattâ o derece ki, nazar-ı hamka-i zâhirî, bunlarla tesadüfün eli oynamak tevehhümüne düşmüştür. Hâşâ, belki bunları ihata eden ve onların üstünde döşenen manzum ve mevzun masnuatın şehadetiyle, bunlar ancak adem-i tanzim ile muntazamdırlar. Dış görünüşteki müşevveşiyetleri ise, ancak bir Sani-i Hakîm ve bir Fâtır-ı Alim’in kasdı ile dir.

Evet, nasılki mensur cevahirlerle tezyin edilmiş gerdanlıkların üzerine manzum incilerin dizildiği olan gayet muntazam bir san’atın şa’şaasını izhar için; ve o şulefeşan kıymettar taşları göstermek gayesiyle, onları şiddetli bir karanlığa göstermek icab ediyor.

İşte aynen onun gibi, nebatat yeyici hayvanatın, yemelerini defeden dikenli ağaçlara ve diken mızraklarıyla mücehhez nebatata dikkat et!. Tâ ki, onların adem-i intizamları içinde bir intizam-ı acibi göresin. Ve onların muvahhiş haşinlikleri içinde zarif bir letafet müşahede edesin.

Evet şunların bu vaziyetleri, bir Sani-i Hakîm’in kasdıyla intizamsızlık içindeki aynı intizam olduğunun emareleri budur ki; hiç birisinin şekli başkasının şekline tevafuk etmemesidir. O derece ki, herbir nev’-i müstakilin tek tek herbir ferdi, kendi nev’iyle şeklen ittihad etmekle beraber ve tevafuk esbabını da aldığı halde, şekil ve sima cihetinden âdetâ kendi şahsına münhasır oluyor. İşte ferdlerdeki şu tevafuksuzluk, elbette onların içinde rast gele ittifakî bir kaziyenin ademine ve tesadüf vücudunun da in’idamına bir delil-i kat’îdir.

(Sh:469)

Ey kardeş bil ki! İnsanın camiiyet-i fitratının mezayasından ve onu sair hayvanattan ayıran seciyesi ise; zevi-l hayatın Vâhib-ül Hayat’a karşı olan tahiyatlarını fehmetmesidir.

Yani insan, kendi nefsinin (kalbinin) sözlerini anladığı gibi, iman kulağıyla dinlediği zaman, tesbih eden zevi-l hayatın, belki cemadatın dahi bütün kelimatını fehmedebilir. Halbuki sair zihayat ve cemadat ise, herbirisi yalnız kendi zatının sözlerini fehmedebiliyor. (Evet cemadatın izhar ettiği çok acib hizmet ve manalar itibariyle onların da kendilerine mahsus bir

tarz-ı tesbihatları vardır.) Âdeta onlar, bu cihetten konuşan birer sağır hükmündedirler. Fakat insan ise, semi' bir mütekekkildir ki, gözünün gördüğü genişlik miktarınca işitebiliyor. Yani insan; Esmâ-i Hüsnanın delilleri olan mevcudatın bütün konuştuklarını, gözü ile bir anda, müzahametsiz bir tarzda işitebilir. Öyle ise mevcudatın herbirisinin kıymeti yalnız o şahsın kendi nefsi miktarıdır. Fakat insan-ı mü'minininki ise, her hepsinin kıymetinin miktarı kadardır denilebilir. Yani insanın her bir ferdi, sair mevcudatın birer nev'i gibidir. Belki de

birçok nevilere gibidir. **تَخَالَفَهُمْ قَبَالَضًا شَقًا**

قَالَعَلَم Ey kardeş bil ki! Hakikat ile suret arasında zâhirde bir müşâbehet olmakla beraber, nefs-ül emirde azîm bir bu'd vardır.

Meselâ, amiyane olan tevhid-i zâhirî; hiçbir şey Allah'tan gayrısına isbat edilip verilemez diye bir isbattır. Halbuki bu nefîy ise, çok basit ve kolaydır.

Amma ehl-i hakikatın tevhidi ise, görünen bütün eşyayı Cenab-ı Hakk'a isbatlı bir şekilde isnad eder. Ve herşeyde onun sikkelerini görür ve herbir mevcud üstünde onun hatemini okur. İşte bu isbatlı tevhid ise huzuru tesbit edip gafleti tardediyor.

(Sh:470)

قَالَعَلَم Ey kardeş bil ki! Mana-yı ismîyle ve zafî bir kasdla şu dünya hayatına müteveccih olan kâfirlerin hikmet-i imhalinin bir kısmı şunlardır:

Birincisi: Sun'î bir terkinin neticesinde ıstıhsal ettikleri Cenab-ı Hakk'ın çeşitli renklerdeki nimetlerinin izharına hizmetleridir. İsterse onların şuurları da ermesin.

İkincisi: Cenab-ı Sani-i Hakîm'in güzel masnuatının mehasinlerini tanzim etmeleridir. Kendileri anlamasa dahi...

Üçüncüsü: Cenab-ı Hak Sübhanehu ve Teala'nın garaib-i san'atı üzerine gayet câlib bir tarzda nazar-ı dikkati celbederek onu teşhir etmeleridir. İsterse kendileri bunu düşünmeseler de... Lâakal saat gibi sana evkatı bildirir, amma kendisi ne yaptığını bilmez.

قَالَعَلَم Ey kardeş bil ki! Muvaffak olabilene tarikat berzahına uğramadan zâhirden hakikata geçebilmesi mümkündür. (Yani tasavvuf tarikatı)

Evet ben, Kur'an'dan tarikatsız bir surette hakikata giden bir yol keşfettim. Hem ulûm-u âliye **قَالَعَلَم** berzahına uğramadan da, maksud ilimlere ulaştıran bir yol buldum. Evet rahmet-i hâkimenin şânındandır ki, seri-üs seyr olan şu zamanın evlâdına böyle kısa ve selâmetli bir yolu ihsan etsin.

قَالَعَلَم Ey kardeş bil ki; bir şeyin vücud ve hayatı nasıl ki kendi mûcidinin vücud-u vücuduna ve sıfatlarına bir bürhan-ı bâhirdir. Hem o mucidin vâhid olduğuna, yani: herşey O'nun olduğuna nuranî bir âyettir ve esbabın ellerini eşyaya müdahaleden kesen bir hüccet-i katıadır.

düşman olan belaların askerleri de senin sabır askerlerine iltihak etmeleriyle yardımcı ahbablara inkılab ederek, senin kuvve-i maneviyeni takviye etmiş olmaları; hem de bir Mâlik-i Kerim ve Rahim ve Hakîm'e tevekkül ile istimdadin geleceğe karşı kâfi ve vâfi bir kuvvettir.

İşte eğer böyle yaparsan, en büyük musibetine karşı dahi, senin en zaif sabrın, kâfi gelecektir.***

تَعْلَمُ Ey kardeş bil ki! Bir çok kimseler, kusurlu fehmiyle; bazı hakikatları, -menabi-i hakikat ve maadin-i hak iken- mübalağa hayalgâhı ve mücazeze zemini olarak tevehhüm ederler.

Meselâ rivayet edilmiş ki:

لَطْرٌ مَثْوَيْتَةٌ قَالِدَانِيَا لَقْنَدُ قَالَتْ قَجَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا قَشْرَبَ الْكَافِرُ مِنْهَا جُرْعَةً مَاءٍ

ev kema kal... (Yani, “Cenab-ı Hakk’ın yanında dünyanın bir sinek kanadı kadar kıymeti olsaydı, kâfirler ondan bir yudum suyu dahi içmeyeceklerdi.”) olan hadîs-i şeriften murad şudur ki: Şu haricî dünyadan senin hayat-ı faniyenin aynasında ve geçici olan ömrünün vüs’atinde temessül eden saadetinin yekûnu, âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar bir nura da müsavi gelemez demektir.

Evet, nasılkı tenebbüt ile bir ağaç olacak olan bakî bir habbe; rüzgârın üfürmesiyle fenaya gidebilen bir harman samana tereccüh ediyor. Öyle de herkesin; esma-i hüsnanın mazharı ve âhîret mezraası olan şu umumî dünyadan bir dünyası vardır. Eğer insan, kendi hususî dünyasına mana-yı harfiyle bakarak, bakî bir hayat için onu istimal etse,

(Sh:475)

ona çok büyük bir kıymet terettüb edecektir. Yoksa, eğer fenaya sarfetse, baki bir zerreye de müvazi gelemeyecektir.

İşte, aklın daracık ölçüleriyle müvazeneye gelmeyen sair bazı ezkârın sevabları hakkında vürüd eden ehadîsleri de buna göre kıyas et!

تَعْلَمُ Ey kardeş bil ki! Dâll ve mudill felasifenin tevehhüm ettiği gibi; hayatın düsturu, ‘cidal’ olmayıp, belki teavün olduğuna delil ise; sert ve sağır toprağın ve katı, muhkem taşların gayet latif ve ipek gibi yumuşak olan nebatatın nâzik ve nazenin damarlarına karşı mukavemet göstermemeleridir. Belki o katı ve sert taşlar, nebatat yavrucuklarının parmaklarının temasıyla kasi kalbini şakketmeleri; toprak dahi bunların kılavuzlarının geçmesi yolunda sağır ve sâmit olan sinesini çâk etmesidir.

Evet güneşiyle, kameriyle kâinat, bütün erkân ve azasıyla, hayvanatın menafii için birbiriyle cevablaşmaları; hem hayvanatın irzakı için nebatatın çeviklik içinde koşuşmaları, ve semeratın terziki yolunda gıda maddelerinin gayet sür’atli bir şekilde müsabakavari hareketleri ve müşterilerin enzarını celbetmek için semeratın son derece süslenip güzelleşmeleri ve beden hüceyratının gıdalanması için zerrat-ı taamiyenin imdad içinde muavenetdarane vaziyetleri gösteriyor ki; kâinatta umumî düsturun ‘Cidal’ olmayıp, ‘Teavün’ olduğuna bir delil-i katı’ ve satı’dır.

Evet ‘cidal’ ise, ancak bazı zalim hayvanat mabeyninde cereyan eden gayet cüz’î bir düsturdur.

تَعْلَمُ

Bil ki! Tevhidin en zâhir bürhanlarından birisi, gözle görünen şu sühulet-i mutlakadır. Halbuki eğer mevcudatın halk ve icadları şirket ve müşareket yoluyla olsaydı; o zaman bütün herşeye birden lâzım olan ne ise, tek tek her bir şeye, hususan canlı olana dahi lâzım olacaktı. Binaenaleyh kâinattaki mevcudatın ayrı ayrı herbir ferдинin, kemiyeten bütün külfet ve suubetleri kadar, infirad içindeki her bir ferd için dahi lâzım gelecekti.

(Sh:476)

تَعْلَمُ

Bil ey nefis-i emmare! Sen metalibinin en güzelleri içinde pûyan iken, yine ittihamda bulunuyorsun. Zira bazan güya dünyayı hor görüp, âhiretin umûruna müştak oluyorsun. Lakin bu taleb ve iştiyakın mana-yı harfi ile oluyor. Yani senin bu iştiyakın ise, tâ ki dünya fena ve zevaliyle sana bulanmasın. Şu halde senin âhirete olan bu iştiyakın, fenanın elîmane darbesine karşı bir tesellidir. Tuh, tuf senin bu denî himmetine!.. Nasıl olur da sen, daimî bir sultanı, zail ve denî bir fakire hizmetkâr ediyorsun. Ve hem nasıl daim ve müstemir olan sultanî bir kasrın altındaki cevahirlerle süslenmiş sütunları çekerek; bazı hayvanatın bir gecelik konaklayıp durmaları için yaptığın (kümes gibi) bir hanın altına veriyorsun. İşte sen bu haletinle kasr-ı âhireti başına yıkıyor ve Cennetin baki semeratını daha olgunlaşmadan ve henüz kemale ermeden ve kazanmadan şu dünyanın yalancı bostanında yemek istiyorsun.

تَعْلَمُ

Ey kendi nefisine âşık ve bu vücudun görüntüsüne istinad etmiş nefis-i emmare! Bil ki sen, ab-ı hayat denizinden bir katre seraba ve gündüz ortasındaki güneşin şa'şaalı nuruna bedel kapkaranlık bir gecenin içindeki yalnız çok zaif bir lem'aya aldanıp iktifa etmişsin. Halbuki zuhurca senin bu vücudunun görünüşü, Fâtırının zuhur-u vücuduna olan nisbetle, bir olan nefsin ile; bütün mevcudatı umum zerratiyla darbedip hasıl-ı darb kadar aded itibariyle nisbeti gibidir. Zira senin nefsin, senin vücuduna bir tek vecih ve ancak cirmin miktarınca delâlet ettiği halde, fakat kendi mûcidinin vücuduna sayısız vecihlerle delâlet etmekle beraber, senin mûcidinin zuhur-u vücuduna bütün mevcudat tek tek, hem ifraden ve terkiben dahi nihayetsiz vecihlerle delâletleri vardır.

Öyle ise ey nefis! Âlemin, senin küçüklüğüne göre senden büyüklük derecesi ne ise, Vâcib-ül Vücut'un zuhur-u vücudu da senin vücudundan zuhurca sana o kadar zâhir bulunması gerektir.

Amma senin nefisine olan muhabbetin ise, çünkü nefsin, senin lezzetlerinin mahzeni ve vücudunun merkezi ve menfaatlerinin

(Sh:477)

madenidir. Hem sana en yakını da odur. Fakat ey nefis, zail bir zıll-i zalil sana kâmil bir asl-ı asil ile iltibas olunmuş. Evet mademki sen nefisini zail bir lezzet için seviyorsun, elbette seni nihayetsiz baki lezzetlerle saadetlendiren ve hem saadetleriyle mütelezziz olduğun bütün sevdiklerini mes'udane lezzetlerle feyziyab eden bir zatı daha çok sevmekliğin lâzımdır.

Hem eğer nefsin, senin vücudunun merkezi ise, bak senin Rabbin senin mucidin olup, seni yoktan icad ettiği gibi; senin vücudunun hem de vücudlarıyla alâkadar olduğun bütün vücudların mûcid ve kayyumu yine O'dur.

Hem eğer senin nefsin, menfaatlerinin ma'deni ise, senin Râzıkın dahi bütün hayırlar onun elinde olan bir Nâfi'-i Baki'olup, hem senin menfaatin, hem de bütün menfaatleriyle intifa' ettiğin kimselerin menfaatleri onun yanında olan bir zattır.

Hem eğer senin nefsin sana en yakın ise, halbuki onun Fâtırı ondan ona daha yakındır. Çünkü nefsinin zatı içinde ve merkezinde öyle yerler ve şeyler vardır ki; onun Fâtırından başka ne senin, ne de hiç kimsenin ne elleri, ne şuuru, ne de hissi onlara ulaşmaz ve yanaşmaz.

İşte ey nefis! madem öyledir; mevcudatın umumuna dağılmış olan o muhabbetleri, kendi nefesine ettiğin muhabbetinle beraber toplayıp Cenab-ı Mahbub-u Hakikî'ye vermen ve tevcih etmen gerektir.

قَالَ Ey nefis bil ki; seni Allah'a karşı marifet ve huzurdan perdeleyip alıkoyan ve gaflet içerisinde bırakan esbabın birisi de; senin cüz'î nazarın, cüz' ve cüz'î olan şeyler üstüne inhisar etmesiyle; o şeyin, tesadüf ile vahî sebeplerden sudûrunu tecviz etmesidir.

Lâkin senin o cüz'î nazarın, başını bir kaldırıp ta, nazarını küll ve külliyata uzatıverseydi; en edna bir şeyin dahi, en büyük sebeplerden sudûrunu tecviz etmeyecekti. Evet meselâ sen, kendi cüz'î rızıkını bazı sebeplere isnad etmen, belki ilk nazar-ı zâhirîde mümkün gibi görünebilir. Fakat sonra sen, zemin yüzünün kıştaki kuru ve fakir vaziyetine baktın ve Sonra bahar ve yazda kudret-i Rabbaniyenin eşcar

(Sh:478)

kazanlarında ve bostanların kaplarında pişirdiği taamlarla bezenip süslenerek doldurulmasını gördüğün vakit; elbette yakîn hasıl edeceksin ki, senin Râzıkın, ancak ve ancak yer yüzünü mevtinden sonra diriltmek içinde bütün zîhayatları beraberce rızıklandıran bir Zat-ı Kadir-i Kerim olabilir.

Hem meselâ sen maddî ve cüz'î bir ışık ve ziyânı ve mahsus ma-nevî nurunu bazı esbab-ı zâhiriyyeye isnad ederek, **قَالُوا قُلُوبُنَا مَغْضَىٰ لِقَوْلِكَ** demen belki sence mümkün olabilir. Fakat sonra sen, başını kaldırıp kendi o hususî ziyânı, gündüzün nuruyla; ve kalbinin o mahsus nurunu bir menba-ül envarın ziyasıyla olan ittisallerine baktığın vakit, elbette yakînin gelecektir ki; senin kalıbını ziyalandırmaya ve kalbini nurlandırmaya, hakikatta seyyarat ve kamerleri tahrik ile gece ve gündüzü ardı sıra döndüren ve Tenzil'in (Kur'anın) ayat-ı tenziliyesiyle kullarını imtihan ve tecrübeden sonra; fâcirlerden istediğini dalalete atan; ve ebrardan dilediğini de hidayete erdiren, Mükallib-ül Leyli ve-n Nehar'dan başka hiç bir şeyin ve kimsenin ne haddidir, ne de kuvveti dâhilindedir.

قَالَ عَطِيبٌ لِّمَا قَالَتْ تَنْخَانُ Ey insan bil ki; senin önünde çok korkunç, azîm mes'eleler vardır ki, her zîşuuru onlara karşı ihtimama mecbur ediyor.

O mes'elelerden birisi ölümdür ki; dünya ve mafihâdaki bütün sevdiklerinden bir firakındır.

Birisi de; dehşetli ehval içinde ebed-ül âbâd tarafına yapılacak olan sefer mes'alesidir.

Birisi de; sayılı, hududlu bir ömür içinde, sonsuz bir yolculuğun içerisinde, gayr-ı mahdud fakrın içindeki nihayetsiz aczindir ve hakeza!.. İşte sen, bu gibi azîm mes'eleleri boş vererek, unutup onlardan teamî etmişsin.. Tıpkı deve kuşu gibi ki; O, başını kum içinde saklayarak, gözlerini yumar, tâ ki avcı onu görmesin.

(Sh:479)

İşte ey nefis, daha sen ne zamana kadar geçici katrelere ihtimam gösterip, dehşetli denizlere aldırmayacaksın!?.

قَالَ عَلِيٌّ Ey kardeşim bilmiş ol ki: Cenab-ı Hakk’a hamdediyorum ki, bana bu kâinatın çok azîm mes’elelerini; Nahv ilminin mana-yı harfiyle mana-yı ismî’nin arasındaki farkı beyan eden bir mes’elesiyile fethetmiştir. Yani: şu mevcudat, kendilerinden başka olan manalara delâlet eden kelimelerdir. Yani, esma-i hüsnayı tilavet eden Rabbanî mektublardır. Yoksa, mana-yı ismîyle değıllerdir. Tâ ki, lizatihî kendisindeki manaya delâlet etsinler.

Binaenaleyh, birinci vecihden göğerip dallanan mana, yalnız ilim, iman ve hikmettir. Amma ikinci vecihten ise, doğrudan doğruya cehl-i mürekkebe, cahilî küfran ve tantanalı geveze bir felsefedir.

Ve keza, Cenab-ı Allah’a çok şükrediyorum ki, mesail-i Rububiyetten en büyük bir mes’eleyi, Mantık ilminin bir mes’elesiyle bana açmıştır, şöyle ki:

“Küllî-i zi-l cüz’iyat ile küll-ü zi-l cüz’ (tâbiri diğerle “küllî-i zû cüz’iyat ile küll-ü zû ecza”) arasındaki farktır. Bunun Türkçe tabiri ise, “Cüz’iyata sahip olan küllî ile, cüz’lere malik küllün” arasındaki farktır.

İşte cemal ve Ehadiyetin tecellisi, küllî’ye benzediği gibi; celal ve vâhidiyet tecellisi de küll gibidir. Fakat kemal ve kibriyanın tecellileri ise, cem’in cem’idir. Yani aynı küll içinde küllî ve aynı cüz’ içinde cüz’î olduğu gibi, ayn-ı celal içinde bir cemaldır.

قَالَ عَلِيٌّ Ey kardeş bil ki! Dünya, âhiretin bir fihristesidir ki, bunda âhiretin çok mühim mes’elelerinin işaretleri vardır.

Ezcümle: Birisi cismanî rızıkta zevktir ki; bu zail ve zelil olan ve hakikatta lezzetli olmayıp, lezzet almak için de olmayan şu dar-ı dünyadaki cismanî bütün enva-i nimetlerini ihsas ettirmek gayesiyle, hem

(Sh:480)

cismaniyat üzerine tecelli eden esmasının aksam-ı celevatını zevkettirmek için; senin vücudunda havass ve hissiyat, cevarih ve cihazat, aza ve âlâtı derceden zat, elbette bu hakîmane san’atlarla işaret ediyor ki; buradaki şu ihsas ve izakanın sahibi, yani şurada kullarına bunları hissettirip tattıran zat, elbette kendi misafir kullarına cismanî ve ebediyete lâyük bir şekilde ve

سَجْرِي مَشْنِ مَخْشِنَهَا قَالَتْهَا مَحَالِشِيخِ مَقِيئَهَا sırrıyla ebedî cennet köşklerinde dahi cismanî bir ziyafet hazırlamıştır, âmenna.

قَالَ عَلِيٌّ Bil ey Said-i âciz ve hâif! Havf ve muhabbet, eğer mahlukata teveccüh edilirse; o zaman havf, elîm bir bela olur. Muhabbet ise, belalarla bulanmış bir musibet veya ateşin bir azab olur. Çünkü sen öylelerden korkarsın ki, sana merhamet etmez.. Veyahut senin istirhamını duymaz. Hem dahi öylelere muhabbet edersin ki, seni hiç tanımaz veya muhabbetin için seni tahkir eder.. veyahut sana arkadaşlık etmez. Belki senin rağmına olarak seni bırakıp gidiyor.

İşte madem öyledir: şu havf ve muhabbetin yüzlerini dünya ve mafihadan çevir; Fâtır-ı Kerim ve Hâlık-ı Rahimine tevcih eyle!. Tâ ki -küçük bir çocuğun, annesinden korkusu sonuncu onu annesinin şefkatli sinesine atılmaya mecbur etmesinden gelen telezzüzü gibi-senin havfın da, seni sadr-ı rahmete iltica ettirerek lezzetli bir tezellül versin. Muhabbetin ise, zevalsiz ve zilletsiz ebedî bir saadet olsun. Ne günah çek, ne elem...

تَلْعَطُ Ey insan! Kat'iyen bil ki: Sen, şecere-i hilkatın bir semeresi veyahut

onun bir çekirdeğisin. Evet, sen maddî cismaniyetin itibariyle küçük, zaif, âciz, zelil, mukayyed, mahdud bir cüz'sün.. Lâkin Sani-i Hakîm, seni kendi sun'unun latifliğiyle bir cüz'-ü cüz'î vaziyetinden bir küll-ü küllî mertebesine yükseltmiştir.

(Sh:481)

Zira Sani-i Hakîm senin cisminde hayatı dercetmekle, manevî gıdalarını celbetmek için âlem-i şhadete yayılmış olan duygularının casusları âlem-i şhadette cevelan etmeleriyle, filcümle seni kayd-ı cüz'iyetten mutlak bırakmıştır.

Sonra insaniyeti sana i'ta etmekle, çekirdek gibi bilkuvve seni bir küll haline getirmiştir. Sonra İslâmiyet ve imanı ihsan etmekle de, yine bilkuvve seni bir küllî mertebesine çıkarmıştır.

Sonra, marifet ve muhabbetini in'am etmekle, seni bir nur-u muhit gibi yapmıştır. İşte buna göre istediğini intihab edebilirsin.

Amma eğer sen, bu havass ve duygularını, dünyaya ve toprak gibi muvakkat cismanî lezzetlere salarsan; cüz'î, âciz ve zelil bir cüz' olursun. Lâkin eğer sen, hayatının cihazatını insaniyet-i kübra olan İslâmiyet hesabına istimal etsen, bir küll-ü küllî ve bir sirac-ı merkezî gibi olursun.

تَلْعَطُ Ey dünyevî mevcudata, ancak cirmin miktarınca ve bağ ve kayıtlarının müsaadesi

nisbetinde ulaşabildiğin halde, muhabbet eden zavallı adam! Bil ki, sen o muhabbeti lâyıki olmayan yerlere sarfettiğin için ceza olarak elîm firakların âlâmıyla müteellim olmaktadır.

Halbuki eğer sen muhabbetini bir Vâhid-i Ehad'e tevcih edip, onun hesabıyla ve ismiyle ve izniyle ve nazarıyla ve havliyle mevcudata teveccüh etsen; bir anda bütün o mevcudatla beraber fıkraksız ve elemsiz bir şekilde nezih bir hayat bulursun. Bunun (fehme yakınlaştıran) meseli; bir adamın bir padişaha intisabına benzer ki; o padişah, kendi aktar-ı memleketinin her bir cüz'üyle bir irtibatı olduğu gibi, her mekânda cereyan eden ve her bir mekinden sudûr eden bütün işleri, hâdiseleri, sesleri ve saireyi de duyuyor, işitiyor ve görüyor bir tarzda; ki âdetâ manen o padişah herşeyin içinde ve herkesin yanında hazırdır. İşte o hâdim dahi kendi padişahının sem'iyle ve başarıyla çok geniş ve uzak olan onun aktar-ı saltanatındaki bütün mevcudatın lezzetli nağmelerini ve güzel suretlerini muhabere ve müşahede âletleri vasıtasıyla işitebiliyor ve görebiliyor.

(Sh:482)

تَلْعَطُ Bil ey kamer ve emsali gibi garib haberlerin marifetine fazla iştihak gösteren adam!

Öyle ki, eğer sana dense: "Ömrünün yarısını feda etsen, kamerden bir adam inecek ve kamerde ne gibi şeyler olduğunu sana haber verecek. Hem senin başına ne gibi şeyler geleceğini ve hakikat-ı istikbalini doğru olarak sana bildirecek!. Herhalde tereddüd etmeden bilâ-teessüf feda

edersin. Halbuki bak, birisi gelmiş; öyle bir zatın ahbarını sana söylüyor ki; onun mülkünde kamer bir sinek gibi bir pervane etrafında uçuyor. Pervane olan arz ise, o zatın kendi misafir kullarına hazırlamış olduğu bir menzilin tavanındaki pek çok kandillerinden tek bir lâmbanın etrafında pervaz eder. Hem bak, o zat, Ezel ve ebedin ve hayat-ı ebediye ve hakaik-ı esasiye ve mesail-i azîmenin ahbarını sana söylüyor ki, bunların en küçüğü, küre-i arzın kamer ile birlikte infilak etmesinden daha azîmdirler.

Eğer istersen onun lisanından Sure-i قُلْنَا مَا الشَّعَاءُ قَاتِلُذُنُورٍ ve Sure-i قُلْنَا مَا الشَّمْسُ مَكْتُوبَةٌ gibi sureleri işit!..

Hem bak, sana vahdete giden en doğru, en metin ve en selâmetli bir yolu gösterip, seni muvahhiş kesretin dalaletlere içersindeki teşettütten kurtarıyor; ve senin eline urvet-ül vüskayı ve arştan gelen bir zinciri uzatıyor ki, Ona yapışanı dağınık ve müşettet mümkinatın zulûmatı içinde boğulmaktan kurtarıyor. Hem sana hayat-ı ebediye olan imanın çeşmesinden ab-ı hayat içiriyor. Tâ ki bütün sevdiklerinin nar-ı firakıyla yanmaktan mutlak olarak seni halas etsin.

Hem sana, şems ve kamer ve yıldızlar onun emrine müsahhar ve küre-i arz, ancak onun izniyle müstakar olan Hâlıkının marziyatını ve senden ne istediğini haber veriyor.

Hem bak o zat; kudret ve gınasına hadd ü nihayet olmayan bir Sultan-ı Ezel ve Ebed'in muhaberesine; ve seninle onun mükalesine ey nihayetsiz âciz ve gayetsiz fakir insan, bir tercüman olmuştur. İşte ey biçare! bütün bu mezkûr hakikatların yanında hûda-yı Kur'anîyi fehmetmek için nasıl olur da sen nefsini terketmezsin? Ve Resul-i

(Sh:483)

Rahman'ı dinlemek yolunda, nasıl sen hevesini unutmazsın? Hem nasıl teslim ve imanla Allah'ın Resulünü istikbal etmezsin? Hem nasıl salât ü selâm ile ona selâm etmeye müştak olmazsın? Hem nasıl, Hannan olan Seyyidimiz ve Mennan olan Malikimizin (C.C.) bizden istediklerini o Resul'den istihbara ihtiyaç göstermezsin?..

قُلْنَا Ey kardeş bil ki! Biz gözümüzle gündüz gibi görüyoruz ki, Sani-i Hakîm kemal-i hikmetiyle ve sun'undaki adem-i abesiyetle ve hiçbir şeyi ziyaa uğratmamakla beraber; kısa ömürlü, hakir ve sagir şeylerden (hususan nebatatın nescinde) çok cesim, gayet kıymetdar, yüksek ve daimî mensucatı dokumaktadır.

Ve keza mutlak olarak adem-i abesiyet ve israfsızlık sırrıyla; bir ferd-i vâhidî âlât ve cihazat cihetinden (hususan insanın başındaki âletleri) pek çok mütenevvi' vazifelerle tazif etmektedir. Hattâ eğer mütenevvi ve pek çok vazifelerle mükellef olan senin başındaki âlât ve cihazatın herbirisi, ayrı ayrı birer hardele tohumu kadar infirad etmiş ve ayrı bir yer tutmuş olsaydı, elbette senin başın cebel-i Tur gibi büyümesi lâzımdı. Tâ bütün o eshab-ı vezaiifi içine alabilsin.

Âyâ, görmüyor musun ki; lisan, sair büyük vazifeleriyle beraber Rahman-ı Rahim'in hazinelerinin bütün müddeharatına ve matbaha-i kudrette pişirilen umum mat'umata bir müfettiş vazifesini görmektedir. Demek mat'umatın tenevvü-ü ezvakı adedince lisanın vazifeleri de vardır. Ve daha sair âlât ve cihazatı buna kıyas eyle!..

İşte acaba şu faaliyet-i hakîme işaret etmiyor mu ki; o Sani-i Zülcelal, gece ve gündüzün ihtilafı ve mevsimlerin tahavvülü içinde leyl ve neharın, şems ve kamerin mekikiyle dönmekte olan zamanın seyli içinde sür'atle akıp giden eşya-yı seyyaleden ve eyyam-ı meyyiteden ve geçmiş seneler ve boşanmış hâlî asırlardan; gaybî nesaici ve uhrevî mensucatı dokuması caiz,

belki vâcib olmasın?!. Nitekim âlemin fihristesi olan insanda, Hakîm-i Rahim'in dokuduğu mensucat, o işareti te'yid etmektedir. Zira insanın fani hayatının geçmiş dakikaları, hep onun hâfızasının mensucatı içinde ve mektubatının sahaifinde baki kalıp devam ediyor.

(Sh:484)

Öyle ise, şu dar âlem-i şهادetteki fena ve mevtin neticesi, ancak gayb âlemlerinin dairelerine bakiyane bir intikal ve safiyane bir beka olabilir.

Evet, vahyin menabi'inden işitiyoruz ki; "İnsanın ömür dakikaları ya gafletler ve seyyiatlar yüzünden karanlıklı bir şekilde; veyahut dakikaların halakatına asılan hasenatın misbahlarıyla ziyadar bir surette kendisine iade edilecektir." diyor.

Ey kardeş bil ki! Sani-i Cemil ve Hakîm'in -küçük olsun, büyük olsun- efradı tasvirde, (hayvanlarda olduğu gibi) hususan kanatlarıyla uçan kısmında; hem semek ve melekte ve alemlerin ekserisinde, zerreden tâ şemse kadar olan her şeyde, cereyan ettirdiği tefennün-ü hikmetinden birisi de budur ki; küçüğü büyüğe tam bir misal-i musaggar yapmasıdır. Bu ise, lütf-u irşad; ve tefekkürü teshil; ve kudret mektubatının okunmasını kolaylaştırmak; ve kudret-i Rabbaniyenin kemalini izhar; ve cemalî ve celalî san'atının iki nev'ini ibraz etmek içindir.

Zira dikkat ve hafâ, (yani incelik ve gizlilik) mechuliyetin esbabından olduğu için, büyük hurufatın ortaya konulmasıyla, o incelik ve hafâyı izale ettiği misillü; vüs'at ve azamet dahi esbab-ı mechuliyetten olup, nazar onları ihata ve fehîm onları zabt edemediğinden; küçücük olan harflerin nazara ve fehme yakınlaşmasıyla, o vüs'at ve azameti de izale ediyor. Mesele böyle iken, gel gör ki; şeytanın yanında şakirdlik yapan nefs-i emmare zanneder ki, cismin küçük olması, san'atın da küçük olmasını istilzam eder. Ve bu zandan dolayı, bunları kör ve sağır esbabdan sudûrunu tecviz ettiği gibi; afaka yayılmış olan büyük harflerde ise, hikmetin adem-i kitabetini ve abesiyet ve tesadüfün vücudunu iddia etmektedir.

(Sh:485)

Bil ey birader! Eğer denilse, şu nihayetsiz cûd-u mutlak ve hesabsız rızık, bir cihetten abesiyete mukarin olup, hikmete münafi oluyor?!.

Ona cevaben denilir ki: Evet, eğer eşyanın gayeleri yalnız bir tek gayeye inhisar etmiş olsa idi, bir cihette senin sözün doğru olabilirdi. Halbuki, her şeyin, hususan zihayatın müteaddid gayeleri ve mütenevvi' semeratı ve muhtelif vezaiifi vardır.

Yahu görmüyor musun ki; senin bir tek lisanının vazifeleri, senin başındaki saçların kadardır. Evet cûd u seha, bir tek gaye nokta-i nazarından ele alınırsa bigayr-i hisabdır. Lakin vazife itibariyle nazara alınırsa, cûd u seha, gayât ve vezaiifin umumuna bakması haysiyetiyle hikmet ve adalete münafi olmaz, kemal-i müvazenettedir.

Evet meselâ, bir cânîyi takib veya bir kabileyi himaye etmek için istihdam edilen askerin vücudu, mevcut ordu içinde bu gibi cüz'î hizmetlere nisbetle pek çoktur ve hesabsızdır. Fakat hıfz-ı hudud ve mücahede-i a'da ve sair gayeler için, mevcut asker tam müsavidir, belki de azdır.

Ey kardeş bil ki! İnsan kendi eserinin ve cüz'î san'atçığının arkasında tasavvur edilebilmesi mümkündür. Fakat Sani-i Ezelî ise, bir masnu'un arkasında tasavvur edilmesi

mümkün değildir. Ancak o, cüz'î masnuun arkasındaki yetmişbin hicab ardından mümkün olabilir (ki, bu da tasavvura gelemez.)

Evet, eğer Cenab-ı Hakk'ın bütün masnuatına def'aten birden bakmak sana müyesser olabilseydi, o zaman bütün zulmanî hicablar aradan kalkar, nuranî perdeler kalabilirdi.

Binaenaleyh hakka isal eden en yakın yol, afakta değil; belki nefsinin içindedir. Fakat şedid bir aşk olursa o başka mes'eledir.

(Sh:486)

تَقَاتِم Ey kardeş bil ki!(1) Hayvanat ve nebatattan bir nesle sahip olan ekser taifelerinin bütün ferdleri, ağleben yeryüzüne yayılıp istila etmek niyetindedir.. Ve her biri küre-i arzı kendi nev'ine halis bir mescid ittihaz etmek üzere ona tasallut etmek istiyor. Tâ ki, yeryüzünün herbir cüz'ünde Fâtırlarının esmasını izhar etmek suretiyle nihayetsiz ibadete elyak olan Hâlıklarına nihayetsiz bir surette ibadet etsinler.

Eğer bu hakikatı görmek istersen; kavun ile çekirdeklerine; ve ağaç ile semerelerindeki tohumlara; ve balık ile yumurtacıklarına; ve kuş ile yumurtalarına dikkatle bak?

Evet, her ne kadar âlem-i şهادet, bu niyetlere karşı darlığı varsa da, lâkin gayb ve şهادetin âlimi olan zatın ilmi; olmuş ve olacak ve olmayacak olan herşeyi ihata etmesiyle, hangi ve nasıl bir şekilde olursa olsun, bunların bilkuvve olan ibadetlerinin ve tohumlarında mündemic bulunan niyetlerinin kabulünü iktiza ediyor.

تَقَاتِم Ey kardeş bil ki! Kur'an-ı Hakîm, eşyanın insanlara râci' olan bazı gayelerini zikretmesiyle; o şeyin yalnız o gayeye münhasır olduğu için değildir, belki pek çok gayeleri bulunan o şeyin nizamındaki faydalarına ve sani'in esmasına delâlet eden ondaki intizamlara, insanın nazarını dikkate tevcih etmek için bir ihtardır.

Zira insanoğlu, ancak onunla bir alâkası bulunduğu şeye ihtimam veriyor. Hattâ kendisine ait olan bir zerreyi, onun olmayan bir güneşe tercih ediyor.

Meselâ Kur'an, **وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا هَٰ مَنَازِلَ لَتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْأَشْخَاطِ** der. İşte bu gaye ise, Kamer'in takdirine bakan binlerle gayattan yalnız bir gayedir. Yoksa murad, sadece mezkûr gayeye inhisar için değildir.

(1) Yirmidördüncü Söz'ün Beşinci Dalı'nda bir kısmı var. –Müellif–

(Sh:487)

(Yani Kamer'in takdiri yalnız bu gaye için halkedilmiş demek değildir.) Belki Kamer'in takdirinden yalnız sizce meşhud olan bir semeresi budur demektir.

تَقَاتِم Ey kardeş bil ki!(1) Sühulet-i mutlaka içindeki itkan-ı mutlak zımında olan bir tasarruf-u mutlak derununda görünen nihayetsiz bir kudret ve tenâhisiz bir ilim içinde, bir Zat-ı Kadir'in en taklid edilmez bir sikkesi ve ona hâs bir hatemi; hem tevhidin en bâhir bir bürhanı budur ki; sayısız eşya-yı muhtelifeyi basit bir şeyden halletmesidir. Meselâ, nebatatın bütün

çeşitlerini bir topraktan; ve hayvanın çok muhtelif kan, et, kemik gibi bütün azalarını basit bir gıdadan halletmek gibi!.. Hem meselâ insanın cesedi gibi tek bir şeyi, birbirinden ayrı ve farklı, hesabsız ve gayr-ı mahsur enva-i türlü yemeklerden yaratmak misillü!..

İşte tesbih ederiz o zatı ki, bir şeyi herşey; ve her şeyi bir şey yapmaya kadir olan bir Kadir-i Zülcelal'dir (C.C.).

قَالَ عَالِمٌ Ey kardeş bil ki! **أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ** âyetinde azîm bir sır ve büyük bir mesel vardır.

Evet nasilki sen, bazı tohumları boşa gitmekten ve zayi olmaktan muhafaza ediyor ve saklıyorsun. Sonra kendi tarlanda onu ekiyorsun.

Aynen öyle de: Cenab-ı Varis-i Bais ve Hafız, ruy-i zemini, mevtinden sonra diriltip, bütün nebatatın semerat-ı a'mallerini, tohumlarında kalem-i kaderi ile yazar. O tohumlar kavim ve milletlerinin ana ve asıllarının muhafazakâr birer varisi olurlar. Sonra da o tohumları ruy-i zemin tarlasında hikmetli bir tevzi' ve bazı tohumları etrafa uçurarak, intizamlı bir taksim içinde neşrettirip zer' ediyor. Tâ ki, her bir nev' yalnız kendi aslının arkasında toplu bir halde ictima' etmesinler!..

(1) Nur'un İlk Kapısı'nda, Ondördüncü Ders'in İkinci Lem'asında var. –Müellif–

(Sh:488)

Hem sonra onların yaprak ve çiçeklerini öyle bir tarzda neşrediyor ki, âdeta **قَدْ قَوَّلْنَا مَا لَمْ نَكُنْ نَعْلَمُ** hakikatına bir nazîre teşkil ediyorlar.

Şimdi sen kendi takatın nisbetinde, bazı tohumları muhafazada gösterdiğin şiddetli ihtimamından doğru hareketle, Hafız-i Mutlak'ın kemal-i hafiziyetine bak! Tâ ki, mistar-ı kader ile tayin edilen ve ana ve asıllarının birer fihristesini mutazammın olan hesabsız tohumlarının latif sandukçalarını gayr-ı ma'dud inkılablar içerisinde, hadsiz bozucu ve ifsad edici şeylerden muhafaza etmesi ve nihayet karışık iken, son derece ayırddedip temyiz etmesi içindeki kemal-i hafiziyetini göresin.

İşte şu hıfz ve muhafaza ise, seni ey insan, ipin boğazına sarılmış bir vaziyette serbest olarak istediğin şeyi irtikâb etmene, sonra da ölüp istirahata çekilmene müsaade edip bırakmayacaklardır.

Evet **قَدْ قَوَّلْنَا مَا لَمْ نَكُنْ نَعْلَمُ** yani âyâ bu insan zanneder mi ki başıboş kalacak, kellâ! Belki az çok, büyük küçük her şeyden, her amelinden muhasebe ve sorguya çekilecektir.

قَالَ عَالِمٌ Ey kardeş bil ki! Hayat-ı insaniyenin vezâifinden birisi de budur ki: İnsan kendi sıfat ve şuûnunun cüz'î ölçücükleri ile; hem ebna-i nev'inin veya cinsinin de şuûnlarıyla kendi Fâtırının sıfat ve şuûnatını fehmetmesidir.

Amma insanın, haşır ve âhirete ait Cenab-ı Hakk'ın azîm şuunatını ve kıyameti getirmek ve ölüleri diriltmekteki külliyat-ı ef'alini fehmetmesi için; bahar haşırinde ve güz kıyametinde yapılan hayret-nümûn faaliyeti, kıyamet-i kübradaki garib ve acib olan şuûnuna kıyas yapıp anlamasına muhtaçtır.

İşte sen, baharda yapılan şuûnat-ı kudrete bak! Tâ ki onda

(Sh:489)

﴿قَالَ سَمِيعٌ مُّكَرَّمٌ﴾ gibi âyetlerin tefsirine bir tanzir göresin.

﴿قَالَ عَلَمٌ﴾ Bil kardeş! İslâmiyetin azamet-i ihatasındandır ki, onun duvarlarının temelleri, sahib-i arş-ı azîmin âlâ-yı illiyîndeki külliyyat-ı sıfatından tut; ve arş ve semavat ve arzın hem melâikelerinin hilkatlarının mesailinden tut, tâ kalbin cüz'î hatıratına kadar ve tâ bütün bunların araları gayet muhkem ve çok sağlam düsturlarla doldurulmasına kadar uzamaktadır.

(Sh:490)

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿فَلَا تَعْتَسِبْكُمْ قَالِ خَيْرٌ قَالِ دُنْيَا فَخَيْرٌ قَسْرَتِكُمْ قَبَالَ اللَّهُ قَالِ خَيْرٌ﴾

﴿قَالَ عَلَمٌ﴾ Ey müslümanları, uyku içinde bir lehv ve lu'b olan dünya hayatına davet eden, Ve Cenab-ı Hakk'ın helâl kıldığı ve bütün keyflerine kâfi gelen tayyibât dairesinden çıkmağa ve onları dinlerinin bazı şearini terkettirmeye, yahut doğrudan doğruya dinlerini bırakmaya zorlayan, elemlemlerle âlûde olan Allah'ın haram kıldığı habisat dairesine duhûla teşvik eden ahmak adam! Bil ki, senin onlarla olan bu muamelen, öyle serserem bir sarhoşa benzer ki; parçalayıcı arslan ile munis atın arasını temyiz etmez. Hem darağacı ile çocukların oyuncak yapmak için bir ip ile havada sallanan âletinden tefrik etmez. Hem dehşetli yarayı, müferrah güzel gül çiçeğinden ayırıp tanımaz. Belki arslanı at, darağacını oyuncak ipi ve müdhiş deşilmiş yarayı kırmızı gül zanneder. Bununla beraber, o sarhoş herif, kendini bir mürşid ve muslih zannederek; gayet müdhiş bir vaziyette bulunan öylesi bir adama gelir ki; arkasında her an hücumu müheyya vaziyetinde bekleyen acib bir arslan var.. Ve gözü önünde asmak için kurulmuş, dikilmiş bir darağacı.. ve sağında gayet derin kan boşanan bir yara.. ve solunda patlamış gayet müz'ic bir çıban var.

Fakat o biçarenin iki elinde iki ilacı vardır ki, onları eğer istimal etse, biiznillah o iki yara, iki kırmızı güle inkılab ederler. Hem lisanında ve kalbinde iki tılsım vardır.. Eğer bu tılsımları da istimal etse, Allah'ın emriyle o arslan bir ata inkılab edecek ve dar-ı selâmdaki ziyafetine davet eden Seyyid-i Keriminin huzuruna gitmek için ona bir binek olacak. Hem zeval ve fena ağacından asılan fırak ve asacak ipi ise, Allah'ın lütfuyla bir seyr ve tenezzüh âletine inkılab edecek. Ve o zeval ve fırak ipi; tazelenen seyyal manzaralar ve değişen cevval aynalar üstünde sallanarak mürur etmesiyle; fasıllar, asırlar ve dehirlerin akışı üzerinde tecelli ve zuhuru daim olan bir cemal-i mücerredin teceddüd-ü tecelliyatının izdiyad-ı lezzeti hasıl olacak. Hem insan kitlelerinin ve eyyam ve senelerin geçişi

(Sh:491)

üzerinde de in'am ve nimetlerin müteceddid suretinin tazelenmesi içindeki lezzetin ziyadeleşmesi olacaktır.

Sonra da, o biçarenin aynı vaziyetinde olan o sarhoş herif, gelip ona der ki: “Bırak bu tılsımları, at şu ilaçları; gel beraber keyfedip oynayalım. Raksedip işret edelim.”

Bu fakir adam ise, ona der ki: “Tılsımları saklamak ve ilaçları muhafaza etmeğin müsaadesi miktarınca, benim keyfim için kâfidir. Bundan ziyadesi ve müsaadesi haricinde lezzet ve saadet mümkün değildir.”

Evet, ancak Cennet’te ölebilecek olan ölüm Arslanını öldürmek; ve Hâkim-i Arz’ın hükmüyle ve emriyle, yerden tâ süreyyaya kadar yüksek ve zemine çakılmış olan şu âleti ref etmek, yani bu arz ve dünyayı başka bir yer ile tebdil etmekle; firak ve zeval âletini izale etmek; hem hayatımın külliyetini istila etmiş olan şu acz yarasını, âciz ve fani hayatımı mutlak, bakî ve kadir bir hayata tebdil etmekle iyileştirmek; ve külliyet-i zatımı ihata eden bu fakr çıbanını benim fakir, miskin zatımı alel-ıtlak olarak sermedî, ganî bir zata tahvil etmekle sağaltmaya kuvvet ve imkânın varsa; yap, göster, görelim. Fakat madem ki, bu mezkûr dört şeyi yapmaya imkânın yoktur ve haddine düşmemiştir. Öyle ise ey sarhoş şeytan, benden elini çek! Beni aldatamazsın. Belki ancak sen, senin gibi ağlamak ile gülmenin, beka ile fenanın, dâ’ ile devanın, heva ile hüdanın mabeynini farkedip temyiz etmeyen bir sarhoşu aldatabilirsin. Amma

ben ise, **اِحْتِجَا قَالَهُ تَوَضَّعْنَا لَوَكِيلِنَا تَوَضَّعْنَا لَوَكِيلِنَا تَوَضَّعْنَا لَوَكِيلِنَا تَوَضَّعْنَا لَوَكِيلِنَا** deyip Cenab-ı Hakk’a dayanmışım.

O, benim vekilimdir.

İşte eğer temsilin sırrını fehmettin, yahut hakikatın suretini görmeye müştak oldun ise bak, dinle:

İşte medeniyet-i sefihe-i dâllenin şakirdleri ve felsefe-i sakime-i mudillenin talebeleri, gayet acib ihtiraslar ve pek garib firavunluklarla sarhoş oldukları halde, gelip müslümanları ecnebi âdetlerinin ittibana ve envar-ı İslâmiye ile içinde şuur ve iş’ar lemaan eden şair-i İslâmiyenin terkine davet ediyorlar.

Fakat Kur’anın şâkirdleri ise, onlara karşı şöyle mukabelede bulunurlar:

(Sh:492)

Ey dalaletpişe gafiller! Eğer siz dünyadan zeval ve mevti kaldırmak ve insandan acz ve fakrı gidermek iktidarında iseniz, dine ve dinin şearine karşı istiğna gösteriniz. Yoksa şu dört tane ra’dların na’raları arasında ve dinin şeariyle birlikte lüzumunu en yüksek ses ile ilan eden bu tekvinî âyetler ortasında, sinek vızıltısı gibi de olmayan vesvese ve demdemenizi kesiniz, susunuz.

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُمْ لَعَلَّكُمْ أَتَّعْتُمُوهُمْ

Evet benim arkamda ecel arslanı durmuş, beni daima tehdid ediyor. Fakat eğer ben, iman kulağıyla Kur’an’ın sesini duyup dinlesem, o arslan bir Ata inkılab edecek. Firak ise, bir buraka değişip beni Rahman-ı Rahimimin rahmetine ve Hannan-ı Kerim olan Seyyidimin huzuruna götüreceklerdir. Yoksa ölüm parçalayıcı bir arslan şeklinde kalacak, benim rağmıma olarak hem beni parçalayacak, hem de ebedî bir firak ile bütün mahbubatımdan beni ayıracaktır.

Ve keza, iki elimin ortasında ve gözümün önünde gece ve gündüzün ihtilafı içinde fena ve zeval âletleri dikilmiş sallanmakta, helak ve firak âletleri de mevsimler ve asırlar emvacı üstünde dalgalanmaktadır. İşte şu âletler, beni bütün ahbabımla birlikte asmak için dikilmiş hazır bekliyorlar. Fakat eğer ben, Kur’an’ın irşadına sem’-i îkanla kulak versem; o zaman o âletler, nehr-i zaman ve bahr-i dünyada güneşin zenbereğiyle dönen ve kamerin seyri ve arzın deveranı içinde ki, gece ve gündüzün sarmaşıklarıyla zinetlenen ve kış ve yazın gömlekleriyle süslenen mevsimlerin safahatı üstündeki şununat-ı kudretin tazelenen tecelliyatını görmek için; hem dahi gece ve gündüzün ihtilafı içinde değişen mezahir-i seyyale ve tahavvül eden aynalar ve tebeddül eden levhalar üstünde celevat-ı esmanın tazelenmesini müşahede etmek için, birer seyr ve tenezzüh bineğine inkılab ederler.

قَدْ تَغْبِثُ بِشَيْخٍ فَتَكْتُمُهَا أَتِ قَالَهُ قَدْ تَلَاخُ قَتَمُوا قَالُوا قَتَمُوا قَالُوا قَتَمُوا * قَصَدَهُ قَالَهُ قَالِعَظِيمِ

(Sh:495)

قَتَبْتُمْ قَالَهُ قَالُوا قَتَبْتُمْ قَالُوا قَتَبْتُمْ

حُ قَالَتَيْنِ قَدْ قَالُوا قَتَبْتُمْ * قَوَطِرْتُمْ قَدْ تَبِيخُ قَوَهَاتَا قَالَتَانِ قَالَتَيْنِ *

تَلَقَّ قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا * تَلَقَّ قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا *

تَلَقَّ قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا * تَلَقَّ قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا *

قَالَتْهَا (1) Ey kardeş bil ki! Her şeyde ve bütün mevcudatta itkan ve kemal-i san'atın

bulunması delildir ki; her şeyin Sanii olan zat, her mekânda ve her şeyin yanında bulunduğu gibi, hiç bir belli yerde ve hiç bir şeyin yanında veyahut hiçbir şey onun yanında değildir. İnsan ise, en küçük bir cüz'-ü cüz'îden tâ en büyük bir küll-ü küllîye kadar her şeye muhtaç olduğundan

قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا قَالَتْهَا * وَ عِنْدَهُ حَزَائِنٌ كُلِّ قَشِيٍّ سırrıyla, her şeyin melekûtu elinde ve her şeyin hazaini yanında bir Zat-ı Zülcelal'den başka bir şeye ibadet etmesi o insana lâıyk değildir.

Hem insanın nefsi, vücud ve icad, hayır ve fiil cihetinde son derece hakir, kusurlu ve noksanıyetlidir. Hattâ karınca ve arıdan daha aşağı, Ankebut ve sivrisinekten daha zaiftir. Fakat adem, tahrib, şer ve infial cihetinde ise; semavat, yer ve dağlardan dahi büyüktür.

(1) Yirmiüçüncü Söz'de ve Nur Kapısı'nda Dokuzuncu Ders'te var. –Müellif–

(Sh:496)

Evet, meselâ insan, iyilik ettiği zaman, ancak kendi elinin yetiştigi ve kuvve-i zatiyesinin ulaştığı kadar iyilik edebilir. Amma kötülük yaptığı vakit, sirayet ve intişar ettiği için, o nisbetde kötülük yapabilir.

Meselâ, küfür seyyiesiyle mecmu-u kâinat ve umum mevcudatın kıymetlerini, mektubat-ı Rabbanıye ve meraya-yı esma-yı İlahıye olan en yüksek bir dereceden; tesadüf ve abesiyetin oyuncağı olan mütegayyir, zeval ve firaka sür'atle koşan birer mevadd-ı faniye derekesine indirmekle mevcudatı tahkir eder.

Hem, esma-i kudsiye-i İlahiyenin cilvelerini ilan eden bir kaside-i manzume-i mevzûne ve bir şecere-i bakiyeyi netice veren bir çekirdek misal ve haml-i emanetle mevcudatın en büyüklerine tefevvuk edebilen bir halife-i arz olan insanı; bir hayvan-ı zail-i faniden daha zelil, daha zaif, daha âciz, daha fakir bir derekeye düşürmekle hakaret eder.(Yani: Küfür ve imansızlık bakışıyla)

Ve keza, insanın ihtiyardan bir tel saç kadar bir şeyi ve zerre gibi bir iktidarı ve dakika gibi çabuk geçer bir ömrü ve mevcudiyetten kâinatın tabakatındaki hadsiz envan nihayetsiz efradından bir cüz'-ü cüz'î olmak cihetinden bir lâşey olduğu halde, lâkin acz ve fakrı cihetinden pek büyük bir vüs'ati vardır. Zira insanın nihayetsiz azîm bir aczi ve gayetsiz cesim bir fakrı bulunduğu; nihayetsiz Kadir ve gayetsiz Gani bir zatın tecelliyat-ı esmasına çok geniş bir ayna olmaya kabiliyeti vardır.

Ve keza insan, hayat-ı maddiye-i dünyeviye cihetinden bir çekirdeğe benzer ki, kendisine i'ta edilen bütün cihazatını; âlem-i fezanın vüs'ati içinde sünbüllenip bir ağaç olması için sarfetmeye bedel; dar, sıkıntılı toprağın tazyiki altında bazı mevadd-ı vâhiyeye sarfeder, tâ faydasız bir şekilde tefessüh edip gidiyor. Amma hayat-ı maneviye cihetinden öyle bir şecere-i bakiye hükmündedir ki, âmâlinin dalları tâ ebede kadar uzanmış, gidiyor.

Hem dahi insan, fiil ve sa'y-i maddî cihetinde öyle bir hayvan-ı zaif ve âcizdir ki, onun daire-i iktidarının nısf-ı kutru, ancak elinin ulaştığı kadardır. Fakat infial, dua ve sual cihetinde ise, öyle bir Rahman'ın aziz bir misafiridir ki; o Rahman ona bütün hazain-i rahmetini açmış ve bedayi-i san'atını müsahhar etmiştir. İşte bu cihetten insan, öyle bir daire-i azîmeye sahibdir ki, o dairenin nısf-ı kutru,

(Sh:497)

gözünün gördüğü, belki hayalinin yetiştiği kadardır, belki daha da geniştir.

Ve keza insanın hayvanî yaşayışı cihetindeki lezzeti, kemali, selâmeti ve metaneti, bir serçe kuşundan da yüz derece aşağıdır. Çünkü insanın bu cihetteki lezzetleri, mazinin hüznüleri ve müstakbelin korkularıyla âlûdedir. Fakat cihazat zenginliği ve havas genişliği ve tenevvü-ü hissiyat ve inbisat-ı âlât ve meratib-i istidadatın tekessürü cihetindeki hali ise işaret eder ki; insanın vazife-i asliyesi: Mevcudatın tesbihatını müşahede edip üstünde şehadet getirmektir. Hem tefekkür ile teftiş edip ve ibretle nezaret etmektir. Hem muhtaç olduğu şeyleri dua ile istemek ve acz, fakr ve kusurunu derketmekle kulluk etmektir.

Evet insan, enva-i ibadeta müstaid olan istidadı cihetinden, en a'lâ bir serçe kuşundan da yüz derece daha yüksektir. Binaenaleyh, edna bir akıllı bulunan anlar ki; insana verilen bu acib cihazat, yalnız bu hayat-ı dünyeviye için değildir. Belki ancak bakî bir hayat için olabilir.

Bu sırrı bir temsil ile fehme takrib ederiz. Meselâ, görsen ki, bir zat, bir hizmetçisine on altın verdi. Tâ gidip, mahsus bir kumaştan kendisine bir elbise alsın. Ve o hizmetkâr gitti, en a'lâ kumaştan bir elbise aldı, giydi. Sonra o zat, diğer bir hizmetkârına bin altın vererek, bir alış-veriş yapmak üzere pazara gönderdi. Elbette yakînen biliriz ki, o bin altın, bir kat elbise için olamaz. Çünkü en a'lâ kumaştan bir kat libas, on altına alındığını biliyoruz. Şu halde o bin altın, o elbiseden yüz derece daha kıymetli, daha üstün bir şey için verilmiştir.

İşte eğer bu hizmetkâr akılsızlığından, belahetinden o bin altın lirayı bir kat elbiseye verse, hem de evvelki hizmetkârın aldığı libastan yüz derece daha aşağı olsa; elbette bu hizmetkârın pek uzun bir ikab ve şiddetli bir te'dible cezalandırılması lâzım gelir.

Ve keza insan, za'fının kuvvetiyle ve aczinin kudretiyle, (zatî kuvvetinden) pek çok mertebe daha ziyade kuvvetli ve kudretli oluyor. Zira kendi iktidar-ı zatîsiyle, öşr-ü mi'şarına da yetişemediği işler ve şeyler, dua ve istimdad ile ona müsahhar oluyor. Evet insan bir çocuğa benziyor ki; ağlamasıyla veya hazin haliyle öyle şeylere muvaffak olur ve ulaşır ki, kendisinin şahsî bin kat kuvvetçiliğiyle yetişemez. Demek insanın şu tefevvuku, galebe ile değil, gasb ile değil, celb ile değil, belki teshir-i Rabbanî ile mevcudat ona müsahhar olmuştur. Öyle ise, böyle bir

(Sh:498)

insan için kendi acz ve za'fını, fakr ve fakatını istimdad ve tazarru ve ubudiyet lisanıyla daima ilan etmesi lâzımdır. Ve keza insan, saltanat-ı rububiyetin kemalâtının mehasinine nazırlığı; ve esma-i kudsiyenin cilvelerinin bedayiine dellallığı; ve hazain-i rahmetin müddeharatını kuvve-i zaikasıyla tadararak anlamaklığı; ve kâinatta mütecellî olan esmanın hazinelerindeki cevherleri kendi ölçücükleriyle ölçerek bilmeklığı; ve kalem-i kudretin mektubatını mütalaa ederek tefekkür etmeklığı; hem kâinat mezahirinde ve aynalarında Cenab-ı Kebir-i Kâmil'in kibriya, kemal ve celalini izhar etmek üzere, onun letaif-i nimetini görerek hamd ü şükür ile iştiyak göstermeklığı; hem Rahman-ı Rahim, Kerim ve Vedud olan Rabb-ül Âlemîn'in kâinat

sarayında rahmet ve servetinin vüs'atini takdir ile göstermeye ve letaif-i san'atını istihsan içinde teşhir etmeye ve saltanat-ı rububiyetini müşahade ve işhad ile ilan etmeye müştak olmaklığı ile;

Cenab-ı Hak taala ve tekaddes hazretleri, Kur'an'da **قَالَ تَقَىٰ تَعْلَمُ تَعْلَمُ تَعْلَمُ** diye ferman buyurduğu üzere, bütün mahlu-kattan üstün bir makama çıkararak; yümn-i iman ile emin bir halife-i arz olur.

Ve keza insan, nebatî cismaniyeti cihetiyle ve hayvanî maddeliği itibariyle; küçük, hakir bir cüz' ve zayıf, fakir bir cüz'üdür ki, dehşet-engiz bir surette dalgalanan mevcudat-ı seyyale mabeyninde bulunmaktadır. Fakat İslâmiyetle mütakâmil, imanla mütenevvir ve muhabbet-i Rahman'ı mutazammın olan insanıyeti cihetinde ise, ubudiyeti içinde bir sultandır, cüz'iyeti içinde bir küll'dür ve hakareti içinde makamı o derece yüce ve celildir ki; "dünya benim evimdir, güneş o evimin lâmbası ve şu nebatat ve hayvanat, hattâ insanlar benim o evimin zinet ve levazımatıdır." demeye hak kazanır.

Evet, eğer insanın ubudiyeti içindeki fakrı, tamam ve kemalini bulursa, o zaman sultanlar ve güneşler onun evinin ecza ve ahcarları hükmüne geçerler.

İşte bu sırdan dır ki; insan, bazan kendisinden çok mertebe daha yüksek olanlardan kendini yüksek zanneder. Nasılki elinde aynası olan bir adamın, o aynada güneşin ziyasıyla parlayan koca bir denizin temessül etmesiyle; aynasını denizden daha büyük, daha geniş tevehhüm eder. Çünkü o ayna, güneşi deniz ile beraber misalen içine almaktadır.

(Sh:499)

بِسْمِ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ فَفِرُوا إِلَى اللَّهِ

İ'LEM: Ey Said-i kâsır, âciz ve fakir! Kat'iyyen bil ki; senin nefsinde nihayetsiz bir kusur ve gayetsiz bir acz ve sonsuz bir fakr ve hadsiz bir ihtiyaç ve sayısız emeller mevcuttur.

Evet nasılki sen, Cenab-ı Hakk'ın nimetlerinin lezzetini anlamak ve bilmek için, sende açlık ve susuzluk tevdi' edildiği gibi; öyle de sen kusur, fakr, acz ve ihtiyaç unsurlarından terkib edilmiş bir şeysin ki; sen, mirsad-ı kusurunla Cenab-ı Hak Sübhanehu ve Teala'nın seradikat-ı kemaline ve mikyas-ı fakrınla onun gına ve rahmetinin derecatına ve aczinin ölçüsüyle onun kudret ve kibriyasına ve pek çok çeşit enva-i ihtiyacatınla onun enva-i nimet ve ihsanına bakasın ve bilesin.

Öyle ise, senin gaye-i fitratın yalnız ve yalnız ubudiyettir. Ubudiyet ise odur ki, sen kusurunu onun dergâh-ı rahmeti yanında **قَالَ اللَّهُ قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا** ve **قَالَ اللَّهُ قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا** ile.. ve fakrını **قَالَ اللَّهُ قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا**

قَالَ اللَّهُ قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا ve **قَالَ اللَّهُ قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا** ile ve sual edip istemekle; ve aczini **قَالَ اللَّهُ قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا** ve **قَالَ اللَّهُ قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا**

ile istimdad edip yardım istemek için ilan etmekteğidir. Yani ki, Cenab-ı Hakk'ın cemel-i rububiyetini, kendi ubudiyetinin meratibiyle izhar etmekteğidir.

(Sh:500)

بِسْمِ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ

قَالَ اللَّهُ قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا قَالُوا

Ey Said-i gafil bil ki! Herkes için kendi hayat seferinde kabre giden iki yolu vardır.

Ve o iki yol, kısa ve uzunlukta birdirler. Fakat yolun birisinde, hiç zarar olmamakla beraber, pek büyük bir menfaat bulunduğuna, mütevatir ehl-i şühudun icma' ve şehadetleriyle sabit olup; o birinci yolda giden on adamdan dokuzu, o pek büyük menfaat-i azîmeye vasıl olacaktırlar diye haber veriyorlar.

İkinci yolda ise: Bil'ittifak hiç bir menfaat olmamakla beraber, bütün ehl-i hibre ve şühudun icma'ı ile, bu yolda pek büyük bir zarar bulunduğunu, yani zarar ihtimali onda dokuz olduğunu isbat etmişlerdir. Yalnız bu kadar var ki, bu yolda giden adam, silah ile yol azığının ağırlığını kaldırmaz ve zâhirde bir batman ağırlıktan halas oluyor. Fakat bu adam, kalbinin üstüne yüzlerce batman minnetlerin ağırlığını ve ruhunun omuzuna hadsiz ehval ve korkuların ağır yüklerini bindirmeye mecbur oluyor.

Temsil, makul şeyleri, sana mahsus (hissedilircesine) gösterdiğinden, biz de şu hakikatı bir temsil ile göstereceğiz. İşte:

Meselâ sen, İstanbul'a gitmek istiyorsun, yahut da mecburî sevk olunuyorsun. Ve senin bulunduğun mekândan İstanbul'a iki yol vardır. Biri sağ, biri sol. Uzunluk ve kısalıkta bir, fakat menfaat ve zararca, ağırlık ve hiffetçe birbirine muhaliftirler.

İşte sağdaki yolda, zararsız büyük bir menfaat var olduğuna ehl-i şühud ve ihtisasın icma' ve ittifakıyla kat'îdir. Yalnız bu yolda bir batman ağırlığındaki silah ile yol azığını yüklenmek vardır. Amma bu pek hafif yükü taşımakla, kalb ve ruhun dağlar ağırlığındaki minnet ve korku yüklerinden halas olmaları vardır.

Sol yolda ise, gayet lüzumlu keskin bir silahı atmak ve çok lezzetli ve lâzım bir yol azığını bırakmak ile, sadece zâhirî bir hiffet vardır ki, milyonlarca ehl-i hibre ve şühudun şehadetleriyle ve muvafık

(Sh:501)

ve muhaliflerin ittifakıyla; bu yolda hiçbir menfaat olmamakla beraber, pek büyük bir zarar vardır. Lâkin o adam, bu iki kıyyelik silah ağırlığını taşımamaya bedel, batmanlarla korkuların ağırlıklarını ruhunun omuzuna ve dört okkalık bir gıda çantasının ağırlık yüküne karşılık, yüzer batman minnetler yükünü kalbinin beline yükler. Zira umum o sâdık şahidler kat'iyetle haber veriyorlar ki; kim imanın yümniyle sağ yolda giderse, bütün müddet-i seferinde emn ü eman içinde gidecek, matlub şehre vasıl olduğu zaman da, on adamdan dokuzu pek büyük bir menfaat ve çok cesim bir kazanç bulacaklardır.

Amma dalalet, batalet ve belahetin şûmuyla sol yoldan gidenler ise, bütün yolculukları boyunca, korku ve açlıktan gelen pek büyük bir ızdırab ve titreyiş içinde gidecekler. Hem zaa'f ve acz içindeki korkularıyla, her şeye tezellüle tenezzül ede ede ve fakr içindeki ihtiyacından dolayı herşeye karşı tezellül ve dilencilik göstere göstere gideceklerdir. Varacağı şehre ulaşınca da, ya hapis, ya da katledileceklerdir. On taneden ancak bir-ikisi kurtulabilir.

İşte edna bir akli bulunan bir adam, manen çok ağır olan bir zâhirî hafiflik için, tek bir zarar ihtimali bulunan bir yolu, zararsız olan bir yola tercih etmezken; acaba yüzde doksandokuz ihtimal ile içinde en büyük bir zarar bulunan bir yolu; yüzde doksandokuz ihtimal ile azam menfaati olan bir yola; sureten cüz'î, hakikatta çok ağır bir hiffet için nasıl tercih edebilir?

Şimdi temsilden hakikata geçelim. İşte, o misafir ise sensin. İstanbul ise âlem-i berzah ve âhirettir. Ve o iki yoldan sağ yol ise, Kur'an yoludur ki, imandan sonra namazı emreder. Sol yol ise, ehl-i fisk ve tuğyanın yoludur. Amma temsildeki ehl-i hibre ve şühuddan murad ise, hakikatı müşahede eden evliyaya işaretidir. Zira ehl-i velayet, hakaik-ı İslâmiyede zevk-i

ihtisasın şehadetleriyle; yüzde doksan dokuz ihtimal ile tükenmez hazinelere zafer bulacağın bir şeye vermesini sana fetva vermiyor? Halbuki bu gibi cesim menfaatler hususunda, bir tek ami adamın dahi ihbarı ehemmiyetle nazara alındığı halde; acaba beşerin güneşleri, yıldızları olan ehl-i şühudun mütevatir ihbarları olsa, nasıl ve ne derece nazara alınması icab eder?

Evet, Ramazan hilalini gören iki şahidin, binlerle adamın onun rüyet-i hilali nefyedenlere müreccah olduğu gibi, iki müsbit ehl-i şühud dahi, binlerce münkir nâfilere tercih edilir.

İşte eybiçare! o abd-i misafir sensin. Burdur da dünyadır, Antalya ise kabirdir. Şam ise âlem-i berzahıdır, Yemen de haşirden sonraki menzillerdir. Ve o yirmidört altun ise, her gündeki yirmidört saatlik ömürdür.

İşte sen, şu hayat-ı faniyenin muvakkat işleri için bu ömürden her gün yirmüç saati sarfedersin, fakat pek uzun bir seferde en lüzumlu bir yol azığı olan beş vakit namazın edasına bir tek saati sarfetmeye de tenbellik ediyorsun.

(Sh:505)

قَالَ ثَمَّتَا قَالَ الْجَنَّةُ قَالَ الشَّيْخُ قَوْ قَبْرَيْهِ تَا قَالَ الْجَيْشِمُ قَالَ لَعَا وَشَيْخُ

قَالَ عَمُّ Bil ey dünyayı taleb etmek yolunda dini terkeden gafil!(1) Sana bir hikâye-i

temsiliye (2) söyleyeceğim ki, o hikâyede bir kısım hakaik-ı din ve dünyaya işaret eden bir misal vardır. Şöyle ki:

Eski zamanda iki kardeş varmış, bunlar bir seyahata -tâ yol ikileşinceye kadar- beraber giderler. Yollardan birisinde kanunlara ittiba' mecburiyeti ve külfeti vardır. İkincisinde zâhirde o külfet ve ağırlık yoktur.

İşte güzel huylu kardeş, hafif bir külfet altına girmeyi kabul ederek, sağa ayrılan yolu ihtiyar etti. Kötü huylu kardeş ise, manen ağır, yalnız surî bir hafiflik için sol yolu seçti.

Biz de şimdi sol yolda giden kardeşi takib edeceğiz. İşte bu adam, dere tepe aşır git gide, tâ hâli bir sahraya dâhil olur. Birden müdhiş bir sada işitir, bakar ki; dehşetli bir arslan ona hücum ediyor. O da korkusundan firar edip kaçır, tâ altmış arşın derinliğinde susuz bir kuyuya rast gelir. Kendini içine atır, otuz arşın kadar aşağı inince, kuyunun duvarında göğermiş bir ağaca eli yapışır. Bakar ki, o ağacın iki kökü var; iki fare, biri beyaz, biri siyah o iki köke musallat olup kesiyorlar. Aşağıya bakar görür ki; büyük bir ejderha, başını kaldırmış ayağına takarrüb etmiş, ağzı kuyu ağzı kadar geniştir. Sonra etrafına bakınca ne baksın, muzır olan haşarat-ı müezziye etrafını sarmışlar. Sonra başını kaldırır, ağaca bakar, görür ki, bir incir ağacıdır. Lâkin başında muhtelif ağaçların çeşitli yemiş ve meyveleri vardır.

(1) Sekizinci Söz'de ve Nur Kapısı'nda İkinci Ders'te var.

–Müellif–

(2) Tenbih: Bu temsili hikâye, üstteki âyetin çok esrarından bir sırrını beyan eder. –Müellif–

(Sh:506)

İşte bu adamın kalb, ruh ve letaifleri bu dehşetli vaziyetten gizli feryad ü figan ettikleri halde, onun nefsi emmaresi ise, güya hiç bir şey yokmuş gibi tegafül ile tecahül edip bir mugalata ile kendini bir bostan içinde zannetti.

Evet, **تَلَّنا قَتْنَدًا ظَنَّ عَبْدِي بِي** hadîsinin sırrıyla; öyle zannettiği için, böyle muamele

görmüştür. Bu dehşetli ehval ortasında ebedî kalmaya mahkum olarak ne ölüyor ki kurtulsun, ne de yaşıyor. Zira bu miskin adam, su-i fehm ve kötü hasletiyle, şu umûr-u mutalsıma içinde tesadüfün imkânı olmadığını düşünemiyor. Biz de şu meş'umu kendi azabı içinde bırakıp, dönelim; ve bahtiyar ve meymenetli kardeşin arkasından gidip takib edelim:

İşte şu bahtiyar adam gidiyor, fakat güzel ahlâkından neş'et eden hüsn-ü zannıyla kendi kendine ünsiyet ederek gidiyor. Bak bu adam hüsn-ü nazarıyla ve güzel fikriyle öteki kardeşinin istifade edemediği şeylerden nasıl istifade ediyor gör.

Evet, bu güzel huylu kardeş, yolunda giderken bir bostana rast geliyor. İçinde enva-i türlü meyveler ve çiçeklerle beraber, bazı köşelerinde kokuşmuş bazı maddeler ve lâşeler de var. Fakat bu zat, “Herşeyin iyisine bak!” kadesiyle iyi şeylerden iyice istifade ederek güzelce tenezzüh etti. Öteki kardeşi gibi mülevves şeylerle hiç meşgul olmadı. Sonra çıkıp gitti. Gide gide, bu da hâlî bir sahraya girdi. Birden hücum eden bir arslanın sesini işitti. Korktu, fakat kardeşinin korkusundan yüz derece hafif... Zira düşündü ki, bu arslan, elbette bu sahra sultanının bir memuru olmak ihtimali vardır. Fakat yine de kaçtı. Bu dahi altmış arşın derinliğinde bir kuyuya rast gelip kendini içine attı. Kuyunun ortasında göğermiş olan iki köklü bir ağaca elleri yapışıp havada muallak kaldı. Baktı ki, iki fare o iki köke musallat olmuş, kesiyorlar. Yukarıya baktı ki arslan; aşağıya baktı, gördü ki büyük bir ejderha. Kuyu ağzı gibi geniş olan ağzı, ayağına takarrüb etmiş. Bu dahi korku ve dehşet aldı. Lâkin kardeşinin dehşetinden çok derece hafif... Zira hüsn-ü zannıyla ve güzel fikriyle; bu acib işlerin birbirine bakmalarından, elbette içinde bir tılsım vardır. Hem bu işler; kendisini mürakabe eden bir hâkimin emrindedirler ve o hâkim, beni tecrübe ediyor diye düşündü.

(Sh:507)

İşte onun bu havfından; acaba beni tecrübe edip, kendi yanındaki bir maksada beni sevkeden ve kendini bana tanıttırmak isteyen kimdir? diye anlamak ve bilmek merakı tevellüd etti. Ve onun bu merakından tılsım sahibinin muhabbeti neş'et etti. Sonra ağacın başına baktı, gördü ki; bir incir ağacı. Fakat çok çeşitli meyveleri semere vermiş. O zaman bütün bütün korkusu zail oldu ve kat'iyen bildi ki; bu işler bir tılsımın taht-ı hükmünde dönüyorlar. Zira bir incir ağacı, binler ağacın meyvelerini tutmak mümkün değildir. şu halde bu meyveler, o melik-i kerimin kendi misafirlerine hazırlamış olduğu çeşitli taamlarına birer işarettir. İşte onun, o gizli hâkime karşı olan bu derunî muhabbetinden de, tılsımı açacak ve tılsım sahibini razı edecek bir vaziyet almanın isteği tevellüd etti. Sonra tılsımın anahtarı ona ilham oldu.. Ve bağırdı ki: “Ey bu yerlerin hâkimi! Senin bahtına düştüm, sana dehalet ediyorum ve herşeyi sana bırakıyorum ve sana tevekkül ediyorum.”

Ve bu niyazdan sonra, birden kuyunun duvarı yarıldı ve gayet şahane, nezih bir bahçeye bir kapı açıldı; Ve o arslan ve ejderha iki hizmetkâra inkılab edip onu bahçeye davet ediyorlar.

Şimdi gel, iki kardeşin tefavüt-ü hallerine bakalım. Bak, sol yolun bedbaht yolcusu, her vakit ejderhanın ağzına girmeye muntazırdır. Ve şu bahtiyar ise revnekdar, çiçekli ve semeredar nezahetli bir bahçenin kapısına duhul için davet ediliyor. Hem o bedbaht, kalbinin en derinliklerinden takattur eden eîm bir dehşet ve korku içinde kıvranıyor. Ve şu bahtiyar ise, marifetin muhabbet ve hürmetini akıtan leziz bir ibret, tatlı bir havf içinde seyr ü temaşa ediyor. Hem o bedbaht, bir vahşet, yalnızlık, ümitsizlik ve yetimlik içinde çırpınırken; şu bahtiyar ise, ünsiyet, ümid ve iştiyak içinde telezzüz ediyor. Hem o bedbaht, (zahiren) vahşetli düşmanların hücumuna hedef olmuş. Ve şu bahtiyar ise, mihmandar-ı kerimin acib hizmetkârlarıyla ünsiyet eden aziz bir misafirdir. Hem o bedbaht, bir kısmı zehirli, fakat zâhiren leziz meyveleri yemekle azabını tacil ediyor. (Zira o meyveler nûmunelerdir. Yutmaya değil tatmaya izin var. Tâ ki asıllarına müşteri olunsun.) Ve şu bahtiyar ise, yemesini te'hir edip intizar ile telezzüz eder.

İşte eğer temsilin inceliklerini fehmettin ise, hakikata bakan tatbikî vecihlerini de dinle: Amma o iki kardeş, birisi ruh-u mü'min ile kalb-i salihtir. Diğeri ruh-u kâfir ile kalb-i fâsıktır. Ve o iki yol ise; birisi Kur'an ve iman yolu, diğeri isyan ve tuğyan yoludur. Ve o sahra ise, şu (Sh:508)

dünyadır. Ve o arslan ise ölümdür. Ve o kuyu ise beden ve hayattır. Ve o altmış arşın derinlik ise, ömr-ü evsat olan altmış seneye işaretir. Ve o ağaç ise, ömürdür.. ve o iki beyaz ve siyah fareler ise, gece ve gündüzdür. Ve o ejderha ise, ağzı kabir olan âlem-i berzahdır. Ve o haşarat-ı muzırğa ise, musibetlerdir. Ve o ağaçtaki başka başka meyveler ise, Cennet meyvelerini hatırlatan ve onların nûmuneleri olan dünyevî nimetlerdir. Ve o meyvelerin bir kısmının zehirli olması ise, nâmeşru' muharremattır. Ve o tılsım ise sırr-ı hikmet-i hilkattır. Ve o anahtar ise:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَدْ قَتَلْتَهُ قَاتِلًا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ve قَدْ قَتَلْتَهُ قَاتِلًا قَالَ اللَّهُ

Yani يَا تَعَالَى تَقَاتَلْتَهُ قَمْعُودِي وَرِضَاكَ مَطْلُوبِي (Allah'ım! Sen benim mabudumsun, senin

rızan benim matlubumdur.) Ve o ejderha ağzının bir bahçe kapısına tebeddül etmesi ise işaretir ki; kabir, ehl-i iman ve Kur'an için, dehliz-i cinan içinde rahmet-i Rahman'a açılan bir kapıdır. Fakat ehl-i dalalet ve tuğyan için ise, ejderha batnı misillü zindan gibi dar bir berzahın içindeki vahşet ve nisyan zulûmatına açılan bir kapıdır. Ve o yırtıcı arslanın munis bir ata dönmesi ve tebeddül etmesi ise, işaretir ki; mevt, ehl-i dalalet için bütün mahubâtından ebedî bir ayrılıktır. Hem dünyevî cennet-i kâzibesinden ihrac edilip, tek başına kabir zindanına girmeye bir vasıta. Fakat ehl-i hidayet için ise, bütün sevdiklerine bir visal ve hakikî vatanlarına bir vüsuldür. Hem dünya zindanından çıkıp, Cennet bostanlarına girmeye bir nöbettir. Hem Hazret-i Hannan ve Mennan ve Deyyan ve Rahman'ın (Celle Celaluhu Ve La İlahe İlla Hu) fazlından ahz-ı ücret etmeye bir vesiledir.

تَعَالَى Bil ey işlemediği⁽¹⁾ şeylerle mağrur ve müftehir Said! Senin kat'iyyen fahr ve

gurura hakkın yoktur. Çünkü senden sana, senin nefsinde yalnız kusur ve şer vardır. Eğer hayr varsa da, cüz'-ü ihtyarın

(1) Nurun İlk Kapısı Altıncı Ders'te var. –Müellif–

(Sh:509)

gibi cüz'îdir. Lâkin sen, cüz'-i ihtyarınla küllî bir şerri işleyebilirsin. Zira senin kusurunla, senin maksuduna (hayatın gayesi) müteveccih olan sair esbabın semereleri de sukut ediyor. Ve bundan küllî bir hasarete ve umumî bir hacaletе müstehak oluyorsun. Lâkin sen, kaziyeyi aksine çevirip dehşetli bir gurur vartasına düşmüşsün.

Bu mes'elede senin misalin şöyle mağrur ve ahmak bir adama benzer ki; o ahmak, bir gemi ile ticarete giden bir cemaate ortak olur. O cemaatin herbirisi geminin hareketine ait vazifelerini yaparlar. Bu adam ise, üzerine almış olduğu, meselâ dümencilik vazifesini yerine getirip yapmaz. Tâ o geminin batmasına sebep olmuş olur. Ve o cemaat bin altun lira zarar ederler. O mağrura denildi: "Hak olan budur ki; bütün bu hasareti sen çekesin." O dedi: "Yok, belki hasaret hepimize taksim edilmelidir. Bana ancak hissem mikdarınca düşebilir."

Sonra ikinci bir seferde bu adam da, sair arkadaşları gibi vazifesini yaptı, ihmal etmedi ve o cemaat bin altun lira kâr etti. Bu defa ona denildi ki: "Arkadaş! Ettiğimiz kâr, sermayeye

göre taksim edilecek.” O dedi: “Yok, olmaz. Bütün kâr benimdir. Çünkü siz, evvelki seferimizde ‘bütün hasaret sana aittir’ demiştiniz, öyle ise bütün kâr da benim olacak.”

Ona denildi ki: Ey câhil ahmak! Vücut, bütün mevcut olan ecza ve şeraitinin varlığına mütevakıftır. Binaenaleyh, vücudun semeresi dahi bütün hepsine taksim edilir. Kâr ise vücuttur. Fakat hasaret, ademin semeresidir, tek bir cüz’ün ademi ve bir şartın fukdanı ile bütün vücut, ademe gidebilir.

İşte ey ismen Said, fakat cismen şakî olan Said! Bil ki; ademin semeresi, ademe sebebiyet vermiş olana raci’ olmasından; senin fahr ve gurura hiç bir hakkın yoktur. Çünkü:

Evvelâ: Şer, senden; hayr ise gayrdandır.

Sâniyen: Senin şerrin küllî, hayrın ise cüz’îdir.

Sâlisen: Sen hayırlı amelinin ücretini, amelden önce almışsın. Belki senin bütün iyilik ve hasenatın, seni bir insan-ı müslim kılan zatın in’amına karşı milyondan biri de değildir. Ve bu sırdandır ki, Cennet sırf mahz-ı fazl-ı İlahî oluyor. Cehennem ise ayn-ı adldir. Zira beşer, bazan cüz’î ve ânî bir şer ile, küllî ve daimî bir cinayete sebep olabiliyor.

(Sh:510)

Râbian: Hayr, o zaman hayr olabilir ki, sırf Allah için ola. Eğer Allah için olmuşsa, elbette tevfiik ondan olur. Öyle ise minnet onadır. Ve binaenaleyh, hayrı şerre çeviren gösteriş ve riya ile fahrlanmak değil, şükretmek lâzımdır.

İşte senin bu hakikatı bilmemezliğindendir ki; kendi nefsinde mağrur olup, başkasının da azmasına sebep olmuşsun. Zira bir cemaatın malını bir adama verdiği için; o adam senin nazarında firavunlaşıyor. Hattâ belki Allah’ın malını ve fiilini de tağutlara taksim edecek dereceye varıyorsun.

Hem yine senin bu hakikata karşı cehaletinden dolayıdır ki; senden olduğu nass-ı kat’î ile sabit olan kendi seyyiatını, mes’uliyetten kaçmak üzere kadere veriyorsun. Fakat senin Fâtırının feyz-i fazlından olduğu yine nass ile sabit olan hasenatı ise, temellük edip kendi nefsinde isnad ediyorsun. Tâ ki işlemediğin şeylerle şöhret bulup temeddüh edesin.

Ey biçare, aklını başına alıp, Kur’an’ın şu edebiyatı edebilen:

﴿قَدْ خَلَقْنَا لِنَفْسِنَا مَا نَحْنُ بِأَعْيُنِنَا﴾ Kendi malına sahip ol, başkasının malını gasbetme!

Ve keza Kur’an’ın; bir seyyienin cezasını bir, bir hasenenin mükâfatını ise on vermek olan âdâbiyla da edebilen. Ve ona göre, bir adamın kötü bir sıfatı yüzünden, adavetini onun akrabalarına ve onun sair iyi sıfatlarına teşmil etme! Fakat bir insanın güzel bir sıfatı için ayıbları varsa da, afv u safh ile bakıp onun familyasına kadar muhabbetini tecavüz ettirip genişlendir.

﴿تَلَطَّعْهُم﴾

Bil ey Said-i gafil ve fuzulî!(1) Sen vazifeni terkedip Rabbinin vazifesiyle iştilal ediyorsun. Evet senin zulmün ve cehaletindendir ki, tâkatın dâhilindeki hafif ubudiyet vazifesini bırakıp,

(1) Beşinci Söz’de ve Nur’un İlk Kapısı’nda var. –Müellif–

(Sh:511)

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوِّكَ فَعَدَلَكَ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا تَشَاءُ رَكَّبَكَ

Evet vakt-i gaflette, kâfire veya gafile olan nefis, her ne kadar zâhiren her şeyi Allah'a isnad ediyorsa da, lâkin bâtınen herşeyi ondan selbedip inkâr ediyor. Amma mü'mine-i ârife olan nefis ise, herşeyi iman ve iz'an ile isbatlı olarak Allah'a verir.

Binaenaleyh, ilm-i Kelâmdaki şu iki mes'ele, ârifinden ehl-i sahv ve huzurun tevekkül ve imanının nihaî iki hudududur ve tevhid ve teslimin iki derecesidir. Hem (gurur ile adem-i mes'uliyet mabeynini ayıran) bir berzahtır.

İşte ey enaniyet içinde firavunlaşan gafiller! Sizler nerede? Ve şu iki mes'elenin sizde tahkik ve tahakkuk etmesi nerede? Amma eğer mahiyet ve ubudiyette terakki edip, cüz'-i ihtiyarîyi nefyetmek

(Sh:517)

derecesine kadar çıkarsan; ve her şeyi doğrudan doğruya kadere vermek makamına terakki edersen; o zaman senin kader ve cüz'-i ihtiyarîden bahsetmen de bir beis olmaz. Çünkü sende o zaman bir nevi sekr vaki' olup; bu iki mes'eleyi ilmî ve tasavvurî değil, belki halî bir mes'ele şeklinde mesail-i imaniyeden bir mes'ele olarak itikad edebilirsin.

 Ey kardeş bil ki! Tevazu, bazan tahdis-i ni'mete münafi olduğu gibi, tahdis-i ni'met dahi bazan kibir ve gurura incirar edebilir. Öyle ise, bu mes'eledede çok dikkat ve im'an ile beraber, ifrat ve tefritin terki lâzımdır.

Lakin hadd-i vasat ve istikamet için bir ölçü vardır, o da şudur: Her bir ni'metin iki yüzü vardır; Bir yüzü in'am edilene bakar ki, onu zinetlendirir ve bir imtiyaz verir. O da onunla lezzetlenip iftihar eder. Fakat bazan bu iftihardan sarhoşluğa düşerek, malik-i hakikîyi unutup temellük davasına sapar. Ve zanneder ki; o kemal ve o zinet onun hakikî ve zafî mülküdür. Gitgide hiç bir hakkı olmadığı halde, tekebbür ve gurura sukut eder.

İkinci vechi: Mün'ime nazar eder ki, onun keremini izhar ve rahmetini ilan eder. Ve onun in'amı üzerinde bağırarak Mün'imi yâdeder ve onun esma-i hüsnasına şehadet eder ve hakeza in'amındaki cilve-i esmasının ayatını tilavet eyler.

İşte tevazu, ancak birinci veche baktığı zaman hakikî tevazu olabilir. Yoksa bir küfran-ı nimeti tazammun etmiş olur. Tahdis-i ni'met ise, ancak ikinci veche nazar ettiği vakit, güzel ve memduh bir şükr-ü manevî olur. Yoksa bir temeddüh ve gururu saklar.

Ey Yusuf-u keji!(1) Sen kardeşin Yusuf-u Keyşi'nin çok kıymetli ve fâhir bir elbisesini giysen, Said sana dese: "Mâşâallah ne kadar güzelleştin." Sen de: "Güzellik libasıdır ve dolayısıyla elbiseyi bana

(1) Ellibeş sene evvel talebesi Molla Yusuf'a karşıdır. –Müellif–

(Sh:518)

giydirenindir. Benim değildir." De! İşte o zaman tahdis-i nimet içinde tam bir mütevazi olursun.

 Ey kardeş bil ki! Rekabet, gıpta ve hasedin damarı ancak ücret alındığı ve mükâfat tevzi' edildiği veya bunların düşünülmesi zamanında harekete başlar. Fakat hizmet anında ve iş vaktinde ise aslâ... Hattâ belki zaifler, kavileri sevmeye, âdiler âlilere meyletmeye başlarlar. Hem onların kendilerinden olan üstünlüklerini tahsin ederler. Ve hizmette kendisinden olan ziyadeliğini, faziletini severler. Çünkü hizmet yükü ve iş külfeti kendi üzerinden hafifliyor.

Evet mademki dâr-ı dünya, umûr-u diniye ve a'mal-i uhreviye için yalnız hizmet ve amel yeridir. Elbette bu gibi işlere rekabet ve hasedin müdahale etmemesi lâzımdır. Eğer bunlara da rekabet müdahale etse, o zaman ihlâssızlığını izhar etmiş olur. Ve elbette bu gibi uhrevî amellerde rekabet yapan adam, dünyevî mükâfatı da düşünüyor demektir ki, o da insanların takdir ve istihsanıdır. Halbuki o miskin bilmiyor ki, bu gibi dünyevî mükâfatları mülâhaza ile amelinin bir derece ihlâssızlıkla iptal ediyor. Çünkü amele mukabil, sevab ve hasenenin i'tasında nâsı, Rabb-i Nâs ile teşrik etmektedir. Hem neticede istiskale maruz kalıp, aks-ül amel ile insanları muavenetinden tenfir etmekle kuvvetini de zayıflştırıyor.

قَالَ عَالِمٌ Bil ey birader! Kerametın manası, istidracın manasından tamamen ayrı ve başkadır.

Çünkü keramet, mu'cize gibi doğrudan doğruya Allah'ın fiilidir. Keramet ile müşerref olan zat ise, kerameti nefsinden değil, Cenab-ı Hak'tan geldiğini düşünür; ve kendisine en hayırlısını seçen bir hamî ve rakibi var olduğunu bilmekle, mutmain olup, yakîn ve tevekkül ziyadeleşir. Hem keramet sahibi zat, bazan Allah'ın izniyle kerametın tafsilatına şuuru erer, bazan da hiç ermez. Daha evlâ ve eslemi de bu ikinci kısmıdır.

(Sh:519)

Meselâ: Birisinin kalbindeki bir suali intak-ı bilhak nev'inden ce-vablandırması; veya yakaza halinde iken, gözüne temessül ettirmesiyle o adamın hidayetına ermesine vesile olur ki; o işde, Cenab-ı Hak'ın kendi kulları için ne yaptığını bilmez. Amma istidrac ise, adam gaflet içerisinde iken, bazı eşya-yı gâibenin suretleri ona münkeşif olmasıdır. Yahut da insanlara garib gelen bazı şeyleri yapmasıdır. O ise bunları kendi nefesine ve iktidarına isnad ederek bu'du, enaniyeti ve gururu daha çok kabarıp. Git gide Karun gibi, **قَالَ عَالِمٌ قَلْبُ ثَيْشَهْ قَهْطَى قَعَالِمٌ** diyecek kadar ileri gider.

Bu mes'elede, safa-yı nefis ve ziya-yı kalbimle bana inkişaf eden şudur ki: Velayetin tabaka-i vustasında, ehl-i keramet ile ehl-i istidrac arasında iltibas yoktur ve olamaz. Amma fena-yı etemme mazhar velayetin tabaka-i ulyasından olan ehl-i velayet ise; Allah'ın izniyle, onlara münkeşif olan eşya-yı gaybiyeyi Allah namına işleyen havas ve duygularıyla görürler. (1)

Demekki fark, pek zâhirdir. Zira bu zatların zâhire tereşşuh eden bâtınlarının nuraniyeti; riyakârların ve kendi enaniyetine çağırıcıların karanlıklı vaziyetleri ile mültebis olmaktan çok yüksektirler.

قَالَ عَالِمٌ Ey aziz bil ki! **قَالَ عَالِمٌ قَلْبُ ثَيْشَهْ قَهْطَى قَعَالِمٌ** sırrıyla, her şeyde olan tesbih ve

ibadet gayr-ı mahdud vecihlerledir⁽²⁾. Fakat herşeyin kendi tesbihat ve ibadetlerinin umum vecihlerine her zaman şuuru ermesi lâzım değildir. Zira her zaman huzurun huzuru lazım gelmez.

Bunun meseli: Büyük bir gemide çalışan cahil bir işçi adam gibidir ki, gemi sahibinin verdiği ücret mukabilinde, bazı vakitte elektriğin bazı düğmelerine parmağıyla dokunmak vazifesiyle muvazzaftır. Fakat o ücretli ami adam, yaptığı işe ne gibi kıymetli gayeler terettüb ettiğini bilmiyor. Yalnız bildiği şey, kendisine verilen ücret ile

(1) **كُنْتُ قُلُوبَهُ قَوَّ بَصْرَهُ الخ.** Hadîs-i kudsînin sırrı buna işaret eder. –Müellif–

(2) Yirmidördüncü Söz’ün Dördüncü Dalı’nda var. –Müellif–

(Sh:520)

mükâfat lezzetidir. Hattâ bazan o işçi, bu işin buraya konmasının gayesi yalnız şu cüz’i lezzettir diye tevehhüm eder.

Tıpkı hayvanın, izdivacdaki gayelerden haberi olmayıp, yalnız kaza-yı şehvet lezzetini bilmesi gibi.. Fakat hayvanın bu cehli, neslin husulüne zarar ve mani’ değildir. Halbuki husul-ü nesil gayesi ise, onun malikinin matlub gayatındandır.

Hem meselâ; karınca, yeryüzünü küçücük hayvanatın cenazelerinden temizleyip tanzif eder. Halbuki karınca, bu gayeleri bilmez. Belki ancak bildiği şey, yalnız hırsının tatminidir. Veyahut nasilki örümcek, havada seyeran eden hevam ve böceklere karşı müsabaka için feza yüzünü ve nebatat ve taşların başlarını -güneşin ziyasıyla parıldayan- kendi ipekli iplikleriyle süslüyor. Fakat kendisi ne yaptığını bilmez. Ancak kendi ağını dokumak ve üstünden gelip gitmek için onunla uçtuğu ipliğini uzatmayı bilir. Hem meselâ saat, senin günlük ömründen ne kadar geçtiğini sana bildirir, fakat kendisi ne yaptığını bilmez. Belki ancak bildiği şey, içindeki çarklarının sıkışmasındaki zevalin elemi.. Hem nasilki bal arısı, hâs lezzeti içinde mündemic olan vahyin halavetiyle yaptığını yapar, fakat ne için yaptığını bilmez. Hem meselâ nebati olsun, hayvanî olsun, insanî olsun, mutlak olarak bütün validelerin ettikleri hizmetler, ancak lezzet-i şefkat içindir. Fakat onların matlub gayelere olan cehaletleri; beyt-i kâinatı zinetlendiren o gayelerin husulünü ihlal etmiyor. Belki âdeta o şefkat, bu matlub gayelere birer çekirdek ve birer mistardır.

Hem âbid olan müsebbihlerin yalnız kendi amellerinin keyfiyetine (yani nasıl yapıldığına) olan ilimleri de kâfidir. Nasilki Cenab-ı Hak Teâlâ Azze ve celle ferman etmiş

كَمَلٌ تَعَدُّ عَلَيْهِ صَلَاتُهُ وَ تَسْبِيحُهُ Yani: Her şey kendi namaz ve tesbihatının keyfiyeti ne olduğunu

muhakkak bilmektedir. Yoksa her şey, kendi amellerinin böyle mahsus bir tesbih olduğunu bilmesi ve muayyen bir ibadetin vasfına şuuru ermesi lâzım değildir. Hattâ mütefekkir olan sair ihvanlarının, amellerindeki letaif-i ibadât ve garaib-i tesbihata olan şuuruları da yeter. Hattâ belki yalnız Mabud-u Mutlak’ın bilmesi dahi kâfidir. Çünkü bunlar teklif ile imtihana tâbi’ olmadıklarından, yaptıkları amellerinde onlara niyet lâzım gelmez. Öyle ise bunlar, kendi amellerinin ne vasıfta olduğuna şuuren bilmeleri

(Sh:521)

lâzım değildir. Bununla beraber; aslında o masnuatın herbirisi, vücudlarıyla birer kelimat-ı tesbihiye olup meânilerini ifade ederler. Sonra da o kelimeler, kendi zâtları gibi lisanlarıyla da tesbihat yapan kelimata dönüşmüştür. Hem o kelimelerde dahi başka başka tesbihhan kelimat vardır.. Ve bunların içinde dahi küçük küçük müsebbihler vardır. Bunların içinde de daha küçük küçük tesbih edenler vardır ve hâkeza, Cenab-ı Sübbuh-u Kuddüs’ün dilediği mertebeye kadar... (C.C. ve lâ ilahe illa hu)

تَلْعَلَم

Bil ey insan! Sana gönderilip, baştan ayağa dek seni zinetlendiren çeşitli nimetler,

mehasinler ve letaifler ise; birbirinden ayrı, mütenevvi’ hicabların ortasından bir mizan-ı mahsus ile geçer, gelirler. Ve birbirine mütehalif çeşitli letaiften (lifler) bir nizam-ı muayyen

ile soyunup çıkarlar. Ve birbirine zıd, ayrı ayrı taifelerin ardından şaşmaz bir intizam ile sana teveccüh edip gelirler. Feteemmel!..

 Ey kardeş bil ki! Nefiste gayet latif, ince bir şey, bir emir vardır ki; ince kağıttan bir dirhem gibi iken, âdeta ebedî âlemlere bir mirsaddir zanneder. Çünkü onunla temas eden herşeye bir hükm-ü ebediyet verip onu ebedî bir şey tevehhüm eder. .

İşte eğer heva ve heves bu âleti kendi namına istimal ederse, o zaman âhîret ve cennetin taşlarını ve esasatını dünyaya çeken bir âlet olur ki, âhîret kasrını dünya üstünde bina eder; ve âhîretin meyvelerini daha kemalini bulmadan fani dünyada yemeğe başlar.

 Ey kardeş bil ki! Nefis çok acib bir şeydir ki; sayısız âletlerin ve nihayetsiz mizanların bir mahzenidir. Eğer tezekki ederse, bütün bu âletler, mizanlar, esma-i hüsnanın nihayetsiz hazinelerinin

(Sh:522)

cilvelerini derketmeye vasıta olurlar. Yoksa eğer nefis, isyan ve tuğyan ederse; o kıymettar, âlî âletlerin ve çok nazik ve gâlf mizanların mahzeni olmasına bedel, yılanlar, akrepler ve haşaratın bir mağarası hükmüne geçer.

Binaenaleyh, nefsin birinci şekil ki vaziyeti kesbetmesi için, evla ve ekmeli, -Allahu a'lem- onun fenası değil bekasıdır.

Evet, sahabelerin sülûk ettikleri tarzda, nefsin tezkiye ile baki kalması; Evliyanın ekserisinin sülûk ettikleri olan, bütün bütün ölümü ile neticelenmesinden daha çok sırr-ı hikmete muvafık geliyor. Evet nefsin cürsûmesinde şedid bir açlık, azim bir ihtiyaç, acib bir zevk vardır. Eğer bu seciyelerinin mecraları hikmet-i hilkatına uygun tarzda tahavvül ederlerse, o zaman meselâ ondaki mezmum hırs, doymak bilmeyen bir iştiyaka inkılab eder.. ve onun meş'um gururu, bütün enva-i şirkten necatına bir vesile olur.. Ve ondaki kendi nefesine ve zatına olan şedid muhabbet; Rabbine karşı zatî ve fitrî bir muhabbete tahavvül eder. Ve hakeza, tâ bütün seyyiatı hasenatlara inkılab edinceye kadar gider.

 Ey kardeş bil ki! İnsan-ı mü'minin kıymeti, nasılkı kendisindeki san'at-ı âliye ve sıbga-i galiye ve nukuş-u celevat-ı esma-i İlahiyenin kıymetleri itibariyledir. Ve insan-ı kâfirin kıymeti ise, hiçliğe doğru sukut eden ondaki madde-i faniyesinin kıymeti nisbetinde oluyor.

Öyle de: şu âlemin kıymeti dahi, Kur'anın talim ettiği tarzda, eğer mana-yı harfî ve Cenab-ı Hak hesabına ona nazar edilirse, nihayet derecede yükselir. Amma eğer hikmet-i felsefiyenin talim ettiği şekilde, âleme mana-yı ismîyle ve kendi zatlari namına ve esbab hesabına bakılırsa; o zaman onun kıymeti camid ve mütegayyir bir madde derekesine sukut eder.

Binaenaleyh, Kur'an'dan müstefad olan kâinata ait ilimler, felsefe funûn'undan istifade edilen ilimlerden hadsiz derece daha âlî ve daha gâlfidir denilebilir.

(Sh:523)

Evet, meselâ Kur'an **تَوَجَّعَ قَالِ السَّمْسُ قَدْ تَوَجَّعَا** der. Yani: Cenab-ı Kadir-i Zülcelal, güneşi

bir lâmba yapmış. İşte bak Kur'an, nasıl bu hüküm ile senin fehmine cilve-i esmanın silsilesine karşı bir pencere açıyor. Yani, o hükmün manası şöyle oluyor ki: "Ey insan! Güneş bu azametiyle beraber size müzahhar olmuş; ve dünya hanenize bir nur, bir lâmba olmuş; Hem sizi rızıklandırmanın emriyle yemeklerinizi pişiren bir aşçı olmuştur. Şu halde, sizin azîm-ül kadr öyle bir Malik-i Rahiminiz vardır ki; şu azîm güneşler, ancak onun birer lâmbasıdır ki, onun pek çok baki menzilleri arasında, burada kendi misafirlerine muvakkat bir han suretinde hazırladığı şu dünyada, bu koca güneşe bir sirac ve mumdarlık vazifesini gördürüyor." Ve hakeza kıyas et!..

Amma hikmet-i felsefiye ise, güneş hakkında bakınız diyor ki: "Güneş bir kitle-i azîme-i mayia-yı nâriye olup, kendi kendine hareket etmektedir. Ondan sıçrayıp fırlamış olan arzımız ve diğer seyyareler güneşin manzumesi olup, bir cazibe ile onunla bağlanarak kendi medarlarında cereyan etmektedirler." Şimdi iyi bak! Felsefenin sana vermiş olduğu bu bilgi, sağır bir dehşet ve korkunç bir azamet ve kör bir hikmetten gelen bir hayretten başka ilmî bir kemal veriyor mu? Hâyır!..

قَالَ عَمَّ Bil ey birader! Senin, Hak Sübhanehu ve Teala'dan bir hak taleb etmeye hakkın

yoktur. Belki senin üzerine her zaman haktır ki, daima ona şükür ve hamdedesin. Zira **قَوْلُهُ قَالِ خَمْدُ**

قَوْلُهُ قَالِ خَمْدُ Yani: Mülk umumen onun olduğu gibi, hamd dahi yalnız ona mahsustur.

Ya Allah, Ya Rahman, Ya Rahim, Ya Kerim! Benim şu kitabımı, mevtimden sonra şu gelecek şahadetlerin tekrarında tâ kıyamete kadar bedelime bir vekil yap!

حَلَّ اللَّهُمَّ عَمَّا قَوْلُهُ قَمَّ خَمْدًا قَالِ الشَّخْفَارُ عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ جَمَّةٌ نَوَائِبَارُ عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ

(Sh:524)

عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ

عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ

يَا رَبَّ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ نُشْهِدُكَ وَنُشْهِدُ حَمَلَةَ فَرْشِكَ قَوْلِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ

قَوْلِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ

قَوْلِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ

قَوْلِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ

قَوْلِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ عَمَّا قَوْلُهُ قَالِ تَبْتِيخُ قَوْلِ خَمْدِ خَمْدَارُ

قَالَ حَقُّ قَمَّا لِمَيْنُ الْحَى الْقَيُّومُ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ الْقَدِيرُ الْمُرِيدُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

قَالَ شَيْخُكُمْ قَالُوا جَاءَ قَالَ الْغُزِّيُّ قَوْلًا شَيْخًا قَلْبًا قَلْبًا قَلْبًا قَلْبًا

تُجَدِّدُ لَكَ قَشْرِيكَ لَكَ لَكَ الْمَلِكُ وَلَكَ الْحَمْدُ وَنَسْتَعْفِرُكَ وَنَتُوبُ إِلَيْكَ

قَوْلًا شَيْخًا قَوْلًا شَيْخًا قَوْلًا شَيْخًا قَوْلًا شَيْخًا قَوْلًا شَيْخًا

قَوْلًا شَيْخًا قَوْلًا شَيْخًا قَوْلًا شَيْخًا قَوْلًا شَيْخًا قَوْلًا شَيْخًا

(Sh:525)

Mu'cize-i Kübra olan Kur'an'ın denizinden bazı katreleri tazammun eden

ONDÖRDÜNCÜ REŞHA⁽¹⁾

(1) Şu “Ondördüncü Reşha”nın yeri, Mesnevî'nin baş tarafında mevcut “Reşhalar”ın âhiri iken, buraya dercinin hikmetini ben bilemedim. Hikmetini bilemediğim için, Hz. Üstad'ın bu tasarrufuna müdahale edemedim. (Mütercim)

(Sh:526)

BİRİNCİ KATRE: Malûm olsun ki, delail-i Nübüvvet-i Ahmediye (A.S.M.) lââyüadd ve lâyuhsadır. Onun beyanında eazım-ı muhakkikîn (Rahimehümullah) çok kitablar tasnif etmişlerdir.

Ben de, acz ve kusurumla beraber, o güneşin şuaatından Türkçe ‘Şuaat’ namındaki bir risalede bazı şualarını beyan etmişim. Ve keza o kitabda mu'cize-i kübra olan Kur'an'ın bazı vücuh-u i'cazını icmalen beyan etmişim. Hem kasır fehminle beraber, Kur'anın kırk kadar vücuh-u i'cazına ‘Lemaat’ nam kitabımda işaret etmişim.. ve o kırk vücuh-u i'cazdan bir tanesi olan i'caz-ı nazmîyi yüksek belâgat-ı nazmiye içinde kırk kadar sahifeler içinde İşârât-ül İ'caz nam bir tefsir-i arabimde beyan etmişim. Eğer istersen o üç kitaba müracaat et.

İKİNCİ KATRE: Bil ki; elbette sen, geçmiş derslerden de anlamışsın ki, şu semavat ve ecrâm-ı ulviyenin ve bu küre-i arz ve mevcudat-ı süfliyenin Hâlıkı tarafından gelmiş olan ve Rabb-ül Âlemîn ve Rabbimizi bize tarif eden Kur'an-ı Hakîm'in çok makamları ve vazifeleri vardır.

Eğer desen: Kur'an nedir ve tarifi nasıldır?!

Elcevab: Kur'an, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi ve ayat-ı tekvinîyeyi okuyan mütenevvi' dillerinin tercüman-ı ebedîsi ve şu kitab-ı âlemin bir müfessir-i hakikîsi.. Hem semavat ve arz sahifelerinde müstetir künuz-u esma-i İlahiye gizliliklerinin keşşafı; Hem sutûr-u hâdisat içinde muzmer olan şûnat-ı İlahiye hakaikının bir miftahı; Hem âlem-i şehadette âlem-i gaybın lisanı; Hem hitabat-ı ezeliye-i Sübhaniye ve iltifatat-ı ebediye-i

(1) Şu “Ondördüncü Reşha”nın yeri, Mesnevî'nin baş tarafında mevcut “Reşhalar”ın âhiri iken, buraya dercinin hikmetini ben bilemedim. Hikmetini bilemediğim için, Hz. Üstad'ın bu tasarrufuna müdahale edemedim. (Mütercim)

rahmaniyeinin bir hazinesi; hem Şu âlem-i manevî-i İslâmînin esası, temeli, hendesesi ve bir güneşi; hem avalim-i uhreviyeinin de bir haritası, hem Cenab-ı Hakk'ın zat ve sıfât ve esma ve Şuûnunun kavlı-i Őârihi, tefsir-i vâzıhı, bürhan-ı katı'ı ve tercüman-ı satıı.. Hem âlem-i insaniyetin bir mürebbsi ve insaniyet-i kübra olan İslâmiyetin manevî ma' ve ziyası.. Hem nev'-i beşerin hikmet-i hakikiyesi ve beşeri hikmet-i hilkatına irşad eden mürşid ve hâdîsi; hem insana bir kitab-ı Şariat olduğu gibi, aynı zamanda bir kitab-ı hikmeti, hem bir kitab-ı dua ve ubudiyet olduğu gibi, aynı vakitte bir kitab-ı emir ve daveti, hem bir kitab-ı zikir olduğu gibi aynı vakitte bir kitab-ı fikri.. Hem Kur'an, tek bir kitab iken, lakin içinde insanın bütün hacat-ı maneviyesine cevap veren çok kitablardı tazammun ettiği gibi; öyle de

(Sh:527)

Kur'an, çok kitab ve risalelerle doldurulmuş âdetâ mukaddes bir kütübhane ve bir menzil gibidir. Hattâ evliya ve siddikînden, urefa ve muhakkikînden pek çok muhtelif ve mütebayın ehl-i meşarib ve mesalik için; herbirisinin meŐrebinin mezakına lâyıık ve onu tenvir edecek; ve herbir meŐleđin mezakına muvafık ve onu tasvir edecek birer risale ibraz eden bir mecmua-i resail gibi mukaddes bir irfangâh-ı muazzamdır.

ÜÇÜNCÜ KATRE: (Tekrarat-ı Kur'aniyedeki lem'a-yı i'caz beyanıındadır ve bu lem'ada altı nokta vardır.)

Birinci Nokta: Kat'iyyen bil ki; Kur'an, hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı dua ve davet olduğundan; içindeki tekrarlar ahsen ve eblağdırlar, belki de elzemdirler. Zira zikrin Şe'ni tekrardır, duanın Şe'nin terdaddır, emir ve davetin Şe'ni tekiddir. Çünkü zikrin tekririnde tenvir, duanın terdidinde takrir, daveti tekrar etmekte ise te'kid vardır.

İkinci Nokta: Hem bil ki Kur'an, bütün tabakat-ı beşere, en gabî ve amiden tut, tâ en zeki ve âlime kadar; hem en Şakî ve fâsıktan tut, tâ en müttakî ve kâmil veliye kadar; hem dünyaya ve maddiyata en çok dalmış, sersemleŐmiŐ ve maneviyata karşı en kaba ve mahzul olmuş olandan tut, tâ maddî cihetten dünyadan yüz çevirmiş, ciddi âbid-i müveffiklere kadar herkese bir hitab ve dertlerine bir deva olduğundan; elbette herkese her vakit, Kur'anın tamam kıraatı müyesser olmadığı için, Cenab-ı Hakîm-i Rahim, herkese deva ve Őıfa olan Kur'anın ekser maksadlarını ekser surelerinde, hususan uzunlarda dercetmiştir. Âdetâ öyle ki, herbir sure, birer küçük Kur'an hükmüne geçmiştir. Ve böylece herkese sırat-ı müstakimi bulmak yolunu kolaylaŐtırmıŐtır. Ve herkesi Kur'ana teŐvikkârane celbederek ferman eder:

تَوَلَّعْتُ نَبِيَّ مُحَمَّدًا قَالَتْ قَرَأَ الْقُرْآنَ قَلِيلًا فَكَرَّرْتُ فَجَعَلَ قَلْبِي قَمِيمًا فَكَمَدْتُ كَرِيمًا

Üçüncü Nokta: Bilmiş ol ki; cismanî hacetler, nasilki vakitlere göre ayrı ve muhtelif oluyor. Meselâ, hava gibi bazılarına her an; ve bir kısmına midenin harareti zamanında su gibi her vakit; ve bir sınıfına gıda gibi hergün; ve bir nev'ine ziya gibi her hafta; ve bir taifesine nisa gibi her ay; ve bazısına bütün ilaçlar gibi her sene ağleb olarak muhtaçtır. Ve daha buna göre kıyas et.

(Sh:528)

Öyle de: insanın manevî ihtiyacı dahi evkata göre öyle muhtelifdir. Meselâ bir kısmına her an, **قَالَ اللَّهُ** ve **قَدْ تَمَّ جُودٌ** gibi.. ve bir kısmına her vakit, **قَالَ اللَّهُ** gibi.. ve bir kısmına her saat, **قَالَ اللَّهُ**

قَالَ اللَّهُ gibi muhtaçtır ve hakeza kıyas et!.. Demek Kur'anın ayat ve kelimatının tekrarları,

ihtiyaçların tekerrürüne delâlet ederler. Hem insanın onlara Şiddet-i ihtiyacına işaret etmek içindir. Hem onlara ihtiyacın damarını tenbih ve ikaz etmek içindir. Hem de o ihtiyaca teşvik edip o manevî gıdalara insanın ihtiyaç iŐtihasını tahrik etmek içindir.

Dördüncü Nokta: Bil ki; Kur'an, şu metin ve sağlam büyük dinin ve esasatının ve bu âlem-i İslâmî temellerinin müessisi, vâzî'ı ve bânisidir. Hem beşerin hayat-ı içtimaiyesini değiştiren, tahvil ve tebdil eden bir kanunlar manzumesidir.

Elbette müessise tesbit için tekrar lâzımdır. Ve te'kid için terdid gerektir. Hem takrir ve te'yid için tekrar lâzımdır. Aynı zamanda Kur'anda muhtelif tabakat-ı beşeriyenin lisan-ı kal ve lisan-ı halleriyle ettikleri mükerrer suallerinin cevapları vardır.

Beşinci Nokta: Hem bil ki; Kur'an-ı Hakîm, çok büyük ve azîm mes'elelerden bahsederek kalbleri onlara iman etmeye davet ediyor ve çok ince dakik hakikatlardan söz edip, akılları onların marifetine çağırıyor. Elbette o mes'eleleri kalblerde yerleştirmek ve efkâr-ı âmmede o hakikatları tesbit etmek için muhtelif suretlerde ve mütenevvi' üslûblarda tekrar etmek lâzımdır.

Altıncı Nokta: Kat'iiyen bil ki, her bir âyetin bir zahır bir batnı, bir haddi, bir muttala'ı var; Ve herbir kıssanın çok vücuhu, ahkâmı, faydaları ve maksadları bulunur. İşte ayat-ı Kur'aniye, sureten tekrar gibi görünen hikayat ve kıssaları; meselâ bir yerde bir vecih için, başka yerde de başka bir vecih için zikreder. Hem meselâ, bir makamda bir hüküm için, başka bir makamda da başka bir hüküm için tekrar eder. Hem bir yerde bir fayda için, başka bir mahalde başka bir fayda için beyan eder. Hem bir surede başka bir maksad, diğer bir surede yine başka bir maksad için zikrediyor. Ve hakeza, Kur'an-ı Hakîm bu minval üzere gidiyor.

(Sh:529)

Demek Kur'anın içindeki tekrar gibi görünenler, ancak sureten bir tekrardırlar.

DÖRDÜNCÜ KATRE: (Bu Katre, Kur'anın mesail-i kevnîye-i felsefiyenin -felsefenin hilafına olarak- bazılarında ihmal ve bazılarında da ibham ve bir kısmında icmal etmesindeki lem'a-yı i'caz beyanındadır.) Ve bu lem'ada altı nükte vardır.

Birinci Nükte: Eğer desen: Acaba ne için Kur'an, fenn-i hikmet ve felsefe-i beşeriyenin kâinattan bahsettikleri gibi bahsetmiyor?

Elcevab: Çünkü felsefe, hakikatın yolundan sapmıştır. Zira mevcudatı mana-yı ismîyle mevcudat hesabına istihdam etmiştir. Amma Kur'an-ı Hakîm ise, hak olup haktan gelip, hakikata gittiği için; mevcudatı mevcudat hesabına değil, belki mana-yı harfîyle Hâlıkları hesabına istihdam ediyor.

Eğer desen: Acaba nedendir ki Kur'an, ecrâm-ı ulviye ve süfliyenin ve emsali gibi mevcudatın şekillerinden ve hareketlerinden fennin beyan ettiği gibi değil; belki ancak yalnız bir ibham ve icmal ile bahsetmiş?

Elcevab: Çünkü ibhamda çok mühim nükteler ve icmalde nihayet güzellikler vardır. Şöyle ki:

1 - Çünkü Kur'an Cenab-ı Hakk'ın zat ve sıfatına istidlal yapmak için, kâinattan istitraden bahseder. Delilin şartı ise, zâhir olmak ve neticeden daha açık olmak zarurîdir. Netice-i istidlal ise, Cenab-ı Hakk'ın zat, sıfat ve esmasının marifetidir.

Evet eğer Kur'an, faraza ehl-i fennin teşehhî ettiği gibi, dese idi ki: "Ey insanlar! Sükûnü içinde duran güneşe ve hareketi içinde dönen küre-i arza bakınız; Tâ Hâlıkın azamet-i kudretini bilirsiniz." İşte o zaman delil neticeden daha gizli ve daha gâmız olurdu. Ve dolayısıyla çok devir ve asırlarda yaşamış ekser beşerin fehminden, anlamasından, mertebelerce uzak düşerdi. Halbuki nazar-ı irşad ve hidayette mutlak ekseriyetin hakkı en mühimdir. Bununla beraber Kur'an, ekseriyetin fehmini mûraat etmekle beraber, eşyanın bâtınına dalan az bir zümre felsefecilerin istifadelerine de münafi olmuyor. Fakat eğer Kur'an, sadece az bir kısım feylesofların fehimlerini mûraat etmiş olsaydı, ekser vakitlerde ekser insanların mahrum kalmasına sebebiyet verirdi.

(Sh:530)

2 - İrşadî belâgatın şe'ni odur ki; umumun nazarını mümaşat etmek ve âmmenin hissini müraat etmek ve cumhurun fikrini ünsiyetlendirmektir. Tâ ki nazarları, lüzumsuz olarak ürkmesin. Ve fikirleri, faydasız bir şekilde teşviş edilmesin ve hisleri, maslahatsız bir tarzda tenfir edilmesin. Demek bunlara karşı yapılan hitab, kemal-i belâgattadır. Hem dahi tam bir irşad ise odur ki; zâhir, basit ve kolay olmalı, tâ onları taciz etmesin. Veciz olmalı, tâ usandırmasın; mücmel olmalı, tâ onlara lüzumsuz gelen tafsilatla uğraşmasınlar.

3 - Kur'an-ı Kerim; kendi mûcüdlerine delâlet eden mevcudatın ahvallerini mevcudat için bahsetmiyor. Zira Kur'anın indinde mevcudatın mûcüdlerine bakan ahvalleri en mühimdir. Amma fenn-i hikmet ise, mevcudatın kendi ahvallerine bakan cihetlerinden bahseder ve onun yanında en mühimmi, mevcudatın kendi nefislerine bakan ahvalleridir. İşte sera ile süreyya arası kadar fark...

Hem Kur'an, bütün insanlara hitab ediyor ve ekseriyetin fehmini müraat ediyor. Tâ ki taklidî değil, tahkikî bir surette hakikatı anlasınlar. Fen ise, aslında yalnız ehl-i fen ile konuşuyor, amma zâhiren umum ile konuşur gibi görünmesi ise, avam için taklidîdir. Öyle ise, doğru olmak şartıyla; fennin tafsil ettiği şeyleri, Kur'anın onları umumun menfaatının derecelerine göre icmal, ibham veya ihmal etmesi lâzımdır.

4 - Kur'an, bütün tabakat-ı beşere mürşid olduğundan, elbette avamın nazar-ı zâhirlerinde bedihî olan şeylerde, ekseriyetin mağlata ve mükâbereye düşeceği mes'eleleri zikretmemesi, belâgat-ı irşadın iktizasındandır. Ve ekseriyetin yanında hissien bilinen şeyleri, lüzumsuz tağyir etmemesi gerekir. Ve onların vazife-i asliyelerinde onlara lâzım olmayan bahisleri ihmal ve icmal etmesi icab eder.

Meselâ Kur'an, güneşten bahsediyorsa da, fakat güneşe güneş için ve mahiyetinden bahsetmez, belki onu nurlandıran ve mahlukatına bir lâmba yapan Saniinden bahseder. Hem onun hakikî vazifesi olan intizam-ı san'ata bir zenberek ve nizam-ı hilkata bir merkez ve Nakkaş-ı Ezelî'nin mevsimlerin ihtilâfı içinde gece ve gündüz ipleriyle dokuduğu zemin ve âsuman yüzüne serpilmiş olan mensucat-ı kudretin nescinde insicam-ı san'ata bir mekik olmasından bahseder. Tâ ki, nesc-i san'attaki nizamı ve mensucat-ı kudretteki intizamı bize göstermekle; onların Fâtır-ı Hakîmlerinin ve Sani-i Alimlerinin kemalâtını tarif edip bildirsin.

(Sh:531)

Evet, güneşin hareketi ister zâhirî olsun, ister hakikî olsun, Kur'anın mezkûr maksadına te'sir etmez. Çünkü Kur'anın maksadı, güneşin meşhud cereyanının zımnında parlayan bir nizam-ı hakîmanenin nescini göstermekle göstermek ister. Nizamın nesci ise, kemal-i haşmetle görünmektedir. Ehl-i fennin zu'mettiği gibi güneşin sükûnu, hakikatta nizama bir zarar iras etmez.

İkinci Nükte: Kur'an قَدْ تَوَجَّعَلِخَ قَالِ الشَّمْسُخَ قَدْ تَوَجَّجَا

ve وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ der. Eğer desen: Niçin Kur'an, güneşi bir 'sirac' ile tabir ediyor?

Halbuki ehl-i fennin yanında güneş, küre-i arza tabi' olmaktan pek çok büyüktür. Belki güneş, öyle bir merkezdir ki, küre-i arz, seyiyarat ile beraber ona tabidirler.

Elcevab: Kur'anın, güneşi bir sirac ile tabir etmesinde; âlemi bir kasır misalinde ve ondaki sair eşyayı, o sarayın sükkân ve misafirlerine levazımat ve müzeyyenat ve mat'umat şeklinde tasvir etmektir ki, bütün bunlar Rahim ve Kerim bir el tarafından kendi misafir ve hizmetkârlarına hazırlandığını ihsas etmektir. Güneş dahi ancak bir me'mur-u müsahhar ve bir sirac-ı münevver olduğunu tefhim etmektir. Demek güneşi 'sirac' ile ta'bir etmekte, Hâlîkîn

rahmetini azamet-i Rububiyeti içinde ihtar; ve ihsanını vüs'at-i rahmeti içinde ifham; ve keremini haşmet-i saltanatı içinde ihsas etmektir. Hem müşriklerin ma'bud tevehhüm ettikleri en büyük bir mahluk olan güneşi, müsahhar bir mumdar olduğunu göstermekle; Hâlıkın vahdaniyetini ilan etmektir. Evet camid bir sirac-ı müsahhar nerede? İbadete lâyük olmak nerede?

Hem Kur'anın, güneşi **تَجْرِي** lafzıyla, yani “cereyan ediyor” tabirinde, şöyle ulvî bir mana vardır ki; gece ve gündüzün ihtilafı zımnında ve kış ve yazın deveranı içindeki muntazam tasarrufat-ı acibeyi ihtar içinde, Saniin saltanat-ı rububiyetini ve infıradı içindeki azamet-i kudretini ifham etmektir. Demek Kur'an, güneş ve kamer noktalarından, zihni gece ve gündüz, kış ve yaz sahifelerine; bunlardan da onların içinde

(Sh:532)

mektub olan hâdisat satırlarına tevcih etmektedir. İşte **تَجْرِي** yani “güneş döner” tabiri, bu manalara bir ünvanıdır. Ve binaenaleyh bu zâhir ünvan, maksad için kâfi olup, hakikatı ne olursa olsun ona taalluk etmez.

İşte bak, Kur'anın kelimatı zâhiren sehl, basit ve ma'ruf oldukları halde, nasıl latif manaların hazinelerinin birer kapısı ve birer anahtarı olmuşlardır gör.

Sonra, hikmet-i felsefiyenin tantanalı kelimelerine de bak; Nasıl zâhirî şa'saasıyla beraber, hiç bir kemal-i ilmî ve bir zevk-i ruhî vermedikleri gibi, ne bir gaye-i insanîyet ve ne de dinî bir fayda vermiyorlar. Belki ancak sana ifade ettiği şey, müdhiş bir hayret, dehşetli bir vahşet ve bir ürküntüdür. Hem seni ziyadar tevhid semasından düşürüp, karanlıklı kesret vadilerine sukut ettiriyorlar.

Şimdi, bazı feylesofların güneş hakkında söyledikleri sözlerini dinle, ne diyorlar? Bak diyorlar ki: “Güneş, bir kitle-i mayia-yı azîme-i nâriye olup, arzımızdan bir milyon üçyüzbin defa daha büyüktür. Kendi kendine müstakillen mihverinde dönmektedir. Ondandır sızramış olan ateş kıvılcımları, arzımız ve seyyareler olmuştur. Cesametçe muhtelif şekillerde ve güneşe yakınlık ve uzaklık itibarıyla çeşitli mesafelerde bulunan şu ecrâm-ı azîme, hâlî bir feza içinde, güneşin etrafında cazibe-i umumiye ile dönmektedirler. Eğer bu seyyarelerden birisi, tesadüfen -kuyruklu yıldızların çıkması gibi- semavî bir hâdise ile mihverinden çıkarsa, manzume-i şemsiyede ve dünyada öyle bir hercümerc husule gelecektir ki; semavat ve zemini dehşet içinde bırakacak.”

İşte, şimdi sen kendini dinle; bak, bu mes'ele ne gibi bir fayda sana verdi? Feya sübhanallah! Dalaletin acibliğine bak da, hakikatın şeklini nasıl değiştirmiştir gör.

Evet güneş, seyyaratıyla birlikte kendi Fâtır-ı Hakîmlerinin emriyle ve Hâlık-ı Kadirlerinin kuvvetiyle ancak vazifedar bir masnu' ve müsahhar bir mahluktur. Hem o, kendi azametiyle beraber, sema denizinin yüzünde ancak parlak bir katreciktir ki, ona ism-i Nur'dan yalnız bir şua', tecelli ile aksetmiştir.

Evet eğer feylesoflar, kendi mesail-i fenniyelerinde Kur'an'dan bir kabes, bir şu'le dercederek deseler ki: Cenab-ı Hak, şu ecrâm-ı

(Sh:533)

müdhişe-i camideleri nihayet intizam ve hikmet içinde pek büyük vazifelerde çalıştırıyor.. Onlar ise, onun emrine karşı nihayet itaattadırlar. İşte o zaman onların ilimlerinde bir mana olabilir. Yoksa o camidatı kendi kendilerine veya sebeblere isnad etseler, Kur'anın şu âyetle ferman ettiği manaya masadak olmuş olurlar.

وَ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَخُطِبَ لَهُ فَأَنْبَسَ قَالَ أَإِنَّ لِلْإِنْسَانِ لَأَشْيَاقًا

Yani: Her kim Allah'a şerik itikad ederse, güya o kimse gökten yere düşer de, kuş ve kartallar da onun pis lâşesini parçalayan adama, yahut düşerken şiddetli rüzgârlar onu uzak ve çorak vadilere atan bedbahta benzer. Yani, her kim iman ve tevhid semasından sukut ederse, şirk ve dalaletin girdablarına düşecek, şeytan ve heva-i nefis de onu dalalet vadilerine uçuracaklar. Ve daha bu mes'eleye sair mesail-i felsefiyeyi kıyas et, ne kıymette olduklarını gör.

Üçüncü Nükte: Bilmiş ol ki, Kur'an'ın makasid-i esasiyesi ve anasır-ı asliyesi dörttür ki; Tevhid, risalet, haşir -ve ubudiyetle beraber- adalettir. Sair mes'eleler şu dört matlab-ı âlînin vesileleri hükmüne geçiyorlar. Ve vesilelerde fazla tafsil ile derinleştirmemek kavaidendir. Tâ ki, malayanî ile iştigalden dolayı bahis dağılıp, esas maksad fevt ve zayi' olmasın. İşte bundandır ki Kur'an, bazı mesail-i kevniyede gâh ibham, gâh ihmal, gâh da icmal ediyor.

Hem Kur'anın muhataplarından ekseriyet-i mutlakası avamdır. Malûmdur ki; avam halk, derin, gâmiz hakaik-ı İlahiyeyi, temsil vasıtası ve icmal ile yakınlaştırma olmaksızın fehmedemezler. Hem uzun karnlardan sonra, ancak az bir kısım felasifece bilinen mes'elelerin marifetine, avamın istidadı her zaman müheyya değildir. İşte bunun içindir ki, Kur'an, temsilatı çokça zikretmiştir ki, o temsilatın bazısı müteşabihat kısmındandır. Çünkü onlar hakaik-ı gâmıza-yı İlahiye temsilatıdır. Hem dahi çok uzun asırlar sonra ve bir çok telahuk-u efkârın mukaddimelerinin terettübüyle husulü müteakib, zamanın keşfetmesiyle ancak anlaşılabilen mes'eleleri, elbette Kur'an onları icmal edecektir.

(Sh:534)

Dördüncü Nükte: Nasilki elimizdeki saatin dış yüzü sabit ve sâkin gibi ise de, fakat içindeki âlât ve çarkların ızdırab ve deprenişleriyle gayr-ı sabittir.

Öyle de; Cenab-ı Hakk'ın bir saat-i kübrası olan dünya dahi öyle mütezelziledir. Evet dünyaya zaman girdiği için, gece ve gündüz, o saat-i kübranın saniyelerini sayan iki mil hükmündedir. Seneler ise dakikaları sayan bir ibredir. Asırlar da saatleri sayan bir ibre gibidir.

Hem dünyaya mekân dercedildiği için, cev-v-i hava sür'at-i tagayyür ve tahavvül ve tezelzülüyle, başka bir tarzda o saatin saniyelerini sayan bir mil gibidir. Küre-i arz dahi, yüzünün nebatî ve hayvanî mevt ve hayatlarıyla daimî surette tebeddül etmesiyle, dakikaları sayan bir mil tarzında olduğu gibi; küre-i arz karnındaki inkılabattan gelen zelzelelerle ve o zelzeleden neş'et eden dağların hurucuyla, saatleri sayan bir mil mesabesinde.

Hem sema mekânı dahi, ecramların harekâtı ve kuyruklu yıldızların ve küsûfâtın ve şahabların zuhurlarıyla, haftalık bir saatin günlerini sayan bir mil gibidir.

İşte şu yedi erkân üzerine mebni olan dünya; esma-i ilahiyenin şununatını ve kalem-i kader ve kudret'in kitabetini tavsif ettiği halde, hakikatta fanî, hâlik, zelzeleli ve akan su gibi gidicidir. Lâkin gaflet ile sureten tecemmüd edip, tabiat ile küdüret peyda ederek, âhiretin yüzüne karşı kalın bir perde olmuştur. Felsefe-i sakîme ve medeniyet-i sefihe dahi onun cümûdiyet ve küdüretini tedkikat-ı felsefiye ve mebahis-i tabiiye ile daha da ziyadeleştirmişlerdir.

Amma Kur'an-ı Hakîm ise, âyâtıyla dünyayı pamuk gibi hallaç ediyor.. ve beyyinatıyla şeffaflaştırıyor.. ve nur-efşan neyyiratıyla cümûdiyetini eritiyor. Ve sayahatıyla onun ebediyet-i mevhumesini yırtıyor. Ve ra'd-misal na'ralarıyla fikr-i tabiattan doğan gafleti parça parça ediyor.

İşte dünyanın şu zelzeleli olan hakikatı, lisan-ı haliyle şu âyeti okumaktadır:

قَوَادِمَ قُرَى الْقُرَاتِ قَفَا لِحْشَمُوا نَلْشَه قَوْلَانِصَتْوَا تَقَلَّتْكُمْ تَتْرَحْمُوخِ

(Sh:535)

Bunun içindir ki; eşyanın mahiyetlerinden, hâsiyetlerinden tafsilli bahseden felsefeye mukabil, Kur'an onları icmalen geçiyor. Fakat mevcudatın evamir-i tekviniyeye olan imtisallerini ve Fâtırlarının esma ve ef'al ve şuûnuna olan delâletlerini ise, felsefenin icmal ve ihmal etmesine karşılık Kur'an-ı Hakîm, onları tafsilen beyan ediyor.

Elhasıl: Kur'an, kitab-ı kâinatın meanisinden ve esma ve şuûn-u İlahiyeye olan delâletlerinden bahsetmektedir. Felsefe ise, o kitab-ı kebirin yalnız hurufatının nakışlarından ve vaziyetlerinden ve birbiriyle olan münasebetlerinden bahseder. Zira kör olası felsefe, bilmiyor ki şu mevcudat, herbirisi çok manalara delâlet eden birer kelimedir.

Eğer hikmet-i felsefiye ile hikmet-i Kur'aniyenin farklarını görmek istersen, **تَخْيِجًا تَكْثِيْرًا**

تَخْيِجًا تَكْثِيْرًا âyetinin beyanında yazılan Beşinci Ders'ten sonra gelen derse (1) müracaat et, gör.

(1) Havale edilen o parça, münteşir Mesnevîlerdeki şu Ondördüncü Reşha'dan sonra gelen Beşinci Ders'in akibinde yoktur. Ancak sonradan elde ettiğimiz "Kur'an Yıldızlarının Envarından Bir Nur" adlı ve Şule'den sonra dercettiğimiz kısmen sonlarına doğru sahife: de mevcuttur. Ayrıca Nur'un İlk Kapısı'nın 13. Dersi, aynı mevzuda olduğu gibi, 12. Söz dahi, daha izahlı ve daha mütekâmil olarak aynı mevzu' hakkındadır. (Mütercim)

(Sh:536)

BEŞİNCİ NÜKTE (1)

لَا نَكْفِيْنَا قَالِخَاشْحَتَا

تَقَلَّتْكُمْ قَالِخَاشْحَتَا : قَاعِلْم قَان قَفِي قَخْتَم قَا ية قَفِي قَا غَلْب قِبْفَذَلِكَا

قَمْتَضْمَنَة لِلْأَسْمَاءِ الْحَسَنِيَّ او بَعِيْنَهَا او مَتَضْمَنَة لِلْأَمْرِ بِالتَّفَكُّرِ

وَالْحَوَالَة قَعْلَى قَالْعَقْل قَاو قَمْتَضْمَنَة قَا مَوْ قَعْلِيَّ قَمْن قَالْمَقَاوِدِ

قَالْقُرْآنِيَة قَشْرَارَا قَمْن قَمُورِشَا شَلَا قَمْن قَمَاء قَهْدَايَة قَا لَهِيَة. قَاذ قَالْقُرْآنِ

الْحَكِيم قَبِيْبَانَه قَا عَجَازَى قَبِيْب ط قَا تَار قَمُورِ قَحْكَمَة قَالْعُلُوِيَة

قَوَاعِل قَالصَانَع قَالنظَر قَمْن قَبِيْب تَخْرُج قَمْنَهَا قَا سَمَاء او ثَبُو

(1) Bu "Beşinci Nükte", baştan sona kadar Kur'an'ın âyetleriyle dolu olup; tefsirini, ancak o âyetleri misal olarak zikretmek suretiyle bir nevi şifre halinde yazıldığından, bu makamda

قوكذا قد يذكر مقاصد جزئية ثم يقررها ويحققها باسماء
هي كالقواعد الكلية كامثال (تَعَلَّقَ قَمَخِخْ قَالَهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ
فَقِي تَقْوِجْهَا تَوْخِشْخِكِي تَقَطِي قَالَهُ قَوْلَهُ تَقِيخْخِ تَقِيخْخِ تَقِيخْخِ تَقِيخْخِ
لِتِ قَالَهُ قَمَخِخِ تَقِيصِيدِ) قو ق(شَلْبَخَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا
تَمَخِخْ قَالَهُ جَدُّهُ قَالَهُ خَوَامِ قَطِي قَالَهُ جَدُّهُ قَالَهُ قَصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ

(Sh:542)

فَمَنْ قَالِيخَا قَالَهُ تَقْوِجْ قَالَهُ تَقِيصِيدِ) قو ق(الْحَمْدُ ثَلَاثَةٌ قَطْرَةٌ قَالَهُ تَقْوِجْ
تَقْوِجْ قَالَهُ جَدُّهُ قَالَهُ خَوَامِ قَطِي قَالَهُ جَدُّهُ قَالَهُ قَصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ
قوكذا قد يذكر افعال الخلق فيهدد ثم يسأل باسماء تشير
الى الرحمة كامثال (قَالَ قَطْرٌ تَقْوِجْ قَمَخِخْ قَالَهُ تَقِيخْخِ تَقِيخْخِ تَقِيخْخِ
قَالَ بَتَغُوا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا * قَمَخِخْ تَقْوِجْخَلِي تَقَمِخَا تَقِيصِيدِ تَقَمِخَا
تَقَمِخَا) قو ق(تَقِيصِيدِ تَقَمِخَا ... قَالِي قَمَخِخْ ... قَمَخِخْ تَقَمِخَا تَقَمِخَا)

(Sh:543)

ALTINCI NÜKTE:

Bil ki! Şu sâbık nükteden (Beşinci Nükte'den) anlaşıldığı üzere, Kur'an mevcudat ve âsâra yalnız Cenab-ı Hakk'ın ef'aline olan vücûh-u delâletlerine ve Zât-ı Zülcelal'in esmasına ait ef'alini izhar eden vecihlerine ve o fiillerin cedavili, ne suretle bahr-i esmaya dökülüp toplandığına; yahut silsile-i ef'al, nasıl o esmadan çıkıp cereyan ettiğine; hem sıfatların şuaları olan esma, ne vecihle eşyayı ihata ettiklerine nazar ediyor.

Elhasıl: Kur'an, mevcudatın kendi Fâtırlarına bakan vecihlerine nazar etmektedir. Amma felsefe ise, ancak mevcudatın kendi nefislerine ve sebeplerine bakan vecihlerine; veya felsefi ve san'avî bazı cüz'î maslahatlarına ait gayelerine bakmaktadır.

İşte sen gel, fûnun-u felsefiye ile hakikattan sapanların ve gelip de, onu Kur'anın kudsî mesailine mihenk ve mizan ittihaz edenlerin acib cehaletlerini gör, ibret al!. Evet **قَالَ التَّقْوِجُ تَقَمِخَا**

قَالَ التَّقْوِجُ تَقَمِخَا Yani: 'Fennî ilimler –mezkr cihetten- bir delilik olduğu gibi; deliliğin adıda fenlerdir.' diyenin sözü, ne kadar doğru imiş gör.

BEŞİNCİ KATRE: Bil ki; “Habbe” Risalesinde zikrettiğim vechile; Kur’anın -ilm-i beyan ve fenn-i maâninin şهادetiyle- cümleleri ve heyetleri arasında raik bir selaseti, faik bir selâmeti, metin bir tesanüdü, muhkem bir tenasübü, teavunu cem eylemesi; ve ayât ve makasıdı mabeyninde şaşmaz bir tecavübü saklaması lemaat-ı i’cazından olduğu halde, yirmi sene zarfında hacetlerin mevki’lerine göre necim necim, parça parça nüzul etmesiyle beraber, müteferrik zamanlarda zaman zaman bazı fasılalarla ara vererek nüzul ettiği halde, kemal-i içtima’ ve insicamından sanki bir defada nazil olmuştur.

Hem birbirine muhalif ve mübayin olan esbab-ı nüzul içinde nâzil olduğu halde, kemal-i tesanüdünden güya sebep yalnız birdir.

(Sh:544)

Hem mükerrer ve mütefavit suallere cevablar halinde geldiği halde, nihayet imtizac ve ittihadından keennehü yalnız bir sualin cevabıdır.

Hem müteaddid ve birbirinden farklı hâdisatın ahkâmını beyan ederek geldiği halde, kemal-i intizamından sanki hâdiseye birdir.

Hem muhatablarının derece-i fehimlerine münasib bir üslubda -lasiyyema münzelün aleyh-in mütenevvi’, mütehalif hâlât-ı telakkisiyle beraber- tenezzülât-ı İlahiyeyi tazammun ederek nüzul ettiği halde, temasül ve selasetinin kemal-i hüsnünden dolayı güya halet, yalnız birdir.

Hem fehim ve istidadca birbirinden uzak ve müteaddid ve çeşitli esnaf-ı muhatabine müteveccihen konuşarak geldiği halde, sühulet-i beyanından ve cezalet-i nizamından ve vuzûh-u ifhamından dolayı sanki muhatab yalnız bir tanedir. Hattâ o derece ki herkes, her sınıf zanneder ki; bil’asale muhatab kendisidir.

Hem iç içe girift ve mütefavit irşadî gayelere mühdî ve mûsil olarak nüzul ettiği halde, kemal-i istikamet ve müvazenet ve nizamından güya maksad yalnız birdir.

İşte kimin basiretinde selim bir gözü varsa, kat’iyyen ve şeksiz olarak görecektir ki; Kur’anda öylesi bir göz vardır ki; o göz bütün kâinatı zâhir ve bâtını ile göz önünde vâzih bir sahife gibi görüyor ve onu istediği şekilde çevirip döndürür ve dilediği tarzda meanisini tarif eder.

ALTINCI KATRE: (Bu Katre, Kur’an’ın -Katre Risalesi’nde zikrettiğim vechile- sair kelâm ile mukayeseye gelmediğine dairdir.)

Evet, bilmiş ol ki: Kelâmın yükseklik, kuvvet, hüsn ve cemal tabakalarının menbaları dörttür. 1- Mütekellim, 2-Muhatab, 3- Maksad, 4- Makam’dır. Yoksa üdebanın sapıttıkları gibi, yalnız makam değildir.

Öyle ise, مَنْ قَالَ وَ لِمَنْ قَالَ وَ لِمَا قَالَ وَ فِيمَا قَالَ ye bak. Yani kim söylemiş, kime söylemiş, ne için söylemiş, hangi makamda söylemiş ise ona bak.

Binaenaleyh, kelâm eğer emir ve nehy ise, elbette mütekellimin derecesine göre irade ve kudreti de tazammun edecek ve ona göre kuvvet

(Sh:545)

ve ulviyeti de tezauf edecektir. Evet bir fuzulünin, temennînin ebatılinden, arzusundan neş’et eden gayr-ı mesmu’ (kale alınmayan) suret-i emri nerede? Ve kudret ve iradeyi mutazammun olan hakikî ve nâfiz bir emir nerede?

İşte bak: يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي *

Evet, şu âlem-i İslâmîyi bütün maneviyatıyla, şairiyle, kemalâtıyla, desatiriyle, asfıyası ve evliyasıyla bir şecere-i tuba gibi dal, budak, yaprak, çiçek ve semere veren o Kur'an nerede?. (Hattâ öyle ki, o şecere-i tuba-i Kur'aniyenin birçok çekirdekleri ve nüveleri birer desatir-i amelîyeye ve semeredar birer şecereye inkılab etmiş olmasındandır ki, o

(Sh:547)

Kur'an hakkında تَقُولُ تَعْلَمُونَ لِمَا جَعَلْتُمُوهُ قُرْآنًا تَتَّبِعُونَ قَوْلَهُ قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

حَيْثُ مَا كُنْتُمْ تَجْعَلُونَ قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

denilmiştir.) Evet, zira o Kur'an, cezalet-i nazmiyesi ile ve belâgat-ı maniyesiyle ve bedaat-ı üslubuyla ve beraat-ı beyanıyla ve pek çok makbul vücûh-u mâniyi câmiyyet-i lafzında saklayan fesahat-ı lafziyesi, ile ve bütün müctehidînin me'hazlerini ve ezvak-ı ârifin, meşarib-i vasilîn, mesalik-i kamilînin ve mezahib-i muhakkikînin hakikat ve tarikatlarını da mutazammın olan şu bahr-i şeriatı camiiyetinde toplamasıyla ve ona olan hüsn-ü delâletiyile, bütün bülega ve füseha ve üdebayı dize getirmiş, ilzam ve ifham etmiştir.

Hem her asırda, Kur'anın tazelik ve taravetli gençliği ile ve bütün asırlarda her tabakanın fehmine uygun gelen meanisinin liyakat ve muvafakatıyla; bütün dâhî edib ve hatîblerin ve meşhur âlim ve belîğlerin seslerini kestirerek, ağızlarını kapatıp ilzam ederek; i'caz-ı belâgatına karşı diz çöktüren, hayretle kendini dinlettiren, belki, bütün insanları birtek suresinin nazîresini getirememekle âciz bırakan Kur'an nerede?. Sonra beşerin kelâmı nerede? Heyhat, eynessera minessüreyya!

لَعْنَةُ قَوْلِكَ قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

(Sh:548)

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا قَوْلًا مَعْنَى لَعْنًا

(Sh:549)

**(Onbirinci Söz'ün bir çekirdeği, bir hülasasıdır⁽¹⁾
eski talebelerine verdiği bir derstir)**

BEŞİNCİ DERS

خفاً تحفظتمش قالهش قظاً اتسخ قلش قفغيبشون (âyetinin gizli hazinele-rinden bir tek cevheresinin beyanındadır.)

عقلكم Ey kendi nefsinin ve vazife-i hayatını unutmuş ve insanın hikmet-i hilkatından gafil olmuş; ve Sani-i Hakîm'in şu müzeyyen masnuat içinde vaz' ettiği manalardan cahil kalmış Said! Bil ki: Şu âlemin binasının ve insan âleminin ona idhal edilmesinin meselini bilmek istersen, şu temsilî hikâyeyi dinle. Şöyle ki:

Bir zaman bir sultan varmış, onun pek çok esnaf-ı cevahirle dolu hazineleri varmış. Hem onun pek çok gizli defineleri varmış, hem sanayi-i garibede çok maharet ve itılai varmış. Hem sayısız fûnun-u acibeye ve hadsiz ulûm-u garibeye ilim ve marifeti varmış.

İşte o melik-i zîşan istedi ki; haşmet-i saltanatını ve servetinin şa'şaağını ve san'atının hârikalarını ve marifetinin garibelerini bütün herkesin başı üstünde izhar etsin. Yani kendi manevî kemal, cemal ve celalini iki vechile müşahede etsin:

Bir vechi: Bizzat kendi nazar-ı dakaik-âşinasıyla görsün.

Diğeri: Başkaların nazarlarıyla ve müşahedesiyle baksın.

İşte bu hikmete binaen o zat, çok menzil ve salonlara ayrılan cesim bir kasrı bina etti. Sonra o kasrı definelerinin türlü türlü

(1) Nur'un İlk Kapısı'nda da naziri vardır. (A.B.)

(Sh:550)

cevahirleriyle murassa' bir şekilde tezyin edip süsledi. Sonra onu san'atının latif incelik ve tezyinatıyla nakışladı. Hem fûnûn-u hikmetinin dekaikıyla tanzim etti; Ve ulûmunun âsâr-ı mu'cizekâranesiyle tevsim etti. Sonra kasrın içinde türlü türlü in'am ve nimetlerinin lezizleriyle sofralar kurdu. Ve hakeza, gizli kemalâtını izhar edecek her çeşit bedialarla bezedi.

Sonra kendi raiyetini o kasrı seyr ve tenezzühe davet etti. Ve onlara misli görülmemiş bir tarzda öyle bir ziyafet hazırladı ki; âdeta herbir lokma taam, yüzer latif san'atların birer enmuzeci ve nümunesidir. Sonra bir üstad-ı alim tayin etti. Tâ ki, kasrın içindeki o nakışların remizlerini ve o san'atların işaretini tarif etsin ve ne vechile o manzum murassa'at ve mevzun cevahir, onların sahiblerinin kemalâtına delâlet ediyor, bildirsin. Hem ahaliye, adab-ı duhulü ve kasrın saniine karşı ne gibi muameleler lâzım geldiğini öğretsin.

İşte o üstad-ı alim dahi ahaliye karşı, gelecek şu tebligatta bulundu, dedi ki: Ey ahali! Benim melikim bu kasrı ve içindekilerini izhar etmesiyle kendini size tanıttırmak istiyor. Siz de onu güzelce tanıyınız. Hem bu türlü tezyinat ile kendini size sevdirmek ister. Siz de onun san'atını istihsan etmekle, kendinizi ona sevdiniz. Ve şu sahavetperver ihsanatıyla muhabbetinizi celbetmek istiyor, siz dahi ona muhabbet ediniz. Hem size rahmet ve şefkatini gösteriyor, siz de ona teşekkür ediniz. Hem kendi cemal-i manevîsini size izhar etmek irade

(1) Nur'un İlk Kapısı'nda da naziri vardır. (A.B.)

ediyor. Siz de ona karşı iştiyakınızı gösteriniz. Ve hakeza, ona ve o makama lâyük olacak tebligatı saraya dâhil olan ahaliye bildirdi. Fakat kasra giren ahali, iki güruha ayrıldılar:

Birinci güruh: Kasra girer girmez, etraflarına baktılar, dediler ki: “Bunda büyük bir iş var.” Sonra o muallim üstada baktılar, dediler ki: “Esselâmü aleyke eyyühel üstad! Hakkan bu gibi hârika bir kasra senin gibi bir üstad-ı muallim lâzımdır; senin sultanın, seyyidin sana ne bildirmişse, lütfen bize de bildir. O üstad ise, sabıkan zikri geçen nutku onlara tekrar okudu. Bunlar da güzelce dinleyip iyice istifade ettiler.. ve o melikin marziyatı dairesinde hareket etmeye başladılar.

Sonra da o melik-i zîşan, onları tavsif edilmez bir başka saraya davet edip, kendi şan-ı saltanatına lâyük ve o itaatkâr raiyete şayetse ve o has kasra münasib bir şekilde onları ikramına garketti.

(Sh:551)

İkinci güruh ise, kasra girer girmez, yemeklerden başka hiçbir şeye bakmadılar. Körleşip sağırлаştılar. Hayvan gibi yiyerek uykuya daldılar. Hem içilmeyen bazı iksirlerden içtiler. Sarhoş olup bağırıp çağırmaya başladılar. O acip kasrın letaifini tedkik eden ahaliyi çok rahatsız ettiler. Sonra Melikin askerleri bunları tutup o edepsizlere lâyük olacak bir zindana attılar.

Ey kardeş! Elbette bilirsin ki; o melik, bu kasrı birinci güruhun iz’an ettikleri maksadlar için yapmıştır. Ve bu maksadların husulü ise, şu üstadın vücuduna ve insanların onu dinlemesine bağlıdır. “Eğer bu üstad olmasaydı, o melik şu kasrı bina etmezdi” dense, hakır ve hakikattır. Hem denilebilir ki; insanlar, bu üstad-ı mübelliğin talimatını dinlemedikleri vakit, o melik şu kasrı tahrib edip tebdil edecektir.

İşte eğer temsilin sırrını fehmettin ise bak, hakikatın suretini de gör: Amma o kasır ise tavanı mütebessim yıldızlarla tenvir edilmiş ve tabanı güna-gûn çiçeklerle tezyin edilmiş olan şu âlemdir.

Amma o melik ise ezel ve ebed sultanıdır ki,

مَتَجَنَّبِجَ عَظْمَهُ قَالِشْمُوعَا شَالشَّبِيعُ قَطَا رَضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

قَوَاقِلُنَّ قَمَشُ قَمَشِيءُ قَلَشُ قَيْحَبِجُ قَبْلِحْمِدِهِ قَوْعُوقُ قَلْدِي قَحَطِجُ قَالِشْمُوعَا قَطَا رَضُ

فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ قَاسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ

خَثِيغًا قَوَالِشْمُوعَا قَوَالْعَجُوزِ قَوَالنُّجُومِ قَمَحَطِجَا بِأَمْرِهِ

ile muttasif zîhaşmet ve zîkudret bir Malik-el Mülk-i Zülcelal-i Ve-l İkrâm’dır. Ve o saraydaki menziller ise, herbirisi kendine münasib bir şekilde tezyin edilmiş olan âlemlerdir. Ve temsildeki sanayi-i garibe ise melikin mu’cizat-ı kudretidirler. Ve o saraydaki taamlar ise, Cenab-ı Rahman-ı Rahim’in semerat-ı rahmetinin hârikalarıdır.. Ve o matbah ve ocak ise, karnında ateş bulunan arz ve ruy-i arzdir. Ve o gizli define ve cevahiri ise, esma-i kudsiye ile cilveleridir. Ve o kasırdaki nakışlar ve

(Sh:552)

onların remizleri ise, mevzun, ölçülü olan masnuat’ın manzumeleri ve nakkaşlarının esmasına olan delâletleridir.

Ve o muallim üstad ile avane ve şakirdleri ise, Seyyidimiz Hazret-i Muhammed (A.S.M.) ile sair peygamberan-ı izam (A.S.) ve evliya-i kiramdırlar (R.A.) Ve o kasırdaki

medhini bildiriyorlar. Hem rahmet ve nimetin manzum meyveleri ve mevzun yemişleri senin cûd ü keremine şehadet etmekle, senin şükrünü enzar-ı mahlukat önünde ifa ediyorlar.

(1) Buradan ta paragrafın sonu olan “ifa ediyorlar” kelimesine kadar, Hazret-i Üstad’ın Onbirinci Söz’deki bizzat ifadesidir. (Mütercim)

(Sh:554)

Sonra, Cenab-ı Celil-i Zülcemal, kâinat mezahirinde ve mevcudat-ı seyyalenin aynalarında kibriya ve kemalini, cemal ve celalini izhar etmesine mukabil, mahviyet içinde bir hayret ve hayret içinde bir muhabbet ve muhabbet içinde secdelerle mukabele ettiler.

Sonra, Cenab-ı Mün’im-i Kerim, rahmetinin genişliğini ve servetinin çokluğunu irae etmesine karşı, fakr u ihtiyaç ile sual ve dua ile mukabelede bulundular.

Sonra, Cenab-ı Alim-i Hakîm, letaif-i san’atını teşhir etmek istemesine mukabil, takdir ve istihsan ile; ve müşahede içinde şehadet ve işhad ile mukabele ettiler.

Sonra, Cenab-ı Rabb-ül Âlemîn, kâinatın aktarında saltanat-ı rububiyetini ilan etmesine mukabil; za’f içindeki aczlerini, fâkat içindeki fakrlarını ilandan ibaret olan tevhid, itaat ve ubudiyetle mukabele ettiler.

İşte, böylece bu dâr-ı imtihandaki vazife-i hayatlarını eda ederek ahsen-i takvim içinde bütün mahlukattan üstün sahib-i emanet-i kübra olarak yümn-ü iman ile emanette emin bir halife-i arz oldular.

Ve daha sonra onların Rabb-i Zü-l İkramları da onları; ebedî saadet içinde yaşamaları için, Dâr-üs Selâm’a davet ederek, onlara öyle ikram etti ve eder ki; ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne de kalb-i beşere hutur etmiştir.

Amma ikinci guruh olan füccar ve eşrar ise; sâbikan geçtiği gibi, küfr-ü küfran ile bütün mevcudatın kıymetlerini iskat etmekle tahkir edip esma-i İlahiyenin cemi-i tecelliyatını reddederek gayr-ı mütenahî bir cinayet işlediler. Elbette nihayetsiz bir ikaba müstehak oldular ve olacaklardır.

Ey miskin Said! Âyâ zannediyor musun ki; senin vazife-i hayatın, yalnız terbiye-i medeniye ile güzelce muhafaza-i nefis etmekle, batn ve ferc gibi hevesatın hizmetine münhasırdır? Veyahut zannediyor musun ki, senin makine-i hayatında dercedilen şu havas ve hissiyat ve bu cevarih ve cihazat ve aza ve âlât ve letaif ve maneviyatın, şu fani dünya hayatında denî nefsin hevesatı yolunda istimaline münhasırdır, kellâ! Belki senin fitratında şunların dercedilmesinin hikmeti ise, Cenab-ı Mün’im-i Kerim’in bütün enva-i nimetini sana ihsas ettirmek ve esma-i İlahiyesinin aksam-ı tecelliyatının mu’zamını sana tattırmak içindir. Ve o âlât ve

(Sh:555)

edevatın gayeleri ise, senin o mizanlarla Cenab-ı Rahman-ı Rahim’in hazain-i rahmetinin müddeharatını tartmaklığın ve o cihazlarla onun esma-i hüsnasının celevatının gizli definelerini açmaklığıdır.

Belki de, senin hayatının gayatı ise; hayatında bulunan onun esma-i hüsnasının garib cilvelerini, sair ihvanın olan mahlukat arasında izhar ve teşhir etmeğliğindir. Sonra da, lisan-ı hal ve kalınle kendi ubudiyetini onun dergâh-ı rububiyeti yanında ilan etmeğliğindir.

Sonra, onun celevat-ı esmasının cevherlerinin murassaatıyla parlanıp süslenerek, Şahid-i Ezeli’nin nazar-ı şuhuduna resm-i geçit tarzında görünüp arz etmeğliğindir.

قَالَشَيْخُهُمْ قَطَا تَبْعَانِ قَالَخَالِصُ قَطَاالْجَيْشِيخُ قَالَكَاشِحُ قَطَاالْتَشِيهُ قَالصَّا حَقْمُ قَطَاالْمُخَضَّمَةُ
 قَالْحَقْمُ قَطَا قَطَاالْمُخَضَّمَةُ قَالْقَرَانُ قَطَا تَبْعَانُ قَطَا مَنْ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا تَبْعَانُ قَطَا تَبْعَانُ قَطَا تَبْعَانُ
 عَنِ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ

(Sh:558)

فَكَتَلَبَّهَا قَطَا قَطَاالْعَلْمُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ
 قَبِكَمَالِ الرَّوَّاجِ بَيْنَ الْعَلْمِ قَطَا سَلَامٌ وَسَلْمَنَا وَسَلْمٌ طَلَبَةُ رَسَائِلِ النُّورِ
 (بِشَايِرِ هَذِهِ الْمَجْمُوعَةِ) قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ
 قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ
 قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ
 قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ

(Sh:559)

Kur'an güneşinin nurlarından bir ŞU'LE

قَالَعَلْمٌ Bilmiş ol ki! Fâtır-ı Hakîm, senin vücudunda terkiib ettirdiği şu havas ve hissiyat ve âlât ve cihazatın gaye-i yeganeleri, sana onlarla enva-i nimetini ihsas ve tecelliyat-ı esmasının aksamını tattırmak içindir.

Binaenaleyh senin hayatının gâyât ve hukuku, onun tecelliyat-ı esmasının âsârını izhar etmen ve onların garaiblerini enzar-ı mahlukat önünde teşhir etmendir. Senin insanîyetin ise, bu vazifeye olan şuurundur ve İslâmiyetin dahi, bu mazhariyet-i azîmeyi iz'an etmendir.

Said-i Nursî

(Sh:560)

بِسْمِ قَالَّةُ قَالْتَوْحْمُ قَالْتَوْحِيمُ
 قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ
 قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ قَطَا حَقْمًا قَطَا تَبْعَانُ

(Sh:564)

Evet (1) ey, melaikeler mütefavit cinsleriyle ve o cinsler, muh- telif dilleriyle ve o diller mütenevvi' zikirleriyle seni tesbih eden Zat-ı Akdes! (2)

Ve ey, bu kâinat, kendi âlemleri ve o âlemlerin erkânları ve o erkânların azaları ve o azaların eczaları ve envalarının cüz'iyatı ve o cüz'iyatın hüceyratı ağızlarıyla; hem yine kâinat kendi zerratinin ve o zerratin umum esîrinin ağızcıklarıyla; ve senin sun'-u hakîmanen ile herbirisi kendindeki hakîmane nizamının ve âlî mizanlarının ve manzum ahvallerinin ve mevzun keyfiyetlerinin elsine-i mahsusasıyla seni tesbih eden Sultan-ı Mutlak!

Ve ey, cennet kendi bostanlarının ağızlarıyla ve onun neşideleri hükmünde olan hurileriyle; ve kasırlarının kasideleriyle ve ağaçlarının manzumeleriyle ve semerelerinin birbirine benzemeklik içindeki mevzuniyetleriyle sana tesbih eden Rahman-ı Rahim! (Nasılki bu dünyada dahi onların nûmuneleri olan semereler, Cennet meyvelerini güya takliden seni tesbih ederler.)

Ve ey gece ve gündüzü ardı sıra değiştiren ve Şems ve kameri emrine müsahhar ettiren Zat-ı Kadir! Şu semavat, kendi burçlarının manzumeleriyle ve güneşlerinin ağızlarıyla ve yıldızlarının kelimatıyla; mizan içindeki nizamlarının ve zinet içindeki intizamlarının ve haşmet içindeki parlamalarının ve müsahhariyet içindeki inkıyadlarının ve sükût içindeki sükunetlerinin ve hareket içindeki hikmetlerinin lisanıyla seni tesbih eden Sultan-ı Zülcelal!

(1) Bu tercüme üstteki Arapça temcid ve tesbihin bizzat tercümesi değil, belki "Evet" ile başlayan ve üsttekinin izahları makamında olan aslının Arabîsindeki uzun tesbihin tercümesidir. Dört sahifeye yakın olan bu tercümeyi; Arabî asılda bir cümle halinde olduğundan, yine bir cümle ile bağlamaya mecbur oldum. Başka türlü yapamadım, kari'lerden özür dilerim. (Mütercim)

(2) Asl-ı Arabîsinde tavsif makamlarında "Zat-ı Akdes, Ma'bud-u Mukaddes, Hâlık-ı Rahim, Rezzak-ı Kerim" gibi tavsifat-ı esmaiye bulunmadığı halde, Türkçe tercümesinde her bir nev-i kainatın lisan-ı tesbihîyesinin nihayetinde -Münacat Risalesi'nde olduğu tarzda- o makama münasib bazı esma ve evsaf ile nihayetlendirmek mecburiyeti hâsil olduğu gibi, o tavsifat, vaz' edilen makamların siyakında muzmer ve nihayetinde mukadder olduğuna, dikkatle bakanlar hükmedebilirler tahmin ediyorum. (Mütercim)

(Sh:565)

Ve ey cevvi-i hava tabakatının ra'dları, berkleri, rüzgârları, bulutları, Őahabları ve yağmurlarının ağızlarıyla; lem'a ve katrelerinin kelimeleriyle; gayât ve semeratındaki ölçülü vaziyetleri içindeki nizamlarının lisanıyla seni tesbih ve takdis eden Faal-i Hallâk!

Ve ey küre-i arz senin azamet-i kudretine karşı kendi Muhammed'i (A.S.M.) ve Kur'an'ı ile sana secde ederek; denizleri, dağları, nehirleri ve eşcarının ağızlarıyla; hayvanat ve nebatatın savtî-âvaz ve ihtizazlarıyla; enbiya ve evliyası olan nuranî kelimeler ve nurlu harfleriyle; ve senin izn-i kerimin ve sun'u hakîminle vücud bulan ondaki nizam ve mizanının hayat ve mevtinin fakr ve kuruluğuyla beraber -teberrüc ve tezeyyününün lisanlarıyla seni tesbih eden Allah-u Zü-l Kemal!

Ve ey denizler kendi acaib mahlukatı olan kelimatıyla ve dalgalar manzumatının nağamatıyla ve onlardaki nizam, mizan, hikem ve gayatının lisanıyla seni tesbih eden Cemil-i Zü-l Celal!

Ve ey küre-i arzı mahlukatına beşik ve gemi ve dağları ona hazineli direk ve kazık yapan Müdebbir-i Hakîm! Dağlar kendi pınarları, nehirleri ve ağaçlarının ağızlarıyla ve nizam ve mizanlılıklarının ve gayat ve hazinedarlıklarının lisanıyla sana tesbih eden Azîm-i Pürkemâl!

Ve ey hayvanat kendi havass ve hissiyatının, cihazat ve azalarının, san'at ve sıbhatlarının ve akıl ve kalblerinin ağızlarıyla; ve nizam ve müvazenelerinin lisanlarıyla ve muhtelif hacetleri içindeki istidadat, ihtiyacat, daavat ve tena'umatlarının ve çeşitli tavırlar içinde değişen hayat ve mematlarının sual ve isteklerinin kazası lisanıyla seni tesbih eden, ey her şeyi sudan hayatlandıran Hayy-i Ezelî!

Ve ey hevam ve böcekler havada deveranları hengâmında kendi vızıltılarının zemzemesiyle sana şükrederek; ve kuşlar kendi yuvalarında yavrucuklarıyla beraber çıkardıkları sec'a ve nağmeleriyle sana hamdederek; nizam ve mizanının san'at ve nakışlarının renk ve zinetlerinin lisanıyla senin nimetinin semeratıyla telezzüz ettikleri vakit ve âsâr-ı rahmetinle tena'um ettikleri zaman, o ihsan ve ni'metin üzerine senin şükürünü izhar ile bağrışıp sayhalar vurarak, sana hamd ile tesbih ettikleri gibi; bütün haşarat dahi kendi karargâhlarında çektikleri demdemelerinin ve vahşî canavar hayvanlar dahi kendi mağaralarında ve çöl ve sahralarında kopardıkları gamgamalarının nizam, müvazene,

(Sh:566)

suret ve şekillerinin ve kerimane ni'metlenmelerinin ve hakîmane tavırlar değiştirmelerinin lisanıyla seni tesbih eden Zat-ı Kerim-i Zü-l İkrâm! (Ey Sübhan-ı Mukaddes! Senin san'atın ne kadar latif ve hikmetin ne kadar nazîmdir.)

Ve ey ağaçlar tomurcuklarının açılması ve yapraklarının inkişaf edip ziyadeleşmesi ve semerelerinin kemale ermesi ve dallarının ellerinde masum çocuklar gibi nesimin esmesiyle evladları olan meyvelerinin oynaması hengâmında; yeşil yapraklarının ve mütebessim çiçeklerinin ve güleç yüzlü semerelerinin ağızlarıyla; ve nizam ile mizanlarının ve leziz, şirin tatlarının; Hem güzel renkleri ve latif kokularının ve hârîka güzel nakışlarının ve şirin, nazenin zinetlerinin lisanıyla; senin kemal-i re'fetinin üstünde nida ve tecelliyat-ı sıfatını tavsif ve cilve-i esmanî tarif ve bu in'am ve iltaf ile senin kendini zîşuur mahlukatına sevdirmek istediğini beyan ve senin masnuatta olan nizam ve tedbirini tefsir ettikleri gibi; senin cilve-i tahabbübünün lem'aları halinde; ve mahlukatın herşeyini tedbir-i rububiyetine aldığıın, şu'lelerinin katreleri misalinde o semerelerin dudaklarından tereşşuh ederek, seni gayet sarahat ve vuzuh ile tesbih eden; ey berahin-i vücub-u vücudu gayetle eltaf ve teveddüd-ü rahmeti içindeki lütfu ve merhametkâr ihsanı nihayet derece parlak ve müzeyyen olan Zat-ı Kerim-i Pürneval!

Ve ey nebatat kendi ezhar ve çiçeklerinin tenevvürü ve meyvelerinin tebessümü ve tomurcuklarının inkişafı ve habbelerinin sertleşmesi ve şiddetlenmesi zamanında, çiçekler ve sünbüllerinin ağızlarıyla; ve manzum habbatının ve mevzun tohumlarının kelimatıyla; ve onlardaki en rakik bir nizam ve en dakik bir mizanın lisanıyla, çiçeklerinin gözlerinden ve sünbüllerinin dalciklerinden takattur eden senin cilve-i teveddüd ve taarrüfünün reşhalarını, senin mahlukatına bildirerek seni temcid ve tarif ettikleri; ve senin teveddüd ve tahabbübünün iradeleri yüzünde tenteneli bir perde şeklinde görünmeleri; ve senin sıfatını tavsif ve esmanî tezkir ve senin kendi ibadına olan teveddüd ve taarrüfünü tefsir ettikleri gibi; nihayet sarahat ve bedahetle seni tesbih eden; ey delail-i vahdaniyeti çok latif, çok nuranî, çok şirin ve çok parlak olan Zat-ı Rahim-i Zü-l Cemal!

(Sh:567)

Ve ey وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ قَشِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ âyetinin tasrihiyle bütün madenler kendi envaları, ecnasları, şekilleri havasları, hâsiyetleri, faydalarıyla; ve nakış ve zinetlerinin

ağızlarıyla, ve muhkem nizamatlarının ve mahsus mizanlarının dilleriyle seni tesbih eden Hâlık-ı Rahim!

Ve ey unsurlar senin emir ve kudretinle olan muntazam ictimaları ve senin izin ve hakîmane sun'unla mevzun olarak tereküb etmek lisanıyla sana tesbih eden Rabb-i Kadir!

Ve ey zerreler, muayyen taayyünat ve vezaiflerinin ağızcıklarıyla ve nizam ve ölçülü vaziyetlerinin dilleriyle ve zatında acz-i mutlak içinde oldukları halde, senin havl ve kuvvetinle, pek ağır ve çok büyük yükleri kaldırmalarının; ve her bir zerre takatı haricindeki kâinat nizamının dekaiki içinde pek yüksek ve çok acib vazifeleri tahammül etmesiyle beraber, kendisindeki acz-i mutlakının lisanıyla senin vücub-u vücuduna şehadet ettikleri gibi; seni tesbih ve takdis eden ey Âmir-i Mutlak! Sen bütün kusurattan, nekaisten, ayıblardan, acz ve ihtiyaçtan ve hülâsa kâinatın bütün kusurlu ve huduslu sıfatlarından mukaddessin, müberrasın, muallasın!

Evet zerrattan her bir zerre, zatında zaif, nahif birer bal arısı gibi iken; ona uzun, meyvedar bir ağaç yüklenmişe benziyor. Demek her bir zerrenin gördüğü vazife cihetiyle ve nâzımının birliğine kat'î ve bedihî bir şekilde delâlet eden âlemin âmm ve muhit nizamına uygun olarak tevfik-i hareket etmesi nokta-i nazarından; her bir zerre senin ey Rabb-ül Âlemîn vahdetine işaret ettiği gibi, her zerre de senin ey Sultan-ı Mutlak, Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad olduğuna iki şahid bulunmaktadır. Belki zerrenin gördüğü her bir şe'n ve emrinde, senin Ehad ve Samed olduğuna iki âyet vardır. Hattâ belki herşeyde senin Vâcib-ül Vücut, Vâhid-i Ehad ve Samed olduğuna çok şahidler ve âyetler mevcuttur.

عَلَّمْتَنِي مَا كُنْتُ أَعْلَمُ يَا عَلِيمُ Ey insan bil ki! Senin vücudun ve duygu ve cevahirin evvelâ ve bizzat

onları terbiye eden ve tedbirini gören

(Sh:568)

sani'lerine nazar eder. Ve yüzleri doğrudan doğruya ona müteveccihtir. Sana bakan cihetler, ancak bir vazife ciheti vardır ve senin o vücuda olan mevhum malikiyetin miktarıdır.

Evet, eğer bu vücut, senin ona güzelce bakman ve hüsn-ü muhafaza etmenden dolayı senin kesbinden hasıl olan bir keyfiyetle senin bir lem'a-i şuuruna işaret ediyorsa; elbette bilmüşahede hadsiz muntazam keyfiyetler ve itkanlı ahval ile o vücut, Sani' ve Bari'inin ilmîni sarahatla göstermekte... Ve hakeza, o vücutun üstüne mütecellî olan zatın sair esma ve sıfatını fasih bir lisan ile bildirmektedir.

Hem eğer o vücut ve tevabii bir dakika kadar bir zamanda, bir cihetle sana hizmet ediyorsa; halbuki kendi Sani' ve Hâlıkına bütün an ve zamanlarda umum vücuhuyla hizmet etmektedir. Bak, vücudun kendi Saniine ettiği hizmetlerin bazıları şunlardır:

1 - Kendi Fâtır-ı Hakîminin âsâr-ı san'atının garaiblerini teşhir etmesi.

2 - Sırr-ı teavün içinde kemal-i müvazeneyi bağırıp izhar etmesi ve letaif-i rahmet-i ilahiyenin ve lefaif-i hikmetinin ince perdelerini açıp ilan eden fitrî vazifeleri imtisal etmesi.

3 - O vücut ve tevabii kâinata olan fihristiyeti lisanıyla kendi Fâtır-ı Kerim ve Hakîmlerinin esma-i hüsnasının mehasininin cilveleri olan garib san'atlarını ilan etmesidir. Şayet o vücut, senin sathî nazarının ona ulaştığı derece ve kısacık icmalî ilminin onu ihata etmesi miktarca sana bir bakması varsa; kendi Saniine cemi-i zerrat ve mürekkebat ve keyfiyat ve ahvali kadar nazar etmektedir.

Şu halde, senin ona mevhum malikiyetinin ölçüsü ise, ancak senin ona nazarının erdiği kadar ve onda tasarruf edebildiğin miktarıdır. O ise, denizden bir damla da değildir. Öyle ise haddini bil, tavrını tecavüz etme!

Demekki tevabiiyle birlikte senin vücudunun iki vechi vardır. Cenab-ı Hak Sübhanehu ve Teala'ya bakan birinci vechi ile çok yüksek ve galî bir kıymeti vardır.

Lakin halka bakan vechiyle ise; fena ve zevale ma'ruz olmasından dolayı hiç bir kıymeti yoktur. Evet birinci vecih, hem sana, hem ona nazar edenlere der: "Sen yer ve gökleri halk ve icad edenin latif bir san'atı ve nazif, nezih bir eserisin." Şu halde ey miskin! Sana bu

(Sh:569)

vücuttan ve onun kemal, lezzet ve kıymetinden yalnız senin; gökleri şu yıldızlar ve güneşlerle süsleyen bir Saniin san'atı olduğuna olan ilmin yeter ve bu sana kâfi gelir. İşte bu anlayış ve iz'an iledir ki; sen şu koca âlemin aziz, nazenin küçük bir kardeşi olmuştun ki, o büyük biraderin, ağabeyin olan âlem, sana kemal-i şefkatle hizmet etmektedir.

Fakat ikinci vecih ise, sana yetimane bir feryatla der ki: "Ey zavallı! Sen unsurların mecmuundan kör bir ittifak ile yanyana gelmiş ve pek yakın bir zamanda elîm bir firak ve sağır bir müfarakatla birbirinden ayrılacak bir şeysin."

İşte madem öyledir, sakın dava-yı temellük ile vücuduna zulmetme. Hem onu haktan ve hak sahibi olan Cenab-ı Hak'tan kat'edip de, bütün bütün kıymetten düşürerek hakkını nakzetme. Çünkü vücut ve varlık, haktan münkatı' olduğu zaman, daha hiç bir kıymeti kalmaz. Zira ebter ender-ebter olan bu vücut-u münkatî'in, milyonlar sene ömrüyle beraber binler kantar saadeti olsa da; o vücut-u mazhar ve mutahharın bir zerresine ve bir an-ı seyyalesine de müsavi ve müvazi gelemes.

Âyâ görmüyor musun ki; Senin Bari' ve Hâlıkın -nasıl ittifak etmiş olursa olsunlar- seni mevcut ve hazır maddelerden biçip keserek koparmış olmadığı gibi, kâinat harmanının yığnında da alıp yapmış değildir. Keza seni vücut bahrinden de alıp çıkaramamıştır. İşte meydan, acaba âlem-i kevn ü fesadın çarşısında gözlerin satın alındığı bir dükkân; veya dimağ ve lisanların iddihar ettiği bir mağaza; veya kalblerin yapıldığı ve ciltlerin dokunduğu bir makine, bir fabrika bulabilecek misin? Kellâ, sümme kellâ!.. Belki ancak senin Bari' ve Hâlıkın seni bedi' ve cami' bir surette inşa etmiş ve senin Fâtırın seni yoktan varedip vücuda çıkarmıştır. Hem de seni, maddesi itibariyle şey ismine lâayık olmayan bir şeyden; veyahud da herşeyden öyle bir şekilde halletmiştir, ta ki; mümkünattan hiçbir şey -velev en büyük bir şey olsun- bir şeyi halk ve icad etmek hususunda, -velev en küçük bir şey olsun- tama' etmesin; ve tâ ki semavatın halkına kudreti yetmeyen, meselâ bir sineğin bile halk ve icad davasına tetavül etmesin. Binaenaleyh, herşeyi halk ve icad etmeye kudreti yetmeyen bir şey, bir sebep, eşyadan bir tek şeyin dahi icadına kudreti yetmez.

(Sh:570)

 Ey kardeş bil ki! Ham bir madde ki; mahir bir san'atkârın, onda tasarruf ile izhar ettiği acib bir san'atın kıymeti, bazan maddesinin kıymetinden yüz derece daha yüksek oluyor. Meselâ, 'İskender aynası' ismiyle meşhur olan aynanın ondan yapıldığı cam gibi... Bazan da madde ile san'atın kıymetleri müsavi olur. Meşhur bir baklavacının eliyle pişirilen bir baklava ile, onun maddesi gibi... Bazan da madde daha kıymetli olur, her ne ise. Her bir maddenin ve onda bulunan herbir san'atın gayat ve semeratı yekdiğerine göre ayrı ayrı olabilir.

Amma Sani-i Ezelf'nin masnuatı ise, ekserisi belki hepsi birinci kısım olan İskender aynası misali gibidir. Âdeta her bir masnu-u İlahî, teccessüm etmiş sırf bir san'attır. Hususan zîhayatlar olsa, lâsiyyema maddenin onda inceleşip görünmediği veya dekaik-ı san'atlarının kesafeti içinde dağılıp kaybolduğu küçük zîhayatlar olsa, daha çok acib ve hârika olur.

Hem bazan bir şey-i vâhid, hem maddenin, hem de san'atın müşterek birer gaye ve neticeleri oluyor. Lâkin bu ise, meselâ rızık gibi iki cihetle oluyor. Birincisi, madde tarafı ve yaşamak cihetidir. O ise hıfz-ı hayat ve bekası için yalnız cüz'î ve zail bir telezzüz ile tegaddi etmektedir.

Fakat ikinci cihet olan esma-i Saniin cilvelerinin âsârını ilan edip semere veren san'at cihetinden bakılırsa; rızık, gayet acib ve latif bir define ve çok garib, nazif bir hazine olur. Zira o zaman, rızık içinde bütün ni'metleri ihsas ile hissetmek ve şuuren anlayıp bilmek vardır.. Ve hem Rezzak-ı Kerim'in bütün tecelliyat-ı esmasının aksamını tattırmak anında zevk almak ve o in'am ile müşerref olmak ve Mün'im'in in'amını düşünüp anlamakla tenevvür etmek vardır.

Eğer istersen, maddî ve manevî rızıkları tadarak anlayan insanın binlerce âletlerinden yalnız bir tanesi olan kendi lisanına bak, gör ki; bu küçücük bir et parçası olan cirim, nasıl ayrı ayrı tarzlarda tad veren taamlar adedince zaika cihazlarını müştemildir. İşte eğer, şu lisan sahibi intibaha gelip şuurlanmış olsa; o zaman lisan kendi cihazındaki bütün bu incecik ayrı ayrı lisancıklarla; rahmetiyle bu leziz ni'metleri ona tattırmanın letaif-i nimetlerine şuurkârane şükretmiş olacaktır.

(Sh:571)

Evet, nimete karşı şükretmek ise; in'amı şu'ûren bilmek ve mün'im'in iltifatını derketmek ile olur. Bu ise, nimetten çok daha leziz bir nimettir.

 Ey kardeş bil ki! Masnuattan hiç bir masnu yoktur ki, manzum bir kaside-i san'at olmasın. Ve hiç bir mahluk yoktur ki, mevzun bir nakş-ı hikmet bulunmasın. Ve elbette şunu sahih ve sarîh bir surette inşa eden, mutlaka bir Hâlık ve Bari'olduğu gibi; o da vazih ve fasih bir şekilde fatırının medayihini inşad etmektedir.

Hem şu eşya-yı dünyeviye içinde ve bu fani dünya hanesinde bulunan mal, meta' ve saire ne ki varsa; herşeyde sayılı, dakik bir hesap ile, dizili bir nizamın tanzimi var olduğu gibi; ölçülü bir tevzin ile hassas terazilerle, tartılı bir müvazene görülmektedir. Bu ise haşırdeki hesabın azametini ve onun tahakkuk-u vücuduna ve kıyametin arasatındaki mizanın heybetine; hem onun vuku'una ve orada vaz'edileceğine remzederler. Belki de fasih bir şekilde bildirmektedirler.

Zira, bu dünyada müşahede edilen bütün emirler, işler, hâdiseler, âhirette sünbül verecek olan emirlere, işlere birer çekirdek, esas, mebadî, müjdecî, şahid ve alâmetlerdir.

Hem şu âlem-i kevnde müşahede ettiğimiz her bir şey, mutlaka gayet san'atlı bir şekilde yapılmış olup san'atın eseri, o şeyin üstünde o derece zâhir ve aşikârdır ki; nerede ise nutka gelip konuşacak. İşte masnuatı bu tarzda görüp de sani'i görmemek, (yani iman etmemek) ve mümkinatın cinsinden olan bir şeyi, diğer bir şeye sani' tevehhüm etmek, küfrün ve dalaletin gayet şeni' ve bâtıl bir suretidir. Çünkü mümkün ve hâdis bir şeyin, diğer bir şeye hakikî sani olmaktan gayr-ı mahdud derecede zaif ve âcizdir. Zira her bir şeyin, (hususan nebatat ve hayvanat cinsinden olsa,) yapılması ve inşa edilmesi için; ilaç ve macunları terkib etmeye mahsus kullanılan mizanlar gibi; muhtelif âletlerin ve mütenevvi cihazların ve hassas mizanların maddeten bulunması lâzımdır. Eğer bu âlât ve edevat bulunmazsa, masnuat vücuda gelemez. Ve dolayısıyla o mezkûr âlât ve mizanlar, maddî ve camid bir şeyin elinde ve yanında bulunmadığı malûmdur. Halbuki her masnuun yanında ve beraberinde ve

(Sh:572)

üstünde ve içinde ve altında ve önünde ve arkasında bir şey vardır. Hem o masnua lâzım olacak vücut ve beka gibi her şeyi de, o şeyle beraberdir. İşte o şey ise hazineleri kâf u nûn arasında bulunan bir zatın envar-ı kudretinin lemeat-ı tecelliyatından ancak bir parıltıdır.

Lakin, esma-i hüsnadan bazı isimler vardır ki; zâhirî vesaitin tavassutlarını kabul ederler. Bunlar Mütekellim, Rezzak, Vehhab ve emsali gibi isimlerdir ki, hicabların ortasından ve perdelerin gerisinden tecelli ederler. Bazı isimler de var ki; velev zâhiren olsun vasıtayı kabul etmiyorlar. Bu da Hâlık, Mûcid, Muhyî ve emsali gibi isimlerdir.

Meselâ bir padişahın bir nefere karşı onun nefs-i erzakını, silahını ve libasını vermekte vasıtayı istimal etmez. Fakat onu tahrik ve talim ve tavzif ve taltif etmekte, vasıtalar tavassut edebilirler. Fakat bu da yine sultanın izniyledir. Yalnız burada temsilde beşer sultanının acz ve za'fın-dan dolayı kendisiyle icraatı arasında tavassut olduğu halde, fakat orada, Sultan-ı Ezel'in icraatı üzerindeki vasıtaları ise, izzet-i azameti içindirler.

Ey kardeş bil ki! Ben bir vakit, bir kayanın içinde göğermiş bir küçücük ağacın başında iki çeşit semere gördüm, hayret ederek taharriye başladım, gördüm ki: O iki semereden birisi, kürtçe “kızvan” denilen ‘Menengiç’ hâs semeresidir. İkinci nevi semeresi ise, küçük büyük parmaklar miktarında, bakla gibi bir şey olup, misafirlere hazırlanmış bir oda şeklinde bükülmüş, içi boş bir menzildir gördüm.

Ben şu ikinci semereden bir tane alıp açtığım vakit, baktım; zerre gibi küçücük kuşçuklar içinden fırlayarak havada uçuşmaya başladılar. Aynı kardeşleri olan karınca ve sivrisinek kuşçuklarının, gurubdan biraz önce güneşin ziyası içinde cezbe-i zikir ile raksa gelip havada saf tuttıkları gibi saf bağladılar.

İşte ey arkadaş! Bunların havadaki şu vızıltıları ve şurada onların yaratılışları, boş bir oyuncak olduğunu sanma. Belki onları daha genç iken, hava içinde temessük ettirip durduran; ve ana rahminde cenin iken bu meyveyi muhalefet-i cinsiye itibariyle onlarla hiç münasebeti yokken ve şu ağaççığı da muhalefet-i nev'iyeden dolayı hiç münasebet olmadığı halde ana rahmi gibi onlara en güzel, latif ve mahfazalı bir yuva yapıp; o

(Sh:573)

yuvada onlar için nazif, leziz bir erzak halkeden Rahman-ı Zülcemal'i meczubane zikretmektedirler.

Evet şu hal sarahatla gösterir ki; şu muamele, o camidin ve bu hayvanın fikir ve tedbirlerinin çok fevkinde olan bir fikir ve tedbirden sudûr edebilir. İşte madem ki bu şuursuzlar, şu hakîmane tedbiri düşünüp yapmaktan çok uzaktırlar. Öyle ise bu tedbir, onların dışında bir Zat-ı Alim'e havale edilmesi lâzımdır. Ve elbette haricen onlarda tasarruf eden zat, küre-i arzın her tarafındaki şu iki nev'in bütün efradını evvel-i emirde ilmiyle ihata etmiş olması lâzımdır. Hem onlarla alâkadar herşeyi ve keza onların beşiği olan küre-i arzı, kat'î bir zaruretle ihata etmiş olması gerektir. Ve bunun böyle olması ise, ancak herşeyi bilen ve her şeye kudreti yeten bir zat olabilir.

Şimdi soruyorum senden ey mülküllah içinde Allah'tan başkasının kendi başıyla tasarrufuna cevaz gösteren! Ve ey Allah'ın letaif-i sun'unun bazısında tesadüf vücudunun imkânını kabil gören adam! Acaba şu ağaçcık, bu ‘Üvez’in lisanını nasıl işitir, yahut nasıl anlar, yahut nasıl bilir ki; küçücük dallarının başında yumurtlayan bu üvez, kendi yumurtalarını onun yed-i himayesine tevdi etsinde, o ağaçcık dahi o anda onlara en latif bir şefkatle ana rahmi gibi emniyetli bir yuva, yahut yuva gibi yüksek bir ana rahmi ve havada sallanan bir beşik ittihaz etmeye şürû' etsin. Ve sonra da o ağaçcık fisebilillah olarak kendi ebna-yı cinsinden olmayan,

hem evladı olan semeresinin de cinsinden olmayan, belki vediatullah olan misafirler için hazine-i rahmetten kâfi, vâfi, leziz, aziz bir rızkı alıp o yuvalarda iddihar ettirsin, öyle mi?!. Hayır!..

Evet, şu masnuat arasındaki bu tecavüb ise, ancak bu iki nevi, belki bütün hayvanat ve nebatat ve eşcar, belki kâinatta ne ki varsa herşey, tek bir seyyidin hizmetçileri olduğuna ve bir Mürebbi-i Vâhid'in taht-ı tedbirinde bulunmasına ve bir Müdebbir-i Vâhid-i Ehad ve Samed'in terbiyesinde bulunduğuna şehadet eden bir âyettir, bir nişandır ve bir alâmettir, âmenna!..

Ey kardeş bil ki! Cevv-i hava içinde, ahval ve etvarlarının ve manzum nakışlarının ve nakşedilmiş kelimat gibi mevzunen yazılmış

(Sh:574)

olan cisimlerinin lisanıyla, Fatırlarını zikreden hevam ve böceklere baktığın zaman; kendileri ne dediklerini anlamasalar da, hususî dilleriyle ve telaffuzlu sesleriyle sana Cenab-ı Hakk'ı hatırlattırdıkları ve kendi zikirlerini sana tefhim ettirdikleri gibi; o kuşçuklardan herbirisi kendi lisanlarıyla söyledikleri aynı o zikir gibi, güya herbirisinin zatı dahi natık birer kelimedir... Ve keza, kalem-i kudretle yazılmış olan nakış ve zinetleriyle tesbihat yapan yerin cevfindaki haşarata bakarken de, kendi mahsus ve melfuz kelâm ve sözleriyle, Cenab-ı Hakk'ı tesbih ettiklerini fehmettiğin gibi; o hevam ve bu haşaratın mezkûr kelimat-ı tesbihiyeleri sana dört hakikatı ifade edip îkan vermesi icab eder:

Birincisi: Nefsin itminanıdır; yani sen, her cihetten öyle bir me'men-i hasîn ve bir hısn-ı emindesin ki; bir Alim'in şefkatıyla terbiye olunan ve bir Hakîm'in terbiyesiyle tedbir edilen ve bir Kerim'in inayetiyle tezyin edilen ve bir Rahîm'in rahmetiyle ihsan olunan enva-i mevludat, etfal ve yavrucuklarla, o emangâhın ihata edilmiştir. Öyle ise; sen daima kendini böyle bir Zat-ı Alim, Hakîm, Kerim ve Rahim'in nazarı altında olduğunu bilmelisin.

İkincisi: Hem o nazar, nefsine şöyle bir kanaat verdirmesi de lâzımdır ki; sen boş ve ehemmiyetsiz bir şey olup, istediğin yerde otlamak üzere ipin boğazına sarılmış değilsin. Hem dahi sen, gayr-ı mahdud hacetlerinin en ednasından bile âciz olan nefsine bırakılıp terkedilmiş de değilsin. Tâ ki, gayr-ı mahsur hacetlerinle beraber, acz-i mutlak içinde bulunan âciz nefsinden tevahhuş ederek melametli ve hasretkeş bir şekilde yerinde oturasın.

Evet görüyorsun, o küçücük mahluklarda hükmeden umumiyeti içinde has ve hususiyeti içinde âmm bir nizam-ı tam ile beraber, genişliği içinde hassas ve ayn-ı semahat ve cömertliği içinde iktisad ve imsak üzerine cereyan eden cessas bir mizan vardır.

İşte ey gafil! Şu bazı büyük harfler içinde mevcut bulunan bu dakik hâşiyeler ve ince rakik yazıyla yazılı kitaplar, sana şunu tilavet ile bildirmiyorlar mı ki; sen pek çok manevî ve kaderî mizanlar ortasında mevzun ve ölçülüsün. Uyan, aklını başına al, mizanı dosdoğru tut!

Halbuki ise, sen âdeta deliler ortasında oynayıp zıplayan bir mecnun gibi ahmaklaşarak, adaletli ve istikametli teraziye bozarak hasaret etmişsin.

(Sh:575)

Üçüncüsü: Hem o rü'yet (yani hevam ve haşaratın vaziyetleri) sana tam bir tevekkül ve itimadı da telkin etmesi lâzımdır ki, herşeyin (1) daima ümidgâhı ve mehafı olan bir Zat-ı Zülcelali Velcemaal, senin ondan aynı nihayetsiz uzaklığın içinde, sana nihayet derece yakındır. Ve küçük büyük, az çok, yakın uzak, herşey onun kudretine nisbeten müsavi olan ve bir hads-i şuhudî ile hadsiz iş ve ef'alinde onun için bir tekellüf, bir zorluk, bir mualecet ve bir mübaşeretin karışıklığı olmayan bir zat, kudretiyle sende ve senin etrafındakilerde tasarruf

etmektedir. İşte senin korkmaman, mahzun olmaman ve tevahhuş etmemen için şu geçen hakikat sana kâfi gelecek bir dersi vermiyor mu?

Evet sen nerede olursan ol, orası onun mülküdür. Hem nereye teveccüh edip bakarsan bak, orada onun cilve-i esması görünür. Hem ister yerin batnında ol, yine onun mülkü olan vatanındasın.. Ve ister ademin cevfinden bulun, yine onun taht-ı nazarındasın. Onun izni ve onun emriyle Rahim, Kerim ve Hakîm eller, seni alıp halden hale, tavırdan tavıra devrederler. Bir elden çıkar çıkmaz, mutlaka başka bir el seni intizam içinde devralmak için âdeta yarış içindedirler.

Hem dahi sen hayat seferinde aslâ ve kat'â tesadüf gûline rastlamayacağın gibi; adem ve hiçlik ile de mazlum olmayacaksın. Hem fena ve zeval dahi, idam ile sana zulmedemeyecektir. Bununla beraber, zâhirde bir çok ademler vardır ki; sen eğer onu iktiham edip geçebilsen, onun ya arkasında veya altında veyahut içinde rahmetin hazinelerinden bir hazineyi göreceksin ki, o hazine bu kevn ve vücud içinde fenaya giden fanilerden ibka edilen vücudlarla doludur.

Dördüncüsü: O küçücük hevam ve böceklerin gözle görülen o vaziyeti, sana Sani-i Vâhid'in herşeydeki mahlukiyet-i tammesi ve masnuiyet-i âmmesinin açık bürhanını ifade ile kabul ettirmesi lâzımdır.. Ve şu bürhan, senin nazarında onların küçüklükleri derecesinde büyümesi ve gizlilikleri nisbetinde açıklanması lâzımdır. Zira muhaldır ki; muhat, Hâlık-ı Muhit'in daire-i tasarrufundan harice çıksın. Evet, muhitin Hâlıkı kim ise, mutlaka ve zaruretle, muhatın da Hâlıkı o olacaktır. Yalnız şu kadar var ki, muhattaki san'at (Eşyanın içi ve lübbü, meselâ: incir

(1) Arapçasında lafzavî mana gerçi bu tarzda değildi, amma siyak ve mana-yı mefhumunu böylece anladım. (Mütercim)

(Sh:576)

ağacının nüvesi gibi) büyük masnu'ların hilafına olarak, maddeyi yutar, yok eder. Her tarafı mahz-ı san'at olur.

Eyyühel gafil bil ki! Senin vesveselerinin ekserisi dört şeyden neş'et etmektedir:

Birincisi: Sen nisyan-ı nefis içinde o derece nefsini unutmuşsun ki, sendeki şa're-i enaniyet, kalın bir ipe inkılab etmiştir. Zira sen heva-i nefsin gafletiyle Allah'ı unuttuğun için, senin nefsin de seni sana unutturmuş da, enaniyetin kalınlaşarak, kibr ü gururuyla kabuğuna sığmayacak bir hal alarak, taşraya taşmış (ve Rabbisine karşı tuğyan ve isyan etmiştir.)

İkincisi: Bütün zîhayatları, kendi nefsine kıyas etmekliğindedir. Evet meselâ, masum ve kendisinden emin ve müsterih ve halinden memnun bir hayvanı gördüğün zaman –ki; hadd-i zatında da öyledir- onu düşünceli, mahzun, hali perişan bir insan şeklinde farzediyorsun; Ve bundan dolayı o hayvanın ferah ve keyif içindeki raksını, gam ve keder içinde olan bir ızdırab ve titreyiş zannediyorsun.

Üçüncüsü: Kısa ve kasır nazarının yalnız Zâhir isminin tecellisi üstüne inhisar etmesidir. Hattâ bu ismin daire-i tecellisinden huruc etmiş bir şeyi, o ismin daire-i müsemmasının merkezine de rücu' etmeyeceğini tevehhüm ediyorsun. Kellâ öyle değil!. Belki bütün esma-i hüsnâ sahibi olan Müsemma-yı Lâyezal-i Zülcelal, fevklerin fevkinde olduğu gibi, aynı zamanda bâtınların da bâtınındadır. Öyle ise o hem Evvel'dir, hem Âhir, hem Zâhir'dir, hem Bâtin.

Dördüncüsü: Tecelliyatın en yükseği, en uzağı, en gizlisi ve en sade ve basiti olan ehadiyet tecellisini; kesretin en çok inbisat ve intişar ettiği olan en geniş, en çok ve en rakik perdelerinden talep etmeğliğindir. Çünkü meselâ bir hayvana baktığın vakit, (Az yukarıda geçtiği gibi) nefsi bir kıyasla veya kıyas-ı nefis cihetiyle o hayvanda tam fani olup, bütün enva-i hissiyatınla birlikte onun içine giriyorsun. Ve meselâ, o hayvanı kendin gibi ülfet ettiği şeylerin veyahut vatanının firakından hazin, veyahut akıbet ve istikbalinin veya rızkının düşüncesiyle gamgîn

(Sh:577)

bir şekilde tasavvur ediyorsun; ve bundan onun mevhum olan âlâmından şefkat marazıyla müteallim oluyorsun.

Halbuki eğer sen tahkik ile, onun âlemine girebilseydin; evvelce farazi bir surette kıyas-ı nefis yoluyla onun içine girdiğin zamandaki tevehhüm ettiğin şeylerden hiç bir şeyi görmeyeceksin.

Hem o kıyas-ı fâsid ile mezkûr hatayı işlediğin gibi, bazan başka bir kıyasla daha azîm bir hatayı da yapıyorsun. Şöyle ki: Meselâ bal arısını, gayet kemal-i san'at içinde bir masnu' olarak müşahede ettiğin vakit; ne ef'alinde, ne şuûnatında ihtilat ile külfet, mualecet, mübaşeret ve taammül bulunmayan ve bunlardan hadsiz derece münezzeh bulunan vâcib, vâhid ve hakîm olan onun Sani'ini; gayet şuursuzca ve hissizcesine miskin, kesîr, kesif, mukayyed, mahdud ve yaptığı işleri ancak mübaşeret, ihtilat, külfet ve mualecetle uydurabilen bir mümkün kıyas ediyorsun. Ve bu kıyastan, hem kendini, hemde şimdi ve belki daima Saniin kalem-i kudreti içinde cevelan eden o masnucuğu; onun mütekaddis, mütenezzih ve müteal olan Saniine(C.C.) kurbiyetini tevehhüm ediyorsun.

Evet, Cenab-ı Hak (C. Şanühü) kendi canib-i Sübhanîsinden mahlukata ve bize yakındır; bize ondan daha yakın bir şeyde yoktur. Bütün kariblerden en akreb O'dur. Şah damarımızdan da bize daha yakındır. Fakat sen ve bu masnu'cuk ve herşey, kendi cihetimizden nihayeti olmayan bir bu'dla ondan uzağız ve uzaksınız.

Evet nasılkı güneş, bir cam parçasında tecelli ile temessül eder; O cam da güneşin şualarıyla parlar ve ziyasıyla tenevvür eder. Ve güneşin ziyasındaki elvan-ı seb'anın inkisarlarıyla zinetlenir. Ve o zücacenin melekût-u kalbinden güneşin zatına karşı bir yol, bir menfez açılır. Ve o zaman o zücacenin mülk vechinin dış cihetinden gelen güneşin timsali, bütün levazimatıyla birlikte, camın iç vechi içinde onun sana, senin elinden daha yakın bir şekilde görünür. Fakat eğer sen onu tumak için elini uzatsan, hiçbir şeye elin ulaşmayacak... Velev ki elinin uzunluğu yetmiş, belki yediyüz defa küre-i arzın kutru kadar da olsa...

Hattâ bazı olur ki, aklında belahet ve kalbinde güneşe karşı bir sevgi taşıyan kimse, kendi mahbubesi olan güneşe; bu sathî vehme ve zâhirî görünüşe istinaden parladığı her şeyde ona ulaşmak ister. Ve keza, bazan de güneşin her temessül ettiği şeyde, güneşin zatına ait işitmiş olduğu veya bildiği evsafın tamamını, -ki ancak onun âlem-i

(Sh:578)

manzumesinin cemiisi isti'ab edebildiği halde- talep eder. Eğer o parlak şeydeki timsalcikte aradığı evsafı bulmazsa, güneşin vücudunu o şeyde, belki külliyyen mutlak olarak güneşi inkâr etmeye teşebbüs eder.

İşte kalb dahi Zat-ı Ehad-i Samed'in bir aynasıdır. Lâkin bu ayine, İmam-ı Rabbanî'nin (R.A.) beyan ettiği vechile, sair aynalara muhalif olarak, onda tecelli edeni hissedebilir bir şuuru; ve kendisinde temessül edene karşı meftuniyet derecesinde bir alâkası vardır. İşte, bu hâsiyetiyle kalb, sayılmayacak derecede saadatlere istidadı vardır.

BİR SUAL: Eğer desen: Zihayat masnu'un içindeki faaliyet-i hârikanın vücudıyla beraber, onun etrafında ve dışındaki sükûnetin arkadaşlığı ki, âdetâ, orada bir şey değilmş gibi görünüşü, hem onun içindeki faaliyet-i müdhişenin hiçbir tereşşuhu o masnuun çok ince ve rakik liflerinden dışarıya -velev bir zerre kadar olsun- sızmamasındaki iktiranın sırrı nedir?

ELCEVAB: Sana -kalbimde bana denildiği gibi- denilir ki: Eğer o faaliyet, imkânî sebeblerin malı veya eşyanın nefislerinden, tabiatlarından olmuş olsaydı; o zaman herbir hayvanın içinde bir ilm-i muhite sahib müstakil bir failin bulunması; ve her bir semerede küre-i arzı içindekileriyle beraber yaratması ona zor gelmeyen bir kudret-i mutlaka-i tamme sahibi olan bir Sani-i Kadir'in mevcut olması lâzım gelirdi. Ve işte o zaman tereşşuh, tezahür, intişar ve tuğyan zaruriyattan olacaktı.

Fakat kevn ü mekânın içinde meşhud olan şu emn ü eman; ve insan âleminden başka herşeyde gözle görülen şu sükûn ve sükût-u hükümran; ve bu âlemde, her zaman müşahede olunan şu inkıyad-ı müselleme ve selm ü selâm-ı pür-âyân ise, âlemdaki şu mevzun san'atlar ve manzum sıbgatlar, ancak ve ancak onun san'at ve sıbgatı olan; ve

﴿قَدْ تَقَدَّرَ مَعْلُومٌ﴾ nun padişah-ı bîmisali ve ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ فِخْلًا تَغْنَنُ يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾

﴿قَدْ تَقَدَّرَ مَعْلُومٌ﴾ diyen bir Zat-ı Hakîm-i Zülcelal ve Sultan-ı Kadîr-i Layezal'in olabilir.

Evet, senin elinle yapılan bir fiilin ile, hayalinin son sür'atiyle yapılan fiilin nisbeti ne ise; hayal ile yapılan bir fiil dahi –eğer

(Sh:579)

mukayese mümkün olsaydı- kudret-i Bari'nin fiiline karşı nisbeti gibi olabilirdi. Belki de hiç münasebete gelmez bir tarzdadır.

﴿تَعْلَمُ﴾ Bil ey miskin ve mağrur Said! Senin binlerce hacatından senden sana yalnız bir

tanedir; veya daha da azdır. Baki kalan hacetlerinin hepsi senin o Fâtır-ı Kerimin ve Hâlık-ı Rahimine bilyakîn mufavvazdır ve ona aittir. Çünkü o Fâtır-ı Zülcemal ki, seni evvelâ kudret-i kâmileleriyle taze bir hamur gibi hakedip, sonra kendi sun'-u hâlikanesinin gayet ince maharetiyle senin şekil ve suretini; esmasına bir ayna olacak tarzda bir su ile feth ve bast eden; hem hakkı dinleyip halktan ibret alarak, Hâlıkı tanıyasın diye rahmet ve keremiyle kulağını ve gözünü açan, hem onu zikredesin diye inayet ve keremiyle yüzünün mağarası olan ağzına bir lisan takan; Hem onu ma'rifet ile tanıman için, kafana bir akıl derceden; ve ona muhabbet edesin diye sinene bir kalb yerleştiren; Hem sen ana rahminin içindeki karanlıklar ortasında iken, lütf u ihsanıyla sana lâzım herşeyi yanında hazır bulunduran ve kendi merhametkâr rububiyetiyle istediği şekilde sende tasarruf edebilen; ve manidar, keremkâr derin hikmetiyle şu enva-i havass ve cihazatı ve bu aksam-ı âlât ve azaları, nimetlerinin bütün enva-i semeratını hissettirmek ve tecelliyat-ı esmasının bütün aksamını sana tattırmak için, vücudunda terkib ettiren bir Hâlık-ı Rahim'dir.

İşte ey gafil-i mağrur! daha sen ne zamana kadar sana böyle lütuflar yapan bir zatın rahmet ve keremini, kudret ve inayetini ittiham ederek kendi zerrecik cüz'î iktidarına itimad edeceksin de, su-i ihtiyarınla nefsinin kaldıramadığı yükleri yüklenmek suretiyle nefse ait olmayan işleri ona tefviz edip nefesine zulmetmekte devam edeceksin.

Acaba senin nasiyen onun elinde ve bütün hacetlerin ona raci' olan bir Zat-ı Kerim'e tevekkül etmeni engelleyen nedir?.. Ve hangi fikir ve hatıradır ki, sen sendeki onun malını

teslim ile onunkinin üstüne bırakıp onunla öyle mülaki olmaya; ve kendini de tevekkül ile hâdisat ve şuûnatın tufanı arasında cereyan eden gemi-i tevekküle atarak

(Sh:580)

ثُمَّ قَالَ اللَّهُ تَضَرَّعْنَا قَوْلًا تَضَرَّعْنَا deyip, tâ Cudi-i İslâmî üstüne gelerek, sahil-i selâmet olan

Cennet'te istirahat etmene mani nedir?

Yahu görmüyor musun ki, hayat güneşi batmak üzeredir. Vücut kameri dahi ihtiyarlıkla inhisafa yüz tutmuş ve kocalmanın aklıyla buruşmuş ve kararmaya başlamıştır. Öyle ise, Allah'a ait olmayan ve onun namına olmayan şeyde fayda yoktur. Belki fayda olmadığı gibi, izni dairesinde olmazsa, bir zarar-ı azîmi de vardır. Şu halde onsuz olan herşey, zarar ve düşmandır. Eğer onunla olsa ve onun namına yapılsa, o zaman herşeye bedel olup, hiçbir şey ihtiyacı kalmaz. Binaenaleyh, her iki halden dolayı dünyanın fani işlerini terketmen lâzımdır:

Birinci hal: Sırf zarar olduğu için...

İkinci hal: Gayrı talep etmekle, gayet-ül gayeyi elden kaçırmakla beraber kendi nefisini de boşuboşuna fevtettiği için...

Evet Cenab-ı Hakk'ın nur-u marifeti olmazsa, her lezzet içinde o lezzetten daha çok elem vardır. Belki onsuz olan lezzet, boş, neticesiz bir elemdir. Madem öyledir تَعَفَّرُوا قَوْلًا قَالَ اللَّهُ

Allah'a sığınmaktan başka çare yoktur. Zira sizin yanınızda fenaya giden şey; onun yanında ise herşeyin baki olan ve beka bulan ciheti vardır. Demek burada yanınızda zeval bulan ve onsuz devam edemeyen herşey, orada onun yanında onunla istimrar peyda edip devam eder. Bununla beraber, fırsat ve vakit dardır. Evet görüyorsun ki, ölüm sekeratı içindesin. Çünkü ömrünün tamamı sekerat içinde sekran olmuş ve sakatlıklar içerisinde sefer etmiştir.

Öyle ise ey nefis, dünyadan başını kaldır ve nazarını ondan çek! Tâ Hâlıkımın yanında ebedî bir nimet ve sermedî bir rahmet ve ezeli bir muhabbet göresin.

تَعَلَّم

Bil ey mütefekkir-i müteharrî, fakat mütehayyir! Senin, bir şeyin hakikatını veya hikmetini araştırırken, ilmin nihayete ererse veyahut

(Sh:581)

bir şeyde nihayetsizlikten bir cihet görürsen; o zaman sen, hakka ve hakikata yakın olduğun için, Allah'a hamd ile tesbih et! Zira mechuliyet ve sonsuzluk ise, Cenab-ı Hakk'ın rububiyet-i mutlakasının hudud-u tasarrufuna iki ünvan ve iki alâmet olarak nasbedilmişlerdir. (C.C.)

تَعَلَّم

Ey evhamlı arkadaş bil ki! Evhamlar sana hücum ettikleri vakit, hemen başını çevir, sağına bak! Tâ ki kehkeşan dairesinden ve seyyaratın medarlarından tut, tâ müteselsilen darala darala, bir cevher-i ferdin dairesine, tâ zerratın medarlarına (Yani, atomların çekirdekleri etrafında devretmelerine) kadar.. Hem birbirine bağlı ve dizili olan hilkat-ı semavattan tut, gele gele tâ semeratın hilkatına kadar; hem küre-i arzın inşasından tut, tâ ağaç kurdunun icadına kadar iç içe konulan ve birbirine bakan tenazür, teşabüh ve tesanüd içindeki Hallakiyetin tasarrufunu göresin.

Evet, bu tasarruf-u âmm ve muhit ise, elbette onun içinde faaliyetle dolaşan kalemin ittihadına ve sikkenin vahdetine delâlet etmektedir. Sen ise, emanet-i kübranın hamili ve hilafet-

i ruy-i zeminin rütbesiyle nişanlanmış olarak kâinat mahrutunun ortasında durmuşsun. (Yani, bütün o mevcudattaki o tasarruf ve hallakiyet, bittarikil-evla sende daha çok nafiz ve hükümandır.)

Ve onra da, dönüp bir soluna nazar et! Tâ ki herşeyde adalet ve istikametle emreden bir nizam-ı âmm; ve herşeyi dosdoğru durdurup intizamsızlığa meyletmekten nehyeden herşeydeki bir mizan-ı tammı göresin.

İşte bak! herşeydeki hallakiyet ve tasarruf-u âmm ise, şimşek gibi evhamı uçurduğu gibi; herşeyi adl ü istikamet içinde tedvir eden nizam-ı tam dahi, vesveseleri ve kuruntulu hülyaları ra'd gibi tardederler.

Sonra da, kendine ve vücuduna bir bak! Tâ ki, sen kendini ve cismini baştan ayağa dek, en küçücük bir hüceyreden, tâ bir hüceyre-i kübra olan bedeninin tamamına kadar bir Sani-i Hakîm'in masnu'u olduğunu göresin.

(Sh:582)

Ve sonra, kalbinin içinde kendi üst tarafına nazar et! Tâ ki, sen imanınla; nuru halkeden ve nuru nurlandıran ve nuru tasvir eden ve onun envar-ı tecelliyatı herşeyde nüfuz eden bir Nur-ul Envar'ın nurlarını müşahede edesin.

﴿قَالَ عَزَّ وَجَلَّ﴾ Ey kardeş bil ki! ﴿قَالَ عَزَّ وَجَلَّ﴾, ﴿قَالَ عَزَّ وَجَلَّ﴾ ve

﴿قَالَ عَزَّ وَجَلَّ﴾ ve saire gibi Cenab-ı Hak'ın bazı esma ve sıfat ve ef'al-i İlahiyesinde istimal edilen bir takım tafidilli isimleri, tevhid-i mahza münafi değildir. Çünkü murad budur ki; bilhakikat ve bizzat olan bir mevsufu, vehmî olan mevsuflara; veya esbaba perestîş eden nazar-ı zâhirîce görülen bir mevsufa; veya imkânât-ı akliye cihetiyle olan mevsuflar üzerine bir tafidildir.

Ve keza o gibi tafidilli isimler, Vâhid-i Kahhar'ın izzetine de münafi değildirler. Zira onlardan murad, Cenab-ı Hak'ın nefs-ül emirdeki sıfatını veya fiilini, mahlukatın sıfat ve ef'aliyle bir müvazene değildir. Çünkü masnuatta olan ne kadar kemal varsa, ancak Cenab-ı Hak Sübhanehu ve Teala'nın feyz-i kemalinden ifaza edilmiş bir gölgedir. Öyle ise masnuattaki kemalâtın tamamı, mecmuu cihetiyle de olsa, Cenab-ı Hak'ın kemaline nisbet edilmeye hakkı yoktur ki kemal-i İlahî onlara göre tafidil edilsin. Belki murad budur ki; o müvazene Cenab-ı Hak'ın has bir eseri ile, has bir mef'ul arasında; ve keza mef'ulün -istidadına göre- kendisinde tasarruf eden te'sir-i hakikîden müteessir olduğu miktar ile, o has şeyde görünen zâhirî vesaitin eseri ve onun onlardan teessürü arasında bir müvazenedir.

Evet nasıllı, kendi çavuşundan başka kimseyi büyük tanımayıp tazim etmeyen ve şükür ve hürmetini yalnız ona hasrettiren bir nefere denilir: “Yahu padişah, senin çavuşundan daha a'zam ve daha erhamdır.” İşte bu müfadaladan murad, çavuş ile padişahı nefs-ül emirde müvazene etmek değildir. Çünkü eğer öyle olursa, müfadala manasız olur, ciddi olmaz. Belki o müfadaladan murad, o neferin padişahla olan hakikî ve

(Sh:583)

çavuşla olan -fakat yine sultanın izniyle- tebaî ve izafî derece-i merbutiyetini muvazenedir.

Amma ﴿أَرْتَفُ مِنْ كُلِّ رَوْفٍ وَ أَكْرَمُ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ وَ أَعَزُّ مِمَّنْ تَكْتَلُونَ تَغْزِيئِهِ﴾ ve emsali gibi cümlelerden murad ise budur ki: Bütün ehl-i kerem ve sehanın bütün re'fet ve şefkatleri bir tek

(1) Bu kelime ve müteakib cümleler, mantıkî ıstılahlar olduğundan izah ile yazılıydı uzayacaktı. (Mütercim)

(Sh:585)

تَقَالِمُ Bil ey kardeş! Sen her şeyi Cenab-ı Hak'tan bildiğin ve ona göre iz'an ve yakîn getirdiğin zaman, elbette lâzım gelir ki; onun verdiği sürurlu olsun, zararlı olsun bütün hallere razı olasan. Eğer razı olmazsan, bilmeceburiye gaflete girmeye muztar kalacaksın. Evet esbabın vaz'edilişi ve gözlerin gaflet ile perdelenişi bu sırdan ileri gelmiştir. Zira hiç kimse yoktur ki, kâinat hâdisatından onun heves, heva, arzu ve temennisine muvafık gelenlerden daha çok, muhalif düşenleri bulunmasın. Çünkü kâinat kasrı, bâtil temenniler sahibinin hevesinin hendeseşi üzerine bina edilmiş değildir. Belki rüzgârlar, gemi ve gemicilerin işine gelmeyen taraftan da esebilir.

İşte, şöyle heva ve heves sahibi bir adam, şayet gözü önündeki şu sebepleri görmezse ve Müsebbib-ül Esbab'dan da gaflet etmezse, o zaman heva ve hevesinin hoşuna gitmeyen hâdiselerden dolayı, onun bâtil itiraz okları ve boş, vâhî kerahet ve nefreti ve hiddet ve gayzı, Fâtır-ı Hakîm ve Malik-i Kerim'e teveccüh edecekti. Halbuki esbabın vaz'ıyla, gafletin perdelemesiyle; o gafilin attığı itiraz okları, ya feleğin sinesine veya şeytanın göğsüne, yahut da dönüp onun boş kafasına ve gafil nefesine saplanmaktadır.

تَقَالِمُ Bil ey birader! Eğer dikkat ile im'an-ı nazar edebilsen düşünürsün ki; bir mümkün bir mahlukun, diğer bir masnu'u icad etmekten uzaklık derecesi; gayr-ı mütenahîdir. Evet, bir iktidar-ı gayr-ı mütenahîye müstenid o masnuda müşahede edilen san'atın mikdarına nisbet edildiği zaman, bir mukinin icaddan ne kadar uzak olduğu anlaşılır.

تَقَالِمُ Ey kardeş bil ki! Dua üç kısım üzerinedir. **Birincisi**, insanın şu dua-yı kavli-i lisanîsidir. Keza hayvanatın da kendilerince meş'ur olan bazı hacetlerini, kendi elsine-i mahsusalarıyla çağırıp istemeleri vardır.

(Sh:586)

İkinci kısım: ihtiyaç-ı fitrî lisanıyla olan duadır ki, bütün nebatat ve eşcarın (hususan bahardakilerin) lisan-ı ihtiyaç ile duaları gibi... Ve keza bütün hayvanatın gayr-ı meş'ur hacat-ı zaruriyeleri içindeki lisan-ı ihtiyaçlarıyla olan duaları misillü...

Üçüncü kısım dua ise: lisan-ı istidad ile olanıdır. Yani, bütün neşv-ü nemaya ve tahavvül ve tekemmüle istidadı olan herşeyin, kendi Hâlıklarından lisan-ı istidad ile bir mazhariyet-i münkeşife istemeleri gibi...

Evet **تَقَالِمُ** nin sırrıyla herşey, nasılkî Hâlıkını tesbih eder. Öyle de, çoğu zaman lisan-ı kaliyle o herşey dua ettiği gibi, zatıyla ve haliyle mahsus hacetleri için daima Rabb-i Kerimlerine yalvarır, dua eder ve şükrederler.

تَقَالِمُ Ey kardeş bil ki! Çekirdek, ağaç olmadan evvel ve nutfe, beşer ve insan haline gelmeden önce ve yumurta, kuş olmadan evvel; habbe, sünbül vermeden önce, elbette ve

herhalde tam ve nafiz bir ilmin tedbir ve terbiyesinde olması lâzımdır. Tâ ki hadsiz eğri büğrü, akîm yollar arasından neticeli, semereli olarak sırat-ı müstakimde sevk edilebilsinler. İşte madem ki, bilmüşahede masnuât ve mahlukat öyle neticeli istikametli bir yolda sevk edilip saha-i zuhura çıktıklarını görüyoruz. Öyle ise, bu iş ancak bir Allam-ül Guyub'un ilmidir ki, ana rahimlerinde olan cenini istediği şekilde tasvir eder; ve mazi, müstakbel ve hal-i hazır âlem-i şehadetin gaybî umûruna ittılai olan bir Alim-ül Gayb'dır. Ve binnetice tohum, nutfe, yumurta ve habbe gibi şeylerin herbirisi, âdeta kudret kitaplarından olan Kitab-ı Mübin'den istinsah edilmiş muhtasar birer tezkeredir. Veyahut ilm-i ezelinin kütüb ve mektubatından olan İmam-ı Mübin'den istihrac edilmiş birer fihriste veyahut kader-i ezelinin kitaplarından müteşekkil ümm-ül kütüb olan levh-i mahfuzdan (hususan onun mizan ve nizam bablarından) istinbat edilmiş birer düsturdur. Yahut da, herşeye kudreti yeten ve herşeyi ilmi ile

(Sh:587)

ihata eden bir rububiyetten nazil olmuş evamirin mütemessil ve mütemerkiz ve mümteziç birer fezlekesidirler. (C.C.)

Ey kardeş bil ki! Mü'minin masnuata olan nazarı harfîdir. Yani o şeyin, kendi kendine değil, başkasının manasına delâlet etmesine nazar eder. Fakat kâfirin masnu'ata olan nazarı ise, kasdî ve ismîdir ki; o şeyin kendi nefisine delâlet ettiğine bakar. Binaenaleyh, her masnuda iki vecih vardır:

Birinci vechi: O masnuun zatına ve zatî sıfatına nazar eder.

Bir vechi de: o masnuun Saniine ve hem ona mütecelli olan Fâtırının esmasına bakar ki; bu ikinci vechi, en geniş mecal ve en mükemmel meal dir. Zira nasıki bir kitabın her bir harfî kendi nefisine ancak bir harf miktarınca ve bir tek vechi ile delâlet edebildiği halde, kendi kâtibinin vücuduna ise, çok vechihlerle delâlet eder. Hem de kâtibini, o kitaba veya yazıya bakana çok kelimeler miktarınca tarif ve tavsif eder.

Aynen öyle de: kudret kitabı olan kâinattan her bir masnu', bir harftir ki; kendi surî olan vücuduna ve nefisine cirmi kadar ve nefsi miktarınca ve bir vechihle delâlet edebilir. Lâkin Nakkaş-ı Ezeli'sinin vücuduna ise, mütenevvi' pek çok vechihlerle delâlet ediyor. Hem o masnu'a tecelli eden Fâtırının esmasını bir uzun kaside kadar inşad eder.

Sonra, bir kaide-i mukarreredir ki; mana-yı harfînin üstünde -tasdik olsun, tekzib olsun- kasdî hükümlerle hükmedilmez. Hem hükmün levazımı dahi ona terettüb etmez, tabi olmaz. Ancak ikinci bir nazar ile olabilir. Bunun içindir ki, o harfî manaya bakanın zihni, dekaikinde tegalgul etmez. Ancak kasdî bir surette teveccüh edilirse, o zaman harf, isim olabilir. Fakat mana-yı ismî öyle değil...

İşte bu sırdandır ki; felasifenin kitapları, kâinata ait ilimlerde ve eşyanın kendi nefislerine bakan cihetlerde çok ileri olduğu görülür. Halbuki felsefecilerin eşyaya bakan ve eşyanın nefislerine ait mes'elelerine dair hükümleri, Saniine bakan cihetine nisbet edilirse, Ankebut ağından dahi daha zaiftir.

(Sh:588)

Hem meselâ, mütekellimînin kelâmları, felsefî mes'elelere ve kâinata ait ilimlerine ancak tebaî bir mana-yı harfî ile ve istitrâdî bir şekilde ve yalnız istidlal için nazar ettiği görülür. Hattâ mütekellimînce (güneşin bir lamba, küre-i arzın bir beşik, gecenin bir örtü, gündüzün bir maişet meydanı, kamerin bir nur, dağların birer direk ve kazık olması, yani dağların havaya meşata (tarak), su ve meadine mahzen, toprağı denizin istilasından muhafaza eden birer hamî

ve zelzeleden mütevellid arzın gazab ve hiddetini dağların menfeziyle teneffüsüne medar birer bacalık vazifesini görmeleri) onlarca kâfidir.

Fakat bir felsefeciye göre ise, güneşin kendi âlem-i manzumesine bir merkez olarak, öyle bir nâr-ı azîmdir ki; seyyarat, arzımızla birlikte onun etrafında birer pervane kelebek gibi uçuşan dehşetli ve azametli bir sultan olması suretinde ancak kâfi gelebilir ve hakeza...

İşte mütekellimînin hiss-i umumîye ve tearûf-u âmmeye mutabık gelen mes'eleleri, vakıa mutabık olmasa bile, onlara zarar vermez ve tekzibe müstehak olmazlar. Ve işte bunun içindir ki; mütekellimînin mesail-i felsefiyedeki re'yleri -ilk nazarda- çok zaif ve aşağı görüldüğü halde, fakat mesail-i İlahiyenin esasatında ise, demirden daha kuvvetli, dağdan daha metindir.

Hem yine bu sırdandır ki; başlangıçta, ilk evvel, ekseriya dünyaya ait ve şu dünya hayatının zâhirine göre, galebe ehl-i dalalette oluyor. Zira onlar dereke-i nefse sukut etmiş olan bütün letaifleriyle kasden ve bizzat şu dünya hayatına müteveccihler ve bunu kendi amelleriyle

﴿قُلْ لَنْ يَخْلُقَ الْإِنْسَانُ مَا يَشَاءُ﴾ söylemektedirler. (Yani hayat, yalnız bu dünya hayatından ibarettir diyorlar.) Fakat âkıbet ve netice müttakilerindir ki, onlara ve seyyidleri olan Peygamberlerine (A.S.M.) böyle denilmiş:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾

﴿فَلَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾ * ﴿قُلْ لَنْ يَخْلُقَ الْإِنْسَانُ مَا يَشَاءُ﴾ *

(Sh:589)

Madem öyledir,

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾ demeliyiz.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾ Ey kardeş bil ki! Cenab-ı Hakk'ın afvı, fazldır. Azabı ise adldir. Evet, nasılkı birisi

bir zehir yutsa, Cenab-ı Hakk'ın müstemir âdetinin hükmüne göre maraza giriftar olmaya müstehak olur. Amma zehiri yuttuğu halde hastalanmazsa, o zaman âdetin harkedilmesiyle, Allah'tan ona bir fazl ve keramet olur.

Evet, masiyetin azab ile münasebeti o derece kuvvetlidir ki, âdeta o, onun içinde bilkuvve münderiçtir denilebilir. Hattâ mu'tezileler bu sırrı anlamadıkları için, şerri Allah'ın gayrısına isnad ederek cezayı, günahı işleyenin üstüne vâcib tutarak, dalaletle saplanmışlardır. Her ne ise...

Evet, kâinatta umumî nizamın cereyanı sırrıyla; şerrin azabı istilzam etmesi, kemal-i rahmete münafi değildir. Çünkü şerrin şu cüz'î zararı; bir nizam-ı muhitin silsilelerinden gelen dal ve borularıyla bitişik olup, o dallardan salkımlar misali pek çok hayırlar asıldılar. Halbuki şu cüz'î zararı ve bu az şerri menetmek için, o büyük hayr-ı kesîrleri bırakmak ve terketmek çıkar ki, küllî bir zarar ve büyük bir şer olur. O halde Cenab-ı Adl-i Hakîm-i Kerim'in hikmet ve adaletine münafi olur.

Ey insan-ı zalûm ve cehûl! Senin elinden geldiği kadar şerden hazer et, kork ve çekin! Yoksa bir cüz'î vazifeni terketmenin cezasına müstehak olduğun gibi, aynı zamanda neticenin silsile-i mebadi-i vücudu içerisinde sana sebkat eden, seninle beraber iş gören, sair esbabın netice-i amellerini de boş yere fevt etmenin cezalarına da müstehak olursun. Zira şer, bir ademdir. Adem ise, bir şeyin vücuda gelmesine illet ve sebep olanlardan tek bir cüz'ün terki veya ademiyle o ma'lul şey, mün'adim olur, yani vücuda gelmez. Binaenaleyh, o şeyin ademine sebep olan şey ve cüz'e gelen bütün zararlar da terettüb eder yüklenir. Fakat vücudun

(Sh:590)

semeratı ise, ancak onun hissesi miktarınca ona hisse düşebilir. Çünkü, bir şeyin vücut ve varlığına illet ve sebep olanlardan bir cüz'ün varlığı, küllün vücut bulmasına illet değildir.

İşte bak, burada Cenab-ı Hakk'ın kemal-i afv ve kemal-i fazlı görünüyor. Zira Cenab-ı Âdil-i Hakîm, şerri misliyle; hayrı ise, on misliyle cezalandırıyor, mükafatlandırıyor. Halbuki vaki'deki istihkak, kaziyenin aksine olması lâzımdır. Hem burada beşerin; vakiin aksiyeler hükmetmesinin zulmü de görülmektedir.

Ey aziz bil ki! İnsan, nisyana mübteladır. Nisyanın en kötüsü ise, nefsinin unutmaktır. Hele bilhassa nisyan-ı nefis, eğer işde, muamelede, hizmette, çalışmakta ve tefekkürde olursa dalalettir. Fakat netice ve gayelerde olsa kemaldır. Demek ehl-i dalalet ile ehl-i hidayet, nisyan ve tezekkürde birbiriyle müteakistirler.

Evet dâll olan kişi; işe, amele bakıldığı zaman ve vazifenin düsturları tatbik edildiği vakit, nefsinin unuttur da, nefsin dar geldiği firavunlaşmış enaniyetinin ve yaygın gururunun tatmini için nazarını afaka diker, kendini yüksek görür. Amma az çok, küçük büyük herşeyin netice ve gayelerinde ise, nefsinin en öne sürer. Hattâ onun yanında nefesine ait olmayan bir şey, gaye değildir. Hem onun nazarında gayet-ül gaye yalnız zatını sevmek ve perestiş etmektir.

Amma nefsinin tezkiyeye muvaffak olmuş hâdî olan zat ise, iş ve çalışma esnasında ve harekete geçiş ânında, yahut tefekkür işi zamanında herşeyden önce kendi nefsinin düşünür de, âdeta bütün amel ve tefekkür için onun nefsi bir vâhid-i kıyasî ve bir mebde-i merkezî imiş gibi görür. Fakat netice ve garazlarda, faide ve maksadlarda ise, nefsinin unuttur, hiç hatırına getirmez. Âdeta sanki nefsi fanidir, yoktur ve hiçlik altına dâhildir.. Veyahut bir köledir de, her cihetle seyyidine ait olan vazifede yalnız ihlas ile seyyidi namına hizmet eder ve hiçbir şeyi istemek ve beklemekte hakkı yoktur telakki eder. Şayet efendisi ona birşey i'ta ederse, nefsi onu mahz-ı fazldan bilir.

(Cenab-ı Hak, bizi bu gibi hâdî kullarından eylesin, âmîn.)

(Sh:591)

Ey kardeş bil ki! Mü'minlerin beraberce yaptıkları ibadetlerinde ve cemaatla ettikleri dualarındaki tesanüd sırrının çok büyük bir sırrı ve cesim bir emri olup, ulu bir şana sahibdir. Zira o tesanüd ve o cemaat sırrıyla, her bir ferd-i mü'min, gayet muhkem yapılmış binalarda, betonlaşmış birer taş vaziyetini alırlar. Ve o zaman herbirisi kendi şahsî amelinden milyonlar defa ziyade, iman dairesindeki kardeşlerinden istifade eder.

İşte, eğer iman bağı mü'minleri hakkıyla nizama sokarsa, o zaman herbirisi diğerlerinin herbirisine ve hem hepsine birden, lasiyyema kendi reis ve re'slerine birer şefaatchi, duacı, rahmethan, ricacı, meddah ve tezkiyeci olurlar. Ve herbir ferd, sair kardeşlerinin saadetleriyle

قَالَ عَزَّم Ey aziz bil ki! Küfran-ı nimetin en azîmi ve Cenab-ı Hak'ın âlâ' ve nimetlerine

karşı tekzibin en şiddetlisi budur ki: Göz ve kulak gibi hem kendisine, hem başkasına âmm olan; veya nur ve nar gibi devamlı ve istemrarlı bulunan; veya su ve hava gibi ihata ile heryeri dolduran nimetler gibi azim niam-ı İlahiyeye karşı şükür etmemezliktir. Belki adam, başka insanlarda olmayıp, yalnız kendisine has olan; veya onun üstünde yeniden yeniye tazelenip gelen; veyahutta nâdir hacetler için ender bulunan nimetler için Allah'a şükredebiliyor. Halbuki her zaman devam eden umumî ve devamlı nimetler, nimetlerin en azamı ve en etemmidirler. Ve umuma şamil olan nimetler, onun kemal-i ehemmiyetine delâlet eder. Hem devamlı ve istemrarlı olan bir nimet, onun çok kıymettarlığına delildir ve öyle olması lâzımdır.

قَالَ عَزَّم Ey kardeş bil ki! **عَدَدًا قَلْبِي تَكُنْ قَشِيءٌ** âyetinin saraha-tıyla, Cenab-ı Hak

Sübhanehu ve Teala'nın yanında herşeyin adedi sayılı ve hesablıdır. Evet ellerdeki parmaklar, sünbüllerdeki habbeler, semerelerdeki tohumlar ve çekirdekler ve çiçeklerdeki yapraklar gibi birbirine komşu ve mütekebil ve müteşabih adedlerin mabeynindeki düzgünlük, ölçülülük ve intizam bu hakikatı göstermektedir.

İşte tesbih ederiz o zatı ki, herşeyin sayı ve adedini hesaplamış ve herşeyi ilmiyle ihata etmiştir.

قَالَ عَزَّم Ey kardeş bil ki! Gayet şefkatkârane olan terbiye içindeki, telkih ve tevellüd

kanunu, en büyük eşyadan en küçük şeylere kadar nüfuz ve sirayet eden iki vazife-i umumiyedirler. Bu iki vazifeyi görenlerin peşin olarak mükâfat-ı âcileleri de, o vazifenin içine tevdi edilmiş olan has lezzettir.

Evet, Cenab-ı Muhsin-i Kerim'in cûd-u mutlakının umumiyeti içinde izdivac eden bütün eşya, bilmüşahede bu iki vazifenin ifasına gayet şedid bir şevk ile koşuşmaları delildir ki: Nebatat, eşcar ve ma'adin de hattâ camidatın dahi, bu nimet ve lezzetten kendilerine münasib olacak bir surette hissedardırlar.

(Sh:594)

İşte bu dünyadaki fitrî vazifelere mukabil bu derece mükâfat ile rahmet ve adaletin müraatı, hem **تَوَضَّعَتْ تَوَضُّعًا قَلْبِي تَكُنْ قَشِيءٌ** nin sırrı ve bunu te'yid eden hayvanatın haşirde mükâfat ve kıyasları hakkında vürüd eden çok ehadîsin rivayetleri; hayvanatın ruhlarının baki kalacağına ve bu dünyada kemal-i itaatla imtisal ettikleri vazifelerine mukabil mükâfatlanacaklarına işaret ederler.

Amma haşirden sonra hayvanatın toprağa inkılab edileceklerine dair olan rivayet ise, sadece cesedleri hakkındadır. Ancak bu kadar var ki; Kur'an'da mezkûr olan naka-i Salih (A.S.) ve keş-i İsmail (A.S.) ve kelb-i Ashab-ı Kehf ve Hüdhd-ü Süleymanî (A.S.) ve nemli gibi (ruh ve cesediyle cennette bakî kalacak hayvanlar misillü) bütün hayvanat nevilerinin ervahı müctemi'an veya ferden ferden her neviden bunlar gibi birer şahs-ı mübarekin cesedinde toplanmaları caizdir.

Ey bu dünya hayatında beka-i vücuduna hırslı Said-i miskin! Bil ki: Senin burnunun rağmına olarak vücudun fenada yuvarlanmakta, ancak Cenab-ı Baki-i Zülcelal'in yolunda sarfedilip onun ibkasıyla beka bulandan başka...

Hem senin şu vücud ve ömrün zevale koşmakta, ancak Cenab-ı Hak Teala'nın cihet-i Sübhaniyesine teveccüh edenden maada...

Hem dahi hayatın sönmeye yüz tutmuş, ancak O'nun yolunda ifna ettiğinden gayrı...

İşte madem bu iş böyledir, sen de bağır ve de ki: Beka-i vücud için benim vekilim ancak Malik-i Baki olan Allah'tır, o bana kâfidir.

Hem lezzet-i beka için, benim baki bir mabudum olduğuna olan ilmim bana kâfidir.

Hem gaye-i beka ve neticesi noktasından, benim baki bir Rabbim olduğuna olan marifetim bana yeter.

Hem beka ve kemali noktasından, onun benim baki bir mûcidim olduğuna olan imanım bana kâfi ve vâfidir.

(Sh:595)

Hem vücud ve varlık hususunda, benim bir Vâcib-ül Vücud'un eseri olmağım bana kâfidir.

Hem kıymet-i vücud noktasından, yer ve göklerin Hâlıkı olan bir zatın san'atı olduğumu bilmekliğim bana yeter.

Hem vücudun netice ve gayesi cihetinden benim; semayı misbahlarla, zemini çiçeklerle donatıp süslendiren bir zatın sıbgatı olduğuma olan ilmim bana kâfidir.

Hem lezzet-i vücud noktasından, benim o Zat-ı Kerim'in masnuu ve mahluku olduğuma ve o ise benim Rabbim ve Mûcidim olduğuna olan ilmim bana yeter, kâfidir.

Hem hayat ve yaşamak cihetinden, benim bir Hâlık-ı Mevt ve Hayat'ın tecelliyat-ı esmasına olan mazhariyetim bana kâfidir.

Hem hayattan ve onun hukuk ve gayeleri noktasından, benim Hâlık-ı Semavat ve Arz'ın tecelliyat-ı esmasının garaib-i âsârını herkesin başı üstünde izhar etmem ve zevil-idrâk olan kâinat kardeşlerimin arasında teşhir etmem ve vücudumun sırr-ı camiiyeti ile âlem çarşısında onları ilan etmem bana yeter.

Ve keza hayatımın gayesi hususunda da, benim bir Fâtır-ı Hakîm'in esma-i hüsnasının âsâr-ı tecelliyatına bir enmuzec ve bir fihriste olmağım bana kâfidir.

Hem hayattan ve onun kemali cihetinden, benim kendi lisan-ı ahvalimle; semavat onun emriyle duran ve küre-i arz onun izniyle istikrar bulan Zat-ı Zülcelal'in tecelliyat-ı esmasını izhar etmekliğim bana yeter.

Hem lezzet-i hayat noktasından, benim o Zat-ı Zülcelal-i Ve-l İkrâm'ın bir memlûkü ve masnuu ve mahluku ve abdi ve her cihette onun fakiri olduğuma olan ilmim; ve o ise benim Rabbim ve Fatırım ve Malikim ve bana merhametler ve in'amlar yapan bir Zat-ı Kerim olduğuna olan yakînim, bana kâfi ve vâfidir.

Hem kemal, yücelik, mecd ve şeref cihetinden, Allah'a olan imanım bana kâfidir, lâyetenahîdir.

Hem herşeye bedel Allah bana kâfi ve vâfi ve şâfidir. Âmenna.

(Sh:596)

 Ey kardeş bil ki! Tevhidde ve eşyayı bir Zat-ı Vâhid'e isnad etmekte, vücub ve zaruret derecesinde nihayetsiz bir kolaylık içinde kolaylık olduğu gibi; son derece gâli bir kıymet ve paha biçilmez bir değerdir.

Amma şirkte ve masnuatı kesrete isnad etmekte, imtina' derecesinde bir suubet üstüne suubet olduğu gibi; bu kitabın çevrilmiş sahifelerinde defalarca zikredildiği gibi, masnuatın kıymetlerini iskat ve nihayet derece aşağı derekelere tenzil etmektir.

Yahu görmez misin ki; bir askerin elindeki işler, emirler padişaha nisbet edilmesiyle, ne kadar azamet kesbediyor. Ve sultanın emrinde olan o asker, onunla hâs bir izzet peyda ediyor. Hem onun padişahı namına olan kelâmı, kıymet ve ehemmiyetçe ne derece nafiz ve gâli oluyor. Hem o asker için bütün levazımat-ı hayatiyesini padişahın hazine ve makinelerinden tedarik etmesi, ne mertebe kemal-i sühuletle müyesser oluyor.

Fakat bak, o askerin padişahla olan rabıtası bir isyan neticesinde koptuğu an, nasıl mezkûr kuvvet ve kıymetlerden başaşağı düşüp hebaen mensura gidiyor gör!

 Ey kardeş bil ki! Menfaat gibi zarar dahi, doğrudan doğruya Cenab-ı Hak'tandır. Ve keza hayır gibi şer de, O'ndandır. Hem hayat gibi ölüm dahi doğrudan doğruya O'nun kudret ve kaderi iledir. Zira bir şeyin ölümüyle beraber, o şeyin başka bir hayatı başlıyor. Yahut mevt, o ikinci hayatın bir mebdeidir, yahut da o hayatın tâ kendisidir. Keza şerler ve zararlar da ondandır.

(Sh:597)

 Ey kardeş bil ki! İnsanın ruhunda iki vech ile gayr-ı mütenahî lezzetlere ve hem gayr-ı mahsur elemlere kabiliyet vardır.

Birisi: Mahiyetinin câmiyeti ve cihazatının hadsiz kesretli ciheti. Diğeri: Evladının ve kardeşlerinin ve ebna-i nev' veya cinsinin, yahut da ihvanı olan kâinatın sair eczalarının tena'um veya teellümleriyle mütelezziz veya müteellim olması cihet ve keyfiyetidir.

 Bil ki! Ben kat'iyen müşahede ettim ki; nisyân-ı nefis ile kendini unutmaklık içerisindeki hal ile eşyaya edilen nazar, hakaikî tersine çevirir. Suya bakıldığında, nasıl manevî ve misalî eşyayı sana ma'kus ve ters gösterdiği gibi... Hal böyle iken, sen cehalet yapıp, kendini bilir ve âlim itikad etmekteisin.

 Ey birader, bilmiş ol ki! Kur'anın bazı eczasının tekrarını iktiza eden şey, zikir ve duaların mukteza-yı tekrarlarıdır. Çünkü Kur'an, bir kitab-ı hakikat ve şeriat.. hem bir kitab-ı marifet ve hikmet olduğu gibi, aynı zamanda bir kitab-ı zikir ve dua ve davettir. Zikir ise terdad edilir, dua tekrar edilir, davet dahi tekrar ile te'kid edilir.

﴿قَالَ﴾ Ey kardeş bil ki! Kur'anın ulviyyet ve yüceliğinin meziyetlerindedir ki; kesretin

mebhasları ardından hemen vahdetin tezkirlerini dercetmesi; ve tafsilden hemen sonra, icmal eylemesi; ve cüz'iyatın müteradif bahislerini rububiyet-i mutlakanın desatiriyle birleştirmesini; ve her şeye âmm ve şamil olan sıfat-ı kemaliyenin nevamisini, âyetlerin sonlarında neticeler ve illetler gibi olan fezlekelerin zikri ile zabtetmesini irad etmesidir. Bu ise, tâ ki, sami'in zihni, o mezkûr

(Sh:598)

kevnî olan cüz'-ü cüz'î içinde tegalgul edip, uluhiyet-i mutlakanın azamet-i mertebesini unutarak; azamet, heybet ve kibriya maliki olan Ma'bud-u Mutlak'a karşı ubudiyet-i fikriye âdâbının levazımını ihlal etmesin. Hem tâ, onunla senin zihninin o cüz'-ü cüz'îden nazarını çekip, emsal ve benzerlerine gitmek üzere inbisat peyda etsin. Hem tâ ki Kur'an, bu tarz-ı üslûbuyla umum cüz'î olan şeylerde bile, -velev hakir ve zail olsun- Sultan-ı Ezel ve Ebed'in marifetine, hem Zat-ı Ehad ve Samed'in cilve-i esmasının şuhuduna açık bir yol, müstakim bir cadde, parlak bir delil bulunduğunu sana gösterip tefhim ettirsin.

Evet, Kur'anın bu tarz-ı üslûbu cihetindeki meseli şöyledir ki: Bir adam, içinde güneşin bir timsalciği bulunan bir katreyi veyahut şemsin ziyasının renkleri içinde bulunan bir çiçeği sana gösterdikten sonra, hemen bilâ-mühlet gündüz ortasındaki güneşi sana irae etmek üzere başını kaldırtıp ona diktirir. Tâ ki, o cüz'î katre ve çiçekteki güneşçiğin timsaline nazarın saplanıp da, sana hal kesb-i müşevveşiyet etmesiyle, güneş senin zihninde küçülüp te, sen onun levazım-ı azametinin inkârına gitmeyesin.

Meselâ, Sure-i Yusuf'ta bir emr-i cüz'in bahsi arkasında ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾

﴿قَالَ﴾ der.

Hem Sure-i Hacc'da ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ .. ve Sure-i Nur'da ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾

﴿قَالَ﴾ dan tâ ﴿قَالَ﴾ e kadar.. hem Sure-i Ankebut'ta ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾ ﴿قَالَ﴾

﴿قَالَ﴾ e kadar.. ve emsali âyetler mezkûr davamızı te'kid etmektedirler.

(Sh:599)

﴿قَالَ﴾ Ey kardeş bil ki! Evliyaların himmet ve mededleri ve ifazalarla manevî fiilleri

ancak halî veya fiilî bir çeşit duadırlar. Hâdî ancak Allah olduğu için, Mugis ve Muîn de yalnız odur.

Bana, bu hususta bir şey telemmu' ile ışıklanıp görünüyorsa da, lakin vazıhan tam teşahhus etmiş değildir. İşte o şey ise, İnsanda bir latife ve bir halet vardır ki; insan o latifenin lisanıyla dua ettiği vakit -velev o insan fâsık dahi olsun- mutlaka makbul oluyor.

Evet, o öyle bir latifedir ki, hadîs-i şerifte

﴿قَالَ﴾ Yani: O latife, Allah'a yemin ettiği zaman, (Yani bir şeyi ondan istediği vakit) Allah onun yeminini doğruluyor, yani dilediğini kabul ediyor.

قَالَ Bil ey maziyi teyakkun ile şeksiz kabul edip, âtî hakkında şek eden adam! Hayalen

nefsinle iki asır evveline git. Ve kendini şecere-i nesebin ortasında duran bir dedenin yerinde farzet! Sonra da mazide mevcut olan kendi ecdadına bak! Ve sonra senden teselsül edip sana doğru gelmekte ve mümkinat-ı istikbaliye olan kendi evladına nazar et! Acaba bu her iki cenah ortasında bir tefavüt görecek misin? Hâyır! ne intizamda, ne de tesadüfün vücudunu vehimlendirecek bir şeyde tefavüt görmeyeceksin. Belki birinci cenah, nasıllı bir ilim ve ittikan ile masnu' olup Saniî onu gördüğü gibi, ikinci cenah dahi, vücuda gelmezden evvel Saniînin meşhudu olup, onu da san'atkârane icad edeceğinde şübhe yoktur.

Ve binaenaleyh cedlerinin diriltilip iade edilmesi, evladının icadından daha garib değildir. Belki bu, ondan daha ehvendir. Bu hakikata işareten Cenab-ı Hak, Kur'an'da azamet ve izzetiyle ferman etmiş:

(Sh:600)

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ Yani bu, ondan daha çok ona kolaydır.

İşte bu küçücük cüz'î misale, küll ve küllî işleri kıyas et. Tâ ki mazideki vukuatın birer mu'cize olduğunu gördüğün gibi; elbette bunları halkeden Sani, mümkinat-ı istikbaliyeye de kadir ve istikbalin bütün tafsilatına alim ve onun her tarafını muhit ve basir bulunduğunu şahadet ettiğini anlayıp bilesin!..

Evet, bostan-ı kâinata olan şu mevcudat-ı celiyye ve bu ecrâm-ı ulviye; onları halkeden Hallak'ın herşeye kadir, her şeye alim olduğuna şahadet eden ve onu ilan eden birer mu'cize olduğu gibi; öyle de, küre-i arz bahçesinde serpilmiş şu rengârenk çiçekli nebatat da ve her tarafına yayılmış şu mütenevvi süslü hayvanat dahi, herşeye kadir ve herşeyi herşeyiyle bilen Sani'lerinin vücuduna en yüksek sada ile şahadetlerini ilan eden birer havarık-ı san'attırlar. Ve elbette böyle, bir Hallak ve Saniînin kudretine nisbeten zerrat ile şümûs ve bir ağacın semerelerini neşretmek ile, bütün ebna-i beşeri haşretmek mütesavidir.

Evet, bir ağacın, ince ve dakik olan dalları üstünde neşredilip yayılan çiçeklerini inşa etmesinden, nev'-i insanın ebna-yı cinsini, birbirinden ayrılmış ve toprak olmuş olan kemiklerinin üstünde inşa etmekten daha kolay değildir.

قَالَ Ey kardeş bil ki! Birçok nimetler vardır ki, -ağaçtan semerin çıkması gibi- bütün

kâinattan ince bir nizam, dakik bir mizan ile sıkıştırılıp sağılan birer katre gibidir.

İşte madem ki o nimet, birbirinden nihayet derece uzak olan kâinatın bütün eczalarından hakikat olarak sağılmış bir katre gibidir. O Halde, elbette o nimetin mün'imi, öyle bir zat olabilir ki; bütün kâinat kabza-i tasarrufunda olup, istediği şekilde sıkır ve ondan baran-ı nimetini ibadına inzal buyurur. Ki zâhir ve hak ve gözle görünen de budur. Öyleyse o, öyle bir Mün'imdir ki, onun hazineleri kâf ü nun arasındadır. O halde, o nimet, öyle bir zattan olabilir ki, 'Kün' emrini kâinata bir

(Sh:601)

masdar yapmış ve yapıyor da... Şu halde, nimet de şükran da yalnız ona mahsustur.

﴿تَالْعَلَمِ﴾

Ey kardeş bil ki! Kur'an-ı Hakîm'in pek kesretlice ihya-yı arzı zikretmesiyle; ve beşerin enzarını mütemadiyen toprağa celbetmesiyle, onun feyzinden kalbime şöyle bir nükte ifaza edilmiştir ki; şu küre-i arz, âlemin kalbidir. Toprak dahi, arzın kalbidir. Hem maksuda giden yolların en akrebi; tevazu, mahviyet ve fena kapısından geçerek toprağın içinde giden yoldur. Belki toprak; en yüksek semavattan, Hâlık-ı Semavat'a daha yakındır. Çünkü toprağın üstünde rububiyetin tecellisi; ve içinde kudretin faaliyeti, ve mütemadiyen ondan Hallakiyetin zuhur etmesi; ve Hayy ve Kayyum isimlerinin cilvelerine daimî mazhar olması cihetinden ve hakeza, bu gibi noktalarda kâinattan hiçbir şey toprağa müsavi ve müşabih görünmüyor.

Evet, nasilki rahmetin arşı su üstündedir. Kezalik, hayat ve ihya arşı dahi toprak üstündedir. Toprak ise, aynaların en camii ve en etemmidir.

Evet, zira kesifin aynası ne kadar latif ve parlak olursa, o derece sana kesifin suretini vazih ve zâhir ve etemm bir surette irae eder. Lakin latif ve nuranî bir şeyin mir'atı, ne kadar çok kesif olursa, o mertebe onun üzerinde esmanın tecellisi etemm olur.

Görmüyor musun ki; hava, güneşin feyzinden yalnız zaif bir ziyayı alabilmektedir. Su dahi, her ne kadar güneşi ziyasıyla birlikte sana gösteriyorsa da, fakat onun elvan-ı seb'asını tam tafsili ile ayrı ayrı göstermiyor. Halbuki bak, toprak kendi çiçeklerinin rengârenk levnleriyle, güneşin içinde mündemic olan elvan-ı seb'asını ve bütün mürekkebatını tafsilatıyla göstermektedir.

Maahaza, şu güneş ise, bütün nurları ve şuaatıyla birlikte, Şems-i Ezelî'nin nuruna nisbetle ancak kesif bir katre-i mütelemmiadır bil!

Evet, baharda toprağın hadsiz ve adedsiz latif çiçeklerle ve nihayet derece güzel ve cemil hayvanat ile süslenip bezenmesi vaziyetiyle, o Şems-i Ezel'in kemal-i rububiyetini nida edip ilan ettiği

(Sh:602)

göz ile görülmektedir. İşte o çiçeklerden yalnız bir tanesi olan Türkçe "Hercaî menekşe" denilen şu çiçeğe bak, gör ki: Bir Sani-i Hakîm'in dest-i kudreti; o çiçek, bir tanecik iken, onun renklendirilmesi ve süslendirilmesinde nasıl tasarruf ediyor, gör! Lakin o çiçek, bir tek çiçek olmakla beraber, yalnız bir tane olarak zuhura gelip, sana karşı tebessüm ederek arz-ı didar ediyor değil, belki yirmi suret içerisinde abûs çehresiyle abûs sana karşı nazlanmaktadır.

İşte tesbih ederiz o zatı ki; kendi zat-ı uluhiyetini bize latif san'atlarıyla tanıttırıldığı gibi, halaik u mahlukat dahi onun topraktaki acaib-i tasarrufunun kudretini bize tarif etmektedir. İşte bu sırta remzeden bu gelen hadîs-i şeriftir ki; ferman buyurmuş:

﴿تَالْعَلَمِ﴾ Mana-yı şerifi: Yani, abdin hal-i secdedeki anı, Rabbisine en yakın halidir.

İşte ey nefis! Madem bu iş böyledir, topraktan ve toprağın içine gitmeklikten tevahhuş etme. Hem kabirden ve kabrin içinde durmaktan dehşetlenme!

﴿تَالْعَلَمِ﴾

Ey kardeş bil ki! Bazan benim aklım, seyr-i manevî de kalbimle refakat eder. Kalb ise, kendi zevk-i meşhudunu alır, aklın eline veriyor. Akıl dahi kendi âdeti üzerine onu bürhan-ı temsilî suretinde ibraz eder.

İşte o hakikatlardan birkaç tanesi bunlardır:

1- Cenab-ı Fâtır-ı Hakîm, nasıllı herşeyden nihayetsiz uzaktır. Aynı zamanda herşeye son derece yakındır.

2- Hem bâtınların bâtınında olduğu gibi, fevklerin de en fevkindedir.

3- Hem hiç bir şeyin ve yerin içinde dâhil olmadığı halde, hiçbir şeyin haricinde de değildir.

(Sh:603)

Şimdi, bu hakaikın müberhen temsilatlarına bakmak istersen; küre-i arzın sathında serpilmiş olan Cenab-ı Rahim-i Mutlak'ın âsâr-ı rahmetine bak! Hem sahaif-i arz dairelerinde menşur olan Cenab-ı Kadir-i Hakîm'in mu'cizat-ı kudretine dikkatle temaşa et!. Tâ onların satırları arasından bu sırrın telemmu'-saz olduğunu müşahede edesin.

İşte meselâ, birbirinden pek çok uzak ayrı ayrı iki mekânda, bir tek anda bulunan iki zerrenin, yahut iki çiçeğin veya iki semerenin veyahut iki arının Sani için, yani o iki aynı sun' ve îcad için, elbette o iki şeyin arasındaki uzaklıktan daha ziyade onlardan uzak olması lâzımdır. Meselâ, diyelim; o iki şeyden birinin mekânı küre-i arz; diğèrininki de medar-ı arzdır. İşte o zaman, o iki şeyin arasına en azîm bir kavsin tahallülüyle beraber, bunların gözle görünen halleri itibariyle zaruri olarak tam bir müsavat üzere sani'lerine mukabil gelebilmeleri için, Saniin onlardan hadsiz derece uzak olması lâzımdır. Bu ise zâhir vecihte ve mülk canibindeki vaziyettir.

Amma bâtın vechinde ve melekût cihetinde ise, icad-ı eşyada olan itkan-ı mutlak içindeki cûd-u mutlakla beraber, kemal-i sühulet ve sür'atla –görünen keyfiyet olmaksızın - mütesavi bir şekilde sani'lerine mukabil gelmeleri için, Fâtırlarının onlara nihayet derece yakın olması lâzımdır. Hemde bu yakınlık, nokta-i merkeziye etrafındaki devair-i mütedahile noktalarının merkeze nisbetle tefavütlerinin nisbetinden gelen bir yakınlık gibi değildir. Çünkü herşeyi nihayet derece ittikan-ı san'at üzere icad eden ve herşeyi en güzel bir şekilde halkeden Mûcid-i Zülcelal'e nisbeten, eşyanın hiçbir tefavütü olmaz ve yoktur.

Neam, bu sır ise, ancak daire-i vücûb ve tecerrüdün hasaisinden olabilir.. Ve ıtlak hakikatının hasiyetlerinden gelebilir.. Ve vahdet içindeki tecelli-i ehadiyetin hususiyatından çıkabilir.. Ve fâil-i aslînin münfail-i zıllîye karşı mübayenet-i mahiyetinin levazımından sudûr edebilir.

Şimdi bu hakikata bir misal getirelim: Meselâ **تَوَلَّىٰ مَا خَلَقَ قَالَ خَلَقَ** nasıllı güneşin zatı,

aynalar ve çiçeklerdeki timsallerine hadsiz bir yakınlığı vardır. Çünkü onun zatı, o timsallerin kayyumudur. Ve hem onların en yakınları ve bitişik komşularından bile, belki hatta onların

(Sh:604)

nefislerinden dahi daha ziyade onlara yakındır. Hem aynı zamanda, güneşin o gölge mesabesindeki aynalardan hadsiz derece bir uzaklığı da vardır. Zira senin aynanda olan zıll ile, asıl arasındaki mesafelerin kat'ı, ne müyesser olur, ne de mümkün olabilir.

İşte takdis ederiz o zatı ki, Zat-ı Mukaddes-i Zülcelal'i şebihlerden, benzerlerden takaddüs ettiği gibi; sıfatları dahi emsallere müşabehetten tenezzüh etmiştir.

***ق

نَهْوًا لِّخَوْلٍ قَطَا ۖ خُرْدٌ قَوْلًا ظَاهِرٌ قَوْلًا جَاطِثٌ قَوْلًا قَبْثِكَلًا قَشِيٌّ عَلِيمٌ ق*

قَالَ لَهُمْ يَا عَدْلُ يَا حَكَمُ يَا عَلِيمُ يَا حَكِيمُ إِنَّهُ كَيْسَ

ı tekvinîyenin şehadetîyle, kâinatta bir rahmet-i mutlaka ve gına-yı mutlakın varlığı, elbette şeksiz ve şübhesiz bir surette, bu mezkûr esbaba binaen, küçücük olan hayvanat ve kuşçukların vücudlarını dahi iktiza ederler, belki birinci derecede isterler. Zira maharet-i san'at itibariyle, o adakk-ı dakik olan küçük, vücud ve hayat hakikatına ve şartlarına, aynı zamanda nuranî olan kudret-i ezeliyeye daha çok yakındır.

قَالَ عَزَّمُ Bil ey ene! Eğer senin nefsin sana her şeyden daha çok sevgili ise, (çünkü herşeyden ziyade maddeten sana yakın odur.) O halde senin Rabbin daha çok sana mahub olması lâzımdır. Zira senin Rabbin, senin nefsinden de sana yakındır. Görmüyor musun ki, senin ihtiyar ve hayalinin bile ulaşamadıkları cismindeki esrar-ı mürekkebe, Rabbin için onlar hazır ve müşaheddîr.

قَالَ عَزَّمُ Ey kardeş bil ki! Hâdisat-ı kâinat içinde aslâ tesadüf yoktur. Evet bağ ve bostanlara bak ve kulak ver ki, nasıl bakana; bir Sani-i Alim ve Muhit'in ayât-ı hikmetini, gayet karışıklık içinde nihayet intizamın lisanıyla; ve çok çeşitli şeylerin kemal-i imtizacı içinde kemal-i imtiyazının diliyle kıraat ediyorlar.

قَالَ عَزَّمُ Ey nefis bil ki! Eğer sen herşeyi bir Vâhide nisbet edip tevhid etmezsen; âlemdeki bütün enva'ın umum ferdleri üzerine tecelli eden Cenab-ı Allah'ın tecelliyat-ı esması adedince ilahların vücudunu farzetmeye muztar kalacaksın.

Evet, meselâ nasilki sen, güneşten gözünü yumsan veya ondan gaflet etsen veyahut güneşin tecellisiyle deniz yüzündeki damlacıklarda parlayan güneşçiklerin vücudunu güneşten nisbetini kat'etsen; o zaman o katarat adedince her birisinde bil'asale birer hakikî güneşi kabul etmeye

(Sh:610)

muztar kalırsın. Halbuki o katre, küçük bir mumu, bir lambayı dahi istiab edemezken, acaba âlemin lâmbası olan güneşi nasıl istiab edecektir?

قَالَ عَزَّمُ Ey kardeş bil ki! Mahlukatın taifeleri ve masnuatın sınıfları; Hazret-i Şâhid-i Celil-i Ezeli'nin nazarına arz ve zuhûr için gayet rekabet ve iştiyakla bezenip, süslenerek yarış edercesine müsabakakârane bir iştiyak ile hareket ettiklerini ehl-i tedkikçe açıkça müşahede olunmaktadır ki, o Şahid-i Celil-i Ezeli, onların hepsini, hem daima, hem bütün dakaik-ı mehasinleriyle müşahede etmektedir. Zira görüyoruz, masnuat öyle bir hey'et izhar ediyorlar ki; O vaziyet, nazar-ı dikkati ve istihsan ve hayreti celbedecek olan nihayetsiz ittikan-ı san'atın letaifini tazammun etmektedirler.

Demek anlaşılıyor ki; masnuatın bu süsleniş ve bezenişleri ve zuhura gelmek için müsabaka yolunda şu helaketli vaziyeti göstermeleri, elbette ve her halde lâyetenahî bir nazara kendilerini arzetmek için olabilir. İşte o nazar ise, ancak Şâhid-i Ezeli'nin nazarıdır ki; mahlukatı halketmiş, tâ ki onların muhtelif etvarlarının aynasında cemel ve celal ve kemalinin celevat-ı envarını müşahede etsin. Sonra da, o kenz-i hafî olan cilve-i esmasını irae etmekle kendini tanıttırmak üzere, onun üstünde zîşuur mahlukatı şâhid olarak istişhad etsin.

Şu halde herşeyin gayat-ı vücudunun en a'lâsı ve bütün zihayâtın hukuk-u hayatının en kıymetlisi; kendi Fâtır-ı Zülcelallerinin i'ta eylemiş olduğu üniforma ve nişanlarıyla süslenerek, esmasının âsârına mazhariyetle, onun nazarına görünmek ve zâhir olmaktır. Ve böylesi bir hayatın en tatlı lezzeti ise, kendi Fâtırının nazarına olan bu şuhudu şuuren hissedip bilmektir.

Amma mevcudatın, kendi ihvanı olan sair mahlukatın da nazarlarına görünmesi, hayatın ikinci bir gayesidir. Lakin bu gaye, evvelki gayeye nisbetle, bir mütenahînin, gayr-ı mütenahî olan bir şeye nisbeti gibidir.

Amma, insanlar arasında iştihar etmiş olan -hayatın hakkı- ki, bir nevi rahatlık ile beraber, hıfz-ı hayattır diye söylenen şey, Hayy-ı

(Sh:611)

Kayyum'un, Ehad-i Samed'in en yüksek, en kıymetli, en acib, en garib, en latif ve en şerif olan kudretinin mu'cizatıyla vücuda gelen bir hayatın hukukunun milyonlar cüz'ünden bir tek cüz'ü olmaya dahi az, küçük, denî ve hakir gelir. Belki hayatın muhafazası ve rahatlığından ibaret olan "hukuk-u hayat" ancak birinci gayeye bir vesile olmak haysiyetiyle ve vesilelikte kaldığı müddetçe, dünya hayatında onunla bir müşerrefiyettir. Fakat eğer o, vesilelikten maksud-u aslı makamına çıkarsa, o zaman zeval ile hebaen mensura gidip bütün bütün sukut edecektir.

Evet ey gafil! Acaba zannediyor musun ki; meselâ Nar meyvesinin acib san'atının gayesi, yalnız bir dakikalık lezzet için gafilane onu yemen ve çiğnemen olsun.. Kellâ!. Belki ancak o Nar meyvesi, başta mükevvin-i kâinat nazarına, sonra bütün kâinat enzarına manasını ifade eden yazılmış bir kelimedir. Manasını ifade ettikten sonra, vazifesi sona erer, oda vefat edip ağzından midene girer, defnolur. İşte bu gayeye zaman ve bekadan bir an-ı seyyale dahi kâfidir. Öyle ise, hiç bir şeyde israf ve abesiyet yoktur.

Hem dahi bil ki! Faik bir cemali bulunan herkesin, en hakikî lezzeti; kendi cemalini müşahede etmektir. Bu da iki tarzda olur:

Birisi: Bizzat kendi şuhuduyla görmek.. Diğeri: mahlukatına kendi masnuatını irae etmek suretiyle onları şâhid göstererek müşahede etmektir. Amma başkasını mülâhaza etmek suretiyle, onlara nisbet ile hasıl olan bir tefevvukun lezzeti ise, gayr-ı zatîdir. Belki arazî ve zaif bir surettir. Ve umur-u nisbiye ve izafiyeye mahsus karışık bir şeydir.

Fakat lizatihî mahub olan mücerred, sermedî bir kemal-i zatî ve cemal-i hakikî sahibi ki, **قَالَ خَلْقُهَا قَالَتْ عَطَىٰ ق** hakikatıyla muttasıf olan bir zat, bize kendi Resulünün lisanından haber vermiştir ki:

قَالَ خَلْقُهَا قَالَتْ عَطَىٰ ق Yani bütün mahlukatı aynalar tarzında tasvir etmiş, tâ ki, lizatihî ve bizatihî mahub olan kendi mukaddes cemalinin tecelliyatını o aynalarda müşahede etsin.

(Sh:612)

قَالَ عَطَىٰ ق Bil ey fani olan kişi! Senin bazı cihetlerden fenaya gitmekliğün olsa dahi, Cenab-ı Hayy-i Baki'nin daire-i şuhudundaki ilim ve malûmunda meşhud olmaklığının bekası sana kâfidir.

Yahu, herşeyi sahib-i hakikîsine ver! Ve ona nisbet eyle. Hem onun ismiyle al, sonra da istirahat et! Yoksa sâbıkan geçtiği gibi; Cenab-ı Hakk'ın tecelliyat-ı esması adedince, belki yine ânifen tekrar be-tekrar zikri geçtiği üzere, zerrat-ı kâinat sayısınca ilahların kabulüne muztar kalacaksın. Ve keza topırağın eczaları adedince...

Eğer bu hakikatı aynelyakîn görmek istiyorsan; kendi şu saksı kabını toprak ile doldur, sonra bir incir çekirdeğini onun içinde defnet. O çekirdek, semeredar bir incir ağacı olduktan sonra, onu sök, yerine bu defa bir nar ağacının çekirdeğini.. ondan sonra elma ağacının çekirdeğini.. sonra ve sonra ve sonra... Tâ bütün meyveli ağaçların çekirdeklerini nöbetle o saksıya dikme keyfiyeti bitinceye kadar... O ağaç cinslerinin muntazam cihazat ve ölçülü teşekküllerindeki tefavütleri de ne derece farklı olduğu malûmdur.

Evet meselâ, incirin çekirdeğinde mündemiç olan makine-i kaderiye, faraza nebatattan şeker imal eden bir fabrika gibi ise, elbette nar çekirdeğinde mündemiç olan kudret mihanikiyesi, ipek dokuyan bir makine gibi olacaktır. Ve hâkeza kıyas et!..

Sonra da sen, kendi aynı o saksı kabına meyveli ağaçların çekirdeklerine bedel, bu defa bütün çiçekli nebatatın tohumlarını birer birer sıra nöbetle o kaba defnet. Tâ dünyada hiç bir tohum kalmayınca kadar... Dikkatle bak, senin o saksı kabına giren her bir tohum girerken camid, meyyit birer zerre iken, çıktıkları zaman birer hayattar sünbüllü, çiçekli ağaç oluyorlar.

Şimdi ey saksı sahibi arkadaş! Bak, eğer senin gafletin maddiyyunların mezhebinden gelmişse; o zaman sen kendi gafletini idame etmen için, elbette ve mutlaka ve hiç çaresi yok, o ağaçlar adedince manevî fabrikaları ve o çiçekler sayısınca makinelerin vücudlarını bu saksı kâsende kabul etmeye mecbur olacaksın. Şayet senin merci'in tabiat dedikleri şey ise, o vakit tabiat namına, o toprağın her bir cüz'ünde, belki her bir zerresinde hasra gelmez matbaaların varlığı kabule muztar olacaksın. Halbuki o çekirdek ve tohumlar ise, maddeten birbirine benzer, teşekkülde yekdiğerine müşabih, şekilce birbirine yakın şeylerdir. Hem bunların her birisi, pamuk misal birer miskal-i zerre gibi birşey iken, bir de bakıyoruz; kantarlarla ipek, çuha, kumaş ve saire gibi şeyler ve elbiseler onlardan dokunup çıkıyor.

﴿مِنْ مَاءٍ﴾ ile ﴿تَخْلُقُ مِنْ مَاءٍ﴾ âyetleri ve emsali gibi âyetler işaret ediyor, diyorlar ki: “Ey insanlar! Sizin ondan halkedil-diğiniz madde ise, sizin herhangi biriniz gibi mürekkebe bir vâhid olmayıp, çok küçük ve basit bir şeydir. Öyle ise, sizin ondan inşikak edip (Sh:617)

çıktığınız madde, bölünmeye bir masdar, yahut da ondan kesilip yapılmaya bir menşe olmasına imkân ve kabiliyeti yoktur. Zira malûmdur ki, bir masnuun ondan kesilip yapıldığı şeyin, bundan çok defa büyük veya en az onunla müsavi olması lâzımdır.

Halbuki tohum ve çekirdeklerin icadlarına gelince, herbirisinin besatetleriyle beraber, âdeta kader hendesesiyle çizgileri çizilmiş birer mistar; hem küçüklükleriyle beraber, güya kendi aslının bütün vücut düsturlarını mutazammın birer asıl olmalarıyla birlikte, ağaç ve bitkilerin dal ve azalarının nihâî hududlarının ince ve rakik uçlarının başlarında icad ve ibda'ları ise, elbette ne tesadüfe, ne tabiata ve ne de esbaba verilmesi tasavvur olunamaz. Belki bunları bu şekilde yaratan öyle bir zattır ki; yer ve gökleri halkedebilen ve kudretine karşı zerrelere güneşler müsavi olan bir zatın vücub-u vücuduna en doğru şahidlerdir.

Amma şayet senin gafletin, tabiatçıların mezhebinden neş'et etmiş ise; o zaman sen kendi gafletini muhafaza etmen için -eğer şuurun varsa- kendi o toprak dolu kâsende bütün o meyve ve çiçeklerin tasvir, inşa ve ibda'larına muktedir olacak gayet basirane ve hârika bir kudretin varlığını kabule mecbur olduğun gibi; aynı zamanda bütün o meyve ve çiçeklerin havas ve hâsiyetlerinin bütün inceliklerini ihata eden bir ilm-i muhiti; ve keza bütün onların mizan ve levazımatlarının bütün ayrıntılarını bilen bir irade-i ilmiyenin vücudunu o kâsecikte kabule muztar olacaksın. Ve hakeza, o kâsecikte sair esma-i mutlaka-i muhitayı ki, onlara müsemma olacak olan zat ise, ancak ve ancak semavatı bir kitabın sahifeleri gibi açıp çevire bilendir. Hem küre-i arz kabza-i kudretinde olup istediği şekilde tasarruf ettiği gibi; kalbler dahi

onun iki parmağı arasında olan ve dilediği gibi onu çevirebilendir; Ve en büyük şey, o zatı en küçük bir mahlukun hacatını görüp onda tasarruf etmesine karşı meşgul edemez; Ve en kıymetli ve çok mühim şeyler dahi, en hakir şeylere karşı onun teveccühünü alıkoyamaz; hem güneşin in'ikası, nasilki deniz yüzüne, ayna ve katreye kemal-i sühuletle ve müsavat üzere verildiği ve ancak keyfiyetçe olan bir tefavüt varsada, o şeylerin kabiliyetlerine tabi olduğu gibi; öyle de arş ve şems gibi büyük cirimlere karşı kudretinin nuruyla tecelli edip tasarruf eden ve aynı o tecelli-i kudretle zerreye dahi müsavat üzere ve gayet kolaylıkla tecelli edebilen bir zatın sıfatlarını kendi o kâseciğinde var olduğuna inanacaksın.

(Sh:618)

Evet bahar mevsiminde, yeryüzünün ağlebinde neşredilen sayısız enva-i ezhar ve esmarın hasra gelmez efradlarının, nev'an ittikan-ı ekmel, şahsen sür'at-i mutlaka içinde iken, bir zaman-ı vâhidde icadları, bu mezkûr sırra gayet parlak şahadet etmektedir.

Şimdi ey saksı sahibi! Kâsene doldurduğun o toprağı boşalt da, bu defa başka bir toprak yığınınından doldur; Ve yine evvelki toprağa yaptığın bütün muameleleri bunda da icra et. Sonra bu minval üzere bütün dünyadaki toprağı, kâsenden geçirinceye kadar doldurup boşalt ve evvelki çekirdek ve tohumları nöbetle onda defnedip, ağaç olduktan sonra onu çekip başkasını yerine koymak muamelesini de herbir kâse toprakta icra et. Yeryüzünde yaptığın seyr ü seyahatta rastlayacağın bütün toprak safahatında, pek çok envain çeşitli efradlarının ruy-i zeminin ağlebinde zuhurları görünmesiyle; bütün o kâseye dolup boşanan toprakta da aynı muamelenin cereyanı, bilfiil müsavat üzere olduğu müşehede edilecektir. Sonra da hava, su ve ziyaya da, kendi saksı ölçeğininle ölçmek için müteveccih ol! Ölç, bak!. Bütün enva'ın cemi-i efradının top yekûnunun aynı seviyede cereyan-ı muameleleri nokta-i nazarından neticesi sana yanı aynına çıkacaktır. Halbuki çiçek, meyve, hayvan ve hüveynattan bütün zîhayatların herbir ferdi kâinatın hey'et-i mecmuasından sağılmış, süzölmüş; Ve âlemin bütün eczasından dakik, hassas mizanlarla ve ince cessas nizamlarla alınmış, çıkarılmış birer katre gibidirler. Elbette bunları böyle halkeden ancak öyle bir zattır ki; bütün kâinatın tasarrufu onun kabza-i kudretinde olup, o zîhayat katreleri -şayet ona neşv ü nema vermek irade etmişse- onu kendi ilminin mizanlarıyla ve kaderinin ölçüleriyle o kâinattan sağır, çıkarır, meydana kor. Amma eğer adem-i sırfattan vücuda çıkarmak için ibda' ve icad iradesi ise, o şeyi kâinatın bir misal-i musaggarı olarak ibda' edip kâinat kitabının bir meal-i icmalisini o nüshacıkta kalem-i kaderiyle yazar. Nasilki hak olarak, (yada mutlak ekseriyet itibariyle) iş böyledir.

Amma (aksini iddia eden) küfür ve küfran sahibinin; (Habab ve Katre ve daha başka risalelerde geçtiği gibi) âlemin zerrati adedince; ve yada (Şu'le'nin Zeyli'nde isbat edildiği üzere) tecelliyat-ı İlahiye sayısınca âliheleri kabul etmesinin lüzumu ortaya çıkacaktır. Hülasası budur ki:

Güneşin şeffaf şeyler ve katreler üzerinde parlayan timsallerini, eğer bir tek güneşin gayet kolaylıkla hasıl olabilen tecellisine verilmezse;

(Sh:619)

o zaman güneşe mukabil olan herbir şeffaf şeyde, katre ve zerrede bil'asale birer güneşin mevcudiyeti lâzım olacaktır.

İşte nefsim okuduğum şu geçen hakikatları anladıysan, Kur'an'ın mana cihetindeki envar-ı i'cazından bir lem'anın beyanını aklına koydun demektir. Zira şu mes'ele, Kur'an'ın bîpayan bahr-i i'caz-ı maneviyesinin reşahatından tek bir reşhadır.

قَالَ Bil ey kardeş! İman öyle bir iksirdir ki, fani olan madde kömürünü bir Sani-i

Baki'ye nisbet etmekle; manası itibariyle musanna', murassa', bakî bir elmasa çevirir. Fakat küfür ile insan, bunun tam aksi ile baş aşağıya sükût eder.

Evet nasilki beşerin masnuatı içinde bazı şeyler, maddesinin kıymeti beş kuruş iken, san'atının kıymeti binler lira olduğu oluyor. Bu san'at kıymeti ise, o şeyin san'atkârının pek eski, hünerver ve meşhur ve hârikapîşe olması nisbetinde tezayüd eder.

Aynen bunun gibi; semavat ve zemini altı günde halkeden ve gökyüzünü yıldız lâmbalarıyla, zemini çiçeklerle zinetlendiren Sani-i Kadim-i Baki'nin masnuatının maddesi, hususan Allahın masnuatı içinde insan denilen en garib bir masnuun maddesi, çabuk kırılır, bozulur,

صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ denilen, içi boş kuru bir balçık toprak olup, çok az bir kıymete malik iken;

fakat ondaki san'at ise, öyle azîm bir eserdir ki; kıymeti, maddesinin fevkinde lâüüadd ve lâyuhsa derecede üstünlüğü vardır. Zira insan, ondaki şu nakş-ı san'at ile esma-i hüsnanın âsâr-ı celevatının letaifinden tertib ve terki edilmîş manzum bir kaside hükmündedir. Ve Şems-i Ezel ve Ebed'in şuaat-ı şûnunun tecelliyatına gayet mücella bir aynadır. Öyle ise iman, insanı Malik-i Zülcelaline nisbet eyleyen bir intisabdır. Ve bu nisbet ciheti de, en çok san'at vechesine nazar etmektedir ki, o zaman insanın masnuiyet ve san'at ciheti medar-ı nazar olur. Demekki; iman ile, insanın kıymeti; koca Cennet onun fiatı, ruy-i zemin halifeliği onun rütbesi ve emanet-i kübrayı omuzunda taşıyan bir sahib-ül keramet olmak gibi derecelere yükselir.

(Sh:620)

Amma küfür, o nisbet ve vuslat yolunu kesen bir kati-üt tariktir. Ve şu intisab ve nisbet kesildiği an, Hâlıkın sun'u istitara yüz tutup, san'at-ı İlahiye baş aşağı sukuta yuvarlanır. Tecelli-i esma dahi gizlenmeye başlar. Yalnız bir madde meydanda kalır. Böylece ondaki ayinelik vasfı tersine dönüp, makam-ı kıymetten öyle bir derekeye sukut eder ki; kâfir o zaman ya yok olmayı veya toprağa dönmeyi temenni eyler.

Elhasıl: İnsan, milyonlarla ölçü âletlerini ve fehim ve idrak terazilerini müstemil bir makine gibidir ki, o makine ile onlarla rahmet hazinesinin müddeharatını ve kenz-i hafinin cevahir-i servetini tartabilir bir mahiyettedir. Hattâ insanın hadsiz âletlerinden yalnız lisanına bütün mat'umat adedince ölçü cihazları takılmıştır. Tâ ki, lisanı olan herkes Cenab-ı Hakk'ın enva-i niamının inceliklerini o cihazlarla hissedebilsin. İşte yümn-i iman yemininin emini olan insan, eğer makine-i insaniyede münderic olan o âlât ve cihazatı, gaye-i hilkatlarında istimal ederse, o makine ve sahibi; o zaman şaşmak ve unutmak hakkında muhal olan bir Zat-ı Kerim-i Lâyezal'in yanında pek çok semere verecek ve hesabsız eserler bırakacaktır.

Lâkin -el'iyazübillah- o makine-i insaniye küfrün eline düşse; vahşi ve hiçbir şeyden anlamayan bir adamın eline düşer gibi, o pek kıymetli misilsiz olan makineyi ne olduğunu bilmeden adi bir âlet gibi ateşi karıştırmak hizmetinde istimal edecek ve nihayette onu da ateşe atıp yakacaktır.

فِيَا مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ شَيْءٍ * وَ بِيَدِهِ مَقَالِيدُ كُلِّ شَيْءٍ *

وَيَا مَنْ عِنْدَهُ خَزَائِنُ كُلِّ شَيْءٍ * وَ يَا مَنْ عِنْدَهُ خَزَائِنُ كُلِّ شَيْءٍ *

مَنْ مَلَكَهَا فَطَلِقَ مَلَكَهَا * مَنْ مَلَكَهَا فَطَلِقَ مَلَكَهَا * مَنْ مَلَكَهَا فَطَلِقَ مَلَكَهَا *

Yani: Ey her şeyin melekûtu elinde ve her şeyin anahtarı yedinde ve her şeyin dizgini kabzasında ve her şeyin hazinesi yanında olan Zat-ı Kerim-i Zülcemal olan Rabbimiz! Bizi kendi nefsimize bırakma, bize

(Sh:621)

merhamet eyle. Kalblerimizi nur-u iman ve feyz-i Kur'an ile nurlandır. Âmîn.

قُلْنَا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا فَلَا تَعْرَنَّاكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لِيُخَذَ تَبَقُّشْتِكُمْ قَبَالَ اللَّهِ قَالِ الْغَرُوشُ

تَقَطُّعُ

Ey sefihi sarhoş, dâll-i gafil! Bil ki: Sen dünya mezbelesinde battığın halde, o mezbeleyi maden-i saadet tasvir etmek suretiyle insanların idlâlini de istiyorsun. Tâ ki o hal, sana hafif gelsin diye...

Bak ey sersem! Eğer şu gelecek dört hakikatları tersine döndürebilirsen, o zaman istediğini yap, istediğin gibi hareket et!

Birinci Hakikat: Ölümdür. Halbuki sen onu başka şekle çevirip kalbetmek değil, mü'minin nazarında bir tebdil-i mekân olan mevdi, idam-ı ebedîye tebdil ediyorsun.

İkincisi: Gayr-ı mahsur hacetler karşısında ve nihayetsiz düşmanlar mukabilinde olan aczdır. Halbuki sen Kadir-i Mutlak'a istinada müncer olabilen ve seni ona davet eden o aczi, yetimlikler içinde nokta-i istinadsız olan bir acz-i mutlaka tahvil ediyorsun.

Üçüncüsü: Mutlak ekserde mevcut olan fakrdır (İhtiyaç). Halbuki sen, bir Ganiyy-i Mutlak'ın hazinesine teveccühe vesile olan ve âdeta ona bir davet tezkeresi olan fakrı, öyle bir fakra çeviriyorsun ki, rezail-i medeniyetin ziyadeleşmesi nisbetinde ihtiyaçları tezayüd eden, muzlim ve mu'lim bir fakra davet tezkeresine dönderiyorsun.

Dördüncüsü: Zeveldir. Evet lezzetin zevali, daimî elemidir. O ise devam etmeyen bir lezzette hayır yoktur. Halbuki sen, bir niyet-i salihaya mukarin olduğu zaman, lezzet-i bakiyeye vüsule vesile olabilen zevali, elem ve günahları bırakarak giden ve bir daha dönmeyen elim bir zevale tahvil ediyorsun.

İşte, mevdi daima intizar eden ve etrafı acz ile muhat ve fakr ile müstevla, aynı zamanda yolculuk üzere olan bir adam, elbette ancak

(Sh:622)

yalnız senin safsatalarıyla hasıl olan bir sarhoşluk haletiyle aldanabilir. Sarhoşluk ise devam etmez.

Evet, saadet-i hayat diye tesmiye ettiğin mezkûr vaziyetteki hal, her cihetçe şekavet hayatıdır. Ancak bir şart ile zâhirî bir saadet olabilir ki, O da alel-ıtlak ölümü ya defetmek veya unutmakla; aczi, ya kaldırmak veya gurur-u mutlaka düşmekle; fakrı ya defetmek veya tam bir deliliğe düşmekle; hem dünyada ebedilik ve hulûdun devamını, ya te'min etmek veya feleğin çarkını durdurmakla mümkün olabilir. Yoksa yok.

Cenab-ı Hak bizi ve sizi; gaflet uykusunun en derin tabakalarına dalmanın içindeki yakaza-i kâzibeyi, intibah zannettikleri olan nevm-i gafletten uyandırın!. Ve bana ve size münevverlik, aydınlık tevehhüm ettikleri cünun-u mutlakdan ifakat buyursun âmîn!..

تَقَطُّعُ

Ey kardeş bil, bak ve gör ki: Sani-i Kadir, ruy-i zemin sathında hayvanat ve nebatattan nasıl milyonlarca âlemleri dercetmiş.. Öyleki, o âlemlerden herbirisi, birer deniz gibi

iken, tavzif için katreler halini almıştır. Meselâ karınca taifesinin, ruy-i zemini küçük hayvanat cenazelerinden temizlemek için tavzifi gibi... Hem o katreler zemin yüzünü baştan başa âdeta bir tabaka halinde kaplamış; veyahut küllî-i zû cüz'iyata dönen küll-ü zû ecza gibi bir vaziyet almışlardır. Bak; nasıl su, hava, ziya ve toprak, hususan kar, bunların herbirisi âdeta emr-i İlahînin vahdetine veya o vahdani olan emrin telakkisine karşı temsil-i vazife için denize kesilmiş katrelerdir gör. Ve bu dört şeyin(unsurun) eczaları, âdeta kendi o yek vücud olmuş unsurlarının meş'ur, ma'lûm ve muvazzaf külliyatıdır da, o gayr-ı mahsur âlemler içiçe girmiş ve her hepsi birbiriyle ihtilat ve iştibâk peyda eylemişlerdir. Hal böyle iken Sani-i Hakîm, o âlemlerin herbir katresini mahsus şahsiyetiyle ve müşahhas levazımatıyla birbirinden ayırmış, âdeta nihayet ihtilat içinde, son derece bir imtiyaz izhar eylemiştir. Hem öyle ki; meselâ, karınca veya sinek âlemini, ona mahsus bir keyfiyetle icad edip sair zîhayatların âlemleri ortasına vaz'eder. Sonra da muayyen ve hâs bir imate ile onu oradan koparıp kaldırıyor. Âdeta sath-ı arz, meselâ yalnız karıncanın vatanı imiş gibi ne hayat-ı hususiyesi, ne de mahsus olan memati teşevvüşe

(Sh:623)

uğramıyor. Binaenaleyh bir âlemin, komşu diğer âlemlere nisbeti ise, bir nev'in hadsiz efradı arasında kayb olmuş olan bir ferdin terbiyesinin hüsn-ü intizamından, tâ nev'in tedbirine kadar uzanan nizamın nisbeti gibi olup, onun tedbirini görmekte ne o nev' bu ferdi; ne de bu ferd o nev'i Sanilerini meşgul edemez.

İşte ey gözleri tabiat dumanıyla perdelenmiş ve kalbi onun tabiyle mühürlenerek körleşmiş adam! Eğer sen mevhum bir tabiatı tabi' ve sani' tasavvur ediyorsan, -ki olsa olsa, tabiat ancak bir matbaa gibi olabilir- o zaman tabiat için herbir cüz' toprakta medeniyet âleminin bütün matbaalarından daha çok mükemmel matbaaları görüp göstermen icab edecektir.

تَقْلَعْنِم تَغْلِيغًا قَالِ الْخِيَرَاتِ Ey hayvan (ağa) bil ki! Sen, hayvanım diye nebatat üzerinde böyle

böbürlenip iftihar etme! Çünkü senin kızkarındaşın olan nebattaki tefennün-ü san'at, sendekinden daha etemm ve ekmeldir. Görmüyor musun ki, bütün hayvanat cinslerinin etleri aşağı yukarı birbirine yakın veyahut birbirine benzer bir şekilde iken; fakat meyve cinslerinin, hattâ nevelerinin, belki hattâ sınıflarının etleri ise çeşit çeşittir, başka başkadırlar. İşte bu ise bir emaredir ki; kalem-i kudret-i İlahiye, onlarda daha çok özenerek ittikan üzere dolaşmaktadır.

Hem de, hayvan ve beşerin neslindeki bereket, şayet yedi ise, nebatat ve ağaçlarda yetmiş, yediyüz, hattâ yedibine kadar yükseliyor. Yalnız hayvanat taifesinden olan balığın hissiyat-ı hayvaniyesi zayıf olduğundan, o da nebatat cinsine ilhak ettirilmiştir. Bu hal ise, onun da habbe ve taneler gibi yalnız it'am için olduğuna işarettir ve ondaki hayır ve ehemmiyete alâmet de budur.

Hem ey hayvan! Senin kızkarındaşın olan nebatat ve ağaç, kendi yerlerinde mahdum ve mütevekkil durup, rızıkları onlara hem de onların pek kesretli olan evladlarına koşup gelmektedir. Hattâ herbir ağacın kök ve damarları âdeta hazine-i rahmetle muttasıl olup, bundan ona açılan

(Sh:624)

birer menfezleri vardır da, rahmet-i Rahman onların birbirine muhalif olan hacetlerine göre taksimat yapar. Meselâ incirin meyvesine halis bir süt, narın semeresine bir şarab-ı tahir, zeytininkine bir dühn-ü mübarek ve cevizinkine bir zeyt-i münevver ve hakeza, herbirisine lâyık ve muvafık rızık i'ta etmektedir. İşte nebattaki hürmet âyeti ve alameti budur.

Ey hayvan-ı mütekebbir! Bak senin mercuhun, senin üstünde üç derece rüçhaniyet kazanmaktadır. Bunun sebebi ise, senin enaniyetin ve hırsın ve ihtiyarındır. Öyle ise, teslim ol ki, selâmeti bulasın.

شَاطِرٌ أَلَا تَتَخَاتَبُ مَضْعِيفًا

قُلْ أَتَعْلَمُ تَطْيِئُهَا أَلَا تَتَخَاتَبُ

Bil ey insan! Sakın gururlanıp hayvanlara karşı tekebbür davasında bulunma! Zira senin sair hayvanat üzerindeki rif'atin, üstünlüğün ise; senin za'f ve aczindir. Nasılda bir çocuk, kendi valideynine ve kardeşlerine aczinin kudretiyle ve za'fının kuvvetiyle tahakküm eyliyebilir. Evet acaba hayvanat içinde hayatının levazımâtını tahsil etmekte senden daha âcizi var mıdır? Belki yirmi senede çok tecrübeler ve tederrüsler neticesinde ancak hıfz-ı hayatına lâzım olacak işler sana hasıl ve müyesser olduğu halde, bir hayvan yirmi günde, bazan yirmi saatte, bazan de yirmi dakikada onu elde edebiliyor. Hattâ hayvanî hayat hususunda hayvanın bir ferdi tek başıyla muvaffak olduğu işlere, sizden bir cemaat-i müteavine dahi muvaffak olamıyor. Nasılki sizin bir ferdiniz, İslâmiyet ve ubudiyete münhasır olan insanî kemal itibariyle onların bir nev'ine müsavi gelmektedir.

İşte ey arkadaş ve ey nefsim! Senin önünde iki yol vardır. Birisinde, hayvanatın en ednasının en ednası ve en zelili ve en âcizi olursun. Diğerinde, hayvanatın bir nev'inden, belki envandan eazz ve ekmel oluyorsun. Artık istediğini sen intihab et! Madem öyledir. Ey nefsim ve ey arkadaşım! acz ve za'fını tanı.. Ve kat'iyen bil ki; senin kudret ve kuvvetin, ancak ve ancak malikin olan Allah'ın dergâhında dua ile ağlamaktadır.

(Sh:625)

Amma senin iftiharına vesile olan nev'-i insanın masnuatı ise, Cenab-ı Hakk'ın ya eser-i ilhamı, yaratması veya ikramıdır ki; seninle muhtelif envalların çeşitlerini cem'ettirip, garib bir hüsün izhar etmek ve acib bir kitabet icad etmek ve muhtelif masnularının numunelerini bir arada toplu halde teşhir etmek; Ve insanın hevesatının hendesiyle nimetlerin basit ve sadeliklerinin temzici neticesinde hasıl olan meratib-i niamını tattırmak içindir.

قُلْ أَتَعْلَمُ

Bil ey Mehdi ve kıyametin yakınlığı ve istikbal melhameleri (yani harb ve fitneleri) gibi mes'elelerin rivayetlerindeki ihtilaflardan vesveseye düşen arkadaş! Yahu, zaruriyat-ı itikadiyeden olmayan herbir mes'eledede, hattâ mesail-i fer'iyede bile zarurî bir iman mı istiyorsun? Halbuki o mesail-i fer'iyeden bir kısmını yalnız reddetmemek ve teslim ile kabul etmek kifayet eder. Yoksa kasdî bir iz'an-ı yakînî istemezler ki, tâ sen onun için bürhan-ı kat'înin talebine muhtaç olasın.

Ey arkadaş bilmiş ol ki: Kur'an'ın nasılki müteşabihatı te'vile muhtaçtır; öyle de ehadîsin müşkilat ve müteşabihatı dahi tabir ve tefsire muhtaçtırlar. Şayet senin nazar-ı zâhirinde vakia muhalif gibi görünen bir rivayet sana rastgelse de;

Evvelâ: O rivayetin İsrailiyattan olması muhtemel olduğu gibi..

Sâniyen: Ravilerin bazı izahlı sözleri olması..

Sâlisen: Onu nakledenlerin istinbatlı manaları olması..

Râbian: Evliya-yı muhaddisînin ta'bire muhtaç olan keşfiyatlarından olması..

Hâmisen: Beyn-en nas mütearef olan bazı mesmuat ki, Peygamber (A.S.M.), onları semavî bir tebliğ olarak değil; belki tenbih için bir musahabe-i örfiye tarzında zikrettiği bazı

kinaîli hakikatlar olması ihtimaliyle beraber, hemen nazarını onun zâhirine hasretme. Belki irşadî bir maksada sevkeden kinaî bir temsile hamledip te'vil et!. Veyahut uykudaki adam, uyanık adamın âlem-i yakazasında gördüğünü tabire yeltendiği gibi, o gibi rivayati hiç olmazsa bir tabir ile tefsir et!.

(Sh:626)

Evet nasıllı, sen uykudaki adamın gördüğünü tabir edebiliyorsun. Öyle de: Ey şu hayat-ı dünyeviye'nin gafleti içinde uykuya dalmış arkadaş!

تَنَاَمُ عَيْنِي لِحُجْرَةِ قَتِينَامُ قَلْبِي nin sırrına mazhar ve تَنَاَمُ عَيْنِي لِحُجْرَةِ قَتِينَامُ قَلْبِي hadîsinin tasrihiyle hakiki hüşyar ve yakzan olan Zat-ı Ahmediye'nin (A.S.M.) söylediklerini ve gördüklerini, senin elinden gelirse, tabir etmeye çalış!

İşte buna göre: Şahsın mevt ve ecelinin ibhamındaki hikmet ki, insan daima ona karşı muntazır olup âhiretine ciddî hazırlansın. Binaenaleyh; kıyametin, yani mevt-i dünyanın ibhamındaki hikmet dahi, yine bu hikmettir. Yani, tâ ki ebna-i dünya, her vakit ona muntazır olup hazırlıklı beklesinler. Ve işte bu sırdandır ki, asr-ı saadetten tâ şu ana kadar herbir asır, kıyameti intizar etmişlerdir. Şu intizar ise gaflet-i umumîyi dağıtmak hikmetindedir. Yoksa o gibi rivayetler, vuku'u muayyen olan emirlere dair irşad-ı Nebevî kısmından değildir. Belki gafleti dağıtan hikmet-i ibhamdır ki, intizarı iktiza eder. İşte burada, hikmeti illetten temyiz edip ayıramıyanlar mutlaka sehveder, yanlış giderler.

Amma Mehdi mes'elesi ise, (yani, her asırda Mehdi'ye muntazır kalmanın hikmeti ise;) dalalet ve fesadın istilasını zamanında, ehl-i imanın kuvve-i maneviyelerini takviye ve ye'si izale; ve imam ve reisi Mehdî (R.A.) olan bir silk-i nurânîde zevil-himem müceddidlerin ona insilaklerini teşci' içindir. İşte bu hikmet dahi ibhamı iktiza eder. Tâ ki, her zaman o manaya intizar etmek mümkün olsun.

تَقَلُّبُكُمُ Bil ey zâhirde ve isimde müslüman! Senin sefahette ve ahkâm-ı İslâmiyeyi muarazatta kâfirlerin taklidini yapmaktaki meselin şöyle bir adama benzer ki; o adam, bir aşirete mensubdur. Başka düşman bir aşirete mensub bir adama rastgelir. O düşman adam, kendi aşiretine istinad ederek mefahiriyle gururlanıp, bunun aşiretini kötölemeye ve aşiretinin başını tezyif ve âdetlerini tahkir etmeye başlar. Bu miskin adam

(Sh:627)

ise, zanneder ki, o da kendi aşiretini zemmeder ve âdetlerini tahkir ederse, onun aşireti yanında onun gibi makbul olur. Halbuki bu ahmak adam bilmez ki; o, şu red ve irtidad ile, ya hayvan bir mecnun veya alçak bir rezildir ki, bu haliyle kendi belini kırıp, her iki taraftan kovulan ve tek kalan bir yetim oluyor.

Görmüyor musun ki; Avrupalı bir şahıs, Muhammed'i (A.S.M.) inkâr eder.. Lâkin mümevveh olan Hristiyanlıkla ve kendi millî âdetleriyle memzuc olan mahsus medeniyetleriyle teselli bulduğu için; onun ruhunda dünyevî bazı ahlâk-ı hasene ve bu hayat-ı dünyeviyeye bakan ve yarayan bazı yüksek himmetleri baki kalması mümkündür. İşte o Avrupalı şahıs, bu teselli sebebiyle kendi ruhunun karanlıklarını ve kalbinin yetimliklerini bir derece görmeyebilir. Amma sen ise ey mürted! Muhammed'i (A.S.M.) ve onun âsâr-ı dinini inkâr ettiğin dakikada, daha senin için hiçbir peygamberi kabul etmeye imkân kalmıyor. Hattâ belki Rabbini de... Belki kemalât-ı hakikiyeden hiçbir şeyi kabul etmeye kabil olacak bir haslet ve kabiliyet sende kalamaz.

İşte ey mürted! Şimdi gel, sen kendi ruhindaki tahribatın dehşetine bak ve vicdanındaki zulümatın şiddetini gör ve kalbindeki yütm ve ye'sin vahşetini anla! Bununla beraber, pek yakın bir gelecekte, senin batinındaki çirkinliğin zâhirine tereşşuh edip sızacak ve o zaman sizin mürtedane olan zâhirî hüsün ve güzellikleriniz en kabih kâfirinkinden daha kabih ve daha çirkin bir surette açığa vuracaktır.

Demek ki, mürted olan kişi, her iki hayattan da mahrumdur. Lâkin kâfir öyle değil. Çünkü kâfir, İslâm devletiyle muharebe etmediği müddetçe, ona bir hakk-ı hayat var, fakat mürtedin hakk-ı hayatı yoktur.

عَلَيْكُمْ عَيْتُ الشَّمْسِ وَالشَّمْسُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ * قَالَتْ مَا أَشَاءُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ

قَالَتْ مَا أَشَاءُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ * قَالَتْ مَا أَشَاءُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ

وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجْلِ لِلْكَتُبِ

(Sh:628)

ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ

ve emsali gibi âyetlerin ifade ettikleri hakaik-ı Kur'aniyenin bazı mes'elelerinin azametine karşı kalbi ona dar gelen ve fikrine sığmayan adam, bil ki! Göz önündeki kâinat kitabı, kendi âyât-ı şuûniyesiyle Kur'an'ın bu gibi âyetlerini sana tefsir etmektedir. Ve hem de onun bir çok meşhud nazîrelerini; gece ve gündüz ihtilafının lefaifinde ve mevsim ve asırlar tahavvülâtının çevirilen yaprakları ve değişen satırlarının zamirleri arasında sana göstererek fehmine yaklaştırmaktadır.

Eğer bu mes'eleda şuhud derecesinde bir yakîn istiyor isen;

إِنَّا نَحْنُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ قَالَتْ مَا أَشَاءُ

âyet-i azîmesinin definesinin kapısını aç, bak; tâ ki, istib'ad ettiğin o mesail-i azîmenin sayısız nazîrelerini gözünle göresin. Meselâ, güz kıyametinde vefat eden enva-i hayvanat ve nebatattan binlerce âlemlerin haşr-i baharîde ihyasını gözünle görüyorsun. Ve bir kaç günlük zaman içerisinde o âlemlerin her birisini mahsus nizamlarla ve muayyen mizanlarla icadlarını dahi müşahede ediyorsun. Halbuki o âlemlerin ekserisi yer yüzünün ağılebini süslü, müzeyyen bir haliçe gibi süsleyecek derecede bir genişliğe sahibdirler. Ve hakeza, bunun gibi daha hadsiz, hesabsız şevahid-i meşhude-i sâdika vardır.

Misal olarak, o hesabsız âlemlerden yalnız ağaç âlemine, bunun da sayısız envaından yalnız bir elma nev'ine, bunun da hadsiz efradından yalnız önümüzdeki şu ağaca bak. Tâ ki, iç içe ve ard arda üç haşir ve neşri göresin.

1- O ağacın gayet muntazam ve cezbe-i zikirle lerzeye gelen yapraklarının neşri.

2- Onun manzum ve müzeyyen çiçeklerinin haşri.

3- Onun mevzun ve leziz semerelerinin ihyası.

İşte yeryüzünde şu fiilleri yapan, çeviren; ve kış sahifesini çevirip değiştirmekle, sath-ı arzda, yeryüzü genişliğinde binlerle safhaları yazan

(Sh:629)

o zattır ki, “Semavat ve arzı altı günde halkettim” diye Kur'an'ında haber verip, bu hakikatı sair geçmiş hakikatlarla beraber beyan etmektedir.

Ey kardeş bil ki! Her insanın evvelâ kendi akrabalarıyla, sonra efrad-ı aşiretiyle, sonra efrad-ı milletiyle, sonra efrad-ı nev'iyle, sonra ebna-i cinsiyle, sonra kâinatın eczalarıyla fitrî bir muhabbeti ve şefkatli alâkaları vardır. Hattâ öylesine alakadardır ki, şu'uru ermese bile, bütün bunların mesaibleriyle müteallim ve saadetleriyle mütelezziz olması mümkündür. Lasiyyema cemahir-i enbiya, evliya ve etkiyadan ulvi kemalâtlarından dolayı muhabbet beslediği zatlarla daha çok alâkadardır. Hattâ bazıları, -hususan validelerde,- sevdiği pek çok dostlarından tek bir mahbubunun tek bir alâkası yolunda, nefsini feda edecek ve rahatını izale edecek kadar ileri gider.

İşte böylesi bir insan, onun nefsinde ve sevdiği dostlarına; kimsesizlik ve adem-i taahhüdün taşıyan gaflet haletinin hâkimliği sebebiyle yükleten gafiller, kendi nefsinin elemeleriyle beraber o hadsiz dostlarının hadsiz âlâmını da çekmeye mübteladır, velevki onun sarhoş nefsi, kalb ve ruhunun bu azabını hissetmese bile.

İşte böylesi bir gafil, meselâ bu dünyada bir cennetin içine girmiş olsa dahi, o cennet onun için; gece karanlığı içinde yıldız böceğinin küçücük bir lem'acı gibi olur ki ona, vahşetli olan gece karanlığı her tarafı istila edip, o yıldız böceğinin gördüğü bütün manzaralarını ve sevdiği, ünsiyet ettiği bütün mahbubatını karanlığın vahşetine gark ediyor. Bununla beraber, onun o zatı ışıkçığı, onu onun rakibine göstermekle de bazan ona zararlı düşüyor.

Amma eğer gafleti tardedip; mülkü, mülkün hakikî malikine verse, o zaman onun kalbinde bir Şems-i Sermedî'nin şualarına karşı öyle bir pencere açılır ki; onun hatt-ı istivası, ezel ve ebeddir. Ve o zaman görecektir ki; şu pek çok olan mahbublara dağılmış bu muhabbetler, o Vâhid-i Ehad için imiş. O Vâhid ki, herşeye bedel kâfi gelir. Yeter ki sen, onu hakkıyla tanıyıp bütün bu muhabbetleri onun esma ve sıfâtına verebildin. İşte o zaman herşeyi sana unutturur ve bütün herşey ona bedel

(Sh:630)

olmadığını, belki bütün mevcudat, onun tecelliyat-ı muhabbetinden tek bir cilvesine dahi bedel olamadığını göreceksin.

İşte şöyle bir mü'min-i muvaffak, faraza bir cehenneme girse de, bi iznillah onun için o cehennem, ruhanî bir cennete dönüşmesi mümkündür. Yani, onun bütün sevdikleri firak-ı ebedîden kurtulup sermedî bir saadette memnun olduklarına olan ilmi, ona bir manevî cennetin telezzüzünü verir.

İşte ey Said-i gafil! kendi nefsinde ve vehmî malikiyetini terket ki, bütün mahbublarını Malik-i Kerim ve Rahimlerine teslim etmekle selâmet ve saadetlerine zafer bulasın.

Kat'iyyen bil ki! Her şey Cenab-ı Hakk'ın halk ve icadıdır. Yalnız şer ve çirkinlikler, kusur ve günahlar ise, mümkinatın kabiliyet ve mahiyetlerinin levazımatı üzerine terettüb ederler. Yani mümkinatın, lisan-ı istidadlarıyla istediklerini, Cevad-ı Mutlak olan Hâlık-ı Zülcelalda, o istek ve dualarına icad ile icabet eder. Şu halde hayr ve hüsün, iki vecihle Hâlık-ı raci'dir. Yani halk ve iktiza ile... Amma çirkinlik ve kusurun dahi halk ve icad cihetleri yine Hâlık'a raci' olmakla beraber; takazâ, yani sual ve mes'uliyet ise abde raci'dir. Öyle ise hamd, daima O'nundur. Çünkü hüsün ve hayırdaki cevap gibi, sual dahi ondandır ve onun esmasındandır. Tesbih de daima onundur. Zira şer ve kubhun suali mümkinattandır. Fakat kubhun vücuduna terettüb eden ve fakat pek çok mehasini mutazammın olan cevap verme dahi yine O'nundur. (C.C.) Öyle ise:

Kat'iyen bil ki! Cenab-ı Fa'al-i Hakîm'in işinden sual olunmaz. Evet hiç bir şeyin, hiç bir ilmin ve hiç bir hikmetin hakkı yoktur ki, ondan sual etsin. Zira o, mülkünde istediği gibi tasarruf eden bir Malik-ül Mülk-i Zülcelal'dir. Ve bizim bilmediğimizi bilen bir Alîm ve Hakîm'dir. Öyle ise bir şeyin hikmetine ilmimizin ermemesi, o şeyin hikmetsizliğine delâlet etmez. Evet mutlak ekserde görünen hikmet-i âmme, burada bize mestur olup görünmeyen hikmetin de vücuduna şahid-i kat'idir.

Meselâ, zîhayatların ölümlerinden müteallim oluruz.. Ve bazı hayvanat-ı latifenin kısacık ömürlerinde görünen güzelliğin eziyet görmesinden mükedder oluruz.. Ve hayata talib bazı canlı masnuatın kış gibi şedaidi görmeden evvel inkıraz bulmalarındaki vech-i rahmet nedir bilemeyiz. Halbuki şu teellüm ve manevî itiraz, hakikat-ı hale muttali' olmayan cehlimizden neş'et ediyor. Çünkü hiç bir zîhayat yoktur ki, tekalif-i hayat vazifelerini ifa eden muvazzaf birer nefer ve me'mur, birer abd gibi olmasın!. Tekalif-i hayat vazifesi ise, Hâlık-ı Mevt ve Hayat hesabına ve onun namına tesbihat ve tahmidatı yazan ve çizen bir vaziyettir. Hayatın hukuku ve gayeleri de, bitamamiha Hâlık ait olduğundan o şey, kendi yaradanının şuhuduna bir an olsun mazhar olması kâfidir. Hattâ belki bilkuvve halî olan niyeti dahi kâfidir. Çekirdek ve tohumların niyetleri gibi... Öyle ise mevt, bir terhistir, bir paydostur,

(Sh:633)

bir izin vermektir ve bir âzaddır.. Ve huzur-u Rahman'a bir davettir. Nasilki mülk sahibi de ferman buyurmuş: نشتم تظلمی تو دلہم تیکھتو روخ

Evet Cenab-ı Hakk'ın kemal-i rahmetinin şanıdır ki, zîhayat mahlukları erzel-i ömür içinde bırakmasın. Ve onları müz'ic şeraitle memzuc olan ömrün şedaidi içersinde ibka etmesin. Evet, gül ve çiçeklerin âşık ve elçileri ve yeşillik ve semeratla telezzüz eden onların Emir ve Beyleri olan nazenin hayvancıkların vazifeden terhisleri misali, gibi... Yoksa o zîhayatlar, aşk u şevk ve lezzetle ifa etmekte oldukları vazife, şedaid-i hayata uğradığı zaman, onlar için külfet, zahmet ve musibete inkılab ederdi. İşte bunun içindir ki, onların Sani' ve Seyyid'i, şerait-i hayata muvafık olan ve tekalif-i hayatiye yükünün sühuleti vaktinde aşk ve şevkleri yerinde olduğu müddetçe, onları istimal ve istihdam eder. Lâkin sonra, ihtiyarlık, kış veya bazı şuûnatın tahavvülü gibi saltanatlarını istilaya uğratan ve şevklerini bozan hâdiselerin elemnâk çizgileri o zevil-hayatın simalarında kendini göstermeye başlar başlamaz, Rahman-ı Rahim'in rahmeti onlara izin ve terhis ile meded eder. Tâ ki onların emsallerini gönderip, bunları da onlar gibi aynı minval üzere hayatlarıyla hutut-u tesbihiyeyi dokuyup, Mevlâlarına hedaya-yı hayatları olan tesbihatı takdim etsinler ve seleflerinin vazifeleri bittiği yerden başlasınlar.

İşte ey kendini kendine ve hayatına malik zu'meden ve saadetini yalnız bu dünya hayatının rahatında tevehhüm eden gafil-i mütefer'in! Kat'iyen bil ki; hata ediyorsun, halt ediyorsun, yanlış gidiyorsun, isyanda yuvarlanıyorsun!..

Evet, bir me'mur-u me'mun ve mütemessil-i mesrur olan hayvanı, malikini unutmuş olan kendi nefesine kıyas ettiğin için; kendi şuûnatı içinde işleyen rahmet-i âmmenin velvele-i celevatı güya umumî bir matemden gelen ağlayışların vaveylası imiş gibi sana görünmektedir. Fakat sen, onlara onlar için acıyor değilsin ki; o şefkat, memduh bir şefkat olsun. Belki sen, onları kendine kıyas yoluyla, kendini onların mevkiinde farz edip, onda fâni olmuş olan nefesine acıyorsun.

Amma bazı hayvanların, diğer bazılarına taslitlerinin hikmeti ise; zaiflerin dikkat, teyakkuz, cevvaliyet ve çeviklik almaları içindir. Hem tâ

(Sh:634)

ki latif cihazatlarını istimal etsinler ve bilkuvve olan istidadlarını kuvveden fiile çıkarsınlar gibi, pek çok hikmetleri vardır. Hayvanat-ı ehliye ile vahşiyeyi müvazene etsen, bu hikmeti zâhir, bâhir görürsün.

تأمل

Bil ey keşf-i esrar meraklısı azizim! ‘Evliaların usul-i diniyede ittifakları ile beraber, meşhudatlarındaki hükümlerinin sırr-ı tehalüfû; hem geçmiş peygamberlerin ve ârif evliyaların tevhid-i ilahiden gayrı olan sair erkân-ı imaniyede mübhem ve mücmel gittikleri halde; Kur’an ve münzel-ün aleyh olan Zat’ın (A.S.M.), bütün makasid-i imaniyeyi son derece tâm ve küll halinde ve en güzel bir surette ve onun üstünde daha hiç bir izah ve tafsile lüzum bırakmadan kasdî bir izahla tafsil etmelerinin hikmeti nedir?’ diye sual edersen, biz de elcevab deriz ki: Onun sırrı ise, berzahların tavassutu ve kabiliyetlerin tefavütü ile beraber, celevat-ı esma renklerinin mazharlardaki küllî ve cüz’î, zıllî ve aslî olan tenevvüünden ileri gelmiş ve gelmektedir.

Evet, o büyük zatlardan bir kısmı, haşr-i cismanî gibi bazı hakaik-ı imaniyenin tafsilatı cihetine gitmek değil, filcümle icmal ile bırakıp gitmişlerdir. Bazıları da marifetullahın gayrısındaki hakaikı ibham etmişlerdir.

İşte bu mes’elenin hikmetine işaret eden şu gelecek temsile bak:

تؤذنا قال الخذل قال عطى

Güneş, kendi Hâlıkının izni ile üç çeşit tecelliye sahibdir.

Birisi: Tecelli-i küllîdir ki, bütün çiçeklere birden ifaza-i nur etmesidir.

İkincisi: Tecelli-i hâstır ki, umum o çiçeklerden her bir nev’in renk ve kabiliyetlerine göre ifazasıdır.

Üçüncüsü: Tecelli-i cüz’îdir ki, her bir çiçeğe ayrı ve mahsus bir ifazasıdır. Fakat o kavle göre ki, ezahirin elvanı (çiçeklerin renkleri) ziya-yı şemsin istihalelerindedir.

(Sh:635)

Ve keza şemsin kendi mübdi’i ve Hâlıkı izniyle seyyarat ve kamer üzerine ayrı bir tenvir ve ifaza-i külliyesi de vardır. Bununla beraber, kamer güneşten istifade ettiği o nur-u zıllîyi hem denizlere ve onun kabarcık ve katrelerine; Hem toprağa ve onun şeffafatına, hem de havaya ve onun zerratına ifaza etmektedir.

Ve keza yine güneşin, kendi Fâtırının emriyle cevvi hava ve deniz yüzü aynalarında saf ve küllî diğer bir in’ikası da vardır. Sonra deniz yüzünün kabarcıklarında ve suyun damlalarında ve havanın zerrelere ve karın şîşeciklerinde ayrı ayrı cüz’î in’ikasları ve küçük timsalleri zâhirde görünmektedir. Demek, güneşin her bir çiçeğe, herbir katreye ve her bir reşhaya şu üç yol ve cihetle olan aksinin iki tariki vardır:

Birinci Tarik: Bil’asale berzahsız ve hicabsız tecellisidir ki, minhac-ı nübüvvetin feyzine misaldir.

İkinci Tarik: Bu yolda ise, berzahlar araya girmekte ve ayna ve mazharların kabiliyetleriyle cilveler boyalanıp renklenmektedirler. İşte bu da, velayet mesleğini temsil eder.

İşte zehre, katre ve reşha birinci yolda diyebilirler ki: “Ben âlem güneşinin bir mir’atıyım.” Amma ikinci yolda ise, ancak, “Ben kendi güneşimin veya nev’imin güneşinin bir mir’atıyım.” diyebilir. Halbuki ona has veya nev’ine ve cinsine mahsus olan güneş, şems-i mutlakının bütün levazimat ve tevabiini –berzahların dar boğazlarının gerisinde iken- tutamaz, istiab edemez. Zira seyyaratın ona bağlanması, dünyayı ısıtması ve nurlandırması ve nebatat hayatını tahrik etmesi gibi emirler, ancak mutlak bir güneşe bağlı olduğu malûmdur. Belki

ancak o, bunları kendisine kayıtlı olarak görünebilen bir güneşi mutlak telakki ederek veriyor. Fakat onun şu hükmü şuhudî değil, aklîdir. Belki bazan onun hükm-ü aklîsi, şuhudî olan hükümleriyle müsademe edebilmektedir.

Şimdi ey arkadaş! Geliniz, kendimizi o üç şey yerinde farzedelim. İşte sen ey bir nefis-i kesife-i türabiyeye malik olan arkadaş! Sen zehre ol! Çünkü zehrenin levni, şems ile mümtezic olan timsalini tazammun etmekle beraber, yine ancak istihaleden geçmiş bir ziyayı taşıyabiliyor.

(Sh:636)

Hem esbab içine dalmış şu feylesof arkadaşımız dahi varsın katre olsun. Çünkü o, ancak kamer aracılığıyla güneşin ziyasından zillî bir ışık alabiliyor.

Amma kâinatta müessir-i hakikî yalnız Allah'tır diyen 'Ben' ise, reşha olayım. Çünkü reşha zatında fakirdir, hiç bir renge malik değil. Onun için o, güneşin aynı misalini kendi gözüne gözbebeği yapmıştır.

Şimdi her birimiz kendi vaziyetimizi böylece anladıktan sonra; bizi ihsanıyla nurlandıran ve tezyin eden zatın cazibe-i muhabbeti, kendisine kurbiyet peyda etmemizin ve onu görmemizin talep ve kasdıyla bizi harekete getirdi, sülûke başladık.

İşte ey zehre! Sen sülûk edip gittin. Tâ öyle bir mertebe-i külliyyeye vâsıl oldun ki; zehre çiçeğinin bütün cinsine birden bakan ve o nevide, güneş timsalinin elvan-ı ziyasının tahallül ettiği kesif bir aynalık mertebesine ulaştın. Fakat yine de sen, mukayyedlerin elvanının hususiyatı ortasında teferruk ve teşettütten kurtulamazsın. Hem berazih ve suretlerin araya girmesiyle, güneşin aynısı tesettüre uğradığı için, firaklardan da sâlim kalamazsın. Ancak şu şart ile kurtulabilirsin ki; sen kendi nefsin ve zatına perestiş derecesindeki muhabbetten başını kaldırasın ve nefsinin mehasiniyle meftuniyet içindeki telezzüz ve tefahurdan nazarını çekip sema yüzündeki güneşin aynısına dikesin. Hem zaten senin rızkını alıp sana koşarak getiren toprak canibine, celb-i rızık için müteveccih olan bâtın-ı vechinle dönüp güneşe müteveccih olasın... Yoksa bu şartları yapmazsan, kayıd ve berzahların gerisinde güneşin asliyeti nedir bilemezsin. Evet sen onun bir aynası olduğun gibi; o da sema denizinin yüzünde parlayan bir katrecik olup, Hak Sübhanehu ve Teala'nın Nur isminin envar-ı kudretinden bir lem'asına bir ayna olmuştur.

Fakat bununla beraber, yine de sen, güneşin nefis-ül emirdeki mahiyetini olduğu gibi göremezsin. Belki ancak sen kendi sıfat ve mirsadlarının renkleriyle renklenmiş bir şekilde ve mukayyed olan kabiliyetlerinin kayıdlarıyla kayıdli bir surette görebilirsin.

Şimdi ey katre! Sen de gittin, felsefenin basamaklarıyla yüксеle yüксеle, tâ kamere kadar çıktın ve gördün ki; kamer kendi zatında karanlıklı kesif bir şeydir. Onun cirminde ne ziya var, ne de hayat... Senin sa'y ve amelini boşuboşuna gitmekle beraber, sen ye'sin

(Sh:637)

zulûmatından ve kimsesizliğin vahşetinden ve birbirine zıd çeşitli ervah-ı habisenin iz'acatı arasındaki ızdırab dehşetinden kurtulamazsın. İlla ki sen, tabiat gecesini terkedip, hakikat ve yakîn güneşine teveccüh edesin... Ve şu gece nurları, güneşin ziyalarının gölgeleri olduğuna yakîn getiresen... Fakat yine de güneşin safi bir şuhudu sana müyesser olmaz, belki ancak senin me'lufat ve malûmatlarının arkasından sana mütecellî olan güneş, senin kabiliyetlerinin renginden bir renk almaktadır.

Şimdi ey reşha-i fakire-i zaife! Sen de git, senin bir rengin olmadığı için havaya yükselen buhara çabuk tebahhur edip binersin. Sonra ateşe inkılab edip, sonra nura tahavvül ederek, sonra zıyanın cilvelerinin şuaa-tından birisine biner ve yapışır gidersin. İşte sen ey reşha, bu mertebelerin hangisinde bulunursan bulun, senin için güneşe bakan safi bir menfezin

bulunacaktır ve onunla güneşi -güneşin zatı olmasa da- aynelyakîn bir surette görebildiğin gibi, güneşin lâzım-ı levazımatını da görürsün. Ne berzahların darlığı, ne kabiliyetlerin mukayyedliği, ne de aynaların küçüklüğü senin elini tutup, onun âsâr-ı saltanat-ı zatiyesinin isbatında seni durduramazlar. Zira mazharlarda görünen ziyalar, güneşin cilveleri olup onun aynısı olmadığını, yani nefs-ül emirdeki zatının ta kendisi olmadığını, belki ancak onun bazı cilveleri olduğunu düşünüyorsun.

İşte mezkûr üç yoldan hakikata vâsıl olanlar, çendan hakta ve tasdikte ittifak etseler de, mezaya ve şuhudda mütefavittirler, çeşit çeşittirler.

بِأَعْيُنِنَا Bil ey insan! Sen beş vecihle bir vâhid-i kıyasîsin.

1- Esmâ-i hüsnâ cilvelerinin garaib-i âsârına bir fihriste-i camia'sın.

2- Kendi cüz'î sıfat ve mevhum rububiyetinin ölçücükleriyle Rabb-ı Semavat ve-l Arz'ın muhit sıfatlarının marifetine bir mikyassın ki, mevhum bir rububiyetin hududunu tasavvur etmekle, o muhit sıfatları fehmedersin.

3- Âfakta şirk ve şirketi nefyetmenin derecatına bir mizansın. Yani ki, sen kendini küllen ve kâmilen Allah'ın mülkü olduğunu iz'an

(Sh:638)

ettiğin vakit, âlemde de onun bir şeriki olmadığına iman edersin. Amma eğer sen kendinin bir sülüsünü ona, bir sülüsünü de esbaba, baki kalan bir sülüsünü de kendi nefsine versen; kendinde yaptığın bu tasarruf ve taksimat, senin için bütün kâinatta da hasıl olacaktır. Hem eğer senin enaniyetin, Allah'ın mülkünden bir dirheme de malikiyet dava ederse, o zaman her bir ferdin, her bir sebebin de mülküllâhtan birer dirheme sahib olduklarını tasdike mecbur olursun. Bu ise Allah'ın malını başkalara taksim ettin demektir.

4- Ulûm-u kevnîye ve maarif-i afakiyeye bir haritasın. Öyle ise, ne zaman ki sana senin enaniyetin fetholdu, kâinat kapıları da senin için açılmıştır demektir. Fakat eğer sen, nefsini unutsan, afakî maarif dahi sana kapanır, belki o maarif dönüp cehl-i mürekkeblere ve malayani safatalara inkılab ederler.

5- Esmâ-i İlahiye mazâmininde (içlerinde) mutalsım olan künuz-u mahfiyenin anahtarlarına bir hazinesin. Evet, ne zaman ki sen kendinde bir acz-i bilâ-nihayeyi gördün; o zaman Hâlıkının kudret-i bilâ-gayesini müşahede etmişsin. Hem ne vakit sen kendinde nihayetsiz bir fakr ve fâkatı gördün. O zaman râzıkının gına-yı bilâ-nihayetini görmüşsün ve hakeza, bu minval üzere gider. Âdeta onun esmasının cilveleri, nuranî harfler olup, senin hâlâtının zulûmatında yazılıdır. Karanlığın derecesi ne kadar şiddetli olur ise, nurdan olan bir yazının nuraniyetinide o derece izhar eder. Şu halde sen, birinci vecih itibariyle, ancak hâmil ve kabil ve mazharsın. Senden sana bir şey yoktur, belki ancak "kün feyekûn" lisanına bir kaside-i manzumesin.

Amma beşinci vecih, zıddiyet itibariyle bir âmil, bir fâil ve bir ma'kessin. Hem istidadat, ihtiyacat, ef'al ve akval lisanlarıyla sual eden bir sâilsin. Ve şu noktadan senden sana yalnız günahlar, kusurlar, zulmetler ve fâkatlar vardır. Amma senin Fâtırından sana bütün hasenat, kemalât, nuraniyat ve füyuzat vardır.

Ve keza birinci vecih, aslı gösterir, izhar eder. Beşinci vecih ise tecelli edenin isminin meratibini izhar eder. Nasılki, kubhun mülâhazası olmaksızın, hüsnün derecesi tek bir mertebe şeklinde kalır. Amma bir kubhun mülâhazasıyla hüsnün derece ve mertebeleri birbirinden faslolup çoğalırlar.

(Sh:639)

مَقْضَايِ پُرْمُكْرَمِ خُودِ مُلْكِ خُودِرَا مِي خَرَدُ اَزْ تُو

مَهْ بَرَايِ تُو نَگَهْ دَارَدُ بَهَايِ بِي گِرَانِ دَادَهْ

Evet Kur'an'ın beşere verdiği ders ve talim ki; emaneti satmak ci-hetindedir ki: Der: “Durma sat, kazançlısın. **قَاتِلْ مَا لَكَ فِيهَا** **خُودَ قَتْلِهِ** **قَالَ خَيْبَاتُ** Yani: hakikî hayat ve hayattarlık ancak âhîret hayatındadır.

Fakat medeniyet-i küffar felsefesinin dersi ise der: “Mal senindir, satma malını... **قَالَ الدُّنْيَا**

قَاتِلْ مَا لَكَ فِيهَا **قَتْلِهِ** **قَالَ خَيْبَاتُ** Hayat yalnız bu hayattır.” der.

(Sh:641)

İşte hüda-yı münevver ile, deha-i müzevverin arasındaki fark ve tefavüte bak, gör!

قَالَ عَالِمٌ Ey birader bilmiş ol ki! Cenab-ı Hak Sübhanehu ve Teâlâ sana yakındır. Sen ise

O'ndan uzaksın. Evet Cenab-ı Hak, seninle beraber ve senin yanında olduğu aynı anında, senin bütün efrad-ı nev'inle de beraberdir. Hem senin nev'inle beraber olduğu aynı zamanında, senin cinsinin cemi-i efradıyla da beraberdir. Hem senin cinsinle beraber olduğu aynı vaktinde, zevil-hayatın bütün cüz'iyatıyla dahi beraberdir. Hem bütün zevil-hayatla beraber olduğu aynı dakikada mevcudatın sair tabakat ve devairiyle de beraberdir. Ve aynı vakitte tabaka tabaka tâ bütün mevcudatla birden ve tâ zerrat ve esîr ve ruhaniyat ve maneviyatla; tâ vehm ü hayalin ihata edemediği âlemlerle de aynı anda beraberdir.

İşte sen, bu vaziyette kendi cihetinden ona yakınlaşmak istediğin zaman, evvelâ senin kendinden geçip cüz'iyetten ayrılarak, inbisat edip yükselerek; tâ nev'inin makam-ı külliyetine çıkman lâzımdır. Sonra o külliyetin içinde de terakki ederek tecerrüd içindeki ıtlak-ı ruh ile gide gide tâ cinsinin makam-ı külliyetine çıkman gerektir. Ve hakeza yetmişbin hicaba yakın perdeleri kat'etmek icab edecektir.

Zira Cenab-ı Hak (C.C.) nasılkı senin yanında hazırdır. Aynı zamanda bütün herşeyin de yanındadır. Öyle ise sen, kendi cihetinden onun yanında olman için; ancak herşeyin yanında olabildiğin vakit, (yani öyle bir makam-ı külliyete çıkabildiğin zaman) onun yanında olabilirsin. Ayrıca bundan sonra da, imkân ile vücûb arasındaki hadsiz bir mesafe karşına çıkar ki; sen şu acib bu'diyeti kat'edip de, ulaşmak ve onun kurbüne vusûl bulmak nasıl mümkün olabilir. Daha bundan başka da, yani imkân ve vücub arasındaki hadsiz mesafeden sonra da, sonsuz seradikat-ı tecelliyat vardır. Ve bunların ötesi ise, ölüm ve helakettir.

İşte madem hakikat böyledir; Kendinden ve baidlik cihetinden taraf fani ol. Tâ ki onunla beka bulup kurbuyla bi yakınlık peyda edebilesin.

(Sh:642)

قَالَ عَالِمٌ Kat'iyen bil ki! Cenab-ı Allah (C. Şanuhu) bize bizden daha yakındır. Biz ise

ondan nihayetsiz uzağız. Evet onun bize bizden daha yakın olduğunun şahidlerinden birisi; onun pek zâhir olan her şeyde ve bizdeki tasarrufudur. Eğer biz onu, onun tasarrufunda bulmak üzere yakınlaşmak talep etsek, bulamayız; İlla ki, herşeyin yanı olan bir makam-ı küllîde

bulabiliriz. Faraza terakki ede ede, daire-i imkânı ihata eden herşeyin yanı olan makama da çıksak, yine de tam bulamayız. Ancak daire-i vücubdaki izzet, azamet ve kibriya içinde mütecelli olan esma ve sıfat ve şuûnatının seradıkları olan pek çok nuranî hicabların arkasında bulabiliriz.

Amma eğer kendi nefsimizin hevesatını terkedip, onun bize olan yakınlığı cihetinden onu talep etsek, o zaman iş kolaydır

İnşâallah. **قَدْ تَحَوَّلَ فَخْرٌ تَقْشِيرٌ قَلْبًا قَبَالَهٗ**

قَالَعَلَمٌ Ey Kur'an'ın hikmetiyle, felsefe hikmetinin arasındaki farkı öğrenmek isteyen

arkadaş, bil ki! Bunu anlamak için bu gelecek temsile bak: Meselâ bir Kur'an var, onun hurufatı çeşitli tezhiblerle ve pek müzeyyen nakışlarla yazılmış. Bazı kelimeleri altun, bazıları gümüşle; bazıları elmas ve zümrüd ile, bazıları cevahir ve akik ile ve hakeza, son derece müzeyyen ve hârika bir Kur'an...

Bu Kur'an'ı iki şahıs alıp okudular, ikisi de istihsan ettiler.. Dediler ki: “Gel herbirimiz bu pek müzeyyen şeyin mehasinine dair birer kitab yazalım.” Yazdılar. Fakat o adamlardan birisi ecnebîdir. Arabiyeden birtek harf dahi bilmiyor. Hattâ gözü önündeki Kur'an'ı bir kitab olduğunu dahi bilmiyor. Amma her ne kadar Arabî bilmiyorsa da, hendese ve tasvirde, cevahir ve hâsiyetlerinin vazifelerinin marifetinde maharet sahibidir. İşte bu adam, yalnız hurufatın nakışlarındaki münasebetlerinden ve cevahirinin hasiyet, vaziyet ve tariflerinden bahseden gayet büyük bir kitab yazdı.

(Sh:643)

İkinci adam ise, onu görür görmez, bildi ki; o Kitab-ı Mübin, Kur'an-ı Hakîm'dir. Müzeyyen olan harflerinin nukuşu ile hiç iştilal etmedi. Belki öyle bir şeyle meşgul oldu ki, ötekinin meşgul olduğu şeyden milyonlar mertebe daha âlî, daha gâlî, daha latif, daha şerif, daha ezyen ve daha ahsendir. Yani, o Kur'an'ın ma'ânisindeki cevherlerin beyanına ve enva'ının esrarına dair şeylerle meşgul olup, âyetlerin hakaikından bahseden bir tefsir yazdı.

İşte ey bir parça aklım var diyen arkadaş! Allah için söyle; bu iki kitaptan hangisine, şu Kur'anın maanisine muvafık bir hikmet kitabıdır denilir?!

Eğer, temsili fehmettin ise, hakikatın yüzüne de bak. Temsildeki Kur'an ise, şu âlemdir. O iki şahıs ise, birisi felsefe ve hükemanın kitabları ile onların yolunda gidenlerdir. İkincisi Kur'an ve şakirdlerine işaretir.

بِذِ قَلْبِي تَفِيضُكَ كَلَّ قَمَطِي قَالَهُ تَقْهِيحُ قَحْلَابِشِ

قَالَعَلَمٌ Eyyühe-s Said! Kat'iyen bil ki; saadet, tevekküldedir. Öyle ise Allah'a tevekkül

et ki, dünyada istirahat edip âhirette müstefid olasın.

Tevekkül edenle etmeyenin, fakat sonra yine tevekküle rücu' eden adamın meseli, şu hikâyeye benzer: Vaktiyle iki adam, hem bellerine hem başlarına ağır yükler yüklenip bir gemiye girdiler. Bunlardan birisi gemiye girer girmez, yükünü gemiye bırakıp üstünde oturdu, istirahat etti. İkinci adam, gururu içindeki belahetinden yükünü yere bırakmadı. Ona denildi. “Şu ağır yükünü gemiye bırak.” O dedi ki: “Yok, ben kuvvetliyim.” Yine ona denildi: “Seni kaldıran şu gemi, daha kuvvetlidir ve daha iyi muhafaza eder. Halbuki gittikçe zaiflenen belin

Sonra esma-i hüsnanın cilveleri itibariyle bütün arşların anası olan Arş-ı Azam aynasında Rabb-ül Âlemîn'in tecellisinden ism-i azam ile parlayan bir Peygamber'in feyzi nerede?

Evet meselâ, senin küçük ve bulanık olan aynan içindeki hususî güneşinden gelen feyzin nerede? Sonra gök tavanında parlayan âlemin güneşinden gelen bir feyz-i küllî nerede?

Hem bir padişahın kendi raiyetinden birisine hâs bir telefon ile hususî bir hacete dair, cüz'î bir emir ile ettiği bir hitabı nerede? Sonra o melikin saltanat-ı uzma ünvanıyla ve hilafet-i kübra ismiyle; hem kendi malikiyet-i ulyasının haşmeti haysiyetiyle memleketinin etrafında kendi sefir ve vezirleri vasıtasıyla kendi evamirini etrafa teşhir maksadıyla isdar ettiği fermanı nerede?

İşte bu sırr-ı azîmden; vahyin ekserisi melek vasıtasıyla olduğu, ilham-ı İlahînin ağlebi ise vasıtasız olduğu anlaşılır. Hem en yüksek bir velînin, enbiyadan hiç bir peygamberin derecesine ulaşamadığının sırrı, hem Kur'an'ın sırr-ı azameti ve izzet-i kudsiyeti ve çok yüksek îcazı içindeki ulviyet-i i'cazı; hem tâ göklere, tâ Sidret-ül Münteha'ya, tâ Kabe Kavseyn'e gidip

﴿تَلَوْنَاهُ﴾ ﴿تَقْوِينَا﴾ ﴿تَقْوِينَا﴾ ﴿تَقْوِينَا﴾ ile muttasıf Zat-ı Zülcelal ile münacât etmek için Mi'rac-ı

Ahmedî'nin sırr-ı lüzumu; sonra tarfet-ül aynda yerine dönmesinin hakikatı gibi nice esrarın hakikatları fehmedilir. Ve sonra yine aynı sırdan, kelâm-ı nefsînin yani ilhamın ilim ve irade gibi ezeli, sade bir sıfat olup; vücud ve sübutu malûm, fakat küh ü keyfiyeti ise mechul olduğu, hem kelimat-ı İlahiyenin de nihaysiz olduğu anlaşılır.

﴿شَبَّخْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾ ﴿قَبَّحْنَاكَ﴾

TENBİH: Bu azîm mebhas, Ondördüncü Reşha'nın İkinci Katresi'nin bir tetimmesidir. (Sh:647)

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

(BİSMİLLAH HAKKINDADIR)

﴿تَعْلَمُ﴾ Ey aziz bil ki! Her şey mutlaka ya lisan-ı kaliyle veya lisan-ı haliyle veya lisan-ı

istidadıyla Bismillah demektedir. Çünkü görüyoruz ki; zerrelere kadar bütün mevcudat, zatındaki acziyle beraber, öyle acib vazifeleri yüklenmiş ki; kuvveti onun milyonda birisine de kâfi gelmiyor. O halde şeksiz şübhesiz sabit oluyor ki, o vazifeleri ancak bir Kaviyy-i Aziz'in havliyle kaldırıyor. Ve bir Kadir-i Hakîm'in namıyla mübaşeret ediyor.

Hem dahi o şey ve bütün eşya, cehliyle beraber kendi beline ve başına öyle mevzun olan gaye ve neticeleri ve manzum semereleri yüklemiştir ki; herbirinde, hususi tarzda menfaat-i umumiye gözetilmiştir. Halbuki, o gaye ve neticelerden o şeye ayrılan hisse, ancak milyonda birdir. Öyle ise bedahetle anlaşılıyor ki; o şey, o hikmetli gayeleri bir Azîm-i Hakîm'in ismiyle yüklenmiş, bir Rahman-ı Rahîm'in namıyla ve bir Alim-i Kerim'in hesabıyla zihayatlara yetiştiriyor.

Eğer istersen, tohum ve çekirdeklere bak! Ve hem yüklendikleri ağaç ve sünbüllerine nazar et! Hem yine ağaçlara ve onların semerelerine ve hayvan ve hayvancıklara ve bunların vezaif-i acibelerine dikkat et!

Evet, meselâ tek bir nefer asker, gelip bütün bir şehir ahalisini, rızaları olmadığı halde, onları uzak bir yere sevkederse ve onları çeşitli vezaif ve hizmetlerde çalıştırmak için taksim

ederse, elbette edna bir şuurunu olan anlar ki; o nefes asker, bu işleri ancak padişahın kuvvetiyle yapıyor.. ve onun namı ile çalışıyor.. Ve onun hesabıyla bu ahaliyi istihdam ediyor.

Öyle de; az akıllı olan herkesin fehmetmesi lâzımdır ki; şu âciz, cahil mevcudat dahi, bu pek büyük ve muntazam işleri ve vazifeleri ancak bir Kadîr-i Alîm'in ismiyle ve bir Aziz-i Hakîm'in hesabıyla

(Sh:648)

kaldırıyorlar. Ve alıp bize ihda ettikleri şu meyveleri de, ancak bir Rahman-ı Rahim namına hediye ediyorlar. Onların ve umum mevcudatın gördükleri şu vazife ve gayelerden aldıkları ücret ise, yalnız rahmet-i âmme-i İlahiyenin i'ta eylediği olan validelerin şefkatlerindeki terahhum lezzeti; ve arının istidadıyla vahyi imtisalen yaptığı faaliyet halaveti; ve hayvanatın erkeklerinin vazife-i telkihiyede aldığı zevk; ve insan ve hayvanın tagaddi için ekl ve şüreb esnasında aldıkları lezzet; ve neşv ü nemasız kalan istidadların kuvveden fiile çıkarken aldığı istirahat ve ettiği teneffüs tarzında; her bir ferd-i zihayatın yaptığı hususî hizmetindeki hâs bir lezzetidir. Güya kuvvede olan her bir istidad, mahbus gibi sıkıntı içindedir de, fiile çıkması ise, geniş bir yere çıkıp nefes alan kimse gibidir.. ve hakeza kıyas et! Demek Fatır-ı Hakîm ve Malik-i Kerim, şu cüz'î lezzetleri, o mevcudatın yaptığı hizmetlerine karşılık bir maaş ve vazifelerinin keyfiyetine bir fihriste ve hareketlerine bir zenberek kılmıştır.

İşte ey emanet-i kübrayı hamil olan insan! Ferşten arşa kadar bütün eşyayı ihata eden bir kanuna nasıl itaat etmezsin.. Ve şems ve kameri teshir eden, yıldız ve zerreyi beraber istihdam eden bir düstura karşı nasıl isyana cesaret edersin? Aklını başına al!..

Bil ey kardeş! Tarik-i tevhid ile ilhad yolu arasındaki fark, Cennet ve Cehennem'in mabeyni kadardır. Belki vâcib ile muhalin arası gibidir. Eğer bu iki yolun arasını müvazene etmek istiyorsan; bak tevhid yolu, gayr-ı mahdud olan kesîri, bir vâhîde isnad eder. Bu isnad ile, külfet ve masraf o derece hafifleşir ki, güneşlerle zerrelere, az ile gayr-ı mütenahî olan çok, kudretine nisbeten müsavi olan bir Zat-ı Zülcelal'in kudretine isnad edilir ki, eşya onun destgâh-ı külfeyekûnunda anında icad edilir.

Ve keza tevhid yolu, her bir şeyde Saniine bakan cihetlerden pek çok mühim gayeleri izhar eder. O gayelerden ezcümle birisi: Herşey kendi Hâlıkının esmasını izhar etmesidir. Âdeta herşey esma-i Sübhaniyenin rumûzlarını cami' olan birer kelime gibi olup ona delâlet ederler.

(Sh:649)

Amma ehl-i gaflet mabeyninde meşhur olan gaye ki; yalnız biz insanların istifademiz cihetine nazır olan yemek, içmek ve saire ise; o şeyin yaratılmasına gaye olmaktan çok aşağı, zelil, hakir ve küçüktür. Belki olsa olsa, bizim o gibi istifademiz o şeyin bir çok gayelerinden yalnız bir gayesinin izharına bir vesile olabilir.

Fakat ilhad ise, bir vâhîdi, gayr-ı mahdud kesîre isnad eder. Yani bütün eşyayı âciz unsurlara, camid tabiatlara ve sağır kuvvetlere ve kör sebeblere isnad eder ki; bir nev'de tek bir ferdin külfeti, tamam o nev'in külfeti kadar külfetler ona yüklenir. Belki bir tek şeyin külfeti bütün eşyanın külfeti kadar olur.

Hem ilhad yolu, eşyanın yaratılış gayelerinden yalnız insana ait olanı görürki, o da hayvanî olan hazz-ı nefesine; yahutta o şeyin dünyevî hayatının muhafazasına bakan bazı gayeleri gibi gayelerdir.

Muvahhid ile mülhidin vaziyetleri şu misale benzer ki: İki adam, bir hurma çekirdeğini görüp, onun tarifini yapmak isterler.

Birisi der ki: “Bu çekirdek; çekirdekler ile tesmiye edilen hadsiz fihristelerden bir tek fihristedir ki, bu çekirdek gibi üstünde bir hurma ağacı yeşermiş ve onun başındaki sayısız olan semerelerin içlerinde tevdi edilmiş çekirdeklerden bir tanesidir. Binaenaleyh, şu ağacın hilkat gayelerinden birisi, şu semere ve nüveleri vermektir. Ve bu çekirdeklerin de gayesi, manevî birer ağacın tarifnamesi olmaktır. Hem onun tarihçe-i hayatına bir tarife, hem onun kabiliyetlerine bir program bir haritalık vazifesini görmektir ki, kendi aslı gibi bir ağacı dokuyacak bir makine olsun.”

Amma ikinci adam ise der ki: “Yok, belki şu ağaç bütün eczasıyla, yapraklarıyla birlikte kendi kendine bu çekirdeğin yanında ve içinde toplanmış, o da bunu vücuda getirmiştir. Hem gayet mükemmel bir tarzda dal budak salan bu ağacın bütün cihazatı burada toplanmış da, çekirdek te bilâ-faide onu techiz etmiştir. O halde, şu ağacın bu çekirdeği netice vermesinden başka hiç bir gayesi yoktur. Bu çekirdeğin de dövülüp ezme yapıldıktan sonra, Devenin eklinden başka hiç bir gayesi olmaz” der.

Şimdi ey edna bir şuur -velev bir kıl kadar olsun- bulunan arkadaş! Düşün, acaba hiç mümkün müdür ki; şu mutlak ucuzluk içindeki

(Sh:650)

cûd-u mutlak zımnında bulunan sühulet-i mutlakanın müşahedesiyle beraber; ve şu intizam-ı mutlak içindeki bu hikmet-i âmmenin şuhuduyla birlikte; nasıl olur da, şu eşyanın yaratılması -meselâ şu Narın hilkatı- bir camid esbaba isnad edilsin? Edilsin de; o camid, cahil sebebler, gitsinler ekser eşyaya lâzım olan cihazatı toplasınlar ve getirsinler; ve meselâ şu Narın yapılmasında bütün o cihazatı hazır bulundursunlar. Çünkü bu tek şey, bütün o şeylerin küçük bir misal-i musaggarıdır. Veyahut meselâ, şu narın bir dakikacık kadar bir zaman için hayvanî bir lezzetle eklinden başka hiç bir gayesi bulunmasın!. Elbette hiç bir zîşuur, buna mümkün diyemez.

Evet, herşeyde görünen bu göz önündeki şu hikmet-i bâhire, o abesiyete nasıl müsaade edecektir ki; bir insanın yalnız başını, pek çok olan duygular manzumesini içine yerleştirerek hadsiz vezâifile öyle vazifelendirsin ki, eğer o kafadaki her bir duygu ve onun vazifesi için yalnız bir hardal tohumu kadar bir yer tahsis edilmiş olsaydı; insanın başı Tur Dağı kadar büyümesi lâzımdı. Evet o kafanın içindeki duygularından yalnız sen kendi lisanına ve gördüğü vazifelerine bak ki; Rahmet hazinelerinin bütün müddeharatını tartıp ölçmesi onlardan sadece bazısıdır.

İşte o hikmet, bir hârîka-i san’at olan şu Nar meyvesi gibi bir meyvenin, nasıl olur da yalnız senin bir anda gafilane onu çiğneyip yutmandan başka gayeleri buldurmasın? Evet, zâhir bir muhaldir ki; senin bir başın, semerat ve gayattan dağ büyüklüğünde meyveler versin de, fakat dağ gibi büyük olan gayeler, yalnız başın kadar birtek semereyi netice versin. Zira o zaman, herşeyde hükümferma ve meşhud olan nihayet hikmet, nihayet abesiyetle içtima’ etmiş demektir. Bu ise muhalin muhali, bâtilın bâtilıdır. Belki ancak o Nar meyvesi, kendi emsali meyveler gibi, esma-i hüsnanın beyanında bir kasideyi tazammun eden bir kelimedir ki, o esmanın ma’anisini ifade ettikten sonra, ömrü vefa bulur, vefat eder. Sonra gelir senin ağızından geçip, midene girer, orada defnedilir.

شِبْحَانِ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ

(Sh:651)

Şu gelen parça:

شَحْتِشِ قَتْنَه قَالشَمْسُ مَا لَشَيْخِ قَطَا رَضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

خُ قَلْنِ قَمْنِ قَشِيءٍ قَلَا يَسِيحُ بِحَمْدِهِ

âyetinin şecere-i nuraniyesinden bir tomurcuktur ki, bir bahar mevsiminde ağaçlardan çiçeklerin zuhur ve inkişafı vaktinde, cezbemi heyecana getiren o andaki, onları seyr ü temaşam esnasında onların tesbihatını tefekküre daldım. Başkası için değil, kendim için şu gelecek tesbihat-ı fikriye ile tekellüme başladım. O tekellümat-ı tesbihiyenin bazıları şiir değil, fakat şiire benzer tarzda bir nevi kafiye ile cezbenin raksı şeklinde tulu' etti. Yok, belki cezbe-i fikir içinde zikir kafiyesi bu şekil zuhur etti. (1)

İşte: اِسْمٌ قَالَلَهُ قَالرَّحْمَنُ قَالرَّحِيمُ قَو قَتْنَه قَطَا رَضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

Hamdolsun o Allah'a ki, her bir şey, kendi kelimat-ı mahsusasıyla onu takdis ve tesbih eyler. O kelimat-ı tesbihiye ki, âdeta işitilircesine göz önünde meşhuddur. Meselâ nurlar, nehirler ve bulutlar; ziya, ma' ve havanın kelimeleridirler. Ve daha bunlara herşeyi kıyas et!

Takdis ederiz o zatı ki, ziya kendi envarıyla; Su ve hava, nehirleri ve bulutlarıyla; Toprak ve nebat, taşları ve çiçekleriyle; cevvi hava ve ağaçlar, kendi tuyûr ve semeratıyla; Bulut ve gökler de yağmurları ve aylarıyla O'nu tesbih ederler.

Demek ziyanın parıldaması, Cenab-ı Rabb-i İzzet tarafından bir tenvidir, bir teşhirdir. Havanın dalgalanması ise, elbette onun tasrifıyla ve tavzifiyledir. Suların yerden kaynamaları da, ancak onun teshir ve

(1) Maatteessüf benim kasır ve kısır tercümem, metn-i Arabîsindeki pek yüksek, çok parlak, âlî ve gâlî üslubu muhafaza etmek değil, yalnız maanisindeki hakikatlarını olsun bile lâyıkıyla Türkçe'ye aktaramadı. Kariînden özür dilerim. (Mütercim)

(Sh:652)

tedbiriyledir. Ve elbette bütün bunlar, Kadir-i Kayyum'u tarif eden gayet belîğ ve beyyin birer kaside-i medhiyedirler.

Hem taş nevelerinin renk renk süslenmeleri, elbette ancak onun tedbir ve tasvirindedir. Çiçeklerin gülümsemeleri onun tezyin ve tahsiniyledir. Meyvelerin bezenip cilve-endaz olmaları, yine ancak onun in'am ve ikramındandır. Ve bütün bunların şu vaziyetleri, Fatır-ı Hakîm-i Zülcelal'e karşı yapılan gayet güzel ve açık hamd ü senalardır.

Hem kuşların cıvıldaşmaları, onun intak ve irfakıyladır. Yağmurun şıpıltıları, ancak onun fazl u kereminden bir tenzildir. Ayların ve yıldızların taharrükleri, onun takdir ve tedbiriyledir. Ve bütün bunların umumî hey'etleri, bir Kadîr-i Zülkemat'e takdim edilen fasîh birer tesbih, belki Kahir-i Zülcelal'i bildiren nuranî birer âyettirler.

Sübhandır o İlah ki, gökler kendi burçları ve ışıldayan nurlu yıldızlarıyla; feleklerde kendi güneşleri, yıldızları ve aylarıyla; cevvi hava, ra'dları, berkleri ve yağmurlarıyla; Ve arz dahi kendi hayvan, nebat ve ağaçlarıyla ona hamd ü sena ederler. Hem ağaçlar, kendi yaprak ve çiçekleri dilleriyle ve meyvelerinin manzum ve mevzuniyetleri kelimeleriyle ona hamdederler. Zira bakıyoruz ki; çiçekler tesbihat-ı İlahiyenin neşidelerinden kesilir kesilmez, hemen arkalarından gelen semereler, neşri nur eden belîğ hamdleriyle neşidesaz oluyorlar. Aynı zamanda meyvelerin içindeki çekirdekler dahi, kendi kalblerinde çok sırları cami' zikir-i hafileriyle neşidelerini başka bir tarzda söyleyip hamd ü tesbih-i Rahmanîyi ifa ederler. Zira görüyoruz ki; bunların kalblerinin sırrında kendi ağaçlarının sahaif-i a'malleri matvî olarak

dallarında ne kadar mühim hazineler bulunduğunu ve ihsanat-ı Rahmaniye'nin meyvelerinde ne derece mühim defineler var olduğunu göstermekle, kemal-i kudret-i İlahiyeyi gösterebilirsin.”

Tesbih ederiz o Bâri-i Musavviri ki; ibadına yaptığı ihsan ve ikramlar, ne kadar güzeldir; ve o Hâlık-ı Muktediri ki, berahin-i vücub-u vücud ve vahdaniyeti ne derece şirin ve müzeyyendir; ve o Fâtır-ı Münevvir ki, celal ve cemalinin âyât ve beyinatı ne mertebe mübeyyen ve muvazzahtır.

İşte bahar mevsiminde teşhir-i san'at için cilvelerle kendini gösteren rahmet-i İlahiye bak, gör ki; âdeta bahar mevsimi, o zülcelal sultanın bendelerine bir bayram veya raiyetine bir zinet günü gibi olduğundan; ağaçlardan meyvelerine kadar her bir şecer ve nebat, kendi rütbesi miktarınca sultanın saltanatını izhar ve malikinin hediyelerini ilan etmekle beraber, onun emirlerine muntazirane hazır bekliyorlar.. Ve onun ismiyle onun mahlukatına hizmet yolunda her bir ağaç ve nebat, o

(1) Şu Arabî kaside-i azîmenin tercüme ve şerhini, Hazret-i Müellif (R.A.) Otuzikinci Söz'ün Birinci Mevkıfı'nda hususiyle ve tefsir tarzında yazmış olduğundan, onun aynısını buraya dercetmek uygun ve münasibdir. Hazret-i Üstad'ın tefsiri, “Kudret-i İlahiyeyi gösterebilirsin” cümlesine kadardır. (Mütercim)

(Sh:655)

Rahman'ın misafirlerini memnun etmek için birer latif, nazif sofraya halinde onun izniyle çiçeklenip meyve veriyorlar.

Evet nur, hava, toprak ve su; o sultanın emirlerine -teşhir-i san'at ve tebliğ-i ahkâm ile beraber- birer elçi, birer sefir ve fermanlarının merkez-i tasarrufatının arşına birer hamele hükmündedirler. Meselâ ilim ve hikmetin arşı, nur unsurundadır. Fazl ve rahmetin arşı da su üstündedir. Hıfz ve ihyanın arşı ise, toprak olduğu gibi; emir ve iradenin arşları ise, hava üzerindedir. Amma kat'iyen bilesin ki, bütün bunlar kendi işleyiş ve faaliyetlerinde esma-i İlahiye'nin mazharları olarak çalışırlar. Yani kendileri masdar değil, mistardır. Fâil değil, kabildir. Allah'ın havliyle o büyük işlere hamele olup yüklenirler. Ve onun izniyle, onun namıyla kaldırdıkları vazife yüküne tahammül ediyorlar; Ve bütün bu yaptıkları işler, onun tavliyle ve onun havliyledir.

Eğer böyle olmasaydı; eşya için meselâ toprak, hava, su ve nur için her bir cüz' toprakta, zerrede ve katrede, bir marifet ve kudret-i mutlaka ve nihayet derece bir san'at kabiliyeti bulunması lâzımdı. Evet meselâ, cevvi-i feza içinden geçen şu hava, kendi zerreleriyle bütün neşv ü nemaya müstaid nebatatı ziyaret eder. Onun bu ziyaret ve mürûru ise, semavat ve arza malik bir Zat-ı Zülcelal'in mu'cizat-ı san'atı içindeki nihayetsiz hârikalarını izhara vesile oluyor.

Evet eğer camid, cahil ve basit bir zerre, meselâ kendi kendine şu ağaçları inşa edebilse idi; Ve aynı zamanda bu semereleri dokuyabilseydi ve şu çiçeklere suret verebilse idi, hattâ belki bütün şu eşyayı icad edebilseydi; belki de şu arzı, şu dünyayı yüklenbilseydi; (yani ilmen ve aklen bunlar mümkün olsaydı) o zaman senin **تَوَجَّدَهُ قَدْرًا تَعْرِيفًا غَلِيظًا** hakikatında şek ve şübhe etmen için bir hakkın olurdu.

İşte madem o zerrenin kendi başına o işlere sahib ve medar olması muhal ender muhaldir. Elbette bilâ-şek velâ-şübhe, bütün mahlukatı kabza-i kudret ve hikmetinde tutan Allah'tan başka mülk sahibi kimse yoktur ve bulunamaz. Çünkü bakıyoruz ki, havanın her bir zerresi, suyun her bir katresi, toprağın her bir tanesi bütün ot ve yeşilliklerin meyve ve çiçeklerin

neşv ü nemasına salih bir vaziyettedir. Eğer o zerre, hebbe (hava zerresi) ve katreler, semavat ve arzın Rabb-i Zülcelalinin emriyle

(Sh:656)

me'mur olmazlarsa; o zaman her bir zerrede bütün masnuatın her bir işine kâfi gelecek san'at, hikmet ve kudretin bulunması lâzımdır. Tâ ki şu mevcudatı yüklenebilsinler.

Sübhandır o Hâlık ki, bütün ağaçlar; yaprak, çiçek ve meyveleriyle ona hamd eylerler. Evet çiçekler, yaprakların tezayüdü içinde meyvelerin tekamülü için inkişaf etmesi; ve ağaçların nazenin çocukları hükmünde olan meyveleri, yeşil dallarının elinde oynaması; ve ruh-efza nesim-i seherin esmesiyle onların salıncaklarını latifane bir tarzda sallaması, dikkatle bakanlara; onları inşa eden, (kasidevari nutka getiren) inşad eden Vâhid-i Kahhar'ın medhinde gayet fasîh ve vazîh bir lütuf ile neşidehan oldukları gibi; O Vâhid'in de onları kendi medaihinde kasidehanlar gibi nutka getirdiğini idrak eder. Adeta bunların ağızları, hurufları ve elfazları; onların yaprak, çiçek ve meyveleridir.

Evet yapraklar; Fatırlarının zikrini yaparken, o zikrin ferah ve cezbesinden raksa geldiklerini; çiçekler ise Cenab-ı Bari-i Musavvir'in onlara taktığı pek latif, çok acib zinetlerden dolayı Kadir-i Kayyum-u Zülcelal'e teşekkürlerini takdim içinde tebessümkârane vaziyet gösterdiklerini, meyveler dahi üzerlerine saçılan rahmet-i Rahman'ın neş'esinden gülümseme içinde olduklarını çeşm-i im'an ve tefekkürle bakanlara ilan ve i'lam eden bir keyfiyet olduğu anlaşılır.

İşte bunların herbirisinin şu lisanı, onlara bakıp tefekkür edenlerin, on aded nağamat-ı mütenevvia içinde Hâlıklarını medh ü sena ettiklerini fehmetmesi lâzımdır. Meselâ gayet parlak renkleri içindeki nizamlı ölçüleri ve mizanlı nizamları.. hem hususî ve farikalı bir şekilde tasvir edilmiş olan şekilleri içindeki gayet münakkaş olan san'atları; ve nihayet derece musanna' olan nakışları.. hem zevk u lezzet ve sürur veren tatları ile birlikte, gayet süslü renkleri ve renkli zinetleri; ve bütün bunların hepsinin nihayet derecede acib olan san'atları.. hem nevilerinin gayet derece tekessürleri ve her bir nev'in etleri çok mütenevvi' olması, elbette ki hepsi birden kendi Fâtırlarına hamdediyor ve Kadir-i Zülcelallerini tavsif ediyorlar. Çünkü bunların herbirisi Saniin evsafını tavsif, esmasını tarif ve mahlukata karşı tahabbüb ve tahannününü tefsir ettiklerini bakanlara gösteriyorlar.

Evet meyvelerin dudak ve ağızlarından akıttıkları katre ve reşhalar ise, ancak Cenab-ı Fatır-ı Kerim'in celevat-ı rahmetidir ki, kendini

(Sh:657)

bunlarla ibadına sevdireyor, tanıttırıyor. Ve hadsiz ihtiyacat içinde çırpınan mahlukatına bir taahhüd ve terahhum manasını ihsas ediyor.

İşte tesbih ederiz o zatı ki; vahdaniyetinin hüccetleri nihayet derece nuranî, kudreti son mertebe bâhir, rahmeti gayetsiz zâhirdir. Ve o delil ve hüccetler ise, bir Münşi-i Musavvir'in, bir Münşid-i Müdebbir'in ve bir Münşir-i Mukaddir'in vücub-u vücudunu izhar ediyorlar. Evet Sübhandır o zat ki, celal-i azameti nihayet derece cemildir ve cemal-i rahmeti gayet mertebe celildir ve onun kibriya-yı saltanatı bîhad derece kebirdir.

Şimdi sen gel, küre-i arzına bak, "Allahü Ekber" söyle! Kâinata nazar et ve de:

هُوَ الْخَالِقُ الْفَعَالُ هُوَ الْفَتَّاحُ الْعَالَمُ هُوَ الْوَهَّابُ الْفَيَّاضُ

تَهَيَّجُوا الْغَرْبِيَّةَ قَالِ الْخَكِيشِمُ تَهَيَّجُوا قَالِ الْكَرْشِيْمُ قَالِ الْرَيْشِيْمُ

Eğer **تَلَّاهُ تَلَكُّشًا** in bir manasını fehmetmek istiyorsan, kâinata nazar et! Çünkü kâinat ve mevcudat baştan başa onun envarının gölgeleri, ef'alinin eserleri, kalemlerinin çizgileri, esmasının nakışları ve evsafının aynalarıdır. Bunu görüp bildikten sonra **تَلَّاهُ تَلَكُّشًا** söyle ve âlemleri temaşa et, bak ki; bütün âlemlerin hepsi bittamam onun kabza-i ilmine alınmış, kabza-i kudretinde kemerbeste durmuş, kabza-i adlinde zelilane boyun eğmiş ve kabza-i hikmetinde harekete âmâde bekleyip, onun tartı ve vezni ile dizilip nizamının silkinde mevzun bir vaziyet almışlardır. Evet nizam ile tanzim, mizan ile tevzin; Cenab-ı Rahman'ın iki kabzasıdır. Ve İmam-ı Mübin ile Kitab-ı Mübin'in iki babıdır. Demek Kitab-ı Mübin, İmam-ı Mübin ile beraber, bir Kadir-i Alim ve bir Âdil-i Hakîm'in ilim ve kudretini beyan eden iki ünvanlardır. Öyle ise, hiçbir şey, bu nizamın nazmından ve şu mizanın vezninden hariç olmadığını başında iz'anı, yüzünde aynanı (iki gözü) bulunan kimse, her halde ona

(Sh:658)

şahid olacaktır. Şu halde şuhudî bir hads ile, belki hissî bir şuhud ile sabit olur ki, kevn ü zaman içinde hiç bir şey yoktur ki; Rahman-ı Lâyezal'in kabza-i tasarrufundan hariç kalsın. İşte bu hakikatı gördükten sonra bağır ve de:

اللَّهُ أَكْبَرُ هُوَ الْعَدْلُ الْحَاكِمُ هُوَ الْحَكْمُ الْقَرْدُ هُوَ الْعَادِلُ الْحَكِيمُ

Çünkü O'dur ki, şu kâinatın temelini meşietinin mistarıyla, hikmetinin tanzimiyle te'sis edip; usûl-ü hikmetini büyük mevcudatın rabtası yapmıştır. Ondan sonra da, mevcudatı düsturu kaza, kanun-u kader ile fasletmiş, kudretin kavanini ise, masnuatın kametine göre suretlerin biçilmesi için terzi yapmıştır. Daha sonra kâinatı, sünnetinin namuslarıyla, âdetlerinin kanunlarıyla dizerek nazmedip sünnetin namuslarını, âdetin kanunlarını mahlukata nazzam tayin etmiştir ve eder. Çünkü O, **يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ** dir. Yerde, ve gökte rahmetinin taltifatıyla, inayetinın tekrimatıyla cilveler göstererek; kâinatı nevamis-i rahmet, desatir-i inayetle idare edip, masnuata güzellikler, mevcudata zinetler vererek kâinatı baştan başa süsleyen odur. Sonra cilve-i esma, tecelli-i sıfatla, celevat-ı sıfat içinde tezahürat-ı esma ile yer ve gökteki mevcudatı tenvir edip ziyalandırmıştır. Bunları fehmet ve de:

لِللَّهِ تَلَكُّشٌ تَهْجُو قَالِغَاثِرًا قَالِغَالِشٌ تَهْجُو قَالِضَائِعًا قَالِخَكِشِ

لَا قَدَاكَ الْعَالَمُ الْكَبِيرُ وَ هَذَا الْعَالَمُ الصَّغِيرُ مَصْنُوعًا قُدْرَتِهِ مَكْتُوبًا قَدْرِهِ

أَبْدَاعُهُ لِدَاكَ صِيرَهُ مَسْجِدًا إِبْجَادُهُ لِهَذَا صِيرَهُ عَابِدًا

أَنْشَاؤُهُ لِدَاكَ صِيرَ ذَلِكَ مَلَكًا بِنَاءُهُ لِهَذَا صِيرَهُ مَمْلُوكًا

(Sh:659)

صَحْنَتْهُ قَدْ دَاكَ تَطَاهَرَ تَكْفَانَا تَصْنَعَتْهُ قَهْمَانَا تَهْجُو خَلِجًا تَهْطَلِبَا

قُدْرَتُهُ فِي ذَلِكَ تُظْهِرُ عِزَّتَهُ رَحْمَتُهُ فِي هَذَا تَنْظِمُ نِعْمَتَهُ

حِشْمَتُهُ فِي ذَلِكَ تَشْهَدُ هُوَ الْوَاحِدُ نِعْمَتُهُ فِي هَذَا تُعْلِقُ تَهْجُو قَالِخَكِشِ

شَكَتَهُ تَقَى تَعَاكَ تَقَى قَالِكُلْ تَوَالِحْجَوَاءِ فَخَاشِشَهُ تَقَى قَهْمَا تَقَى قَالِحْجَا مِ تَوَالِحْجَا أَعْضَاءِ

(Sh:660)

Birinci Fıkra (1)

ذَاكَ الْعَالَمُ الْكَبِيرُ وَ هَذَا الْعَالَمُ الصَّغِيرُ مَصْنُوعًا قُدْرَتِهِ مَكْتُوبًا قَدْرِهِ

Yani: Kâinat denilen âlem-i ekber ve insan denilen onun misal-i musaggarı olan âlem-i asgar, kudret ve kader kalemîyle yazılan âfâkî ve enfüsî vahdaniyet delailini gösteriyorlar. Evet kâinattaki san'at-ı muntazamanın küçük bir mikyasta nümunesi insanda vardır. O daire-i kübrada san'at, Sani-i Vâhid'e şahadet ettiği gibi; şu insanda olan küçük mikyastaki hurdebinî san'at dahi o Sani'a işaret eder, vahdetini gösterir. Hem nasıki şu insan gayet manidar bir mektub-u Rabbanîdir, muntazam bir kaside-i kaderdir.. öyle de şu kâinat dahi, aynı o kalem-i kader ile, fakat büyük bir mikyasta yazılmış muntazam bir kaside-i kaderdir. Hiç mümkün müdür ki; hadsiz alâmet-i farika ile bütün insanlara bakan şu insan yüzündeki sikke-i vahdete; Ve bütün mevcudatı omuz omuza, el ele, baş başa veren kâinat üstündeki hatem-i vahdaniyete, Vâhid-i Ehad'den başka bir şey'in müdahalesi bulunsun?!

İkinci Fıkra

اِبْدَاعُهُ لِذَاكَ صَيْرَهُ مَسْجِدًا اِبْجَادُهُ لِهَذَا صَيْرَهُ عَابِدًا

Meâli şudur: Sani-i Hakîm, âlem-i ekberi öyle bir surette halkedip âyât-ı kibriyasını üstünde nakşetmiş ki; kâinatı bir mescid-i kebir şekline döndürmüş; Ve insanı dahi öyle bir tarzda icad edip, ona akıl vererek,

(1) Muazzam bir hakikat-ı tevhidiyeye işaret eden şu Arabî ibareleri, Hazret-i Müellif'in Yirminci Mektub'un İkinci Makamı'nın Dördüncü Kelimesi olan **تَعْلَمُ قَالِحْجَا** bölümünde, cümle cümle takti' ederek şerh ve beyan ettiğinin aynısını burada yazmayı en münasib gördük. O hakikat "Yedi Fıkra" halinde şerhedilmiştir. Buradan ta Yedinci Fıkra'nın sonunda "hatime veririz" cümlesine kadar Hazret-i Üstad'ın şerh ve tercümesidir. (Mütercim)

(Sh:661)

onunla o mu'cizat-ı san'atına ve o bedi' kudretine karşı secde-i hayret ettirerek, ona âyât-ı kibriyayı okutturup, kemerbeste-i ubudiyet ettirerek, o mescid-i kebirde bir abd-i sâcid fitratında yaratmıştır. Hiç mümkün müdür ki: Şu mescid-i kebirin içindeki sâcidlerin, âbidlerin ma'bud-u hakikleri; o Sani-i Vâhid-i Ehad'den başkası olabilsin?

Üçüncü Fıkra

(1) Muazzam bir hakikat-ı tevhidiyeye işaret eden şu Arabî ibareleri, Hazret-i Müellif'in Yirminci Mektub'un İkinci Makamı'nın Dördüncü Kelimesi olan **تَعْلَمُ قَالِحْجَا** bölümünde, cümle cümle takti' ederek şerh ve beyan ettiğinin aynısını burada yazmayı en münasib gördük. O hakikat "Yedi Fıkra" halinde şerhedilmiştir. Buradan ta Yedinci Fıkra'nın sonunda "hatime veririz" cümlesine kadar Hazret-i Üstad'ın şerh ve tercümesidir. (Mütercim)

اِنشَاؤُهُ لِذَاكَ صَيَّرَ ذَاكَ مَلِكًا بِنَاءَهُ لِهَذَا صَيَّرَهُ مَمْلُوكًا

Meali şudur ki: O Malik-ül Mülk-i Zülcelal âlem-i ekberi, bahusus Küre-i Arz yüzünü öyle bir surette inşa ederek yapmıştır ki; birbiri içinde hadsiz daireler olup, herbir daire bir tarla hükmünde olup; vakit-bevakit, mevsim-bemevsim, asır-beasır eker, biçer, mahsulât alır. Mütemadiyen mülkünü çalıştırır, tasarruf eder. En büyük daire olan zerrat âlemini bir tarla yapıp, her zaman kâinat kadar mahsulâtı; kudretiyle, hikmetiyle onda eker, biçer, kaldırır. Âlem-i şhadetten âlem-i gayba, daire-i kudretten daire-i ilme gönderir. Sonra mutavassıt bir daire olan zemin yüzünü, aynen öyle bir mezraa yapmış ki; mevsim-bemevsim âlemleri, enva'ları içinde eker, biçer, kaldırır. Manevî mahsulâtını dahi; gaybî, uhrevî, misalî ve manevî âlemlerine gönderir. Daha küçük bir daire olan bir bahçeyi yine yüz def'a, bin def'a kudretiyle doldurup, hikmetiyle boşalttırıyor. Daha küçük bir daire olan bir zîhayatı, meselâ bir ağacı, bir insanı, yüz defa onun kadar, ondan mahsulât alır.

Demek o Malik-ül Mülk-i Zülcelal; küçük büyük, cüz'î küllî herşeyi birer model hükmünde inşa ederek, yüzler tarzda taze taze nakışlarla münakkaş mensucat-ı san'atı onlara giydirir; cilve-i esmasını, mu'cizat-ı kudretini izhar eder. Kendi mülkünde herbir şeyi, birer sahife hükmünde inşa etmiş; her sahifede yüzer tarzda manidar mektubatını yazar, hikmetinin âyâtını izhar eder, zîşuurlara okutturur. Şu âlem-i ekberi mülk şeklinde inşa etmekle beraber, şu insanı dahi öyle bir surette halketmiştir ve ona öyle cihazat ve âletler ve havas ve hissiyatlar ve bilhassa nefis, heva ve ihtiyaç ve iştiha ve hırs ve da'va vermiştir ki; o geniş mülkünde, bütün mülke muhtaç bir memlûk hükmüne getirmiştir.

(Sh:662)

İşte hiç mümkün müdür ki: Pek büyük olan âlem-i zerrattan, tâ bir sineğe kadar bütününü mülk ve tarla yapan ve küçük insanı, o büyük mülke nâzır ve müfettiş ve çiftçi ve tüccar ve dellal ve âbid ve memlûk yaptırın ve kendine muhterem bir misafir ve sevgili bir muhatab ittihaz eden o Malik-ül Mülk-i Zülcelal'den başka, o mülke tasarruf edip, o memluke seyyid olabilsin?

Dördüncü Fıkra

صَنَعْتُهُ لِذَاكَ تَظَاهَرَ تَكْفِيفًا فَصَلَّبْتُهُ قَلْبَهُنَا تَشْوِخًا مَخْطَبًا

Meali şudur ki: Sani'-i Zülcelal'in âlem-i ekberdeki san'atı o derece manidardır ki; o san'at, bir kitab suretinde tezahür edip, kâinatı bir kitab-ı kebir hükmüne getirdiğinden, akl-ı beşer hakikî fenn-i hikmet kütüphanesini ondan aldı ve ona göre yazdı. Ve o kitab-ı hikmet, o derece hakikatla bağlı ve hakikattan meded alıyor ki; büyük Kitab-ı Mübin'in bir nüshası olan Kur'an-ı Hakîm şeklinde ilan edildi. Hem nasılkî kâinattaki san'atı, kemal-i intizamından kitab şekline girdi; insandaki sıbgatı ve nakş-ı hikmeti dahi, hitab çiçeğini açtı. Yani o san'at, o derece manidar ve hassas ve güzeldir ki; o makine-i zîhayattaki cihazatı fonograf gibi nutka geldi, söylättirdi. Ve öyle bir ahsen-i takvim içinde bir sıbga-i Rabbaniye vermiş ki; o maddî, cismanî, camid kafada; manevî, gaybî, hayatdar olan beyan ve hitab çiçeğini açtı. Ve o insan kafasındaki kabiliyet-i nutk u beyana, o derece ulvî cihazat ve istidad verdi ki; Sultan-ı Ezeli'ye muhatab olacak bir makamda inkişaf ettirdi, terakki verdi. Yani fitrat-ı insaniyedeki sıbga-i Rabbaniye, hitab-ı İlahî çiçeğini açtı. Hiç mümkün müdür ki: Kitab derecesine gelen bütün mevcudattaki san'ata ve hitab makamına gelen insandaki o sıbgata, Vâhid-i Ehad'den başkası karşıbilsin... Hâşâ!..

(Sh:663)

ona bakanlara Fatır-ı Hakîm'in tahabbübü takattur ettiğini ve hem tezyin-i suverden bir Kadir-i Kayyum'un taarrüfü zâhir, bâhir olduğunu görür.

Ve bu teveddüd, tahabbüb ve taarrüften sonra onun rahmeti cilveger oluyor ki; mahlukatı lezzetlendirmek, nimetlendirmek üzere serdiği sofrasında in'amını ibraz etmek istiyor. Zira, şu eserlerin icadından Hâlık-ı Kerim'in terahhumu tereşşuh etmektedir. Ve şu semerat-ı niandan Rezzak-ı Rahim'in tahannünü damla damla takattur ediyor.

Elhasıl: Şu âlem, baştan başa hads-i şuhudî ile, belki ayan beyan bir tarzda Hâlık-ı Kerim'in kalem-i kaderinin çizgileridir, hame-i kudretinin nukuşlarıdır, kereminin zinetleridir, lütfunun çiçekleridir. Hem hak ve iman ile bilinir ki; onun rahmetinin semereleridir, cemalinin lemaatıdır, celalinin celevatıdır, kemalının mir'atlarıdır.

Evet onun cemal ve kemalinden in'ikas edip parıldayarak nazar-ı şuhûda görünen şu seyyal mazharlar ve bu cevval aynalar, onun envarının

(Sh:667)

gölgeleri, kemalının âyetleri olduğuna şahid ise, onun eserlerinde sabit olan ve gözle görülen kemalât-ı fevkalâdedir.

Zira mükemmel bir eser, her akıl sahibi yanında, mükemmel bir fi'ile şahadet eder. Sonra o mükemmel fiil, fehmi olanlar için mükemmel bir isme delâlet eder. Mükemmel isim ise, bilbedahe mükemmel olan vasfa delâlet eder. Mükemmel vasıf dahi, bizzarure bir şe'n-i mükemmele delildir. Şe'n-i mükemmel ise, bilyakîn zata lâyük ve münasib bir şekilde o zatın kemaline delâlet eder. İşte o zat ise Hakk-ul Mübin, Refi-üd Derecat olan Hallâk-ı Âlem'dir.

Evet her gözü bulunan için, elbette şunu gösterip şahadet eder ki; mevcudatta görünen şu cemal-i zâhir, onların kendi malları değildir. Zira aynaların değişmesi, mevcudatın zevale ermesiyle beraber yine o tecelli, o cemal, o feyiz devam etmektedir. Bu ise, elbette bir Vâcib-ül Vücut'un, bir Baki-i Vedud'un cemal-i mücerredi ve ihsan-ı müceddedinin tecellileri olduğuna en vazıh bir bürhan ve en fasih bir tibyandır. Öyle ise onu tanı ve de:

اللَّهُ أَكْبَرُ هُوَ الْخَلَّاقُ الْكَبِيرُ هُوَ الْفَعَّالُ الْقَدِيرُ

Şu halde, kâinat bostanında olan ecsam-ı süfliye ve yeryüzündeki zinet ve renkler, hem yüksek âlemlerdeki ecram ve parıldayan yıldızlar, bir Vâhid-i Ehad ve bir Kadir-i Samed'in mu'cizat-ı kudretidirler, şevahid-i hikmetidirler, berahin-i vahdetidirler.

Sübhandır o zat ki; küre-i arz bahçesini san'atına bir meşher yapmış. Zira o bahçede nebatatın çiçeklenmeleri, ağaçların semerelenmeleri, hayvanatın süslenmeleri ve kuşların güzelleşmeleri elbette O'nun san'atının hârikalarıdır, ilminin şahidleridir ve lütfunun delilleridirler. Evet, meselâ şu bahçede meyvelerin kemal-i zinetiyle beraber, çiçeklerinin tebessümkârane gülümsemeleri elbette ve elbette ins ve cinne ruhaniyât ve hayvanata karşı bir Rahman-ı Rahim'in teveddüdüdür. Bir Hannan-ı Rahim'in terahhum ve şefkatıdır ve bir Mennan-ı Kerim'in kendini tanıttırmasıdır.

Öyle ise, çiçek ve semereler, habbe ve tohumlar onun mu'cizat-ı hikmetidir, hedaya-yı rahmetidir, vahdetinin bürhanlarıdır ve dar-ı âhirette eltafinın beşaretleridir. Hem onların Sanii, herşeye Alim ve

(Sh:668)

herşeye Kadir olduğunun sâdık şahidleridir ki; rahmetiyle, ilmiyle, lütfuyla ve tedbirleri cihetiyle her şeyi ve heryeri ihata ettiğinin pek sarıh ayatıdır. Ve binaenaleyh, halk ve tedbir cihetinde hıfz ve tasvir hususunda vaz' ve tedvir işinde güneş onun yanında bir zerre gibidir. Yıldız bir çiçek mesabesindedir, küre-i arz bir yumurta kadardır. Ve ona ağır gelmezler. İşte bunları anla ve de:

(Sh:670)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 نَعْلَمُ تَخَوُّنَاتِ اللَّهِ تَعَبًا جَدِيدًا نَعْلَمُ نَعْلَمُ نَعْلَمُ نَعْلَمُ نَعْلَمُ نَعْلَمُ نَعْلَمُ نَعْلَمُ نَعْلَمُ نَعْلَمُ
 قَوْلًا قَمْرًا وَالنُّجُومَ وَالْجِبَالَ وَالشَّجَرَ وَالِدَوَابَّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ
 تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ تَعْبُودُونَ
 قَفَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ

قالعظم Bil ey kardeş! Kur'an-ı Hakîm kat'iiyen tasrih ediyor ki, Arştan Ferşe, yıldızlardan

böceklere, meleklerden balıklara, seyyarelerden zerrelere kadar bütün mevcudat, Allah'a ibadet eder, ona secde eder ve hamd ve tesbih eylerler. Fakat bunların ibadetleri çeşit çeşittir, ayrı ayrıdır.

İşte, biz dahi bir temsil ile şu tenevvu' eden ibadet çeşitlerinden yalnız bir vechine işaret edeceğiz. Meselâ:

Büyük bir padişah, cesim bir şehri bina ettiği veyahut muhteşem bir kasrı inşa ettiği vakit; o melik, o şehir ve o sarayın inşasında dört nevi ameleyi istimal ediyor.

Birinci nevi amele: Onun memaliki, yani köleleridir. Bunların ne maaşı var, ne de ücretleri... Belki bunlar, seyyidlerinin emriyle işledikleri her amellerinde ve maliklerinin medhinde tegannî ettikleri her neşidelerinde onların mahsus bir zevk ve şevkleri vardır. Ve o seyyide mensubiyet şerefiyle iktifa etmektedirler. Ve onun hesabıyla baktıkları herşeyde bir lezzetleri vardır.

İkinci nevi amele: Bazı amî hizmetkârlardır. O melik, bunlara lâyük ve muvafık olacak cüz'î bir ücret mukabilinde kendi ilmiyle bunları

(Sh:671)

istimal ediyor. O amî hizmetkârlar, amellerine ne gibi âlî, küllî gayeler terettüb ettiğini bilmezler. Hattâ bazıları tevehhüm eder ki, bunların nefislerine ait cüz'î ücret ve maaşlarından gayrı, amellerinde başka bir gaye yoktur.

Üçüncü sınıf ameleler: O melikin bazı hayvanlarıdır ki, onları istihdam eder. Bunların bir yemden başka ve istidadları nisbetinde nefis-i amellerinden aldıkları bir telezzüzden maada birşeyleri yoktur. İstidadların kuvveden fiile çıkması bir lezzet-i umumiye olduğu malûmdur.

Dördüncü nevi ameleler: Öyle amelelerdir ki, neye çalıştıklarını ve amellerine ne gibi gayeler terettüb ettiğini ve sair ameleler neye ve niçin çalıştıklarını; ve o melikin bu kasrın inşasından ve bu amelelerin hizmetlerinden gaye ve maksadı ne olduğunu biliyorlar. Şu halde bu dördüncü sınıf amelelerin sair ameleler üzerinde bir tefevvuku, bir riyasetleri vardır. Hem rütbelerinin derecatına göre, mütefavit maaşlara sahibdirler.

İşte aynen bu temsil gibi; semavat ve arzın padişah-ı zülcelali ve kasr-ı kâinatın bâni-i zülkemali dahi saray-ı kâinatta başta melaikeleri, sonra hayvanatı, sonra cemadat ve nebatatı, sonra insanları istihdam ile kendisine ibadet ettiriyor. Bu ise, herhangi bir ihtiyaçtan değil, çünkü bunları yaratan odur. Hem onun mülkünde kendi namlarına ve kendi başlarına te'sir-i

hakikî sahibi olarak çalışmıyorlar. Belki izzet ve azamet ve şuûnat-ı rububiyet ve saire hikmetler içindir.

Amma melaikeler ise; onların mücahede ile terakki etmeleri diye birşeyleri yoktur. Belki onların herbirisinin malûm ve sabit bir makamı vardır. Fakat onların kendi nefs-i amellerinde bir zevk-i mahsusları ve nefs-i ibadetlerinde -derecelerine göre- bir füyuzatları vardır. Demek onların hizmetlerinin mükâfatı, aynı hizmetleri içinde münderiçtir. İnsan su ile, hava ile, ziya ile, gıda ile tagaddi edip mütelezziz olduğu gibi; melaikeler dahi zikir, tesbih, ibadet, marifet ve muhabbetin envariyla tagaddi edip tena'um ediyorlar. Çünkü melaikeler, nurdan mahluk oldukları için, gıdalarına revaih-i tayyibe gibi nur ve nuranî şeyler kâfidir. Hem meleklerin kendi ma'budlarının emriyle yaptıkları fiillerinde; ve onun hesabıyla işledikleri amellerinde; ve onun namıyla ettikleri hizmetlerinde; ve onun nazarıyla yaptıkları nezaretlerinde; ve ona

(Sh:672)

intisabıyla aldıkları şerefte; ve onun mülk ve melekûtunun mütalaasında ettikleri tenezzühlerinde; ve onun tecelliyat-ı celal ve cemalinin müşahedesıyla aldıkları tena'umda tarife gelmez ve akılların idrâkinin ötesinde bir saadetleri vardır.

Amma hayvanat ise: onlarda cüz'î bir ihtiyarla beraber iştihali bir nefisleri olduğu için, amelleri halisen livechillah olmuyor ve doğrudan doğruya onun vechiyle hasbî değildir. İşte bunun içindir ki, onların Malik-i Kerimleri onlara; kendisi için işledikleri amelleri içinde bir maaş i'ta ediyor.

Meselâ, gülün aşkıyla meşhur bülbül kuşu, onun Fatır-ı Hakîm'i onu nebatat taifeleriyle, hayvanat kabileleri mabeynindeki münasebat-ı şedideyi ilan etmek vazifesinde istihdam ediyor. Şu halde bülbül, Rahman'ın misafirleri olan hayvanat tarafından bir hatib-i Rabbanîdir ki, Râzıklarının hedayasına karşı ilan-ı sürur etmekle, hem ebna-i cinsine imdad olarak gönderilen nebatata karşı hüsn-ü istikbali izhar etmekle, hem aşk derecesine baliğ olan hayvanat nev'inin nebatata karşı şiddet-i ihtiyaçlarını nebatatın en güzellerinin başları üstünde dile getirmekle, hem Cenab-ı Malik-i Zülcelali ve-l Cemali ve-l İkram'a karşı şükrün en eltafını, en latif bir şevk içinde, gül gibi en latif bir yüzde takdim etmekle muvazzaftır. İşte bu vazife, Bülbülün, Hak Sübhanehu ve Teala hesabına yaptığı amelinin bir gayesidir. Bülbül kendi diliyle konuşur, biz ise ondan şu manaları fehmediyoruz. Kendisi kendi nağamatının manasını tamamen bilmese dahi...

Evet, bülbülün şu gayelere, tafsilatıyla adem-i marifeti, o gayelerin ademini istilzam etmez. Laakal saat gibi sana evkatı bildirir. Fakat saat, kendisi ne yaptığını bilmez.

Amma bülbülün maaş-ı cüz'îsi ise, tebessüm eden çiçeklerin müşahedesıyla aldığı zevk ve onlarla yaptığı muhavereden aldığı telezzüzdür. Öyle ise, onun nağamat-ı hazînesi, hayvanî şikayetten gelen bir teellümat değil; belki ataya-yı Rahmaniyyeden gelen bir teşekkürattır.

Bülbüle, nahli ve fahli, (yani arı ve hayvanatın erkek kısımlarını) Ankebut ve karıncayı ve hevam ve böceklerin bülbüllerini ve saireleri kıyas et! İşte bunların herbirisinin yaptığı hizmetleri zımında aldıkları zevk-i hususîleri içinde cüz'î bir maaşları vardır. O hizmetleri her ne

(Sh:673)

kadar cüz'î de olsa, fakat küllî gayelere ve Rabbanî san'atlara medardır. Bir sefine-yi sultaniyede çalışan bir neferin gördüğü cüz'î hizmet gibi...

Demek, hayvanatın kemal-i itaatla evamir-i tekviniyeyi imtisallerinde; ve fitratlarının gayelerini Cenab-ı Hak namına en güzel bir surette izharlarında; ve onun havliyle hayatlarının tezahüratını en bedi' bir tarzda ifalarında ve hakeza, sair tesbihat-ı hayatiyelerinde ibadetlerinin

hedayasını ve tahiyyatlarının mezayasını Cenab-ı Fâtır-ı Kerimlerine takdim etmektir. Tahiyyatın manası, Cenab-ı Vâhib-ül Hayat'ın irade ettiği tarzda kendilerinde cilvelenen eserlerinin netaicleriyle bir tezahürat-ı hayattır.

Amma nebatat ve cemadata gelince; onların ihtiyarları olmadığından bir maaşları yoktur. Amelleri halisen livechillah oluyor. Ve sırf mahza Allah'ın iradesiyle, hesabıyla ve havliyle hasıl oluyor. Fakat nebatatın hallerinden anlaşılın budur ki: Onların -muhtar olan hayvana muhalif olarak- vazifelerinde telezzüatları olduğu halde, hiç bir teellümleri yoktur. Hayvan ise, lezzeti kadar elemi de vardır. Hem cemadat ve nebatatın amellerinde ihtiyar müdahale etmediği için, eserleri ihtiyar sahibi olan hayvanlarınkinden daha mükemmel oluyor. Sonra vahiy ve ilhamla münevver olan arı ve emsalı gibi hayvanların amelleri de, ihtiyarına güvenen sairlerinkinden daha güzel oluyor.

Amma insan ise: ubudiyetin külliyetinde, nezaretin şümulünde, marifetin ihatasında ve rububiyet-i İlahiyenin dellallığında melek gibi, belki daha cami' bir makamı vardır. Fakat iştilalı, şerire bir nefse sahib olduğundan, çok terakki ve tedennileri dahi vardır.

Hem insan, yaptığı her amelinde nefsi için bir haz ve zatı için bir hisse ayırdığı için, bu cihetten hayvana benzer. Şu halde insanın iki tane maaşı vardır.

Birisi muacceldir ki; cüz'îdir, hayvanîdir.

İkincisi müecceldir ki; küllîdir, melekîdir. Teemmel...

Risale-i Nur'un bir çok derslerinde insanın ubudiyet vazifesinin esrarından ve nebatat ve hayvanatın ibadât ve tesbihatlarından kısmen bahsettiğimizden, burada tekrar edip bahsi uzatmaya ihtiyaç yoktur. Eğer

(Sh:674)

istersen o derslere müracaat et. Tâ ki Sure-i **تَجَا لَتَشِيْر** ile Sure-i **تَجَا لَغَصْرْ** nın sırlarını göresin.

(Sh:675)

Bülbül bahsine bir tetimme

Sakin zannetme ki; tesbihatın nağamatıyla bütün kulağı bulunanlara karşı ilân ve dellâliyet ve teganni içindeki şu vazife-i Rabbaniye yalnız bülbüle mahsustur. Hâyır! Belki her bir nev'in, kendine mahsus birer Andelibi vardır ki, o nev'in hissiyatını en latif sec'a içinde, en latif bir tesbih ile temsil ediyor. Hususan küçücük ve muhtelif olan enva-i hevam ve haşaratın herbirisinin çok andelib ve Bülbülleri vardır ki, tesbihatın sec'alarıyla neşideler söyleyip, bütün kulağı bulunanlar ondan mütelezziz olurlar.

Onlardan bir kısmı leylîdir (yani gececedir). Gecenin sükût ve sükûnetinde kendi cinsinden olan-olmayan küçücük hayvanatın müsamesesinde bütün onlar namına hazin bir neşidehanıdır. Hattâ o, güya ki bir zikr-i hafinin halkasında bir kutubdur ki, kendi teganni âletini çalmakla o gına (ses), bütün his ve kulağı bulunanların bir lisan-ı müşterek-i umumîsi gibi olup, her hepsi onu fehmeder.

Bir kısmı da neharî (gündüzcü) olup, yüksek ve latif sec'alarla yaz mevsiminde ağaçların minberlerine çıkarak, bütün zevil-hayatın başları üstünde tesbihat-ı Rabbaniyeyi inşad eder. Bunlar ise meşhur bülbülden çok derece daha faiktirler. Âdeta bunlar, bir zikr-i cehrî halkasının reisi gibi olup, onu dinleyen sair kuşukların cezbelerini tehyic ettikten sonra, her birisi kendi lisanıyla nutka gelip âvaz'a başlar.

Eğer şu ulvî manayı derketmek istersen; yeryüzünü dikkatle temaşa ette, Fâtır-ı Hakîm, onu hayvanat ve nebatata nasıl vasi' bir mezraa ve azîm bir mer'a yapmış olduğunu gör! Sonra Fatır-ı Kadir ve Alimin hikmetiyle, acib bir intizamla ruy-i zemine yayılmış olan nebatata nazar et ve onların tohumlarının etrafa bir taksim-i garib içinde tevzilerine dikkat et!.. Meselâ, bazı nebatat tohumlarının, hususan dikenli otların kıldan kanatçıklarla techiz edilip, onunla havada uçarak muayyen menbetlerine gitmeleri gibi...

Hem ruy-i zeminde gayet garib bir tarzda, acib bir taksim ile serpilmiş olan enva-i hayvanata nazar et, gör ki; nasıl Hakîm ve Kerim olan Hâliklarının inayetiyle hüsn-ü intizam içinde yeryüzü mer'asında koşuşturmaktadırlar.

تَجَلَّى تَجَالَهُ نَوْجٌ قَلْبُهُ قَلْبُهُ قَلْبُهُ

(Sh:680)

(Sh:681)

1337'de tab' edilmiş bir risalenin bir kısmıdır (1)

نُقْطَةٌ مِنْ نُورٍ مَعْرِفَةِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ

**(Çok kıymetli NOKTA Risalesi)
Marifet-i İlahiye nurundan bir
NOKTA**

(1) Bu Risale, buraya bu tarzıyla, yani, onun müellifi olan Hz. Üstadımız tarafından yalnız böyle bir kısmı dercedilmiştir. Nokta'nın devamı, yani ilk tab'edildiği şekliyle tamamı Âsâr-ı Bediiyye kitabının baş kısmındadır. Buraya girmemiş olan kısmı ise, beka-i ruh, melaik ve kıyamet hakkındadır. "Nur'un İlk Kapısı" kitabının onüç aded derslerini de Hazret-i Üstad (R.A.) Nokta Risalesi'ne eklemiş ve Nokta'nın Üçüncü Kısmı'ndan saymıştır. Teemmel! (Mütercim)

(Sh:682)

İFADE-İ MERAM

Bir bahçeye girsem, iyisini intihab ederim. Koparmasından zahmet çeksem hoşlanırım. Çürüğünü, yetişmemişini görsem, "Huz Mâ Safâ" derim. Muhatablarımı da öyle arzu ederim. Derler:

– Sözlerin iyi anlaşılıyor?

Bilirim ki; kâh minare başında, kâh kuyu dibinde konuşuyorum. Neyliyeyim zuhurat öyle. "Şuâat" ve şu kitabda mütekellim âciz kalbimdir. Muhatab âsi nefsimdir. Müstemi' müteharri-i hakikat bir Japondur. Temaşa eden bunu düşünmeli. Gayet-ül gayat olan marifetullahın bir bürhanı olan marifet-ün Nebi'yi "Şuaat"ta bir nebze beyan ettik. Şu risalede maksud-u bizzat olan tevhidin, lâyuhad berahininden yalnız dört muazzam bürhanına işaret edeceğiz. Hem nazar-ı aklîyi hads-i kalbîyle birleştirmek için, melâike ve haşrin bir kısım

delâiline ima ederek, imanın altı rûknünden dördünün birer lem'asını, fehmi kasırımla göstermek isterim.

قَالَ اللهُ قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى
قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى
قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى

Said-i Nursî

(Sh:683)

بِسْمِ اللَّهِ قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى
قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى
قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى

قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى

Gayr-ı mütenahî berahininden dört bürhan-ı küllîyi irad ediyoruz.

Birinci Bürhan: Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dır. Şu bürhan-ı neyyirimiz 'Şuaat'ta tenevvür ettiğinden, tenvir-i müddeamızda münevver bir mir'attır.

İkinci Bürhan: Kitab-ı kebir ve insan-ı ekber olan kâinattır.

Üçüncü Bürhan: Kitab-ı Mu'ciz-ül Beyan, Kelâm-ı Akdes'tir.

Dördüncü Bürhan: Âlem-i gayb ve şehadetin nokta-i iltisakı ve berzahı ve iki âlemden birbirine gelen seyyaratın mültekası, 'Vicdan' denilen fitrat-ı zîşuurdur. Evet fitrat ve vicdan, akla bir penceredir; tevhidin şuaını neşrederler.

BİRİNCİ BÜRHAN: Risalet ve İslâmiyetle mücehhez olan "Hakikat-ı Muhammediye"dir ki, risalet noktasında en muazzam icma' ve en vâsi' tevatür sırrını ihtiva eden mecmu-u enbiyanın şehadetini tazammun eder. Ve İslâmiyet cihetiyle, vahye istinad eden bütün edyan-ı semaviyenin ruhunu ve tasdiklerini taşıyor. İşte bütün enbiyanın şehadetiyle ve bütün edyanın tasdikiyle ve bütün mu'cizatının te'yidiyle musaddak olan bütün akvaliyle, vücud ve vahdet-i Sâniî beşere gösteriyor. Demek şu davada ittihad etmiş bütün efazıl-ı beşer namına o nuru gösteriyor. Acaba bu kadar tasdiklere mazhar, büyük, derin, durbîn,

(Sh:684)

safi, keskin, hakaik-âşına bir gözün gördüğü hakikat, hakikat olmamak hiç ihtimali var mı?

İKİNCİ BÜRHAN: Kâinat kitabıdır. Evet şu kitabın bütün harufu ve bütün noktaları, ifraden ve terkiben Zât-ı Zülcelal'in vücud ve vahdetini, elsine-i mahsusaları kıraat ile بِحَمْدِهِ

يَوْمَئِذٍ قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى
yi tilâvet ediyorlar. Cemi'-i zerrat-ı kâinat, birer birer zat ve sıfat ve saire vücuh ile hadsiz imkânât mabeyninde mütereddid iken; birdenbire bir ciheti takib, muayyen bir sıfatla ittisaf, mahsus bir keyfiyetle, tekeyyüf ederek hayretbahşa hikemi intac ettiğinden;

Bâhusus o esbab-ı tabiiyenin üssül-esası hükmünde olan cüz-ü lâyetecezzadaki kuvve-i câzibe ve kuvve-i dâfianın içtimalarının hortumu üzerinde bir muhaliyet

(Sh:686)

damgası var. Fakat câzidir ki; herbir şeyin esası zannettikleri olan cezb, def, hareket, kuva gibi emirler, âdetullahın kanunlarına birer isim olsun. Lâkin kanun, kaidelikten tabîliğe ve zihnilikten haricîliğe ve itibariyetten hakikata ve âletiyetten müessiriyete geçmemek şartıyla kabul ederiz.

S: Ezeliyet-i madde ve harekât-ı zerrattan teşekkül-ü enva' gibi umûr-u bâtıl原因 neden ihtimal veriliyor?

C: Sırf başka şey ile nefsi ikna' etmek sadedinde olduğu için, o umûrun esas-ı fâsidesini tebeî bir nazarla derketmediğinden neş'et ediyor. Eğer nefsi ikna' etmek suretinde kasden ve bizzat ona müteveccih olursa, muhaliyetine ve makul olmadığına hükmedecektir. Faraza kabul etse de, tegafül-ü an-is Sâni' sebebiyle hâsıl olan ızdırar ile kabul edilebilir. Dalâlet ne kadar acibdir; Zat-ı Zülcelal'in lâzım-ı zarurîsi olan ezeliyeti ve hassası olan icadı aklına sığdırmayan, nasıl oluyor ki gayr-ı mütenahî zerrata ve âciz şeylere veriyor.

Evet meşhurdur ki: Hilâl-i îde bakarlardı. Kimse bir şey görmedi. İhtiyar bir zat yemin etti: "Hilâli gördüm." Halbuki gördüğü hilâl, kirpiğinin takavvüs etmiş beyaz bir kılı idi. Kıl nerede, kamer nerede? Harekât-ı zerrat nerede, sebab-i teşkil-i enva' nerede?

İnsan fitraten mükerrerrem olduğundan hakkı arıyor. Bazan bâtıl eline gelir; Hak zannederek koynunda saklar. Hakikatı kazarken ihtiyarsız dalâlet başına düşer; hakikat zannederek başına giydiriyor.

S: Nedir şu tabiat, kavanin, kuva ki, onlar ile kendilerini aldatıyorlar?

C: Tabiat, âlem-i şehadet denilen cesed-i hilkatin anasır ve a'zasının ef'alini intizam ve rabt altına alan bir şeriat-ı kübra-yı İlâhiyedir. İşte şu şeriat-ı fitriyedir ki, 'Sünnetullah' ve 'Tabiat' ile müsemmadır; hilkat-ı kâinatta câri olan kavanin-i itibariyesinin mecmu' ve muhassalasından ibarettir. Kuva dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer hükmüdür. Ve kavanin dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer mes'elesidir. Fakat o şeriatdaki ahkâmın yeknesak istimrarına istinaden vehim, hayal tasallut ederek tazyik edip, şu tabiat-ı hevaiye tevazzu' ve tecessüm edip, mevcud-u hâricî ve hayalden hakikat suretine girmiştir. Hayali, hakikat suretinde gören, gösteren nüfusun istidad-ı şuresinden, fâil-i müessir suretini takmıştır. Halbuki kör, şuursuz tabiat, kat'iyen

(Sh:687)

kalbi ikna' edecek ve fikre kendini beğendirecek ve nazar-ı hakikat ona ünsiyet edecek hiç bir mülâyemet ve münasebet yok iken ve masdar olmaya kabiliyeti mefkud iken, sırf nefy-i Sâni farazından çıkan bir ızdırar ile veleh-resan-ı efkâr olan kudret-i ezeliyenin âsâr-ı bâhiresinin tabiatından suduru tahayyül edilmiş.

Halbuki 'Tabiat' misalî bir matbaadır, tâbi' değil; nakıştır, nakkaş değil; kabildir, fâil değil; mistardır, masdar değil; nizamdır, nâzım değil; kanundur, kudret değil; şeriat-ı iradiyedir, hakikat-ı hariciye değil. Meselâ: Yirmi yaşında bir adam birdenbire dünyaya gelse, hâlî bir yerde muhteşem ve sanayi-i nefisenin âsârıyla müzeyyen bir saraya girse, hem farzetse; kat'iyen hariçten gelme hiç bir fâilin eseri değil. Sonra içindeki eşya-yı muntazamaya sebep ararken tanziminin kavaninini câmi bir kitab bulsa, onu ma'kes-i şuur olduğundan, bir fâil, bir illet-i ızdırarî kabul eder. İşte Sâni-i Zülcelal'den tegafül sebebiyle böyle gayr-ı makul, gayr-ı mülâyim bir illet-i ızdırarî olan tabiatla kendilerini aldatmışlar.

Şeriat-ı İlâhiye ikidir:

Biri: Sıfat-ı Kelâm'dan gelen bir şeriat ki, beşerin ef'al-i ihtiyariyesini tanzim eder.

İkincisi: Sıfat-1 İrade'den gelen ve evamir-i tekviniye tesmiye edilen şariat-1 fitriyedir ki, bütün kâinatta câri olan kavanin-i âdâtullahın muhassalasından ibarettir. Evvelki şariat nasıl kavanin-i akliyeden ibarettir; tabiat denilen ikinci şariat dahi, mecmu-u kavanin-i itibariyeden ibarettir. Sıfat-1 kudretin hassası olan te'sir ve icada mâlik değıllerdir.

Sâbıkan sırr-1 tevhid beyanında demiştik: Her şey her şeyle bağıdır. Bir şey her şeysiz yapılmaz. Bir şeyi halkeden her şeyi halletmiştir. Öyle ise bir şeyi yapan Vâhid, Ehad, Ferd, Samed olmak zarurîdir.

Şu ehl-i dalâletin gösterdikleri esbab-1 tabiiye, hem müteaddid, hem birbirinden haberi yok; hem kör, iki elinde iki kör olan tesadüf-ü a'ma ve ittifakıyet-i avrânın eline vermiştir.

تَقَاتُ مَا لَئِهٖ تَقْتَسِمُ لَعَزَاهُمْ تَقَى لِمَحْرُوسَتِهِمْ تَعَالَجَبُوحِ

(Sh:688)

Elhâsıl: İkinci bürhanımız olan kitab-1 kebir-i kâinattaki nazm ve nizam, intizam ve te'lifindeki i'caz, güneş gibi gösteriyor ki; bir kudret-i gayr-1 mütenahî, bir ilm-i lâ-yetenâha, bir irade-i ezeliyenin eserleridir.

S: Nazm ve nizam-1 tamme ne ile sabittir?

Elcevab: Nev'-i beşerin havas ve cevasisi hükmünde olan funun-u ekvan, istikra-i tamme ile o nizamı keşfetmişlerdir. Çünkü her bir nev'e dair bir fen ya teşekkül etmiş veya etmeye kabildir. Her bir fen, külliyyet-i kaide hasebiyle kendi nev'indeki nazm ve intizamı gösteriyor. Zira her bir fen, kavaid-i külliye desatirinden ibarettir. Demek şahsın nazarı nizamı ihata etmezse, cevasis-i funun vasıtasıyla görür ki; insan-1 ekber insan-1 asgar gibi muntazamdır. Her bir şey, hikmet üzere vaz' edilmiştir. Faidesiz, abes yoktur. Şu (*) bürhanımız değil yalnız erkânı ve azası, belki bütün hüceyratı, belki bütün zerratı birer lisan-1 zâkir-i tevhid olarak büyük bürhanın sada-yı bülenbine iştirak ederek "Lâ İlâhe İllallah" diye zikrediyorlar.

ÜÇÜNCÜ BÜRHAN: Kur'an-1 Azîmüşşan'dır. Şu bürhan-1 nâtıkın sinesine kulağını yapıtırsan işiteceksin; "Allahü Lâ İlahe İlla Hu"yu tekrar ediyor. Hem gayet mükemmel semeratıyla, meyvedar bir ağacın menba-1 hayatı olan cürsûme olmazsa veya kökü bozuka, semere vermez. Şu bürhanımız, dallarında meyve-i hak ve hakikat o kadar çoktur ve o kadar doğrudur ki, şübhe bırakmaz ki cürsûmesinde olan mes'ele-i tevhid, hiç vehim bırakmaz derecede kuvvetli, doğru bir hak ve hakikatı tazammun ediyor. Hem şu bürhanın âlem-i şehadet tarafına tedelli etmiş olan ahkâma dair dalı, bütün sıdk ve hak ve hakikat olduğuna, bizzarure âlem-i gayb tarafına uzanan tevhide ve gayba dair gusn-u azamı yine sabit hakaik ile meyvedardır.

Hem derince şu bürhan tersim edilse anlaşılır ki; onu gösteren zat, neticesi olan mes'ele-i tevhidde o kadar emindir ki, hiç bir şaibe-i tereddüd, hiç bir tarafında ihsas edilmiyor. Hem o neticeyi bütün hakaika esas addederek müselleme ve zaruriye olduğunu bütün kuvvet-i beyanı ve ısrarıyla ona giydiriyor. Ve başka şeyleri ona irca' ediyor. Temel taşı

(*) Delâletçe siması bir "Hû" lâfzına benzer ki, o "Hû"nun her bir cüz'ü küçük "Hû"lardan, her bir küçük "Hû" da küçük "Hû"lardan teşekkül etmiştir. –Müellif–

(Sh:689)

gibi o şedid kuvvet, sun'î olamaz. Hem de üstündeki sikke-i i'caz, her ihbarını tasdik eder; tezkiyeden müstağni kılar. Âdeta ihbaratı binefsiha sabit umurlardandır. Evet şu bürhan-1 münevverin altı ciheti de şeffaftır. Üstünde i'caz, altında mantık ve delil,

sağında aklı istintak, solunda vicdanı istişhad, önünde hedefinde hayır ve saadet, nokta-i istinadı vahy-i mahzdir. Vehmin ne haddi var ki girebilsin.

Marifet-i Sâni' denilen kemalât arşına uzanan mi'racların usûlü dördttür.

Birincisi: Tasfiye ve işrak'a müesses olan muhakkikîn-i sofiyenin minhacıdır.

İkincisi: İmkân ve hudusa mebni mütekellimînin tarikıdır.

Bu iki asıl, çendan Kur'andan teşa'ub etmişlerdir. Lâkin fikr-i beşer başka surete ifrağ ettiği için, uzunlaşmış ve müşkilleşmiş, evhamdan masûn kalmamışlar.

Üçüncüsü: Şübehat-âlûd hükema mesleğidir.

Dördüncüsü ve en birincisi: Belâgat-ı Kur'anienin ulvî mertebesini ilân etmekle beraber, cezalet cihetiyle en parlağı; Ve istikamet cihetiyle en kısası; Ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan mi'rac-ı Kur'anîdir. Hem o arşa çıkmak için dört vesile vardır: İlham, talim, tasfiye, nazar-ı fikrî.

Tarik-ı Kur'anî iki nevidir:

Birincisi: Delil-i inayet ve gayettir ki, menafi-i eşyayı tadad eden bütün âyât-ı Kur'aniye bu delili nesc ve şu bürhanı tanzim ediyorlar. Bu delilin zübdesi, kâinatın nizam-ı ekmelinde ittikan-ı san'at ve riayet-i mesalih ve hikemdir. Bu ise, Sâniin kasd ve hikmetini isbat ve tesadüf vehmini ortadan nefy ediyor. Zira ittikan ihtiyarsız olmaz. Evet nizamın şâhidleri olan bütün fûnun-u ekvan, mevcudatın silsilelerindeki halkalardan asılmış mesalih ve semeratı ve inkılâbat-ı ahvalin katmer düğümleri içinde saklanmış hikem ve fevaidi göstermekle, Sâniin kasd ve hikmetine kat'î şehadet ediyorlar. Ezcümle:

Fenn-i hayvanat, fenn-i nebatat; ikiyüz bini mütecaviz envan büyük peder ve Âdemleri hükmünde olan mebdelerinin her birinin hudûsuna şehadet ettiği gibi; mevhum ve itibarî olan kavanin, kör ve

(Sh:690)

şuursuz olan esbab-ı tabiiye ise, bu kadar hayret-feza silsileler ve bu silsileleri teşkil eden ve efrad denilen dehşet-engiz birer makine-i acibe-i İlâhiyenin icad ve inşasına adem-i kabiliyetleri cihetiyle her bir ferd, her bir nevi müstakillen Sâni-i Hakîm'in dest-i kudretinden çıktıklarını ilân ve izhar ediyorlar.

Kur'an-ı Kerim **فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ** der. Kur'an'da delil-i inayet vücûh-u mümkinenin en mükemmel vechi ile bulunuyor. Kur'an, kâinatta tefekküre emir verdiği gibi, fevaidi tezkâr ve nimetleri tadad eden âyâtın fevasıl ve hâtimelerinde galiben akla havale ve vicdanla müşaverete sevk etmek için

لَوْ أَنَّ تَجِثْمُوهُ * أَفَلَا يَعْقِلُونَ * أَفَلَا تَذَكَّرُونَ * قَفَا عَجَبُوا gibi, o bürhan-ı inayeti ezhanda tesbit ediyor.

İkinci Delil-i Kur'anî: "Delil-i İhtira"dır. Hülâsası:

Mahlukatın her nev'ine, her ferdine ve o nev'e ve o ferde müretteb olan âsâr-ı mahsusasını müntic ve istidad-ı kemaline münasib bir vücudun verilmesidir. Hiç bir nev-i müteselsil, ezeli değildir, imkân bırakmaz. İnkılâb-ı hakikat olmaz. Mutavassat nev'in silsilesi devam etmez. Tahavvül-ü esnaf, inkılâb-ı hakaikın gayrısıdır. Madde dedikleri şey, suret-i mütegayyire, hem harekât-ı mütehavvile-i hâdiseden tecerrüd etmediğinden hudûsu muhakkaktır. Kuvvet ve suretler, a'raziyetleri cihetiyle, enva'daki mübayenet-i cevheriyeyi teşkil edemez. A'raz, cevher olamaz. Demek enva'nın fasîleleri ve umum a'razının havass-ı

mümeyyizeleri bizzarure adem-i sırfıtan muhtera'dırlar. Silsilede tenasül, şerait-i âdiye-i itibariyedendir.

Feya acaba! Vâcib-ül Vücut'un lâzime-i zaruriye-i beyyinesi olan 'Ezeliyet'i zihinlerine sığıştıramayan, nasıl oluyor da, her bir cihetten ezeliyete münafi olan maddenin ezeliyetini zihinlerine sığıştırabilirler? Hem dest-i tasarruf-u kudrete karşı mukavemet edemeyen koca kâinat, nasıl oldu da, küçücük ve nazik zerratların (öyle dehşetli salabet bulmuş ki) kudret-i ezeliyenin yed-i idamına karşı dayanıyor. Hem nasıl oluyor

(Sh:691)

ki; kudret-i ezeliyenin hassası olan ibda' ve icadı, hiç bir münasebet-i ma'kule olmadan en âciz ve en biçare esbaba isnad ediliyor?

İşte Kur'an-ı Kerim şu delili, halk ve icaddan bahseden âyâtı ile ezhanda tanzim ediyor. Müessir-i hakikî yalnız Allah'tır. Te'sir-i hakikî esbabda yoktur. Esbab, izzet ve azamet-i kudretin perdesidir. Tâ ki aklın nazar-ı zâhirisinde, dest-i kudret umûr-u hasise ile mübaşir görünmesin. Bir şeyde iki cihet var.. Biri: mülk, âyinenin mülevven vechi gibi, ezdad ona vârid oluyor. Çirkin olur, şer olur, hakîr olur, azîm olur. ilh... Esbab bu cihette vardır. İzhar-ı azamet ve izzet-i kudret öyle ister.

İkinci cihet: Melekûtiyet cihetidir. Âyinenin şeffaf vechi gibi. Şu cihet her şeyde güzeldir. Şu cihette esbabın te'siri yoktur. Vahdet öyle ister. Hattâ hayat ve ruh ve nur ve vücut, iki vecihleri şeffaf ve güzel olduğundan, mülken ve melekûten vasitasız dest-i kudretten çıkıyorlar.

DÖRDÜNCÜ BÜRHAN: Vicdan-ı beşer denilen fitrat-ı zîşuurdur. Şu bürhanda Dört Nükte'yi nazar-ı dikkate al!

Birincisi: Fıtrat yalan söylemez. Meselâ, bir çekirdekteki meyelan-ı nümuv der ki: "Sünbülleneceğim, meyve vereceğim." Doğru söyler. Meselâ, yumurtada bir meyelan-ı hayat var; der: "Piliç olacağım." Biiznillah olur. Doğru söyler. Meselâ bir avuç su, incimad ile meyelan-ı inbisatı der: "Fazla yer tutacağım." Metin demir onu yalan çıkaramaz. Sözünün doğruluğu demiri parçalar. İşte bu meyelanlar, irade-i İlâhiyeden gelen evamir-i tekviniyenin tecellileridir, cilveleridir.

İkincisi: Beşerin havass-ül hams-ı zâhire ve bâtından başka, âlem-i gayba karşı açılan pek çok pencereleri var. Gayr-ı meş'ur pek çok hisleri var. Hiss-i sâmia, bâsıra, zâika olduğu gibi; bir hiss-i sâdise-i sâdika olan 'sâika' vardır. Hem bir hiss-i sâbia-i bârika olan 'şâika' var. O şevk ve sevk yalan söylemez, yanlış gidemez.

Üçüncüsü: Mevhum bir şey, hakikat-ı hâriciyeye mebde' olamaz. Fıtrat ve vicdanda nokta-i istinad ile nokta-i istimdad, iki hakikat-ı zaruriyedir. Hilkatın safveti ve en mükerrerimi olan ruh-u beşer, o iki nokta olmazsa en süflî, en berbad bir mahluk olur. Halbuki kâinattaki hikmet ve nizam ve kemal, bu ihtimali reddeder.

Dördüncüsü: Akıl tatil-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse; vicdan Sâniî unutamaz. Kendi nefsinin inkâr etse de; onu görür, onu düşünür, ona

(Sh:692)

mütevaccihdir. Hads ki, şimşek gibi sür'at-i intikaldir, daima onu tahrik eder. Hadsin muzaafi olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelanın muzaafi olan arzu ve onun muzaafi olan iştiyak ve onun muzaafi olan aşk-ı İlâhî, onu daima marifet-i Zülcelal'e sevkeder. Şu fıtrattaki incizab ve cezbe, bir hakikat-ı câzibedarın cezbiyledir.

Bu nükteleri bildikten sonra, şu bürhan-ı enfüsî olan vicdana müracaat et; göreceksin ki, kalb bedeninin aktarına neşr-i hayat ettiği gibi, kalbdeki ukde-i hayatiye olan marifet-i Sâni'dir

ki, istidadat-ı gayr-ı mahdude-i insaniye ile mütenasib olan âmâl ve müyül-ü müteşa'ibeye neşri hayat eder. Lezzeti içine atar ve kıymet verir ve bast ve temdid eder. İşte nokta-i istimdad!..

Ve kavga ve müzahametın meydanı olan dağdağa-i hayata hücum gösteren âlemin, binlerce musibet ve mezahimlere karşı yegâne nokta-i istinad, yine marifet-i Sâni'dir.

Evet her şeyi hikmet ve intizam ile işleyen bir Sâni-i Hakîm'e itikad etmezse ve alel-amyâ kör tesadüflere havale ederse ve o beliyata karşı elindeki kudretin adem-i kifayetini düşünse; ister istemez, tevahhuş, dehşet, telâş, havftan mürekkebe bir halet-i cehennemnümün ve ciğer-şikâfe düşecektir. O ise eşref ve ahsen-i mahlukat olan ruh-u insaniyetin her şeyden ziyade perişan olduğunu istilzam eder. O ise, intizam-ı kâmil-i kâinattaki nizam-ı ekmele zıd oluyor. Şu nokta-i istimdad ve nokta-i istinad ile bu derece nizam-ı âlemde hüküm-fermalık, hakikat-ı nefis-ül emriyenin hassa-i münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan Sâni-i Zülcelal marifetini kalb-i beşere daima tecelli ettiriyor. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır. Sâni-i Zülcelal bu dört bürhan-ı azîmin kat'î şهادetleriyle Vâcib-ül Vücut, Ezelî, Vâhid, Ehad, Ferd, Samed, Alîm, Kadîr, Mürîd, Semi', Basîr, Mütakellim, Hayy, Kayyum olduğu gibi; bütün evsaf-ı celaliye ve cemaliye ile muttasıftır. Zira mukarrerdir ki: Masnu'daki feyz-i kemal, Sâniin zıll-i tecellisinden muktebestir. Demek, kâinatta ne kadar hüsn-ü cemel, kemal varsa, umumundan lâyuhadd derecede, yüksek tabakada evsaf-ı cemaliye ve kemaliye ile Sâni-i Zülcelal muttasıftır. Zira ihsan servetin, icad vücudun, îcab vücubun, tahsin hüsnün, tenvir nurun fer'i ve delili olduğu gibi; bütün kâinattaki bütün kemal ve cemel, Sâni-i Zülcelal'in kemal ve cemaline bir zıll-i zalîldir ve bürhanıdır.

(Sh:693)

Hem de Sâni-i Zülcelal cemi'-i nekaisten münezzehtir. Zira nevakıs, mahiyet-i maddiyatın istidatsızlığından neş'et eder. Zat-ı Zülcelal maddiyattan mücerreddir, münezzehtir. Hem kâinatın mahiyat-ı mümkinnesinden neş'et eden evsaf ve levazımatından mukaddestir.

تخلیخ تکمئلته قشیه جلاؤه سبخلخ قمن اختفی لشدۀ ظهوره

شبلخان من استتر لعدم ضده شبلخ قخرن لقاخجیج قبالخجابه قلعثرنه

Sual: Vahdet-ül vücudu nasıl görüyorsun?

Elcevab: Tevhidde istiğraktır. Ve nazara sığmayan bir tevhid-i zevkîdir. Esasen tevhid-i rububiyet ve tevhid-i uluhiyetten sonra, tevhidde zevken şiddet-i istiğrak, vahdet-i kudret, yani

ح ققمیئوخ قفی قالکورن قئشه قالله sonra vahdet-i idare, sonra vahdet-üş şuhud, sonra vahdet-ül vücud,

sonra yalnız bir vücudu, sonra yalnız bir mevcudu görünceye münce olur. Muhakkikîn-i sofîyenin müteşabihat hükmünde olan şatahatıyla istidlâl edilmez. Daire-i esbabı yırtıp çıkmayan ve te'sirinden kurtulmayan bir ruh, vahdet-ül vücuddan dem vursa, haddini tecavüz eder. Dem vuranlar, Vâcib-ül Vücut'a o kadar hasr-ı nazar etmişlerdir ki; mümkünattan tecerrüd ederek, yalnız bir vücudu, belki bir mevcudu görmüşler. Evet delil içinde neticeyi görmek, âlemde Sâni müşahede etmek; tarik-ı istiğrakkârane cihetiyle cedavil-i ekvanda cereyan-ı tecelliyat-ı İlâhiyeyi ve melekûtiyet-i eşyada sereyan-ı füyûzâtı ve meraya-yı mevcudatta tecelli-i esma ve sıfâtı, yalnız zevken anlaşılır birer hakikat iken, dîk-ı elfaz sebebiyle uluhiyet-i sâriye ve hayat-ı sâriye tabir ettiler. Ehl-i fikir, o hakaik-ı zevkiyeyi nazarın mekayisine sıkıştırdığından, çok evham-ı bâtılaya menşe' oldu. Maddeperver hükema ve zaif-ül itikad ehl-i nazarın vahdet-ül vücudu ile; evliyanın vahdet-ül vücudu, tamamen birbirinin zıddıdır. Beş cihetten fark vardır:

KIZIL İCAZ

Müellifi: Bediüzzaman Said-i Nursî
Tercüme eden: Molla Abdülmecid-i Nursî

(Sh:698)

Naşirin bir i'tizarı

Merhum Molla Abdülmecid Efendi'nin Kızıl İcaz Kitabı içerisinde umuma faydalı olacak çok mühim yerleri alarak tercüme ettiği şu risalecik, benim gözüme çok kıymetli görünüyordu. Müstakillen neşrini düşünüyordum. Fakat küçüktür, azdır, hem kitabın tamamı değil. Hayli zamandır yanımda bekliyordu. Mesnevî'nin tercüme ve tashihini bitirdiğim bu günlerde hatırıma geldi ki; acaba Mesnevî'nin en âhiline bir nevi zeyl gibi ilhak ederek neşretsem bir be'si var mı ki? diye düşündüm. Getirip dikkatle bir mütalaa ettim. Mesnevî ile münasebetini düşündüm. Mesnevî'nin bazı mevzularıyla aşağı yukarı aynı meal dedir gördüm.

Merhum Üstadımızın da Kastamonu Lahikası'nda Mehmed Feyzi Ağabey'e onu ders verdiğini ve Feyzi'nin bir zaman o dersini Türkçe olarak kaleme alacağını veya almasını arzu ettiğini düşündüm. Şu halde madem Abdülmecid Efendi Ağabeyimiz, Hazret-i Üstad'ın vefatından sonra emek verip onu tercüme etmiş.. ve madem çok müştak talebeler, Kızıl İcaz'ın mahiyetini bilmeyi çok merak etmektedirler. Öyle ise onu Mesnevî'nin âhiline neşretmekte her halde bir beis olmaz inşaallah dedim. Belki de bununla merhum Molla Abdülmecid'in ruhu şâd olur. (*)

(*) Latif bir tevafuk: “Arabî Kızıl İcaz'dan bazı parçalar” adlı bu risaleyi buraya dercettikten hayli zaman sonra, merhum Molla Abdülmecid Efendi'nin “Fuadiye” ismindeki eseri elime geçti. Bu kitabı çok duyardım, fakat muhtevasından malûmatım yoktu. Açtım, okumaya başladım. Baş taraflarında şu ibareyi gördüm:

“Şu risale, Nurlar'dan doğma olduğu gibi, onlara da lâhika olması lâzımdır. Zaten büyük Üstad'ın bu hususta bir va'dleri de sebkât etmiştir. Mesnevî'nin üçüncü cüz'üyle Üstad'a gönderdim. Münasib görüldüğü takdirde, Mesnevî'ye bir lâhika suretiyle kabul ve beraberce teksirini lütuf buyurulmasını, Nurlar'a pek müştak olan “Fuad” namına istirham eylerim.”

“Fuadiye” risalesinin muhtevası âlem-i berzah, âlem-i ervah ve âlem-i âhiretin bazı ahval ve delâilinden bahistir. Emirdağ-I' de Üstad bu risalenin bir nebze mahiyetinden bahseder. Ve bazı yerleri için, Nurların mesleğine uymadığını yazar. Anlaşılan Molla Abdülmecid Efendi'nin o arzusu, risalenin içindeki bazı noktalarından dolayı Mesnevî'ye bir lâhika olması cây-i kabul görülmemiştir. Fakat bir tevafuk eseri olarak bu fakir, Molla Abdülmecid'in öyle bir arzu ve temennisinden haberim yokken; bu “Kızıl İcaz” risalesinin sonunda bulunan bazı şiirlerle beraber -ki değişik bazı tabirlerle, genç yaşında vefat eden oğlu Fuad'a da hitaben yazmıştır- Mesnevî'ye bir lâhika olmasıyla, Molla Abdülmecid Efendi'nin o istirhamının bu şekilde kabul olduğunu temenni ediyorum. İnşâallah.

Abdülkadir Badıllı

(Sh:699)

Yalnız bir tashih niyetiyle onu Arabî aslıyla tekrar bir karşılaştırmayı münasib gördüm. Karşılaştırırken aslına göre ufak tefek bazı ta'dilatlar yapıldı. Bundan mütercim-i muhterem

(1) **قالعلم: قلت قحخا ثخ قالخالقة... الخ**

Hazret-i Üstad, pek kısa ve muhtasar olan şu i'lem ile maddî ve manevî insanların saadetlerini, intizamlarını, asayişlerini, yaşayışlarını taht-ı te'mine alan bir yol göstermiştir.

1- Hilkat ve yaradılışın fitrî güzelliklerinden insanlar arasında husule getirilen güzel işleri; ve bir cemaatin çalışmasıyla meydana gelen iyilikleri, hissedar olanlara taksim edilmelidir. Yoksa bir cemaatin himmetiyle meydana gelen kahramanlıkları, şerefleri, umumî faziletleri bir şahsa izafe ile bir şahsa mal etmek, bir nev'i, bir ferde feda etmek lâzım gelir. Bu ise ihtilaf ve isyanlara sebebiyet verir.

(1) Bu İ'lemi, bizdeki matbu' Kızıl İcaz'ın içinde bulamadım. Dolayısıyla karşılaştıramadım. İhtimal, Molla Abdülmecid'in kendi nüsha-i hattiyesinde var olup, matbuuna geçmemiştir. (A.B.)

(Sh:702)

2- Taksim-ül meşaribdir ki, kabiliyet ve istidada göre işlerin taksimi lâzımdır. Kömürcü fırıncının işini bilmez. Karınca devenin yükünü kaldıramaz. Müezzın müftünün işini göremez. Yoksa taksimat yapılmazsa kazıye terakkiyata değil, tedenniyata müncer olur.

3- Taksim-ül a'maldir ki; adamlara iş seçilsin değil, bilakis işlere adamlar intihab edilsin. Maalesef bu taksimlere riayet edilmediğinden seleflerden daha çok ektiğimiz halde, onlardan pek az bir derecede mahsulât alıyor, fayda görüyoruz.

قالعلم: قلت قحخا ثخ قالخالقة... الخ

Bu i'lem, türkçeye tercümesi faydalı olduğundan tercüme ettim.

Hazret-i Üstad, 'lafz'ın ne kadar derin, ne kadar yüksek bir hikmete ve ne garib, acib bir nakşa, bir keyfiyete malik olduğu ve ne kadar dehşet, hayret verici ince ve büyük vazifelerle muvazzaf bulunduğunu beyan hususunda şöyle emretmiştir ki:

İnsanın cins ve faslı olan hayvaniyet ve natikiyetin me'hazleri olan hayat ile nutkunu birbiriyle rabtedip muhafaza eden çift başlı olan nefestir. Yani insanın nefesi iki vazife ile muvazzaf bulunduğu için iki başı vardır. O vazifeleri gördüğü hengâmda, iki kıbleye teveccüh eder ve iki semereye sahibdir. İki vazifeden birisi: Alt başıyla hayatın hararetini te'min ve suyunu tasfiye eder. Üst başıyla da nutku tevlid edip yolunu, harekelerini tanzim ederken, şu aşağıdaki işleri de görüyor:

1- Nefes, bir nevi âlem-i gayb olan dâhile girmesiyle; yıkılmış ve inhilale uğramış hüceyrelere nakazıyla bulaşan kanı tasfiye eder.

2- Aralarındaki aşk-ı kimyevî sebebiyle; havadaki müvellid-ül humuza ile karbon unsurunun imtizacî ve izdivacî bir şekilde birleşmeleri hasıl olur.

3- Bu iki unsur birbirini sınımsız kucakladıkça, cüz'leri ikişer ikişer ittihad etmeye başlarlar.

4- Cüz'ler ittihad ettikleri zaman, evvelce her cüz'ünün müstakil bir hareketi olduğu halde, çift çift olarak harekete başladıkları zaman, her

(Sh:703)

iki cüz tek bir hareket ile harekete geçerler. Öteki cüz'ün evvelki ayrı hareketi muallakta, boşta kalır. "Hareketten hararet, harareten de hareket doğar" olan kaidenin sırrıyla şu muallakta

kalmış olan cüz'ün hareketi, hararet-i gariziyeye inkılab eder. Böylece hararet-i gariziyeye dedikleri bedendeki nar-ı hayat, husule gelmiş olur.

Nefesin öteki başı, âlem-i gaybdan şehadete çıkarken; bir savt, bir gürültü ile boyalanır. Mahreçlerin keyfiyetine göre savt olarak çıkar. O savt ise, makta'lara yayılarak harflere tahavvül ederler. O harfler ise, savt şeklinde iken ve henüz hareketleri yokken, birdenbire çok latif cisimler halinde pek acib nakışlar, garib şekiller ile, pek mühim emirleri, nehiyleri, maksadları hamilen kuşlar gibi yuvalarından terennümsâz olup çıkar uçarlar. Sani-i Hakîmlerinin takdir etmiş olduğu tarzda akıllar ve ruhlar arasında sefir ve elçilik vazifesini yapmak üzere giderler.

Hülasa: Lafız, fikrin kaymağı, tasavvurun sureti, teemmülün bekası, zihnin remzidir.

İşte lafzın hiffeti, taakubîliği, sıkletsizliği, müzahametsizliği ve kararsızlığı sebebiyle; Ve mezkûr nimetleri hamil olduğu için çok nimetlere tercih edilmiştir. İşte şu nimetin kıymetini bilmeyip, onu yalanda kullanmak veyahut israf etmek, ne kadar büyük bir cehalet olduğunu anla.

قَالَعَلَمٌ: قَاتِلِ الْخَلِجِ تَكَلَّمَ لِيخَانَ عَاشَ أَدْوَارًا... قَالَخ

Hazret-i Üstad şu i'lemde şöyle emretmiştir ki: Lisan, insan gibi çok devirleri yaşayarak, çok tavır ve inkılabları geçirerek, çok asırlar terakki ederek türlü türlü şekilleri, intizamsızlıkları, perişanîyetleri gördükten sonra, hal-i hazırdaki şekle girmiştir. Eğer şimdi el'an zamanın seylinde çalkalanıp giden lisanın bakiye kalan yıkıntıları, harabe ve enkazlarına bakıp (el'an) kelimesinin karnında birikenî düşünebilse, lisanın tarih-i hayatını ve neşv ü nemasının keyfiyetini görebileceksin.

Şöyle ki: Lisan, ilk saha-i vücuda çıktığı devirde, savtlar içerisinde görünmez, işitilmez bir takım oturtulmamış zaif harflerin tohumuna benzeyen ve ekserisi tam fitratı taklid ve temsile delâlet eden

(Sh:704)

bir vaziyette idi. Sonra manaların biraz toplanmasıyla heca vaziyetine terakki etti. Sonra fikirler, garazlar çoğalarak terkib başladı. (Lisanın o zamanlardaki örnekleri, şimdi de şark memleketlerinde vardır.) Sonra maksadların kısımlarına göre tasrifî bir surete girdi. Sonra ince ince hissiyat, latif latif nükteler ona devredilmesiyle nahvî bir şekil aldı ki, lisanın bu son vaziyetine en üstün hâkim Arab lisanıdır, ki; muhtasarı ihtisar eden hem mücez, hem mutlak, hem kısa, hem uzun bir lisanıdır. Sonra bu lisan dahi daimî şekilde mecazî hakikata kalbettiği için iştiraki tevlid etmiştir. Sonra aralarındaki münasebeti unuttuğu ve sıfatın cümuda inkılab etmesi hikmetiyle teradüfleri doğurmuştur. Ve daha buna göre kıyas et!

Demek elfaz ve manalar arasındaki tenasüb, kelimeler arasında vukua gelen iştikak ve tenasülün neticesidir.

قَالَعَلَمٌ: قَاتِلِ ابْنَ آدَمَ وَ بِنْتَ حَوَاءَ لِمُحْتَاَجٍ... قَالَخ

Âdem oğlu ve Havva kızı olan insanın (1) biri fiilî, diğeri infialî olmak üzere iki çeşit ilmi vardır. Fiilî olanı, fikrinden harice in'ikas eder ki, buna inşa denir. İnfialî ise, hariçten fikrine intikal eder, buna haber denir. Birinci kısımda menşe' fikirdir. İkinci kısımda menşe' hariçtir. İnsan şu inşa ve haber denilen ilimler ile kâinata olan ihtiyaçlarını tatmin eder.

قَالَ عُلَمَاءُ: قَاتِلْتُمْ تَقِيَّ قَبْلِ بَحْرِيَّةٍ مَقْطُوعَةٍ قَالُوا تَخَارُثُ... قَالَ خ

Hazret-i Üstad, şu i'lemde şöyle emretmiştir ki; insanın fitratının merkezinde beş dallı ve dilli bir ihtiyaç şeceresi vardır ki; beş soru ile, şu boşluğu dolduran hâdiselere karşı mukabelede bulunmaktadır. Ve onlarda cereyan eden vukuatlara seslenmekte ve kâinata nida etmektedir. O suallerin en mümtazı **تَخَا** dır ki, mebadi-i tasavvuriyeyi tevliid eder. Yani “şu gördüğümüz eşya nedir?” diye **تَخَا** ile soruyor.

İkincisi de: Mebadi-i tasdikiyeyi ilim içinde tedvin eden şu hükümler ne içindir? diye **تَلَخَّه** ile soruyor. O zaman hikmet, kâinat lisanıyla ve hikmetin mukaddimesi olan mantık ile, birinci suali tariflerle, ikinci suali de delil ve bürhanlarla cevaplandırır.

قَالَ عُلَمَاءُ: تَلَخَّا قَاتِلْتُمْ تَقِيَّ قَالُوا تَخَارُثُ... قَالَ خ

Hazret-i Üstad, bu i'lemde şöyle emrediyor: Yani vakta ki, inayet-i İlahiye, insanın terakkisini ve mücahede ile istikmalini ve hadd-i kemale (Sh:707)

erişmesini iktiza etti. Şübhesiz ki; insanın seciye ve seviyesine vaz’-i yed etmemiş, (El koymamış) meyil ve arzularını da kayıd altına almamış, ahlâkına sed çekmemiştir. Belki istediği tarafa gitmesi için serbest bırakmıştır. Bunun içindir ki; beşere yakınlık uzaklıkça sıhhat ve fesadça mütefavit pek çok yollar açılmıştır. Buna binaen, seciyeleri güzel, ukul-ü selime sahipleri hakka doğru yürüdükleri zaman, mesleklerini aşağı tabakalara da ta’im etmek için, bâtil ve dalalete düşmemek için, şartlar adıyla bazı alâmat-ı ihtiraz koymuşlardır.

İşte buna binaendir ki; mantık, kuvve-i fikriye ve akliyyeyi doğru yollara sevk etmek için bazı şartlar vaz’ etmiştir ki, o şartların vücudu ile sıhate, fukdanı ile de fesada delâlet eder.

قَالَ عُلَمَاءُ: قَاتِلْتُمْ تَقِيَّ فِي الْعَالَمِ اِخْتِلَافًا وَ تَغْيِيرًا... قَالَ خ

Hazret-i Üstad şu i'lemde şöyle emretmiştir: Âlemde göze çarpan semeredar büyük üç esas vardır:

1- Âlemdeki ihtilaf ki, bu ihtilaf ise; hakaik-ı hakikiyeden çok hem pek çok ziyade hakaik-ı nisbiyyeyi izhar etmektedir. Yani bu ihtilaf; hakaik-ı nisbiyeden olan küçüklük, büyüklük, güzellik, çirkinlik, âlimlik, câhillik gibi hakaik-ı nisbiye doğar. Ve bu hakaikten hırs ve rekabet hisleri meydana gelir. Hırs ve rekabet hisleri de, maddî ve manevî beşer terakkiyatına menşe’dir. Ve daha bunlara benzer ihtilafın çok büyük, azîm vak’alara sahip olmasındandır ki; ona olan riayet, bazı cüz’î ve dağınık şerhlerin vücuduna fetva vermiş. Çünkü o az olan kubh olmasaydı, pek çok mehasinin güzellikleri zuhur etmeyecekti.

2- Tagayyürdür ki, o hakaik-ı nisbiyyeyi daha da çoğaltmıştır.

3- Nizamdır ki, hakaik-ı nisbiyyeyi silsilelendirmiş ve kanunlaştırmıştır. Ve o nisbetlerin timsalleri ise, kâinatta cereyan eden kaziyelerdir. Bu ise kader-i İlahînin tefasili olan kazasının parçalarıdır.

(Sh:708)

تشم قالعظم طايضا ... قالخ

Hazret-i Üstad (R.A.) bu i'lemde şöyle emrediyor: 'İnsanın fikrinin gayesi ve son mertebesi, nefs-i natıkanın kâinata manevî bir harita olmasından ibarettir. Bu ise, kâinatın hakikatları nefs-i natıkada irtisam etmek ve pek çok hakaik-ı nisbiyeyi bir mukayese ile bilmekle hasıl olur. Bu hakikatlar ise kaziyelerdir. Bu kaziyeler de, delillerden hasıl olan neticelerdir. Onlar da, delillerle eczası teşekkül eder. O ecza da, mevzu ve mahmullerden ibarettir. Mevzu ve mahmullerden maksad da tasavvurlarıdır. Tasavvurları ise, tarifler ile hasıl olur. Tarifleri de eczasından hasıl olur. Eczaları ise külliyyat-ı hamsedir.

Hülasa: Külliyyat-ı hamse tariflere mebadidir, tarifler de kaziyelere mebadidir, kaziyeler de delillere mebadidir, deliller de meçhul hakikatlara mebadidir.

شعائخه ققى قالشخوخا

قالعظم: قلش قخرشوخه قاشخوخه قظا علام ... قالخ

Mukaddimenin tercümesi: (Sevk-i fitrîden ve iktiza-i tabîden infilak eden kaziyeler.)

Hazret-i Üstad (R.A.), bu i'lemde şu emri vermiştir: "Bir sözü söyleyen veya bir yazıyı yazan insanlarda meyl-ül erciha vardır. Yani herkes daha güzel lafızları, üslûbları bulup söylemek, yazmak arzusundadır. Bu arzuları tatmin etmek için manalara giydirdikleri elfaz ve üslûbların; manaların kametlerine, boylarına sevk-i fitrîye uygun olup olmadığına bakmazlar. Elden geldiği kadar daha güzellerini, zariflerini arayıp bulmak için, -bilhassa nazımlarda, şiirlerde- bütün bütün mes'eleleri sevk-i fitrî kanunlarından çıkarıyorlar.

Evet pek çok şartiyeler var ki, hameliye libasıyla arz-ı endam eder. Hameliye de şartiye libasını giyer, görünür. Hem muttasıla,

(Sh:709)

munfasıla makamını işgal eder. Bazan da külliye, cüz'iyenin altında gizleniyor. Mûcibe dahi selbiye peçesiyle peçelenir ve hakeza; bir kıyas, bir kaziyede görünür. Kaziyeye de bazan bir sıfatta, bir kayıdda, belki bir harfte saklanıyor. Hattâ belki çok havaî tayyar manalar, kelâm ağacının bir dalına konar. Ve keza bazan bir kelime, o havaî manalardan bir çoğunu içine çekmektedir.

Evet her bir ilmin bahsettiği mes'eleler, bir zat ile bir sıfattan ibarettir. Yani bir mevzua, bir sıfatı, subutî bir haml ile isbat etmektir. Fakat mahmul olacak sıfat, sâbite ve lâzıme olması lâzımdır. Yani o sıfatın vâcib-üs sübut olması icab eder. Buna binaen; her bir ilmin mes'eleleri hamliye, mûcibe, külliye olmakla; hariçte zarurî, zihinde nazarî olan mes'elelerdir.

Binaenaleyh, bir ilmin mes'eleleri içerisinde görünen şartiye, sâlibe, mümkin, cüz'ie, bedihiye gibi kaziyeler, ya mebadî-i tasavvuriyeden veya mebadî-i tatbikiyeden veya istitradî, tebaî zikredilen tamamlayıcı kaziyelerdir. Veya bir mes'elenin delili, mukaddimelerinden olup, o delilin yerine ikame edilmiştir. Feteemmel...

(Sh:710)

HAZRET-İ ÜSTAD'A MERSİYE

ŞEKLİNDE BİR HİTABE

Kutlu olsun, mutlu olsun sana ol âlî makam,
Fîtnenin narı hemen oldu sana berd ü selâm
Urfa'nın topraklarında değildir Üstadımız (1)
Pek sıcak kardeşlerin kalbindedir serdarımız

.....

.....

Bizleri unutma ey âlî cenab rehberimiz
Arz-ı hürmetle öper, dergâhına yüz süreriz
Bizden sana her subh u şam, olsun keko (2) binler selâm
Binler selâm olsun sana, olsun sana binler selâm
Sensiz kalan kardeşlerin ağlar öter, aleddevam
Gülsüz kalan bülbül gibi, yok ne kararı, ne menam
Sana olsun bin selâmlar bizlerin göz bebeği
Kaldı gözler noktasız, tersine döndü feleği
Ankara radyosu yaydı en kara bir haberi
Kalbi deldi, ruhu ezdi, yaktı yıktı ciğeri
Ey mezarıcı! O makamda bize de kaz bir mezar

(1) Bu şiir, Üstadımızın irtihalinin hemen akibinde yazıldığından ve henüz Üstadımızın kabri-pürmünevverleri vahşî canavarların saldırısına uğramamış olduğundan, kerametkârane bir nevi îma-i ihbarîden hâlî değildir gibi bana geliyor. (Nâşir)

(2) Kürtçe "Ey ağabey" demektir. (Nâşir)

(Sh:711)

Olalım üstada komşu, görelim leyl ü nehar
Ey mezarıcı! Göm beni de şu Said'in kabrine
Firkatin, dayanamam vallahi aslâ kahrine
Katılsın zerratımız âlem-i berzahta keza,
Sarılsın birbiriyle ruhlar ilâ-yevm-il ceza
Dar-ı dünyada Said'i bizden ettinse cüda
Bari uhrada beraberce haşret ey Hüda!
Dünkü hal oldu hayal, geçti visal, geldi zeval
Bizleri Üstadımızla haşret ya Zelcelal!

EYYÜHEL ÜSTAD

Ne hayatta, ne mematta görmedin hiç bir huzur
Dar-ı dünyada efendim ne safa var, ne sürur
Ah efendim şu hayata sakın hiç etme esef

Ne safa var, ne vefa var, hep cefadır, hep telef
Ne sebat var, ne karar var, hep kederdir hepsi gam
Hayrı yoktur bir hayatın sonu olsa şu elem
Doğumun sonu ölümdür, yapının sonu harab
Kurtuluş yoktur efendim, yıkılır olur türab
Her gelişten sonra vardır bir gidiş,
Her gidişten sonra olaydı geliş.

(Sh:712)

ÜSTADIN LİSANIYLA

أَيُّ زَمَانٍ مَعَالِمِ تَوْضِيحِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ
قَبْرِ مَا بَرِيَادِ دَادِي حَسْرَتَا مَنْ جِهَ كُنْمُ
لَحْنِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ
مَنْ بَجَنَّتْ مِي رَوْمَ أَمَّا فَتَقِيهِانِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ
خُرُشَقًا تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ تَقْضِيَةِ
جَوْرَهَارًا صَبْرَ كَرْدَمَ حَسْبَنَا اللَّهُ كَفَى

HAZRET-İ ÜSTAD'IN TARİH-İ VEFATI

Nurs'ta doğdum (325), Nuriye'den (271)
Nur'u yaydım (266) her yerde
Nur'a kavuştum birden (261)
Yattım Nurlar içinde (256)
Vefat tarihi vardır
Bu beş Nurlar içinde (1379)

ختمت

(Sh:713)

TA'RİFLİ FİHRİST

(Sh:714)

MÜNDERECAT HAKKINDA (1)

(1) Bu tarifli fihrist, Hz. Üstad (R.A.) zamanında, merhum Ceylân Ağabey tarafından kaleme alınmış ve Mustafa Gül ağabey ile Merhum Tahiri ağabeylerin imzalarıyla nesredilmiştir. Fakat o fihrist, mevcut Mesnevi'ye göre, yani merhum Molla

Bu cihandeger mecmuanın cümle-i mukaddematından olan bir i'lemde: (Mesnevî-i Arabîdeki Risaleler, bazı ayat-ı Kur'aniyenin birer şuhudi tefsiridirler ve onlardaki ilmî mes'eleler, Kur'an-ı Hakîmin cennetlerinden, bahçelerinden koparılmış bazı çiçeklerdir. Sakın onların ibarelerindeki icmal, îcaz ve fehmindeki zahîrî müşkilât seni ürkütmesin. Belki tekrar tekrar mütalâa eyle, tâ ki Kur'anın **قَالَ رُضِيَ الْقَوْلُ** gibi âyetlerinin sırr-ı tekrarları sana açılsın.

Ey kâri! Bu mecmuadaki tevhidin bürhan ve mazharları, bazısı bazısından mutlaka müstağni olduğunu zannetme. Çünkü ben bütün o zikredilen delillerin herbirisine makam-ı mahsusunda ona ihtiyaç gördüm. Zira cihadın muktezası olarak hareketler bazan öyle bir mevkiye dayanırdı ki, o anda bir kapı açıp kurtulmak lâzım geliyordu. Çünkü o anda başka kapılara gitmek için vaziyet değiştirmek mümkün değildi... Zira ben öyle bir yola sülûk ettim ki, akıl ve kalb berzahı arasında evvelce sülûk edilmemiş bir yoldur.

O sukut ve suuddan başım dönüyordu. İşte o esnada, herbir nura rastladıkça; sonra hatırlamak üzere üstüne bir alâmet dikiyordum. Çok defa üzerine bir alâmet kelimesini bıraktığım hakikatlar, o anda benim için tabiri mümkün olmayan şeylerdi. Belki ihtar ve tezkire birer alâmet olup delâlet etmek için değildiler. Demek anlaşılıyor ki, çoğu kere birer nur-u azim üstüne tek bir kelime alâmeti koymuşumdur.

(1) Bu tarifli fihrist, Hz. Üstad (R.A.) zamanında, merhum Ceylân Ağabey tarafından kaleme alınmış ve Mustafa Gül ağabey ile Merhum Tahirî ağabeylerin imzalarıyla neşredilmiştir. Fakat o fihrist, mevcut Mesnevi'ye göre, yani merhum Molla Abdülmecid'in tercüme ettiği şekle göre yapılmış olmasından; bizim tercümemiz olan bu Mesnevî ise ondan hayli farklı olduğundan; bir karma usulünü tatbikan, benim yaptığım fihrist ile eski fihristi birbirine mezcettim. Ve yine Tahirî ağabeyle Mustafa Gül ağabeylerin imzalarını altına koydum. Okuyuculara arz olunur. (A.B.)

(Sh:715)

Bilâhare müşahede ettim ki; o zulümatlı yolun tüneli içinde imdadıma gelen o nurlar, Kur'an güneşinin şuaatı imişler ve bana lâmbalar suretinde temessül etmişlerdi.) diye bu mecmua için ne kadar güzel bir mukaddimeyi ve bir hülâsaya, adeta şifre gibi bir anahtarı kâri'lerine takdim ediyor.

Bu Mesnevî-i Nuriyedeki Risalelerin isimleri (Lem'alar, Reşhalar, Katre, Habab, Habbe, Zehre) şeklinde gidiyor. Eğer Katre Risalesinin ahirinde merhum Şeyh Safvet Efendinin yazdığı gibi; her bir Risaleye bir takriz yazılsaydı, o merhumun: (bu bir katre değil, bir bahirdir) dediği gibi, biz de derdik: O bir lem'a değil, bir şemstdir. O bir reşha değil, bir denizdir. O bir zehre değil, bir cinandır. O bir habab değil, bir ummandır.)

(Sh:716)

(Sh:717)

TA'RİFLİ FİHRİST

1- TAKDİM VE İFADE-İ MERAM :

Abdülmecid'in tercüme ettiği şekle göre yapılmış olmasından; bizim tercümemiz olan bu Mesnevî ise ondan hayli farklı olduğundan; bir karma usulünü tatbikan, benim yaptığım fihrist ile eski fihristi birbirine mezcettim. Ve yine Tahirî ağabeyle Mustafa Gül ağabeylerin imzalarını altına koydum. Okuyuculara arz olunur. (A.B.)

Mütercim, bu takdimde Mesnevi-i Arabinin birinci baskısının, evvelce tercümesi yapılmışken, ikinci defa tercüme edilmişinin sebep ve cevazlığını beyan eder.

2 – MUKADDİME :

(İkinci baskı münasebetiyle mütercimin bir takdimi)

Bu Mukaddime Hz. Müellif tarafından Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Beş Nokta içinde Cenab-ı Üstad, kendi mesleğinin mahiyetini beyan ettiği gibi; afakâ ile enfüsî olan yollarının hülâsaten izahını yaptıktan sonra; ehl-i istiğrakın gezemedikleri ve gözlerini kapadıkları yerlerde kendisinin gözü açık olarak gezdiğini.. ve Mesnevi-i Arabinin mevzu-u aslisi olan evvelâ enfüs dairesinden başlayıp, onu bitirdikten sonra Risale-i Nurun zuhuruyla afakta da cevelân ettiğini beyan ediyor.

3 - TENBİH, İHTAR, İ'TİZAR:

Bu Tenbih, aslında Katre Risalesine ait iken, Üstadımız onu Mesnevinin başına getirmesiyle; Katreye ait tavsifler, umum Mesneviye de baktığını göstermek içindir. Bu Tenbihde nefis ve şeytanın; serdedilen bürhanlar karşısında itaata geldiklerini, hatta teslim-i silah ettiklerini beyan buyuruyor.

4 - LEM'ALAR :

Bu Lem'alar, Yirmiikinci Sözün esas olduğu gibi, Nurun İlk Kapısındaki Ondördüncü dersin de arapçasıdır.

(Sh:718)

Bu 'Lem'alar' adlı parça, onüç lem'a ile tevhidin en ince hakikatlarını en mufassal bir surette beyan ve hakikatına mazhar edecek bir silsile-i delâil ve şehadeti ibraz ile; Cenab-ı Hakkın vücub-u vücudu ve vahdaniyet ve ehadiyeti gayet belîğ, gayet mukni' temsil ve misâllerle dile getiriyor ki; onun üstünde daha hiçbir beyan ve izah olamaz. Ona bakan her aklı selim ve kalb-i kerim sahibi, onu çok kıymettar ve hava, su, ekmek gibi herkesin muhtaç olduğu bir risale görecektir.

Nurun Mesnevisinin baş tarafında dercedilen Lem'alar, Reşhalar ve Lâsiyyemalar isimlerindeki bu üç Risale, Mesnevî'nin sair Risaleleri gibi müteferrik mes'elelerden bâhis değillerdir. Belki aynı mevzu üzerinde gidiyorlar.

5 - REŞHALAR :

Bu Risale, Ondördüncü dersin Ondördüncü Lem'ası olup, ondört reşhatı tazammun etmektedir. Reşhalar Risalesi, îmanın en mühim üç erkânından biri olan Nübüvvetin hakikatını ve nübüvvet-i Ahmediyeyi (A.S.M.), ondört reşhalarla beyan edip Peygamberimiz Efendimizin (A.S.M.) tarihçe-i hayat-ı maneviyesi ele alınıyor. Eşi ve benzeri görülmemiş bir tarzda Peygamberin mahiyet-i kudsiyesi sayısız müsbit delâil ile izah ediliyor ki, dikkatle okuyan herkesi ikna ettiği gibi hayret ve takdirini de celbeder.

Nasıl ki şems, ziya vermemesi mümkün değildir. Öyle de; uluhiyet de risaletsiz mümkün olmadığını isbat ediyor ve nübüvvetin hakikatını güneş gibi gösteriyor. Kâinatı mücessem bir Kur'an-ı samedanî olarak temsil edip, Muhammed-i Arabi (A.S.M.), onun âyet-ül kübrası olduğunu, gözünde perde ve kalbinde pas olmayanlara irae ediyor.

Bu harika Risale, ondört reşhadır. Onüçüncü Reşhada, yirmi bir mu'cizat-ı Ahmediyeye (A.S.M.) işaret eden bir salavat-ı şerifeyi, o nebiyy-i zişan efendimize getiriyor. Onüçüncü reşhadan sonra, uzun bir i'lemde nübüvvet-i Ahmediyeye başka bir tarzda, görülmemiş delilleri gösteriyor. Bu Risalenin Türkçesi, Risale-i Nur Külliyyatından Ondokuzuncu Sözde ve Nurun ilk Kapısındaki ondördüncü derstedir.

(Sh:719)

Mukaddemede ise Üstadımız kırk sene ömründe (bu Risaleyi te'lif eylediği seneye nisbetle) otuz senelik ilim seyrinde ve kırk senelik ömür seferinde dört kelime ile dört kelâm tahsil ettiğini; ve kelimelerden birincisi mâna-yı harfî; ikincisi mâna-yı ismî; üçüncüsü niyet; dördüncüsü nazar olduğunu... dört kelâm ise; biri: ben kendime malik değilim, ikincisi: **تَحَقُّقٌ**

تَحَقُّقٌ üçüncüsü: **تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ** dördüncüsü: Enenin bir nokta-i sevda ve bir vahid-i kıyasî olduğunu söylüyor.

(Sh:721)

Bu risalenin dört babından birincisi **قَالَ اللَّهُ قُلْتُ قُلْتُ قُلْتُ قُلْتُ** hakikatının ve kelime-i tevhidîyesinin delillerini, bürhanlarını serdediyor. Bu birinci babın baş kısımlarında, kâinat ve mevcudatın erkânından herbir rükün, ellibeş lisan ile vâcib-ül vücudun vücud ve vahdaniyetini tilâvet ettiklerini evvelâ icmalen, sonra tafsilen o ellibeş lisanları izah ediyor. Ve birinci bab, Şeyh Safvet Efendinin bir takriziyle nihayet buluyor.

8 – TAKRİZ :

9 - BİRİNCİ BABIN HATİMESİ :

Bu Hatime, müteferrik ve kısa, fakat çok lüzumlu dört tane hastalığın tedavisi için yol gösterir. O hastalıklar ise: Ye's, ucub, gurur ve su-i zandır.

10 - HATİMENİN SONU :

Bu Hatimenin sonunda manevî taht-el arz bir seyahatta müşahede ettiği dört tane hakikatları izah ve beyan eder. Bu hakikatlar, hülâsaten enaniyetin insana hikmet-i itası; ve her bir insanın umumî dünyadan bir hususi dünyası olduğunu; ve dünyanın lezzetlerinin dünyaya bakan vechesiyle çok ağır bir yük olduğunu; ve enenin başına sarılan icad ve fiil silsilelerinden anlaşılabilir ki; Onun saniî, onun bütün herşeyine alimdir diye beyan ediyor.

11- İKİNCİ BAB :

Bu bab, kısaca **قَالَ اللَّهُ قَسْبِ خَلْقٍ** cümlesinin mâna ve mefhumunu, mukteza ve mahiyetini beyan ve isbat eder.

(Sh:722)

12 - ÜÇÜNCÜ BAB :

Bu Bab, **قَالَ اللَّهُ تَطَلُّعًا** beyanındadır. Allahın in'am etmiş olduğu sayısız nimetlerinin mukabilinde hamdetmenin mahall-i taallûkunu, mukteziyatını ve esbabını beyan eder.

13 - DÖRDÜNCÜ BAB :

Bu Bab, iki kısımdır. Baştaki kısım çok mücmeldir. İkinci kısım ise tam izahlıdır. Birinci kısım, **قَالَ اللَّهُ تَطَلُّعًا** hakikatına dair olmakla beraber, namazların akabindeki kelimat-ı tesbihîyenin tekrarının hikmetini de beyan eder.

İkinci kısımda ise, yedi mertebe içinde **قَالَ اللَّهُ تَطَلُّعًا**'in hakikatlarını, mânalarını gayet garib, çok mübteker bir surette izah ve beyan eder.

14 - HATİME :

Katrenin hatimesi olan bu kısımda, evvelâ Kur'anın i'cazî bir nüktesini kısa fakat çok kuvvetli ve fezlekeli bir surette izah ettikten sonra, dokuz adet nükte ve noktalar ünvanı altında beyan ve isbat ettiği hakaikın hülasat-ül hülasası şöyledir:

İmanın verdiği uhuvvetin te'sirini, ıtlak hakikatının mahiyet ve te'sirini, felsefi ilimlerle fazla uğraşma sebebinin, kalbi hastalıkların çokluğundan ileri geldiğini; ve niyet mes'elesi ve hakikatını ve esbaba fazla bağlanmanın maddî zararlarını; ve herşey Cenab-ı Hakka verilmezse o zaman zerreler adedince ilahların kabulüne muztar kalınacağını; ve **حجرتہ** nunundaki cemaat sırrının acib hakikatını; ve masivaya edilen muhabbetin iki çeşit olduğunu; ve rızkın iki kısım ve

(Sh:723)

çeşit olduğunu ve masum çocuklar ve hayvanların bazan musibetlere giriftar olmalarının hikmetini beyan ve izah ederler.

15 - ZEYLÜL KATRE :

Bu Zeyl, yirmiiki adet remz ve i'lem başlıklı ünvanlar altında, herbirisi bir risaleye mevzu olacak kıymetindeki hakikatlardan ibarettir. Bu ayrı ayrı ve muhtelif hakikatları kısa ve veciz, fakat mukni' ve müdellel bir tarzda izah eder. En başta salât ü selâmdan sonra birinci remzi, namazda vaktin evveline riayet etmenin ve vaktin evvelinde namaza durup hayâlen kâbeye karşı durmanın fazilet ve hakikatından bahsedip evham ve vesvese-i şeytaniyenin nasıl muzmahil olduğunu ve musallînin bütün letaif ve havassının nasıl feyizyâb ettiğini beyan edip; sonra yirmiikinci remzinde ise maksud-u hakikiye götüren yolların iki tane olduğunu bahs ve beyan eder. Bu geçen risaleler, aynı zamanda erkân-ı îmaniyeden de bahsettikleri için hem îman, hem ilim, hem marifetullah, hem zikir olduğundan, okunması dahi bir nevî ibadettir.

16 - KUR'AN-I HAKİMİN BAHR-I UMMANINDAN BİR HABAB :

Bu Risale, kırkyedi tane i'lem ile, bir farisî münacat ve namaz ve şear-i İslâmiyenin imtisâlinin zaruret ve lüzumunu beyan eden meclis-i meb'usana hitaben yazılan Türkçe bir hitabeyi ve bir zeyli muhtevîdir. Bu Risalenin kırkyedi tane i'lemleri, yine ayrı ayrı ve muhtelif mevzulardan ibarettirler. Herbir i'lem, bir Risaleye mevzu teşkil edecek kıymettedir. Ayrı ayrı herbirisini tarif etmek, çok uzun olacağından hey'et-i mecmuası; tevhid, nübüvvet, duanın esrarı, kelime-i tevhidin tekrarı, salâvatın kıymet ve fazileti, içtihad mes' elesi ve manileri ve füccarın bazan ebrara galebe etmelerinin sebebi, vesaire vesaire kalbin, aklın, ruhun ve letaifin muhtaç oldukları bütün ilaçları, irşadları muhtevîdir

17 - FARİSİ MÜNACAT :

Bu münâcat, nazar-ı gafletle bakıldığı zaman, hayat ve yaşayışın, ölüm ve mahiyetinin, eşya ve mevcudatın altı cihetinin, zulmetli,

(Sh:724)

karanlıklı vahşet ve elemelerle dolu olduğunu, fakat iman nuru bütün o zulmetleri, vahşetleri, elemeleri birer teselliye, nura çevirdiğini beyan eder. Bu farisi münacatın şerh ve izahı, yedinci ricadadır. Üstadımız hiç farisi tahsil etmediği hâlde, o kadar mükemmel farisî bir lisan ile bu münacat te'lif edilmiştir ki; o zamanki Afgan sefiri, bu eseri takdir hisleri içersinde Afganistana göndermiştir.

18 – TÜRKÇE HİTABE :(Ve Devamı)

Bu pek mühim hitabe, Üstadımızın hutuvat-ı sitteyi neşretmesi münasebetiyle, taltif için Ankaraya çağrıldığında, Ankaradaki İslâm ordusunun Yunana galebesinden neş'e alan ehl-i imanın kuvvetli efkârı içinde gayet müthiş bir zendeka fikri girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için dessayane çalıştığını gördüğü hengâmda te'lif ettiği iki eserden birisidir.

Habab Risalesinin hey'et-i mecmuasının hûlasası yapılması icab ederse; bu Risalenin başında bulunan salat ü selâm çok ehemmiyetlidir. Evet bu Mesnevî-i Nuriye Kitabının fevkalâde ve hiçbir eserde rastlanmayan bir hususiyeti de; bir parmağın hareketiyle birkaç makineyi birden çalıştırmak gibi gayet belagatlı bir beyan tarzına sahip oluşudur. Sabıkan zikredildiği gibi; bu muazzam mecmuada, hem zikir, hem îman, hem tefekkür, hem ilmi bir arada bulmak daima mümkündür. Meselâ salat ü selâmı yalnız bir zikir olarak dercetmiyor. Aynı zamanda onda bir iman inkişafı, aynı zamanda bir ilim; ve yine aynı zamanda mü'min-i musallîyi evham ve şübehattan kurtaran hakikatları serdererek lâakal üç mâna mertebesini beyan ediyor.

Bu harika Risalenin mühim bir i'leminde mü'minin medeniyeti ile, küffarın medeniyetini sîret ve suret, zahir ve batın farklarını gayet belîğ bir tarzda beyan ediyor. Ve neticede bu farkı körlere de göstermek için diyor ki: (Eğer istersen, hayâlinle Nurşin Karyesindeki seydânın meclisine git!. Bak orada fukara kıyafetinde melekler ve insan elbisesinde melâikelerin olduğunu, onun kudsi sohbetini dinledikten sonra görürsün. Sonra Parise de git ve onların büyüklerinin localarına gir. Göreceksin ki, akrepler insan libasını giymişler, ifritler de adam suretindedirler. İlh.) diyerek daha başka cihetlerinin farklarını lemeat ve sünühata havale eder.

(Sh:725)

19 - ZEYLÜL HABAB:

Bu Zeyl, bir ifade-i meram ve ondokuz adet i'lemlerden mürekkebdir. İfade-i meramda, Mesnevî-i Nuriyenin içinde yer alan Risalelerinin mahiyet ve hakikatları hakkında bir izah vardır. Zeylin muhtevî bulunduğu ondokuz adet i'lemler ise, yine çeşit çeşit edviye ve ilaçlardır. Hey'et-i mecmuası itibariyle tevhid, tevekkül, ehadiyet-i ilâhiyenin bâhir bir bürhanı ve bu gibi hakikatlar karşısında, şeytanın vesvesesine karşı verilecek ve yapılacak cevap ve muamelenin şekli; ve kurbiyet-i ilâhiye ile bu'diyet-i insaniyenin adem-i münasebetiyle beraber münasebet şeklinin izahı ve saireden ibarettir. Ne tarife, ne de fihriste gelemiyen o hakikatları okuyup mualeceye başlamak lâzımdır diye her okuyanda bir his uyanabilir.

20 - HABBE :

Habbe Risalesi: bir ifade-i meram ve otuzüç adet i'lemlerle bir Zeyl ve bir zeylin zeylinden ibarettir. İfade-i meramda Mesnevîdeki Risalelerin mes'eleleri Kur'an-ı Hakim tarafından müellifine ita ve ifaza edilen ilaçlar olduğundan, ihtiyacını hissedenlere birer deva-i nafi' olduğunu izah eder.

Otuzüç adet i'lemlerin hey'et-i mecmuası itibariyle; yine tevhid, ubudiyet-i insaniye, enaniyet ve tabiatın birer tağut olduğu mes'elesi, kaza ve kadere îmanın hakikatı ve yine Kur'an-ı hakimin bir vech-i i'cazı; ve hûlâsa terbiye-i nefis, tenmiye-i isti'dat ve inkişafı ve vezaif-i insaniyet gibi gayet ulvî, kudsî hakaikı camidirler.

Ezcümle birinci i'lemi hakikat-ı Muhammediye (A.S.M.), âlemin hem sebab-i hilkatı, hem çekirdek-i aslîsi, hem meyvesi, hem netice-i hilkat-ı âlem olduğunu gayet belîğane, vecizane bir üslûb ile beyan ediyor. Ve meâlen diyor ki: (Eğer âlemi, bir kitab-ı kebir olarak görürsen; onun kâtibinin, kaleminin mürekkebi nur-u Muhammedîdir (A.S.M.).. Ve eğer âlemi bir şecere suretinde görürsen, evvelâ çekirdeği, sonra meyvesi, yine nur-u Muhammedidir (A.S.M.).. Ve eğer âlemi bir zihayat libasını giymiş bir şekilde görürsen onun ruhu, nur-u Muhammedîdir (A.S.M.).. Ve eğer âlemi, bir gül bahçesi olarak görürsen, onun Andelib-i zîşanı yine nur-u Muhammedidir (A.S.M.)..

(Sh:726)

Hem ezcümle bir i'lemdeki bir kısım hakikatlar şöyledir: (Meselâ sana dense ki: Şu anda imam-ı Rabbani Ahmed-i Faruk(K.S.), Hindistanda hayattadır. Elbette bütün mehaliki

ikhtiham ve vatanları terkederek onun ziyaretine gideceksin. Halbuki bak, yalnız Ahmed ismi altında binlerle evliya ve Muhammed namı tahtında milyonlarla asfiya yıldızları ve hakeza, o incilde ismi Ahmed, Tevrat'ta Ahyed ve Kur'anda Muhammed olan bir güneşin etrafında halka tutarak, her hepsi kabir kapısının arka tarafında Allahın rahmeti içinde sakindirler.)

21 - HABBENİN ZEYLİ :

Bu Zeyl, yirmiyedi i'lemleri havidir. Hz. Müellif, zeylin hemen başında diyor ki: "Ey benim şu eserlerime nazar eden zevat! Zannediyorum ki, ben şu müşevveş âsarım ile bir nevi mecburiyetle çok büyük ve mühim bir şeyin üstünden manen toprak kazıyorum. Fakat acaba keşfim doğru mudur, yoksa o şey sonra mı keşfedilecek? Veyahut onu keşfedecek adama yolu kolaylaştırmaya bir vesile mi oluyorum, bilemiyorum." Tâ o zaman büyük ve muazzam ve bu asrı kurtaracak Kur'ani bir yolun keşfine sevk edildiğini söylemiş; bilâhare Risale-i Nurun cadde-i Kur'aniyesi zuhura gelmesiyle, kendisini tasdik etmiştir.

Zeylin içinde yirmiyedi tane i'lemleri yine bir hülâsalandırmak icab ederse; o i'lemler dünyanın mahiyeti, dünyayı şirin gösteren manevî sebebin ne olduğunu; Ve yine başka bir tarzda Kur'anın i'caz vecihlerinden bir vechini beyan; Ve nimetlerin mukabilinde nasıl şükredileceğini; ve ehadiyet ile vahidiyet mes'elesini izah; ve **لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ مَا نَحْمَدُكَ قَدْرَهُ** nin mahall-i istimal ve vech-i tatbiki gibi çok kudsî vazâif-i insaniyet ve hakiki ilim olan ilm-i îman ve marifet-i Rabbaniye derslerini vermektedir. Zeylin ahirindeki **قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَدْ فَخَّرْنَا بِمُحَمَّدٍ قَدْرَهُ قَبْلَ اللَّهِ** ile

بِحَبَابِهَا meratibinin yirmi dokuzuncu lem'a-yı arabiyeye nisbeten kısa ve gayet güzel beyanları münderiçtir.

(Sh:727)

22 - ZEYL-ÜZ ZEYL :

Zeylin zeyli olan bu parça, bir mukaddeme ile sekiz tane uzun i'lemlerden mürekkebirdir. İ'lemlerden birisi, yirmüçüncü Lem'a olan ve Asa-yı Musa mecmuasında hem arapça, hem türkçe olarak intişar eden ve Tabiat Risalesi adıyla meşhur-u âlem bir risalenin hülâsa ve esasıdır. Bu zeyl, Ankarada te'lif edildiği gibi, orada da tab edilmiştir. İnsanların ağızından çıkan ve dinsizliği işmam eden dehşetli üç kelimenin butlanını isbat ederek, tabiat bataklığında boğulanları kurtarıyor. Ayrıca bu çok kıymetli zeyl, baştaki mukaddeme gibi olan medhalde, hamd ü salavattan sonra, kâinatın büyük sahifelerinden tut, tâ en küçük mahlûk olan atom zerratına kadar herşey, kemâl-i itaat ve serfûrû ile kudret-i rabbaniyeye karşı mutî, musahhar ve emirber neferler olduğunu isbat ettikten sonra diyor ki: 'Demek oluyor ki, kâinat kitabının satırları, umumu birden akıllar üstünde şu gelecek beyti kıraat etmektedirler.'

مَشْهُورًا قَالُوا مَا نَعْلَمُ قَدْرَهُ قَبْلَ اللَّهِ قَالُوا مَا نَعْلَمُ قَدْرَهُ قَبْلَ اللَّهِ قَالُوا مَا نَعْلَمُ قَدْرَهُ قَبْلَ اللَّهِ

deyip mukaddemeyi bağlıyor.

Sâir i'lemler ise, hülâsaten yine isbat-ı vücub-u vücud; ve dikkat ve tefekkür keyfiyeti hakkında bir tavzih; ve insanın garib cehaleti; ve insanın ruhunda hadsiz teallumat ve telezzüzata kabiliyet olduğunu; ve o kabiliyete göre insanın çok acib vazifeleri olduğunu beyan ve izahları havidirler.

23 - ZEHRE :

Zehre Risalesi, yirmibeş tane i'lemler ünvanı altında yirmibeş mevzu'u muhtevidir. Bu mevzuların hey'et-i umumiyesi itibariyle esbab-ı zahiriyyeye karşı takınılacak tavırdan ve

esbabın te'sirsiz olduğundan; ve dünya ve mahiyetinden; ve ism-i hafizin tecelli-i azamından ve bu hafziyetin bir muhasebeyi istilzam etmesinden; ve insan ömrünün mahiyet ve hakikatından bahsederler. Sonra, hududunu bilip tavrını tecavüz etmemenin hakikatını; ve in'am olunan nimetlerin ehemmiyetini; ve küçük hayvancıkların varlığının fayda ve hikmetlerini ele alır. Daha sonra uzun bir i'lem ile Avrupa medeniyetinin iç yüzünü ve çürük (Sh:728)

esasatını ve insanın ruhunda yaptığı menfî te'sirini anlatır. Ayrıca kâfirlerin çokluklarının hiç kıymeti olmadığını; ve müslümanları dünyaya teşvik etmenin zarardan başka birşey olmadığını; sonra sa'y ve amelin lüzum ve faydasını; En sonunda da, hazret-i Müellifin hazin bir tazarru' ve niyazını dercettikten sonra hatime verir.

Zehrenin i'lemleri ekseriyetle onyedinci lem'a olan Notalar risalesine girdiği için, Üstadımız onyedinci lem'anın başındaki mukaddemede şöyle diyor: “Uzun bir hakikatın yalnız ucunu göstermek ve parlak bir nurun yalnız bir şuaını irae etmek tarzında yazıldığından; yalnız kendi kendime birer hatıra ve birer ihtar şeklinde olduğundan, başkalarının istifadesi mahdud kalmıştır. Hususen en mümtaz ve hâs kardeşlerimin kısımlarını azamî arabî okumamışlar. Bunların ısrar ve ilhahıyla o notaların, o lem'aların kısmen izahlı ve kısmen kısa bir mealini Türkçe olarak yazmağa mecbur oldum.” deyip, Zehre hakkındaki hülasayı ve tarifeli fihristi o mukaddemede yine kendisi en güzel şekliyle beyan buyurmuştur.

Mesnevî-i arabînin fihristesinde o kıymetli harika risalelerdeki yüzer hakikatlardan yalnız bir ikisini nakıs fehmimizle ve kasır ifademizle göstermeye çalıştık. Yoksa gösterdiğimiz misâller, o harika-i ilm ü irfanın ne canlı noktaları olabilir? Ve ne de bariz cevherleri olabilirler? Belki o güneşin cüz'î birer şuaı ve o bahrin, küçük birer katresidirler.

24 - ZEHRENİN ZEYLİ :

Bu harika çok kıymetli zeyl, on adet i'lemleri muhtevidir: Havi olduğu i'lemler, çok orijinâl, pek garib hakaikden bâhisdirler. Herbir i'lem; ayrı bir mevzuun, bahsin ve ilmin fihristesi ve ünvanı olarak çok câmi' ve küllîdir. Bilhassa erbab-ı kulub için gayet şirin, leziz birer gıda-yı manevîdirler. İçindeki mevzuların bir kısmı, Nur Külliyyatında izah ve şerhiyle yazılmış olmakla beraber, aslındaki tarz-ı ifadenin ayrı bir âhengi, bir haşmeti vardır.

Misâl olarak küçük bir i'leminden bir kısmını buraya alarak kariîni aslına havale ederiz: (Ey mecnun ve mahzun Said! Senin meselin, şöyle ebleh bir çocuğa benzer ki; o çocuk bir deniz sahilinde oturmuş;

(Sh:729)

güneşe karşı cilvelenen kabarcıkların zevâlerinden daim ağlamaktadır. Her bir kabarcık zevâle erdikçe, onun üzerine ağlamasını tazeliyor. Zanneder ki; kabarcığın içinde tebessüm eden güneşçinin intifası, o kabarcığın zevâl ve tahavvülüne bağlıdır... İşte aynen bu temsil gibi, sen dahi dünya denizinin sahilinde oturmuş, zicemâl ve zîhüsün olan ehl-i kemâlin ufûllerine; hem ni'met semeratının vakt-i muayyenesi gelince de, zevâle ermelerine müteellimane ağlıyorsun, gafletle zu'mediyorsun ki; o cemâller, o zîcemâllerin kendi mülkü ve o semereler de ağacının malı iken, tesadüf fırtınaları, mülk ve mallarını onlardan gasbederek ademlerin zulûmatına atmaktadır.)

25 - ZERRE :

Zerre Risalesi, üç parçadan ibaret olup, mecmuu bir medhal ve kırk üç adet i'lemler ve bir hatimeyi ihtiva eder. Bütün bu i'lemler ayrı ayrı ilimlerin mevzuuna birer işaretler. Bunlar hey'et-i mecmua itibariyle terbiye-i nefis, tasaffi-i kalb, tenevvür-ü ruh ve letâif, ikna-i akil ve nazar gibi gaye-i insaniyet ve fariza-i zimmet olan ubudiyet-i insaniyenin yolunu tenvir eden

birer rehber ve rehnümadırlar. Hem îman ve ahlakıyatı ve vesveselerin izalesini ve insandaki teşahhusat-ı vechiyenin hikmetini beyan eden i'lemler, bu Risalenin münderecatındandırlar.

Bir i'leminde :

يُحْشَى فَاَجَاثُهُ تَخْلُقُ مَا لَشَمْسًا اذْ قَطْرًا رُضٍ وَاخْتِلَافُ السِّنِّتِكُمْ وَ الْوَانِكُمْ

âyetinde, zikredilen semavat ve arzın hilkatı ve beşerin lisan ve renklerinin ihtilâfı, Cenab-ı Halik-ı zülcelalin ayetlerinden olduğunun hakikatını gayet güzel bir tarzda beyan ediyor. Şöyle: (Ey insan! Senin yüzün, geçmiş ve gelecek bütün efrad-ı insaniye adedince alâmet-i farikaları tazammun etmektedir. Hatta belki gayr-i mütenahî efrad dahi bulunsa idi, yine seni bütün onların herbirisinden ayıracak -ecza-i vechin erkânında tevafuk ile beraber- alâmetlere rastlanacaktı... Evet insan ve hayvan efradının esasat-ı azadaki tevafukları, bilbedahe delâlet eder ki; onların sanii vahiddir, ehaddir. Fakat taayyünat ve teşahhusat-ı

(Sh:730)

muntazamadaki tehalüfleri ise, bizzarure sani'lerinin bir muhtar-ı hakim olduğuna delâlet ediyor ilh.) der ve isbat eder.

Bu i'lemden sonra gelen i'lemde ise, şeytanın çok ince ve tehlikeli bir vesvesesini sezip onu kökünden kesecek bir cevab-ı müskit veriyor. Bu i'lemin suâl ve cevabı şöyledir: (Mesela eğer inek herşeyi bilen bir kadir-i ezelinin mülk ve nakşı olmuş olsaydı, bu derece miskin bir şey olmazdı ilh.)

Cevabında şöyle diyor: (Ey cinnî şeytanlara üstad olmuş şeytan-ı insî! Evvelâ eğer senin dediğin gibi o inek; her şeyin liyakatına göre ve maslahatı miktarınca ona cihazat i'ta eden bir kadir-i ezelinin san'atı olmazsa; o zaman meselâ senin eşeğinin kulağı, senden ve senin üstadlarından daha çok akıllı ve daha mahir olması lâzımdı.. ilh.) deyip bakarenin, yani ineğin ve herşeyin dahili, mutlak sıfatların mazharı olduğu gibi; harici ise, bir mukayyide yani bir takyid ve tahdit edicinin sıfatlarına mazhardır diyor.

Ahlâka dair bir i'lemde de der ki: (Şu fasık medeniyet, öyle müthiş bir riya meydana getirmiştir ki, medeniyetçilerin o riyadan kurtulmaları çok müşkülleşmiştir. Çünkü riya'ya şan ü şeref ismini takmıştır. Evet, medeniyetin bu riyası, adamı şahıslara dalkavukluk yapıp mürailik ettirdiği gibi; milletler ve unsurlara da riyâkâr ve tasniatçı kılmıştır. Gazeteleri de, o riya ve mürailiğe dellâllar haline getirmiştir. Tarihi ise, ona bir teşrifatçı ve alkışçı yapmıştır. Hem gaddar ve zalim hamiyet-i cahiliyenin desisesi ile mütemerrid unsuriyet-perverliğin hayatı içinde şahsın mevtini ona unutturmuştur.) Ne kadar okunsa, okunmaya lâayık olan bu Risale, bir istiğfar ve Hazret-i mevlânanın bir beytiyle nihayet buluyor.

26 - ŞEMME :

Şemme Risalesi bir ifade-i meram ve doksanbeş adet i'lemlerden ibarettir. Bu risale esas itibariyle üç kısma münkasım ise de fakat sonuna doğru geldikçe herbir i'lemi adeta müstakil birer küçük Risale şeklinde birer ayeti geniş ve mufassal tefsir etmektedirler. Bu Risalenin umum i'lemleri evvelki Risalelere nisbetle uzuncadırlar. Amma ahirki i'lemleri, Risale-i Nur tarzında tamamen geniş ve tafsilidirler.

(Sh:731)

Bunların tariflerini kısaca fihrist tarzında yazmak hiç mümkün değildir. Tek tek herbir i'lem için bir târif yazmak ise, çok uzayacak idi. Onun için bu cami' ve küllî Risaleyi bu kadarcık bir tarife ile iktifa edip, yalnız kısa i'lemlerinden bir-iki tanesinin bazı yerlerini buraya nümune olarak dercediyoruz. İşte: (İ'lem ey kardeş bil ki; Göz, şu musanna' ve murassa' masnuatı müşahede edip de, basiret ise masnuatın saniini görmezse, elbette hâli değil; ya onun basiretsizliğindedir.. Veya körlüğündendir.. veyahut bütün bütün bir sukutun hizlanıdır. Yoksa

o hâl, sofestailler gibi, belki daha eşna' ve daha gözsüz olarak basarın şuhudunu inkâr etmeğliğin acib bir şekli olur.)

Diğer bir i'leminde, Kur'an-ı Hakimin ilk ve ekser muhatabları olan cumhur-u avamın fehimlerini okşaması ve idrâklerini mûraat etmesi onun şe'n-i belağatındandır ilh. diyor.

Onuncu Risale ismiyle müsemma Şemmenin üçüncü parçası, şemmenin geçen tariflerine ait kısacık ifadelerin içinde oda tasavvur edilebilir.

27 - ONDÖRDÜNCÜ REŞHA :

Şu Risalecik, esasında kitabın baş taraflarında bulunan Reşhalar kısmına aittir. Fakat Hazret-i Müellif, onu alıp şu makama dercetmiştir. Bu 'Ondördüncü Reşha', yirmi sahife kadar uzundur. İşaret nev'inden Kur'an'ın kırk vech-i i'cazını gösteriyor ki; adeta Yirmibeşinci Sözün bir hülâsasıdır. Altı adet katreler zımnında herbir katrede müteaddid nükte ve noktalardan ibarettir.

28 - BEŞİNCİ DERS :

Onbirinci Sözün bir çekirdeği, bir hülâsasıdır. Yalnız baştaki âyet **تَوَخَّأَطْتُمْ مَا لَمْ يَأْتِكُمْ**

âyetidir. Onbirinci Sözün başındaki âyet ise, **يَا شَمْسُ تَوَخَّأَطْتُمْ** 'dir. Fakat mevzu' itibariyle aynıdırlar. Yalnız bir icmâl ve tafsil farkı vardır. Cümlelerinde de bazı farkları vardır.

(Sh:732)

29 - ŞU'LE :

Şu'le Risalesi, otuzdört adet i'lemlerden mürekkebirdir. Başında uzun bir temcid ve tesbih ile başlıyor. Bu otuzdört adet i'lemler, bütün Mesnevîde olduğu gibi, birbirinden ayrı mevzuların fihristi gibidirler. Bir kısım i'lemleri Şemme Risalesinin i'lemleri gibi epey uzundurlar. Ve bir kısım mevzuları da, Risale-i Nurdaki, bilhassa Küçük Sözlerdeki mevzuları tarzındadır. Hey'et-i umumiyesi itibariyle: Tevhid-i bârî, haşir ve hülâsa hakaik-ı diniye ve Kur'aniyeden ibarettirler. Otuzdört adet i'lemin herbirisinin hülâsasını yazıp tarif etmek için, bütün o i'lemleri burada yazmak ve dizmek icap eder. Zevk-i iman, hubb-ü Kur'an, halâvet-i muhabbet-i Rahman isteyenler o Risaleyi okumalıdırlar.

30 - ŞU'LENİN ZEYLİ :

Bu küçük zeyl, orta uzunlukta altı tane i'lemden ibarettir. Hülâsa-i tarifleri şöyledir:

Muhit bir nur-u mahzdan hiç bir şeyin saklanamayacağı ve kâinatta hükümferma olan hikmet-i mutlaka herşeyin kabiliyet ve liyakatına göre bir feyz-i vücud bahşettiğini beyandan sonra, nefse hitaben (Eğer senin nefsin, herşeyden daha çok sana muhib ise; senin Rabbin, sana daha çok muhib olması lâzımdır.) diyor.. ve kâinatın hadiseleri içinde tesadüfün imkânı olmadığını ve bütün eşya, birtek zat-ı vahide isnad edilmediği zaman, esma-i ilâhiyenin tecelliyatı adedince ilâhların vücudunu kabul etmek lâzım geldiğini; ve masnuatın şu göz önündeki süsleniş ve bezenişlerinin her halde sonsuz nazara görünmek için olduğunu; ve insanın bazı cihetlerden fenaya gider gibi görünüyorsa da, Cenab-ı Hayy-i Bakinin nazar-ı şuhud ve işhadında malum olmasıyla; o fena fena olmayıp, beka olduğunu beyan ve izah ederler.

31 - KUR'ANIN ENVARINDAN BİR NUR :

Bu kitab veya parça, otuzbir tane i'lemi muhtevîdir. Bu i'lem ve mevzular, ekserisi Nur külliyatında tafsilen bulunmaktadırlar. Herbir i'lemi ayrı bir mes'ele-i imaniye ve Kur'aniyeyi beyan eden çok mühim ve gayet kıymetli birer risalenin mevzuudurlar.

(Sh:733)

Üstadımız Isparta ve Barlaya ilk gelişlerinde, arabıyyül-ibare kaleme almış ve sonra Mesnevînin bazı i'lemleriyle birleştirerek, mezkûr ünvan altında Şamlı Hafız Tevfike yazdırmış ve kendisi de ayrıca tashih etmişlerdir. Elimize geçti, Mesnevîden olmak hasebiyle bu makama ilhak edildi.

Bu Risaledeki i'lemleri ayrı ayrı tarif etmek çok müşküldür. İ'lemleri oldukça uzun ve hatta bazıları, birkaç mevzu' u beraber muhtevî bulunduğundan, tarif ile anlatmak çok kısa olacaktır. Öyle ise, yalnız bir i'leminden bir miktar buraya almakla iktifa edeceğiz: (Cenab-ı Hakkın kemâl-i rahmetinin şe'nindendir ki; zihayat mahlûkları erzel-i ömür içinde bırakmasın ve onları müz'ic şeraitle memzuç olan ömrün şedaidi içinde ibka etmesin. Meselâ gül ve çiçeklerin aşık ve elçileri ve semeratla telezzüz eden onların emîr ve beyleri olan nazenin hayvancıkların vazifeden terhisleri gibi... Yoksa o zihayatlar, aşk ve şevk ve lezzetle ifa ettikleri vazife, şedaid-i hayata uğradığı zaman, onlar için külfet, zahmet ve musibete inkılâb ederdi. İşte bunun içindir ki; onların Sani' ve seyyidleri, onları şerait-i hayata muvafık olan ve tekalif-i hayatiyenin suhuleti anında aşk ve şevkleri yerinde iken, onları istihdam ve istimâl eder. Sonra ihtiyarlık, kış veya bazı şunun tahavvülü gibi saltanatlarını istilâya uğratan ve şevklerini bozan hadiselerin elemnâk çizgileri, o zevilhayatın simalarında kendini gösterir göstermez rahman-ı rahimin rahmeti onlara izin ve terhis ile medet eder.)

32 - NOKTA :

Nokta Risalesi, tarife ihtiyacı olmayan meşhur-u âlem bir Risaledir. Umumiyeti itibariyle vücub-u vücud, vahdaniyet-i ilâhiye, ezeliyet-i sübhaniye, isbat-ı haşir ve vücud-u melâike ve cin gibi imanın erkân-ı azimesinin isbatı etrafında döner. Akıl ve kalbi, nefis ve hissiyatı, kalb ve ruhu ikna' ve işba' eden bir harika risaledir.

Nokta Risalesinin aslı, üç kısımdan ibarettir. Mesnevîdeki kısım, yalnız birinci kısımdır. İkinci kısım, bu birinci kısımla beraber âsar-ı Bed'iyye mecmuasının baş tarafındadır. Üçüncü kısım ise, Nurun İlk Kapısındaki onüç adet derslerdir.

(Sh:734)

33 - ARABİ KIZIL İCAZDAN BAZI PARÇALAR :

Bunun tercümesi, Merhum Molla Abdülmecid Efendi tarafından olmuştur. Abdülmecid Efendi, Kızıl icazdan îmanî, akidevi ve müfid i'lemlerinden oniki tanesini tercüme etmiş, herkesin merak ettiği garib mevzuları muhtevidirler. Bu i'lemler aşağı yukarı Mesnevîdeki bazı i'lemler tarzındadır. Bu parçanın en sonunda Abdülmecid Efendi, Hz. Üstadın vefatından sonra ona hitaben yazmış olduğu bir mersiye-i hazine ile nihayetleniyor.

(Sh:735)

İ'TİZAR

Fihristi hitama eren Mesnevi-i Nuriye; hayatın hayatı, gaye ve neticesi ve en kıymetli hakikat-ı aliyesi olan îmanî taklidden tahkike tahkikden ilm-el yakine, ilm-el yakin mertebesinden ayn-el yakin derecesine Ve daha sonra da hakk-al yakine ulaştıran muazzam ve muhteşem ve çok Risaleleri tazammun eden muhit ve harika bir eserdir. Bu eserin hakikî kıymetini tebarüz ettirecek hakikî fihristi yine onun aziz ve muhterem müellifi üstadımız yapardı ancak... Bizim çok kısa anlayışımız ve zaif idrâkimiz ve kasır fehminiz; ulema-i mütebahhirinin katresine bahir dedikleri bu emsâlsiz eserin fihristini pek noksan olarak takdim etmemizin âmilleri olmuştur.

Muhterem kari! Bu fihriste bakıp da, tılsım-ı kainatın keşşafı, hakaik-ı eşyanın miftahı, hikmet-i hilkatın Fâtihi olan bu manevi hazine hükmündeki mecmuayı da o mizan ile tartma. Çünkü bizdeki acz ve noksanlık, o mecmuanın kıymetiyle mebsutan değil, ma'kusen

mütenasibdir. Güneşin bir zerre cam parçasındaki timsaline bakıp da, güneş de bu kadardır deme!. Çünkü o zerre, kabiliyeti kadar güneşten feyz alır.

Sen ise, aynanın büyüklüğü nisbetinde o manevî şemsden feyz alacaksın. Hem bu mecmuada bulunan yüzlerce i'lemlerden yalnız pek az bir kısmının pek cüz'î bir manasını, yalnız işaret için zikredilmiş. Yoksa herbir risale, hatta herbir i'lem için bu Mesnevî fihristinin mecmuu kadar bir fihriste yapmak lazım gelirdi. Buna da ne imkân, ne zaman, ne de zemin müsaade ederdi.

Mustafa Gül ve Tahiri Mutlu
(Rahmetullahi aleyhima)

(Sh:736)

(Sh:737)

**MESNEVİ-İ NURİYE'DE
RİSALELER HALİNDEKİ PARÇALARIN
SAHİFE NUMARALARINI GÖSTERİR FİHRİST**

Sahife

1- Mütercimim takdim ve ifade-i meramı ve ikinci baskı önsözü ..	5-12
2- Mesnevi-i Nuriye isminin uygunluğunu gösteren bir tenbih ve tesbit	13
3- Müellifin Mesnevi-i Nuriye hakkında Türkçe olarak kaleme aldığı mukaddemesi	14
4- Umum Mesnevi'ye ait bir tenbih, ihtar ve itizar	17-18
5- Mesnevi-i Nuriyenin birinci parçası olan LEM'ALAR	19-35
6- Mesnevi-i Nuriyenin ikinci parçası olan REŞHALAR	37-54
7- Mesnevi-i Nuriyenin üçüncü parçası olan LASİYYEMALAR	55-81
8- Tevhid deryasından bir KATRE: Birinci Bab, Lâilâhe illâllah hakkındadır	83-115
9- Katre hakkında bir takriz	116
10- Katre Risalesinin Birinci Babının Hatimesi	117-124
11- Katrenin İkinci Babı: Sübhanallahi hakkında	125-126
12- Katrenin Üçüncü Babı: Elhamdülillah hakkında	127-130
13- Katrenin Dördüncü Babı: Allahü Ekber hakkında	131-137
14- Allahü Ekber mertebelerinin mufassal olan Dördüncü Babı	138-156
15- Katre'nin Hatimesi (Pek mühim mes'elelerdir)	157-168

(Sh:738)

16- Katrenin Zeyli (Remizler kısmı)	169-182
17- HABAB Risalesi metni	183-211
18- Farisi Münacat ve tercümelere	212-223
19- Meclis-i Milli-i Meb'usân'a karşı irad edilen Hitabe	224-227
20- HABAB'ın devamından olan bazı İ'lemler	228-234
21- ZEYLÜL HABAB, başlığı ve mühim bir nükte	235
22- Umum Mesneviye bakan pek mühim bir Mukaddeme	236-237
23- ZEYL-ÜL HABAB	238-253
24- HABBE Risalesi başlığı ve mukaddemesi	255-257
25- HABBE Risalesi, metni	258-289
26- Arabi Bir Tazarru' ve Niyaz	290-292
27- ZEYL-ÜL HABBE	293-313
28- ZEYL-ÜZ ZEYL	315-328
29- ZEHRE Risalesi, başlığı	329-330
30- ZEHRE Risalesi, metni	331-370
31- ZEHRE'NİN ZEYLİ (Başlık)	371
32- ZEHRE'NİN ZEYLİ	372-389
33- ZERRE Risalesinin başlığı ve mukaddemesi	391-392
34- ZERRE Risalesi metni	393-405
35- ZERRE'nin İkinci Parçası	406-413
36- ZERRE'nin Üçüncü Parçası	414-419
37- ZERRE'nin HATİMESİ	420-421
38- ŞEMME Risalesi başlığı ve İfade-i Meramı	423-425
39- ŞEMME, Risalesi metni	426-437
40- ŞEMME'nin İkinci Parçası	438-449
41- ŞEMME'nin Üçüncü Parçası	450-524
(Sh:739)	
42- Kur'anın İ'cazına Dair ONDÖRDÜNCÜ REŞHA	525-535
43- ONDÖRDÜNCÜ REŞHA'nın Arabi Olan Beşinci Nüktesi ..	536-542
44- ONDÖRDÜNCÜ REŞHA'nın Altıncı Nüktesi	543-548
45- Onbirinci Söz'ün Bir Çekirdeği Olan Parça	549-558
46- ŞULE Risalesi (Başlık ve Takdim)	559
47- ŞULE'nin Arabi Medhali	560-561
48- ŞULE Risalesi metni	562-606
49- ŞULE'nin ZEYLİ	607-612
50- Kur'an Yıldızlarının Envarından Bir NUR (Başlık ve Takdim-i Mütercim)	613
51- Kur'an Yıldızlarının Envarından Bir NUR, metni	614-644
52- Azim Bir Mebhas (Kul lev kane'l bahru...)	645-646

53- BİSMİLLAH Hakkında	647-648
54- Müteferrik İ'LEMLER	648-679
55- NOKTA Risalesi (Başlık ve İfade-i Naşir)	681
56- NOKTA'nın Mukaddemesi	682
57- NOKTA Risalesinin metni	683-695
58- KIZIL İCAZ (Başlık ve İ'tizar-ı naşir)	697-699
59- Türkçe Tercümelî KIZIL İCAZ'dan Bazı Parçalar	700-709
60- TARİFLİ FİHRİST (Takdim-i Nâşir)	713-715
61- TARİFLİ FİHRİST'in metni	717-734
62- Fihrist Hakkında Bir İ'tizar	735
63- RİSALE ve PARÇALAR FİHRİSTİ.....	737
64- MEVZU FİHRİSTİ	740
Mütercim'in Hz. Üstad'a bir şiiri	803

(Sh:740)

MEVZU' FİHRİSTİ

Bu fihrist, 'kitabın içindeki bütün mevzuların fihristidir' denilemez. Muayyenlerle birlikte işari olanlar umum mevzular buraya alınmış olsa idi, fazla uzayacaktı. Biz ancak, her İ'LEM'in içinde hâkim olan bir mevzu'u seçmeye çalıştık. Bir bahis anlatılırken, dolayısı ile oraya giren sair mevzuların da umumunu kaydetmekte çok müşkilat ve zihni fazla yoracak olan kesret ile karşılaşacaktık. Mevzuların çokluğu ile beraber, kitabın bir çok yerine -fakat her bir yerde ayrı bir izah tarzı ile girmiş, dağılmış olan- aynı bahisleri tam ve mükemmel bir şekilde kaydettik diyemeyiz. Ancak istifade etmek isteyenlere bariz olan mevzuları çabuk ve kolay bulabilmelerine yardımcı olabilir ümidini besliyoruz:

Dikkat! 1 - Parağrafları gösteren rakamlarda; sahifenin başında, evvelki sahifeden devam eden varsa, isterse bir kelime olsun, birinci paragraf olarak sayılacaktır.

2 - Acz, Adem, Afv gibi mevzu başlıkları altında 1, 2, 3, diye sıralanan tavsif notları, her bir mevzu için daima kitabın başından sonuna doğru sahife rakamlarına göre sıralanmıştır.

3 - Atıflarda, mesela Akıl ve Nakil (Bak: Felsefe; 2, 9,14) şeklindeki havalelerde verilen rakamlar, havale edilen mevzuun altındaki tarif notlarının sıra numaralarını göstermektedir.

(Sh:741-802)

MEVZU FİHRİSTİNDEKİ ANABAŞLIKLAR

(Sh:803)

HAZRET-İ ÜSTADA

Ne cevlandı, senin şahâ bu kevn içre kamer-vârî ,
Menâzil-i melekûtta; ne teyrandır Hûma-vâri,
Seradık u Seraperde, bu ekvânın bu esrarın
Müfettah mı sana ey can! çü seyranın melek-vârî.
Urûc u sa'dına hayran; melâiktir senin her an,
Bu denli ferr u pervazın, muhassas bir sana ey can!
Kitab-ı kevn seninçün, mushaf u Kur'ana dönmüştür

Okursun dem be-dem anı; açarsın sırrını, hayran!
Tevârihte, Nevâkilde senin veş bir daha var mı?
Görölmüş mü eya Üstad, sana benzer ulâ var mı?
Bu tarz-ı tefsire malik, mümeyyiz bir deha var mı?
Serâ-ser kevni talîsin, misalin bir aceb var mı?
Bu feyz u nur-u irfanın; ne küllîdir, ne âlîdir,
Bu ilm-i hâss-ı îmanî'n hususî bir tecellîdir.
Onunçün dahil-i idrâk değildir; bî-tenâhîdir.
Ne hacet tavsife, o ki; mübeşşer şah-ı Nursidir.
Bu Nurlar ki; senin aks-i Cemâl-i ilmîne şahid
İken, bir bendenin medhi, eder mi hiç onu temcid?
Bu meydan-ı ulûm, ey Nur! Senindir hep, senindir hep,
Bu cüşan-saz ledüniyat, senin hâmenle pür-tesvid...

(Sh:804)

Beliy! bu layuadd emsal, heme nikât u temsilât,
Kabeslerdir 'NUR' isminden, dahi te'vil u teşbihat.
Tarik-ı mahz-ı tevhid-i İlahiye birer mişkât,
Dahi bünyan-ı İslâmın temel taşlarına isbat...
Hele mesnevi-yi âlî-kemalin bir hazanettir.
Derûnunda hakikatlar cevahirden kinayettir.
Mesîli yok, şebîhi yok, yevâkıttan ibarettir.
Buna karşı ey 'BADILLI' tavsifatın gabâvettir.

Abdülkadir Badıllı

7 Muharrem - Hicri 1401

Milâdî 16 Kasım 1980 İSTANBUL